

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ

Ο.Π.Α.Σ. Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ

ΘΕΜΑΤΑ Τ.Θ.Δ.Δ.

Διδαγμένο & Παράλληλο Κείμενο – Παρατηρήσεις

ΤΕΛΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ – ΜΑΡΤΙΟΣ 2023

Για την εκπόνηση του εκπαιδευτικού υλικού συνεργάστηκαν στο πλαίσιο της Τ.Θ.Δ.Δ. οι παρακάτω φιλόλογοι - μέλη της Επιστημονικής Ομάδας για το γνωστικό αντικείμενο της Α.Ε.Γ.Γ. Ο.Π.Α.Σ ' Λυκείου (ΚΩΔ. ΟΠΣ 5070818):

Αμπελάς Ιωάννης-Παναγιώτης (συντονιστής), Δημακοπούλου Αλεξάνδρα, Καρβελά Ελένη, Κατσούγκρη Παρασκευή, Παπατσιμπας Γεώργιος, Συμεωνίδης Βασίλειος και Φασατάκη Παγώνα.

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού,
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Περιεχόμενα

ΘΕΜΑ 1ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Άριστοτέλης, <i>Μετά τα φυσικά</i> , Α2, 982b12-28	5
ΘΕΜΑ 2ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Άριστοτέλης, <i>Μετά τα φυσικά</i> , Α2, 982b12-28	10
ΘΕΜΑ 3ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Άριστοτέλης, <i>Μετά τα φυσικά</i> , Α2, 982b12-28	15
ΘΕΜΑ 4ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Άριστοτέλης, <i>Μετά τα φυσικά</i> , Α2, 982b12-28	20
ΘΕΜΑ 5ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Άριστοτέλης, <i>Προτρεπτικός [Πρός Θεμίσωνα]</i> , αποσπ. 8-9	25
ΘΕΜΑ 6ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Άριστοτέλης, <i>Προτρεπτικός [Πρός Θεμίσωνα]</i> , αποσπ. 8-9	30
ΘΕΜΑ 7ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Άριστοτέλης, <i>Προτρεπτικός [Πρός Θεμίσωνα]</i> , αποσπ. 8-9	36
ΘΕΜΑ 8ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Άριστοτέλης, <i>Προτρεπτικός [Πρός Θεμίσωνα]</i> , αποσπ. 8-9	41
ΘΕΜΑ 9ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Άριστοτέλης, <i>Προτρεπτικός [Πρός Θεμίσωνα]</i> , αποσπ. 8 & Έπίκουρος, <i>Έπιστολή προς Μενουκέα</i> , 122	46
ΘΕΜΑ 10ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Άριστοτέλης, <i>Προτρεπτικός [Πρός Θεμίσωνα]</i> , αποσπ. 8 & Έπίκουρος, <i>Έπιστολή προς Μενουκέα</i> , 122	51
ΘΕΜΑ 11ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, <i>Πρωταγόρας</i> , 320c-321b.....	56
ΘΕΜΑ 12ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, <i>Πρωταγόρας</i> , 320c-321b.....	62
ΘΕΜΑ 13ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, <i>Πρωταγόρας</i> , 320c-321b.....	68
ΘΕΜΑ 14ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, <i>Πρωταγόρας</i> , 321b-322a	73
ΘΕΜΑ 15ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, <i>Πρωταγόρας</i> , 321b-322a	80
ΘΕΜΑ 16ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, <i>Πρωταγόρας</i> , 321b-322a	86
ΘΕΜΑ 17ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, <i>Πρωταγόρας</i> , 321b -322a	91
ΘΕΜΑ 18ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, <i>Πρωταγόρας</i> , 321b-322a	96
ΘΕΜΑ 19ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, <i>Πρωταγόρας</i> , 321b-322a	101
ΘΕΜΑ 20ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, <i>Πρωταγόρας</i> , 322a-322d	106
ΘΕΜΑ 21ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, <i>Πρωταγόρας</i> , 322a-322d	112
ΘΕΜΑ 22ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, <i>Πρωταγόρας</i> , 322c-323a & Άριστοτέλης, <i>Πολιτικά</i> , Α1.12, 1253a29-39.....	118
ΘΕΜΑ 23ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, <i>Πρωταγόρας</i> , 322c-323a & Άριστοτέλης, <i>Πολιτικά</i> , Α1.12, 1253a29-39.....	123
ΘΕΜΑ 24ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Άριστοτέλης, <i>Πολιτικά</i> , Α1.1'8, 1252a1-7' b27-32 & Α1.12, 1253a29-39	128
ΘΕΜΑ 25ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, <i>Πολιτεία</i> , 514a-515c.....	133
ΘΕΜΑ 26ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, <i>Πολιτεία</i> , 514a-515c.....	139
ΘΕΜΑ 27ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, <i>Πολιτεία</i> , 514a-515c.....	144
ΘΕΜΑ 28ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, <i>Πολιτεία</i> , 518b-519a	151
ΘΕΜΑ 29ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, <i>Πολιτεία</i> , 518b-519a	157

ΘΕΜΑ 30ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, Πολιτεία, 518b-519a	162
ΘΕΜΑ 31ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, Πολιτεία, 518b-519a	167
ΘΕΜΑ 32ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, Πολιτεία, 518b-519a	173
ΘΕΜΑ 33ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, Πολιτεία, 519b-520a	178
ΘΕΜΑ 34ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, Πολιτεία, 519b-520a	183
ΘΕΜΑ 35ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, Πολιτεία, 519b-520a	189
ΘΕΜΑ 36ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, Πολιτεία, 519b-520a	194
ΘΕΜΑ 37ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Άριστοτέλης, Πολιτικά, Θ1.3-2.1, 1337a33-b11	199
ΘΕΜΑ 38ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Άριστοτέλης, Πολιτικά, Θ1.3-2.1, 1337a33-b11	205
ΘΕΜΑ 39ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Άριστοτέλης, Πολιτικά, Θ1.3-2.1, 1337a33-b11	211
ΘΕΜΑ 40ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Άριστοτέλης, Πολιτικά, Θ1.3-2.1, 1337a33-b11	218
ΘΕΜΑ 41ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Άριστοτέλης, Ηθικά Νικομάχεια, Β1, 1-4, 1103a14-b2	224
ΘΕΜΑ 42ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Άριστοτέλης, Ηθικά Νικομάχεια, Β1, 1-4, 1103a14-b2	230
ΘΕΜΑ 43ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Άριστοτέλης, Ηθικά Νικομάχεια, Β1, 1-4, 1103a14-b2	235
ΘΕΜΑ 44ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Άριστοτέλης, Ηθικά Νικομάχεια, Β1, 5-8, 1103b2-25	240
ΘΕΜΑ 45ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Άριστοτέλης, Ηθικά Νικομάχεια, Β1, 5-8, 1103b2-25	245
ΘΕΜΑ 46ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Άριστοτέλης, Ηθικά Νικομάχεια, Β1, 5-8, 1103b2-25	251
ΘΕΜΑ 47ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Άριστοτέλης, Ηθικά Νικομάχεια, 1103a.26-1103.b12	257
ΘΕΜΑ 48ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Άριστοτέλης, Ηθικά Νικομάχεια, Β1, 4-6, 1103a 26-1103b 12	262
ΘΕΜΑ 49ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Άριστοτέλης, Ηθικά Νικομάχεια, Β6, 10-13-16 1106b18-28, 1106b36-1107a6	268
ΘΕΜΑ 50ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Άριστοτέλης, Ηθικά Νικομάχεια, Β6, 10-13-16 1106b18-28, 1106b36-1107a6	274
ΘΕΜΑ 51ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Άριστοτέλης, Ηθικά Νικομάχεια, Β6, 10-13-16 1106b18-28, 1106b36-1107a6	280
ΘΕΜΑ 52ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Άριστοτέλης, Ηθικά Νικομάχεια, Β6, 10-13-16 1106b18-28, 1106b36-1107a6	286
ΘΕΜΑ 53ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Άριστοτέλης, Ηθικά Νικομάχεια, Β6.4-8, 1106a26-b7 & Β6.16, 1106b36-1107a6	292
ΘΕΜΑ 54ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Άριστοτέλης, Ηθικά Νικομάχεια, Β6.4-8, 1106a26-b7 & Β6.16, 1106b36-1107a6	298
ΘΕΜΑ 55ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Άριστοτέλης, Ηθικά Νικομάχεια, Β6.4-8, 1106a26-b7 & Β6.16, 1106b36-1107a6	304
ΘΕΜΑ 56ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Άριστοτέλης, Πολιτικά, Α1.1'8, 1252a1-7' b27-32 & Α1.10-11, 1253a7-18	310

ΘΕΜΑ 57ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Ἀριστοτέλης, <i>Πολιτικά</i> , Α1.12, 1253a29-39 & Γ6.3-4, 1281a39-b10	316
ΘΕΜΑ 58ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλούταρχος, <i>Περὶ Ἀλεξάνδρου τύχης καὶ ἀρετῆς</i> , 6, 329 A-D	322
ΘΕΜΑ 59ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλούταρχος, <i>Περὶ Ἀλεξάνδρου τύχης καὶ ἀρετῆς</i> , 6, 329 A-D	328
ΘΕΜΑ 60ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλούταρχος, <i>Περὶ Ἀλεξάνδρου τύχης καὶ ἀρετῆς</i> , 6, 329 A-D	334

Η παρούσα έκδοση περιλαμβάνει τα θέματα της Τ.Θ.Δ.Δ. για το μάθημα των Αρχαίων Ελληνικών Ο.Π.Α.Σ. Γ΄ Λυκείου όπως αυτά έχουν δημοσιευθεί (31/03/2023).

Η παρούσα έκδοση έχει καθαρά διευκολυντικό χαρακτήρα και δεν δεσμεύει την Επιστημονική Ομάδα σε τυχόν τροποποιήσεις των ήδη δημοσιευμένων θεμάτων, εφόσον αυτό κριθεί αναγκαίο.

ΘΕΜΑ 1ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Ἀριστοτέλης, *Μετὰ τὰ φυσικά*, Α2, 982b12-28

Διὰ γὰρ τὸ θαυμάζειν οἱ ἄνθρωποι καὶ νῦν καὶ τὸ πρῶτον ἤρξαντο φιλοσοφεῖν, ἐξ ἀρχῆς μὲν τὰ πρόχειρα τῶν ἀτόπων θαυμάσαντες, εἴτα κατὰ μικρὸν οὕτω προϊόντες καὶ περὶ τῶν μειζόνων διαπορήσαντες, οἷον περὶ τε τῶν τῆς σελήνης παθημάτων καὶ τῶν περὶ τὸν ἥλιον καὶ τὰ ἄστρα καὶ περὶ τῆς τοῦ παντός γενέσεως. Ὁ δ' ἀπορῶν καὶ θαυμάζων οἶεται ἀγνοεῖν (διὸ καὶ ὁ φιλόμυθος φιλόσοφος πῶς ἐστίν· ὁ γὰρ μῦθος σύγκειται ἐκ θαυμασίων)· ὥστ' εἵπερ διὰ τὸ φεύγειν τὴν ἄγνοιαν ἐφιλοσόφησαν, φανερόν ὅτι διὰ τὸ εἰδέναι τὸ ἐπίστασθαι ἐδίωκον καὶ οὐ χρήσεώς τινος ἔνεκεν. Μαρτυρεῖ δὲ αὐτὸ τὸ συμβεβηκός· σχεδὸν γὰρ πάντων ὑπαρχόντων τῶν ἀναγκαίων καὶ τῶν πρὸς ῥαστώνην καὶ διαγωγὴν ἢ τοιαύτη φρόνησις ἤρξατο ζητεῖσθαι. Δῆλον οὖν ὡς δι' οὐδεμίαν αὐτὴν ζητοῦμεν χρεῖαν ἐτέραν, ἀλλ' ὥσπερ ἄνθρωπος, φαμέν, ἐλεύθερος ὁ αὐτοῦ ἔνεκα καὶ μὴ ἄλλου ὦν, οὕτω καὶ αὐτὴν ὡς μόνην οὔσαν ἐλευθέραν τῶν ἐπιστημῶν· μόνη γὰρ αὕτη αὐτῆς ἔνεκέν ἐστιν.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

A1.

α. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «**Σωστό**», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «**Λάθος**», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο (μονάδες 3) και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις **λέξεις/φράσεις** του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν (μονάδες 3):

1. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη η βασική αιτία που οδήγησε τον άνθρωπο προς τη φιλοσοφία ήταν ο θαυμασμός και η περιέργεια.
2. Ο Αριστοτέλης συμπεραίνει ότι οι άνθρωποι επιζήτησαν την επιστήμη για την ίδια τη γνώση και όχι χάριν κάποιας χρησιμότητας.
3. Κατά τον Αριστοτέλη η φιλοσοφική αναζήτηση εμφανίστηκε, αφού προηγήθηκε η ικανοποίηση των άμεσων αναγκών των ανθρώπων.

β. Ο Αριστοτέλης παρομοιάζει τη φιλοσοφία με τον ελεύθερο άνθρωπο. Να αποδώσετε με δικά σας λόγια αυτή την αναλογία. (μονάδες 4)

Μονάδες 10

B1. Με ποια επιχειρήματα καταλήγει ο Αριστοτέλης στο συμπέρασμα ότι «**Δῆλον οὖν ὡς δι' οὐδεμίαν αὐτὴν ζητοῦμεν χρεῖαν ἐτέραν**»;

Μονάδες 10

B2.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λούντβιχ Βίτγκενσταϊν, Αφορισμοί και εξομολογήσεις

Ο Λούντβιχ Βίτγκενσταϊν ήταν Αυστριακός φιλόσοφος, και θεωρείται ένας από τους πλέον επιδραστικούς φιλοσόφους, του οποίου το έργο διαδραμάτισε σπουδαίο ρόλο στην εξέλιξη της φιλοσοφικής σκέψης του 20ού αιώνα. Στο απόσπασμα που ακολουθεί αναφέρεται στην ιδιαιτερότητα της φιλοσοφικής σκέψης.

Ξεκινάμε με μια διανοητική δυσφορία σαν του παιδιού που ρωτάει: «Γιατί;» Το ερώτημα του παιδιού δεν είναι σαν εκείνο του ώριμου ανθρώπου· είναι μια έκφραση απορίας και όχι αίτημα για παροχή ακριβών πληροφοριών. Έτσι και οι φιλόσοφοι ρωτούν: «Γιατί;» και «Τι;», χωρίς να ξέρουν τι ακριβώς είναι αυτό που ρωτούν. Εκφράζουν ένα αίσθημα διανοητικής δυσφορίας... Τα φιλοσοφικά προβλήματα έχουν τη μορφή: «Τα 'χω χαμένα».

Από το σχολικό βιβλίο, Αρχές Φιλοσοφίας, Β' Λυκείου

Αφού μελετήσετε το παραπάνω κείμενο, σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι η άποψη του Βίτγκενσταϊν είναι σύμφωνη με τις απόψεις που διατυπώνει ο Αριστοτέλης για την αφετηρία και τις επιδιώξεις της φιλοσοφικής δραστηριότητας. Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας με αναφορές και στα δύο κείμενα.

Μονάδες 10

B3. Να συνδέσετε καθεμία από τις φράσεις της στήλης Α με μία φράση της στήλης Β, ώστε να συμπληρώνεται ορθά το νόημά της.

A	B
1. Ο Σωκράτης θέτει ως σκοπό της ζωής του	α. να αποδείξει την άγνοια όσων θεωρούνται σοφοί.
	β. να ειρωνευτεί τους σημαντικούς ανθρώπους της Αθήνας του 5ου αι π.Χ.
	α. δεν είχε ενδιαφέρον για τα πολιτικά δρώμενα της Αθήνας.

2. Ο Πλάτων απομακρύνθηκε από τη φιλοδοξία της συμμετοχής στα κοινά, επειδή μεταξύ άλλων	β. η οικογένειά του είχε σχέσεις με το καθεστώς των Τριάκοντα Τυράννων.
3. Η Ακαδημία του Πλάτωνα έκλεισε	α. μετά την αποτυχία του τρίτου ταξιδιού του στη Σικελία.
	β. το 529 μ.Χ. με απόφαση του Ιουστινιανού.
4. Ο Αριστοτέλης εγκατέλειψε την Αθήνα το 323 π.Χ.	α. λόγω των κατηγοριών που του είχαν αποδοθεί.
	β. για να ολοκληρώσει το συγγραφικό έργο του.
5. Τα μέρη της ψυχής κατά τον Αριστοτέλη είναι	α. το <i>ἄλογον</i> , το <i>λόγον</i> ἔχον και το <i>ἐπιθυμητικόν</i> .
	β. το <i>ἄλογον</i> , το <i>λόγον</i> ἔχον και το <i>λογιστικόν</i> .

Μονάδες 10

B4. Να γράψετε ένα **σύνθετο ομόρριζο ουσιαστικό** της Νέας Ελληνικής, για καθεμία από τις παρακάτω λέξεις του αρχαίου διδαγμένου κειμένου: *ἦρξαντο, σελήνης, ἥλιον, φεύγειν, χρήσεως*.

Μονάδες 10

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

α.

1-Σ: *Διὰ γὰρ τὸ θαυμάζειν οἱ ἄνθρωποι καὶ νῦν καὶ τὸ πρῶτον ἤρξαντο φιλοσοφεῖν*

2-Σ: *διὰ τὸ εἰδέναι τὸ ἐπίστασθαι ἐδίωκον καὶ οὐ χρήσεώς τινος ἔνεκεν.*

3-Σ: *πάντων ὑπαρχόντων τῶν ἀναγκαίων ... ἢ τοιαύτη φρόνησις ἤρξατο ζητεῖσθαι.*

β. Ο Αριστοτέλης αναφέρει ότι επιζητούμε τη φιλοσοφία ως τη μόνη ελεύθερη επιστήμη κατά τρόπο αναλογικό (*ὥσπερ ...*) με την έννοια του ελεύθερου ανθρώπου, καθώς ελεύθερος είναι εκείνος ο άνθρωπος που υπάρχει για τον εαυτό του και όχι για κάποιον άλλο. Όπως ο ελεύθερος άνθρωπος υπάρχει για τον εαυτό του, έτσι και φιλοσοφία υπάρχει για τον εαυτό της.

Β1. Ο Αριστοτέλης θέλει να αποδείξει ότι μονάχα η φιλοσοφία υπάρχει χάριν του εαυτού της, δεν υφίσταται δηλαδή για λόγους χρηστικούς και εξυπηρέτησης αναγκών. Ξεκινώντας την επιχειρηματολογία του ο Αριστοτέλης, ισχυρίζεται πως αφετηρία του *φιλοσοφεῖν* είναι το *θαυμάζειν*: αρχικά για τα παράξενα και παράδοξα της καθημερινής ζωής που είχαν άμεσα μπροστά τους οι άνθρωποι (*τὰ πρόχειρα τῶν ἀτόπων*) όπως για παράδειγμα καθημερινά φαινόμενα στατικού ηλεκτρισμού και μαγνητισμού, το ουράνιο τόξο, τις βροντές, τις αστραπές κλπ, και στη συνέχεια προοδευτικά και για τα πιο σπουδαία και σημαντικά φυσικά-κοσμολογικά φαινόμενα, όπως για παράδειγμα (*οἶον ...*) τα σεληνιακά, ηλιακά, αστρικά, αλλά και την ίδια τη γένεση του σύμπαντος με μία κλιμάκωση από τα πιο κοντινά στον άνθρωπο και τις δυνατότητες της γνώσης του στα πιο μακρινά και δυσερμήνευτα. Η φιλοσοφική δραστηριότητα, επομένως, επιδρά στον άνθρωπο κατά τρόπο ολιστικό και όχι μόνο διανοητικά αλλά και συναισθηματικά, αφού η απαρχή της κατεξοχὴν ἔλλογης δραστηριότητας του ανθρώπου βρίσκεται σε ένα συναίσθημα, ένα πάθος, όπως είναι το *θαυμάζειν*.

Στη συνέχεια, ο Αριστοτέλης διατυπώνει τον ισχυρισμό ότι η απορία και ο θαυμασμός υποδηλώνουν τη συνειδητοποίηση εκ μέρους των ανθρώπων της άγνοιάς τους και κατ' επέκταση (διατηρώντας μία επιφύλαξη *εἵπερ ...*) την επιθυμία τους να την υπερβούν χάριν της ίδιας της γνώσης και όχι κάποιας χρησιμότητας.

Ακολουθώντας, με μία σύντομη ιστορική διαπίστωση (*Μαρτυρεῖ δὲ αὐτὸ τὸ συμβεβηκός*) τεκμηριώνει τον προηγούμενο ισχυρισμό: μόνο όταν οι άνθρωποι ικανοποίησαν όλες τις βασικές βιοτικές ανάγκες τους, μόνο τότε στράφηκαν οι άνθρωποι σε αυτού του είδους την

πνευματική αναζήτηση. Η φιλοσοφική δραστηριότητα υπερβαίνει τις πιεστικές ανάγκες της καθημερινής ζωής, καθώς αναπόφευκτα προϋποθέτει χρόνο ελευθερίας κι άνεση ζωής.

Ο Αριστοτέλης συμπεραίνει (*Δῆλον οὖν...*) εμβαθύνοντας ότι δεν επιδιώκουμε αυτήν τη γνώση για να καλύψει με τη σειρά της κάποια ανάγκη, αλλά την επιζητούμε ως τη μόνη ελεύθερη επιστήμη κατά τρόπο αναλογικό (*ὥσπερ ...*) με την έννοια του ελεύθερου ανθρώπου. [303 λέξεις]

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Λούντβιχ Βίτγκενσταϊν, Αφορισμοί και εξομολογήσεις

Στα δυο κείμενα, αν και απέχουν χρονικά μεταξύ τους, εντοπίζονται παράλληλες τοποθετήσεις ως προς την αφετηρία και τις επιδιώξεις της φιλοσοφικής δραστηριότητας. Ο Αριστοτέλης ισχυρίζεται πως αφετηρία του *φιλοσοφεῖν* είναι το *θαυμάζειν* με τη σημασία τόσο της πρωτογενούς έκπληξης (ευχάριστης ή δυσάρεστης) όσο και της περιέργειας. Η επιθυμία της γνώσης κατ'αυτόν είναι έμφυτη στον άνθρωπο. Η απορία και ο θαυμασμός υποδηλώνουν τη συνειδητοποίηση εκ μέρους των ανθρώπων της άγνοιάς τους, και κατ' επέκταση την επιθυμία τους να την υπερβούν. Άλλωστε, ο Αριστοτέλης συνδέει άμεσα τη φιλοσοφική δραστηριότητα με την αναζήτηση της αλήθειας. Ομοίως και ο Βίτγκενσταϊν θεωρεί ότι αφετηρία της φιλοσοφικής δραστηριότητας είναι η διανοητική δυσφορία, η έκφραση απορίας του *τι* και του *γιατί* που εγγενώς υπάρχει στον άνθρωπο (*Ξεκινάμε με μια διανοητική δυσφορία ...«Γιατί;»... Τα φιλοσοφικά προβλήματα έχουν τη μορφή: «Τα 'χω χαμένα*). Παράλληλα, ο Βίτγκενσταϊν διαπιστώνει ότι οι άνθρωποι αναζητούν τη γνώση, ενώ δεν γνωρίζουν τι ακριβώς ρωτούν (*οι φιλόσοφοι ρωτούν... αυτό που ρωτούν*). Επομένως, διαφαίνεται ότι και γι' αυτόν η στόχευση του φιλοσοφικού στοχασμού είναι προσανατολισμένη στην κατάκτηση της γνώσης και στην αναζήτηση των δυνατοτήτων της ανθρώπινης σκέψης χωρίς να υπηρετεί κατ' ανάγκην χρησιμοθηρική στόχευση. [188 λέξεις]

B3.1-α, 2-β, 3-β, 4-α, 5-α

B4. απαρχή, έναρξη, αρχηγός – προσελήνωση, πανσέληνος, σεληνόφως – ηλιοφάνεια, αντηλιά, ηλιοστάσιο – διαφυγή, προσφυγή, καταφύγιο – χρησιμοποίηση, αχρηστία, κατάχρηση

ΘΕΜΑ 2ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Ἀριστοτέλης, *Μετὰ τὰ φυσικά*, Α2, 982b12-28

Διὰ γὰρ τὸ θαυμάζειν οἱ ἄνθρωποι καὶ νῦν καὶ τὸ πρῶτον ἤρξαντο φιλοσοφεῖν, ἐξ ἀρχῆς μὲν τὰ πρόχειρα τῶν ἀτόπων θαυμάσαντες, εἴτα κατὰ μικρὸν οὕτω προϊόντες καὶ περὶ τῶν μειζόνων διαπορήσαντες, οἷον περὶ τε τῶν τῆς σελήνης παθημάτων καὶ τῶν περὶ τὸν ἥλιον καὶ τὰ ἄστρα καὶ περὶ τῆς τοῦ παντός γενέσεως. Ὁ δ' ἀπορῶν καὶ θαυμάζων οἶεται ἀγνοεῖν (διὸ καὶ ὁ φιλόμυθος φιλόσοφος πῶς ἐστίν· ὁ γὰρ μῦθος σύγκειται ἐκ θαυμασιῶν)· ὥστ' εἵπερ διὰ τὸ φεύγειν τὴν ἄγνοιαν ἐφιλοσόφησαν, φανερόν ὅτι διὰ τὸ εἰδέναι τὸ ἐπίστασθαι ἐδίωκον καὶ οὐ χρήσεώς τινος ἔνεκεν. Μαρτυρεῖ δὲ αὐτὸ τὸ συμβεβηκός· σχεδὸν γὰρ πάντων ὑπαρχόντων τῶν ἀναγκαίων καὶ τῶν πρὸς ῥαστώνην καὶ διαγωγὴν ἢ τοιαύτη φρόνησις ἤρξατο ζητεῖσθαι. Δῆλον οὖν ὡς δι' οὐδεμίαν αὐτὴν ζητοῦμεν χρεῖαν ἐτέραν, ἀλλ' ὥσπερ ἄνθρωπος, φαμέν, ἐλεύθερος ὁ αὐτοῦ ἔνεκα καὶ μὴ ἄλλου ὢν, οὕτω καὶ αὐτὴν ὡς μόνην οὔσαν ἐλευθέραν τῶν ἐπιστημῶν· μόνη γὰρ αὕτη αὐτῆς ἔνεκέν ἐστιν.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

A1.

α. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «**Σωστό**», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «**Λάθος**», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο (μονάδες 3) και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις **λέξεις/φράσεις** του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν (μονάδες 3):

1. Κατά τον Αριστοτέλη ο άνθρωπος στην αρχή θεώρησε άξια θαυμασμού ζητήματα, όπως αυτό της δημιουργίας του σύμπαντος.
2. Όποιος ασχολείται με τη φιλοσοφία, αγαπά και τους μύθους.
3. Η ικανοποίηση των βασικών αναγκών της καθημερινότητας αποτελεί προϋπόθεση για τη στροφή του ανθρώπου στη φιλοσοφική δραστηριότητα.

β. «*καὶ περὶ τῶν μειζόνων διαπορήσαντες*»: Ποια είναι τα πιο σημαντικά πράγματα για τα οποία άρχισαν να προβληματίζονται οι άνθρωποι; (μονάδες 4)

Μονάδες 10

B1. Γιατί κατά τον Αριστοτέλη αυτός που αγαπά τους μύθους είναι κατά κάποιον τρόπο και φιλόσοφος; Ποια ήταν η άποψη του Πλάτωνα για το ίδιο θέμα;

Μονάδες 10

B2.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Θεόφιλος Βέικος, Εισαγωγή στις φιλοσοφικές σπουδές

Στο βιβλίο αυτό του Θεόφιλου Βέικου συζητούνται μερικά πρακτικά προβλήματα γύρω από τις φιλοσοφικές σπουδές π.χ. σε τι χρησιμεύει η φιλοσοφία και ποιες ικανότητες αναπτύσσει εκείνος/η που τη σπουδάζει.

Εκείνοι που μελετούν φιλοσοφία, σπουδάζουν ή καταγίνονται με φιλοσοφική έρευνα είναι σε θέση να αναπτύξουν μερικές πολύ χρήσιμες ικανότητες: να λύνουν προβλήματα, να οργανώνουν λογικά τις σκέψεις τους, να διατυπώνουν έγκυρα και, καμιά φορά, ακαταμάχητα επιχειρήματα, να επικοινωνούν με τους άλλους με λόγο συγκροτημένο, εύλογο, τεκμηριωμένο, να αναλύουν κριτικά και να ξεδιαλύνουν τις βασικές ιδέες που είναι τρέχουσες στην καθημερινή ζωή, να αξιολογούν με τρόπο κριτικό την πορεία της συλλογικής ανθρώπινης ζωής και να συμβάλλουν στη διαδικασία αλλαγής της.

Αφού μελετήσετε το παραπάνω κείμενο, σε ποιο βαθμό θα αποδεχόταν ή θα απέρριπτε ο Αριστοτέλης τις ωφέλειες που κατά τον Θ. Βέικο προκύπτουν από την ενασχόληση με τη φιλοσοφία; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας με αναφορές και στα δύο κείμενα.

Μονάδες 10

B3. Να αντιστοιχίσετε καθεμία από τις φράσεις της στήλης Α του παρακάτω πίνακα με μία φράση από τη στήλη Β που συμπληρώνει ορθά το νόημά της.

A	B
1. Με τη μαιευτική μέθοδο ο Σωκράτης	α. παραθέτει εξαρχής κάποια θεωρία την οποία προσπαθεί να αποδείξει.
	β. επιδιώκει να εξαγάγει τη σωκρατική άποψη από τον αντίπαλο.
	γ. αναιρεί σταδιακά τις θέσεις του συνομιλητή και επιδιώκει να εξαγάγει ένα νέο συμπέρασμα.
2. Ένα από τα δύο θέματα του διαλόγου Πρωταγόρας είναι	α. η φύση της αρετής.
	β. η σημασία της διαλεκτικής.
	γ. η δημιουργία του ανθρώπου.

3. Ο μύθος του Πρωταγόρα αντλεί έμπνευση	α. από τον Ησίοδο και τον Αισχύλο.
	β. από τον Όμηρο και τον Ησίοδο.
	γ. από τον Όμηρο και τον Αισχύλο.
4. Στη διαμόρφωση της προσωπικότητάς του Αριστοτέλη συνέβαλε	α. η επαφή με τον Πλάτωνα από την πρώτη στιγμή που ο Αριστοτέλης έφτασε στην Ακαδημία.
	β. η συνάντησή του στην Ακαδημία με σημαντικούς λόγιους της εποχής.
	γ. η αριστοκρατική του καταγωγή.
5. Σύμφωνα με τα Πολιτικά του Αριστοτέλη η πόλις-κράτος είναι ένα όλον	α. με όμοια μέρη.
	β. με αποκλειστικό στόχο τον πλούτο.
	γ. αποτελούμενο από κυβερνώντες και κυβερνώμενους.

Μονάδες 10

B4. Να βρείτε στο αρχαίο διδαγμένο κείμενο που σας δίνεται μία **ετυμολογικά συγγενή λέξη** για καθεμία από τις παρακάτω λέξεις της Νέας Ελληνικής: **χειροτονία, απαθής, γνήσιος, επίγνωση, προφήτης.**

Μονάδες 10

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

α.

1-Λ: *ἐξ ἀρχῆς μὲν τὰ πρόχειρα τῶν ἀτόπων θαυμάσαντες*

2-Σ: *ὁ φιλόμυθος φιλόσοφος πῶς ἐστίν·*

3-Σ: *σχεδὸν γὰρ πάντων ὑπαρχόντων τῶν ἀναγκαίων... ἡ τοιαύτη φρόνησις ἤρξατο ζητεῖσθαι.*

β. *τὰ πρόχειρα τῶν ἀτόπων, περὶ τῶν μειζόνων*

B1. Αξιοπρόσεκτη είναι, πράγματι, η παρενθετική ενισχυτική διατύπωση (διό και ὁ φιλόμυθος φιλόσοφος πῶς ἐστίν· ὁ γὰρ μῦθος σύγκειται ἐκ θαυμασίων), αφού με τα αξιοθαύμαστα, τα αξιοπερίεργα ασχολείται τόσο ο μύθος όσο και η φιλοσοφία. Ο μύθος έχει ως πρώτη πηγή τις αναγκαίες αντιδράσεις της ανθρώπινης συνείδησης μπροστά στο άγνωστο, το οποίο προσπαθεί να κατανοήσει και μέσα στο οποίο θέλει να ενεργήσει, αφού αλλιώς δεν μπορεί να ολοκληρωθεί η ύπαρξή της. Άλλωστε ο μύθος είχε τη δική του φιλοσοφική αξία και δεν έπαψε ποτέ να είναι πολύτιμο εργαλείο σκέψης. Ο Αριστοτέλης στο συγκεκριμένο σημείο έχει προφανώς κατά νου τόσο τους αρχαίους μυθογράφους, όσο και τον Πλάτωνα που αξιοποιεί τον μύθο ως εργαλείο φιλοσοφικής ανάλυσης π.χ. μύθος του Σπηλαίου. Είναι γνωστό, άλλωστε, ότι ο Πλάτων χρησιμοποιεί τον μύθο για να αποτολμήσει πέρα από τον λόγο, να υποστηρίξει τα θεωρητικώς αναπόδεικτα. Θα μπορούσαμε, τέλος, να ισχυριστούμε ότι στο σημείο αυτό υπόκειται ένα βαθύτερο ερμηνευτικό σχήμα για την πορεία της ανθρωπότητας προς τη γνώση: από τον μύθο στον λόγο. [165 λέξεις]

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Θεόφιλος Βέικος, *Εισαγωγή στις φιλοσοφικές σπουδές*

Στο κείμενο του Βέικου παρουσιάζεται η κατάκτηση ενός συνόλου ικανοτήτων που προκύπτουν για αυτόν/ήν που ασχολείται με τη φιλοσοφία: επίλυση προβλημάτων, λογική οργάνωση της σκέψης, διατύπωση έγκυρης επιχειρηματολογίας, κριτική ανάλυση κ.λπ. Αν και φαινομενικά μπορεί κανείς να υποστηρίξει ότι παρουσιάζεται διάσταση απόψεων με το κείμενο του Αριστοτέλη, εντούτοις τα δύο κείμενα στην ουσία συνομιλούν. Αφενός η αναφορά στο κείμενο του Βέικου σε πλήθος διανοητικών ικανοτήτων, όπως αυτές που προαναφέρθηκαν συμπλέει τόσο με τον θαυμασμό και την έκπληξη όσο και με την προσπάθεια του ανθρώπινου νου να υπερβεί την άγνοια που διατυπώνονται στο κείμενο του Αριστοτέλη. Άλλωστε, η απορία γίνεται αφετηρία της φιλοσοφικής αναζήτησης, καθώς ο Αριστοτέλης θεωρεί πως η «απορητική μέθοδος» είναι η αρχική και η θεμελιώδης φιλοσοφική μέθοδος με έκθεση αποριών, διατύπωση αντίθετων λύσεων, εξέταση των

συνεπειών, λογικά δηλαδή εργαλεία άμεσα συνδεδεμένα με τις ικανότητες που αναφέρονται στο κείμενο του Βέικου. Αφετέρου το σύνολο αυτών των ικανοτήτων προκύπτει ως αβίαστο αποτέλεσμα της φιλοσοφικής δραστηριότητας και όχι ως αυτοσκοπός. [159 λέξεις]

B3. 1-β, 2-α, 3-α, 4-β, 5-γ

B4. *πρόχειρα, παθημάτων, γενέσεως, ἄγνοιαν, ἀγνοεῖν, φαμέν*

ΘΕΜΑ 3ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Ἀριστοτέλης, *Μετὰ τὰ φυσικά*, Α2, 982b12-28

Διὰ γὰρ τὸ θαυμάζειν οἱ ἄνθρωποι καὶ νῦν καὶ τὸ πρῶτον ἤρξαντο φιλοσοφεῖν, ἐξ ἀρχῆς μὲν τὰ πρόχειρα τῶν ἀτόπων θαυμάσαντες, εἴτα κατὰ μικρὸν οὕτω προϊόντες καὶ περὶ τῶν μειζόνων διαπορήσαντες, οἷον περὶ τε τῶν τῆς σελήνης παθημάτων καὶ τῶν περὶ τὸν ἥλιον καὶ τὰ ἄστρα καὶ περὶ τῆς τοῦ παντός γενέσεως. Ὁ δ' ἀπορῶν καὶ θαυμάζων οἶεται ἀγνοεῖν (διὸ καὶ ὁ φιλόμυθος φιλόσοφος πῶς ἐστίν· ὁ γὰρ μῦθος σύγκειται ἐκ θαυμασιῶν)· ὥστ' εἴπερ διὰ τὸ φεύγειν τὴν ἄγνοιαν ἐφιλοσόφησαν, φανερόν ὅτι διὰ τὸ εἰδέναι τὸ ἐπίστασθαι ἐδίωκον καὶ οὐ χρήσεώς τινος ἔνεκεν. Μαρτυρεῖ δὲ αὐτὸ τὸ συμβεβηκός· σχεδὸν γὰρ πάντων ὑπαρχόντων τῶν ἀναγκαίων καὶ τῶν πρὸς ῥαστώνην καὶ διαγωγὴν ἢ τοιαύτη φρόνησις ἤρξατο ζητεῖσθαι. Δῆλον οὖν ὡς δι' οὐδεμίαν αὐτὴν ζητοῦμεν χρεῖαν ἐτέραν, ἀλλ' ὥσπερ ἄνθρωπος, φαμέν, ἐλεύθερος ὁ αὐτοῦ ἔνεκα καὶ μὴ ἄλλου ὢν, οὕτω καὶ αὐτὴν ὡς μόνην οὔσαν ἐλευθέραν τῶν ἐπιστημῶν· μόνη γὰρ αὕτη αὐτῆς ἔνεκέν ἐστιν.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Α1.

α. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «Σωστό», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «Λάθος», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο (μονάδες 3) και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις **λέξεις/φράσεις** του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν (μονάδες 3):

1. Τα παράξενα φαινόμενα της καθημερινής ζωής βρέθηκαν από την αρχή στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος της φιλοσοφίας.
2. Όταν κάποιος απορεί και νιώθει έκπληξη, σημαίνει ότι αντιλαμβάνεται αμέσως την άγνοιά του.
3. Ο Αριστοτέλης συμπεραίνει ότι η φιλοσοφία είναι η μόνη ελεύθερη επιστήμη.

β. **μόνη γὰρ αὕτη αὐτῆς ἔνεκέν ἐστιν**: Σε ποια φράση του αρχαίου διδαγμένου κειμένου αναφέρεται η αντωνυμία **αὕτη**; (μονάδες 4)

Μονάδες 10

Β1. «**Μαρτυρεῖ δὲ αὐτὸ ... ἤρξατο ζητεῖσθαι.**» Σε ποια ιστορική διαπίστωση προβαίνει ο Αριστοτέλης στο συγκεκριμένο απόσπασμα και ποιος είναι ο αποδεικτικός της ρόλος στο πλαίσιο της ευρύτερης επιχειρηματολογίας που αναπτύσσει ο φιλόσοφος;

Μονάδες 10**B2.****ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ****Ρενέ Ντεκάρτ, Αρχές Φιλοσοφίας**

Ο γάλλος φιλόσοφος Ρενέ Ντεκάρτ, γνωστός και με το εξελληνισμένο όνομα Καρτέσιος, είναι ένας από τους θεμελιωτές της νεότερης φιλοσοφίας. Στο παρακάτω απόσπασμα περιγράφει την έννοια της φιλοσοφίας, αναφέροντας πρώτα απόψεις που παραπέμπουν στην αρχαιότητα και ήταν γνωστές στους τότε σπουδαστές.

Θα ήθελα πρώτα πρώτα να εξηγήσω τι είναι φιλοσοφία, αρχίζοντας από τα πλέον κοινότοπα: ότι η λέξη φιλοσοφία σημαίνει τη μελέτη της σοφίας κι ότι ως σοφία δεν εννοούμε μόνο τη σύνεση σε πρακτικές υποθέσεις, αλλά μια τέλεια γνώση όλων όσα μπορεί να γνωρίσει ο άνθρωπος, τόσο για την καθοδήγηση της ζωής του όσο και για τη διατήρηση της υγείας του και για την επινόηση όλων των τεχνών. Προκειμένου αυτή η γνώση να είναι τέτοιου είδους, είναι αναγκαίο να συνάγεται από τα πρώτα αίτια· για να μελετήσουμε πώς την αποκτάμε, ό,τι δηλαδή για την ακρίβεια ονομάζουμε φιλοσοφείν, πρέπει ν' αρχίζουμε από την αναζήτηση των πρώτων αιτίων, δηλαδή των αρχών.

Μτφρ. Β. Γρηγορόπουλος

Αφού μελετήσετε το παραπάνω κείμενο, να αναφέρετε σε ποια σημεία συμφωνεί ο Ντεκάρτ με τον Αριστοτέλη σχετικά με το περιεχόμενο του όρου «φιλοσοφία» και τους λόγους για τους οποίους ο άνθρωπος φιλοσοφεί. Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας με αναφορές και στα δύο κείμενα.

Μονάδες 10

B3. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε κάθε φράση της στήλης Α και δίπλα το γράμμα της στήλης Β που αντιστοιχεί στο σωστό όνομα. Τα ονόματα της στήλης Β είναι δυνατόν να αντιστοιχούν σε περισσότερες από μία σωστές φράσεις της στήλης Α (ένα όνομα της στήλης Β περισσεύει).

A	B
1. Βοηθούσε τον συνομιλητή του να «γεννήσει» από μέσα του την αλήθεια.	
2. Θεωρούσε ότι ήταν σε θέση να διδάσκει στους μαθητές του την <i>εύβουλίαν</i> .	α. Γλαύκων β. Σωκράτης
3. Εγκατέλειψε την Αθήνα, επειδή δεν ήθελε να δώσει την	γ. Αριστοτέλης

ευκαιρία στους Αθηναίους να σφάλουν για δεύτερη φορά σε βάρος της φιλοσοφίας. 4. Ισχυριζόταν ότι το συμφέρον του ισχυρού καθορίζει το τι είναι δίκαιο. 5. Ορίζει τη δικαιοσύνη ως «τὸ τὰ αὐτοῦ πράττειν».	δ. Πρωταγόρας ε. Θρασύμαχος
--	---

Μονάδες 10

B4. Για καθεμία από τις παρακάτω λέξεις του αρχαίου διδαγμένου κειμένου να γράψετε μία περίοδο λόγου στη Νέα Ελληνική, όπου η συγκεκριμένη λέξη να χρησιμοποιείται **με διαφορετική σημασία** από αυτήν που έχει στο κείμενο: *ἀρχῆς, πρόχειρα, παθημάτων, θαυμασίων, Μαρτυρεῖ*. Μπορείτε να τη χρησιμοποιήσετε σε οποιαδήποτε μορφή της (μέρος του λόγου, πτώση, αριθμό, γένος, έγκλιση, χρόνο).

Μονάδες 10

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

α.

1-Σ: *ἔξ ἀρχῆς μὲν τὰ πρόχειρα τῶν ἀτόπων θαυμάσαντες*

2-Σ: *Ὁ δ' ἀπορῶν καὶ θαυμάζων οἶεται ἄγνοεῖν*

3-Σ: *οὕτω καὶ αὐτὴν ὡς μόνην οὔσαν ἐλευθέραν τῶν ἐπιστημῶν*

β. ἡ τοιαύτη φρόνησις

B1. Με μία σύντομη ιστορική διαπίστωση ο Αριστοτέλης τεκμηριώνει τον προηγούμενο ισχυρισμό του: μόνο όταν οι άνθρωποι ικανοποίησαν όλες τις βασικές βιοτικές ανάγκες τους και τακτοποίησαν τις υλικές προϋποθέσεις και για καλοζωία και για εξύψωση της ζωής (*πρὸς ῥαστώνην καὶ διαγωγὴν*), μόνο τότε στράφηκαν οι άνθρωποι σε αυτού του είδους την πνευματική αναζήτηση, δηλαδή τη φιλοσοφία. Η φιλοσοφική δραστηριότητα, λοιπόν, υπερβαίνει τις πιεστικές ανάγκες της καθημερινής ζωής, καθώς αναπόφευκτα προϋποθέτει χρόνο ελευθερίας κι άνεση ζωής. Ο Αριστοτέλης δεν συνδέει τη φιλοσοφία με τη *ῥαστώνην*, την χαλάρωση δηλαδή και την απόλαυση, ανατρέχοντας απλώς στην ιστορική της καταγωγή. Αν η σύνδεση αυτή δεν ήταν διαχρονική και ουσιώδης, δεν θα τον ενδιέφερε. Ο Αριστοτέλης διαβλέπει ότι η δραστηριότητα του φιλοσόφου υπερβαίνει πάντα τις πιεστικές απαιτήσεις της καθημερινότητας, προϋποθέτει χρόνο ελευθερίας και απομάκρυνση από τις άλλες τέχνες· τότε και μόνο τότε μπορεί αυτός να προσεγγίσει τη φιλοσοφική ακρίβεια. Γι' αυτό και η *ῥαστώνη* γίνεται έγκυρο σημάδι της φιλοσοφίας. Επομένως, το χωρίο λειτουργεί ως απόδειξη του ισχυρισμού ότι η επιδίωξη της υπέρβασης της άγνοιας έγινε χάριν της γνώσης και όχι για κάποια άλλη χρησιμότητα. [178 λέξεις]

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Ρενέ Ντεκάρτ, *Αρχές Φιλοσοφίας*

Ο Ντεκάρτ ορίζει τη φιλοσοφία ως «μελέτη της σοφίας» και παραπέμπει στην αναζήτηση των πρώτων αιτίων για τη σε βάθος μελέτη της. Επίσης, προσθέτει ως κύρια διάσταση της έννοιας «φιλοσοφία» την τέλεια γνώση και θέλει να θεμελιώσει τη φιλοσοφία πάνω σε κάποιες αρχές, ώστε να λειτουργήσει αυτή αιτιοκρατικά. Γι' αυτό δεν δίνει έμφαση στη ηθική-πρακτική διάσταση της ανθρώπινης σοφίας. Αυτό, οπωσδήποτε, τον φέρνει κοντά στη σκέψη του Αριστοτέλη. Άλλωστε, ο κομβικός ρόλος της φιλοσοφίας ως δρόμου για την υπέρβαση της άγνοιας και προσέγγισης της γνώσης διατυπώνονται με σαφήνεια και στο κείμενο του Αριστοτέλη. Ο Σταγειρίτης αναφέρεται στη σε βάθος προσέγγιση της γνώσης (*τὸ εἰδέναι, τὸ ἐπίστασθαι*), και ειδικότερα στην ολοκληρωμένη γνώση. Στις λέξεις *ἄγνοεῖν* και *ἄγνοιαν*

επιβεβαιώνεται, επίσης, η διανοητική, εκτός των άλλων, διάσταση της φιλοσοφίας κατά τον Αριστοτέλη. Ωστόσο, ο Ντεκάρτ δίνει και μία πιο χρηστική προοπτική στη φιλοσοφία (τόσο για την καθοδήγηση της ζωής του όσο και για τη διατήρηση της υγείας του και για την επινόηση όλων των τεχνών), αλλά σε κάθε περίπτωση είναι εμφανής η επιστημονική στόχευση, η συγκρότηση στέρεης γνώσης, δηλαδή *έπιστήμης*, στο οποίο θα συμφωνούσε ο Αριστοτέλης. [183 λέξεις]

B3. 1-β, 2-δ, 3-γ, 4-ε, 5-β

B4.

1. Στην εκδήλωση παρευρέθηκαν οι τοπικές Αρχές.
2. Ο/Η μαθητής/τρια κρατούσε πρόχειρες σημειώσεις στο τετράδιό του/της.
3. Το πάθημα του/της έγινε μάθημα.
4. Θαυμάσια τα νέα που μου μεταφέρεις!
5. Θα σου πω ένα μυστικό, αλλά δεν θέλω να το μαρτυρήσεις.

ΘΕΜΑ 4ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Ἀριστοτέλης, *Μετὰ τὰ φυσικά*, Α2, 982b12-28

Διὰ γὰρ τὸ θαυμάζειν οἱ ἄνθρωποι καὶ νῦν καὶ τὸ πρῶτον ἤρξαντο φιλοσοφεῖν, ἐξ ἀρχῆς μὲν τὰ πρόχειρα τῶν ἀτόπων θαυμάσαντες, εἴτα κατὰ μικρὸν οὕτω προϊόντες καὶ περὶ τῶν μειζόνων διαπορήσαντες, οἷον περὶ τε τῶν τῆς σελήνης παθημάτων καὶ τῶν περὶ τὸν ἥλιον καὶ τὰ ἄστρα καὶ περὶ τῆς τοῦ παντός γενέσεως. Ὁ δ' ἀπορῶν καὶ θαυμάζων οἴεται ἀγνοεῖν (διὸ καὶ ὁ φιλόμυθος φιλόσοφος πῶς ἐστίν· ὁ γὰρ μῦθος σύγκειται ἐκ θαυμασιῶν)· ὥστ' εἴπερ διὰ τὸ φεύγειν τὴν ἄγνοιαν ἐφιλοσόφησαν, φανερόν ὅτι διὰ τὸ εἰδέναι τὸ ἐπίστασθαι ἐδίωκον καὶ οὐ χρήσεώς τινος ἔνεκεν. Μαρτυρεῖ δὲ αὐτὸ τὸ συμβεβηκός· σχεδὸν γὰρ πάντων ὑπαρχόντων τῶν ἀναγκαίων καὶ τῶν πρὸς ῥαστώνην καὶ διαγωγὴν ἢ τοιαύτη φρόνησις ἤρξατο ζητεῖσθαι. Δῆλον οὖν ὡς δι' οὐδεμίαν αὐτὴν ζητοῦμεν χρεῖαν ἐτέραν, ἀλλ' ὥσπερ ἄνθρωπος, φαμέν, ἐλεύθερος ὁ αὐτοῦ ἔνεκα καὶ μὴ ἄλλου ὦν, οὕτω καὶ αὐτὴν ὡς μόνην οὔσαν ἐλευθέραν τῶν ἐπιστημῶν· μόνη γὰρ αὕτη αὐτῆς ἔνεκέν ἐστιν.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

A1.

α. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «**Σωστό**», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «**Λάθος**», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο (μονάδες 3) και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις **λέξεις/φράσεις** του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν (μονάδες 3):

1. Τα παράξενα φαινόμενα της καθημερινής ζωής υπήρξαν αρχικά στο κέντρο του ενδιαφέροντος της φιλοσοφίας.
2. Όταν κάποιος απορεί και νιώθει έκπληξη, σημαίνει ότι αντιλαμβάνεται αμέσως την άγνοιά του.
3. Ο Αριστοτέλης συμπεραίνει ότι η φιλοσοφία είναι η μόνη ελεύθερη επιστήμη.

β. μόνη γὰρ αὕτη αὐτῆς ἔνεκέν ἐστιν: Σε ποια φράση του αρχαίου διδασκόμενου κειμένου αναφέρεται η αντωνυμία **αὕτη**; (μονάδες 4)

Μονάδες 10

B1. Ποιες γλωσσικές επιλογές του Αριστοτέλη στο συγκεκριμένο κεφάλαιο (Α2) του έργου *Μετὰ τὰ φυσικά* επιβεβαιώνουν την ιστορικότητα της φιλοσοφίας;

Μονάδες 10

B2.**ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ****Ρενέ Ντεκάρτ, Αρχές Φιλοσοφίας**

Ο γάλλος φιλόσοφος Ρενέ Ντεκάρτ, γνωστός και με το εξελληνισμένο όνομα Καρτέσιος, είναι ένας από τους θεμελιωτές της νεότερης φιλοσοφίας. Στο παρακάτω απόσπασμα περιγράφει την έννοια της φιλοσοφίας, αναφέροντας πρώτα απόψεις που παραπέμπουν στην αρχαιότητα και ήταν γνωστές στους τότε σπουδαστές.

Θα ήθελα πρώτα πρώτα να εξηγήσω τι είναι φιλοσοφία, αρχίζοντας από τα πλέον κοινότοπα: ότι η λέξη φιλοσοφία σημαίνει τη μελέτη της σοφίας κι ότι ως σοφία δεν εννοούμε μόνο τη σύνεση σε πρακτικές υποθέσεις, αλλά μια τέλεια γνώση όλων όσα μπορεί να γνωρίσει ο άνθρωπος, τόσο για την καθοδήγηση της ζωής του όσο και για τη διατήρηση της υγείας του και για την επινόηση όλων των τεχνών. Προκειμένου αυτή η γνώση να είναι τέτοιου είδους, είναι αναγκαίο να συνάγεται από τα πρώτα αίτια· για να μελετήσουμε πώς την αποκτάμε, ό,τι δηλαδή για την ακρίβεια ονομάζουμε φιλοσοφείν, πρέπει ν' αρχίζουμε από την αναζήτηση των πρώτων αιτίων, δηλαδή των αρχών.

Μτφρ. Β. Γρηγορόπουλος

Αφού μελετήσετε το παραπάνω κείμενο, να αναφέρετε σε ποια σημεία συμφωνεί ο Ντεκάρτ με τον Αριστοτέλη σχετικά με το περιεχόμενο του όρου «φιλοσοφία» και τους λόγους για τους οποίους ο άνθρωπος φιλοσοφεί. Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας με αναφορές και στα δύο κείμενα.

Μονάδες 10

B3. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε κάθε όνομα της στήλης Α και δίπλα το γράμμα της στήλης Β που αντιστοιχεί στη σωστή ιδιότητα.

A	B
1. Άνυτος	α. ιδρυτής της φιλοσοφικής σχολής που πήρε το όνομα <i>Περίπατος</i>
2. Κριτίας	β. τύραννος των Συρακουσών
3. Διονύσιος Α	γ. ένας από τους κατηγορούς του Σωκράτη
4. Πλάτων	δ. θεός του Πλάτωνα
5. Θεόφραστος	ε. ιδρυτής της <i>Ακαδημίας</i>

Μονάδες 10

B4. Για καθεμία από τις παρακάτω λέξεις του αρχαίου διδαγμένου κειμένου να γράψετε μία περίοδο λόγου στη Νέα Ελληνική, όπου η συγκεκριμένη λέξη να χρησιμοποιείται **με διαφορετική σημασία** από αυτήν που έχει στο κείμενο: *ἀρχῆς, πρόχειρα, παθημάτων, θαυμασίων, Μαρτυρεῖ*. Μπορείτε να τη χρησιμοποιήσετε **σε οποιαδήποτε μορφή** της (μέρος του λόγου, πτώση, αριθμό, γένος, έγκλιση, χρόνο).

Μονάδες 10

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

α.

1-Σ ἐξ ἀρχῆς μὲν τὰ πρόχειρα τῶν ἀτόπων θαυμάσαντες

2-Σ Ὁ δ' ἀπορῶν καὶ θαυμάζων οἶεται ἀγνοεῖν

3-Σ οὕτω καὶ αὐτὴν ὡς μόνην οὔσαν ἐλευθέραν τῶν ἐπιστημῶν

β. ἡ τοιαύτη φρόνησις

B1. Ο Αριστοτέλης στο έργο του *Μετά τὰ φυσικά* παρουσιάζει πράγματι την πρώτη ιστορία της φιλοσοφίας, προβαίνοντας σε μία ανάλυση της συνεισφοράς όλων των Ελλήνων φιλοσόφων και δεν περιορίζεται σε μία μελέτη αποκλειστικά λογική. Άλλωστε για να καταλάβουμε για ποιον λόγο φιλοσοφούμε, πρέπει όχι μόνο να ορίσουμε τι είναι φιλοσοφία, αλλά και να εξετάσουμε με ιστορική ματιά το πώς άρχισαν οι άνθρωποι να φιλοσοφούν. Για τον σκοπό αυτό, καθώς αρθρώνει το συγκεκριμένο κεφάλαιο (A2), κάνει τις παρακάτω γλωσσικές επιλογές:

α) χρήση χρονικών προσδιορισμών (*καὶ νῦν καὶ τὸ πρῶτον, ἐξ ἀρχῆς, εἶτα*),

β) διπλή χρήση του ρήματος *ἄρχομαι* (*ἤρξαντο, ἤρξατο*).

γ) μία ρητή αναφορά στο *συμβεβηκός*, δηλαδή στο ιστορικό συμβάν,

δ) ευρεία χρήση ιστορικών χρόνων.

Η ιστορικότητα, λοιπόν, της φιλοσοφίας, στη διαχρονία και τη συγχρονία της, διαπερνά τη σκέψη του Αριστοτέλη. Επιπλέον, παρατηρούμε ότι απουσιάζουν οι αυστηρές χρονολογικές αναφορές. Έτσι, ο Αριστοτέλης, ως φιλόσοφος, και όχι ως ιστορικός, θα καταφέρει να αρθρώσει οργανωμένα τον δικό του, προσωπικό φιλοσοφικό λόγο, υποτάσσοντας κάθε επιμέρους ιστορική περίπτωση. [162 λέξεις]

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Ρενέ Ντεκάρτ, *Αρχές Φιλοσοφίας*

Ο Ντεκάρτ ορίζει τη φιλοσοφία ως «μελέτη της σοφίας» και παραπέμπει στην αναζήτηση των πρώτων αιτίων για την εις βάθος μελέτη της. Επίσης, προσθέτει ως κύρια διάσταση της έννοιας «φιλοσοφία» την τέλεια γνώση και θέλει να θεμελιώσει τη φιλοσοφία πάνω σε κάποιες αρχές, και να λειτουργήσει αυτή αιτιολογικά. Γι' αυτό δίνει έμφαση όχι τόσο στη ηθική-πρακτική διάσταση της ανθρώπινης σοφίας, αλλά στο φυσιολογικό της περιεχόμενο. Αυτό, οπωσδήποτε, τον φέρνει κοντά στη σκέψη του Αριστοτέλη. Άλλωστε, ο κομβικός ρόλος της φιλοσοφίας ως δρόμου για την υπέρβαση της άγνοιας και προσέγγισης της γνώσης διατυπώνονται με σαφήνεια και στο κείμενο του Αριστοτέλη. Ο Σταγειρίτης

αναφέρεται στην εις βάθος προσέγγιση της γνώσης (τὸ εἰδέναι, τὸ ἐπίστασθαι), και ειδικότερα στην ολοκληρωμένη γνώση. Στις λέξεις *ἀγνοεῖν* και *ἄγνοιαν* επιβεβαιώνεται, επίσης, η διανοητική, εκτός των άλλων, διάσταση της φιλοσοφίας κατά τον Αριστοτέλη. Ωστόσο, ο Ντεκάρτ δίνει και μία πιο χρηστική προοπτική στη φιλοσοφία (τόσο για την καθοδήγηση της ζωής του όσο και για τη διατήρηση της υγείας του και για την επινόηση όλων των τεχνών), αλλά σε κάθε περίπτωση είναι εμφανής η επιστημονική στόχευση, η συγκρότηση στέρεης γνώσης, δηλαδή *ἐπιστήμης*, στο οποίο θα συμφωνούσε ο Αριστοτέλης. [189 λέξεις]

B3. 1-γ, 2-δ, 3-β, 4-ε, 5-α.

B4.

1. Στην εκδήλωση παρευρέθηκαν οι τοπικές Αρχές.
2. Ο/Η μαθητής/τρια κρατούσε πρόχειρες σημειώσεις στο τετράδιό του.
3. Το πάθημα του/της έγινε μάθημα.
4. Θαυμάσια τα νέα που μου μεταφέρεις!
5. Θα σου πω ένα μυστικό, αλλά δεν θέλω να το μαρτυρήσεις.

ΘΕΜΑ 5ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Ἀριστοτέλης, *Προτρεπτικός [Πρὸς Θεμίσωνα]*, αποσπ.

8-9

Τὰ ὑποκείμενα πρὸς τὸν βίον ἡμῖν, οἷον τὸ σῶμα καὶ τὰ περὶ τὸ σῶμα, καθάπερ ὄργανά τινα ὑπόκειται, τούτων δ' ἐπικίνδυνός ἐστιν ἡ χρῆσις, καὶ πλεον θάτερον ἀπεργάζεται τοῖς μὴ δεόντως αὐτοῖς χρωμένοις. Δεῖ τοίνυν ὀρέγεσθαι τῆς ἐπιστήμης κτᾶσθαι τε αὐτὴν καὶ χρῆσθαι αὐτῇ προσηκόντως, δι' ἧς πάντα ταῦτα εὖ θησόμεθα. Φιλοσοφητέον ἄρα ἡμῖν, εἰ μέλλομεν ὀρθῶς πολιτεύσεσθαι καὶ τὸν ἑαυτῶν βίον διάξειν ὠφελίμως.

Ἔτι τοίνυν ἄλλαι μὲν εἰσιν αἱ ποιοῦσαι ἕκαστον τῶν ἐν τῷ βίῳ πλεονεκτημάτων ἐπιστῆμαι, ἄλλαι δὲ αἱ χρώμεναι ταύταις, καὶ ἄλλαι μὲν αἱ ὑπηρετοῦσαι, ἕτεραι δὲ αἱ ἐπιτάττουσαι, ἐν αἷς ἐστὶν ὡς ἂν ἡγεμονικωτέραις ὑπαρχούσαις τὸ κυρίως ὄν ἀγαθόν. Εἰ τοίνυν μόνῃ ἡ τοῦ κρίνειν ἔχουσα τὴν ὀρθότητα καὶ ἡ τῷ λόγῳ χρωμένη καὶ ἡ τὸ ὅλον ἀγαθὸν θεωροῦσα, ἣτις ἐστὶ φιλοσοφία, χρῆσθαι πᾶσι καὶ ἐπιτάττειν κατὰ φύσιν δύναται, φιλοσοφητέον ἐκ παντὸς τρόπου, ὡς μόνῃς φιλοσοφίας τὴν ὀρθὴν κρίσιν καὶ τὴν ἀναμάρτητον ἐπιτακτικὴν φρόνησιν ἐν ἑαυτῇ περιεχούσης.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

A1.

α. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «**Σωστό**», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «**Λάθος**», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο (μονάδες 3) και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις **λέξεις/φράσεις** του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν (μονάδες 3):

1. Η χρήση των μέσων που ο άνθρωπος διαθέτει για τη διαμόρφωση του βίου του είναι απολύτως ασφαλής.
2. Η χρήση των μέσων που διαθέτουμε για τη ζωή μας ενδέχεται να φέρει αντίθετο αποτέλεσμα σε αυτούς που δεν τα χρησιμοποιούν σωστά.
3. Είναι μάταιο να επιδιώκουμε να αποκτήσουμε γνώσεις τις οποίες ποτέ δεν θα μπορέσουμε να εφαρμόσουμε σωστά.

β. Ο Αριστοτέλης στην πρώτη παράγραφο επισημαίνει ότι η αναζήτηση της γνώσης, η απόκτηση και η ορθή εφαρμογή της είναι απαραίτητη για έναν σκοπό. Ποιος είναι αυτός; (μονάδες 4)

Μονάδες 10

B1. Με ποια επιχειρήματα ο Αριστοτέλης στα παραπάνω αποσπάσματα από τον *Προτρεπτικό* προσπαθεί να υπερασπιστεί τη σωκρατική πρόταση «ζωή χωρίς αδιάκοπο (αυτο)έλεγχο δεν αξίζει να τη ζει κανείς» (Πλάτ. *Απολογία Σωκράτους* 38a);

Μονάδες 10

B2.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Πλάτων, *Εὐθύδημος* 281d-282a

Στον διάλογο *Εὐθύδημος* ο Σωκράτης αφηγείται τη συζήτηση που είχε κάνει την προηγούμενη ημέρα με τα αδέλφια Ευθύδημο και Διονυσόδωρο στην οποία συμμετείχε και ο Κλεινίας. Οι δύο σοφιστές αν και υποσχέθηκαν στον Κλεινία ότι θα του δίδασκαν την αρετή, κάνοντας επίδειξη της αντιλογικής τους ικανότητας τού έδειξαν πως, όποια απάντηση κι αν έδινε, οι ίδιοι ήταν σε θέση να τον πείσουν ότι ήταν λανθασμένη. Εδώ είμαστε στο μέσον της εριστικής επίδειξης, όπου ο Σωκράτης παρεμβαίνει με διευκρινιστικά σχόλια για να διορθώσει την πορεία της συζήτησης.

- Με δύο λόγια λοιπόν, Κλεινία, είπα, όλα αυτά που είπαμε στην αρχή ότι είναι αγαθά πιθανόν να μην έχουν την έννοια πώς με κάποιον τρόπο τα πράγματα αυτά είναι καθαυτά από τη φύση τους αγαθά αλλά να πρόκειται, καθώς φαίνεται, για το εξής: Όταν τα οδηγεί η αμάθεια, είναι κακά μεγαλύτερα από τα αντίθετά τους, στον βαθμό που είναι πιο ικανά να υπηρετήσουν τον οδηγό τους τη φρόνηση και τη γνώση, είναι ακόμη μεγαλύτερα αγαθά· μοναχά τους πάντως δεν φαίνεται να έχουν καμιάν αξία, ούτε τα μεν ούτε τα δε. (...) Μένει είπα, να κοιτάξουμε και τούτο: Επειδή όλοι μας ποθούμε να είμαστε ευτυχισμένοι, κι όπως διαπιστώσαμε, ευτυχισμένοι γινόμαστε σαν έχουμε στη διάθεσή μας τα πράγματα και τα χρησιμοποιούμε σωστά, κι επειδή τη σωστή αυτή χρήση και την επιτυχία τη φέρνει η γνώση, αναγκαστικά, καθώς φαίνεται, πρέπει κάθε άνθρωπος να κάνει το παν για να γίνει όσο το δυνατό πιο σοφός· ή μήπως όχι;

- Ναι, είπε.

Μτφρ. Ν.Μ. Σκουτερόπουλος

Αφού μελετήσετε το παραπάνω κείμενο, να εντοπίσετε τα κοινά σημεία ανάμεσα στα λεγόμενα του Σωκράτη προς τον Κλεινία και στα όσα προτρέπει ο Αριστοτέλης τον Θεμίωνα στο αρχαίο διδαγμένο κείμενο.

Μονάδες 10

B3. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε κάθε μία από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «**Σωστό**», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «**Λάθος**», αν είναι λανθασμένη:

1. Ο Σωκράτης είχε βάλει σκοπό της ζωής του να αποδείξει την άγνοια όσων σπουδαίων περνιούνταν για σοφοί.
2. Ο Σωκράτης αμφισβητεί τις παραδοσιακές ιδέες και αρχές αναζητώντας τη βαθύτερη αλήθεια.
3. Ο Πλάτωνας δεν συμμετείχε στην πολιτική και δεν υπηρέτησε ποτέ ως στρατιώτης.
4. Ο Πλάτωνας ίδρυσε την Ακαδημία μετά την επιστροφή του από το πρώτο ταξίδι στη Σικελία.
5. Ο Αριστοτέλης συνθέτει το σημαντικότερο μέρος των *Πολιτικῶν* του κατά την πρώτη διαμονή του στην Αθήνα.

Μονάδες 10

B4. Για καθεμία από τις παρακάτω λέξεις του αρχαίου διδαγμένου κειμένου, να γράψετε ένα **ομόρριζο ουσιαστικό** της Νέας Ελληνικής, απλό ή σύνθετο: **κτᾶσθαι, χρῆσθαι, διάξειν, κρίνειν, ἐπιτάττειν.**

Μονάδες 10

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

α.

1-Λ: *τούτων δ' επικίνδυνός ἐστιν ἡ χρῆσις,*

2-Σ: *καὶ πλέον θάτερον ἀπεργάζεται τοῖς μὴ δεόντως αὐτοῖς χρωμένοις,*

3-Λ: *Δεῖ τοίνυν ὀρέγεσθαι τῆς ἐπιστήμης κτᾶσθαι τε αὐτήν καὶ χρῆσθαι αὐτῇ προσηκόντως*

β. Ο Αριστοτέλης επισημαίνει ότι η αναζήτηση της γνώσης, η απόκτηση και η ορθή εφαρμογή της γίνεται για να είμαστε σε θέση να κάνουμε εποικοδομητική χρήση όλων των μέσων που μας έχουν δοθεί για τη διαμόρφωση του βίου μας.

B1. Στον *Προτρεπτικό* του Αριστοτέλη είναι έντονη η σωκρατική επιρροή. Το αίτημα να μην δεχόμαστε τίποτε ως αυτονόητα καλό ή κακό, αν δεν έχει προηγηθεί προσεκτικός έλεγχος, όπως είχε διακηρύξει ο Σωκράτης στην πλατωνική *Άπολογία* του, δηλώνει ότι ζωή χωρίς αδιάκοπο (αυτο)έλεγχο δεν αξίζει να τη ζει κανείς. Η αρχαιοελληνική λέξη «βίος» δεν ταυτίζεται πάντα απολύτως με τη λέξη «ζωή». Συχνά με τον «βίον» δίνεται έμφαση στον τρόπο της ζωής, στην κατάσταση της ζωής ή στο πώς βιώνει ο άνθρωπος τη ζωή. Έτσι, ενώ η ζωή αποτελεί για τον άνθρωπο ένα υπαρκτικό δεδομένο, ο βίος υπόκειται σε διερώτηση, διαμόρφωση και επιλογή. Με άλλα λόγια, ενώ η ζωή για κάθε έμβιο ον είναι μία, οι επιλέξιμοι βίοι είναι πολλοί. Από αυτή την οπτική γωνία, ο ανθρώπινος βίος, ατομικός και συλλογικός, μπορεί να γίνει αντικείμενο φιλοσοφικής μελέτης.

Και ο Αριστοτέλης στον *Προτρεπτικό* αναγνωρίζει ότι η φιλοσοφία είναι απαραίτητη για τον κοινωνικό και πρακτικό βίο. Συγκεκριμένα, στην πρώτη παράγραφο του *Προτρεπτικού* (απ. 8) επιχειρηματολογεί για το ότι πρέπει να επιδιώκουμε το σύνολο των γνώσεων, να τις αποκτήσουμε και να τις εφαρμόσουμε σωστά (*δεῖ τοίνυν ὀρέγεσθαι τῆς ἐπιστήμης κτᾶσθαι τε αὐτήν καὶ χρῆσθαι αὐτῇ προσηκόντως*), ώστε να μπορούμε να αξιοποιήσουμε εποικοδομητικά στη διαμόρφωση του βίου μας όλα τα μέσα και τα εργαλεία που διαθέτουμε. Στη δεύτερη παράγραφο (απ. 9) δίνει την ύψιστη θέση στη φιλοσοφία και στην αξία της για μια ευτυχισμένη ζωή, αφού θεωρεί ότι η φιλοσοφία, εκείνο δηλαδή το είδος γνώσης που α) καταλήγει σε διατύπωση σωστής κρίσης, β) χρησιμοποιεί τη λογική και γ) στοχεύει συνολικά το αγαθό, μπορεί να χρησιμοποιεί όλα τα άλλα είδη γνώσης και να τα διευθύνει σύμφωνα με τις αρχές της φύσης (*κατὰ φύσιν*). Μόνο η φιλοσοφία περικλείει τη σωστή κρίση και την αλάνθαστη (*ἀναμάρτητον*) γνώση, που διαθέτει την ορίζουσα δύναμη να καθορίζει τι πρέπει και τι δεν πρέπει να κάνουμε (*ἐπιτακτικὴν φρόνησιν*). Επομένως, ο

Αριστοτέλης με την επιχειρηματολογία του στον *Προτρεπτικό* επιβεβαιώνει τη σωκρατική πρόταση «ὁ ἀνεξέταστος βίος οὐ βιωτὸς ἀνθρώπῳ» και την επικυρώνει με νέα επιχειρήματα. [Λέξεις 329]

B2.ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, *Εὐθύδημος* 281d-282a

Στον διάλογο *Εὐθύδημος* του Πλάτωνα, ο Σωκράτης αναλαμβάνει το δύσκολο έργο να δείξει στον νεαρό Κλεινία τον δρόμο της αληθινής φιλοσοφίας και να τον προτρέψει προς αυτόν. Επομένως, είναι εύλογο στα δύο κείμενα, στον προτρεπτικό λόγο του Σωκράτη στον *Εὐθύδημο* και στον *Προτρεπτικό πρὸς Θεμισώνα* λόγο του Αριστοτέλη, να εντοπίζονται κοινά σημεία. Καταρχάς, η συλλογιστική του Σωκράτη για τα θεωρούμενα αγαθά τα οποία μπορεί να αποδειχθούν μεγαλύτερα κακά, αν τα καθοδηγεί η αμάθεια και όχι η γνώση, αντιστοιχεί με την συλλογιστική του Αριστοτέλη στην πρώτη παράγραφο του *Προτρεπτικοῦ*. Εκεί ο Αριστοτέλης επιχειρεί να αποδείξει πως για τον έλεγχο των μέσων (λ.χ. το σώμα μας) τα οποία διαθέτουμε για τη ζωή μας, η φιλοσοφία είναι η γνώση που θα διασφαλίσει την ορθή και επωφελή χρήση τους. Το ίδιο ισχύει και για το δεύτερο επιχείρημα του Σωκράτη ότι απαραίτητη για την ευτυχία του ανθρώπου είναι η γνώση, επομένως «πρέπει κάθε άνθρωπος να κάνει το παν για να γίνει όσο το δυνατό πιο σοφός». Παρόμοιο είναι το συμπέρασμα του δεύτερου επιχειρήματος του Αριστοτέλη: «μόνο η φιλοσοφία κλείνει μέσα της τη σωστή κρίση και τη φρόνηση που κατευθύνει αλάνθαστα τις πράξεις» και συνεπώς οφείλουμε με κάθε τρόπο να φιλοσοφούμε (*φιλοσοφητέον ἐκ παντὸς τρόπου*). Φυσικά, η συλλογιστική του Αριστοτέλη στο δεύτερο επιχείρημα είναι πιο εκλεπτυσμένη. Η διάκριση των επιστημών με κριτήριο τη λειτουργικότητά τους και η διαβάθμισή τους με κριτήριο τη στόχευση που υπηρετούν είναι καθαρά αριστοτελική τελολογική προσέγγιση. [Λέξεις 234]

B3.1-Σ, 2-Σ, 3-Λ, 4-Σ, 5-Λ

B4. κτήμα, απόκτηση, κτήτορας – χρήμα, χρήστης, κατάχρηση – διαγωγή, άγλημα, αγωγός – σύγκριση, κριτική, κρίμα – επιταγή, διάταξη, τάγμα

ΘΕΜΑ 6ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Ἀριστοτέλης, *Προτρεπτικός [Πρὸς Θεμίσωνα]*, αποσπ.

8-9

Τὰ ὑποκείμενα πρὸς τὸν βίον ἡμῖν, οἷον τὸ σῶμα καὶ τὰ περὶ τὸ σῶμα, καθάπερ ὄργανά τινα ὑπόκειται, τούτων δ' ἐπικίνδυνός ἐστιν ἡ χρῆσις, καὶ πλεον θάτερον ἀπεργάζεται τοῖς μὴ δεόντως αὐτοῖς χρωμένοις. Δεῖ τοίνυν ὀρέγεσθαι τῆς ἐπιστήμης κτᾶσθαι τε αὐτὴν καὶ χρῆσθαι αὐτῇ προσηκόντως, δι' ἧς πάντα ταῦτα εὖ θησόμεθα. Φιλοσοφητέον ἄρα ἡμῖν, εἰ μέλλομεν ὀρθῶς πολιτεύσεσθαι καὶ τὸν ἑαυτῶν βίον διάξειν ὠφελίμως.

Ἔτι τοίνυν ἄλλαι μὲν εἰσιν αἱ ποιοῦσαι ἕκαστον τῶν ἐν τῷ βίῳ πλεονεκτημάτων ἐπιστῆμαι, ἄλλαι δὲ αἱ χρώμεναι ταύταις, καὶ ἄλλαι μὲν αἱ ὑπηρετοῦσαι, ἕτεραι δὲ αἱ ἐπιτάττουσαι, ἐν αἷς ἐστὶν ὡς ἂν ἡγεμονικωτέραις ὑπαρχούσαις τὸ κυρίως ὄν ἀγαθόν. Εἰ τοίνυν μόνῃ ἡ τοῦ κρίνειν ἔχουσα τὴν ὀρθότητα καὶ ἡ τῷ λόγῳ χρωμένη καὶ ἡ τὸ ὅλον ἀγαθὸν θεωροῦσα, ἣτις ἐστὶ φιλοσοφία, χρῆσθαι πᾶσι καὶ ἐπιτάττειν κατὰ φύσιν δύναται, φιλοσοφητέον ἐκ παντὸς τρόπου, ὡς μόνῃς φιλοσοφίας τὴν ὀρθὴν κρίσιν καὶ τὴν ἀναμάρτητον ἐπιτακτικὴν φρόνησιν ἐν ἑαυτῇ περιεχούσης.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ**A1.**

α. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «**Σωστό**», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «**Λάθος**», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο (μονάδες 3) και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις **λέξεις/φράσεις** του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν (μονάδες 3):

1. Κατά τον Αριστοτέλη, για να κάνει ο άνθρωπος ορθή χρήση όλων των μέσων που διαθέτει από τη φύση, επαρκεί η αναζήτηση και απόκτηση γνώσεων.
2. Η φιλοσοφία είναι απαραίτητη και για τον δημόσιο και για τον ιδιωτικό βίο.
3. Στο συμπέρασμα του συλλογισμού και στην πρώτη και στη δεύτερη παράγραφο χρησιμοποιείται το ίδιο ρηματικό επίθετο.

β. «**δι' ἧς πάντα ταῦτα εὖ θησόμεθα**»: Σε ποιες λέξεις ή φράσεις του αρχαίου διδαγμένου κειμένου παραπέμπουν η αναφορική και η δεικτική αντωνυμία του συγκεκριμένου αποσπάσματος; (μονάδες 4)

Μονάδες 10

B1. Σε ποιο συμπέρασμα καταλήγει ο Αριστοτέλης στο απόσπασμα 9 (Έτι τοίνυν... περιεχούσης) του Προτρεπτικού λόγου και με ποια επιχειρήματα;

Μονάδες 10

B2.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Νάικελ Γουορνμπάρτον, Φιλοσοφία: Τα βασικά

Το βιβλίο του Νάικελ Γουορνμπάρτον «Φιλοσοφία: Τα βασικά» διευκολύνει τον αναγνώστη να εισέλθει στον κόσμο της φιλοσοφίας. Κάθε κεφάλαιο ασχολείται με μια βασική περιοχή της φιλοσοφίας, εξηγώντας και διερευνώντας τις βασικές ιδέες και τα βασικά θέματά της.

Όταν η ύπαρξή μας ακολουθεί μία ρουτίνα χωρίς ποτέ να εξετάζονται τα κίνητρα πάνω στα οποία βασίζεται, είναι σαν να οδηγούμε ένα αυτοκίνητο που δεν έχει πάει ποτέ service και του οποίου μπορεί να εμπιστεύεται κάνεις στα φρένα, το σύστημα οδήγησης, τη μηχανή, αφού μέχρι τώρα δεν παρουσίασαν ποτέ πρόβλημα, χωρίς όμως να παύει να είναι αυτή η εμπιστοσύνη του απόλυτα δικαιολογημένη. Τα τακάκια των φρένων μπορεί να είναι ελαττωματικά και να μην λειτουργήσουν ακριβώς τη στιγμή που τα χρειάζεσαι περισσότερο. Κατ' αναλογία μπορεί οι αρχές στις οποίες στηρίζεται η ζωή του καθένα μας να μην παρουσιάζουν κανένα απολύτως πρόβλημα, μέχρι που θα παρουσιαστούν οι δυσκολίες της ζωής και οι αρχές αυτές θα τεθούν υπό αμφισβήτηση. Αλλά από την άλλη πλευρά αν δεν αμφισβητείτε σοβαρά την ορθότητα των αντιλήψεων στις οποίες βασίζεται η ζωή σας, σίγουρα κάνετε τη ζωή σας φτωχότερη, επειδή ακριβώς δεν αξιοποιείτε τις διανοητικές σας δυνάμεις.

Μτφρ. Β.Χατζοπούλου

Σε ποιον βαθμό, κατά τη γνώμη σας, οι παραπάνω αναφορές είναι σύμφωνες με τις θέσεις του Αριστοτέλη στον Προτρεπτικό; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας με αναφορές και στα δύο κείμενα.

Μονάδες 10

B3. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε κάθε όνομα της στήλης Α και δίπλα το γράμμα της στήλης Β που αντιστοιχεί στη σωστή φράση.

A	B
1. Μέλητος	α. φίλος του Σωκράτη και ηγετική μορφή των
2. Αναξαγόρας	Τριάκοντα

3. Κριτίας	β. Πυθαγόρειος φιλόσοφος
4. Αρχύτας ο Ταραντίνος	γ. στη <i>Θεογονία</i> του περιγράφει τη γέννηση των θεών
5. Ησίοδος	δ. μήνυσε τον Σωκράτη
	ε. κατηγορήθηκε και αυτός για ασέβεια

Μονάδες 10

B4. Να επιλέξετε από τη στήλη Β για καθεμία αρχαιοελληνική λέξη ή φράση της στήλης Α την **ορθή σημασία** της σύμφωνα με το αρχαίο διδαγμένο κείμενο:

A	B
1. <i>ἀπεργάζεται</i>	α. αποτελειώνω β. δημιουργώ
2. <i>προσηκόντως</i>	α. όπως αρμόζει β. προσεκτικά
3. <i>πολιτεύσεσθαι</i>	α. κυβερνώ β. ζω ως πολίτης
4. <i>ἐπιτάττουςαι</i>	α. επιτακτικές β. καθοδηγητικές
5. <i>ἀναμάρτητον</i>	α. αλάνθαστη β. αμαρτωλή

Μονάδες 10

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

α.

1-Λ: *καὶ χρῆσθαι αὐτῇ προσηκόντως*

2-Σ: *Φιλοσοφητέον ἄρα ἡμῖν, εἰ μέλλομεν ὀρθῶς πολιτεύσεσθαι καὶ τὸν ἑαυτῶν βίον διάξειν ὠφελίμως.*

3-Σ: *Φιλοσοφητέον*

β. Το *δί' ἧς* (αναφορική αντωνυμία) αναφέρεται στο *ἐπιστήμης*. Το *ταῦτα* (δεικτική αντωνυμία) παραπέμπει στο *τὰ ὑποκείμενα πρὸς τὸν βίον ἡμῖν, ...*

B1. Στο απόσπασμα 9 ο Αριστοτέλης καταλήγει στη δεοντολογική διατύπωση *«πρέπει να φιλοσοφούμε με κάθε τρόπο, διότι η φιλοσοφία εμπεριέχει την ορθή κρίση και τη φρόνηση που κατευθύνει αλάνθαστα τις πράξεις μας»* (*φιλοσοφητέον ἐκ παντὸς τρόπου, ὡς μόνης φιλοσοφίας τὴν ὀρθὴν κρίσιν καὶ τὴν ἀναμάρτητον ἐπιτακτικὴν φρόνησιν ἐν ἑαυτῇ περιεχούσης*)

Το απόσπασμα 9 αποτελεί ένα επιπλέον (*Ἔτι...*) επιχείρημα για την αναγκαιότητα της φιλοσοφίας, αφού αυτή μπορεί να χρησιμοποιεί σωστά όλα τα είδη γνώσης. Πιο συγκεκριμένα, κατά τον Αριστοτέλη, η γνώση μπορεί να κατηγοριοποιηθεί σε διάφορα επίπεδα με διαφορετική στόχευση: 1) γνώση που παράγει τα αγαθά της ζωής και γνώση που τα χρησιμοποιεί, 2) είδη γνώσης που υπηρετούν και είδη γνώσης που καθοδηγούν. Τα τελευταία εκπροσωπούν τον υψηλότερο βαθμό γνώσης και σε αυτά βρίσκεται το καθαυτό αγαθό (ο απώτερος στόχος του φιλοσοφικού στοχασμού). Ακολουθεί η υποθετική διατύπωση: *Εἰ τοίνυν μόνη ἡ τοῦ κρίνειν ἔχουσα τὴν ὀρθότητα καὶ ἡ τῷ λόγῳ χρωμένη καὶ ἡ τὸ ὄλον ἀγαθὸν θεωροῦσα, ἥτις ἐστὶ φιλοσοφία, χρῆσθαι πᾶσι καὶ ἐπιτάττειν κατὰ φύσιν δύναται*: εάν η φιλοσοφία, εκείνο δηλαδή το είδος γνώσης που α) καταλήγει σε διατύπωση σωστής κρίσης, β) χρησιμοποιεί τη λογική και γ) στοχεύει συνολικά το αγαθό, μπορεί να χρησιμοποιεί όλα τα άλλα είδη γνώσης και να τα διευθύνει σύμφωνα με τις αρχές της φύσης (*κατὰ φύσιν*), τότε πρέπει να φιλοσοφούμε (*φιλοσοφητέον=χρή φιλοσοφεῖν*), καθώς κατά την άποψη του Αριστοτέλη (ὡς...) μόνον η φιλοσοφία περικλείει τη σωστή κρίση και την αλάνθαστη (*ἀναμάρτητον*) γνώση, που διαθέτει την ορίζουσα δύναμη να καθορίζει τι πρέπει και τι δεν πρέπει να κάνουμε (*ἐπιτακτικὴν φρόνησιν*). Η διατύπωση και εδώ είναι δεοντολογική, αποτελεί το συμπέρασμα μίας ακόμη υποθετικής διατύπωσης, ενώ αιτιολογείται από την υποκειμενική παραδοχή για τη μοναδικότητα της φιλοσοφίας (ὡς

μόνης φιλοσοφίας τήν ὀρθὴν κρίσιν καὶ τὴν ἀναμάρτητον ἐπιτακτικὴν φρόνησιν ἐν ἑαυτῇ περιεχούσης). Είναι εμφανές ότι αξιοποιείται η δομή του συλλογισμού (δύο προκείμενες και ένα συμπέρασμα).

Συμπερασματικά, για τον Αριστοτέλη η φιλοσοφία λειτουργεί ενοποιητικά· συντονίζει την παρουσία του ανθρώπου στον κόσμο, δίνοντάς της συνοχή, ενότητα και νόημα. Πρόκειται, δηλαδή για μια ισχυρή προτροπή στον φιλοσοφικό τρόπο ζωής και στον φιλοσοφικό στοχασμό. [Λέξεις 338]

B2.ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Ν. Γουορνμπάρτον, Φιλοσοφία:Τα βασικά

Ο Γουορνμπάρτον επιχειρηματολογεί για την ανάγκη αξιοποίησης των διανοητικών δυνάμεων από όλους τους ανθρώπους χρησιμοποιώντας μια αναλογία: όπως το αυτοκίνητο, στο οποίο δεν έχουμε προνοήσει να κάνουμε τακτικά τους ελέγχους λειτουργίας, όλα πάνε καλά, έως ότου εμφανιστεί κάποιο πρόβλημα, παρόμοια και στον ανθρώπινο βίο όλα φαίνονται να λειτουργούν καλά με βάση το παραδεδομένο πλαίσιο αξιών μέχρι τη στιγμή που θα ανακύψουν δυσκολίες και οι αξίες αυτές θα τεθούν υπό αμφισβήτηση. Και στην περίπτωση του αυτοκινήτου και στον ανθρώπινο βίο ο τακτικός έλεγχος που ασκείται από την ανθρώπινη διάνοια είναι απαραίτητη προϋπόθεση και για να αποφευχθούν πιθανά προβλήματα και για να αντιμετωπιστούν όσα εκ των πραγμάτων θα προκύψουν κάποια στιγμή. Επομένως, χωρίς τον φιλοσοφικό στοχασμό η ανθρώπινη ζωή φτωχαίνει (*«αν δεν αμφισβητείτε σοβαρά την ορθότητα των αντιλήψεων στις οποίες βασίζεται η ζωή σας, σίγουρα κάνετε τη ζωή σας φτωχότερη»*). Και ο Αριστοτέλης στον *Προτρεπτικό* αναγνωρίζει ότι όλοι οι άνθρωποι επιθυμούν εφικτά και ωφέλιμα πράγματα και επιχειρεί να δείξει ότι η φιλοσοφία είναι ένα από αυτά. Γι' αυτό προτρέπει, ως προς τον κοινωνικό και πρακτικό βίο, όλους τους ανθρώπους να φιλοσοφούν, γιατί έτσι θα αποκτήσουν και θα χρησιμοποιήσουν ένα σημαντικό αγαθό, τη σοφία (*φιλοσοφητέον ἄρα ἡμῖν, εἰ μέλλομεν ὀρθῶς πολιτεύεσθαι καὶ τὸν ἑαυτῶν βίον διάξειν ὠφελίμως*). Όπως ο Γουορνμπάρτον, έτσι και ο Αριστοτέλης επιχειρεί να αποδείξει ότι η ζωή χωρίς φιλοσοφικό στοχασμό δεν έχει αξία. Όπως και ο Γουορνμπάρτον, έτσι και ο Αριστοτέλης δίνει έμφαση στην αξιοποίηση του ορθού λόγου (*μόνη ἢ τοῦ κρίνειν ἔχουσα τὴν ὀρθότητα καὶ ἢ τῷ λόγῳ χρωμένη*). Η διανοητική ζωή προσφέρει πολλή χαρά, ωστόσο ο άνθρωπος πραγματώνει τον στόχο μόνο όταν ενεργεί φιλοσοφικά και αγωνίζεται για την εφαρμογή της αλήθειας στην πρακτική ζωή (*δεῖ τοίνυν ὀρέγεσθαι τῆς ἐπιστήμης κτᾶσθαι τε αὐτὴν καὶ χρῆσθαι αὐτῇ προσηκόντως*). Συνεπώς, και οι

δύο φιλόσοφοι συμφωνούν όχι μόνο για τη σημασία που έχει ο φιλοσοφικός στοχασμός αλλά κυρίως για την ανάγκη εφαρμογής του στον κοινωνικό και πρακτικό βίο. [316 λέξεις]

B3. 1-δ, 2-ε, 3-α, 4-β, 5-γ

B4. 1-β, 2-α, 3-β, 4-β, 5-α

ΘΕΜΑ 7ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Ἀριστοτέλης, *Προτρεπτικός [Πρὸς Θεμίσωνα]*, αποσπ.

8-9

Τὰ ὑποκείμενα πρὸς τὸν βίον ἡμῖν, οἷον τὸ σῶμα καὶ τὰ περὶ τὸ σῶμα, καθάπερ ὄργανά τινα ὑπόκειται, τούτων δ' ἐπικίνδυνός ἐστιν ἡ χρῆσις, καὶ πλεον θάτερον ἀπεργάζεται τοῖς μὴ δεόντως αὐτοῖς χρωμένοις. Δεῖ τοίνυν ὀρέγεσθαι τῆς ἐπιστήμης κτᾶσθαι τε αὐτὴν καὶ χρῆσθαι αὐτῇ προσηκόντως, δι' ἧς πάντα ταῦτα εὖ θησόμεθα. Φιλοσοφητέον ἄρα ἡμῖν, εἰ μέλλομεν ὀρθῶς πολιτεύσεσθαι καὶ τὸν ἑαυτῶν βίον διάξειν ὠφελίμως.

Ἔτι τοίνυν ἄλλαι μὲν εἰσιν αἱ ποιοῦσαι ἕκαστον τῶν ἐν τῷ βίῳ πλεονεκτημάτων ἐπιστῆμαι, ἄλλαι δὲ αἱ χρώμεναι ταύταις, καὶ ἄλλαι μὲν αἱ ὑπηρετοῦσαι, ἕτεραι δὲ αἱ ἐπιτάττουσαι, ἐν αἷς ἐστὶν ὡς ἂν ἡγεμονικωτέραις ὑπαρχούσαις τὸ κυρίως ὄν ἀγαθόν. Εἰ τοίνυν μόνῃ ἡ τοῦ κρίνειν ἔχουσα τὴν ὀρθότητα καὶ ἡ τῷ λόγῳ χρωμένη καὶ ἡ τὸ ὅλον ἀγαθὸν θεωροῦσα, ἣτις ἐστὶ φιλοσοφία, χρῆσθαι πᾶσι καὶ ἐπιτάττειν κατὰ φύσιν δύναται, φιλοσοφητέον ἐκ παντὸς τρόπου, ὡς μόνῃς φιλοσοφίας τὴν ὀρθὴν κρίσιν καὶ τὴν ἀναμάρτητον ἐπιτακτικὴν φρόνησιν ἐν ἑαυτῇ περιεχούσης.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ**A1.**

α. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «**Σωστό**», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «**Λάθος**», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο (μονάδες 3) και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις **λέξεις/φράσεις** του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν (μονάδες 3):

1. Οι επιστήμες που κάνουν τα καθημερινά ζητήματα να λειτουργούν για εμάς με πλεονεκτικό τρόπο, ταυτίζονται με εκείνες που δείχνουν τον τρόπο χρήσης τους.
2. Οι σημαντικότερες από τις επιστήμες είναι εκείνες που μας δείχνουν το κυρίως αγαθό.
3. Η μόνῃ επιστήμη που εμπεριέχει τη λογική και τη φρόνηση, και προικισμένη με τη συνολική θεώρηση του αγαθού είναι η φιλοσοφία.

β. Πώς αιτιολογείται στην καταληκτική περίοδο της δεύτερης παραγράφου το συμπέρασμα ότι πρέπει να φιλοσοφούμε με κάθε τρόπο; (μονάδες 4)

Μονάδες 10

B1. Σε ποιο συμπέρασμα καταλήγει ο Αριστοτέλης στο απόσπασμα 8 (Τὰ ὑποκείμενα... ὠφελίμως) του Προτρεπτικού λόγου και με ποια επιχειρήματα;

Μονάδες 10

B2.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λουκιανός, Νεκρικοί Διάλογοι 231

Ο διάλογος που ακολουθεί διεξάγεται ανάμεσα στον πορθμέα του Κάτω κόσμου, τον Χάρωνα, και τον κυνικό φιλόσοφο, Μένιππο από τα Γάδαρα (3^{ος} αι. π.Χ.), ο οποίος έζησε με βάση τα ιδεώδη της απλής ζωής σύμφωνα με τη φύση, της εγκράτειας και της άρνησης του πλούτου, της δόξας και της ομορφιάς. Ως συνέπεια του τρόπου με τον οποίο έζησε, ο Μένιππος δεν έχει ούτε καν τον οβολό που συνηθιζόταν να δίνεται ως αμοιβή στον Χάρωνα.

ΧΑΡΩΝ: Παλιοτόμαρο, πλήρωσέ μου τα ναύλα σου!

ΜΕΝΙΠΠΟΣ: Φώναζε όσο θέλεις, αν σ' αρέσει!

ΧΑΡΩΝ: Πλήρωσε, σου λέω, που σε πέρασα από τη λίμνη!

ΜΕΝΙΠΠΟΣ: Δεν μπορείς να πάρεις από όποιον δεν έχει.[...]

ΧΑΡΩΝ: Δεν ήξερες ότι έπρεπε να φέρεις τα ναύλα σου μαζί σου;

ΜΕΝΙΠΠΟΣ: Το ήξερα, αλλά δεν είχα. Κι ύστερα; Έπρεπε γι' αυτό να μην πεθάνω;

ΧΑΡΩΝ: Εσύ μόνο λοιπόν θα καυχιέσαι πως πέρασες τζάμπα;

ΜΕΝΙΠΠΟΣ: Καθόλου τζάμπα, φίλε μου. Και νερό από τη βάρκα έβγαλα, και κουπί τράβηξα και, στο κάτω κάτω, ήμουν ο μόνος από τους επιβάτες που δεν έκλαιγα![...]

ΧΑΡΩΝ: Βρε Ερμή, από πού μας τον έφερες αυτόν τον σκύλο; Τι λόγια έλεγε στο ταξίδι! Κορόιδευε και περιγελούσε όλους τους επιβάτες, κι ήταν ο μόνος που τραγουδούσε όταν εκείνοι έκλαιγαν!

ΕΡΜΗΣ: Μα δεν ξέρεις, Χάρων, ποιον κουβάλησες με τη βάρκα σου; Έναν άνθρωπο αληθινά ελεύθερο. Αυτός δεν νοιάζεται για τίποτε. Είναι ο Μένιππος!

Μτφρ. Π. Μουλλάς

Αφού μελετήσετε το παραπάνω κείμενο, να συσχετίσετε την εικόνα του φιλοσόφου Μένιππου με τις προτροπές του Αριστοτέλη για τον φιλοσοφικό βίο στο αρχαίο διδαγμένο κείμενο.

Μονάδες 10

B3. Να ταξινομήσετε τα ακόλουθα γεγονότα στην κατάλληλη χρονική σειρά ξεκινώντας από το παλαιότερο χρονικά (ένδειξη 1) και καταλήγοντας στο νεότερο χρονικά (ένδειξη 5):

- α. Ο Αριστοτέλης έφτασε στην Αθήνα για να σπουδάσει στην Ακαδημία.
 β. Η είδηση για τον θάνατο του Αλέξανδρου έφτασε στην Αθήνα.
 γ. Ο Αριστοτέλης ασχολήθηκε με την αγωγή του Αλέξανδρου.
 δ. Ο Πλάτων επισκέφθηκε για τρίτη φορά τη Σικελία.
 ε. Ο Πλάτων γεννήθηκε στην Αθήνα από αριστοκράτες γονείς.

1 -	2 -	3 -	4 -	5 -
-----	-----	-----	-----	-----

Μονάδες 10

B4. Να αντιστοιχίσετε καθεμία αρχαιοελληνική λέξη της στήλης Α με την **ετυμολογικά συγγενή** νεοελληνική λέξη της στήλης Β. Δύο λέξεις στη στήλη Β περισσεύουν.

A	B
1. άπεργάζεται	α. εχέφρων
2. θησόμεθα	β. βιβλιοθήκη
3. χρώμεναι	γ. καχεξία
4. λόγω	δ. παράλογος
5. φρόνησιν	ε. άχρηστος
	ζ. ανοχή
	η. ενέργεια

Μονάδες 10

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

α.

1-Λ: ἄλλαι μὲν εἰσιν αἱ ποιοῦσαι ἕκαστον τῶν ἐν τῷ βίῳ πλεονεκτημάτων ἐπιστῆμαι, ἄλλαι δὲ αἱ χρώμεναι ταύταις

2-Σ: ἐν αἷς ἐστὶν ὥς ἂν ἡγεμονικωτέραις ὑπαρχούσαις τὸ κυρίως ὄν ἀγαθόν

3-Σ: μόνη ἡ τοῦ κρίνειν ἔχουσα τὴν ὀρθότητα καὶ ἡ τῷ λόγῳ χρωμένη καὶ ἡ τὸ ὅλον ἀγαθὸν θεωροῦσα, ἥτις ἐστὶ φιλοσοφία

β. Ο λόγος για τον οποίο πρέπει να φιλοσοφούμε με κάθε τρόπο είναι επειδή από όλες τις επιστήμες μόνον η φιλοσοφία εμπεριέχει και τη λογική σκέψη και την αλάνθαστη φρόνηση που κατευθύνει αναγκαστικά προς τις ορθές πράξεις.

B1. Στο απόσπασμα 8 ο Αριστοτέλης καταλήγει στη δεοντολογική διατύπωση «πρέπει να φιλοσοφούμε εάν θέλουμε να είμαστε καλοί πολίτες και να ζήσουμε ωφέλιμα» (Φιλοσοφητέον ἄρα ἡμῖν, εἰ μέλλομεν ὀρθῶς πολιτεύσεσθαι καὶ τὸν ἑαυτῶν βίον διάξειν ὠφελίμως).

Αρχικά, ο Αριστοτέλης επισημαίνει την αναγκαιότητα της σωστής χρήσης ὅσων εργαλείων διαθέτουμε για τη ζωή· προϋπόθεση της σωστής χρήσης αποτελεί η ασφαλής και ἐγκυρη γνώση (ἐπιστήμη· από το ρήμα ἐπίσταμαι). Ειδικότερα, ο άνθρωπος διαθέτει για παράδειγμα το σώμα και ὅσα εξυπηρετούν το σώμα, σαν ένα εἶδος εργαλείων (ὄργανα). Αυτό από μόνα τους δεν είναι ούτε κάτι καλό ούτε κάτι κακό. Η χρήση τους, ωστόσο, ἐνέχει κινδύνους, και τις περισσότερες φορές προκαλείται το αντίθετο αποτέλεσμα. Κατά συνέπεια, απαιτεῖται (δεῖ) η ασφαλής και στέρεη γνώση (ἐπιστήμη) η οποία θα αποτρέψει τους κινδύνους και θα συμβάλει στην καλύτερη χρήση τους (προσηκόντως), εξυπηρετώντας τον ἀπώτερο στόχο του ἀνθρώπου. Αξιοσημείωτη ἐδῶ η κλιμάκωση: ο άνθρωπος ἐπιζητά τη γνώση, μετὰ προβαίνει στην ἀπόκτησή της με τελικό ζητούμενο ὁμως την ἐφαρμογή της και τη σωστή χρήση της (ὀρέγεσθαι-κτᾶσθαι-χρῆσθαι). Σε αὐτήν τη γνώση στοχεύει η φιλοσοφία και γι' αὐτό είναι ἀπαραίτητη κατὰ τρόπο διττό, εάν θέλουμε να παρακολουθούμε σωστά τις δημόσιες υποθέσεις (σχῆμα πρῶθύστερο) και να διαμορφώνουμε ἐπωφελῶς την ἰδιωτική μας ζωή (εἰ μέλλομεν ὀρθῶς πολιτεύσεσθαι καὶ τὸν ἑαυτῶν βίον διάξειν ὠφελίμως). Η διατύπωση είναι δεοντολογική, στο πλαίσιο ενός υποθετικού συλλογισμού, ἀποκτώντας μία διάσταση διαχρονική (ἡμῖν). Είναι ἐμφανές ὅτι ἀξιοποιεῖται η δομή του συλλογισμού (δύο προκείμενες και ένα συμπέρασμα).

Συμπερασματικά, για τον Αριστοτέλη η φιλοσοφία λειτουργεί ενοποιητικά· συντονίζει την παρουσία του ανθρώπου στον κόσμο, δίνοντάς της συνοχή, ενότητα και νόημα. Πρόκειται, δηλαδή για μια ισχυρή προτροπή στον φιλοσοφικό τρόπο ζωής και στον φιλοσοφικό στοχασμό. [271 λέξεις]

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Λουκιανός, Νεκρικοί Διάλογοι 231

Ο φανταστικός διάλογος ανάμεσα στον πορθμέα του Κάτω Κόσμου και τον κυνικό φιλόσοφο, Μένιππο από τα Γάδαρα (3^{ος} αι. π.Χ.), ο οποίος, ως συνέπεια του τρόπου με τον οποίο έζησε, δεν έχει ούτε καν τον οβολό που συνηθιζόταν να δίνεται ως αμοιβή του Χάρωνα («δεν μπορείς να πάρεις από όποιον δεν έχει»), παρουσιάζει μια ακραία φιλοσοφική στάση ζωής, η οποία χαρακτηρίζεται από περιφρόνηση για όλα όσα οι περισσότεροι άνθρωποι θεωρούν σημαντικά («κοροΐδευε και περιγελούσε όλους τους επιβάτες, κι ήταν ο μόνος που τραγουδούσε όταν εκείνοι έκλαιγαν!»). Η στάση του Μένιππου συνάδει με την εικόνα του «απόκοσμου» φιλοσόφου που όχι μόνον απέχει από τη ζωή, αλλά και κοροΐδεύει όλα όσα οι άλλοι άνθρωποι θεωρούν σημαντικά. Παράλληλα, βέβαια, ο Μένιππος προσέφερε στο ταξίδι προς τον Κάτω Κόσμο («και νερό από τη βάρκα έβγαλα, και κουπί τράβηξα») και αντιμετώπισε τον θάνατο με θάρρος («ο μόνος από τους επιβάτες που δεν έκλαιγα») και ως άτομο θεωρεί πως έχει εξασφαλίσει την ελευθερία («έναν άνθρωπο αληθινά ελεύθερο»). Άρα, θα μπορούσε κάποιος να υποστηρίξει ότι η ωφέλεια της φιλοσοφίας έχει μεγιστοποιηθεί σε αυτόν.

Και ο Αριστοτέλης στον *Προτρεπτικό* αναγνωρίζει ότι όλοι οι άνθρωποι επιθυμούν εφικτά και ωφέλιμα πράγματα και προσπαθεί να δείξει ότι η φιλοσοφία είναι ένα από αυτά. Γι' αυτό προτρέπει να φιλοσοφούμε, γιατί έτσι θα αποκτήσουμε και θα χρησιμοποιήσουμε στον κοινωνικό και πρακτικό βίο ένα σημαντικό αγαθό, τη σοφία. Η σοφία αυτή, όμως, δεν οδηγεί τον φιλόσοφο σε αντιπαράθεση με τον κοινωνικό του περίγυρο και πολύ περισσότερο δεν τον εξωθεί σε αποχή από την κοινωνική ζωή (*δεῖ τοίνυν ὀρέγεσθαι τῆς ἐπιστήμης κτᾶσθαι τε αὐτὴν καὶ χρῆσθαι αὐτῇ προσηκόντως*), όπως στην περίπτωση του Μένιππου. Ο άνθρωπος κατά τον Αριστοτέλη, οφείλει να επιζητά τη γνώση, μετά να προβαίνει στην απόκτησή της με τελικό ζητούμενο, όμως, την εφαρμογή της και τη σωστή χρήση της (*ὀρέγεσθαι-κτᾶσθαι-χρῆσθαι*). Σε αυτήν τη γνώση στοχεύει η φιλοσοφία κατά τον Αριστοτέλη και γι' αυτό είναι απαραίτητη κατά τρόπο διττό, εάν θέλουμε να συμμετέχουμε σωστά στις δημόσιες υποθέσεις και να διαμορφώνουμε επωφελώς την ιδιωτική μας ζωή. [331 λέξεις]

B3. 1-ε, 2-α, 3-δ, 4-γ, 5-β **B4.** 1-η, 2-β, 3-ε, 4-δ, 5-α

ΘΕΜΑ 8ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Ἀριστοτέλης, *Προτρεπτικός [Πρὸς Θεμίσωνα]*, αποσπ.

8-9

Τὰ ὑποκείμενα πρὸς τὸν βίον ἡμῖν, οἷον τὸ σῶμα καὶ τὰ περὶ τὸ σῶμα, καθάπερ ὄργανά τινα ὑπόκειται, τούτων δ' ἐπικίνδυνός ἐστιν ἡ χρῆσις, καὶ πλέον θάτερον ἀπεργάζεται τοῖς μὴ δεόντως αὐτοῖς χρωμένοις. Δεῖ τοίνυν ὀρέγεσθαι τῆς ἐπιστήμης κτᾶσθαι τε αὐτὴν καὶ χρῆσθαι αὐτῇ προσηκόντως, δι' ἧς πάντα ταῦτα εὖ θησόμεθα. Φιλοσοφητέον ἄρα ἡμῖν, εἰ μέλλομεν ὀρθῶς πολιτεύσεσθαι καὶ τὸν ἑαυτῶν βίον διάξειν ὠφελίμως.

Ἔτι τοίνυν ἄλλαι μὲν εἰσιν αἱ ποιοῦσαι ἕκαστον τῶν ἐν τῷ βίῳ πλεονεκτημάτων ἐπιστῆμαι, ἄλλαι δὲ αἱ χρώμεναι ταύταις, καὶ ἄλλαι μὲν αἱ ὑπηρετοῦσαι, ἕτεροι δὲ αἱ ἐπιτάττουσαι, ἐν αἷς ἐστὶν ὡς ἂν ἡγεμονικωτέραις ὑπαρχούσαις τὸ κυρίως ὄν ἀγαθόν. Εἰ τοίνυν μόνῃ ἡ τοῦ κρίνειν ἔχουσα τὴν ὀρθότητα καὶ ἡ τῷ λόγῳ χρωμένη καὶ ἡ τὸ ὅλον ἀγαθὸν θεωροῦσα, ἣτις ἐστὶ φιλοσοφία, χρῆσθαι πᾶσι καὶ ἐπιτάττειν κατὰ φύσιν δύναται, φιλοσοφητέον ἐκ παντὸς τρόπου, ὡς μόνῃς φιλοσοφίας τὴν ὀρθὴν κρίσιν καὶ τὴν ἀναμάρτητον ἐπιτακτικὴν φρόνησιν ἐν ἑαυτῇ περιεχούσης.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

A1. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «**Σωστό**», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «**Λάθος**», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο (μονάδες 5) και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις **λέξεις/φράσεις** του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν (μονάδες 5).

1. Όσα διαθέτουμε για τη ζωή μας, όπως π.χ. το σώμα μας, ενέχουν κινδύνους γι' αυτήν.
2. Η καλή ή κακή χρήση όσων διαθέτουμε για τη ζωή μας εξαρτάται από τις επιθυμίες μας.
3. Υπάρχουν διαφορετικά είδη γνώσεων: άλλες γνώσεις μάς προσφέρουν τα ωφέλιμα στη ζωή μας, και άλλες μας εξασφαλίζουν την καλή τους χρήση.
4. Αν θέλουμε να είμαστε καλοί πολίτες, πρέπει να φιλοσοφούμε.
5. Η φιλοσοφία, όπως και άλλες επιστήμες, είναι προικισμένη με τη συνολική θεώρηση του αγαθού.

Μονάδες 10

B1. «*ἡ φιλοσοφία δύναται ἐπιτάττειν κατὰ φύσιν*»: Με ποιον τρόπο ο Αριστοτέλης συνδέει τη φιλοσοφία με τη φύση στο πλαίσιο της ανθρώπινης πράξης;

Μονάδες 10

B2.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λουκιανός, Νεκρικοί Διάλογοι 231

Ο διάλογος που ακολουθεί διεξάγεται ανάμεσα στον πορθημέα του Κάτω κόσμου, τον Χάρωνα, και τον κυνικό φιλόσοφο, Μένιππο από τα Γάδαρα (3^{ος} αι. π.Χ.), ο οποίος έζησε με βάση τα ιδεώδη της απλής ζωής σύμφωνα με τη φύση, της εγκράτειας και της άρνησης του πλούτου, της δόξας και της ομορφιάς. Ως συνέπεια του τρόπου με τον οποίο έζησε, ο Μένιππος δεν έχει ούτε καν τον οβολό που συνηθιζόταν να δίνεται ως αμοιβή στον Χάρωνα.

ΧΑΡΩΝ: Παλιοτόμαρο, πλήρωσέ μου τα ναύλα σου!

ΜΕΝΙΠΠΟΣ: Φώναζε όσο θέλεις, αν σ' αρέσει!

ΧΑΡΩΝ: Πλήρωσε, σου λέω, που σε πέρασα από τη λίμνη!

ΜΕΝΙΠΠΟΣ: Δεν μπορείς να πάρεις από όποιον δεν έχει.[...]

ΧΑΡΩΝ: Δεν ήξερες ότι έπρεπε να φέρεις τα ναύλα σου μαζί σου;

ΜΕΝΙΠΠΟΣ: Το ήξερα, αλλά δεν είχα. Κι ύστερα; Έπρεπε γι' αυτό να μην πεθάνω;

ΧΑΡΩΝ: Εσύ μόνο λοιπόν θα καυχιέσαι πως πέρασες τζάμπα;

ΜΕΝΙΠΠΟΣ: Καθόλου τζάμπα, φίλε μου. Και νερό από τη βάρκα έβγαλα, και κουπί τράβηξα και, στο κάτω κάτω, ήμουν ο μόνος από τους επιβάτες που δεν έκλαιγα![...]

ΧΑΡΩΝ: Βρε Ερμή, από πού μας τον έφερες αυτόν τον σκύλο; Τι λόγια έλεγε στο ταξίδι! Κορόιδευε και περιγελούσε όλους τους επιβάτες, κι ήταν ο μόνος που τραγουδούσε όταν εκείνοι έκλαιγαν!

ΕΡΜΗΣ: Μα δεν ξέρεις, Χάρων, ποιον κουβάλησες με τη βάρκα σου; Έναν άνθρωπο αληθινά ελεύθερο. Αυτός δεν νοιάζεται για τίποτε. Είναι ο Μένιππος!

Μτφρ. Π. Μουλλάς

Αφού μελετήσετε το παραπάνω κείμενο, να συσχετίσετε την εικόνα του φιλοσόφου Μένιππου με τις προτροπές του Αριστοτέλη για τον φιλοσοφικό βίο στο αρχαίο διδαγμένο κείμενο.

Μονάδες 10

B3. Να αντιστοιχίσετε καθεμία από τις φράσεις της στήλης Α του παρακάτω πίνακα με μία φράση από τη στήλη Β που συμπληρώνει ορθά το νόημά της.

A	B
1. Όταν ο Αριστοτέλης ήρθε στην Αθήνα για να σπουδάσει,	α. η Ακαδημία είχε αρχίσει να παρακμάζει.
	β. ο Πλάτων είχε αναθέσει τη διεύθυνση της Ακαδημίας στον Ηρακλείδη.

	γ. η Ακαδημία αποτελούσε σημείο συνάντησης σημαντικών λογίων της εποχής.
2. Η φιλοσοφική σχολή <i>Περίπατος</i> ιδρύθηκε από τον	α. Αριστοτέλη.
	β. Εύδοξο.
	γ. Θεόφραστο.
3. Ο Αριστοτέλης έφυγε για δεύτερη φορά από την Αθήνα,	α. επειδή αισθάνθηκε πως βρισκόταν σε κίνδυνο μετά τον θάνατο του Αλέξανδρου.
	β. για να επιστρέψει στα Στάγειρα.
	γ. για να αναλάβει την αγωγή του Αλέξανδρου στη Μακεδονία.
4. Από τα μέρη της ψυχής κατά τον Αριστοτέλη το <i>έπιθυμητικόν</i> σχετίζεται με	α. τις αρετές που περιγράφουν τον χαρακτήρα του ανθρώπου.
	β. τη διατροφή.
	γ. τη φρόνηση.
5. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη η πόλις	α. αποτελείται από όμοια στοιχεία.
	β. ως όλον αποτελείται από ανόμοια μεταξύ τους στοιχεία.
	γ. στοχεύει στην <i>εὐβουλία</i> .

Μονάδες 10

B4. Να αντιστοιχίσετε καθεμία αρχαιοελληνική λέξη της στήλης Α με την **ετυμολογικά συγγενή** νεοελληνική λέξη της στήλης Β. Δύο λέξεις στη στήλη Β περισσεύουν.

A	B
1. ἀπεργάζεται	α. φροντίδα
2. θησόμεθα	β. επιθετικός
3. χρώμεναι	γ. φρενάρω
4. λόγω	δ. διάλογος
5. φρόνησιν	ε. κατάχρηση
	ζ. χρώμιο
	η. εργασία

Μονάδες 10

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

1-Σ: *τούτων δ' επικίνδυνός ἐστιν ἡ χρῆσις*

2-Λ: *Δεῖ τοίνυν ὀρέγεσθαι τῆς ἐπιστήμης κτᾶσθαι τε..., δι' ἧς πάντα ταῦτα εὖ θησόμεθα.*

3-Σ: *ἄλλαι μὲν εἰσιν αἱ ποιοῦσαι ..., ἄλλαι δὲ αἱ χρώμεναι ταύταις,*

4-Σ: *Φιλοσοφητέον ἄρα ἡμῖν, εἰ μέλλομεν ὀρθῶς πολιτεύσεσθαι*

5-Λ: *μόνη ... ἡ τὸ ὅλον ἀγαθὸν θεωροῦσα*

B1. Βασική θέση που ο Αριστοτέλης διακηρύσσει παντού στον *Προτρεπτικό* του λόγο, είναι η διαπλοκή της γνώσης για τη φύση με τη γνώση των ηθικών αρχών. Όποιος δραστηριοποιείται φιλοσοφικά κατορθώνει να γνωρίσει τις αρχές της φύσης (είτε των πραγμάτων είτε της ψυχής): ανακαλύπτει δηλαδή ότι παντού στη φύση των πραγμάτων κυριαρχεί η τάξη και η νομοτέλεια. Αυτή η γνώση, συνεπώς, τον βοηθά να ρυθμίσει ανάλογα την προσωπική του ζωή. Αυτό το νόημα έχει η διατύπωση ότι η φιλοσοφία έχει τη δύναμη να κατευθύνει όλα τα πράγματα σύμφωνα με τη φύση τους (*ἡ φιλοσοφία δύναται ἐπιτάττειν κατὰ φύσιν*). Ο Αριστοτέλης υποστηρίζει ότι αντικείμενο της φιλοσοφικής σκέψης και της ύψιστης επιστήμης είναι η αλήθεια, και μάλιστα η αλήθεια σύμφωνα με τη φύση των πραγμάτων. [121 λέξεις]

B2.ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Λουκιανός, *Νεκρικοί Διάλογοι* 231

Ο φανταστικός διάλογος ανάμεσα στον πορθημέα του Κάτω Κόσμου και τον κυνικό φιλόσοφο, Μένιππο από τα Γάδαρα (3^{ος} αι. π.Χ.), ο οποίος, ως συνέπεια του τρόπου με τον οποίο έζησε, δεν έχει ούτε καν τον οβολό που συνηθιζόταν να δίνεται ως αμοιβή του Χάρωνα («δεν μπορείς να πάρεις από όποιον δεν έχει»), παρουσιάζει μια ακραία φιλοσοφική στάση ζωής, η οποία χαρακτηρίζεται από περιφρόνηση για όλα όσα οι περισσότεροι άνθρωποι θεωρούν σημαντικά («*κοροΐδευε και περιγελούσε όλους τους επιβάτες, κι ήταν ο μόνος που τραγουδούσε όταν εκείνοι έκλαιγαν!*»). Η στάση του Μένιππου συνάδει με την εικόνα του «απόκοσμου» φιλοσόφου που όχι μόνον απέχει από τη ζωή, αλλά και κοροϊδεύει όλα όσα οι άλλοι άνθρωποι θεωρούν σημαντικά. Παράλληλα, βέβαια, ο Μένιππος προσέφερε στο ταξίδι προς τον Κάτω Κόσμο («*και νερό από τη βάρκα έβγαλα, και κουπί τράβηξα*») και αντιμετώπισε τον θάνατο με θάρρος («*ο μόνος από τους επιβάτες που δεν έκλαιγα*») και ως άτομο θεωρεί πως έχει εξασφαλίσει την ελευθερία («*έναν άνθρωπο αληθινά ελεύθερο*»). Άρα, θα μπορούσε κάποιος να υποστηρίξει ότι η ωφέλεια της φιλοσοφίας έχει μεγιστοποιηθεί σε αυτόν. Και ο Αριστοτέλης στον *Προτρεπτικό* του λόγο αναγνωρίζει ότι όλοι οι άνθρωποι επιθυμούν εφικτά και ωφέλιμα πράγματα και προσπαθεί να δείξει ότι η

φιλοσοφία είναι ένα από αυτά. Γι' αυτό προτρέπει να φιλοσοφούμε, γιατί έτσι θα αποκτήσουμε και θα χρησιμοποιήσουμε στον κοινωνικό και πρακτικό βίο ένα σημαντικό αγαθό, τη σοφία. Η σοφία αυτή όμως δεν οδηγεί τον φιλόσοφο σε αντιπαράθεση με τον κοινωνικό του περίγυρο και πολύ περισσότερο δεν τον εξωθεί σε αποχή από την κοινωνική ζωή (*δεῖ τοίνυν ὀρέγεσθαι τῆς ἐπιστήμης κτᾶσθαι τε αὐτήν καὶ χρῆσθαι αὐτῇ προσηκόντως*). Ο άνθρωπος επιζητά τη γνώση, μετά προβαίνει στην απόκτησή της με τελικό ζητούμενο όμως την εφαρμογή της και τη σωστή χρήση της (*ὀρέγεσθαι-κτᾶσθαι-χρῆσθαι*). Σε αυτήν τη γνώση στοχεύει η φιλοσοφία κατά τον Αριστοτέλη και γι' αυτό είναι απαραίτητη κατά τρόπο διττό, εάν θέλουμε να παρακολουθούμε σωστά τις κρατικές υποθέσεις και να διαμορφώνουμε επωφελώς την ιδιωτική μας ζωή. [322 λέξεις]

B3. 1-ε, 2-α, 3-δ, 4-γ, 5-β

B4. 1-η, 2-β, 3-ε, 4-δ, 5-α

ΘΕΜΑ 9ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Ἀριστοτέλης, *Προτρεπτικός [Πρὸς Θεμίσωνα]*, αποσπ. 8 & Ἐπίκουρος, *Ἐπιστολή πρὸς Μενοικέα*, 122

Ἀριστοτέλης, *Προτρεπτικός [Πρὸς Θεμίσωνα]*, αποσπ. 8

Τὰ ὑποκείμενα πρὸς τὸν βίον ἡμῖν, οἷον τὸ σῶμα καὶ τὰ περὶ τὸ σῶμα, καθάπερ ὄργανά τινα ὑπόκειται, τούτων δ' ἐπικίνδυνός ἐστιν ἡ χρῆσις, καὶ πλέον θάτερον ἀπεργάζεται τοῖς μὴ δεόντως αὐτοῖς χρωμένοις. Δεῖ τοίνυν ὀρέγεσθαι τῆς ἐπιστήμης κτᾶσθαι τε αὐτὴν καὶ χρῆσθαι αὐτῇ προσηκόντως, δι' ἧς πάντα ταῦτα εὖ θησόμεθα. Φιλοσοφητέον ἄρα ἡμῖν, εἰ μέλλομεν ὀρθῶς πολιτεύσεσθαι καὶ τὸν ἑαυτῶν βίον διάξειν ὠφελίμως.

Ἐπίκουρος, *Ἐπιστολή πρὸς Μενοικέα*, 122

Μήτε νέος τις ὦν μελλέτω φιλοσοφεῖν, μήτε γέρων ὑπάρχων κοπιάτω φιλοσοφῶν· οὔτε γὰρ ἄωρος οὐδεὶς ἐστὶν οὔτε πάρωνος πρὸς τὸ κατὰ ψυχὴν ὑγιαῖνον. Ὁ δὲ λέγων ἢ μήπω τοῦ φιλοσοφεῖν ὑπάρχειν ὥραν ἢ παρεληλυθέναι τὴν ὥραν, ὁμοίός ἐστιν τῷ λέγοντι πρὸς εὐδαιμονίαν ἢ μήπω παρεῖναι τὴν ὥραν ἢ μηκέτι εἶναι. Ὡστε φιλοσοφητέον καὶ νέῳ καὶ γέροντι, τῷ μὲν ὅπως γηράσκων νεάζῃ τοῖς ἀγαθοῖς διὰ τὴν χάριν τῶν γεγονότων, τῷ δὲ ὅπως νέος ἅμα καὶ παλαιὸς ἦ διὰ τὴν ἀφοβίαν τῶν μελλόντων. Μελετᾶν οὖν χρὴ τὰ ποιοῦντα τὴν εὐδαιμονίαν, εἴπερ παρούσης μὲν αὐτῆς πάντα ἔχομεν, ἀπούσης δὲ πάντα πράττομεν εἰς τὸ ταύτην ἔχειν.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

A1.

α. Ποιο εἶναι τὸ τελικὸ συμπέρασμα στο ὁποῖο καταλήγει ὁ Ἀριστοτέλης στο ἀπόσπασμα 8 ἀπὸ τὸν *Προτρεπτικὸ* λόγο πρὸς τὸν Θεμίσωνα; (μονάδες 4)

β. Να γράψετε τὸν ἀριθμὸ που ἀντιστοιχεῖ σε καθεμιὰ ἀπὸ τὶς παρακάτω περιόδους λόγου καὶ δίπλα σε αὐτὸν τὴ λέξη «**Σωστό**», ἀν εἶναι σωστή, ἢ τὴ λέξη «**Λάθος**», ἀν εἶναι λανθασμένη, με βάση τὸ ἀρχαῖο διδαγμένο κείμενο τοῦ Ἐπικούρου (μονάδες 3) καὶ νὰ τεκμηριώσετε κάθε ἀπάντησή σας γράφοντας τὶς **λέξεις/φράσεις** τοῦ συγκεκριμένου ἀρχαίου διδαγμένου κειμένου που τὴν ἐπιβεβαιώνουν (μονάδες 3)

1. Για κανέναν ἄνθρωπο δὲν εἶναι πια πολὺ ἀργά νὰ φροντίσει γιὰ τὴν υγεία τῆς ψυχῆς του μέσω τῆς φιλοσοφίας.
2. Οἱ ἡλικιωμένοι οφείλουν κατὰ κύριο λόγο νὰ φιλοσοφοῦν.
3. Ὅταν δὲν ἔχουμε πλούτο, κάνουμε τὰ πάντα γιὰ νὰ τὸν ἀποκτήσουμε.

Μονάδες 10

B1. Με ποια επιχειρήματα ο Επίκουρος αποδεικνύει την αναγκαιότητα της φιλοσοφίας για όλους, ανεξαρτήτως ηλικίας;

Μονάδες 10

B2.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Άριστοτέλης, Ἠθικὰ Νικομάχεια, Β 2.1-4, 1103b26-1104a5

Ο Αριστοτέλης αναλύει τη φύση των ηθικών αρετών, οι οποίες κατακτώνται χάρη στη συνήθεια που δημιουργείται με την επανάληψη μιας ενέργειας. Ξεκινώντας την ανάλυσή του διευκρινίζει ότι η φιλοσοφική ενασχόληση με τις ανθρώπινες πράξεις, αντίθετα από τη θεωρητική γνώση (μαθηματική, φυσική, θεολογία), έχει πρακτική χρησιμότητα και εφαρμογή.

Επειδή λοιπόν η παρούσα φιλοσοφική μας ενασχόληση δεν έχει ως στόχο της, όπως οι άλλες, τη θεωρητική γνώση (η έρευνά μας δηλαδή δεν γίνεται για να μάθουμε τι είναι η αρετή, αλλά για να γίνουμε ενάρετοι αλλιώς δεν θα είχε κανένα νόημα), είναι ανάγκη να εξετάσουμε το θέμα «πράξεις», με το νόημα «πώς πρέπει να τις πράττουμε» αυτό, φυσικά, επειδή από αυτές εξαρτάται και το τι θα είναι τελικά οι έξεις μας, όπως το έχουμε ήδη πει. Ας βάλουμε λοιπόν ως βάση τη γενικά παραδεκτή αρχή ότι οι πράξεις μας πρέπει να κατευθύνονται από τον ορθό λόγο [...]. Ας σπεύσουμε όμως να συμφωνήσουμε από τώρα μεταξύ μας πως κάθε φορά που μιλούμε για πράξεις και για συμπεριφορές ο λόγος μας δεν μπορεί παρά να είναι γενικός και όχι ακριβής ως τη λεπτομέρεια. Το είπαμε ήδη στην αρχή, ότι οι φιλοσοφικοί μας λόγοι πρέπει να ζητούμε να είναι αντίστοιχοι προς το θέμα μας -και, βέβαια, τα θέματα τα σχετικά με τη συμπεριφορά μας και με ό,τι μας συμφέρει και μας ωφελεί δεν έχουν τίποτε το σταθερό, όπως δεν έχουν τίποτε το σταθερό και τα θέματα τα σχετικά με την υγεία μας.

(μετάφραση Δ. Λυπουρλής)

Να συγκρίνετε την άποψη του Επίκουρου για τον σκοπό και την αξία της φιλοσοφίας με την αντίστοιχη άποψη του Αριστοτέλη, όπως αυτή διατυπώνεται στο παραπάνω παράλληλο κείμενο από τα Ἠθικὰ Νικομάχεια.

Μονάδες 10

B3. Να συνδέσετε καθεμία από τις φράσεις της στήλης Α με μία φράση της στήλης Β, ώστε να συμπληρώνεται ορθά το νόημά της.

A	B
1. Η σωκρατική αμφισβήτηση υπήρξε	α. δημιουργική.
	β. πηγή άρνησης.
2. Ο Σωκράτης καταδικάστηκε επειδή	α. δεν είχε εκπληρώσει τις στρατιωτικές υποχρεώσεις του.
	β. θεωρήθηκε υπεύθυνος για την πολιτική συμπεριφορά των μαθητών του.
3. Το πρώτο θέμα συζήτησης μεταξύ Σωκράτη και Πρωταγόρα είναι	α. η φύση της αρετής.
	β. η διδασκαλία της αρετής.
4. Στη δικαιοσύνη κατά τον Πλάτωνα εμπεριέχονται τρεις αρετές	α. σοφία, ανδρεία, σωφροσύνη
	β. ανδρεία, εντιμότητα, σοφία
5. Ο Αριστοτέλης πρόβαλε τον όρο	α. ευτυχία.
	β. ευδαιμονία.

Μονάδες 10

B4. Να γράψετε μία **σύνθετη λέξη** της Νέας Ελληνικής, με **πρώτο συνθετικό** καθεμία από τις παρακάτω λέξεις των αρχαίων διδαγμένων κειμένων: *ὀρθῶς, ψυχὴν, ὅμοιος, πάντα, πράττομεν.*

Μονάδες 10

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

α. Ο Αριστοτέλης καταλήγει στη διαπίστωση ότι πρέπει να φιλοσοφούμε, εάν θέλουμε να είμαστε καλοί πολίτες και να ζήσουμε τη ζωή μας ωφέλιμα.

β.

1-Σ: *οὔτε γὰρ ἄωρος οὐδείς ἐστίν οὔτε πάρωρος πρὸς τὸ κατὰ ψυχὴν ὑγιαῖνον*

2-Λ: *Ὡστε φιλοσοφητέον καὶ νέω καὶ γέροντι*

3-Λ: *ἀπούσης δὲ πάντα πράττομεν εἰς τὸ ταύτην ἔχειν*

B1.

Ο Επίκουρος στο παραπάνω απόσπασμα από την *Ἐπιστολὴ πρὸς Μενοικέα* επιδιώκει να τεκμηριώσει την προτροπή του προς όλους τους ανθρώπους ανεξαρτήτως ηλικίας ότι πρέπει να φιλοσοφούν (*ὥστε φιλοσοφητέον καὶ νέω καὶ γέροντι*). Αρχικά, ο Επίκουρος εισάγει με έντονες δεοντολογικές διατυπώσεις (*μήτε μελλέτω, μήτε κοπιάτω*) τη θέση του ότι η φιλοσοφία είναι για όλους είτε είναι νέοι είτε ηλικιωμένοι (είτε και μεσήλικες) και την αιτιολογεί (*γὰρ*) με διπλή έντονη άρνηση (*οὔτε ... οὔτε*) κατά τρόπο συμμετρικό αναιρώντας τις πιθανές υποθετικές αντιρρήσεις-προφάσεις για δήθεν ηλικιακή ακαταλληλότητα. Κοινή επιδίωξη σε όλες τις ηλικίες: η ψυχική υγεία (*πρὸς τὸ κατὰ ψυχὴν ὑγιαῖνον*), με άλλα λόγια η ευδαιμονία. Η δεύτερη περίοδος του αποσπάσματος αποτελεί αναδιατύπωση της ίδιας θέσης-αιτιολόγησης με συνώνυμες διατυπώσεις: *ἄωρος= μήπω ὑπάρχειν ὥραν / μήπω παρῆναι τὴν ὥραν, πάρωρος= παρεληλυθέναι τὴν ὥραν / μηκέτι εἶναι τὴν ὥραν, πρὸς τὸ κατὰ ψυχὴν ὑγιαῖνον= πρὸς εὐδαιμονίαν*. Η τρίτη περίοδος του αποσπάσματος συνιστά τη συμπερασματική (*ὥστε...*) διατύπωση της εισαγωγικής θέσης (δεοντολογική διατύπωση/χρήση ρηματικού επιθέτου) πλαισιωμένης με νέο επιχείρημα, επίσης κατά συμμετρικό τρόπο διατυπωμένο (*τῷ μὲν ... τῷ δέ*):

1. Οι νέοι, καθώς θα γερνούν, θα τείνουν να διασώσουν τη νεότητά τους, από ευγνωμοσύνη προς τα όσα έγιναν.
2. Οι ηλικιωμένοι, θα νιώθουν νέοι στα γεράματά τους, λόγω της έλλειψης φόβου για τα μελλοντικά δεινά ή και τον θάνατο.

Για τον Επίκουρο τόσο η ευγνωμοσύνη για όσα συμβαίνουν στη ζωή, όσο και η υπέρβαση του φόβου για το μέλλον ή και τον θάνατο συνιστούν το τελικό ζητούμενο μιας συνεπούς φιλοσοφικής στάσης, σύμφωνα με τις αρχές της επικούρειας διδασκαλίας. Ο συλλογισμός ολοκληρώνεται με την καταληκτική φράση (και πάλι με δεοντολογικό ύφος) και τον βασικό

όρο: *Μελετᾷν οὖν χρή τὰ ποιοῦντα τὴν εὐδαιμονίαν, εἴτερ παρούσης μὲν αὐτῆς πάντα ἔχομεν, ἀπούσης δὲ πάντα πράττομεν εἰς τὸ ταύτην ἔχειν.* Η εὐδαιμονία αποτελεί τον απώτερο στόχο ενός ανθρώπου, καθώς η παρουσία της αποτελεί την απαραίτητη προϋπόθεση για να έχουμε τα πάντα, ενώ η απουσία της επιβάλλει να κάνουμε τα πάντα για να την αποκτήσουμε. [322 λέξεις]

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Ἀριστοτέλης, Ἠθικὰ Νικομάχεια, Β 2.1-4, 1103b26-1104a5

Για τον Επίκουρο η φιλοσοφία είναι για όλους τους ανθρώπους και δεν είναι μια θεωρητική γνώση αλλά έχει κυρίως πρακτικό χαρακτήρα, είναι ένας τρόπος ζωής που μπορεί να οδηγήσει τον άνθρωπο στην ευδαιμονία, τον απώτερο σκοπό της ζωής. Στόχος της φιλοσοφίας είναι να προστατέψει τον άνθρωπο από τις παγίδες που συναντά στον δρόμο προς τη γαλήνη, την ηδονή και την ελευθερία του βίου του. Για τον Επίκουρο δεν είναι, όμως, μόνο μια μέθοδος που τη χρησιμοποιούμε για να πετύχουμε ένα σκοπό, είναι εργαλείο και συγχρόνως στάση ζωής. Ο Επίκουρος συνδέει τη φιλοσοφική αναζήτηση με την ευτυχισμένη ζωή.

Αντίστοιχα και η αριστοτελική ηθική είναι εξαρχής προσανατολισμένη όχι στη γνώση αλλά στην πράξη. Ο Αριστοτέλης δεν αναζητά απόλυτες αξίες και ακαταμάχητες αλήθειες, αλλά εξετάζει την ηθική πράξη μέσα σε συγκεκριμένα ιστορικά συμφραζόμενα και χωροχρονικά πλαίσια (π.χ. πόλη-κράτος). Η ηθική πράξη είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τον *καιρόν*, την χρονικά εντοπισμένη συγκυρία. Οι άλλες επιστήμες υπάρχουν για την απόκτηση της γνώσης, η φιλοσοφία, όμως, έχει σκοπό, με τη γνώση που προσφέρει, να βοηθήσει τον άνθρωπο να γίνει καλύτερος τόσο για τον εαυτό του όσο και για τους άλλους ανθρώπους και να τον οδηγήσει στην ευδαιμονία (*..η παρούσα φιλοσοφική μας ενασχόληση δεν έχει ως στόχο της, όπως οι άλλες, τη θεωρητική γνώση...είναι ανάγκη να εξετάσουμε το θέμα «πράξεις»*). Ο Αριστοτέλης παροτρύνει προς τη φιλοσοφία, η οποία χάρη στον λόγο (*οι πράξεις μας πρέπει να κατευθύνονται από τον ορθό λόγο*), θα βοηθήσει τον άνθρωπο να διακρίνει το καλό από το κακό, το ωφέλιμο από το βλαβερό το δίκαιο από το άδικο και με τις επιλογές του να συμβάλλει στην εξασφάλιση της ευδαιμονίας όχι μόνο της ατομικής αλλά και της συλλογικής, της πόλης του. [277 λέξεις]

B3. 1-α, 2-β, 3-α, 4-α, 5-β

B4. ορθογώνιος-ορθολογισμός-ορθογραφία, ψυχολογία-ψυχανάλυση-ψυχαγωγία, ομοιογένεια-ομοιοκαταληξία-ομοιοπαθητικός, παντοπωλείο-παντοδυναμία-παντογνώστης, πραγματοποιώ-πραγματογνωμοσύνη-πρακτικογράφος

ΘΕΜΑ 10ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Ἀριστοτέλης, Προτρεπτικός [Πρὸς Θεμίωνα], αποσπ. 8 & Ἐπίκουρος, Ἐπιστολή πρὸς Μενοικέαν, 122

Ἀριστοτέλης, Προτρεπτικός [Πρὸς Θεμίωνα], αποσπ. 8

Τὰ ὑποκείμενα πρὸς τὸν βίον ἡμῖν, οἷον τὸ σῶμα καὶ τὰ περὶ τὸ σῶμα, καθάπερ ὄργανά τινα ὑπόκειται, τούτων δ' ἐπικίνδυνός ἐστιν ἡ χρῆσις, καὶ πλέον θάτερον ἀπεργάζεται τοῖς μὴ δεόντως αὐτοῖς χρωμένοις. Δεῖ τοίνυν ὀρέγεσθαι τῆς ἐπιστήμης κτᾶσθαι τε αὐτὴν καὶ χρῆσθαι αὐτῇ προσηκόντως, δι' ἧς πάντα ταῦτα εὖ θησόμεθα. Φιλοσοφητέον ἄρα ἡμῖν, εἰ μέλλομεν ὀρθῶς πολιτεύσεσθαι καὶ τὸν ἑαυτῶν βίον διάξειν ὠφελίμως.

Ἐπίκουρος, Ἐπιστολή πρὸς Μενοικέαν, 122

Μήτε νέος τις ὦν μελλέτω φιλοσοφεῖν, μήτε γέρον ὑπάρχων κοπιάτω φιλοσοφῶν· οὔτε γὰρ ἄωρος οὐδεὶς ἐστὶν οὔτε πάρωρος πρὸς τὸ κατὰ ψυχὴν ὑγιαῖνον. Ὁ δὲ λέγων ἢ μήπω τοῦ φιλοσοφεῖν ὑπάρχειν ὥραν ἢ παρεληλυθέναι τὴν ὥραν, ὁμοίός ἐστιν τῷ λέγοντι πρὸς εὐδαιμονίαν ἢ μήπω παρῆναι τὴν ὥραν ἢ μηκέτι εἶναι. Ὡστε φιλοσοφητέον καὶ νέω καὶ γέροντι, τῷ μὲν ὅπως γηράσκων νεάζῃ τοῖς ἀγαθοῖς διὰ τὴν χάριν τῶν γεγονότων, τῷ δὲ ὅπως νέος ἅμα καὶ παλαιὸς ἦ διὰ τὴν ἀφοβίαν τῶν μελλόντων. Μελετᾶν οὖν χρὴ τὰ ποιοῦντα τὴν εὐδαιμονίαν, εἴπερ παρούσης μὲν αὐτῆς πάντα ἔχομεν, ἀπούσης δὲ πάντα πράττομεν εἰς τὸ ταύτην ἔχειν.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

A1.

Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «Σωστό», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «Λάθος», αν είναι λανθασμένη, με βάση και τα δύο αρχαία διδαγμένα κείμενα (μονάδες 5) και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις λέξεις/φράσεις των αρχαίων διδαγμένων κειμένων που την επιβεβαιώνουν (μονάδες 5):

1. Όσα διαθέτουμε για τη ζωή μας, όπως π.χ. το σώμα μας, ενέχουν κινδύνους γι'αυτήν, αν δεν χρησιμοποιούνται ορθά.
2. Η ενασχόληση με τη φιλοσοφία θα μας βοηθήσει μόνο στη δημόσια ζωή.
3. Για κανέναν άνθρωπο δεν είναι πολύ αργά να φροντίσει για την υγεία της ψυχής του μέσω της φιλοσοφίας.
4. Πρέπει να φιλοσοφεί κυρίως ο νέος άνθρωπος.

5. Όταν λείπει η ευδαιμονία, κάνουμε τα πάντα για να την κατακτήσουμε.

Μονάδες 10

B1. Ο Αριστοτέλης και ο Επίκουρος στα παραπάνω αρχαία διδαγμένα κείμενα χρησιμοποιούν το ρηματικό επίθετο *φιλοσοφητέον*. Για ποιους λόγους το χρησιμοποιεί ο καθένας και γιατί κατά τη γνώμη τους είναι χρήσιμη η φιλοσοφία;

Μονάδες 10

B2.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Κωνσταντίνος Καβάφης, Ένας γέρος

Σε ηλικία περίπου 31 ετών ο Καβάφης συνθέτει την πρώτη γραφή του ποιήματος «Ένας γέρος» (Οκτώβριος 1894), βασιζόμενος κυρίως σε εικασίες σχετικά με το πώς μπορεί να αισθάνεται ένας ηλικιωμένος ή πώς πιθανώς θα αισθάνεται ο ίδιος, όταν φτάσει στην ηλικία του γήρατος.

*Στου καφενείου του βοερού το μέσα μέρος
σκυμένος στο τραπέζι κάθεται ένας γέρος·
με μιαν εφημερίδα εμπρός του, χωρίς συντροφιά.*

*Και μες των άθλιων γηρατειών την καταφρόνια
σκέπτεται πόσο λίγο χάρηκε τα χρόνια
που είχε και δύναμι, και λόγο, κ' εμορφιά.*

5

*Ξέρει που γέρασε πολύ· το νοιώθει, το κυττάζει.
Κ' εν τούτοις ο καιρός που ήταν νέος μοιάζει
σαν χθες. Τι διάστημα μικρό, τι διάστημα μικρό.*

*Και συλλογιέται η Φρόνησις πως τον εγέλα·
και πως την εμπιστεύονταν πάντα — τι τρέλλα! —
την ψεύτρα που έλεγε· «Αύριο. Έχεις πολύν καιρό.»*

10

*Θυμάται ορμές που βάσταγε· και πόση
χαρά θυσίαζε. Την άμυαλή του γνώσι
κάθ' ευκαιρία χαμένη τώρα την εμπαίζει.*

15

.... Μα απ' το πολύ να σκέπτεται και να θυμάται
ο γέρος εξαλίσθηκε. Κι αποκοιμάται
στον καφενείου ακουμπισμένος το τραπέζι.

Πώς συνδέεται η φιλοσοφική αναζήτηση με τη γεροντική ηλικία του ανθρώπου στην
Έπιστολήν πρὸς Μενοικέαν του Επίκουρου και πώς στο παραπάνω ποίημα του Κ. Καβάφη;
Να συγκρίνετε τις δύο απόψεις.

Μονάδες 10

B3. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε κάθε μία από τις παρακάτω περιόδους λόγου
και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «**Σωστό**», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «**Λάθος**», αν είναι
λανθασμένη:

1. Η θρησκεία αποτέλεσε το πρόσχημα πίσω από το οποίο κρύβονταν οι πολιτικοί λόγοι της
δίωξης του Σωκράτη.
2. Η Ακαδημία του Πλάτωνα ήταν σημείο συνάντησης σημαντικών λογίων της εποχής.
3. Ο Πλάτων έδωσε κι ένα δεύτερο παρατσούκλι στον Αριστοτέλη· τον είπε «ακροατή», γιατί
ο Αριστοτέλης άκουγε προσεκτικά όλα τα μαθήματα.
4. Ο Αριστοτέλης απέφευγε να ασκεί κριτική στους συναδέλφους του στην Ακαδημία.
5. Ο Αριστοτέλης πίστευε ότι οι άνθρωποι μπορούν να εξασφαλίσουν την ευδαιμονία τους
μόνο με την κατάκτηση της αρετής.

Μονάδες 10

B4. Να αντιστοιχίσετε καθεμία αρχαιοελληνική λέξη της στήλης Α με την **ετυμολογικά
συγγενή** νεοελληνική λέξη της στήλης Β. Δύο λέξεις στη στήλη Β περισσεύουν.

A	B
1. <i>έστιν</i>	α. προέλευση
2. <i>λέγων</i>	β. έλεγχος
3. <i>παρεληλυθέναι</i>	γ. ουσία
4. <i>έχομεν</i>	δ. παραλογισμός
5. <i>πράττομεν</i>	ε. σχήμα
	ζ. διαπραγμάτευση
	η. πρατήριο

Μονάδες 10

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

1-Σ: *τούτων δ' ἐπικίνδυνός ἐστιν ἡ χρῆσις*

2-Λ: *καὶ τὸν ἑαυτῶν βίον διάξειν ὠφελίμως*

3-Σ: *οὔτε γὰρ ἄωρος οὐδεὶς ἐστιν οὔτε πάρωρος πρὸς τὸ κατὰ ψυχὴν ὑγιαῖνον*

4-Λ: *Ὡστε φιλοσοφητέον καὶ νέῳ καὶ γέροντι*

5-Σ: *ἀπούσης δὲ πάντα πράττομεν εἰς τὸ ταύτην ἔχειν*

B1. Για τον Αριστοτέλη το ρηματικό επίθετο *φιλοσοφητέον* αποτελεί το συμπέρασμα του προκείμενου συλλογισμού του, σύμφωνα με τον οποίο, αν θέλουμε να ζήσουμε με ορθό τρόπο (*ὀρθῶς*) στη δημόσια ζωή (*πολιτεύεσθαι*) και με επωφελή (*ὠφελίμως*) στην ιδιωτική (*τὸν ἑαυτῶν βίον*), πρέπει να ασχολούμαστε συστηματικά με τη φιλοσοφία (*φιλοσοφητέον*). Η συγκεκριμένη διατύπωση είναι δεοντολογική, στο πλαίσιο ενός υποθετικού συλλογισμού, αποκτώντας ταυτόχρονα μία διάσταση διαχρονική (*ἡμῖν*). Η φρόνηση ως διανοητική αρετή, που προκύπτει από την ανάπτυξη της φιλοσοφίας και του φιλοσοφικού τρόπου σκέψης, καθίσταται προϋπόθεση για γνώση και σωστή διεύθυνση των ανθρώπινων πραγμάτων σε ιδιωτικό και δημόσιο επίπεδο. Έτσι, στο συγκεκριμένο κείμενο (προτρεπτικός λόγος) ο Αριστοτέλης αναδεικνύει την ωφελιμότητα της φιλοσοφικής δραστηριότητας στην καθημερινότητα του ανθρώπου, απορρίπτοντας ταυτόχρονα την εικόνα του «απόκοσμου φιλοσόφου» που η λαϊκή αντίληψη της εποχής, αλλά και ο Ισοκράτης είχαν.

Ο Επίκουρος με τη σειρά του χρησιμοποιεί κι αυτός το ρηματικό επίθετο *φιλοσοφητέον* στο συμπέρασμα του συλλογισμού του, όταν επαναδιατυπώνει με δεοντολογικό τρόπο την αναγκαιότητα ενασχόλησης με τη φιλοσοφία από όλους, ανεξαρτήτως ηλικίας. Με αυτή τη γλωσσική επιλογή δίνει με έμφαση την αναμφισβήτητη αναγκαιότητα της φιλοσοφίας για όλους, καθώς λειτουργεί συμπληρωματικά για τα δύο ηλικιακά άκρα, εξασφαλίζοντάς τους την ευδαιμονία. Άλλωστε και το συγκεκριμένο γραμματειακό είδος (επιστολή) επιβάλλει το δεοντολογικό και συνάμα προτρεπτικό ύφος. Ο Επίκουρος υποστηρίζει ότι η φιλοσοφία δεν έχει αξία παρά μόνο όταν βοηθά τον άνθρωπο να κατακτήσει την ευδαιμονία. Η γνώση, επομένως, (*φρόνησις*) είναι απαραίτητη γιατί θα υπολογίσει τον βαθμό της ηδονής ή του πόνου που μπορεί να προσμένει ο άνθρωπος στην κάθε περίπτωση. [250 λέξεις]

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Κωνσταντίνος Καβάφης, Ένας γέρος

Ο Επίκουρος στην *Επιστολήν πρὸς Μενοικέαν* τονίζει την αναγκαιότητα ενασχόλησης με τη φιλοσοφία σε κάθε ηλικία και όχι μόνο στη γεροντική ηλικία. Ειδικά, οι γέροντες θα νιώθουν

νέοι στα γεράματά τους, λόγω της έλλειψης φόβου για τα μελλοντικά δεινά ή και τον θάνατο. Διευκρινίζει, μάλιστα, ότι χάρη στη φιλοσοφία ο νέος άνθρωπος, καθώς γερνάει, διατηρείται νέος στο πνεύμα και την ψυχή, αλλά και οι ηλικιωμένοι μέσω της φιλοσοφίας ανανεώνονται ψυχικά και πνευματικά. Εδώ είναι εμφανής η επικούρεια αντίληψη ότι οι άνθρωποι και κυρίως οι ηλικιωμένοι οφείλουν να ευγνωμονούν τη ζωή για όσα τούς έχει προσφέρει, τονίζοντας την αναγκαιότητα της φιλοσοφίας.

Αντίθετα, στο ποίημα του Κωνσταντίνου Καβάφη αντίθετα έχουμε μια διαφορετική προσέγγιση της φιλοσοφίας. Ένας γέρος διανύοντας την περίοδο των *άθλιων γηρατειών* αναπολεί τα νιάτα του που δεν τα χάρηκε όπως ήθελε, και μετανιώνει που δεν έζησε με διαφορετικό τρόπο. Ως υπαίτια για την τωρινή δυστυχία του κατηγορεί ο γέρος την «φρόνησιν» που ακολούθησε στα νιάτα και στα γηρατειά του (*Και συλλογιέται η Φρόνησις πως τον εγέλα*). Η έμμεση κριτική στην επικούρεια φιλοσοφία, στην οποία ο φιλοσοφημένος τρόπος ζωής και η φρόνηση έχουν πρωταρχική σημασία είναι εμφανής. Ο γέρος στον Καβάφη μετανιώνει για τη φρόνηση, καθώς τη βίωσε ως έναν ανασταλτικό παράγοντα εξέλιξης και ευτυχίας και τη θεωρεί υπεύθυνη για τη δυστυχία του. [212 λέξεις]

B3. 1-Σ, 2-Σ, 3-Λ, 4-Λ, 5-Σ

B4. 1-γ, 2-δ, 3-α, 4-ε, 5-ζ

ΘΕΜΑ 11ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, Πρωταγόρας, 320c-321b

Ἦν γάρ ποτε χρόνος ὅτε θεοὶ μὲν ἦσαν, θνητὰ δὲ γένη οὐκ ἦν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τούτοις χρόνος ἦλθεν εἰμαρμένος γενέσεως, τυποῦσιν αὐτὰ θεοὶ γῆς ἔνδον ἐκ γῆς καὶ πυρὸς μείζαντες καὶ τῶν ὅσα πυρὶ καὶ γῇ κεράννυται. Ἐπειδὴ δ' ἄγειν αὐτὰ πρὸς φῶς ἔμελλον, προσέταξαν Προμηθεὶ καὶ Ἐπιμηθεὶ κοσμήσαι τε καὶ νεῖμαι δυνάμεις ἐκάστοις ὡς πρέπει. Προμηθεὶα δὲ παραιτεῖται Ἐπιμηθεὺς αὐτὸς νεῖμαι, «Νείμαντος δέ μου», ἔφη, «ἐπίσκεψαι»· καὶ οὕτω πείσας νέμει. Νέμων δὲ τοῖς μὲν ἰσχὺν ἄνευ τάχους προσῆπτεν, τοὺς δ' ἀσθενεστέρους τάχει ἐκόσμει· τοὺς δὲ ὥπλιζε, τοῖς δ' ἄοπλον διδούς φύσιν ἄλλην τιν' αὐτοῖς ἐμηχανᾶτο δύναμιν εἰς σωτηρίαν. Ἄ μὲν γὰρ αὐτῶν σμικρότητι ἤμπισχεν, πτηνὸν φυγὴν ἢ κατάγειον οἴκησιν ἔνεμεν· ἃ δὲ ἠῦξε μεγέθει, τῷδε αὐτῷ αὐτὰ ἔσωζεν· καὶ τᾶλλα οὕτως ἐπανισῶν ἔνεμεν. Ταῦτα δὲ ἐμηχανᾶτο εὐλάβειαν ἔχων μή τι γένος αἰστωθείη· ἐπειδὴ δὲ αὐτοῖς ἀλληλοφθοριῶν διαφυγὰς ἐπήρκεσε, πρὸς τὰς ἐκ Διὸς ὥρας εὐμάρειαν ἐμηχανᾶτο ἀμφιεννὺς αὐτὰ πυκναῖς τε θριξίν καὶ στερεοῖς δέρμασιν, ἱκανοῖς μὲν ἀμῦναι χειμῶνα, δυνατοῖς δὲ καὶ καύματα, καὶ εἰς εὐνὰς ἰοῦσιν ὅπως ὑπάρχοι τὰ αὐτὰ ταῦτα στρωμνὴ οἰκεία τε καὶ αὐτοφυῆς ἐκάστω· καὶ ὑποδῶν τὰ μὲν ὀπλαῖς, τὰ δὲ [θριξίν καὶ] δέρμασιν στερεοῖς καὶ ἀναίμοις. Τούντεῦθεν τροφὰς ἄλλοις ἄλλας ἐξεπόριζεν, τοῖς μὲν ἐκ γῆς βοτάνην, ἄλλοις δὲ δένδρων καρπούς, τοῖς δὲ ῥίζας· ἔστι δ' οἷς ἔδωκεν εἶναι τροφὴν ζώων ἄλλων βοράν· καὶ τοῖς μὲν ὀλιγογονίαν προσῆψε, τοῖς δ' ἀναλίσκομένοις ὑπὸ τούτων πολυγονίαν, σωτηρίαν τῷ γένει πορίζων.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Α1.

α. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «**Σωστό**», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «**Λάθος**», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο (μονάδες 3) και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις **λέξεις/φράσεις** του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν (μονάδες 3):

1. Οι θεοί και τα θνητά γένη δημιουργήθηκαν ταυτόχρονα.
2. Ο Επιμηθέας εφοδίασε τα πιο ανίσχυρα ζώα με ταχύτητα.
3. Ο Επιμηθέας εξασφάλισε διαφορετικό είδος τροφής για κάθε γένος.

β. Ποια προστατευτικά μέσα επινόησε ο Επιμηθέας για να αντιμετωπίσουν τα ζώα τις αντίξοες καιρικές συνθήκες; (μονάδες 4)

Μονάδες 10

B1. Πώς εξασφαλίστηκε η ισορροπία και η επιβίωση στο ζωικό βασίλειο κατά τον Πρωταγόρα; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας με αναφορές στο αρχαίο διδαγμένο κείμενο.

Μονάδες 10

B2.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Εκδοτική Αθηνών, Ελληνική Μυθολογία, τ. 2, σ.58

Μύθοι με θέμα τη δημιουργία του ανθρώπου από χώμα μας είναι γνωστοί και από άλλους λαούς (Αιγύπτιους, Βαβυλώνιους) [...] Όλοι οι αρχαιοελληνικοί μύθοι, θεογονικοί και ανθρωπογονικοί, που αναφέρονται σε όντα γεννημένα από γη, χώμα, πηλό, πέτρα, ακόμα και πετρωμένο καρπό, σπόρο και αβγό με κέλυφος από πέτρωμα, όλοι βασίζονται στην πρωταρχική διαπίστωση της γεννητικής δύναμης της γης, που σε κοινωνίες με μητριαρχικά πρότυπα εκφράζεται προεπιστημονικά με την πίστη στην παμμήτειρα Γη. Ειδικά για τον ανθρωπογονικό μύθο της Πανδώρας, η ανάπτυξη της κεραμικής προϋποτίθεται: Οι θεοί που πλάθουν ανθρώπινα πλάσματα κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσιν τους έχουν πρότυπο τους ανθρώπους, που δίνουν τη δική τους μορφή στους θεούς τους, όταν πάνω στον κεραμευτικό τροχό κατασκευάζουν τα λατρευτικά τους ομοιώματα. Αυτή η ιδέα λειτουργεί ακόμα και στην πρώιμη ελληνική επιστήμη. Έτσι στον 6ο αι. π.Χ. ένας φιλόσοφος με γαιοκρατική φυσική θεωρία, ο Ξενοφάνης διδάσκει: όλοι έχουμε γίνει από χώμα και νερό (απόσπ. 29 DK).

Αφού μελετήσετε το παραπάνω παράλληλο κείμενο, να τεκμηριώσετε τις διαπιστώσεις που υπάρχουν σε αυτό αναφορικά με τους κοσμογονικούς και ανθρωπογονικούς μύθους αντλώντας στοιχεία από το αρχαίο διδαγμένο κείμενο.

Μονάδες 10

B3. Να χαρακτηρίσετε τις παρακάτω διατυπώσεις ως **Σωστές (Σ)** ή **Λανθασμένες (Λ)**:

- α. Πολλοί φίλοι του Σωκράτη στήριξαν το πραξικόπημα των Τριάκοντα Τυράννων.
- β. Σύμφωνα με μία παράδοση, στην είσοδο της Ακαδημίας συναντούσε κανείς την επιγραφή «γνῶθι σαυτόν».
- γ. Ο Πλάτων χρησιμοποιούσε τον μύθο, για να συμπληρώσει μία αυστηρή φιλοσοφική απόδειξη.

δ. Η πατρότητα του φιλοσοφικού μύθου του Πρωταγόρα ανήκει στον ίδιο τον Πλάτωνα.

ε. Για τον Αισχύλο ο Προμηθέας είναι ένας μεγάλος ευεργέτης της ανθρωπότητας.

Μονάδες 10

B4. Να αντιστοιχίσετε καθεμία νεοελληνική λέξη της στήλης Α με την **ετυμολογικά συγγενή** αρχαιοελληνική λέξη της στήλης Β. Δύο λέξεις στη στήλη Α περισσεύουν.

A	B
1. απονομή	α. <i>είμαρμένος</i>
2. δέμα	β. <i>νεῖμαι</i>
3. υπόδειξη	γ. <i>διδούς</i>
4. μερίδιο	δ. <i>άμφιεννύς</i>
5. ανόητος	ε. <i>ὑποδῶν</i>
6. διάδοση	
7. μεταμφιεσμένος	

Μονάδες 10

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

α.

1-Λ: *Ἦν γάρ ποτε χρόνος ὅτε θεοὶ μὲν ἦσαν, θνητὰ δὲ γένη οὐκ ἦν.*

2-Σ: *τούς δ' ἀσθενεστέρους τάχει ἐκόσμει·*

3-Σ: *Τούντε ὕθεν τροφὰς ἄλλοις ἄλλας ἐξεπόριζεν, τοῖς μὲν ἐκ γῆς βοτάνην, ἄλλοις δὲ δένδρων καρπούς, τοῖς δὲ ῥίζας· ἔστι δ' οἷς ἔδωκεν εἶναι τροφήν ζώων ἄλλων βοράν·*

β. Στη φάση της κατανομής των ιδιοτήτων ο Επιμηθέας φρόντισε ώστε τα ζώα να έχουν τα κατάλληλα προστατευτικά μέσα για την αντιμετώπιση των αντίξων καιρικών συνθηκών. Συγκεκριμένα, τα εφοδίασε με πυκνό τρίχωμα και σκληρό δέρμα για τις μεταβολές των εποχών (κρύο-ζέστη) που παράλληλα θα τους χρησίμευε ως στρώμα στις φωλιές τους. Επιπλέον, έδωσε ως προστασία στα πόδια τους σε άλλα οπλές και σε άλλα πυκνό τρίχωμα και χοντρά δέρματα χωρίς αίμα.

B1.

Ο Πρωταγόρας αναφέρεται στη *σωτηρίαν* των διαφόρων ειδών του ζωικού βασιλείου δηλώνοντας αναλυτικά τους τρόπους με τους οποίους αποφεύγεται η εξαφάνισή τους. Αυτή η λογική της σωτηρίας των ειδών θυμίζει σύγχρονες οικολογικές αρχές π.χ. την αναγκαιότητα εξισορρόπησης των αντίρροπων τάσεων στο πλαίσιο του οικοσυστήματος (νόμος της αναπλήρωσης). Ειδικότερα, παρατηρούμε ότι οι ιδιότητες μοιράζονται στα ζώα έτσι ώστε μία αδυναμία να αναπληρώνεται από μία ικανότητα, με σκοπό να εξασφαλίζονται με αυτόν τον τρόπο α) η ύπαρξη και η διαίωνιση του κάθε είδους (*μή τι γένος ἀϊστωθείη, σωτηρίαν τῷ γένει πορίζων, εἰς σωτηρίαν, ἔσωζεν, σωτηρίαν τῷ γένει πορίζων*) και β) η ισορροπία του οικοσυστήματος μέσα από την εξισορρόπηση των αντίρροπων δυνάμεων που λειτουργούν στο εσωτερικό του (*καὶ τᾶλλα οὕτως ἐπανισῶν ἔνεμεν*). Συγκεκριμένα: η ταχύτητα αντισταθμίζει την αδυναμία (*τούς δ' ἀσθενεστέρους τάχει ἐκόσμει*), τα φτερά ή η υπόγεια κατοικία αντισταθμίζουν το μικρό σωματικό μέγεθος (*Ἄ μὲν γὰρ αὐτῶν σμικρότητι ἤμπισχεν, πτηνὸν φυγὴν ἢ κατάγειον οἴκησιν ἔνεμεν*), όσα ζώα έχουν δύναμη, δεν χρειάζονται ταχύτητα (*τοῖς μὲν ἰσχύν ἄνευ τάχους προσῆπτεν*), όσα έχουν μεγάλο σωματικό μέγεθος, σώζονται χάρη σ' αυτό (*ἃ δὲ ἠϋξε μεγέθει, τῷδε αὐτῷ αὐτὰ ἔσωζεν*), τα όπλα αντισταθμίζουν την έλλειψη δύναμης και ταχύτητας (*τοῖς δ' ἄοπλον διδοὺς φύσιν ἄλλην τιν' αὐτοῖς ἐμηχανᾶτο δύναμιν*). Ακόμα, για να αντιμετωπίζουν τις μεταβολές του καιρού, εφοδιάζονται με πυκνό

τρίχωμα και γερό δέρμα (*ἀμφιεννύς αὐτὰ πυκναῖς τε θριξίν καὶ στερεοῖς δέρμασιν*). Ως προς την εξασφάλιση τροφής, σε αυτά που γίνονται τροφή άλλων ζώων δίνεται η δυνατότητα να γεννούν πολλούς απογόνους, αντίθετα με όσα τρέφονται με άλλα ζώα, που γεννούν λίγους απογόνους (*τοῖς μὲν ὀλιγογονίαν προσῆψε, τοῖς δ' ἀναλίσκομένοις ὑπὸ τούτων πολυγονίαν*), ενώ παράλληλα δίνονται διαφορετικά είδη τροφής σε κάθε είδος ζώου, για να υπάρχει επάρκεια (*Τούντεῦθεν τροφὰς ἄλλοις ἄλλας ἐξεπόριζεν*). Φαίνεται, λοιπόν, από τα παραπάνω ότι η ποικιλία των ζωικών ειδών με διαφορετικές ιδιότητες και ικανότητες δείχνει ότι στον ζωικό κόσμο επικρατεί συνεχής αγώνας για επιβίωση, ένας διαρκής πόλεμος για την ύπαρξη, και επιπλέον ότι η τελική ισορροπία του οικοσυστήματος προκύπτει από την εναρμόνιση των αντιθέτων. [331 λέξεις]

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Εκδοτική Αθηνών, *Ελληνική Μυθολογία*, τ. 2, σ.58

Οι διαπιστώσεις του παράλληλου κειμένου σχετικά με τους αρχαιοελληνικούς κοσμογονικούς και ανθρωπογονικούς μύθους επιβεβαιώνονται σε μεγάλο βαθμό και στον μύθο του Πρωταγόρα. Πρώτα απ' όλα η δημιουργία των ανθρώπων προϋποθέτει την ύπαρξη των θεών (*Ἦν γάρ ποτε χρόνος ὅτε θεοὶ μὲν ἦσαν, θνητὰ δὲ γένη οὐκ ἦν*), αφού οι τελευταίοι είναι αυτοί που πλάθουν τα ανθρώπινα πλάσματα, ενώ και η γένεση του κόσμου παρουσιάζεται στο σύνολό της ως θεϊκή δημιουργία. Παράλληλα, σύμφωνα με το παράλληλο κείμενο οι αρχαιοελληνικοί μύθοι αναφέρονται σε όντα γεννημένα από τη γη και φτιαγμένα με χώμα, πηλό, πέτρα και άλλα στοιχεία, όπου η γεννητική δύναμη της γης σχετίζεται με μητριαρχικά πρότυπα και την πίστη στην Μητέρα-Γη, την παμμήτειρα Γη. Κάτι αντίστοιχο διαφαίνεται και στον μύθο του Πρωταγόρα. Οι θεοί δημιουργούν τους ανθρώπους μέσα στη γη (*γῆς ἔνδον*), με χώμα και όσα αναμειγνύονται με το χώμα (*ἐκ γῆς καὶ πυρὸς μείξαντες καὶ τῶν ὅσα πυρὶ καὶ γῇ κεράννυται*) χρησιμοποιώντας βεβαίως και άλλα υλικά. Διαπιστώνουμε, λοιπόν, και εδώ την αρχέγονη αντίληψη της Μητέρας-Γης στην κοιλιά της οποίας γονιμοποιήθηκαν και δημιουργήθηκαν τα ζώα και τα φυτά· μία αντίληψη που υποδηλώνει και τη σημασία που αποδιδόταν στον αυτοχθονισμό. Αξίζει, επίσης, να επισημανθεί ότι η χρήση των ρημάτων *τυποῦσιν*, *κεράννυται*, *πλάθουν*, τόσο στον Πρωταγόρα όσο και στο παράλληλο κείμενο παραπέμπουν στην κεραμική τέχνη αισθητοποιώντας τον τρόπο, τη μέθοδο και την τεχνική της δημιουργίας των όντων στους αρχαιοελληνικούς μύθους. Τέλος, η γαιοκρατική φυσική θεωρία του Ξενοφάνη επιβεβαιώνεται, καθώς κατά τον Πρωταγόρα η γη και το πυρ είναι τα πρώτα στοιχεία, που με την ένωσή τους σχηματίστηκαν τα όντα,

αναφερόμενος, ωστόσο, και στην ανάμειξη άλλων δύο στοιχείων, του νερού (όπως και ο Ξενοφάνης) και του αέρα. [273 λέξεις]

B3. α-Σ, β-Λ, γ-Σ, δ-Λ, ε-Σ

B4. 1-β, 2-ε, 4-α, 6-γ, 7-δ

ΘΕΜΑ 12ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, Πρωταγόρας, 320c-321b

Ἦν γάρ ποτε χρόνος ὅτε θεοὶ μὲν ἦσαν, θνητὰ δὲ γένη οὐκ ἦν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τούτοις χρόνος ἦλθεν εἰμαρμένος γενέσεως, τυποῦσιν αὐτὰ θεοὶ γῆς ἔνδον ἐκ γῆς καὶ πυρὸς μείζαντες καὶ τῶν ὅσα πυρὶ καὶ γῇ κεράννυται. Ἐπειδὴ δ' ἄγειν αὐτὰ πρὸς φῶς ἔμελλον, προσέταξαν Προμηθεὶ καὶ Ἐπιμηθεὶ κοσμήσαι τε καὶ νεῖμαι δυνάμεις ἐκάστοις ὡς πρέπει. Προμηθεὶα δὲ παραιτεῖται Ἐπιμηθεὺς αὐτὸς νεῖμαι, «Νείμαντος δέ μου», ἔφη, «ἐπίσκεψαι»· καὶ οὕτω πείσας νέμει. Νέμων δὲ τοῖς μὲν ἰσχὺν ἄνευ τάχους προσῆπτεν, τοὺς δ' ἀσθενεστεροὺς τάχει ἐκόσμει· τοὺς δὲ ὥπλιζε, τοῖς δ' ἄοπλον διδοὺς φύσιν ἄλλην τιν' αὐτοῖς ἐμηχανᾶτο δύναμιν εἰς σωτηρίαν. Ἄ μὲν γὰρ αὐτῶν σμικρότητι ἤμπισχεν, πτηνὸν φυγὴν ἢ κατάγειον οἴκησιν ἔνεμεν· ἃ δὲ ἡῦξε μεγέθει, τῷδε αὐτῷ αὐτὰ ἔσωζεν· καὶ τᾶλλα οὕτως ἐπανισῶν ἔνεμεν. Ταῦτα δὲ ἐμηχανᾶτο εὐλάβειαν ἔχων μή τι γένος αἰστωθείη· ἐπειδὴ δὲ αὐτοῖς ἀλληλοφθοριῶν διαφυγὰς ἐπήρκεσε, πρὸς τὰς ἐκ Διὸς ὥρας εὐμάρειαν ἐμηχανᾶτο ἀμφιεννὺς αὐτὰ πυκναῖς τε θριξίν καὶ στερεοῖς δέρμασιν, ἱκανοῖς μὲν ἀμῦναι χειμῶνα, δυνατοῖς δὲ καὶ καύματα, καὶ εἰς εὐνὰς ἰοῦσιν ὅπως ὑπάρχοι τὰ αὐτὰ ταῦτα στρωμνὴ οἰκεία τε καὶ αὐτοφυῆς ἐκάστω· καὶ ὑποδῶν τὰ μὲν ὀπλαῖς, τὰ δὲ [θριξίν καὶ] δέρμασιν στερεοῖς καὶ ἀναίμοις. Τούντεῦθεν τροφὰς ἄλλοις ἄλλας ἐξεπόριζεν, τοῖς μὲν ἐκ γῆς βοτάνην, ἄλλοις δὲ δένδρων καρπούς, τοῖς δὲ ῥίζας· ἔστι δ' οἷς ἔδωκεν εἶναι τροφήν ζώων ἄλλων βοράν· καὶ τοῖς μὲν ὀλιγογονίαν προσῆψε, τοῖς δ' ἀναλίσκομένοις ὑπὸ τούτων πολυγονίαν, σωτηρίαν τῷ γένει πορίζων.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Α1.

Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «**Σωστό**», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «**Λάθος**», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο (μονάδες 5) και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις **λέξεις/φράσεις** του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν (μονάδες 5):

1. Τα θνητά γένη δημιουργήθηκαν από τα εξής υλικά: γη, φωτιά και όσα αναμειγνύονται με αυτά.
2. Ο Προμηθέας συμφώνησε με τον Επιμηθέα να κάνει ο ίδιος την κατανομή των επιμέρους ιδιοτήτων στα ζώα, και στη συνέχεια ο Επιμηθέας να τα επιθεωρήσει.
3. Βασική μέριμνα του Επιμηθέα κατά την κατανομή των επιμέρους ιδιοτήτων στα ζώα ήταν η επιβίωση του είδους τους.

4. Υπήρξε πρόνοια εκ μέρους του Επιμηθέα για την προστασία των ζώων από τα καιρικά φαινόμενα.
5. Τα σαρκοβόρα ζώα γεννούν πολλούς απογόνους.

Μονάδες 10

B1. «*ταῦτα δὲ ἐμηχανᾷτο εὐλάβειαν ἔχων μή τι γένος αἰστωθείη*»: Για ποιον λόγο κατά τον Πρωταγόρα πρέπει να υπάρξει μέριμνα να μην χαθεί κάποιο γένος; Ποια κοινά σημεία υπάρχουν με νεότερες επιστημονικές απόψεις σχετικά με την αναγκαιότητα ισορροπίας στη φύση;

Μονάδες 10

B2.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Ἐμπεδοκλῆς, απόσπασμα 17, 14-30

Ο φιλόσοφος Εμπεδοκλής από τον Ακράγαντα της Σικελίας (483/2-424/3 π.Χ.) διατύπωσε τη διδασκαλία του σε ποιητική μορφή. Στο έργο του *Περὶ φύσεως* (από το οποίο σώθηκε μικρό μέρος του) ανέπτυξε τη φυσική του διδασκαλία. Στο παρακάτω απόσπασμα μιλάει για τις αρχές των ἐμβίων ὄντων και τον κύκλο τους –έναν κύκλο που ίσως αφορά γενικότερα τον κόσμο, τη γένεση και τη φθορά του.

Αλλά εμπρός, άκουε τα λόγια μου, γιατί η γνώση τον νου αναπτύσσει.

όπως είπα και πριν, δηλώνοντας τα όρια των λόγων μου, (15)

και τώρα για δυο καταστάσεις θα μιλήσω: τη μια το ένα βγήκε απ' τα πολλά,

και την άλλη από το ένα ξεπρόβαλλαν και έγιναν πολλά,

φωτιά, νερό και χώμα και το άπλετο ύψος του αέρα,

και χωριστά από αυτά η ολέθρια Ἑχθρα (νεῖκος), ισόρροπα παντού απλωμένη,

και η Φιλότητα ανάμεσά τους, ίση μ' αυτά στο μήκος και στο πλάτος. (20)

κοίταξέ την με τον νου σου και μην κάθεσαι με θαμπωμένα μάτια.

αυτή, πιστεύουν, πως είναι φυτρωμένη και στα μέλη των θνητών

χάρη σ' αυτήν σκέφτονται φιλικά και κάνουν πράξεις φιλικές,

καλώντας τη Χαρά με το όνομα και Αφροδίτη.

αυτή περιφέρεται ανάμεσά τους και κανείς θνητός δεν το έχει καταλάβει. (25)

Εσύ όμως άκου τον αλήθητο σκοπό του λόγου.

Όλ' αυτά είναι ίσα και συνομήλικα εξαρχής,

αλλά διαφορετική έχει το καθένα σημασία, κατά το ήθος του καθενός.

και διαδοχικά κρατούν την εξουσία, καθώς γυρίζει ο χρόνος
και μετά απ' αυτά τίποτε δεν προστίθεται ούτε εξαφανίζεται.

(30)

Μτφρ. Β. Κύρκος

Ποιες κοινές κοσμολογικές και μυθολογικές αντιλήψεις μπορείτε να εντοπίσετε ανάμεσα στον μύθο που αφηγείται ο Πρωταγόρας και στο παραπάνω απόσπασμα από το έργο *Περὶ φύσεως* του Εμπεδοκλή;

Μονάδες 10

B3. Να αντιστοιχίσετε καθεμία από τις φράσεις της στήλης Α του παρακάτω πίνακα με μία φράση από τη στήλη Β που συμπληρώνει ορθά το νόημά της.

A	B
1. Η μήνυση κατά του Σωκράτη έγινε	α. από τον Κριτία και τον Χαρμίδα.
	β. από το ιερατείο της Αθήνας.
	γ. από τον Μέλητο.
2. Η 7η Επιστολή του Πλάτωνα αποτελεί	α. σημαντική πηγή πληροφοριών για τη ζωή του.
	β. ένα είδος βιογραφίας του Σωκράτη.
	γ. μία επιστολή προς τους Αθηναίους φίλους του.
3. Ο Πλάτων ήρθε σε επαφή με τον Πυθαγορισμό	α. στην Ακαδημία.
	β. πριν τον θάνατο του Σωκράτη.
	γ. στο πρώτο του ταξίδι στη Σικελία.
4. Κύριο θέμα συζήτησης ανάμεσα στον Σωκράτη και τον Πρωταγόρα είναι	α. η σοφιστική τέχνη.
	β. η έννοια της δικαιοσύνης.
	γ. η φύση της αρετής.
5. Στον διάλογο <i>Πρωταγόρας</i> ο Σωκράτης	α. αρνείται την ύπαρξη του απόλυτου.
	β. αναζητά μία αλήθεια γενική, καθολική και απόλυτη.
	γ. χρησιμοποιεί τη διάλεξη ως μέθοδο αναζήτησης της αλήθειας.

Μονάδες 10

B4. Να γράψετε ένα **σύνθετο ομόρριζο ουσιαστικό ή επίθετο** της Νέας Ελληνικής, για καθεμία από τις παρακάτω λέξεις του αρχαίου διδαγμένου κειμένου: ***μείξαντες, ἔφη, ἔσωζεν, δέρμασι, τροφήν.***

Μονάδες 10

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

1-Σ: τυποῦσιν αὐτὰ θεοὶ [...] ἐκ γῆς καὶ πυρὸς μείζαντες καὶ τῶν ὅσα πυρὶ καὶ γῇ κεράννυται.

2-Λ: Προμηθεά δὲ παραιτεῖται Ἐπιμηθεὺς αὐτὸς νεῖμαι, «Νείμαντος δέ μου», ἔφη, «ἐπίσκεψαι»· καὶ οὕτω πείσας νέμει.

3-Σ: Ταῦτα δὲ ἐμηχανᾶτο εὐλάβειαν ἔχων μή τι γένος ἀῖστωθείη·

4-Σ: πρὸς τὰς ἐκ Διὸς ὥρας εὐμάρειαν ἐμηχανᾶτο

5-Λ: καὶ τοῖς μὲν ὀλιγογονίαν προσῆψε

B1.

Η βασική μέριμνα και φροντίδα του Επιμηθέα είναι να εξασφαλίσει τη διαίωνιση όλων των ειδών της ζωής. Ο Πρωταγόρας αναφέρεται στη *σωτηρίαν* των διαφόρων ειδών του ζωικού βασιλείου δηλώνοντας αναλυτικά τους τρόπους με τους οποίους αποφεύγεται η εξαφάνισή τους. Αυτή η λογική της σωτηρίας των ειδών θυμίζει σύγχρονες οικολογικές αρχές π.χ. την αναγκαιότητα εξισορρόπησης των αντίρροπων τάσεων στο πλαίσιο του οικοσυστήματος (νόμος της αναπλήρωσης). Ο Πρωταγόρας επιχειρεί να εξηγήσει τελολογικά τον «νόμο της αναπλήρωσης» στη φύση, αφού σύμφωνα με τους βιολογικούς νόμους κάθε ζώο έχει εφοδιαστεί με τα αναγκαία μέσα επιβίωσης, αυτοσυντήρησης και διαίωνισης του είδους του. Ειδικότερα, παρατηρούμε ότι οι ιδιότητες μοιράζονται στα ζώα έτσι ώστε μία αδυναμία να αναπληρώνεται από μία ικανότητα, με σκοπό να εξασφαλίζονται με αυτόν τον τρόπο α) η ύπαρξη και η διαίωνιση του κάθε είδους και β) η ισορροπία του οικοσυστήματος μέσα από την εξισορρόπηση των αντίρροπων δυνάμεων που λειτουργούν στο εσωτερικό του. Ακόμη, η ποικιλία των ζωικών ειδών με διαφορετικές ιδιότητες και ικανότητες δείχνει ότι στον ζωικό κόσμο επικρατεί συνεχής αγώνας για επιβίωση, ένας διαρκής πόλεμος για την ύπαρξη, και επιπλέον ότι η τελική ισορροπία του οικοσυστήματος προκύπτει από την εναρμόνιση των αντιθέτων (σε αυτό το σημείο ίσως έχει επηρεαστεί από τη θέση του Ηράκλειτου για την «*παλίντονον/άφανῃ ἁρμονίην*»). Οι νεότερες επιστημονικές απόψεις, πράγματι, συγκλίνουν σε ανάλογη με τον Πρωταγόρα διαπίστωση ότι είναι απαραίτητη η ισορροπία στη φύση και στο οικοσύστημα μέσα από την ποικιλία των ζωικών ειδών. Η αλληλεπίδραση διαφόρων παραγόντων ως **ρυθμιστικών μηχανισμών** ελέγχουν την ισορροπία του. Το οικοσύστημα έχει την ικανότητα να αυτορρυθμίζεται προς την κατεύθυνση της αποκατάστασης της ισορροπίας του, με την προϋπόθεση ότι ο άνθρωπος θα σεβαστεί αυτή την ισορροπία, που στην εποχή του Πρωταγόρα ήταν μάλλον αυτονόητο. [280 λέξεις]

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Έμπεδοκλής, απόσπασμα 17, 14-30

Στο απόσπασμα από το έργο *Περὶ φύσεως* ο Έμπεδοκλής αναπτύσσει τη φυσική του διδασκαλία: δεν υπάρχει γέννηση και θάνατος, αλλά μόνο ανάμειξη και χωρισμός τεσσάρων στοιχείων (*ριζωμάτων*) της φωτιάς, του αέρα, του νερού και της γης. Πρόκειται, δηλαδή, για μια τετράδα «βασικών αρχών» ή «στοιχείων» από τα οποία σχηματίζονται όλα τα άλλα πράγματα. Αυτό αποτελεί το πρώτο κοινό σημείο με τον μύθο του Πρωταγόρα, καθώς αναφέρεται και σε αυτόν η ανάμειξη στοιχείων (*ἐκ γῆς καὶ πυρός μείζαντες καὶ τῶν ὅσα πυρὶ καὶ γῇ κεράννυται*). Η θεωρία του Έμπεδοκλή ορίζει, επιπλέον, τον μηχανισμό (*Φιλότης-Νεῖκος*), χάρη στον οποίο παρά τη συνεχή αλλαγή εξασφαλίζεται η παγκόσμια σταθερότητα (*και διαδοχικά κρατούν την εξουσία, καθώς γυρίζει ο χρόνος*). Αυτή η σταθερότητα αντιστοιχεί στην ισορροπία του οικοσυστήματος η οποία περιγράφεται στον μύθο του Πρωταγόρα, και επιτυγχάνεται με τον νόμο της αναπλήρωσης και την επιβίωση των ειδών (*Ταῦτα δὲ ἐμηχανᾶτο εὐλάβειαν ἔχων μὴ τι γένος ἀΐστωθείη*). Ο πυρήνας της θεωρίας του Έμπεδοκλή είναι: καθένα από τα στοιχεία πρέπει να είναι ίσο με καθένα από τα άλλα (*Ὅλ' αὐτὰ εἶναι ἴσα και συνομήλικα εξ αρχής*). Και στο σημείο αυτό οι απόψεις του συγκλίνουν με τον μύθο του Πρωταγόρα. Ο Επιμηθέας εξισώνει τις ιδιότητες των ζωικών ειδών με την κατάλληλη κατανομή των ιδιοτήτων σε αυτά (*καὶ τᾶλλα οὕτως ἐπανισῶν ἔνεμεν*). Τέλος, η ποικιλία των ειδών εντοπίζεται και στα δύο αποσπάσματα. Ο Έμπεδοκλής σημειώνει ότι τα είδη είναι ίσα, αλλά το καθένα διατηρεί τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του (*αλλά διαφορετική έχει το καθένα σημασία, κατά το ήθος του καθενός*). Ομοίως, και ο Πρωταγόρας αναφέρει πλήθος ζωικών ειδών με ξεχωριστές ιδιότητες και ποικίλα χαρακτηριστικά. [261 λέξεις]

B3. 1-γ, 2-α, 3-γ, 4-γ, 5-γ**B4.** ανάμειξη, αμιγής, πρόσμειξη – προφήτης, θέσφατος, αφασία – διασώστης, άσωτος, σωσίβιο – δερματολόγος, επιδερμίδα, δερματόδετος – διατροφή, υπερτροφικός, τροφoσυλλέκτης

ΘΕΜΑ 13ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, Πρωταγόρας, 320c-321b

Ἦν γάρ ποτε χρόνος ὅτε θεοὶ μὲν ἦσαν, θνητὰ δὲ γένη οὐκ ἦν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τούτοις χρόνος ἦλθεν εἰμαρμένος γενέσεως, τυποῦσιν αὐτὰ θεοὶ γῆς ἔνδον ἐκ γῆς καὶ πυρὸς μείζαντες καὶ τῶν ὅσα πυρὶ καὶ γῇ κεράννυται. Ἐπειδὴ δ' ἄγειν αὐτὰ πρὸς φῶς ἔμελλον, προσέταξαν Προμηθεὶ καὶ Ἐπιμηθεὶ κοσμησαί τε καὶ νεῖμαι δυνάμεις ἐκάστοις ὡς πρέπει. Προμηθεὶα δὲ παραιτεῖται Ἐπιμηθεὺς αὐτὸς νεῖμαι, «Νείμαντος δέ μου», ἔφη, «ἐπίσκεψαι»· καὶ οὕτω πείσας νέμει. Νέμων δὲ τοῖς μὲν ἰσχὺν ἄνευ τάχους προσῆπτεν, τοὺς δ' ἀσθενεστέρους τάχει ἐκόσμει· τοὺς δὲ ὥπλιζε, τοῖς δ' ὅπλον διδοὺς φύσιν ἄλλην τιν' αὐτοῖς ἐμηχανᾶτο δύναμιν εἰς σωτηρίαν. Ἄ μὲν γὰρ αὐτῶν σμικρότητι ἤμπισχεν, πτηνὸν φυγὴν ἢ κατάγειον οἴκησιν ἔνεμεν· ἃ δὲ ἠῦξε μεγέθει, τῷδε αὐτῷ αὐτὰ ἔσωζεν· καὶ τᾶλλα οὕτως ἐπανισῶν ἔνεμεν. Ταῦτα δὲ ἐμηχανᾶτο εὐλάβειαν ἔχων μή τι γένος αἰίστωθῇ· ἐπειδὴ δὲ αὐτοῖς ἀλληλοφθοριῶν διαφυγὰς ἐπήρκεσε, πρὸς τὰς ἐκ Διὸς ὥρας εὐμάρειαν ἐμηχανᾶτο ἀμφιεννὺς αὐτὰ πυκναῖς τε θριξίν καὶ στερεοῖς δέρμασιν, ἱκανοῖς μὲν ἀμῦναι χειμῶνα, δυνατοῖς δὲ καὶ καύματα, καὶ εἰς εὐνὰς ἰοῦσιν ὅπως ὑπάρχοι τὰ αὐτὰ ταῦτα στρωμνὴ οἰκεία τε καὶ αὐτοφυῆς ἐκάστω· καὶ ὑποδῶν τὰ μὲν ὀπλαῖς, τὰ δὲ [θριξίν καὶ] δέρμασιν στερεοῖς καὶ ἀναίμοις. Τούντεῦθεν τροφὰς ἄλλοις ἄλλας ἐξεπόριζεν, τοῖς μὲν ἐκ γῆς βοτάνην, ἄλλοις δὲ δένδρων καρπούς, τοῖς δὲ ῥίζας· ἔστι δ' οἷς ἔδωκεν εἶναι τροφήν ζώων ἄλλων βοράν· καὶ τοῖς μὲν ὀλιγογονίαν προσῆψε, τοῖς δ' ἀναλίσκομένοις ὑπὸ τούτων πολυγονίαν, σωτηρίαν τῷ γένει πορίζων.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Α1.

α. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «Σωστό», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «Λάθος», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο (μονάδες 3) και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις λέξεις/φράσεις του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν (μονάδες 3):

1. Οι θεοί δημιουργούν τα θνητά γένη στο εσωτερικό της γης.
2. Κατά την κατανομή των επιμέρους ιδιοτήτων στα μικρόσωμα ζώα δόθηκε μεγάλη δύναμη.
3. Βασικός σκοπός του Επιμηθέα ήταν η διαιώνιση του είδους των θνητών γενών.

β. Με ποιους τρόπους εξασφαλίστηκε η τροφή για όλα τα ζώα; (μονάδες 4)

Μονάδες 10

B1. Με ποια δεδομένα για την κατάσταση του κόσμου αρχίζει ο μύθος και πώς αυτός συνδέεται με την προσωκρατική φιλοσοφία;

Μονάδες 10

B2.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Εκδοτική Αθηνών, Ελληνική Μυθολογία, τ. 2, σ.58

Μύθοι με θέμα τη δημιουργία του ανθρώπου από χώμα μας είναι γνωστοί και από άλλους λαούς (Αιγύπτιους, Βαβυλώνιους) [...] Όλοι οι αρχαιοελληνικοί μύθοι, θεογονικοί και ανθρωπογονικοί, που αναφέρονται σε όντα γεννημένα από γη, χώμα, πηλό, πέτρα, ακόμα και πετρωμένο καρπό, σπόρο και αβγό με κέλυφος από πέτρωμα, όλοι βασίζονται στην πρωταρχική διαπίστωση της γεννητικής δύναμης της γης, που σε κοινωνίες με μητριαρχικά πρότυπα εκφράζεται προεπισημονικά με την πίστη στην παμμήτειρα Γη. Ειδικά για τον ανθρωπογονικό μύθο της Πανδώρας, η ανάπτυξη της κεραμικής προϋποτίθεται: Οι θεοί που πλάθουν ανθρώπινα πλάσματα κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσιν τους έχουν πρότυπο τους ανθρώπους, που δίνουν τη δική τους μορφή στους θεούς τους, όταν πάνω στον κεραμευτικό τροχό κατασκευάζουν τα λατρευτικά τους ομοιώματα. Αυτή η ιδέα λειτουργεί ακόμα και στην πρώιμη ελληνική επιστήμη. Έτσι στον 6ο αι. π.Χ. ένας φιλόσοφος με γαιοκρατική φυσική θεωρία, ο Ξενοφάνης διδάσκει: όλοι έχουμε γίνει από χώμα και νερό (απόσπ. 29 DK).

Αφού μελετήσετε το παραπάνω παράλληλο κείμενο, να τεκμηριώσετε τις διαπιστώσεις που υπάρχουν σε αυτό αναφορικά με τους κοσμογονικούς και ανθρωπογονικούς μύθους αντλώντας στοιχεία από το αρχαίο διδαγμένο κείμενο.

Μονάδες 10

B3. Να συνδέσετε καθεμία από τις φράσεις της στήλης Α με μία φράση της στήλης Β, ώστε να συμπληρώνεται ορθά το νόημά της. Τρεις φράσεις της στήλης Β περισσεύουν.

A	B
1. Ο ίδιος ο Σωκράτης ονόμαζε την εξαγωγή της σωκρατικής άποψης από τον αντίπαλο συνομιλητή	α. ανάπτυξη της κοινωνικής οργάνωσης του ανθρώπου. β. διάλεξη. γ. δικαιοσύνη.

2. Ο Πρωταγόρας στη δική του εκδοχή του προμηθεϊκού μύθου τονίζει την	δ. η πολυπληθέστερη από τις τρεις τάξεις.
3. Οι δημιουργοί στην πλατωνική Πολιτεία είναι	ε. ανόμοια μεταξύ τους στοιχεία.
4. Το σημαντικότερο πρόβλημα που συζητείται στην πλατωνική Πολιτεία είναι η	ζ. διδασκαλία της αρετής.
5. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη η πόλις-κράτος αποτελείται από	η. μία αριστοκρατία του πνεύματος.
	θ. μαιευτική.

Μονάδες 10

B4. Να συμπληρώσετε τις παρακάτω περιόδους λόγου της Νέας Ελληνικής με το κατάλληλο **ομόρριζο** (απλό ή σύνθετο) της λέξης του αρχαίου διδαγμένου κειμένου που σας δίνεται, ώστε να ολοκληρωθεί ορθά το νόημά τους:

- **κεράννυται:** Σας έφερα ένα για την γιορτή μου!
- **προσῆπτεν:** Στην Αρχαία Ολυμπία γίνεται η της Ολυμπιακής φλόγας.
- **διαφυγάς:** Εξαθλιωμένοι άνθρωποι από άλλες χώρες έρχονται ως στη χώρα μας αναζητώντας μία καλύτερη τύχη.
- **αὐτοφυής:** Η έλλειψη σεβασμού προς το περιβάλλον συνιστά τη μεγαλύτερη απειλή για την ανθρωπότητα.
- **ἀναλισκομένοις:** Καθημερινά..... διάφορα προϊόντα για τη διαβίωσή μας.

Μονάδες 10

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

α.

1-Σ: *τυποῦσιν αὐτὰ θεοὶ γῆς ἔνδον*

2-Λ: *Ἄ μὲν γὰρ αὐτῶν σμικρότητι ἤμπισχεν, πτηνὸν φυγὴν ἢ κατάγειον οἴκησιν ἔνεμεν·*

3-Σ: *Ταῦτα δὲ ἐμηχανᾶτο εὐλάβειαν ἔχων μή τι γένος ἀἴστωθείη·*

β. Η εξασφάλιση τροφής για όλα τα ζώα υπήρξε βασική μέριμνα του Επιμηθέα, καθώς η ενέργεια αυτή εξυπηρετούσε το σχέδιό του για την επιβίωση όλων των ειδών. Έτσι, λοιπόν, εξασφαλίζει διαφορετική τροφή για το καθένα, σε άλλα χορτάρι από τη γη, σε άλλα καρπούς δέντρων, και σε άλλα ρίζες (φυτοφάγα)· σε μερικά, όμως, έδωσε τη δυνατότητα να τρέφονται με άλλα ζώα φροντίζοντας, ωστόσο, και για την ανάλογη επάρκεια τροφής στα σαρκοφάγα.

B1.

Ο μύθος του Πρωταγόρα ξεκινά προβάλλοντας την έννοια του χρόνου ως κυρίαρχου φυσικού μεγέθους, στο οποίο εγγράφεται η ύπαρξη τόσο των θεών όσο και των θνητών όντων (ζώων και ανθρώπων): *Ἦν γάρ ποτε χρόνος*. Επιπλέον, η παρουσία του προσθετικού *καί* υποδηλώνει ότι υπήρξε χρόνος κατά τον οποίο γεννήθηκαν και οι θεοί. Δεν ήταν, δηλαδή, άναρχοι (όπως π.χ. στον χριστιανισμό), αφού και γι' αυτούς υπήρχε αρχή γένεσης. Η αντίληψη αυτή του Πρωταγόρα ταυτίζεται με ανάλογη θέση του Ησιόδου. Ειδικότερα, ο όρος *γένεσις* αναφέρεται στη διαδικασία με την οποία κάτι που δεν υπήρχε, άρχισε να υπάρχει. Παράλληλα, η χρήση της μετοχής *εἰμαρμένος* παραπέμπει στην ακαταμάχητη δύναμη της *εἰμαρμένης* που είναι ισχυρότερη από τους θεούς, που καθορίζει τη μοίρα του κόσμου και των ανθρώπων· μία αρχαιοελληνική αντίληψη γνωστή ήδη από τα ομηρικά χρόνια. Επιπλέον, στον κοσμογονικό του μύθο ο Πρωταγόρας παρουσιάζει τη γένεση του κόσμου ως θεϊκή δημιουργία. Συγκεκριμένα, η κοσμογονία συντελείται μέσα στη γη. Πρόκειται για την αρχέγονη αντίληψη της Μητέρας-Γης στην κοιλιά της οποίας γονιμοποιήθηκαν και δημιουργήθηκαν τα ζώα και τα φυτά. Μέσα στη Γη οι θεοί πλάθουν τα όντα με χώμα και φωτιά και όσα αναμειγνύονται με αυτά τα δύο υλικά. Η γη (το χώμα) και η φωτιά ήταν τα πρώτα στοιχεία, που με την ένωσή τους σχηματίστηκαν τα όντα και αποτέλεσαν βασικό αντικείμενο μελέτης των προσωκρατικών φυσικών φιλόσοφων της ιωνικής και της ελεατικής σχολής· ο πλήρης κατάλογός τους περιλάμβανε τέσσερα (*γῆ – πῦρ – ὕδωρ – ἀήρ*) από την ανάμειξη των οποίων (σε ποικίλες αναλογίες) απαρτίζονται και μετασχηματίζονται όλα τα υλικά πράγματα. Ο προσωκρατικός φιλόσοφος Παρμενίδης θεώρησε πρωταρχικά τα δύο

πρώτα. Τις απόψεις του Παρμενίδη και του επίσης προσωκρατικού φιλοσόφου Εμπεδοκλή [σύμφωνα με τον οποίο τα έμβια όντα προήλθαν από τη σύνθεση της φωτιάς, του χώματος, του νερού και του αέρα] φαίνεται να ακολουθεί εδώ ο Πρωταγόρας, αν και τα δύο τελευταία στοιχεία, το νερό και ο αέρας, δεν κατονομάζονται από τον σοφιστή. [311 λέξεις]

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Εκδοτική Αθηνών, *Ελληνική Μυθολογία*, τ. 2, σ.58

Οι διαπιστώσεις του παράλληλου κειμένου σχετικά με τους αρχαιοελληνικούς κοσμογονικούς και ανθρωπογονικούς μύθους επιβεβαιώνονται σε μεγάλο βαθμό και στον μύθο του Πρωταγόρα. Πρώτα απ' όλα η δημιουργία των ανθρώπων προϋποθέτει την ύπαρξη των θεών (*Ἦν γάρ ποτε χρόνος ὅτε θεοὶ μὲν ἦσαν, θνητὰ δὲ γένη οὐκ ἦν*), αφού οι τελευταίοι είναι αυτοί που πλάθουν τα ανθρώπινα πλάσματα, ενώ και η γένεση του κόσμου παρουσιάζεται στο σύνολό της ως θεϊκή δημιουργία. Παράλληλα, σύμφωνα με το παράλληλο κείμενο οι αρχαιοελληνικοί μύθοι αναφέρονται σε όντα γεννημένα από τη γη και φτιαγμένα με χώμα, πηλό, πέτρα και άλλα στοιχεία, όπου η γεννητική δύναμη της γης σχετίζεται με μητριαρχικά πρότυπα και την πίστη στην Μητέρα-Γη, την παμμήτειρα Γη. Κάτι αντίστοιχο διαφαίνεται και στον μύθο του Πρωταγόρα. Οι θεοί δημιουργούν τους ανθρώπους μέσα στη γη (*γῆς ἔνδον*), με χώμα και όσα αναμειγνύονται με το χώμα (*ἐκ γῆς καὶ πυρὸς μείξαντες καὶ τῶν ὅσα πυρὶ καὶ γῇ κεράννυται*) χρησιμοποιώντας βεβαίως και άλλα υλικά. Διαπιστώνουμε, λοιπόν, και εδώ την αρχέγονη αντίληψη της Μητέρας-Γης στην κοιλιά της οποίας γονιμοποιήθηκαν και δημιουργήθηκαν τα ζώα και τα φυτά· μία αντίληψη που υποδηλώνει και τη σημασία που αποδιδόταν στον αυτοχθονισμό. Αξίζει, επίσης, να επισημανθεί ότι η χρήση των ρημάτων *τυποῦσιν*, *κεράννυται*, *πλάθουν*, τόσο στον Πρωταγόρα όσο και στο παράλληλο κείμενο παραπέμπουν στην κεραμική τέχνη αισθητοποιώντας τον τρόπο, τη μέθοδο, την τεχνική της δημιουργίας των όντων στους αρχαιοελληνικούς μύθους. Τέλος, η γαιοκρατική φυσική θεωρία του Ξενοφάνη επιβεβαιώνεται, καθώς κατά τον Πρωταγόρα η γη και το πυρ είναι τα πρώτα στοιχεία, που με την ένωσή τους σχηματίστηκαν τα όντα, αναφερόμενος, ωστόσο, και στην ανάμειξη άλλων δύο στοιχείων, του νερού (όπως και ο Ξενοφάνης) και του αέρα. [273 λέξεις]

B3. 1-θ, 2-α, 3-δ, 4-γ, 5-ε

B4. κέρασμα, αφή, πρόσφυγες, φυσικό, καταναλώνουμε

ΘΕΜΑ 14ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, Πρωταγόρας, 321b-322a

Ἄτε δὴ οὖν οὐ πάνυ τι σοφὸς ὢν ὁ Ἐπιμηθεὺς ἔλαθεν αὐτὸν καταναλώσας τὰς δυνάμεις εἰς τὰ ἄλογα· λοιπὸν δὴ ἀκόσμητον ἔτι αὐτῷ ἦν τὸ ἀνθρώπων γένος, καὶ ἠπόρει ὅτι χρήσαιτο. Αποροῦντι δὲ αὐτῷ ἔρχεται Προμηθεὺς ἐπισκεψόμενος τὴν νομὴν, καὶ ὁρᾷ τὰ μὲν ἄλλα ζῶα ἐμμελῶς πάντων ἔχοντα, τὸν δὲ ἄνθρωπον γυμνὸν τε καὶ ἀνυπόδητον καὶ ἄστρωτον καὶ ἄοπλον· ἤδη δὲ καὶ ἡ εἰμαρμένη ἡμέρα παρῆν, ἐν ᾗ ἔδει καὶ ἄνθρωπον ἐξιέναι ἐκ γῆς εἰς φῶς. Απορία οὖν σχόμενος ὁ Προμηθεὺς ἦντινα σωτηρίαν τῷ ἀνθρώπῳ εὖροι, κλέπτει Ἥφαίστου καὶ Ἀθηναῖς τὴν ἔντεχνον σοφίαν σὺν πυρί—ἀμήχανον γὰρ ἦν ἄνευ πυρὸς αὐτὴν κτητὴν τῷ ἢ χρησίμην γενέσθαι—καὶ οὕτω δὴ δωρεῖται ἀνθρώπῳ. Τὴν μὲν οὖν περὶ τὸν βίον σοφίαν ἄνθρωπος ταύτη ἔσχευ, τὴν δὲ πολιτικὴν οὐκ εἶχεν· ἦν γὰρ παρὰ τῷ Δίῳ. Τῷ δὲ Προμηθεὶ εἰς μὲν τὴν ἀκρόπολιν τὴν τοῦ Διὸς οἴκησιν οὐκέτι ἐνεχώρει εἰσελθεῖν—πρὸς δὲ καὶ αἱ Διὸς φυλακαὶ φοβεραὶ ἦσαν—εἰς δὲ τὸ τῆς Ἀθηναῖς καὶ Ἥφαίστου οἶκημα τὸ κοινόν, ἐν ᾧ ἐφιλοτεχνεῖτην, λαθὼν εἰσέρχεται, καὶ κλέψας τὴν τε ἔμπυρον τέχνην τὴν τοῦ Ἥφαίστου καὶ τὴν ἄλλην τὴν τῆς Ἀθηναῖς δίδωσιν ἀνθρώπῳ, καὶ ἐκ τούτου εὐπορία μὲν ἀνθρώπῳ τοῦ βίου γίγνεται, Προμηθεὺς δὲ δι' Ἐπιμηθεὺς ὕστερον, ᾗπερ λέγεται, κλοπῆς δίκη μετῆλθεν.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Α1.

α. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «**Σωστό**», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «**Λάθος**», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο (μον. 3) και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις **λέξεις/φράσεις** του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν (μον. 3):

1. Ο Προμηθεὺς διαπίστωσε ότι ο άνθρωπος δεν ήταν εφοδιασμένος με τις απαραίτητες ιδιότητες για την επιβίωσή του.
2. Η πολιτική τέχνη ανήκε στη θεά Αθηνά.
3. Ο Επιμηθεὺς τιμωρήθηκε για την απεισκευασία του.

β. Ποιες συγκεκριμένες ατέλειες παρουσίαζε ο άνθρωπος αρχικά σύμφωνα με τον μύθο του Πρωταγόρα; (μον. 4)

Μονάδες 10

Β1. Να διευκρινίσετε τις έννοιες **έντεχνος σοφία** και **ἐμπυρος τέχνη**. Πώς σχετίζονται αυτές οι έννοιες με την **περὶ τὸν βίον σοφίαν**;

B2.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Αίσχύλος, Προμηθεύς Δεσμώτης, στ. 487-506

Στην τραγωδία *Προμηθεύς δεσμώτης*, το Κράτος και η Βία, μαζί με τον απρόθυμο Ήφαιστο, εκτελώντας τη διαταγή του Δία, καθηλώνουν τον Προμηθέα πάνω σε ένα βράχο της Σκυθίας, επειδή έκλεψε από τους θεούς τη φωτιά και τη χάρισε στους ανθρώπους. Στον τόπο εκείνο φθάνουν με τη σειρά οι Ωκεανίδες (ο χορός), ο συμπάσχων Ωκεανός και η Ιώ. Στους επισκέπτες αυτούς ο Προμηθέας μιλάει για την προσφορά του στους ανθρώπους.

ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ:

Και των αρπαχτικών πουλιών καθάρια
 τους όρισα το πέταγμα· σημάδι,
 εξαίσιο το δεξί να λογαριάζουν
 και το ζερβί κακότυχο. Ποιες έχτρες (490)
 έχει καθένα, ποιες συνήθειες και φιλίες,
 πώς σμίγει σε κοπάδι, και των σπλάχνων
 τη λαμπερή μορφή, τι χρώμα νά 'χουν
 στους θεούς για ν' αρέσουνε κι ακόμη
 τις πλήθεις όψεις του λοβού και της χολής (495)
 και τα μεριά με πάχος σκεπασμένα
 και το μακρύ το κόκαλο της πλάτης
 πυρώνοντας στη θράκα, εγώ το δρόμο
 δύσκολης στους θνητούς χάραξα τέχνης·
 και τα λαμπρά φανέρωσα της φλόγας
 σημάδια, που αφανέρωτα ήταν πρώτα.
 Αυτά λοιπόν· και κάτω από το χώμα (500)
 κρυμμένους θησαυρούς για τους ανθρώπους,
 σίδερο και χαλκό, χρυσάφι, ασήμι,
 ποιος θά 'λεγε πως τά 'βρε πρώτος;
 Κανείς, καλά το ξέρω, εχτός αν θέλει
 να φλυαρεί του κάκου. Μ' ένα λόγο
 στο λέω για να το μάθεις στους θνητούς (505)
 όλες οι τέχνες απ' τον Προμηθέα.

Μτφρ. Τ. Ρούσσου

Πώς παρουσιάζεται ο Προμηθέας στο παραπάνω απόσπασμα από την τραγωδία του Αισχύλου *Προμηθεύς Δεσμώτης* και πώς στον μύθο του Πρωταγόρα; Να εντοπίσετε ομοιότητες και διαφορές.

Μονάδες 10

B3. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε κάθε μία από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «**Σωστό**», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «**Λάθος**», αν είναι λανθασμένη:

1. Ο Σωκράτης παρομοιάζει τον εαυτό του με μαία στην προσπάθεια του να βοηθήσει τον συνομιλητή του στην αναζήτηση της αλήθειας.
2. Ο Πλάτων πίστεψε πως θα μπορούσε να μεταμορφώσει τον Διονύσιο Β' σε φιλόσοφο-βασιλέα.
3. Στον διάλογο *Πρωταγόρας* Σωκράτης και Πρωταγόρας καταλήγουν σε οριστικά συμπεράσματα.
4. Μετά την επιστροφή του στην Αθήνα από το πρώτο του ταξίδι του στην Σικελία, ο Πλάτων ίδρυσε την Ακαδημία
5. Για τους αρχαίους Έλληνες η αρετή του ανθρώπου ως ιδιώτη διέφερε από την αρετή του ανθρώπου ως πολίτη.

Μονάδες 10

B4. Να αντιστοιχίσετε καθεμία νεοελληνική λέξη της στήλης Α με την **ετυμολογικά συγγενή** αρχαιοελληνική λέξη της στήλης Β. Δύο λέξεις στη στήλη Α περισσεύουν.

A	B
1. σκοπιμότητα	α. <i>ένεχώρει</i>
2. απουσία	β. <i>λαθών</i>
3. φωλιά	γ. <i>έπισκεψόμενος</i>
4. ενέχυρο	δ. <i>φῶς</i>

5. παραχώρηση	ε. <i>ἦσαν</i>
6. φωστήρας	
7. λαθραίος	

Μονάδες 10

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

α.

1-Σ: *ἔρχεται Προμηθεὺς ἐπισκεψόμενος τὴν νομὴν, καὶ ὁρᾷ τὰ μὲν ἄλλα ζῶα ἐμμελῶς πάντων ἔχοντα, τὸν δὲ ἄνθρωπον γυμνόν τε καὶ ἀνυπόδητον καὶ ἄστρωτον καὶ ἄοπλον·*

2-Λ: *τὴν δὲ πολιτικὴν οὐκ εἶχεν· ἦν γὰρ παρὰ τῷ Διί.*

3-Λ: *Προμηθεά δὲ δι' Ἐπιμηθεά ὕστερον, ἧπερ λέγεται, κλοπῆς δίκη μετῆλθεν.*

β. Το επίθετο **ἀκόσμητος**, αναφερόμενο στον άνθρωπο, δηλώνει ότι αυτός, σύμφωνα με τον μύθο του Πρωταγόρα, δεν είναι εξοπλισμένος από τη φύση με αυτάρκειες σωματικές ιδιότητες και ικανότητες. Όταν ο Προμηθέας έρχεται να επιθεωρήσει την κατανομή, διαπιστώνει ότι τα άλλα ζώα είναι εφοδιασμένα με όλα και όπως τους ταίριαζε, ενώ ο άνθρωπος είναι γυμνός, ανυπόδητος, χωρίς στρωσίδι και χωρίς όπλα.

B1.

Η έννοια *ἔντεχνος σοφία* αποτυπώνει την τεχνική, πρακτική λογική η οποία σε συνδυασμό με την *ἔμπυρον τέχνην* συντέλεσαν ώστε ο άνθρωπος να γίνει κατασκευαστής και δημιουργός (homo faber)· για να επιβιώσει ο άνθρωπος, εξαρτάται από την ευφυΐα του. Η παρέμβαση του Προμηθέα που κλέβει την *ἔντεχνον σοφίαν* *σὺν πυρί* από το εργαστήριο της Αθηνάς και του Ηφαίστου κατανοείται σε συμβολικό επίπεδο ως φάση της εξέλιξης του ανθρώπου, στην οποία δημιουργούνται οι προϋποθέσεις για την επιβίωσή του και την προσαρμογή του στο φυσικό περιβάλλον, πραγματοποιείται η γένεση των τεχνών και σχηματίζονται οι πρώτες κοινωνίες. Ο όρος, επομένως, *ἔντεχνος σοφία* νοείται ως τεχνογνωσία, τεχνικές δεξιότητες που επιτρέπουν στον άνθρωπο να αντιμετωπίζει καθημερινές ανάγκες. Αυτό σημαίνει ότι ο άνθρωπος βάζει τα θεμέλια για τον τεχνικό πολιτισμό του κατασκευάζοντας σπίτια, σκεύη, εργαλεία, όπλα και όλα τα απαραίτητα για την επιβίωσή του. Η διαδικασία κατασκευής όλων των εφοδίων συνδέεται με τη διαδικασία της εργασίας και τη διαδικασία της αγωγής, αφού η *ἔντεχνος σοφία* σχετίζεται με την εμπειρία σε κάποια τέχνη που απαιτεί εργασιακή εξειδίκευση και πρακτική εκπαίδευση. Στη συγκεκριμένη έκφραση, πάντως, του Πρωταγόρα η λέξη *σοφία* δεν δηλώνει τις προχωρημένες, ολοκληρωμένες γνώσεις του σοφού ή επιστήμονα. Η *ἔντεχνος σοφία* δεν συνδέεται με τη θεωρητική γνώση των επιστημών και τη φιλοσοφία.

Η *ἔμπυρος τέχνη* εκφράζει την εφαρμοσμένη, την κατασκευαστική εκδήλωση της ανθρώπινης δραστηριότητας που προϋποθέτει τη φωτιά. Είναι η πρακτική εφαρμογή των

τεχνικών γνώσεων με τη χρήση της φωτιάς. Η κατοχή της φωτιάς θα θέσει σε ενέργεια όλες τις διανοητικές λειτουργίες του ανθρώπου, την ευστροφία, την επινοητικότητα και την εφευρετικότητα. Τόσο η *έντεχνος σοφία*, όσο και η *έμπυρος τέχνη* σχετίζονται με την *περί τὸν βίον σοφίαν*, αφού με την τελευταία εννοούμε τις πρακτικές γνώσεις που βοηθούν τον εκάστοτε άνθρωπο να επιβιώσει και να ρυθμίσει τη ζωή του σε ατομικό και οικογενειακό επίπεδο. Η *έντεχνος σοφία* και η *έμπυρος τέχνη* παρέχουν τη δυνατότητα στον άνθρωπο όχι μόνο να επιβιώσει, αλλά και να δημιουργήσει τεχνικό πολιτισμό, μια ανώτερη μορφή ζωής και να διαφοροποιηθεί από όλα τα άλλα έμβια όντα οργανώνοντας κοινωνίες. [333 λέξεις]

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ: Αισχύλος, Προμηθεὺς Δεσμώτης, στ. 487-506

Τόσο στον μύθο του Πρωταγόρα όσο και στο απόσπασμα του Αισχύλου ο Προμηθέας παρουσιάζεται ως ο θεός που συνεισέφερε σημαντικά στην πορεία και την εξέλιξη του ανθρώπινου γένους. Στον μύθο ο φιλόανθρωπος Προμηθέας διακινδυνεύει για χάρη των ανθρώπων κλέβοντας από την Αθηνά και τον Ήφαιστο την *έντεχνον σοφίαν* και την *έμπυρον τέχνην* για να τις προσφέρει στον άνθρωπο. Χάρη σε αυτές, ο άνθρωπος δημιουργεί θρησκεία, γλώσσα και υλικοτεχνικό πολιτισμό. Η τιμωρία του Προμηθέα για την κλοπή αυτή αναφέρεται με συντομία στο μύθο, αφού ο σοφιστής εστιάζει στην ανθρώπινη πρόοδο.

Στο απόσπασμα του Αισχύλου παρουσιάζεται να μιλάει ο ίδιος ο Προμηθέας για την προσφορά του στους ανθρώπους. Εξηγεί πώς τους δίδαξε την τέχνη της οιωνοσκοπίας, τα μέρη των ζώων που πρέπει κατά τη θυσία να επιλέγουν για τους θεούς, αλλά και τη σπλαγχνοσκοπία (στ. 487-499). Επίσης, επισημαίνει ότι τους δώρισε τη φωτιά υποδεικνύοντάς τους τα μέταλλα που βρίσκονταν κάτω από τη γη (στ. 498-503). Καταλήγει λέγοντας πως δίδαξε στους ανθρώπους όλες τις τέχνες (στ. 504-506). Τα λόγια του Προμηθέα δείχνουν ότι ο ίδιος είναι περήφανος για τις πράξεις του, την επινοητική του ικανότητα και τη γενικότερη προσφορά του στον άνθρωπο, γεγονός που υπογραμμίζεται από τη χρήση του α ενικού προσώπου. Παρουσιάζονται, επομένως, και στο απόσπασμα του Αισχύλου αναλυτικότερα όσα στο μύθο του Πρωταγόρα ενυπάρχουν στα δώρα της έντεχνης σοφίας και της έμπυρης τέχνης. Το βάρος, ωστόσο, στο απόσπασμα του Αισχύλου πέφτει στον καθοριστικό ρόλο του Προμηθέα στην απόκτηση τεχνογνωσίας εκ μέρους του ανθρώπου, ενώ στον μύθο του σοφιστή το στάδιο αυτό, της τεχνογνωσίας, προετοιμάζει τη μετάβαση στο επόμενο, το πιο σημαντικό στάδιο, που συνδέεται με την πολιτική τέχνη. Ο μύθος του Πρωταγόρα τονίζει κυρίως το αλληλένδετο της ύπαρξης και επιβίωσης του ανθρώπου με τον

πρώτο σχηματισμό των κοινωνιών. Τέλος, και στα δύο αποσπάσματα είναι διάχυτος ο τόνος αισιοδοξίας για την εξελικτική πορεία του ανθρώπινου γένους. [304 λέξεις]

B3. 1-Σ, 2-Σ, 3-Λ, 4-Σ, 5-Λ

B4. 1-γ, 2-ε, 5-α, 6-δ, 7-β

ΘΕΜΑ 15ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, Πρωταγόρας, 321b-322a

Ἄτε δὴ οὖν οὐ πάνυ τι σοφὸς ὢν ὁ Ἐπιμηθεὺς ἔλαθεν αὐτὸν καταναλώσας τὰς δυνάμεις εἰς τὰ ἄλογα· λοιπὸν δὴ ἀκόσμητον ἔτι αὐτῷ ἦν τὸ ἀνθρώπων γένος, καὶ ἠπόρει ὅτι χρήσαιτο. Ἀποροῦντι δὲ αὐτῷ ἔρχεται Προμηθεὺς ἐπισκεψόμενος τὴν νομὴν, καὶ ὁρᾷ τὰ μὲν ἄλλα ζῶα ἐμμελῶς πάντων ἔχοντα, τὸν δὲ ἄνθρωπον γυμνόν τε καὶ ἀνυπόδητον καὶ ἄστρωτον καὶ ἄοπλον· ἤδη δὲ καὶ ἡ εἰμαρμένη ἡμέρα παρῆν, ἐν ᾗ ἔδει καὶ ἄνθρωπον ἐξιέναι ἐκ γῆς εἰς φῶς. Ἀπορία οὖν σχόμενος ὁ Προμηθεὺς ἦντινα σωτηρίαν τῷ ἀνθρώπῳ εὖροι, κλέπτει Ἥφαιστου καὶ Ἀθηναῖς τὴν ἔντεχνον σοφίαν σὺν πυρί—ἀμήχανον γὰρ ἦν ἄνευ πυρὸς αὐτὴν κτητὴν τῷ ἢ χρησίμην γενέσθαι—καὶ οὕτω δὴ δωρεῖται ἀνθρώπῳ. Τὴν μὲν οὖν περὶ τὸν βίον σοφίαν ἄνθρωπος ταύτη ἔσχευ, τὴν δὲ πολιτικὴν οὐκ εἶχεν· ἦν γὰρ παρὰ τῷ Δίῳ. Τῷ δὲ Προμηθεὶ εἰς μὲν τὴν ἀκρόπολιν τὴν τοῦ Διὸς οἴκησιν οὐκέτι ἐνεχώρει εἰσελθεῖν—πρὸς δὲ καὶ αἱ Διὸς φυλακαὶ φοβεραὶ ἦσαν—εἰς δὲ τὸ τῆς Ἀθηναῖς καὶ Ἥφαιστου οἶκημα τὸ κοινόν, ἐν ᾧ ἐφιλοτεχνεῖτην, λαθὼν εἰσέρχεται, καὶ κλέψας τὴν τε ἔμπυρον τέχνην τὴν τοῦ Ἥφαιστου καὶ τὴν ἄλλην τὴν τῆς Ἀθηναῖς δίδωσιν ἀνθρώπῳ, καὶ ἐκ τούτου εὐπορία μὲν ἀνθρώπῳ τοῦ βίου γίγνεται, Προμηθεὶ δὲ δι' Ἐπιμηθεὶ ὕστερον, ᾗπερ λέγεται, κλοπῆς δίκη μετῆλθεν.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Α1.

Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «Σωστό», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «Λάθος», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο (μονάδες 5) και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις λέξεις/φράσεις του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν (μονάδες 5):

1. Ο Προμηθέας ξόδεψε χωρίς να το καταλάβει τα εφόδια στα άλογα ζώα.
2. Ο Προμηθέας διαπίστωσε ότι ο άνθρωπος δεν ήταν εφοδιασμένος με τις απαραίτητες ιδιότητες για την επιβίωσή του σε αντίθεση με τα άλογα ζώα.
3. Ο άνθρωπος θα μπορούσε να αποκτήσει και να χρησιμοποιήσει την τεχνική γνώση χωρίς τη φωτιά.
4. Ο Προμηθέας έκλεψε τη φωτιά και την πολιτική τέχνη για χάρη του ανθρώπου.
5. Ο Επιμηθέας τιμωρήθηκε για την απερισκεψία του.

Μονάδες 10

B1. Να συγκρίνετε την εικόνα του Επιμηθέα μ' εκείνη του Προμηθέα. Στην απάντησή σας να λάβετε υπόψη και την ετυμολογία των δύο ονομάτων.

Μονάδες 10

B2.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Φρειδερίκος Νίτσε, *Η γέννηση της τραγωδίας*, 9

Ο Γερμανός φιλόσοφος Φρειδερίκος Νίτσε (1844-1900) υπήρξε καθηγητής φιλολογίας, γνώστης της αρχαιοελληνικής και ρωμαϊκής γραμματείας. Στη *Γέννηση της τραγωδίας* μέσα από το πνεύμα της μουσικής (1872) προβαίνει σε μια πρωτότυπη ανάλυση της αρχαίας τραγωδίας, στην οποία βρίσκει μια καλλιτεχνική μορφή που υπερβαίνει τον πεσιμισμό και τον μηδενισμό.

Αυτή τη δόξα της παθητικότητας θα την αντιπαραθέσω τώρα στη δόξα της ενεργητικότητας, που εκφράζεται στον Προμηθέα του Αισχύλου. Αυτό που είχε να μας πει εδώ ο στοχαστής Αισχύλος, αλλά που, ως ποιητής, μας άφησεμόνον να το προαισθανθούμε με την αλληγορική του εικόνα, μπόρεσε να μας το αποκαλύψει ο νεαρός Γκαίτε με τούτα τα τολμηρά λόγια του δικού του Προμηθέα:

Εδώ κάθομαι και πλάθω τους ανθρώπους
σύμφωνα με την εικόνα μου,
μια ράτσα που να μου μοιάζει,
για να υποφέρει, να κλαίει,
να απολαμβάνει και να χαίρεται,
και να μη σε σέβεται,
όπως εγώ!

Ο άνθρωπος, ανεβαίνοντας στο ύψος ενός Τιτάνα, κερδίζει τον πολιτισμό του με τις δικές του προσπάθειες και αναγκάζει τους θεούς να συμμαχήσουν μαζί του, επειδή, χάρη στη δική του σοφία, κρατάει την ύπαρξη και τους περιορισμούς των θεών στα χέρια του. Αλλά το πιο θαυμαστό σ' αυτό το ποίημα για τον Προμηθέα, το οποίο στη βασική του ιδέα είναι ένας αληθινός ύμνος στην ασέβεια, είναι η βαθιά αισχύλεια επιδίωξη για δικαιοσύνη.

Μτφρ. Ζ. Σαρίκα

Πώς παρουσιάζεται ο Προμηθέας στο κείμενο του Νίτσε; Ποια σχέση έχει με τον Προμηθέα, όπως εμφανίζεται στον μύθο του σοφιστή Πρωταγόρα;

Μονάδες 10

B3. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε κάθε μία από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «**Σωστό**», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «**Λάθος**», αν είναι λανθασμένη:

1. Ο Σωκράτης είχε βάλει σκοπό της ζωής του να αποδείξει την άγνοια όσων σπουδαίων περνιούνταν για σοφοί.
2. Ο Σωκράτης αμφισβητεί τις παραδοσιακές ιδέες και αρχές αναζητώντας τη βαθύτερη αλήθεια.
3. Ο Πλάτων δεν συμμετείχε στην πολιτική και δεν υπηρέτησε ποτέ ως στρατιώτης.
4. Ο Πλάτων ίδρυσε την Ακαδημία μετά την επιστροφή του από το πρώτο ταξίδι στη Σικελία.
5. Ο Αριστοτέλης συνθέτει το σημαντικότερο μέρος των *Πολιτικῶν* του κατά την πρώτη διαμονή του στην Αθήνα.

Μονάδες 10

B4. Να εντοπίσετε στο αρχαίο διδαγμένο κείμενο μία **ομόρριζη** για καθεμία από τις παρακάτω λέξεις της Νέας Ελληνικής: **προμήθεια, μελωδία, οδόστρωμα, μερίδιο, λαθραίος.**

Μονάδες 10

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

1-Λ: *ὁ Ἐπιμηθεὺς ἔλαθεν αὐτὸν καταναλώσας τὰς δυνάμεις εἰς τὰ ἄλογα·*

2-Σ: *ἔρχεται Προμηθεὺς ἐπισκεψόμενος τὴν νομὴν, καὶ ὁρᾷ τὰ μὲν ἄλλα ζῶα ἐμμελῶς πάντων ἔχοντα, τὸν δὲ ἄνθρωπον γυμνόν τε καὶ ἀνυπόδητον καὶ ἄστρωτον καὶ ἄοπλον·*

3-Λ: *ἀμήχανον γὰρ ἦν ἄνευ πυρὸς αὐτὴν κτητὴν τῷ ἢ χρησίμην γενέσθαι*

4-Λ: *καὶ κλέψας τὴν τε ἔμπυρον τέχνην τὴν τοῦ Ἥφαιστου καὶ τὴν ἄλλην τὴν τῆς Ἀθηνᾶς δίδωσιν ἀνθρώπῳ - Τὴν μὲν οὖν περὶ τὸν βίον σοφίαν ἄνθρωπος ταύτῃ ἔσχεν, τὴν δὲ πολιτικὴν οὐκ εἶχεν·*

5-Λ: *Προμηθεά δὲ δι' Ἐπιμηθεά ὕστερον, ἥπερ λέγεται, κλοπῆς δίκη μετῴληεν.*

B1.

Ο Επιμηθέας, παρουσιάζεται στον μύθο του Πρωταγόρα ως ο απερίσκεπτος, ο σκεπτόμενος κατόπιν εορτής. Πράγματι, χωρίς να το καταλάβει ξοδεύει όλες τις δυνάμεις – εφόδια στα ἄλογα ὄντα αφήνοντας έτσι τον άνθρωπο χωρίς αὐτάρκειες σωματικές δυνάμεις και ικανότητες (ὁ Ἐπιμηθεὺς ὅτι χρήσαιτο). Η ασυλλόγιστη διανομή των δυνάμεων αποκαλύπτει την απερισκεψία και επιπολαιότητα του Επιμηθέα, που ξεκινά τη διανομή δυνάμεων και ικανοτήτων χωρίς ουσιαστικό προγραμματισμό και χωρίς να διαφυλάξει κάποιες δυνάμεις για τον άνθρωπο, αφήνοντάς τον εντελώς απροστάτευτο σε άμεσο κίνδυνο για την επιβίωσή του.

Ο Προμηθέας, δηλαδή αυτός που σκέπτεται προτού ενεργήσει, ο προνοητικός, μη γνωρίζοντας τι να κάνει για να σώσει τον άνθρωπο, όταν έρχεται για να ελέγξει τη διανομή του Επιμηθέα και διαπιστώνει πως ο άνθρωπος έχει μείνει χωρίς εφόδια και δεξιότητες, κλέβει από τον Ἥφαιστο και την Αθηνά, τη φωτιά και τις τεχνικές γνώσεις (Ἀπορία οὖν σχόμενος ὁ Προμηθεὺς σὺν πυρί). Ο Προμηθέας, επομένως, παρουσιάζεται να αντιμετωπίζει άμεσα και αποφασιστικά το πρόβλημα λειτουργώντας με έντονα ανθρωπιστική διάθεση. Ο φιλόανθρωπος Τιτάνας κλέβει πολύτιμα κτήματα των θεών, γι' αυτό και η τιμωρία του από τον Δία θα είναι πολύ αυστηρή και σκληρή. Η στάση του Προμηθέα αποτελεί παράδειγμα επίλυσης προβλημάτων με αμεσότητα και αποφασιστικότητα, αλλά και υπέρβασης των καθιερωμένων ορίων με το αντίστοιχο τίμημα. Η παρέμβαση του Προμηθέα που θα οδηγήσει στη δημιουργία του ανθρώπινου πολιτισμού συμβολίζει την προσπάθεια των ανθρώπων να δαμάσουν το φυσικό περιβάλλον και να το διαμορφώσουν κατάλληλα για τη δική τους επιβίωση.

Η εικόνα του Προμηθέα λειτουργεί ως σύμβολο της ικανότητας του ανθρώπου να ξεπερνά τα εμπόδια που συναντά και να συνεχίζει μια εξελικτική πορεία. Όπως αποδεικνύει και η ετυμολογία του ονόματός του είναι προνοητικός. Απέναντι στην απρονοησία, την έλλειψη οργάνωσης σκέψης και ορθού λογισμού του Επιμηθέα, ο Προμηθέας αντιπαραθέτει την προνοητικότητα, τον ορθό λογισμό, καθώς και την επινοητικότητα και τη δυνατότητα επίλυσης των εκάστοτε προβλημάτων που προκύπτουν. [304 λέξεις]

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ: Φρειδερίκος Νίτσε, *Η γέννηση της τραγωδίας*, 9

Στο κείμενο του Νίτσε ο Προμηθέας εμφανίζεται ιδιαίτερα τολμηρός, τραγικός ήρωας, που αντιτίθεται στην παραδεδομένη τάξη πραγμάτων. Παρουσιάζεται ως σύμβολο που αντιστέκεται στην τυραννική εξουσία του Δία. Ο Νίτσε υιοθετεί την οπτική του Αισχύλου και αποδέχεται απόλυτα την εκδοχή του Προμηθέα του Γκαίτε, ο οποίος, σύμφωνα με τον Νίτσε, αποκαλύπτει την εικόνα του Προμηθέα που ο Αισχύλος παρουσίασε αλληγορικά. Ο Νίτσε θεωρεί τον Προμηθέα όχι μόνο ως επαναστάτη θεό απέναντι στην αδικία του Δία, αλλά ως το συμβολικό πρότυπο του ανθρώπου που κερδίζει τον πολιτισμό χάρη στην προσπάθειά του και που χάρη στη σοφία του κάνει τους θεούς να εξαρτώνται από τον ίδιο τον άνθρωπο. Ένας Προμηθέας βαθιά και ουσιαστικά ασεβής, που ανταποκρίνεται απόλυτα στην αισχύλεια επιδίωξη για δικαιοσύνη, σύμβολο της ασέβειας απέναντι στην αδικία.

Στον πλατωνικό *Πρωταγόρα* ο Προμηθέας αναδεικνύεται ευεργέτης του ανθρώπινου γένους. Τα δώρα του Προμηθέα μέχρι τότε ήταν αποκλειστικό προνόμιο και κτήμα των θεών το οποίο οι θεοί δεν διετίθεντο να δωρίσουν στους ανθρώπους. Άρα, ο Προμηθέας παρέβη τη βούληση των θεών και διέπραξε ύβρη, γι' αυτό και τιμωρείται. Ο μύθος του Πρωταγόρα δεν εστιάζει στην επαναστατική φύση του Προμηθέα ούτε υπεισέρχεται σε διαστάσεις φιλοσοφικής αναζήτησης σε σχέση με την ασέβεια και τη δικαιοσύνη. Η ασεβής κλοπή του Προμηθέα στον μύθο του σοφιστή για την οποία τιμωρείται προετοιμάζει τη μετάβαση στο επόμενο στάδιο, το πιο σημαντικό για την αποδεικτέα θέση που υποστηρίζει ο Πρωταγόρας περί του διδακτού της πολιτικής αρετής, στάδιο που συνδέεται με την πολιτική τέχνη. Στον μύθο η φιλόανθρωπη συμβολή του Προμηθέα συνδέεται κυρίως με τη δημιουργία τεχνικού πολιτισμού από τον άνθρωπο και τον πρώτο σχηματισμό των κοινωνιών.

Ο Νίτσε αναγορεύει τον Προμηθέα σε φιλοσοφικό ήρωα. Ο Προμηθέας αναδεικνύεται σε σύμβολο αντίστασης και ανθρώπινης ελευθερίας. Παρουσιάζεται ως τολμηρός επαναστάτης, αποφασιστικός και φιλόανθρωπος. Για τη σωτηρία του ανθρώπινου γένους δοκιμάζεται, έρχεται αντιμέτωπος με τους θεούς, καταδικάζεται και υφίσταται τις συνέπειες της

απόφασής του, υποφέρει και πονάει, αλλά και απολαμβάνει και χαίρεται για τα έργα του, όπως και ο άνθρωπος που, σύμφωνα με τον Γκαίτε, πλάθεται από τον Προμηθέα. Εύλογα, λοιπόν, θεωρείται σωτήρας και ευεργέτης του ανθρώπινου γένους. [342 λέξεις].

B3. 1-Σ, 2-Σ, 3-Λ, 4-Σ, 5-Λ

B4. *Ἐπιμηθεὺς-Προμηθεὺς-Προμηθεὺς-Προμηθεΐ-Προμηθεΐα-Ἐπιμηθεΐα, ἐμμελῶς, ἄστρωτον, εἰμαρμένη, ἔλαθεν-λαθών.*

ΘΕΜΑ 16ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, Πρωταγόρας, 321b-322a

Ἄτε δὴ οὖν οὐ πάνυ τι σοφὸς ὢν ὁ Ἐπιμηθεὺς ἔλαθεν αὐτὸν καταναλώσας τὰς δυνάμεις εἰς τὰ ἄλογα· λοιπὸν δὴ ἀκόσμητον ἔτι αὐτῷ ἦν τὸ ἀνθρώπων γένος, καὶ ἠπόρει ὅτι χρήσαιτο. Ἀποροῦντι δὲ αὐτῷ ἔρχεται Προμηθεὺς ἐπισκεψόμενος τὴν νομὴν, καὶ ὁρᾷ τὰ μὲν ἄλλα ζῶα ἐμμελῶς πάντων ἔχοντα, τὸν δὲ ἄνθρωπον γυμνὸν τε καὶ ἀνυπόδητον καὶ ἄστρωτον καὶ ἄοπλον· ἤδη δὲ καὶ ἡ εἰμαρμένη ἡμέρα παρῆν, ἐν ᾗ ἔδει καὶ ἄνθρωπον ἐξιέναι ἐκ γῆς εἰς φῶς. Ἀπορία οὖν σχόμενος ὁ Προμηθεὺς ἦντινα σωτηρίαν τῷ ἀνθρώπῳ εὖροι, κλέπτει Ἥφαιστου καὶ Ἀθηναῖς τὴν ἔντεχνον σοφίαν σὺν πυρί—ἀμήχανον γὰρ ἦν ἄνευ πυρὸς αὐτὴν κτητὴν τῷ ἢ χρησίμην γενέσθαι—καὶ οὕτω δὴ δωρεῖται ἀνθρώπῳ. Τὴν μὲν οὖν περὶ τὸν βίον σοφίαν ἄνθρωπος ταύτῃ ἔσχευεν, τὴν δὲ πολιτικὴν οὐκ εἶχεν· ἦν γὰρ παρὰ τῷ Δίῳ. Τῷ δὲ Προμηθεὶ εἰς μὲν τὴν ἀκρόπολιν τὴν τοῦ Διὸς οἴκησιν οὐκέτι ἐνεχώρει εἰσελθεῖν—πρὸς δὲ καὶ αἱ Διὸς φυλακαὶ φοβεραὶ ἦσαν—εἰς δὲ τὸ τῆς Ἀθηναῖς καὶ Ἥφαιστου οἶκημα τὸ κοινόν, ἐν ᾧ ἐφιλοτεχνεῖτην, λαθὼν εἰσέρχεται, καὶ κλέψας τὴν τε ἔμπυρον τέχνην τὴν τοῦ Ἥφαιστου καὶ τὴν ἄλλην τὴν τῆς Ἀθηναῖς δίδωσιν ἀνθρώπῳ, καὶ ἐκ τούτου εὐπορία μὲν ἀνθρώπῳ τοῦ βίου γίγνεται, Προμηθεὶ δὲ δι' Ἐπιμηθεὶ ὕστερον, ἥπερ λέγεται, κλοπῆς δίκη μετῆλθεν.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Α1.

α. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «Σωστό», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «Λάθος», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο (μονάδες 3) και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις λέξεις/φράσεις του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν (μονάδες 3):

1. Ο άνθρωπος μπορούσε να αποκτήσει και να χρησιμοποιήσει την τεχνική γνώση χωρίς τη φωτιά.
2. Ο Προμηθέας έκλεψε τη φωτιά και την πολιτική τέχνη για χάρη του ανθρώπου.
3. Ο Επιμηθέας τιμωρήθηκε για την απεισκευσία του.

β. Πού αναφέρονται οι αντωνυμίες **αὐτὴν** και **τῷ** στη φράση **ἀμήχανον γὰρ ἦν ἄνευ πυρὸς αὐτὴν κτητὴν τῷ ἢ χρησίμην γενέσθαι**; (μονάδες 4)

Μονάδες 10

B1. Στον μύθο του Πρωταγόρα υπάρχουν αρκετοί συμβολισμοί. Ποιον συμβολικό ρόλο έχουν στον μύθο ο Επιμηθέας, ο Προμηθέας, ο Ήφαιστος, η Αθηνά, οι φρουροί του Δία (αί Διὸς φυλακαί);

Μονάδες 10

B2.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Διόδωρος Σικελιώτης, Ιστορική Βιβλιοθήκη, 1,8,1-7

Ο Διόδωρος, πραγματευόμενος την αρχή του κόσμου, της ζωής και του πολιτισμού, υιοθετεί την άποψη ότι ο πολιτισμός αναπτύχθηκε σταδιακά μέσα από τεχνολογικές, πολιτικές και άλλες ανακαλύψεις. Επισημαίνει δε ότι η ανάγκη ήταν αυτή που οδήγησε τον άνθρωπο στην έξοδο από την πρωτόγονη κατάσταση και στη δημιουργία του πολιτισμού.

Οι αρχαιότεροι άνθρωποι διδάχτηκαν σιγά σιγά από την πείρα να καταφεύγουν σε σπηλιές το χειμώνα και να αποθηκεύουν καρπούς που μπορούσαν να διατηρηθούν. Μετά την ανακάλυψη της φωτιάς και άλλων χρήσιμων πραγμάτων επινόησαν σιγά σιγά διάφορες τέχνες και οτιδήποτε άλλο βοηθούσε στη ζωή του συνόλου. Γενικά, δάσκαλος του ανθρώπου σε όλα δεν ήταν τίποτε άλλο από την ανάγκη, που δίδασκε τις κατάλληλες δεξιότητες σε όποιον είχε από τη φύση την ικανότητα και είχε χέρια, λόγο, και ευφυΐα, για να τον βοηθούν στην κάθε περίπτωση.

Μτφρ. Θ. Μαυρόπουλος

Αφού μελετήσετε το παραπάνω παράλληλο κείμενο, να εντοπίσετε ομοιότητες και διαφορές σε σχέση με τα όσα αναφέρονται στο αρχαίο διδαγμένο κείμενο. Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας με στοιχεία και από τα δύο κείμενα.

Μονάδες 10

B3. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε κάθε φράση της στήλης Α και δίπλα το γράμμα της στήλης Β που αντιστοιχεί στο σωστό όνομα. Τα ονόματα της στήλης Β είναι δυνατόν να αντιστοιχούν σε περισσότερες από μία σωστές φράσεις της στήλης Α (ένα όνομα της στήλης Β περισσεύει).

A	B
1. «ἐν οἷδα, ὅτι οὐδὲν οἷδα»	
2. «τὸ ταῦτοῦ πράττειν»	α. Ηράκλειτος
3. «ὅσιον προτιμᾷν τὴν ἀλήθειαν»	β. Πρωταγόρας

4. «ἦθος ἀνθρώπῳ δαίμων»	γ. Σωκράτης
5. «ἡ εὐδαιμονία ἐστὶ ψυχῆς ἐνέργειά τις κατ' ἀρετὴν τελείαν»	δ. Αριστοτέλης

Μονάδες 10

B4. Να συμπληρώσετε τις παρακάτω περιόδους λόγου της Νέας Ελληνικής με το κατάλληλο **ομόρριζο** (απλό ή σύνθετο) της λέξης του αρχαίου διδαγμένου κειμένου που σας δίνεται, ώστε να ολοκληρωθεί ορθά το νόημά τους:

- **ἐπισκεψόμενος:** Η Διευθύντρια αντιμετώπισε την πρόταση με έντονη δυσπιστία επιδεικνύοντας έντονο
- **εἰμαρμένη:** Ο άνθρωπος είναι δημιουργός της του.
- **ἐνεχώρει:** Παρατηρήθηκε του εδάφους λόγω του σεισμού.
- **εὐπορία:** Πάντα είχα την, εάν τα κατάφερε μόνος του ή χάρη στις γνωριμίες του.
- **δίκη:** Ο ρήτορας Λυσίας είναι γνωστός κυρίως για τους λόγους που έγραψε.

Μονάδες 10

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

α.

1-Λ: ἀμήχανον γὰρ ἦν ἄνευ πυρός αὐτήν κτητὴν τῷ ἢ χρησίμην γενέσθαι

2-Λ: καὶ κλέψας τὴν τε ἔμπυρον τέχνην τὴν τοῦ Ἥφαιστου καὶ τὴν ἄλλην τὴν τῆς Ἀθηνᾶς δίδωσιν ἀνθρώπῳ - τὴν δὲ πολιτικὴν οὐκ εἶχεν· ἦν γὰρ παρὰ τῷ Δίῳ.

3-Λ: Προμηθεῖα δὲ δι' Ἐπιμηθεῖα ὕστερον, ἥπερ λέγεται, κλοπῆς δίκη μετῆλθεν.

β.

Η αντωνυμία **αὐτήν** αναφέρεται στην **ἐντεχνον σοφίαν**, ενώ η αντωνυμία **τῷ** αναφέρεται στον άνθρωπο (**τῷ ἀνθρώπῳ**).

B1.

Ο Επιμηθέας στον μύθο του Πρωταγόρα συμβολίζει τη φάση του βιολογικού σχηματισμού του ανθρώπου. Η φυσική κατάσταση του ανθρώπου κατά το στάδιο σχηματισμού των ειδών μπορεί να αποδοθεί με την έννοια της *ἀπορίας*, δηλαδή της φυσικής αδυναμίας και συγχρόνως της ανάγκης για εξεύρεση τρόπων και μέσων αντιμετώπισής της.

Η παρέμβαση του Προμηθέα που θα οδηγήσει στη δημιουργία του ανθρώπινου πολιτισμού συμβολίζει την προσπάθεια των ανθρώπων να δαμάσουν το φυσικό περιβάλλον και να το διαμορφώσουν κατάλληλα για τη δική τους επιβίωση, είναι η φάση της δημιουργίας του τεχνικού πολιτισμού. Ο Προμηθέας λειτουργεί ως σύμβολο της ικανότητας του ανθρώπου να ξεπερνά τα εμπόδια που συναντά και να συνεχίζει μια εξελικτική πορεία. Συμβολίζει, επίσης, το πνεύμα της εξέγερσης ενάντια στις απαγορεύσεις των θεών, οι οποίες υποδηλώνουν τους φόβους της πρωτόγονης ανθρωπότητας απέναντι στις τυφλές δυνάμεις της φύσης.

Ο Ἥφαιστος και η Αθηνά αντιπροσωπεύουν τις πρακτικές γνώσεις που φυλάσσονται κρυφές από τον άνθρωπο, αφού για να τις αποκτήσει θα καταβάλει μόχθο και μεγάλη προσπάθεια. Στον μύθο διακρίνεται και ένας σαφής υπαινιγμός οργάνωσης της θεϊκής κοινότητας στη βάση ενός «καταμερισμού των εργασιών», όπου ο Δίας κατέχει την ύψιστη πολιτική τέχνη, ενώ η Αθηνά και ο Ἥφαιστος καταγίνονται με τέχνες συνδεδεμένες με την αντιμετώπιση των καθημερινών αναγκών επιβίωσης, την πρακτική επινοητικότητα και την κατασκευαστική ικανότητα.

Οι φρουροί του Δία (*αἱ Διὸς φυλακαὶ*) συμβολίζουν τη δυσκολία της απόκτησης της πολιτικής τέχνης, τις επίπονες προσπάθειες του ανθρώπινου γένους για πολιτική οργάνωση. Ο Δίας κατέχει στον μύθο την πολιτική τέχνη ως ανώτερη κατάκτηση, η οποία χαρακτηρίζει την

κοινότητα των θεών και όχι ακόμα των ανθρώπων. Η κατάκτηση της τεχνικής από τον άνθρωπο, που χαρακτηρίζεται σαν πράξη κλοπής, συνέβη σε μια πρώιμη φάση, προκοινωνική και δείχνει τις τότε δυνατότητες του ανθρώπινου πνεύματος. Αντίθετα, η πολιτική ήταν ακόμη απρόσιτη σχεδόν στο ανθρώπινο πνεύμα και κατακτήθηκε σε υστερότερη στιγμή της ιστορίας του ανθρώπου και αφού είχαν διαμορφωθεί οι κατάλληλες συνθήκες. [308 λέξεις].

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ: Διόδωρος Σικελιώτης, *Ιστορική Βιβλιοθήκη*, 1,8,1-7

Τόσο στον μύθο του Πρωταγόρα όσο και στο απόσπασμα του Διόδωρου είναι εμφανής η αισιόδοξη οπτική για την εξέλιξη της ανθρωπότητας, καθώς τα δύο κείμενα συγκλίνουν ως προς το ότι ο πολιτισμός αναπτύχθηκε σταδιακά μέσα από τεχνικές και άλλες ανακαλύψεις. Στον μύθο ο άνθρωπος παρουσιάζεται στερημένος από δεξιότητες πριν την παρέμβαση του Προμηθέα, που του δωρίζει τη φωτιά και την τεχνική γνώση αφού τις κλέψει από τον Ήφαιστο και την Αθηνά, πριν την έξοδο του ανθρώπου στο φως την καθορισμένη από τη μοίρα ημέρα. Κατανοούμε, επομένως, στο πλαίσιο του συμβολισμού του μύθου, ότι οι πρωταρχικές γνώσεις είναι έμφυτες στον άνθρωπο και εννοούμε την παρέμβαση του Προμηθέα ως φάση της εξέλιξης, κατά την οποία δημιουργούνται αφενός οι προϋποθέσεις για την επιβίωση του ανθρώπου και την προσαρμογή του στο φυσικό περιβάλλον, κι αφετέρου πραγματοποιείται η γένεση των τεχνών.

Αντίστοιχα και ο Διόδωρος υποστηρίζει ότι μετά την ανακάλυψη της φωτιάς και άλλων χρήσιμων πραγμάτων οι άνθρωποι επινόησαν σιγά σιγά διάφορες τέχνες και οτιδήποτε άλλο βοηθούσε στη ζωή του συνόλου. Αναγνωρίζει επίσης, όπως και ο Πρωταγόρας έμμεσα μέσω του συμβολισμού του μύθου στη συνέχειά του, ότι η ανάγκη δίδασκε τις κατάλληλες δεξιότητες σε όποιον είχε από τη φύση την ικανότητα και είχε χέρια, λόγο, και ευφυΐα, για να τον βοηθούν στην κάθε περίπτωση. Και οι δύο, επομένως, υιοθετούν την άποψη ότι οι δεξιότητες, όπως και ο λόγος-ευφυΐα, είναι έμφυτα στον άνθρωπο.

Μια διαφορά που διαφαίνεται ανάμεσα στον μύθο του Πρωταγόρα και το απόσπασμα του Διόδωρου είναι ότι ο Πρωταγόρας επιλέγει τη μορφή του Προμηθέα ως σύμβολο αφενός μιας φάσης της εξελικτικής πορείας του ανθρώπου, αλλά και ως σύμβολο εξέγερσης, απελευθέρωσης, η οποία προϋποθέτει το αντίστοιχο τίμημα, ενώ στο απόσπασμα του Διόδωρου δεν υπάρχουν τέτοιοι συμβολισμοί ή μυθολογικές αναφορές. [284 λέξεις].

B3. 1-γ, 2-γ, 3-δ, 4-α, 5-δ

B4. σκεπτικισμό, μοίρας, υποχώρηση, απορία, δικανικούς

ΘΕΜΑ 17ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, Πρωταγόρας, 321b -322a

Ἄτε δὴ οὖν οὐ πάνυ τι σοφὸς ὢν ὁ Ἐπιμηθεὺς ἔλαθεν αὐτὸν καταναλώσας τὰς δυνάμεις εἰς τὰ ἄλογα· λοιπὸν δὴ ἀκόσμητον ἔτι αὐτῷ ἦν τὸ ἀνθρώπων γένος, καὶ ἠπόρει ὅτι χρήσαιτο. Ἀποροῦντι δὲ αὐτῷ ἔρχεται Προμηθεὺς ἐπισκεψόμενος τὴν νομὴν, καὶ ὁρᾷ τὰ μὲν ἄλλα ζῶα ἐμμελῶς πάντων ἔχοντα, τὸν δὲ ἄνθρωπον γυμνὸν τε καὶ ἀνυπόδητον καὶ ἄστρωτον καὶ ἄοπλον· ἤδη δὲ καὶ ἡ εἰμαρμένη ἡμέρα παρῆν, ἐν ᾗ ἔδει καὶ ἄνθρωπον ἐξιέναι ἐκ γῆς εἰς φῶς. Ἀπορία οὖν σχόμενος ὁ Προμηθεὺς ἦντινα σωτηρίαν τῷ ἀνθρώπῳ εὖροι, κλέπτει Ἥφαιστου καὶ Ἀθηναῖς τὴν ἔντεχνον σοφίαν σὺν πυρί—ἀμήχανον γὰρ ἦν ἄνευ πυρὸς αὐτὴν κτητὴν τῷ ἢ χρησίμην γενέσθαι—καὶ οὕτω δὴ δωρεῖται ἀνθρώπῳ. Τὴν μὲν οὖν περὶ τὸν βίον σοφίαν ἄνθρωπος ταύτη ἔσχευ, τὴν δὲ πολιτικὴν οὐκ εἶχεν· ἦν γὰρ παρὰ τῷ Δίῳ. Τῷ δὲ Προμηθεὶ εἰς μὲν τὴν ἀκρόπολιν τὴν τοῦ Διὸς οἴκησιν οὐκέτι ἐνεχώρει εἰσελθεῖν—πρὸς δὲ καὶ αἱ Διὸς φυλακαὶ φοβεραὶ ἦσαν—εἰς δὲ τὸ τῆς Ἀθηναῖς καὶ Ἥφαιστου οἶκημα τὸ κοινόν, ἐν ᾧ ἐφιλοτεχνεῖτην, λαθὼν εἰσέρχεται, καὶ κλέψας τὴν τε ἔμπτυρον τέχνην τὴν τοῦ Ἥφαιστου καὶ τὴν ἄλλην τὴν τῆς Ἀθηναῖς δίδωσιν ἀνθρώπῳ, καὶ ἐκ τούτου εὐπορία μὲν ἀνθρώπῳ τοῦ βίου γίγνεται, Προμηθεὶ δὲ δι’ Ἐπιμηθεὶ ὕστερον, ἥπερ λέγεται, κλοπῆς δίκη μετῆλθεν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἄνθρωπος θείας μετέσχε μοίρας, πρῶτον μὲν διὰ τὴν τοῦ θεοῦ συγγένειαν ζῶων μόνον θεοὺς ἐνόμισεν, καὶ ἐπεχείρει βωμούς τε ἰδρύεσθαι καὶ ἀγάλματα θεῶν· ἔπειτα φωνὴν καὶ ὀνόματα ταχὺ διηρθρώσατο τῇ τέχνῃ, καὶ οἰκῆσεις καὶ ἐσθῆτας καὶ ὑποδέσεις καὶ στρωμνάς καὶ τὰς ἐκ γῆς τροφὰς ἤϋρετο.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Α1.

α. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «Σωστό», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «Λάθος», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο (μονάδες 3) και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις λέξεις/φράσεις του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν (μονάδες 3):

1. Ο Επιμηθέας άφησε τον άνθρωπο χωρίς εφόδια.
2. Οι θεοί έδωσαν στον Προμηθέα την έντεχνονσοφίαν με τη φωτιά.
3. Η γλώσσα παρουσιάζεται ως επινόηση του ανθρώπου.

β. Τι άλλο χρειάζονται οι άνθρωποι που δεν μπορεί να το προσφέρει ο Προμηθέας, σύμφωνα με τον μύθο του Πρωταγόρα; (μονάδες 4)

Μονάδες 10

B1. Πώς εξηγείται η φράση *ὁ ἄνθρωπος θείας μετέσχε μοίρας* με δεδομένο ότι ο σοφιστής Πρωταγόρας ήταν αγνωστικιστής;

Μονάδες 10

B2.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Σοφοκλῆς, Ἀντιγόνη, στ. 332-364

Ο Σοφοκλής (496-406 π.Χ.) στο Α' Στάσιμο της Ἀντιγόνης (442 π.Χ.) βάζει τον χορό, θαμπωμένο από την τόλμη των άγνωστων που έθαψαν παράνομα τον Πολυνείκη, να τραγουδήσει έναν ύμνο για το θαύμα της ανθρώπινης δύναμης και επινοητικότητας, περιγράφοντας την πρόοδο του πολιτισμού.

ΧΟΡΟΣ

Πολλά γεννούν το δέος· (332)

το μέγα δέος ο άνθρωπος γεννά.

περνά τον αφρισμένο πόντο

με τις φουρτούνες του νοτιά,

στη μέση σκάβει το βαθύ

και φουσκωμένο κύμα·

και την υπέρτατη θεά, τη Γη,

την άφθαρτη παιδεύει την ακάματη

οργώνοντας με τα καματερά

χρόνο το χρόνο φιδосέρνοντας τ' αλέτρι. (340)

Και των αστόχαστων πτηνών

τις φυλές κυνηγά με τα βρόχια,

των αγρίων θηρίων τα έθνη,

των βυθών την υδρόβια φύτρα

με δίχτυα πλεγμένα στριφτά,

ο τετραπέρατος· τ' αγρίμι της βουνοκορφής

δαμάζει με τεχνάσματα· φορεί

στων αλόγων την πλούσια χαίτη ζυγό (350)

και στον ταύρο, που βαρβάτος βοσκάει στα όρη.

Ένας τον άλλο δίδαξε λαλιά,

τη σκέψη, σαν το πνεύμα των ανέμων,

την όρεξη να ζει σε πολιτείες·

πώς να γλιτώνει το χαλάζι μες στ' αγιάζι,

την άγρια δαρτή βροχή μέσα στον κάμπο,

ο πολυμήχανος· αμήχανος δε θ' αντικρύσει. (360)

Μτφρ. Κ.Χ. Μύρης

Ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές έχει η κατάσταση του ανθρώπου όπως την περιγράφει ο Σοφοκλής στο Α' Στάσιμο της Αντιγόνης, σε σχέση με την περιγραφή του Πρωταγόρα;

Μονάδες 10

B3. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε κάθε όνομα της στήλης Α και δίπλα το γράμμα της στήλης Β που αντιστοιχεί στη σωστή φράση.

A	B
1. Μέλητος	α. φίλος του Σωκράτη και ηγετική μορφή των Τριάκοντα
2. Αναξαγόρας	Τυράννων
3. Κριτίας	β. Πυθαγόρειος φιλόσοφος
4. Αρχύτας ο Ταραντίνος	γ. στη Θεογονία του περιγράφει τη γέννηση των θεών
5. Ησίοδος	δ. μήνυσε τον Σωκράτη
	ε. κατηγορήθηκε και αυτός για ασέβεια

Μονάδες 10

B4. Να βρείτε στο αρχαίο διδαγμένο κείμενο που σας δίνεται μία **ετυμολογικά συγγενή λέξη** για καθεμία από τις παρακάτω λέξεις της Νέας Ελληνικής: **έκλειψη, αμέλεια, ένδεια, ισόγειο, υποχείριος.**

Μονάδες 10

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

α.

1-Σ: *ἀκόσμητον ἔτι αὐτῷ ἦν τὸ ἀνθρώπων γένος*

2-Λ: *ὁ Προμηθεὺς κλέπτει Ἥφαίστου καὶ Ἀθηνᾶς τὴν ἔντεχνον σοφίαν σὺν πυρί*

3-Σ: *ἔπειτα φωνὴν καὶ ὀνόματα ταχὺ διηρθρώσατο τῇ τέχνῃ*

β. Οι άνθρωποι χρειάζονται επιπλέον τις προϋποθέσεις της οργανωμένης πολιτικής και κοινωνικής ζωής, δηλαδή την πολιτική τέχνη. Ο Προμηθέας, όμως, δεν μπορούσε να τους προσφέρει και την πολιτική τέχνη, την οποία κατείχε αποκλειστικά ο Δίας.

B1.

Ο Πρωταγόρας, κατά πάσα πιθανότητα, αναγνώριζε ότι η λατρεία προσιδιάζει στον άνθρωπο και ίσως είναι κάτι το απαραίτητο, χωρίς όμως να παίρνει θέση σχετικά με την ύπαρξη του αντικειμένου της, δηλαδή τους θεούς. Ο Πρωταγόρας δεν αρνιόταν την ύπαρξη των θεών, αλλά αρνιόταν να συζητήσει το θέμα επειδή η βεβαιότητα ήταν αδύνατη για ένα τέτοιο θέμα(αγνωστικιστής). Η αναφορά αυτή μπορεί να εξηγηθεί ποικιλοτρόπως π.χ.ότι πρόκειται κατά βάση για πλατωνική θεωρία που έντεχνα τοποθετείται στο στόμα του Πρωταγόρα ή ότι η λατρεία των θεών από τους ανθρώπους είναι αναμφισβήτητη πραγματικότητα, ένα ανθρωπολογικό δεδομένο που χρειάζεται ερμηνεία,και συμπεριλαμβάνεται στα επιτεύγματα του ανθρώπου στο πλαίσιο της πολιτισμικής ανέλιξής του (*ἐπεὶ δὲ ὁ ἄνθρωπος θείας μετέσχε μοίρας, ... ἐπεχείρει βωμούς τε ἰδρύεσθαι καὶ ἀγάλματα θεῶν*). Επιπλέον, ας μην ξεχνάμε ότι το ένστικτο της πίστης και της λατρείας είναι θεμελιώδες στην ανθρώπινη φύση, και η απόδοσή του σε θεϊκή συγγένεια δεν είναι κάτι το περίεργο σε μια αφήγηση που ομολογουμένως δίνεται σε μορφή λαϊκής μυθολογίας για να γίνει πιο ευχάριστη.

Παράλληλα, η πρόταξη της θρησκευτικής συμπεριφοράς (*ἐπεχείρει βωμούς τε ἰδρύεσθαι καὶ ἀγάλματα θεῶν*) και του θρησκευτικού συναισθήματος (*θεοὺς ἐνόμισεν*) έναντι των άλλων επιτευγμάτων μπορεί να ερμηνευθεί και ως προβολή του υψηλότερου σημείου ανάπτυξης που παρουσίασε το ανθρώπινο είδος στο προμηθεϊκό στάδιο. Αυτό σημαίνει ότι ο Πρωταγόρας αξιολόγησε τη θρησκεία ως μία πολύ σημαντική κατάκτηση του ανθρώπου ανάμεσα στις άλλες, ως εκδήλωση πνευματικής ωριμότητας του ανθρώπου, γιατί ο άνθρωπος περνά από την απλή, ένστικτώδη ύπαρξη στην αναζήτηση των παραγόντων που δημιουργήσαν τη φύση. (250 λέξεις)

B2.ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ, Σοφοκλής, Άντιγόνη,στ. 332-364

Και στα δύο κείμενα γίνεται αναφορά στην εξέλιξη του υλικοτεχνικού και πνευματικού πολιτισμού με τόνο ιδιαίτερα αισιόδοξο, καθώς απηχούν τις αισιόδοξες αντιλήψεις της εποχής. Τόσο ο Πρωταγόρας όσο και ο Σοφοκλής εκθειάζουν τον άνθρωπο, που κατόρθωσε να δαμάσει τη φύση και να κυριαρχήσει σε αυτήν (*περνά τον αφρισμένο πόντο...και την υπέρτατη θεά, τη Γη,την άφθαρτη παιδεύει ... κυνηγά... δαμάζει με τεχνάσματα*). Εντούτοις, ο σοφιστής μνημονεύει λιγότερα ανθρώπινα επιτεύγματα σε σύγκριση με τον Σοφοκλή ή δίνει διαφορετική έμφαση από τον ποιητή. Η παρουσίαση του Πρωταγόρα είναι συνοπτική και αξιολογική, καθώς προβάλλει πρώτα τον πνευματικό (θρησκευτική λατρεία και τέχνη, κατάκτηση έναρθρου λόγου) και στη συνέχεια τον υλικοτεχνικό πολιτισμό (*πρῶτον ... ἔπειτα ... καὶ...καὶ...καὶ...καὶ...καὶ...καὶ...ἡὔρετο*), ενώ του Σοφοκλή είναι κυρίως χρονολογική και πιο αναλυτική (ναυτική τέχνη, γεωργία, κυνήγι, αλιεία, κτηνοτροφία, έναρθρος λόγος και σκέψη, πολιτική οργάνωση, αντιμετώπιση των καιρικών συνθηκών). Είναι εμφανές ότι ο Σοφοκλής παρουσιάζει τους ανθρώπους σε ένα μεταγενέστερο στάδιο κατά το οποίο έχουν κάνει σημαντικά βήματα στην ανάπτυξη του τεχνικού πολιτισμού και στη διαμόρφωση οργανωμένης πολιτικής ζωής, ενώ ο Πρωταγόρας αναφέρεται κυρίως στα αρχικά στάδια της εξέλιξής του (*καὶ οἰκήσεις καὶ ἐσθῆτας καὶ ὑποδέσεις καὶ στρωμνὰς καὶ τὰς ἐκ γῆς τροφὰς ἡὔρετο*). Τέλος, ο σοφιστής αναδεικνύει τον καθοριστικό ρόλο του Προμηθέα, ενώ ο Χορός στην τραγωδία εκθειάζει την ικανότητα του ίδιου του ανθρώπου (*το μέγα δέος ο άνθρωπος γεννά*). (219 λέξεις)

B3. 1-δ, 2-ε, 3-α, 4-β, 5-γ

B4. λοιπόν, έμμελώς, έδει, γῆς, έπεχείρει.

ΘΕΜΑ 18ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, Πρωταγόρας, 321b-322a

Ἄτε δὴ οὖν οὐ πάνυ τι σοφὸς ὢν ὁ Ἐπιμηθεὺς ἔλαθεν αὐτὸν καταναλώσας τὰς δυνάμεις εἰς τὰ ἄλογα· λοιπὸν δὴ ἀκόσμητον ἔτι αὐτῷ ἦν τὸ ἀνθρώπων γένος, καὶ ἠπόρει ὅτι χρήσαιτο. Ἀποροῦντι δὲ αὐτῷ ἔρχεται Προμηθεὺς ἐπισκεψόμενος τὴν νομὴν, καὶ ὁρᾷ τὰ μὲν ἄλλα ζῶα ἐμμελῶς πάντων ἔχοντα, τὸν δὲ ἄνθρωπον γυμνόν τε καὶ ἀνυπόδητον καὶ ἄστρωτον καὶ ἄοπλον· ἤδη δὲ καὶ ἡ εἰμαρμένη ἡμέρα παρῆν, ἐν ᾗ ἔδει καὶ ἄνθρωπον ἐξιέναι ἐκ γῆς εἰς φῶς. Ἀπορία οὖν σχόμενος ὁ Προμηθεὺς ἦντινα σωτηρίαν τῷ ἀνθρώπῳ εὖροι, κλέπτει Ἥφαιστου καὶ Ἀθηναῖς τὴν ἔντεχνον σοφίαν σὺν πυρί—ἀμήχανον γὰρ ἦν ἄνευ πυρὸς αὐτὴν κτητὴν τῷ ἢ χρησίμην γενέσθαι—καὶ οὕτω δὴ δωρεῖται ἀνθρώπῳ. Τὴν μὲν οὖν περὶ τὸν βίον σοφίαν ἄνθρωπος ταύτῃ ἔσχευεν, τὴν δὲ πολιτικὴν οὐκ εἶχεν· ἦν γὰρ παρὰ τῷ Δίῳ. Τῷ δὲ Προμηθεὶ εἰς μέντην ἀκρόπολιν τὴν τοῦ Διὸς οἴκησιν οὐκέτι ἐνεχώρει εἰσελθεῖν—πρὸς δὲ καὶ αἱ Διὸς φυλακαὶ φοβεραὶ ἦσαν—εἰς δὲ τὸ τῆς Ἀθηναῖς καὶ Ἥφαιστου οἶκημα τὸ κοινόν, ἐν ᾧ ἐφιλοτεχνεῖτην, λαθὼν εἰσέρχεται, καὶ κλέψας τὴν τε ἔμπτυρον τέχνην τὴν τοῦ Ἥφαιστου καὶ τὴν ἄλλην τὴν τῆς Ἀθηναῖς δίδωσιν ἀνθρώπῳ, καὶ ἐκ τούτου εὐπορία μὲν ἀνθρώπῳ τοῦ βίου γίγνεται, Προμηθεὶ δὲ δι' Ἐπιμηθεὶ ὕστερον, ἥπερ λέγεται, κλοπῆς δίκη μετῆλθεν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἄνθρωπος θείας μετέσχε μοίρας, πρῶτον μὲν διὰ τὴν τοῦ θεοῦ συγγένειαν ζῶων μόνον θεοὺς ἐνόμισεν, καὶ ἐπεχείρει βωμούς τε ἰδρύεσθαι καὶ ἀγάλματα θεῶν· ἔπειτα φωνὴν καὶ ὀνόματα ταχὺ διηρθρώσατο τῇ τέχνῃ, καὶ οἰκῆσεις καὶ ἐσθῆτας καὶ ὑποδέσεις καὶ στρωμνάς καὶ τὰς ἐκ γῆς τροφὰς ἠύρετο.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

A1. Με βάση το αρχαίο διδαγμένο κείμενο να αντιστοιχίσετε τις λέξεις της **Στήλης Α** με τις λέξεις της **Στήλης Β** τεκμηριώνοντας την επιλογή σας με αναφορές από το κείμενο. Δύο στοιχεία της **Στήλης Β** περισσεύουν.

A	B
1. Προμηθεὶς	α. Πολιτική τέχνη
2. Επιμηθεὶς	β. Γλώσσα
3. Ανθρώπινο γένος	γ. Αρετή
4. Δίας	δ. Τιμωρία από θεούς
5. Αθηνά	ε. Τεχνικές γνώσεις
	ζ. Πλούτος

	η. Έλλειψη σοφίας
--	-------------------

Μονάδες 10

B1. Να εξηγήσετε το περιεχόμενο της φράσης «*τὴν ἔντεχνον σοφίαν σὺν πυρί*».

Μονάδες 10

B2.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Σοφοκλῆς, Ἀντιγόνη, στ. 332-364

Ο Σοφοκλῆς (496-406 π.Χ.) στο Α' Στάσιμο της Ἀντιγόνης (442 π.Χ.) βάζει τον χορό, θαμπωμένο από την τόλμη των άγνωστων που έθαψαν παράνομα τον Πολυνείκη, να τραγουδήσει έναν ύμνο για το θαύμα της ανθρώπινης δύναμης και επινοητικότητας, περιγράφοντας την πρόοδο του πολιτισμού.

ΧΟΡΟΣ

Πολλά γεννούν το δέος· (332)

το μέγα δέος ο άνθρωπος γεννά.

περνά τον αφρισμένο πόντο

με τις φουρτούνες του νοτιά,

στη μέση σκάβει το βαθύ

και φουσκωμένο κύμα·

και την υπέρτατη θεά, τη Γη,

την άφθαρτη παιδεύει την ακάματη

οργώνοντας με τα καματερά

χρόνο το χρόνο φιδосέρνοντας τ' αλέτρι. (340)

Και των αστόχαστων πτηνών

τις φυλές κυνηγά με τα βρόχια,

των αγρίων θηρίων τα έθνη,

των βυθών την υδρόβια φύτρα

με δίχτυα πλεγμένα στριφτά,

ο τετραπέρατος· τ' αγρίμι της βουνοκορφής

δαμάζει με τεχνάσματα· φορεί

στων αλόγων την πλούσια χαίτη ζυγό (350)

και στον ταύρο, που βαρβάτος βοσκάει στα όρη.

Ένας τον άλλο δίδαξε λαλιά,

τη σκέψη, σαν το πνεύμα των ανέμων,

την όρεξη να ζει σε πολιτείες·
πώς να γλιτώνει το χαλάζι μες στ' αγκιάζι,
την άγρια δαρτή βροχή μέσα στον κάμπο,
ο πολυμήχανος· αμήχανος δε θ' αντικρύσει. (360)

Μτφρ. Κ.Χ. Μύρης

Ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές έχει η κατάσταση του ανθρώπου, όπως την περιγράφει ο Σοφοκλής στο Α' Στάσιμο της *Αντιγόνης*, σε σχέση με την περιγραφή του Πρωταγόρα;

Μονάδες 10

B3. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε κάθε μία από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «**Σωστό**», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «**Λάθος**», αν είναι λανθασμένη:

1. Στη διάρκεια της κράτησής του ο Σωκράτης αντιστάθηκε στις προσπάθειες των φίλων του να τον πείσουν να αποδράσει.
2. Ο Πλάτων συνέχισε να ασχολείται με την τραγική ποίηση μετά τη γνωριμία του με τον Σωκράτη.
3. Για τον Αισχύλο ο Επιμηθέας είναι μεγάλος ευεργέτης της ανθρωπότητας.
4. Ο πατέρας του Αριστοτέλη λεγόταν Νικόμαχος και ήταν στρατηγός στην αυλή του Φιλίππου.
5. Η διδασκαλία και οι ιδέες του Αριστοτέλη στην Ακαδημία τον έφεραν συχνά αντιμέτωπο και με άλλους συναδέλφους του και με τον ίδιο τον Πλάτωνα.

Μονάδες 10

B4. Να γράψετε μία **σύνθετη λέξη** της Νέας Ελληνικής, με **πρώτο συνθετικό** καθεμία από τις παρακάτω λέξεις του αρχαίου διδαγμένου κειμένου: *ἔλαθεν, φῶς, πυρί, τέχνην, θεοῦ*.

Μονάδες 10

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

1-δ: Προμηθεά δὲ δι' Ἐπιμηθεά ὕστερον, ἥπερ λέγεται, κλοπῆς δίκη μετῆλθεν

2-η: Ἄτε δὴ οὖν οὐ πάνυ τι σοφὸς ὢν ὁ Ἐπιμηθεὺς ἔλαθεν

3-β: ἔπειτα φωνήν καὶ ὀνόματα ταχὺ διηρθρώσατο τῇ τέχνῃ

4-α: ἦν γὰρ παρὰ τῷ Δίῃ

5-ε: κλέπτει Ἥφαιστου καὶ Ἀθηνᾶς τὴν ἔντεχνον σοφίαν σὺν πυρί

B1.

Με τη φράση αυτή ο Πρωταγόρας δηλώνει τις πρωταρχικές γνώσεις του ανθρώπινου είδους με τις οποίες εξασφαλίζεται η επιβίωσή του και οι οποίες προϋποθέτουν τη χρήση της φωτιάς. Γι' αυτό και ο σοφιστής αναφέρεται από κοινού στη θεά της (πρακτικής) σοφίας Αθηνά και τον θεό της φωτιάς Ἥφαιστο, παρουσιάζοντάς τους μάλιστα να εργάζονται σε οίκημα κοινό. Ως ἔντεχνος σοφία νοείται η λογική με την οποία ο άνθρωπος αναδείχτηκε στη συνέχεια κατασκευαστής και δημιουργός (homofaber)· για να επιβιώσει, εξαρτάται αποκλειστικά και υποχρεωτικά από την ευφυΐα του. Κατανοούμε, λοιπόν, τον όρο ως τεχνογνωσία, η οποία επιτρέπει στον άνθρωπο να προβεί σε επινοήσεις και εφαρμογές σωτήριες για τη ζωή του που προωθούν την εν γένει παρουσία του στον κόσμο. Ειδικότερα, συνδέεται με την ανάπτυξη τεχνικών δεξιοτήτων, την οργάνωση της εργασίας ως κατασκευαστικής διαδικασίας, με την επινόηση συμβολικών συστημάτων επικοινωνίας και αντιμετώπισης καθημερινών αναγκών, π.χ. έναρθρος λόγος, με την καλλιέργεια της γης κ.ά. Πάντως, η σοφία αυτή δεν πρέπει να συνδέεται με τη θεωρητική γνώση των επιστημών και τη φιλοσοφία. Αξιοσημείωτο είναι ότι οι τεχνικές γνώσεις εννοούνται εδώ χορηγημένες στον άνθρωπο ως ολοκληρωμένο σύνολο εκ των προτέρων και όχι ως αποτέλεσμα σταδιακής πείρας του ανθρώπου μέσα στους αιώνες.

Παράλληλα η φωτιά (σὺν πυρί), η πρώτη μεγάλη πηγή ενέργειας που έμαθε να μεταχειρίζεται ο άνθρωπος, εύλογα τοποθετείται στη βάση όλων των έως τότε τεχνολογικών κατακτήσεων. Ως πηγή ενέργειας υπήρξε αναγκαία συνθήκη, για να οδηγηθεί ο άνθρωπος στα υψηλά τεχνικά επιτεύγματα και να αντισταθμίσει με αυτά τη φυσική αδυναμία του. Η ισοδύναμη νοηματικά έκφραση ἔμπυρος τέχνη εκφράζει την εφαρμοσμένη, την κατασκευαστική εκδήλωση της ανθρώπινης δραστηριότητας. Πρόκειται για την πρακτική εφαρμογή των τεχνικών γνώσεων κυρίως με τη χρήση της φωτιάς, καθώς είναι γνωστό ότι πολλά υλικά, όπως τα μέταλλα, μπορούν να γίνουν αντικείμενο κατεργασίας με τη χρήση της

φωτιάς. Ο Πρωταγόρας, λοιπόν, πρέπει να είχε στο μυαλό του αυτό που σήμερα ονομάζουμε τεχνολογία, τηρουμένων των αναλογιών· μια τεχνολογία, βέβαια, προσαρμοσμένη στα μέσα και τις δυνατότητες της εποχής. (321 λέξεις)

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Σοφοκλής, *Αντιγόνη*, στ. 332-364

Και στα δύο κείμενα γίνεται αναφορά στην εξέλιξη του υλικοτεχνικού και πνευματικού πολιτισμού με τόνο ιδιαίτερα αισιόδοξο, καθώς απηχούν τις αισιόδοξες αντιλήψεις της εποχής. Τόσο ο Πρωταγόρας όσο και ο Σοφοκλής εκθειάζουν τον άνθρωπο, που κατόρθωσε να δαμάσει τη φύση και να κυριαρχήσει σε αυτήν (*περνά τον αφρισμένο πόντο...και την υπέρτατη θεά, τη Γη, την άφθαρτη παιδεύει ... κυνηγά... δαμάζει με τεχνάσματα*). Εντούτοις, ο σοφιστής μνημονεύει λιγότερα ανθρώπινα επιτεύγματα σε σύγκριση με τον Σοφοκλή ή δίνει διαφορετική έμφαση από τον ποιητή. Η παρουσίαση του Πρωταγόρα είναι συνοπτική και αξιολογική, καθώς προβάλλει πρώτα τον πνευματικό (θρησκευτική λατρεία και τέχνη, κατάκτηση έναρθρου λόγου) και στη συνέχεια τον υλικοτεχνικό πολιτισμό (*πρῶτον ... ἔπειτα ... καὶ...καὶ...καὶ...καὶ...καὶ...καὶ...ἡῦρετο*), ενώ του Σοφοκλή είναι κυρίως χρονολογική και πιο αναλυτική (ναυτική τέχνη, γεωργία, κυνήγι, αλιεία, κτηνοτροφία, έναρθρος λόγος και σκέψη, πολιτική οργάνωση, αντιμετώπιση των καιρικών συνθηκών). Είναι εμφανές ότι ο Σοφοκλής παρουσιάζει τους ανθρώπους σε ένα μεταγενέστερο στάδιο κατά το οποίο έχουν κάνει σημαντικά βήματα στην ανάπτυξη του τεχνικού πολιτισμού και στη διαμόρφωση οργανωμένης πολιτικής ζωής, ενώ ο Πρωταγόρας αναφέρεται κυρίως στα αρχικά στάδια της εξέλιξής του (*καὶ οἰκήσεις καὶ ἐσθῆτας καὶ ὑποδέσεις καὶ στρωμνὰς καὶ τὰς ἐκ γῆς τροφὰς ἡῦρετο*). Τέλος, ο σοφιστής αναδεικνύει τον καθοριστικό ρόλο του Προμηθέα, ενώ ο Χορός στην τραγωδία εκθειάζει την ικανότητα του ίδιου του ανθρώπου (*το μέγα δέος ο άνθρωπος γεννά*). [219 λέξεις]

B3. 1-Σ, 2-Λ, 3-Λ, 4-Λ, 5-Σ

B4. λαθρεμπόριο, λαθρεπιβάτης, λαθροθηρία – φωτογραφία, φωτοτυπώ, φωτοβολταϊκά – πυροσβεστική, πυρομανής, πυροβολώ, πυρκαγιά – τεχνολογία, τεχνοκράτης, τεχνοτροπία – θεολογία, θεομηνία, θεοποιώ

ΘΕΜΑ 19ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, Πρωταγόρας, 321b-322a

Ἄτε δὴ οὖν οὐ πάνυ τι σοφὸς ὢν ὁ Ἐπιμηθεὺς ἔλαθεν αὐτὸν καταναλώσας τὰς δυνάμεις εἰς τὰ ἄλογα· λοιπὸν δὴ ἀκόσμητον ἔτι αὐτῷ ἦν τὸ ἀνθρώπων γένος, καὶ ἠπόρει ὅτι χρήσαιτο. Ἀποροῦντι δὲ αὐτῷ ἔρχεται Προμηθεὺς ἐπισκεψόμενος τὴν νομὴν, καὶ ὁρᾷ τὰ μὲν ἄλλα ζῶα ἐμμελῶς πάντων ἔχοντα, τὸν δὲ ἄνθρωπον γυμνόν τε καὶ ἀνυπόδητον καὶ ἄστρωτον καὶ ἄοπλον· ἤδη δὲ καὶ ἡ εἰμαρμένη ἡμέρα παρῆν, ἐν ᾗ ἔδει καὶ ἄνθρωπον ἐξιέναι ἐκ γῆς εἰς φῶς. Ἀπορία οὖν σχόμενος ὁ Προμηθεὺς ἦντινα σωτηρίαν τῷ ἀνθρώπῳ εὖροι, κλέπτει Ἥφαιστου καὶ Ἀθηναῖς τὴν ἔντεχνον σοφίαν σὺν πυρί—ἀμήχανον γὰρ ἦν ἄνευ πυρὸς αὐτὴν κτητὴν τῷ ἢ χρησίμην γενέσθαι—καὶ οὕτω δὴ δωρεῖται ἀνθρώπῳ. Τὴν μὲν οὖν περὶ τὸν βίον σοφίαν ἄνθρωπος ταύτη ἔσχεν, τὴν δὲ πολιτικὴν οὐκ εἶχεν· ἦν γὰρ παρὰ τῷ Δίι. Τῷ δὲ Προμηθεὶ εἰς μὲν τὴν ἀκρόπολιν τὴν τοῦ Διὸς οἴκησιν οὐκέτι ἐνεχώρει εἰσελθεῖν—πρὸς δὲ καὶ αἱ Διὸς φυλακαὶ φοβεραὶ ἦσαν—εἰς δὲ τὸ τῆς Ἀθηναῖς καὶ Ἥφαιστου οἶκημα τὸ κοινόν, ἐν ᾧ ἐφιλοτεχνεῖτην, λαθὼν εἰσέρχεται, καὶ κλέψας τὴν τε ἔμπτυρον τέχνην τὴν τοῦ Ἥφαιστου καὶ τὴν ἄλλην τὴν τῆς Ἀθηναῖς δίδωσιν ἀνθρώπῳ, καὶ ἐκ τούτου εὐπορία μὲν ἀνθρώπῳ τοῦ βίου γίγνεται, Προμηθεὶ δὲ δι’ Ἐπιμηθεὶ ὕστερον, ἥπερ λέγεται, κλοπῆς δίκη μετῆλθεν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἄνθρωπος θείας μετέσχε μοίρας, πρῶτον μὲν διὰ τὴν τοῦ θεοῦ συγγένειαν ζῶων μόνον θεοὺς ἐνόμισεν, καὶ ἐπεχείρει βωμούς τε ἰδρύεσθαι καὶ ἀγάλματα θεῶν· ἔπειτα φωνὴν καὶ ὀνόματα ταχὺ διηρθρώσατο τῇ τέχνῃ, καὶ οἰκήσεις καὶ ἐσθῆτας καὶ ὑποδέσεις καὶ στρωμνάς καὶ τὰς ἐκ γῆς τροφὰς ἠύρετο.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Α1.

α. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «Σωστό», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «Λάθος», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο (μονάδες 3) και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις λέξεις/φράσεις του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν (μονάδες 3):

1. Ο Επιμηθέας ξόδεψε χωρίς να το καταλάβει τα εφόδια στα άλογα ζώα.
2. Ο Προμηθέας καταδικάστηκε για κλοπή εξαιτίας της απερισκεψίας του αδερφού του.
3. Ο άνθρωπος δεν είχε μερίδιο από τον κλήρο των θεών.

β. Ποια ήταν η αρχική κατάσταση του ανθρώπου ως προς την επιβίωσή του και ποια μετά το δώρο του Προμηθέα; (μονάδες 4)

Μονάδες 10

Β1. Να εξηγήσετε το νόημα της φράσης «*τὴν περὶ τὸν βίον σοφίαν*».

Μονάδες 10

Β2.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Αἰσχύλος, Προμηθεὺς Δεσμώτης, στ. 442-466

Στην τραγωδία *Προμηθεὺς δεσμώτης*, ο Αἰσχύλος πραγματεύεται την ηρωική αντίσταση του αλυσοδεμένου στον Καύκασο Προμηθέα να υποκύψει στο θέλημα του Δία. Το απόσπασμα που ακολουθεί προέρχεται από το δεύτερο επεισόδιο, στο οποίο ο Προμηθέας απευθύνεται στον χορό των Ωκεανίδων και μιλάει για τις καθοριστικής σημασίας εφευρέσεις του και τη γενικότερη προσφορά του που κατέστησε δυνατή την εξέλιξη του ανθρώπου.

*Τα ξέρετε καλά· τις δυστυχίες
ακούστε των θνητῶν, που ενώ δεν είχαν
πρωτύτερα μυαλό, με νου και σκέψη
τους φώτισα. Κι ὅσα θα πω, δεν εἶναι
παράπονο γι' αὐτούς, μονάχα δείχνω
το τι καλὸ τους ἔχω κάνει· πρώτα
ἐκεῖνοι ἐβλεπαν, μα ἐβλεπαν τοῦ κάκου
κι ἀκουγαν, μα δεν ἀκουγαν καθόλου,
ἀλλὰ ως θολές μορφές ονείρων σ' ὅλο
το μᾶκρος τῆς ἀργόσυρτης ζωῆς των
αστόχαστα ἀνακάτευαν τὰ πάντα·
κι οὐδέ πλιθόχτιστα ξέραν νὰ χτίζουν
ἠλιόφωτα καλύβια, οὐδέ τὴν τέχνη
τὰ ξύλα νὰ δουλεύουν, μα ὑπόγεια ζούσαν
σ' ἀνήλιαγες σπηλιές στῆς γῆς τὰ βάθη,
καθὼς τ' ἀλαφροκίνητα μερμήγκια.
(...)*

(445)

(450)

*Μα καὶ τὸν ἀριθμὸ, πρώτη σοφία,
τοὺς βρήκα ἐγώ, καὶ τῶν γραμμάτων
τὰ συνταιριάσματα, δουλεύτρα τέχνη,*

(460)

μητέρα των Μουσών, μνήμη των πάντων.

Κι έβαλα πρώτος στο ζυγό τα ζώα

σε ζεύγλες και σαμάρια να δουλεύουν,

για να σηκώνουν των θνητών τους μόχθους

τους πιο τρανούς, και δαμασμένα στο άρμα

τ' αλόγατα έζεψα, λαμπρό καμάρι (465)

της πλούσιας αρχοντιάς.

Μτφρ. Τ. Ρούσσου

Ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές έχει η κατάσταση του ανθρώπου, όπως την περιγράφει ο Αισχύλος στην τραγωδία του *Προμηθεύς Δεσμώτης* σε σχέση με την περιγραφή του Πρωταγόρα;

Μονάδες 10

B3. Να ταξινομήσετε τα ακόλουθα γεγονότα στην κατάλληλη χρονική σειρά ξεκινώντας από το παλαιότερο χρονικά (ένδειξη 1) και καταλήγοντας στο νεότερο χρονικά (ένδειξη 5):

- α. Ο Αριστοτέλης εγκαταστάθηκε στη Μακεδονία και ανέλαβε την αγωγή του Αλέξανδρου.
- β. Ο Πλάτων επέστρεψε στις Συρακούσες για δεύτερη φορά.
- γ. Ο Ιουστινιανός έκλεισε οριστικά την Ακαδημία.
- δ. Ο Σωκράτης καταδικάστηκε σε θάνατο και ήπιε το κώνειο.
- ε. Ο Αριστοτέλης γεννήθηκε στα Στάγειρα, μια μικρή πόλη της Χαλκιδικής.

1 -	2 -	3 -	4 -	5 -
-----	-----	-----	-----	-----

Μονάδες 10

B4. Για καθεμία από τις παρακάτω λέξεις του αρχαίου διδαγμένου κειμένου να γράψετε μία περίοδο λόγου στη Νέα Ελληνική, όπου η ίδια λέξη, στο ίδιο μέρος του λόγου, σε οποιαδήποτε μορφή της (πτώση, αριθμό, γένος, έγκλιση, χρόνο) χρησιμοποιείται με διαφορετική σημασία από αυτήν που έχει στο κείμενο: *Απορία, φυλακαί, κοινόν, ένόμισεν, όνόματα*.

Μονάδες 10

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

α.

1-Σ: *ὁ Ἐπιμηθεὺς ἔλαθεν αὐτὸν καταναλώσας τὰς δυνάμεις εἰς τὰ ἄλογα*

2-Σ: *Προμηθεά δὲ δι' Ἐπιμηθεά ὕστερον, ἥπερ λέγεται, κλοπῆς δίκη μετῆλθεν*

3-Λ: *ὁ ἄνθρωπος θείας μετέσχε μοίρας*

β. Ο άνθρωπος αρχικά ήταν γυμνός, ξυπόλητος, δίχως σκεπάσματα και όπλα, το πιο απροστάτευτο από όλα τα ζώα. Μετά το δώρο του Προμηθέα, ο άνθρωπος βρήκε κατοικίες και ενδύματα και παπούτσια και στρωσίδια και τις τροφές που δίνει η γη, αντιμετωπίζοντας επαρκώς τις βιοτικές του ανάγκες.

B1.

Στη συγκεκριμένη έκφραση του Πρωταγόρα η λέξη *σοφία* δεν δηλώνει τις προχωρημένες, ολοκληρωμένες γνώσεις του σοφού ή επιστήμονα, αλλά τις πρακτικές γνώσεις που βοηθούν τον εκάστοτε άνθρωπο να επιβιώσει και να ρυθμίσει τη ζωή του σε ατομικό ή οικογενειακό επίπεδο. Ο άνθρωπος χάρη στο διπλό δώρο του Προμηθέα (*τὴν ἔντεχνον σοφίαν σὺν πυρί*) απέκτησε τη σοφία για να επιβιώσει, να καλύψει τις πρακτικές του ανάγκες και να υπερβεί τις ελλείψεις της βιολογικής του φύσης. Έτσι, *ἡ περὶ τὸν βίον σοφία* τον βοήθησε να αντισταθμίσει τη φυσική αδυναμία του σε σχέση με τα άλλα ζώα, εξαιτίας της απρονοησίας του Επιμηθέα και αποτέλεσε την προϋπόθεση για τον υλικοτεχνικό πολιτισμό του, αλλά και για την εκδήλωση «προκοινωνικής» συμπεριφοράς. Η ανθρώπινη νοημοσύνη, ένα θεϊκό κομμάτι μέσα στον άνθρωπο, γίνεται το όχημα της ιστορίας, της εξέλιξης του ανθρώπου. Πιο συγκεκριμένα, η *περὶ τὸν βίον σοφία* ήταν αυτή που επέτρεψε στους ανθρώπους να αναπτύξουν θρησκεία και θρησκευτική τέχνη, να πιστεύουν στην ύπαρξη των θεών και να δημιουργούν τις προϋποθέσεις για την οργάνωση και τέλεση των θρησκευτικών τελετών (κατασκευή βωμών και φιλοτέχνηση αγαλμάτων θεών). Επιπλέον, ο άνθρωπος ανακαλύπτει τον έναρθρο λόγο χάρη στη δημιουργικό στοιχείο της ανθρώπινης λογικότητας και αντιμετωπίζει τις βασικές βιοτικές ανάγκες (στέγη, ενδυμασία, διατροφή) με αποτελεσματικό τρόπο. Συνοψίζοντας, η *περὶ τὸν βίον σοφία* (αλλιώς: η *εὐπορία ἀνθρώπῳ τοῦ βίου*) ταυτίζεται με το ζῆν εξασφαλίζοντας την ανθρώπινη επιβίωση. [223 λέξεις]

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Αἰσχύλος, Προμηθεὺς Δεσμώτης, στ. 442-466

Οι απόψεις που διατυπώνονται στον μύθο του Πρωταγόρα και στο απόσπασμα από τον Προμηθέα Δεσμώτη του Αισχύλου συμφωνούν μεταξύ τους όσον αφορά την εξέλιξη της

ανθρώπινης κοινωνίας. Παρουσιάζουν δηλαδή τον ανθρώπινο πολιτισμό ως αποτέλεσμα μιας επίπονης και συνεχούς πορείας προς την πρόοδο, κατά την οποία ο άνθρωπος κατάφερε να ξεπεράσει μια κατάσταση δυστυχίας, ελλείψεων, φόβου και ανέχειας. Στον μύθο του Πρωταγόρα ο άνθρωπος χωρίς εφόδια, εξαιτίας του Επιμηθέα, μετέβη σε μια άλλη κατάσταση, χάρη στο δώρο (*ἔντεχνος σοφία σὺν πυρὶ, ἔμπυρος τέχνη, περὶ τὸν βίον σοφίαν, τῇ τέχνῃ*) που του προσέφερε ο Προμηθέας. Ειδικότερα, βελτίωσε τις συνθήκες της καθημερινής ζωής του, απέκτησε γλωσσικό εκφραστικό ὄργανο, επινόησε τρόπους ένδυσης, έφτιαξε υποδήματα, και εξασφάλισε τροφή από τη γη. Στο μεταφρασμένο απόσπασμα από τον *Προμηθέα Δεσμώτη* του Αισχύλου οι άνθρωποι πριν από την παρέμβαση του Προμηθέα δεν διέθεταν πρακτική νοημοσύνη, για να μπορούν να κατανοήσουν τον κόσμο και να επινοήσουν τρόπους βελτίωσης της ζωής τους. Ο Προμηθέας, λοιπόν, είναι αυτός που τους διδάσκει όλες τις τέχνες (*τις δυστυχίες ακούστε των θνητῶν, που ενώ δεν είχαν πρωτύτερα μυαλό, με νου και σκέψη τους φώτισα... κι ουδέ πλιθόχτιστα ξέραν να χτίζουν ηλιόφωτα καλύβια, ουδέ την τέχνητα ξύλα να δουλεύουν, μα υπόγεια ζούσαν*), καθώς και τα γράμματα και τους αριθμούς. Και στα δύο κείμενα γίνεται λόγος για τις πρωταρχικές γνώσεις του ανθρώπινου είδους με τις οποίες εξασφαλίζεται η επιβίωσή του, αφού ο άνθρωπος γίνεται πλέον κατασκευαστής και δημιουργός. Το βάρος, ωστόσο, στο απόσπασμα του Αισχύλου πέφτει στον καθοριστικό ρόλο του Προμηθέα στην απόκτηση τεχνογνωσίας εκ μέρους του ανθρώπου, ενώ στον μύθο του σοφιστή το στάδιο αυτό, της τεχνογνωσίας, προετοιμάζει τη μετάβαση στο επόμενο, το πιο σημαντικό στάδιο, που συνδέεται με την πολιτική τέχνη. Ο μύθος του Πρωταγόρα τονίζει κυρίως το αλληλένδετο της ύπαρξης και επιβίωσης του ανθρώπου με τον πρώτο σχηματισμό των κοινωνιών. Τέλος, και στα δύο αποσπάσματα είναι διάχυτος ο τόνος αισιοδοξίας για την εξελικτική πορεία του ανθρώπινου γένους. [315 λέξεις]

B3. 1-δ, 2-ε, 3-β, 4-α, 5-γ

B4.

- Για να πάρει το επίδομα, χρειάζεται να καταθέσει το χαρτί/πιστοποιητικό **απορίας**.
- Η κατάσταση στις **φυλακές** είναι απελπιστική τόσο για τους κρατούμενους όσο και για τους εργαζόμενους.
- Παρόλο που η μητέρα του ήταν χρόνια βουλευτής, αυτός δεν θέλει να ασχοληθεί με τα **κοινά**.
- Λέει τα πράγματα με το **όνομά** τους, χωρίς περιστροφές.
- **Νόμιζα** ότι σήμερα θα πάμε εκδρομή και δεν διάβασα τίποτε ...

ΘΕΜΑ 20ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, Πρωταγόρας, 322a-322d

Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἄνθρωπος θείας μετέσχε μοίρας, πρῶτον μὲν διὰ τὴν τοῦ θεοῦ συγγένειαν ζῶων μόνον θεοὺς ἐνόμισεν, καὶ ἐπεχείρει βωμούς τε ἰδρύνεσθαι καὶ ἀγάλματα θεῶν· ἔπειτα φωνὴν καὶ ὀνόματα ταχὺ διηρθρώσατο τῇ τέχνῃ, καὶ οἰκήσεις καὶ ἐσθῆτας καὶ ὑποδέσεις καὶ στρωμνὰς καὶ τὰς ἐκ γῆς τροφὰς ἠϋρετο. Οὕτω δὲ παρεσκευασμένοι κατ' ἀρχὰς ἄνθρωποι ὥκουν σποράδην, πόλεις δὲ οὐκ ἦσαν· ἀπώλλυντο οὖν ὑπὸ τῶν θηρίων διὰ τὸ πανταχῇ αὐτῶν ἀσθενέστεροι εἶναι, καὶ ἡ δημιουργικὴ τέχνη αὐτοῖς πρὸς μὲν τροφήν ἱκανὴ βοηθὸς ἦν, πρὸς δὲ τὸν τῶν θηρίων πόλεμον ἐνδεής —πολιτικὴν γὰρ τέχνην οὐπω εἶχον, ἥς μέρος πολεμική— ἐζήτουν δὴ ἀθροίζεσθαι καὶ σώζεσθαι κτίζοντες πόλεις· ὅτ' οὖν ἀθροισθεῖεν, ἡδίκουν ἀλλήλους ἅτε οὐκ ἔχοντες τὴν πολιτικὴν τέχνην, ὥστε πάλιν σκεδαννύμενοι διεφθείροντο. Ζεὺς οὖν δείσας περὶ τῷ γένει ἡμῶν μὴ ἀπόλοιτο πᾶν, Ἑρμῆν πέμπει ἄγοντα εἰς ἀνθρώπους αἰδῶ τε καὶ δίκην, ἵν' εἶεν πόλεων κόσμοι τε καὶ δεσμοὶ φιλίας συναγωγοί. Ἐρωτᾷ οὖν Ἑρμῆς Δία τίνα οὖν τρόπον δοίῃ δίκην καὶ αἰδῶ ἀνθρώποις· «Πότερον ὡς αἱ τέχναι νενέμηνται, οὕτω καὶ ταύτας νείμω; νενέμηνται δὲ ὧδε· εἷς ἔχων ἰατρικὴν πολλοῖς ἱκανὸς ἰδιώταις, καὶ οἱ ἄλλοι δημιουργοί· καὶ δίκην δὴ καὶ αἰδῶ οὕτω θῶ ἐν τοῖς ἀνθρώποις, ἢ ἐπὶ πάντας νείμω;» «Ἐπὶ πάντας», ἔφη ὁ Ζεὺς, «καὶ πάντες μετεχόντων· οὐ γὰρ ἂν γένοιτο πόλεις, εἰ ὀλίγοι αὐτῶν μετέχοιεν ὥσπερ ἄλλων τεχνῶν· καὶ νόμον γε θεὸς παρ' ἐμοῦ τὸν μὴ δυνάμενον αἰδοῦς καὶ δίκης μετέχειν κτείνειν ὡς νόσον πόλεως».

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Α1.

α. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «**Σωστό**», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «**Λάθος**», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο (μονάδες 3) και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις **λέξεις/φράσεις** του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν (μονάδες 3):

1. Ο Προμηθέας πρόσφερε ως δώρο στους ανθρώπους τον έναρθρο λόγο.
2. Οι τεχνικές γνώσεις ήταν αφενός σημαντική βοήθεια για τους ανθρώπους στην ανεύρεση τροφής και αφετέρου στον πόλεμο με τα θηρία.
3. Ο Πρωταγόρας διατυπώνει τον ισχυρισμό ότι οι άνθρωποι αδικούσαν ο ένας τον άλλο, επειδή δεν είχαν την πολιτική τέχνη.

β. ἀπώλλυντο οὖν ὑπὸ τῶν θηρίων διὰ τὸ πανταχῇ αὐτῶν ἀσθενέστεροι εἶναι, καὶ ἡ δημιουργικὴ τέχνη αὐτοῖς πρὸς μὲν τροφήν ἱκανὴ βοηθὸς ἦν: Σε ποιες λέξεις αναφέρονται οι αντωνυμίες **αὐτῶν** και **αὐτοῖς** στο συγκεκριμένο απόσπασμα; (μονάδες 4)

Μονάδες 10

B1. Ποιο ρόλο έπαιξαν στην εξέλιξη του πολιτισμού η «**αἰδώς**» και η «**δίκη**» σύμφωνα με τον μύθο του Πρωταγόρα;

Μονάδες 10

B2.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Πλάτων, Πρωταγόρας, 318e

«Το μάθημα [το οποίο διδάσκω] είναι η εύβουλία, η σωστή σκέψη και λήψη αποφάσεων τόσο για τα θέματα που αφορούν τα οἰκεῖα, την ιδιωτική ζωή, πώς δηλαδή να διευθετεί κανείς με τον καλύτερο τρόπο τα ζητήματα του οἴκου του, όσο και για τα θέματα που αφορούν την πόλη, ώστε να είναι κανείς όσο γίνεται πιο ικανός να πράξει και να μιλήσει για τα πολιτικά θέματα».

«Άραγε», είπα εγώ [δηλ. ο Σωκράτης, που αφηγείται τη συζήτησή του με τον Πρωταγόρα σε τρίτο φίλο του], «παρακολουθώ σωστά τα λεγόμενά σου; Γιατί απ' ό,τι καταλαβαίνω, μιλάς για την πολιτική τέχνη και εννοείς πως αναλαμβάνεις να κάνεις τους άνδρες αγαθούς πολίτες».

«Αυτό ακριβώς, Σωκράτη», είπε, «είναι το μάθημα που ισχυρίζομαι πως διδάσκω».

Αφού μελετήσετε το παραπάνω παράλληλο κείμενο, να εξηγήσετε τι ακριβώς διδάσκει ο Πρωταγόρας στους μαθητές του αξιοποιώντας στοιχεία και από τα δύο κείμενα (αρχαίο διδαγμένο και παράλληλο).

Μονάδες 10

B3. Να ταξινομήσετε τα ακόλουθα γεγονότα στην κατάλληλη χρονική σειρά ξεκινώντας από το παλαιότερο χρονικά (ένδειξη 1) και καταλήγοντας στο νεότερο χρονικά (ένδειξη 5):

α. Ο Αριστοτέλης έφτασε στην Αθήνα για να σπουδάσει στην Ακαδημία.

β. Η είδηση για τον θάνατο του Αλέξανδρου έφτασε στην Αθήνα.

γ. Ο Αριστοτέλης ασχολήθηκε με την αγωγή του Αλέξανδρου.

δ. Ο Πλάτων επισκέφθηκε για τρίτη φορά τη Σικελία.

ε. Ο Πλάτων γεννήθηκε στην Αθήνα από αριστοκράτες γονείς.

1 -	2 -	3 -	4 -	5 -
-----	-----	-----	-----	-----

Μονάδες 10

B4. Να εντοπίσετε στο αρχαίο διδαγμένο κείμενο λέξεις που έχουν **ετυμολογική συγγένεια** με τις παρακάτω λέξεις της Νέας Ελληνικής: **νοικοκύρης, απώλεια, άξονας, θέση, νοσηρός.**

Μονάδες 10

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

α.

1-Λ: *ἔπειτα φωνήν καὶ ὀνόματα ταχὺ διηρθρώσατο τῇ τέχνῃ*

2-Λ: *ἡ δημιουργικὴ τέχνη αὐτοῖς πρὸς μὲν τροφήν ἱκανὴ βοηθὸς ἦν, πρὸς δὲ τὸν τῶν θηρίων πόλεμον ἐνδεής*

3-Σ: *ἡδίκουν ἀλλήλους ἄτε οὐκ ἔχοντες τὴν πολιτικὴν τέχνην*

β. Η αντωνυμία **αὐτῶν** αναφέρεται στα θηρία, ενώ η αντωνυμία **αὐτοῖς** αναφέρεται στους ανθρώπους

B1.

Στο συγκεκριμένο απόσπασμα η *αἰδώς* και η *δίκη* αναδεικνύονται ως οι αναγκαίες προϋποθέσεις προκειμένου οι άνθρωποι να μεταβούν στη φάση της οργανωμένης κοινωνίας που θα τους επιτρέψει να επιβιώσουν, αλλά και να αναπτυχθούν ηθικοπνευματικά. Έτσι, με τον τρόπο αυτό συγκεκριμενοποιείται η *πολιτική τέχνη*. Ειδικότερα, η λέξη *δίκη* δεν χρησιμοποιείται με τη σημασία της δικαστικής διαδικασίας, αλλά βρίσκεται κοντά στην αρχική της σημασία. Ως *δίκη* εννοείται εδώ η αίσθηση του σωστού ή της δικαιοσύνης, η έμφυτη αντίληψη για το δίκαιο, το κοινό περί δικαίου αίσθημα. Η *αἰδώς* αναφέρεται στο συναίσθημα ντροπής του κοινωνικού ανθρώπου για κάθε πράξη που προσκρούει στον καθιερωμένο ηθικό κώδικα του κοινωνικού περιβάλλοντος. Τόσο η *αἰδώς* όσο και η *δίκη* κρίνονται απαραίτητες για κάθε πολίτη, αφού εξασφαλίζουν την αξιοπρέπεια του ανθρώπου, τον εμποδίζουν να συμπεριφέρεται εγωιστικά, μισαλλόδοξα και ατομικιστικά, και συμβάλλουν στην εμπέδωση της πολιτικής ενότητας και κοινωνικής αρμονίας. Χάρη στην *αἰδώς* και στη *δίκη* εξασφαλίζεται η αρμονική συμβίωση μέσα στην πόλη, η συνοχή του συνόλου, η ισορροπία και η ευταξία. Με αυτές τις προϋποθέσεις αναπτύσσονται μεταξύ των ανθρώπων σχέσεις φιλίας, συνεργασίας, αλληλεγγύης και αλληλοσεβασμού.

Επιπλέον, η *αἰδώς* οδηγεί σε ό,τι ονομάζεται «*πόλεων κόσμοι*», εμπνέει στους πολίτες κόσμια συμπεριφορά και συντελεί στην κατάκτηση της αυτονομίας τους, αναγκαία για την αρμονία της κοινωνίας. Αλλά και η *δίκη* παραπέμπει στο «*πόλεων δεσμοί*», σε υπαγορεύσεις με τις οποίες οι πολίτες υποβάλλονται σε δεσμεύσεις της συμπεριφοράς τους, ώστε να επιβάλλεται η συνοχή της πολιτικής κοινωνίας. Η συμπληρωματική λειτουργία των δύο «*δώρων*» συνεπάγεται *φιλίαν*, που σημαίνει ηθική ενότητα της πολιτείας, σύμπνοια και ομόνοια των πολιτών, ώστε να συμβιώνουν αρμονικά. Επομένως, η ανάπτυξη αυτών των

παραγόντων αποτελεί τη βάση της κοινωνικής οργάνωσης του ανθρώπου με κανόνες αρμονικής συμβίωσης. Με τον τρόπο αυτό ο Πρωταγόρας προτείνει πως η θεμελίωση μιας δημοκρατικής, αρμονικής κοινωνικής ζωής προϋποθέτει την αποδοχή των αξιών του αλληλοσεβασμού και της δικαιοσύνης, την αναγνώριση της ισοτιμίας και της ισονομίας ανάμεσα στις ανθρώπινες σχέσεις. [310 λέξεις]

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, Πρωταγόρας, 318e

Για τους αρχαίους Έλληνες ο άνθρωπος ήταν πρώτα πρώτα πολιτικόν ον και η ύπαρξή του ήταν αδιανόητη έξω από την πόλη στην οποία ήταν ενταγμένος. Γι' αυτό και ο Πρωταγόρας διατείνεται στο παράλληλο κείμενο πως η διδασκαλία του αποσκοπεί στο να γίνουν οι μαθητές του ικανοί να κρίνουν σωστά καθετί που αφορά τις ιδιωτικές και δημόσιες υποθέσεις (*εὐβουλία, η σωστή σκέψη και λήψη αποφάσεων/ για τα θέματα που αφορούν τα οἰκεῖα/ και για τα θέματα που αφορούν την πόλη*) αποκτώντας την ορθή κρίση. Τη νοητική αυτή βελτίωση ο Σωκράτης την ερμηνεύει, στη συνέχεια, ως διδασκαλία της *πολιτικής τέχνης* που στοχεύει να κάνει τους άνδρες αγαθούς πολίτες, αναζητώντας έτσι και ηθική χροιά στα μαθήματα του Πρωταγόρα. Ο όρος *πολιτική τέχνη* χρησιμοποιείται εναλλακτικά προς τον όρο *εὐβουλία*. Και οι δύο όροι, πάντως, αφορούν τη δράση του ατόμου στην ιδιωτική και στη δημόσια ζωή ως πολίτη, ως υπεύθυνου μέλους δηλαδή της οργανωμένης πολιτικά συμβιωτικής ομάδας, γιατί μόνο μέσα στην πόλη μπορεί να δράσει και να καταξιωθεί ευεργετικά για τον εαυτό του και για το σύνολο.

Στον μύθο που αφηγείται ο Πρωταγόρας ο Δίας δίνει την *αιδώ* και τη *δίκη* ως προϋποθέσεις απαραίτητες για την κοινωνική οργάνωση και τη σωτηρία του ανθρώπου από τον ενδεχόμενο αφανισμό τους. Το συγκεκριμένο ζεύγος εννοιών συγκεκριμενοποιεί πλέον την *πολιτική τέχνη*, καθώς ανάμεσα σε άλλες αρετές, επιλέγονται οι δύο κυριότερες, αυτές που έχουν διάφανο πολιτικό χαρακτήρα. Αυτές τις δύο αρετές τις διαθέτει ο άνθρωπος ως ηθικές καταβολές και προδιάθεση. Για να γίνουν, όμως, κτήμα του και να φτάσει στην πλήρη κατάκτηση της πολιτικής αρετής πρέπει να καταβάλει προσπάθεια και αγώνα. Ο άνθρωπος δεν γεννιέται, αλλά γίνεται κάτοχος της πολιτικής αρετής μέσα από μαθητεία σε αυτήν, με διδαχή, προσπάθεια και τη συμβολή των φορέων αγωγής και των νόμων (*«Ἐπὶ πάντας,»... «καὶ πάντες μετεχόντων»... κτείνειν ὡς νόσον πόλεως.»*). Από τα δύο κείμενα, επομένως, αποσαφηνίζεται το τι ακριβώς διδάσκει ο Πρωταγόρας, πού αποσκοπεί και γιατί είναι αναγκαία η διδαχή του. [318 λέξεις]

B3. 1-ε, 2-α, 3-δ, 4-γ, 5-β

B4. οίκήσεις, άπώλλυντο/άπόλοιτο, ἄγοντα/συναγωγοί, θῶ/θες, νόσον

ΘΕΜΑ 21ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, Πρωταγόρας, 322a-322d

Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἄνθρωπος θείας μετέσχε μοίρας, πρῶτον μὲν διὰ τὴν τοῦ θεοῦ συγγένειαν ζῶων μόνον θεοὺς ἐνόμισεν, καὶ ἐπεχείρει βωμούς τε ἰδρύνεσθαι καὶ ἀγάλματα θεῶν· ἔπειτα φωνὴν καὶ ὀνόματα ταχὺ διηρθρώσατο τῇ τέχνῃ, καὶ οἰκῆσεις καὶ ἐσθῆτας καὶ ὑποδέσεις καὶ στρωμνὰς καὶ τὰς ἐκ γῆς τροφὰς ἠϋρετο. Οὕτω δὲ παρεσκευασμένοι κατ' ἀρχὰς ἄνθρωποι ὥκουν σποράδην, πόλεις δὲ οὐκ ἦσαν· ἀπώλλυντο οὖν ὑπὸ τῶν θηρίων διὰ τὸ πανταχῇ αὐτῶν ἀσθενέστεροι εἶναι, καὶ ἡ δημιουργικὴ τέχνη αὐτοῖς πρὸς μὲν τροφήν ἱκανὴ βοηθὸς ἦν, πρὸς δὲ τὸν τῶν θηρίων πόλεμον ἐνδεής —πολιτικὴν γὰρ τέχνην οὐπω εἶχον, ἥς μέρος πολεμική— ἐζήτουν δὴ ἀθροίζεσθαι καὶ σώζεσθαι κτίζοντες πόλεις· ὅτ' οὖν ἀθροισθεῖεν, ἡδίκουν ἀλλήλους ἅτε οὐκ ἔχοντες τὴν πολιτικὴν τέχνην, ὥστε πάλιν σκεδαννύμενοι διεφθείροντο. Ζεὺς οὖν δείσας περὶ τῷ γένει ἡμῶν μὴ ἀπόλοιτο πᾶν, Ἑρμῆν πέμπει ἄγοντα εἰς ἀνθρώπους αἰδῶ τε καὶ δίκην, ἵν' εἶεν πόλεων κόσμοι τε καὶ δεσμοὶ φιλίας συναγωγοί. Ἐρωτᾷ οὖν Ἑρμῆς Δία τίνα οὖν τρόπον δοίῃ δίκην καὶ αἰδῶ ἀνθρώποις· «Πότερον ὥς αἱ τέχναι νενέμηνται, οὕτω καὶ ταύτας νείμω; νενέμηνται δὲ ὧδε· εἷς ἔχων ἰατρικὴν πολλοῖς ἱκανὸς ἰδιώταις, καὶ οἱ ἄλλοι δημιουργοί· καὶ δίκην δὴ καὶ αἰδῶ οὕτω θῶ ἐν τοῖς ἀνθρώποις, ἢ ἐπὶ πάντας νείμω;» «Ἐπὶ πάντας», ἔφη ὁ Ζεὺς, «καὶ πάντες μετεχόντων· οὐ γὰρ ἂν γένοιτο πόλεις, εἰ ὀλίγοι αὐτῶν μετέχοιεν ὥσπερ ἄλλων τεχνῶν· καὶ νόμον γε θεὸς παρ' ἐμοῦ τὸν μὴ δυνάμενον αἰδοῦς καὶ δίκης μετέχειν κτείνειν ὥς νόσον πόλεως».

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Α1.

α. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «**Σωστό**», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «**Λάθος**», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο (μονάδες 3) και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις **λέξεις/φράσεις** του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν (μονάδες 3):

1. Οι τεχνικές γνώσεις προσέφεραν τα αναγκαία όπλα στον άνθρωπο προκειμένου να αντιμετωπίσει τα θηρία.
2. Οι άνθρωποι επιδίωκαν να χτίζουν πόλεις, αν και δεν ήταν κάτοχοι της πολιτικής τέχνης.
3. Η ιατρική αποτελεί τέχνη την οποία κατέχουν όλοι οι άνθρωποι ανεξαιρέτως.

β. Ποια εντολή έδωσε ο Δίας στον Ερμή και ποια στους ανθρώπους; (μονάδες 4)

Μονάδες 10

B1. αἰδώς, δίκη: Ποιο είναι το περιεχόμενο καθεμιάς έννοιας; Γιατί θεωρούνται «*πόλεων κόσμοι τε καὶ δεσμοὶ φιλίας συναγωγοί*»;

Μονάδες 10

B2.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Ζαν Ζακ Ρουσό, Το κοινωνικό συμβόλαιο

Ο Ρουσό διατυπώνει τη δική του πρόταση για το κοινωνικό συμβόλαιο ως μια συμφωνία που υπογράφουν με πλήρη επίγνωση άτομα ίσα μεταξύ τους: μέσω αυτής, την «πολιτική» κοινωνία ορίζουν θεσμοί που εξασφαλίζουν τη δικαιοσύνη και η φυσική ελευθερία αντικαθίσταται από την ηθική ελευθερία.

Διατυπώνω την υπόθεση ότι φτάνει κάποια στιγμή που τα εμπόδια, με την αντίστασή τους, ξεπερνούν τη φυσική ισχύ που κάθε άτομο μπορεί να διαθέτει για την αυτοσυντήρησή του στη φυσική κατάσταση. Τότε αυτή η πρωτόγονη κατάσταση δεν είναι δυνατό να διατηρηθεί, και το ανθρώπινο γένος θα είχε εκλείψει, αν δεν άλλαζε τον τρόπο διαβίωσής του. [...] Πλην όμως, καθώς οι άνθρωποι δεν μπορούν να δημιουργούν καινούργιες μορφές φυσικής ισχύος, αλλά μόνο να συνενώσουν και να καθοδηγήσουν τις ήδη υπάρχουσες, δεν έχουν άλλον τρόπο για τη διαφύλαξη της ζωής παρά να ενωθούν σχηματίζοντας ένα σύνολο δυνάμεων που να μπορεί να υπερνικά τις αντιστάσεις, να θέτει σε κίνηση τις δυνάμεις αυτές με ένα μονάχα κίνητρο και να τις κάνει να ενεργούν εναρμονισμένα.

(από το σχολικό βιβλίο της Φιλοσοφίας)

Έχει ειπωθεί από ορισμένους μελετητές ότι ο Πρωταγόρας διατυπώνει στον μύθο του για πρώτη φορά την έννοια του «κοινωνικού συμβολαίου». Αφού μελετήσετε το παραπάνω παράλληλο κείμενο του Ζαν Ζακ Ρουσό, να επιβεβαιώσετε τον παραπάνω ισχυρισμό αξιοποιώντας στοιχεία και από τα δύο κείμενα (αρχαίο διδαγμένο και παράλληλο κείμενο).

Μονάδες 10

B3. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε κάθε όνομα της στήλης Α και δίπλα το γράμμα της στήλης Β που αντιστοιχεί στη σωστή φράση.

A	B
1. Θεόφραστος	α. κατήγορος του Σωκράτη
2. Δημόκριτος	β. ίδρυσε αριστοτελική σχολή με το όνομα
3. Άνυτος	Περίπατος

4. Χαρμίδης	γ. τύραννος των Συρακουσών (405-367 π.Χ.)
5. Διονύσιος Α΄	δ. ατομικός φιλόσοφος του 5 ^{ου} /4 ^{ου} αι. π.Χ. ε. θεός του Πλάτωνα

Μονάδες 10

B4. Για καθεμία από τις παρακάτω λέξεις του αρχαίου διδαγμένου κειμένου να γράψετε μία περίοδο λόγου στη Νέα Ελληνική, όπου η συγκεκριμένη λέξη να χρησιμοποιείται **με διαφορετική σημασία** από αυτήν που έχει στο αρχαίο κείμενο: **θείας, ένόμισεν, διεφθείροντο, κόσμοι, συναγωγοί**. Μπορείτε να τη χρησιμοποιήσετε **σε οποιαδήποτε μορφή της** (μέρος του λόγου, πτώση, αριθμό, γένος, έγκλιση, χρόνο).

Μονάδες 10

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

α.

1-Λ: *ἡ δημιουργικὴ τέχνη αὐτοῖς πρὸς μὲν τροφήν ἱκανὴ βοηθὸς ἦν, πρὸς δὲ τὸν τῶν θηρίων πόλεμον ἐνδεής*

2-Σ: *ἐζήτουν δὴ ἀθροίζεσθαι καὶ σώζεσθαι κτίζοντες πόλεις*

3-Λ: *εἷς ἔχων ἰατρικὴν πολλοῖς ἱκανὸς ἰδιώταις*

β. Ο Δίας έδωσε την εντολή στον Ερμή να μοιράσει την αιδώ και τη δίκη σε όλους τους ανθρώπους, γιατί αλλιώς δεν θα μπορούσαν να υπάρχουν οργανωμένες πολιτικές κοινωνίες. Παράλληλα, διέταξε να θεσπιστεί νόμος μεταξύ των ανθρώπων σύμφωνα με τον οποίο, όποιος δεν είναι ικανός να μετέχει στη δίκη και την αιδώ να τον σκοτώνουν σαν να είναι αρρώστια της πόλης.

B1.

Στο συγκεκριμένο απόσπασμα η *αἰδώς* και η *δίκη* αναδεικνύονται ως οι αναγκαίες προϋποθέσεις προκειμένου οι άνθρωποι να μεταβούν στη φάση της οργανωμένης κοινωνίας που θα τους επιτρέψει να επιβιώσουν, αλλά και να αναπτυχθούν ηθικοπνευματικά. Έτσι, με τον τρόπο αυτό συγκεκριμενοποιείται η *πολιτική τέχνη*. Ειδικότερα, η λέξη *δίκη* δεν χρησιμοποιείται με τη σημασία της δικαστικής διαδικασίας, αλλά βρίσκεται κοντά στην αρχική της σημασία. Ως *δίκη* εννοείται εδώ η αίσθηση του σωστού ή της δικαιοσύνης, η έμφυτη αντίληψη για το δίκαιο, το κοινό περί δικαίου αίσθημα. Η *αἰδώς* αναφέρεται στο συναίσθημα ντροπής του κοινωνικού ανθρώπου για κάθε πράξη που προσκρούει στον καθιερωμένο ηθικό κώδικα του κοινωνικού περιβάλλοντος. Τόσο η *αιδώς* όσο και η *δίκη* κρίνονται απαραίτητες για κάθε πολίτη, αφού εξασφαλίζουν την αξιοπρέπεια του ανθρώπου, τον εμποδίζουν να συμπεριφέρεται εγωιστικά, μισαλλόδοξα και ατομικιστικά, και συμβάλλουν στην εμπέδωση της πολιτικής ενότητας και κοινωνικής αρμονίας. Χάρη στην *αιδώ* και στη *δίκη* εξασφαλίζεται η αρμονική συμβίωση μέσα στην πόλη, η συνοχή του συνόλου, η ισορροπία και η ευταξία. Με αυτές τις προϋποθέσεις αναπτύσσονται μεταξύ των ανθρώπων σχέσεις φιλίας, συνεργασίας, αλληλεγγύης και αλληλοσεβασμού.

Επιπλέον, η *αιδώς* οδηγεί σε ό,τι ονομάζεται «*πόλεων κόσμοι*», εμπνέει στους πολίτες κόσμια συμπεριφορά και συντελεί στην κατάκτηση της αυτονομίας τους, αναγκαία για την αρμονία της κοινωνίας. Αλλά και η *δίκη* παραπέμπει στο «*πόλεων δεσμοί*», σε υπαγορεύσεις με τις οποίες οι πολίτες υποβάλλονται σε δεσμεύσεις της συμπεριφοράς τους, ώστε να

επιβάλλεται η συνοχή της πολιτικής κοινωνίας. Η συμπληρωματική λειτουργία των δύο «δώρων» συνεπάγεται *φιλίαν*, που σημαίνει ηθική ενότητα της πολιτείας, σύμπνοια και ομόνοια των πολιτών, ώστε να συμβιώνουν αρμονικά. Επομένως, η ανάπτυξη αυτών των παραγόντων αποτελεί τη βάση της κοινωνικής οργάνωσης του ανθρώπου με κανόνες αρμονικής συμβίωσης. Με τον τρόπο αυτό ο Πρωταγόρας προτείνει πως η θεμελίωση μιας δημοκρατικής, αρμονικής κοινωνικής ζωής προϋποθέτει την αποδοχή των αξιών του αλληλοσεβασμού και της δικαιοσύνης, την αναγνώριση της ισοτιμίας και της ισονομίας ανάμεσα στις ανθρώπινες σχέσεις. [310 λέξεις]

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Ζαν Ζακ Ρουσό, *Το κοινωνικό συμβόλαιο*

Στον μύθο του Πρωταγόρα ο Δίας δίνει την εντολή στον Ερμή να μοιράσει την *αιδώ* και τη *δίκη* σε ένα μεταγενέστερο στάδιο ανάπτυξης του ανθρώπου, αναγνωρίζοντας την αδυναμία επιβίωσής του χωρίς την πολιτική αρετή. Ο Πρωταγόρας, λοιπόν, φαίνεται πως είναι υπέρμαχος του νόμου και της έννομης τάξης, τονίζοντας την υπεροχή της *νόμω* κατάστασης σε σχέση με τη *φύσει* κατάσταση. Η *νόμω* κατάσταση, δηλαδή η πολιτικά οργανωμένη κοινωνία, όπου το δίκαιο ταυτίζεται με το νόμιμο και η πολιτική παιδεία είναι οργανικά δεμένη με τη ζωή του ατόμου στην κοινωνία, είναι αποτέλεσμα της εξέλιξης του πολιτισμού που έχει, στην αντίληψη του Πρωταγόρα, προοδευτικό χαρακτήρα. Η *νόμω* κατάσταση είναι ένα προωθημένο στάδιο στην εξέλιξη του πολιτισμού και αντιτίθεται στη *φύσει* κατάσταση, όπου ο βίος του ανθρώπου είναι άτακτος και άναρχος και όπου το άτομο καθορίζεται από τις παρορμήσεις του και είναι άμοιρο παιδείας (*ὅτ' οὕν ἀθροισθεῖεν, ἡδίκουν ἀλλήλους ἅτε οὐκ ἔχοντες τὴν πολιτικὴν τέχνην*). Η ευνομία είναι το πολιτικό ιδεώδες του Πρωταγόρα.

Ανάλογη με την ανάλυση που έκανε ο Πρωταγόρας για την εξέλιξη της ανθρώπινης ζωής, προκύπτει και από τον Ρουσό. Στο παράλληλο κείμενο υποστηρίζεται πως έξω από τις οργανωμένες ομάδες το άτομο δεν είχε καν τη δυνατότητα να επιβιώσει (*Τότε αυτή η πρωτόγονη κατάσταση δεν είναι δυνατό να διατηρηθεί, και το ανθρώπινο γένος θα είχε εκλείψει, αν δεν άλλαζε τον τρόπο διαβίωσής του*). Από τη στιγμή που βιολογικά ο άνθρωπος δεν μπορεί να αλλάξει, αντιλαμβάνεται πως μόνο η συνεργασία με κανόνες δικαίου θα του επιτρέψουν να επιβιώσει και να μεγαλουργήσει. Καθένας χρειάζεται τους άλλους κι έχει ανάγκη να αποτελέσει με τους άλλους μια ομάδα ενωμένη και συμπαγή. Παρόμοιες ενώσεις συνεπάγονται τον σεβασμό και την αμοιβαία αναγνώριση των δικαιωμάτων του άλλου. Μπορεί κανείς να πει ότι αυτή η αρχή προϋποθέτει ένα είδος συμβολαίου, όπου ο καθένας συνδέεται με τους άλλους, για να αποκτήσει τα πλεονεκτήματα που προσφέρει ένα τέτοιο

συμβόλαιο. Αναγνωρίζουμε, λοιπόν, στη σκέψη του Πρωταγόρα τον σπόρο εκείνου που πολύ αργότερα, την εποχή του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού, θα ονομαζόταν «κοινωνικό συμβόλαιο». [328 λέξεις]

B3. 1-β, 2-δ, 3-α, 4-ε, 5-γ

B4.

- Πέρασα πολύ όμορφα στον γάμο της **θείας** μου, αν και δεν το περίμενα!
- **Νόμιζα** πως ήταν νωρίς, αλλά τελικά πέρασε η ώρα χωρίς να το καταλάβω.
- Τα χρήματα τον **έχουν διαφθείρει** εντελώς και δεν διστάζει να διαπράττει συνεχώς άδικες πράξεις.
- Επικρατεί μεγάλη αναστάτωση και ανησυχία σε όλον τον **κόσμο** λόγω του πολέμου.
- Από τα δεδομένα **συνάγεται** το συμπέρασμα πως τα δύο τρίγωνα είναι ίσα.

ΘΕΜΑ 22ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, Πρωταγόρας, 322c-323a & Άριστοτέλης, Πολιτικά, Α1.12, 1253a29-39

Πλάτων, Πρωταγόρας, 322c-323a

Ζεὺς οὖν δείσας περὶ τῷ γένει ἡμῶν μὴ ἀπόλοιτο πᾶν, Ἑρμῆν πέμπει ἄγοντα εἰς ἀνθρώπους αἰδῶ τε καὶ δίκην, ἵν' εἴεν πόλεων κόσμοι τε καὶ δεσμοὶ φιλίας συναγωγοί. Ἐρωτᾷ οὖν Ἑρμῆς Δία τίνα οὖν τρόπον δοίῃ δίκην καὶ αἰδῶ ἀνθρώποις· «Πότερον ὥς αἱ τέχναι νενέμηνται, οὕτω καὶ ταύτας νείμω; νενέμηνται δὲ ὧδε· εἷς ἔχων ἰατρικὴν πολλοῖς ἱκανὸς ἰδιώταις, καὶ οἱ ἄλλοι δημιουργοί· καὶ δίκην δὴ καὶ αἰδῶ οὕτω θῶ ἐν τοῖς ἀνθρώποις, ἢ ἐπὶ πάντας νείμω;» «Ἐπὶ πάντας», ἔφη ὁ Ζεὺς, «καὶ πάντες μετεχόντων· οὐ γὰρ ἂν γένοιτο πόλεις, εἰ ὀλίγοι αὐτῶν μετέχοιεν ὥσπερ ἄλλων τεχνῶν· καὶ νόμον γε θὲς παρ' ἐμοῦ τὸν μὴ δυνάμενον αἰδοῦς καὶ δίκης μετέχειν κτείνειν ὥς νόσον πόλεως». Οὕτω δὴ, ὦ Σώκρατες, καὶ διὰ ταῦτα οἱ τε ἄλλοι καὶ Ἀθηναῖοι, ὅταν μὲν περὶ ἀρετῆς τεκτονικῆς ἢ λόγος ἢ ἄλλης τινὸς δημιουργικῆς, ὀλίγοις οἴονται μετεῖναι συμβουλῆς, καὶ ἐάν τις ἐκτὸς ὧν τῶν ὀλίγων συμβουλεύῃ, οὐκ ἀνέχονται, ὥς σὺ φῆς—εἰκότως, ὥς ἐγὼ φημι—ὅταν δὲ εἰς συμβουλὴν πολιτικῆς ἀρετῆς ἴωσιν, ἦν δεῖ διὰ δικαιοσύνης πᾶσαν ἰέναι καὶ σωφροσύνης, εἰκότως ἅπαντος ἀνδρὸς ἀνέχονται, ὥς παντὶ προσῆκον ταύτης γε μετέχειν τῆς ἀρετῆς ἢ μὴ εἶναι πόλεις. Αὕτη, ὦ Σώκρατες, τούτου αἰτία.

Άριστοτέλης, Πολιτικά, Α1.12, 1253a29-39

Φύσει μὲν οὖν ἡ ὁρμὴ ἐν πᾶσιν ἐπὶ τὴν τοιαύτην κοινωνίαν [: τὴν πόλιν]· ὁ δὲ πρῶτος συστήσας μεγίστων ἀγαθῶν αἴτιος. Ὡσπερ γὰρ καὶ τελεωθεὶς βέλτιστον τῶν ζώων ἄνθρωπος ἐστίν, οὕτω καὶ χωρισθεὶς νόμου καὶ δίκης χεῖριστον πάντων. Χαλεπωτάτη γὰρ ἀδικία ἔχουσα ὅπλα· ὁ δὲ ἄνθρωπος ὅπλα ἔχων φύεται φρονήσει καὶ ἀρετῇ, οἷς ἐπὶ τάναντία ἔστι χρῆσθαι μάλιστα. Διὸ ἀνοσιώτατον καὶ ἀγριώτατον ἄνευ ἀρετῆς, καὶ πρὸς ἀφροδίσια καὶ ἐδωδὴν χεῖριστον. Ἡ δὲ δικαιοσύνη πολιτικόν· ἡ γὰρ δίκη πολιτικῆς κοινωνίας τάξις ἐστίν, ἡ δὲ δικαιοσύνη τοῦ δικαίου κρίσις.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Α1.

α. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «Σωστό», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «Λάθος», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο (μονάδες 5) και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή

σας γράφοντας τις **λέξεις/φράσεις** του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν (μονάδες 5):

1. Ο Δίας στέλνει τον Ερμή να φέρει στους ανθρώπους την αιδώ και τη δικαιοσύνη από φόβο μην εξαφανιστεί το ανθρώπινο γένος.
2. Ο Δίας πρόσταξε τον Ερμή να διανείμει στους ανθρώπους την αιδώ και τη δικαιοσύνη με τον ίδιο τρόπο όπως έχουν μοιραστεί τα διάφορα επαγγέλματα.
3. Κατά τον Πρωταγόρα δεν είναι δυνατόν να υπάρξουν οργανωμένες κοινωνίες, αν λίγοι άνθρωποι συμμετέχουν στην αιδώ και τη δίκη, όπως έγινε με τις υπόλοιπες τέχνες.
4. Στην Αθήνα στις συνελεύσεις της Εκκλησίας του Δήμου για θέματα πολιτικής δεν ανέχονται κάποιον να συμβουλεύει αν δεν ανήκει στους λίγους ειδικούς.
5. Ο άνθρωπος ακόμη και χωρίς τον νόμο και τη δικαιοσύνη είναι το ανώτερο από όλα τα έμβια όντα.

Μονάδες 10

B1. Να συγκρίνετε την άποψη του Αριστοτέλη για τον άνθρωπο με εκείνη που υποστηρίζει ο Πρωταγόρας στον μύθο του.

Μονάδες 10

B2.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Θουκυδίδης, Ιστορίαι, Β37

Στη δημόσια ζωή μας είμαστε ελεύθεροι, αλλά και στις καθημερινές μας σχέσεις δεν υποβλέπομε ο ένας τον άλλο, δεν θυμώνομε με τον γείτονά μας αν διασκεδάξει, και δεν του δείχνουμε όψη πειραγμένου που, αν ίσως δεν τον βλάπτει, όμως τον στενοχωρεί. Αν, ωστόσο, η αυστηρότητα λείπει από την καθημερινή μας ζωή, στα δημόσια πράγματα, από εσωτερικό σεβασμό, δεν παρανομούμε. Σεβόμαστε τους άρχοντες, πειθαρχούμε στους νόμους και, μάλιστα, σε όσους έχουν γίνει για να προστατεύουν τους αδυνάτους και όσους που, αν και άγραφοι, είναι ντροπή να τους παραβαίνει κανείς.

Μτφρ. Ν. Σκουτερόπουλος

Πώς αντιλαμβάνεστε την έννοια της **αίδου** αξιοποιώντας στοιχεία τόσο από τον μύθο του Πρωταγόρα όσο και από το παραπάνω παράλληλο κείμενο από τον Επιτάφιο λόγο του Περικλή.

Μονάδες 10

B3. Να συνδέσετε καθεμία από τις φράσεις της στήλης Α με μία φράση της στήλης Β, ώστε να συμπληρώνεται ορθά το νόημά της.

A	B
1. Η σωκρατική αμφισβήτηση υπήρξε	α. δημιουργική.
	β. πηγή άρνησης.
2. Ο Σωκράτης καταδικάστηκε επειδή	α. ειρωνεύτηκε τους πολιτικούς της εποχής.
	β. θεωρήθηκε υπεύθυνος για την πολιτική συμπεριφορά των μαθητών του.
3. Το πρώτο θέμα συζήτησης μεταξύ Σωκράτη και Πρωταγόρα είναι	α. η φύση της αρετής.
	β. η διδασκαλία της αρετής.
4. Στη δικαιοσύνη εμπεριέχονται τρεις αρετές	α. σοφία, ανδρεία, σωφροσύνη
	β. ανδρεία, εντιμότητα, σοφία
5. Ο Αριστοτέλης πρόβαλε τον όρο	α. ευτυχία.
	β. ευδαιμονία.

Μονάδες 10

B4. Για καθεμία από τις παρακάτω λέξεις του αρχαίου διδαγμένου κειμένου, να γράψετε ένα **ομόρριζο ουσιαστικό** της Νέας Ελληνικής, απλό ή σύνθετο: **δείσας, δίκην, νείμω, φύεται, χρῆσθαι.**

Μονάδες 10

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

1-Σ: Ζεὺς οὖν δείσας περὶ τῷ γένει ἡμῶν μὴ ἀπόλοιτο πᾶν

2-Λ: «Ἐπὶ πάντας», ἔφη ὁ Ζεὺς, «καὶ πάντες μετεχόντων ...

3-Σ: οὐ γὰρ ἂν γένοιτο πόλεις, εἰ ὀλίγοι αὐτῶν μετέχοιεν ὥσπερ ἄλλων τεχνῶν

4-Λ: εἰς συμβουλήν πολιτικῆς ἀρετῆς ..., εἰκότως ἅπαντος ἀνδρὸς ἀνέχονται

5-Λ: χωρισθεὶς νόμου καὶ δίκης χεῖριστον πάντων

B1.

Στον μύθο του Πρωταγόρα οι άνθρωποι δεν θα ήταν ικανοί να συμβιώσουν, αν ο Δίας δεν τους δώριζε την πολιτική αρετή, απαραίτητη για τη συμβίωση μέσα σε ένα κοινωνικό-πολιτικό περιβάλλον. Χωρίς την αιδώ και τη δίκη το ανθρώπινο γένος θα εξαφανιζόταν (μὴ ἀπόλοιτο πᾶν). Χωρίς τη συμμετοχή στην αιδώ και τη δίκη οι οργανωμένες πολιτικές κοινωνίες δεν θα μπορούσαν να υπάρξουν (οὐ γὰρ ἂν γένοιτο πόλεις, εἰ ὀλίγοι αὐτῶν μετέχοιεν ὥσπερ ἄλλων τεχνῶν) αλλά θα κυριαρχούσε η αδικία και το δίκαιο του ισχυρότερου. Συνεπώς, η τάση κοινωνικής συνύπαρξης εκδηλώνεται κατά τον Πρωταγόρα από την εξωτερική αναγκαιότητα που επιβάλλει αφενός η φυσική υπεροχή των άγριων θηρίων κι αφετέρου ο κίνδυνος αλληλοεξόντωσης των ανθρώπων. Η άποψη του Αριστοτέλη στα *Πολιτικά* για τον άνθρωπο εμβαθύνει περισσότερο. Ο Αριστοτέλης πιστεύει δηλαδή ότι η κοινωνία των ανθρώπων δεν υφίσταται μόνο λόγω της χρησιμότητάς της ούτε ανάγεται μόνο στην ίδια την ανθρώπινη δημιουργικότητα (σε αυτό συμφωνεί με τον Πρωταγόρα), αλλά και λόγω της έμφυτης επιθυμίας των ανθρώπων να συνυπάρχουν με άλλους (*φύσει μὲν οὖν ἡ ὁρμή ἐν πᾶσιν ἐπὶ τὴν τοιαύτην κοινωνίαν*). Ο άνθρωπος είναι ανώτερος από όλα τα έμβια όντα, όταν με τη λογική υπερβαίνει την πρωτόγονη κατάσταση στην οποία συχνά τον οδηγούν οι ενστικτώδεις ενέργειες (*ὁ δὲ ἄνθρωπος ὄπλα ἔχων φύεται φρονήσει καὶ ἀρετῇ*). Η λογική τον οδηγεί να ζει σύμφωνα με τον νόμο και τη δικαιοσύνη. Αυτό σημαίνει ότι με την κυριαρχία του νόμου ελέγχονται και υποτάσσονται οι παθολογικές ορμές και ορέξεις, ενώ ο άνθρωπος *χωρισθεὶς νόμου καὶ δίκης*, αν απομακρυνθεί από τον νόμο και τη δικαιοσύνη, επιστρέφει στην πρωτόγονη κατάσταση. Τότε δικαιολογημένα χαρακτηρίζεται ως το πιο ανόσιο και άγριο ζώο (*χεῖριστον πάντων*), αφού στρέφεται πλέον στην υπερβολή και στην αδικία. Η φράση «*φύεται φρονήσει καὶ ἀρετῇ*» δεν υπονοεί ότι η αρετή υπάρχει εκ γενετής, στον άνθρωπο, αλλά ότι αυτός έχει τη δυνατότητα (την έμφυτη προδιάθεση) και τις προϋποθέσεις για να την αποκτήσει. [310 λέξεις]

B2.ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Θουκυδίδης, Ιστορίαι, Β37

Στο πλαίσιο του διαλόγου μεταξύ των δύο θεών (Δία και Ερμή), το ζεύγος των εννοιών *αἰδώς* και *δίκη* χρησιμοποιείται για να προσδιοριστεί η έννοια της πολιτικής αρετής. Η *δίκη* είναι η αίσθηση και η εφαρμογή του σωστού στις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων, ενώ η *αἰδώς* συνδυάζει σε γενικές γραμμές τα αισθήματα της ντροπής, της σεμνότητας, της τιμής και του σεβασμού προς τους άλλους και προς τον εαυτό μας. Τόσο η *δίκη* όσο και η *αἰδώς* θεωρούνται απαραίτητες προϋποθέσεις για την κοινωνική συμβίωση. Καλούνται να λειτουργήσουν ως *πόλεων κόσμοι καὶ δεσμοὶ φιλίας συναγωγοί*, απαραίτητα στοιχεία για να υπάρξει στην πολιτική κοινότητα τάξη, αρμονία και ομόνοια, ενότητα σωμάτων και ψυχών. Και ο Περικλής στο παράλληλο κείμενο από τον Επιτάφιο καθώς εξυμνεί το αθηναϊκό πολίτευμα, επισημαίνει ότι η ελευθερία που χαρακτηρίζει τον Αθηναίο πολίτη δεν τον εμποδίζει στο να συμπεριφέρεται με σεβασμό προς τους άλλους στην ιδιωτική του ζωή ενώ η υπακοή στους νόμους είναι αποτέλεσμα ελεύθερης συνειδητής επιλογής η οποία οφείλεται τόσο σε εσωτερικό κίνητρο (*δέος*) όσο και στο αίσθημα της ντροπής. Η έννοια της *αἰδούς*, επομένως, φαίνεται να εμπεριέχει κυρίως ό,τι στη σύγχρονη εποχή αποδίδουμε με τις έννοιες «ντροπή», «σεβασμός» και «τιμή». Είναι η βασική απαίτηση που έχει η κοινωνία από έναν άνθρωπο ο οποίος επιδιώκει να λογίζεται ενάρετος. Πρόκειται για το αίσθημα της ντροπής και της αυθόρμητης οργής μπροστά σε κάθε άπρεπη πράξη (λ.χ. στην κακοποίηση των αδυνάτων) και ταυτόχρονα για το αίσθημα της τιμής που δεν μας επιτρέπει να αποδεχόμαστε την παραβίαση θεμελιωδών αρχών της κοινωνικής συμβίωσης σε συνδυασμό με τον αυτονόητο σεβασμό προς τον συμπολίτη μας, τον οποίο και αποφεύγουμε με κάθε τρόπο να ενοχλούμε ή να δυσареετούμε. [270 λέξεις]

B3. 1-α, 2-β, 3-α, 4-α, 5-β**B4.** δειλία-δέος-άδεια, δικαστής-δικαστήριο-διάδικος, νόμος-νόμισμα-διανομή, φυλή-φυτό-φύση, χρήμα-χρήστης-κατάχρηση

ΘΕΜΑ 23ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, Πρωταγόρας, 322c-323a & Άριστοτέλης, Πολιτικά, Α1.12, 1253a29-39

Πλάτων, Πρωταγόρας, 322c-323a

Ζεύς οὖν δείσας περὶ τῷ γένει ἡμῶν μὴ ἀπόλοιτο πᾶν, Ἑρμῆν πέμπει ἄγοντα εἰς ἀνθρώπους αἰδῶ τε καὶ δίκην, ἵν' εἴεν πόλεων κόσμοι τε καὶ δεσμοὶ φιλίας συναγωγοί. Ἐρωτᾷ οὖν Ἑρμῆς Δία τίνα οὖν τρόπον δοίη δίκην καὶ αἰδῶ ἀνθρώποις· «Πότερον ὥς αἱ τέχναι νενέμηνται, οὕτω καὶ ταύτας νείμω; νενέμηνται δὲ ὧδε· εἷς ἔχων ἰατρικὴν πολλοῖς ἱκανὸς ἰδιώταις, καὶ οἱ ἄλλοι δημιουργοί· καὶ δίκην δὴ καὶ αἰδῶ οὕτω θῶ ἐν τοῖς ἀνθρώποις, ἢ ἐπὶ πάντας νείμω;» «Ἐπὶ πάντας», ἔφη ὁ Ζεύς, «καὶ πάντες μετεχόντων· οὐ γὰρ ἂν γένοιτο πόλεις, εἰ ὀλίγοι αὐτῶν μετέχοιεν ὥσπερ ἄλλων τεχνῶν· καὶ νόμον γε θὲς παρ' ἐμοῦ τὸν μὴ δυνάμενον αἰδοῦς καὶ δίκης μετέχειν κτείνειν ὥς νόσον πόλεως». Οὕτω δὴ, ὦ Σώκρατες, καὶ διὰ ταῦτα οἱ τε ἄλλοι καὶ Ἀθηναῖοι, ὅταν μὲν περὶ ἀρετῆς τεκτονικῆς ἢ λόγος ἢ ἄλλης τινὸς δημιουργικῆς, ὀλίγοις οἷονται μετεῖναι συμβουλῆς, καὶ ἐάν τις ἐκτὸς ὧν τῶν ὀλίγων συμβουλεύῃ, οὐκ ἀνέχονται, ὥς σὺ φῆς—εἰκότως, ὥς ἐγὼ φημι—ὅταν δὲ εἰς συμβουλὴν πολιτικῆς ἀρετῆς ἴωσιν, ἦν δεῖ διὰ δικαιοσύνης πᾶσαν ἰέναι καὶ σωφροσύνης, εἰκότως ἅπαντος ἀνδρὸς ἀνέχονται, ὥς παντὶ προσῆκον ταύτης γε μετέχειν τῆς ἀρετῆς ἢ μὴ εἶναι πόλεις. Αὕτη, ὦ Σώκρατες, τούτου αἰτία.

Άριστοτέλης, Πολιτικά, Α1.12, 1253a29-39

Φύσει μὲν οὖν ἡ ὁρμὴ ἐν πᾶσιν ἐπὶ τὴν τοιαύτην κοινωνίαν [: τὴν πόλιν]· ὁ δὲ πρῶτος συστήσας μεγίστων ἀγαθῶν αἴτιος. Ὡσπερ γὰρ καὶ τελεωθεὶς βέλτιστον τῶν ζώων ἄνθρωπός ἐστιν, οὕτω καὶ χωρισθεὶς νόμου καὶ δίκης χεῖριστον πάντων. Χαλεπωτάτη γὰρ ἀδικία ἔχουσα ὅπλα· ὁ δὲ ἄνθρωπος ὅπλα ἔχων φύεται φρονήσει καὶ ἀρετῇ, οἷς ἐπὶ τάναντία ἔστι χρῆσθαι μάλιστα. Διὸ ἀνοσιώτατον καὶ ἀγριώτατον ἄνευ ἀρετῆς, καὶ πρὸς ἀφροδίσια καὶ ἐδωδὴν χεῖριστον. Ἡ δὲ δικαιοσύνη πολιτικόν· ἡ γὰρ δίκη πολιτικῆς κοινωνίας τάξις ἐστίν, ἡ δὲ δικαιοσύνη τοῦ δικαίου κρίσις.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Α1.

α. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «Σωστό», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «Λάθος», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο (μονάδες 3) και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή

σας γράφοντας τις **λέξεις/φράσεις** του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν (μονάδες 3):

1. Σύμφωνα με την εντολή του Δία, δεν θα ήταν δυνατόν να υπάρξουν οργανωμένες κοινωνίες, αν λίγοι άνθρωποι μετείχαν στην αιδώ και τη δίκη, όπως έγινε με τις υπόλοιπες τέχνες.
2. Σύμφωνα με τον Πρωταγόρα, οι Αθηναίοι δέχονταν στην εκκλησία του Δήμου τον καθένα να τους δώσει συμβουλή ακόμη και για θέματα τεχνικής φύσεως.
3. Η ορμή που σπρώχνει όλους τους ανθρώπους στη δημιουργία κοινωνίας είναι έμφυτη.

β. Ποια στάση έχουν οι Αθηναίοι σχετικά με τη δημιουργική τέχνη και ποια σχετικά με την πολιτική; (μονάδες 4)

Μονάδες 10

B1. Πώς εξηγεί ο Αριστοτέλης την τάση του ανθρώπου για ζωή στην κοινωνία; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας με αναφορές στο συγκεκριμένο απόσπασμα από τα *Πολιτικά*.

Μονάδες 10

B2.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Μπαρούχ Σπινόζα, Πολιτική Πραγματεία, Ι.3,6,7

Ο Ολλανδός φιλόσοφος Μπαρούχ Σπινόζα (1632-1677) σε αυτό το έργο του (1675-76) επιχειρεί να αποδείξει πώς πρέπει να θεσμοθετείται μια κοινωνία, ώστε να διατηρηθούν η ειρήνη και η ελευθερία των πολιτών. Υποστηρίζει μία θεωρία του φυσικού δικαίου και αναλύει, όπως ο Αριστοτέλης στα *Πολιτικά*, τις τρεις μορφές πολιτευμάτων (μοναρχία, αριστοκρατία, δημοκρατία) με βάση τις επιταγές της λογικής.

Οι άνθρωποι είναι έτσι φτιαγμένοι ώστε δεν μπορούν να ζήσουν χωρίς να υπόκεινται σε κάποιο δίκαιο, κοινό για όλους [...]. Για να μπορέσει το κράτος να διατηρηθεί, θα πρέπει να οργανωθεί με τέτοιον τρόπο ώστε αυτοί που το διοικούν, είτε καθοδηγούνται από τον λόγο είτε από τα πάθη, να μην έχουν τη δυνατότητα να ενεργούν κακόπιστα ή πλημμελώς. Δεν αφορούν την ασφάλεια του κράτους τα κίνητρα που οδηγούν τους ανθρώπους να κυβερνούν σωστά, αρκεί να κυβερνούν πράγματι σωστά. [...] Τέλος, εφόσον όλοι οι άνθρωποι, είτε είναι βάρβαροι είτε πολιτισμένοι, συνάπτουν παντού σχέσεις και σχηματίζουν κάποια πολιτική κοινότητα, οι αιτίες και τα φυσικά θεμέλια του κράτους δεν πρέπει να αναζητούνται στα

διδάγματα του λόγου, αλλά να συνάγονται από την κοινή φύση ή την κοινή κατάσταση των ανθρώπων.

Μτφρ. Α. Στυλιανού

Να συγκρίνετε την άποψη του Σπινόζα με τις απόψεις Πρωταγόρα και του Αριστοτέλη για τις αιτίες που οδηγούν τους ανθρώπους να συγκροτήσουν πολιτικές κοινωνίες.

Μονάδες 10

B3. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε κάθε όνομα της στήλης Α και δίπλα το γράμμα της στήλης Β που αντιστοιχεί στη σωστή φράση.

A	B
1. Εύδοξος από την Κνίδο	α. φίλος του Αριστοτέλη που βρήκε μαρτυρικό θάνατο
2. Ξενοκράτης	β. διδάσκει στο Λύκειο
3. Ερμίας	γ. μαθηματικός, αστρονόμος και γεωγράφος
4. Αριστοτέλης	δ. πατέρας του Αριστοτέλη
5. Νικόμαχος	ε. διευθύνει την Ακαδημία

Μονάδες 10

B4. Να αντιστοιχίσετε καθεμία αρχαιοελληνική λέξη της στήλης Α με την **ετυμολογικά συγγενή** νεοελληνική λέξη της στήλης Β. Δύο λέξεις στη στήλη Β περισσεύουν.

A	B
1. δείσας	α. φυσική
2. απόλοιτο	β. οργή
3. κόσμοι	γ. απειλή
4. όρμη	δ. απώλεια
5. φύεται	ε. ορμόνη
	ζ. κόσμημα
	η. άδεια

Μονάδες 10

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

α.

1-Σ: *οὐ γὰρ ἂν γένοιτο πόλεις, εἰ ὀλίγοι αὐτῶν μετέχοιεν ὥσπερ ἄλλων τεχνῶν*

2-Λ: *ὅταν μὲν περὶ ἀρετῆς τεκτονικῆς ἦ λόγος ..., ὀλίγοις οἴονται μετεῖναι συμβουλῆς*

3-Σ: *φύσει μὲν οὖν ἡ ὁρμὴ ἐν πᾶσιν ἐπὶ τὴν τοιαύτην κοινωνίαν*

β. Οι Αθηναῖοι σε σχέση με τις δημιουργικές τέχνες επιτρέπουν μόνο σε ειδικούς να εκφέρουν γνώμη για ζητήματα τεχνικής ειδίκευσης. Αντίθετα, στην περίπτωση της πολιτικής αρετής δέχονται να ακούσουν τον καθένα, γιατί πιστεύουν ότι όλοι οι άνθρωποι είναι απαραίτητο να την κατέχουν. Σε διαφορετική περίπτωση τίθεται ζήτημα ύπαρξης της ίδιας της πολιτικής κοινότητας.

B1.

Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, η τάση του ανθρώπου για ζωή στην κοινωνία έχει τις ρίζες της στην ίδια τη φύση του ανθρώπου και λειτουργεί απροαίρετα (*φύσει μὲν οὖν ἡ ὁρμὴ ἐν πᾶσιν ἐπὶ τὴν τοιαύτην κοινωνίαν*). Από κει και πέρα ενεργοποιείται η έλλογη βούληση ορισμένων ανθρώπων και συγκροτείται πρωτογενώς η κοινότητα (*πρῶτος συστήσας*). Άρα η πρωτογενής συγκρότηση της κοινότητας ανάγεται στην ανθρώπινη επινοητικότητα χωρίς να αναιρείται το αξίωμα ότι το πολιτικό φαινόμενο θεμελιώνεται στην ανθρώπινη φύση με την έννοια ότι ο άνθρωπος από την ίδια τη βιολογική δομή του είναι προορισμένος να ζει σε οργανωμένη πολιτικά κοινωνία, στο πλαίσιο της οποίας είναι εφικτή η ευδαιμονία του. Η συγκρότηση της πολιτικής κοινωνίας δεν ήταν μια τυφλή και ενστικτώδης ενέργεια, αλλά μια λογική και ενσυνείδητη πράξη του ανθρώπου. Άλλο πράγμα η «φυσική» ιδιότητα, η «φυσικότητα» της πόλης με την έννοια του «τέλους», και άλλο η «κατασκευή» και η «συγκρότησή» της. Για το τελικό δηλαδή αποτέλεσμα είναι απαραίτητα δύο πράγματα: η «φύση» και η «τέχνη»· κάτι παραπάνω: η συνεργασία «φύσης» και «τέχνης». Επομένως, για τον Αριστοτέλη η κοινωνία των ανθρώπων υφίσταται όχι μόνο λόγω της χρησιμότητάς της, αλλά και λόγω της έμφυτης επιθυμίας των ανθρώπων να συνυπάρχουν με άλλους ανθρώπους. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει στα *Πολιτικά*, ο Αριστοτέλης θεωρούσε πως δηλαδή, ακόμα κι αν δεν χρειάζονται ο ένας τη βοήθεια του άλλου, δεν μειώνεται καθόλου η επιθυμία τους να συμβιώνουν με άλλους ανθρώπους. [229 λέξεις]

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Μπαρούχ Σπινόζα, *Πολιτική Πραγματεία*, Ι.3,6,7

Ο Σπινόζα επικαλείται την έμφυτη τάση του ανθρώπου να συγκροτεί ένα είδος πολιτικής κοινότητας και να συνυπάρχει με άλλους του είδους του. Θεωρεί ότι η πολιτική κοινωνία ανάγεται στη φύση και ότι η πολιτική κατάσταση δεν διαφέρει ριζικά από τη φυσική κατάσταση του ανθρώπου, για αυτό και το κράτος θεωρείται φυσικό, περίπου όπως στον Αριστοτέλη (*οι αιτίες και τα φυσικά θεμέλια του κράτους δεν πρέπει να αναζητούνται στα διδάγματα του λόγου, αλλά να συνάγονται από την κοινή φύση ή την κοινή κατάσταση των ανθρώπων*). Επομένως, υποστηρίζει μια θεωρία του φυσικού δικαίου που ωθεί τους ανθρώπους να συνάπτουν κοινωνικές σχέσεις και να συνδιαμορφώνουν πολιτικά οργανωμένες κοινωνίες. Ο Σπινόζα έρχεται έτσι πιο κοντά στην αριστοτελική αντίληψη του ανθρώπου ως φύσει πολιτικοῦ ζώου επισημαίνοντας την εσωτερική ανάγκη η οποία οφείλεται στην ανθρώπινη φύση. Στο πλαίσιο αυτό η πρωταγόρεια αναγωγή του ανθρώπου στη φύση και η ομογένειά του με τα ζώα είναι θέσεις συμβατές με τη διδασκαλία του Σπινόζα. Η αναγκαιότητα, επίσης, του νόμου για τη συγκρότηση πολιτικής κοινωνίας γίνεται εξίσου αποδεκτή. Ωστόσο, ο Πρωταγόρας στον μύθο του δίνει έμφαση περισσότερο στα ολέθρια αποτελέσματα (απειλή από τα θηρία, αλληλοεξόντωση, αφανισμός) που θα επιφέρει στον άνθρωπο η μη συγκρότηση οργανωμένων κοινωνιών. Τέλος, και οι τρεις διανοητές απορρίπτουν την ιδέα μίας φυσικής συνύπαρξης των ανθρώπων χωρίς νόμους, θεσμούς, κοινωνική οργάνωση, αφού κάτι τέτοιο είτε αντίκειται στην ανθρώπινη φύση (Αριστοτέλης, Σπινόζα) είτε θα οδηγήσει μοιραία στην αλληλοεξόντωση και τον αφανισμό (Πρωταγόρας). Οι διαπιστώσεις όλων είναι κοινές, χωρίς να συμμερίζονται το ίδιο πρωταρχικό αίτιο ως προς τη συγκρότηση των κοινωνιών. [252 λέξεις]

B3. 1-γ, 2-ε, 3-α, 4-β, 5-δ

B4. 1-η, 2-δ, 3-ζ, 4-ε, 5-α

ΘΕΜΑ 24ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Ἀριστοτέλης, Πολιτικά, Α1.1·8, 1252a1-7· b27-32 & Α1.12, 1253a29-39

Ἀριστοτέλης, Πολιτικά, Α1.1·8, 1252a1-7· b27-32

Ἐπειδὴ πᾶσαν πόλιν ὀρῶμεν κοινωνίαν τινὰ οὕσαν καὶ πᾶσαν κοινωνίαν ἀγαθοῦ τινος ἔνεκεν συνεστηκυῖαν (τοῦ γὰρ εἶναι δοκοῦντος ἀγαθοῦ χάριν πάντα πράττουσι πάντες), δῆλον ὡς πᾶσαι μὲν ἀγαθοῦ τινος στοχάζονται, μάλιστα δὲ καὶ τοῦ κυριωτάτου πάντων ἢ πασῶν κυριωτάτη καὶ πάσας περιέχουσα τὰς ἄλλας. Αὕτη δ' ἐστὶν ἡ καλουμένη πόλις καὶ ἡ κοινωνία ἡ πολιτική. [...]

Ἡ δ' ἐκ πλείονων κωμῶν κοινωνία τέλειος πόλις, ἥδη πάσης ἔχουσα πέρας τῆς αὐταρκειᾶς ὡς ἔπος εἰπεῖν, γινομένη μὲν τοῦ ζῆν ἔνεκεν, οὕσα δὲ τοῦ εὖ ζῆν. Διὸ πᾶσα πόλις φύσει ἔστιν, εἴπερ καὶ αἱ πρῶται κοινωνίαι. Τέλος γὰρ αὕτη ἐκείνων, ἡ δὲ φύσις τέλος ἐστίν.

Ἀριστοτέλης, Πολιτικά, Α1.12, 1253a29-39

Φύσει μὲν οὖν ἡ ὁρμὴ ἐν πᾶσιν ἐπὶ τὴν τοιαύτην κοινωνίαν [: τὴν πόλιν]· ὁ δὲ πρῶτος συστήσας μεγίστων ἀγαθῶν αἵτιος. Ὡσπερ γὰρ καὶ τελεωθεὶς βέλτιστον τῶν ζώων ἄνθρωπος ἐστίν, οὕτω καὶ χωρισθεὶς νόμου καὶ δίκης χεῖριστον πάντων. Χαλεπωτάτη γὰρ ἀδικία ἔχουσα ὄπλα· ὁ δὲ ἄνθρωπος ὄπλα ἔχων φύεται φρονήσει καὶ ἀρετῇ, οἷς ἐπὶ τάναντία ἔστι χρῆσθαι μάλιστα. Διὸ ἀνοσιώτατον καὶ ἀγριώτατον ἄνευ ἀρετῆς, καὶ πρὸς ἀφροδίσια καὶ ἐδωδὴν χεῖριστον. Ἡ δὲ δικαιοσύνη πολιτικόν· ἡ γὰρ δίκη πολιτικῆς κοινωνίας τάξις ἐστίν, ἡ δὲ δικαιοσύνη τοῦ δικαίου κρίσις.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

A1.

α. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «Σωστό», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «Λάθος», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο (μονάδες 3) και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις λέξεις/φράσεις του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν (μονάδες 3):

1. Κατά τον Αριστοτέλη όλοι οι άνθρωποι κάνουν τα πάντα για να κατακτήσουν αυτό που θεωρούν αγαθό.
2. Ο Αριστοτέλης ισχυρίζεται ότι όλες οι μορφές κοινωνικής συμβίωσης αποσκοπούν στο ίδιο αγαθό.

3. Κατά τον Αριστοτέλη όλες οι μορφές κοινωνικής συμβίωσης έχουν φυσική προέλευση.

β. Ποια όπλα έχει από τη φύση του ο άνθρωπος, κατά τον Αριστοτέλη, και πώς μπορεί να τα χρησιμοποιήσει; (μονάδες 4)

Μονάδες 10

B1. Ο Αριστοτέλης στο πρώτο απόσπασμα από τα *Πολιτικά* υποστηρίζει μεταξύ άλλων ότι η πόλη ήρθε στην ύπαρξη εκ φύσεως. Στο δεύτερο απόσπασμα αναφέρει: «**ὁ δὲ πρῶτος συστήσας μεγίστων ἀγαθῶν αἴτιος**». Να δείξετε ότι δεν υπάρχει αντίφαση μεταξύ των δύο χωρίων.

Μονάδες 10

B2.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Σοφοκλῆς, Οἰδίπους τύραννος, στ. 873-896

Στο δεύτερο στάσιμο (στ. 863-910) της τραγωδίας *Οἰδίπους τύραννος* του Σοφοκλή, ο χορός υμνεί την αιώνια αξία των θείων νόμων και προειδοποιεί ότι η υπεροψία και η ασέβεια οδηγούν μοιραία στον όλεθρο.

ΧΟΡΟΣ

Ὑβρις φυτεύει τύραννον. (873)

Αν όμως σαν τον ποταμό

η έπαρση σηκώνει ματαιότητα,

αν κατεβάσει φέρνοντας παράκαιρα δεινά

κι αν ανεβεί στην κορυφή της στέγης,

απότομα γκρεμίζεται στα βάθρα

της ανάγκης και με το πόδι στο κενό

παραπατά· το θεό παρακαλώ (880)

να μην πάψει να παλεύει για της πόλης το καλό.

Θεός ας είναι πάντα ισχύς μου και σκέψη μου.

Αν κάποιος πράττοντας και λέγοντας

πορεύεται τον υπερόπτη δρόμο,

όποιος τη Δίκη δε φοβάται

κι όποιος δε σέβεται τα ιερά τεμένη των θεών,

ας λάβει μοίρα δεινή

για την ανόσια χλιδή της έπαρσής του.

Αν κερδίζει παράνομα κέρδη (890)

κι αν δεν ξορκίζει την ασέβεια

κι αν βεβηλώνει μανιακός τ' ανέγγιχτα,

πώς θα το καυχηθεί πως θα γλιτώσει

την ψυχή απ' των θεών τα βέλη;

Αν είναι να τιμούν ανόσιες πράξεις,

γιατί να σέρνω το χορό στην ιερά πανήγυρη;

Μτφρ. Κ.Χ. Μύρης

Αφού μελετήσετε το παραπάνω απόσπασμα από την τραγωδία του Σοφοκλή *Οιδίπους τύραννος* και το δεύτερο αρχαίο διδαγμένο κείμενο από τα *Πολιτικά* του Αριστοτέλη (*Πολιτικά*, Α1.12, 1253a29-39), να εξηγήσετε για ποιους λόγους ο άνθρωπος μπορεί να οδηγηθεί σε ανήθικες συμπεριφορές και πράξεις.

Μονάδες 10

B3. Να χαρακτηρίσετε τις παρακάτω διατυπώσεις ως **Σωστές (Σ)** ή **Λανθασμένες (Λ)**:

- α. Για την αγωγή του Αλέξανδρου ο Αριστοτέλης χρησιμοποίησε κατά κύριο λόγο τα ομηρικά έπη.
- β. Όταν ο Αριστοτέλης επέστρεψε από τη Μακεδονία στην Αθήνα μετά το 335 π.Χ., συνέχισε να διδάσκει στην Ακαδημία.
- γ. Στο Α΄ βιβλίο των *Ἠθικῶν Νικομαχείων* ο Αριστοτέλης ασχολείται με τη φύση και το περιεχόμενο της *εὐδαιμονίας*.
- δ. Το *λόγον ἔχον* μέρος της ψυχής σχετίζεται με τις διανοητικές και ηθικές αρετές.
- ε. Στα *Πολιτικά* η πόλις-κράτος είναι μία κοινότητα που την αποτελούν κυβερνώντες και κυβερνώμενοι.

Μονάδες 10

B4. Να βρείτε στο αρχαίο διδαγμένο κείμενο που σας δίνεται μία **ομόρριζη λέξη** για καθεμία από τις παρακάτω λέξεις της Νέας Ελληνικής: **προϊστάμενος, πρόσχαρος, περιοχή, σύγκληση, επικός.**

Μονάδες 10

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

α.

1-Σ: τοῦ γὰρ εἶναι δοκοῦντος ἀγαθοῦ χάριν πάντα πράττουσι πάντες

2-Λ: μάλιστα δὲ καὶ τοῦ κυριωτάτου πάντων ἢ πασῶν κυριωτάτη

3-Σ: πᾶσα πόλις φύσει ἔστιν, εἵπερ καὶ αἱ πρῶται κοινωνίαι

β. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, ο άνθρωπος διαθέτει από τη φύση του ορισμένα όπλα, όπως είναι η ικανότητα για ορθή σκέψη και σωστό τρόπο συμπεριφοράς. Ωστόσο, η φυσική προδιάθεση του ανθρώπου για το αγαθό δεν σημαίνει και ότι θα καταλήξει οπωσδήποτε σε αυτό. Ο άνθρωπος έχει τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσει τον νου και τις ικανότητές του και για το κακό.

B1.

Η πολιτική λειτουργία έχει τις ρίζες της σε μια τάση που εμπεριέχεται στη φύση του ανθρώπου (φύσει μὲν οὖν ἡ ὁρμή ἐν πᾶσιν ἐπὶ τὴν τοιαύτην κοινωνίαν). Από κει και πέρα έρχεται η έλλογη βούληση ορισμένων ανθρώπων από τους οποίους συγκροτείται πρωτογενώς η κοινότητα (οἱ πρῶτοι συστήσαντες) και αυτό είναι κάτι που και πάλι ανάγεται στη φυσική ανθρώπινη δημιουργικότητα. Ο Αριστοτέλης δεν αντιφάσκει όταν υποστηρίζει ότι οι πόλεις-κράτη είναι και φυσικές κοινωνίες και προϊόντα σκόπιμης επινοητικότητας. Δεν εννοεί δηλαδή ότι οι πολιτικές κοινωνίες είναι φυσικές με τον ίδιο τρόπο που είναι φυσικές οι αποικίες των μυρμηγκιών ή τα σμήνη των μελισσών, δηλαδή ως προϊόντα ενστίκτου, αλλά ότι έχουν σχηματιστεί για να υπηρετήσουν κάποια φυσική ανάγκη, την ανάγκη λ.χ. της επιβίωσης σε συνδυασμό με την ανάγκη για μια καλή ζωή. Έτσι, η κοινωνία της πόλεως που γεννήθηκε από συνδυασμούς οικογενειών και κωμών, δεν υπηρέτησε μόνο τη φυσική ανάγκη της επιβίωσης ακόμη πιο αποτελεσματικά, αλλά υπηρέτησε και τον πρόσθετο σκοπό να δοθεί στα μέλη της η δυνατότητα να ζουν καλά (τὸ εὖ ζῆν). Άρα, άλλο πράγμα η «φυσική» ιδιότητα, η «φυσικότητα» της πόλης με την έννοια του «τέλους», και άλλο η «κατασκευή» και η «συγκρότησή» της. Για το τελικό δηλαδή αποτέλεσμα είναι απαραίτητα δύο πράγματα: η «φύση» και η «τέχνη»· κάτι παραπάνω: η συνεργασία «φύσης» και «τέχνης». Δεν είναι, επομένως, παράξενο που η πόλη για τον Αριστοτέλη είναι συγχρόνως αποτέλεσμα και έμφυτης τάσης και ανθρώπινο δημιούργημα. [234 λέξεις]

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Σοφοκλής, *Οιδίπους τύραννος*, στ. 873-896

Σύμφωνα με τον Χορό στο απόσπασμα από την τραγωδία *Οιδίππου τύραννος* του Σοφοκλή, η «ύβρη φυτεύει τύραννο». Όταν δηλαδή η *ύβρις* φτάνει στο σημείο να προσβάλλει το κύρος των αιώνιων νόμων και των ηθικών αρχών που διέπουν τις πολιτικές κοινωνίες, τότε γεννά τον τύραννο, αυτόν που εξουσιάζει πλέον με τη βία, και πορεύεται προς τον δρόμο της αναπόδραστης τιμωρίας. Ο υβριστής, όταν φθάσει στο υψηλότερο βάθρο της υπεροψίας και της ασέβειας, καταπίπτει στο βάραθρο της ολοκληρωτικής συμφοράς. Το ίδιο ισχύει και για όσους εξισώσουν το δίκαιο με το άδικο ή κερδίζουν παράνομα κέρδη απολαμβάνοντας τον οίστρο που τους δίνει η εξουσία. Συνεπώς, ο Χορός εδώ με έμμεσο τρόπο αποδίδει τις ανήθικες πράξεις των ανθρώπων στην αλαζονεία της εξουσίας, στην υπεροψία και την ασέβεια προς τους θεούς και στην επιθυμία για άνομα κέρδη. Παρόμοια και ο Αριστοτέλης στο δεύτερο κείμενο από τα *Πολιτικά* αποδίδει τις αιτίες της άδικης συμπεριφοράς στη ροπή πολλών ανθρώπων προς τις ερωτικές ηδονές και την πλεονεξία (*πρὸς ἀφροδίσια καὶ ἐδωδὴν χεῖριστον*). Όταν ο άνθρωπος δεν πραγματώνει τη φύση του και ουσιαστικά την έχει απωλέσει (*χωρισθείς νόμου καὶ δίκης*) καταλήγει να γίνεται το χειρότερο από όλα τα έμβια όντα (*ἀνοσιώτατον καὶ ἀγριώτατον*). Ο άνθρωπος είναι ανώτερος από όλα τα έμβια όντα, μόνο όταν με τη λογική υπερβαίνει την πρωτόγονη κατάσταση στην οποία συχνά τον οδηγούν οι ενστικτώδεις ενέργειες (*ὁ δὲ ἄνθρωπος ὅπλα ἔχων φύεται φρονήσει καὶ ἀρετῇ*). Η λογική είναι αυτή που τον οδηγεί να ζει σύμφωνα με τον νόμο και τη δικαιοσύνη. Αυτό σημαίνει ότι με την κυριαρχία του νόμου ελέγχονται και υποτάσσονται οι παθολογικές ορμές και ορέξεις, ενώ ο άνθρωπος *χωρισθείς νόμου καὶ δίκης*, αν απομακρυνθεί από τον νόμο και τη δικαιοσύνη, επιστρέφει στην πρωτόγονη κατάσταση. Τότε δικαιολογημένα χαρακτηρίζεται ως το πιο ανόσιο και άγριο ζώο (*χεῖριστον πάντων*), αφού στρέφεται πλέον στην υπερβολή και στην αδικία, διαπράττοντας, επομένως, ύβρη σύμφωνα με τα λεγόμενα του Χορού. [309 λέξεις]

B3. α-Σ, β-Λ, γ-Σ, δ-Λ, ε-Σ

B4. *συνεστηκυῖαν, συστήσας – χάριν – περιέχουσα, ἔχουσα, ἔχων – καλουμένη – ἔπος, εἶπεῖν*

ΘΕΜΑ 25ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, Πολιτεία, 514a-515c

Μετά ταῦτα δὴ, εἶπον, ἀπείκασον τοιοῦτῳ πάθει τὴν ἡμετέραν φύσιν παιδείας τε πέρι καὶ ἀπαιδευσίας. Ἰδὲ γὰρ ἀνθρώπους οἷον ἐν καταγείῳ οἰκήσει σπηλαιώδει, ἀναπεπταμένην πρὸς τὸ φῶς τὴν εἴσοδον ἐχούσῃ μακρὰν παρὰ πᾶν τὸ σπήλαιον, ἐν ταύτῃ ἐκ παίδων ὄντας ἐν δεσμοῖς καὶ τὰ σκέλη καὶ τοὺς αὐχένας, ὥστε μένειν τε αὐτοὺς εἷς τε τὸ πρόσθεν μόνον ὄρᾶν, κύκλῳ δὲ τὰς κεφαλὰς ὑπὸ τοῦ δεσμοῦ ἀδυνάτους περιάγειν, φῶς δὲ αὐτοῖς πυρὸς ἄνωθεν καὶ πόρρωθεν καόμενον ὅπισθεν αὐτῶν, μεταξύ δὲ τοῦ πυρὸς καὶ τῶν δεσμωτῶν ἐπάνω ὁδόν, παρ' ἣν ἰδὲ τειχίον παρῳκοδομημένον, ὥσπερ τοῖς θαυματοποιοῖς πρὸ τῶν ἀνθρώπων πρόκειται τὰ παραφράγματα, ὑπὲρ ὧν τὰ θαύματα δεικνύασιν.

Ὅρῳ, ἔφη.

Ὅρα τοίνυν παρὰ τοῦτο τὸ τειχίον φέροντας ἀνθρώπους σκεύη τε παντοδαπὰ ὑπερέχοντα τοῦ τειχίου καὶ ἀνδριάντας καὶ ἄλλα ζῶα λίθινά τε καὶ ξύλινα καὶ παντοῖα εἰργασμένα, οἷον εἰκὸς τοὺς μὲν φθεγγομένους, τοὺς δὲ σιγῶντας τῶν παραφερόντων.

Ἄτοπον, ἔφη, λέγεις εἰκόνα καὶ δεσμώτας ἀτόπους.

Ὅμοιους ἡμῖν, ἦν δ' ἐγώ· τοὺς γὰρ τοιοῦτους πρῶτον μὲν ἑαυτῶν τε καὶ ἀλλήλων οἶει ἂν τι ἑωρακέσθαι ἄλλο πλὴν τὰς σκιάς τὰς ὑπὸ τοῦ πυρὸς εἰς τὸ καταντικρὺ αὐτῶν τοῦ σπηλαίου προσπιπτούσας;

Πῶς γάρ, ἔφη, εἰ ἀκινήτους γε τὰς κεφαλὰς ἔχειν ἠναγκασμένοι εἶεν διὰ βίου;

Τί δὲ τῶν παραφερομένων; οὐ ταύτὸν τοῦτο;

Τί μήν;

Εἰ οὖν διαλέγεσθαι οἱοί τ' εἶεν πρὸς ἀλλήλους, οὐ ταῦτα ἡγῆ ἂν τὰ ὄντα αὐτοὺς νομίζειν ἄπερ ὁρῶεν;

Ἀνάγκη.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

A1. α. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «Σωστό», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «Λάθος», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο (μονάδες 3) και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις **λέξεις/φράσεις** του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν (μονάδες 3):

1. Οι δεσμώτες παραμένουν συνεχώς καθηλωμένοι στη θέση τους από την παιδική τους ηλικία.
2. Έξω από τη σπηλιά, μπροστά στην είσοδό της, καίει μια φωτιά.

3. Οι δεσμώτες συζητούν μεταξύ τους και ανταλλάσσουν απόψεις για ό,τι αντικρύζουν.

β. Ποιες πηγές φωτός αναφέρονται από τον Σωκράτη στο παραπάνω κείμενο; Να τις καταγράψετε. (μονάδες 4)

Μονάδες 10

B1. Να εξηγήσετε την απάντηση που δίνει ο Σωκράτης χρησιμοποιώντας α' πληθυντικό πρόσωπο, όταν ο Γλαύκων αμφισβητεί την ύπαρξη των δεσμωτών: *Ὅμοιους ἡμῖν, ἢν δ' ἐγώ.*

Μονάδες 10

B2.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Ὅμηρος, Ὀδύσσεια, μ 39-55

Στην Ὀδύσσεια η Κίρκη δίνει οδηγίες στον Οδυσσέα για τη διαδρομή που πρέπει να ακολουθήσει φεύγοντας από το νησί της, ώστε να προφυλαχτεί και να προφυλάξει τους συντρόφους του από τους κινδύνους της θάλασσας. Ένα από τα εμπόδια είναι οι Σειρήνες.

Θα φτάσεις πρώτα στις Σειρήνες, αυτές που καταθέλγουν

όλους τους θνητούς, όποιος βρεθεί στα μέρη τους.

40

Αν κάποιος πλησιάσει ανύποπτος κι ακούσει των Σειρήνων

τη φωνή, δεν γίνεται να τον χαρούν ξανά στον γυρισμό του

γυναίκες και μικρά παιδιά. τον θέλγουν οι Σειρήνες

με το οξύφωνο τραγούδι τους,

σ' ένα λιθάδι καθισμένες, γύρω σωρός τα κόκαλα,

45

σάρκες ανθρώπων σαπισμένες, φαγωμένα δέρματα.

Σε συμβουλεύω να τις προσπεράσεις. όσο για τους συντρόφους σου,

γλυκό κερί σαν μέλι μάλαξε και βούλωσε μ' αυτό τ' αφτιά τους,

ώστε κανείς από τους άλλους να μην το ακούσει το τραγούδι τους.

Μόνος εσύ μπορείς να τις ακούσεις, αν το θελήσεις.

50

θα πρέπει ωστόσο, εκεί στο πλοίο που θα φεύγει γρήγορα,

χέρια και πόδια να σε δέσουν, όρθιο πάνω στο κατάρτι,

με τα σχοινιά πλεγμένα γύρω του. κι έτσι να ακούσεις, να απολαύσεις των Σειρήνων τη φωνή.

Κι αν τους συντρόφους σου παρακαλείς, αν τους φωνάζεις να σε λύσουν,

Εκείνοι ακόμη πιο σφιχτά, με περισσότερα σχοινιά θα πρέπει να σε δέσουν.

55

Μτφρ. Δ. Ν. Μαρωνίτης

Να συγκρίνετε τους «δεσμώτες» του πλατωνικού σπηλαίου όπως αυτοί περιγράφονται στο αρχαίο διδαγμένο κείμενο, με τους συντρόφους του Οδυσσέα αλλά και τον ίδιο τον Οδυσσέα στο παραπάνω παράλληλο κείμενο από την *Οδύσσεια* του Ομήρου.

Μονάδες 10

B3. Να αντιστοιχίσετε καθεμία από τις φράσεις της στήλης Α του παρακάτω πίνακα με μία φράση από τη στήλη Β που συμπληρώνει ορθά το νόημά της.

A	B
1. Η κατηγορία που είχε μεγαλύτερη σχέση με την πραγματική αιτία δίωξης του Σωκράτη ήταν	α. η διαφθορά των νέων.
	β. η αθεΐα.
	γ. οι δημοκρατικές του αντιλήψεις.
2. Ο Πλάτων στο πρώτο του ταξίδι στη Σικελία	α. δίδαξε φιλοσοφία στον Δίωνα.
	β. γνώρισε τον φιλόσοφο Ευκλείδη.
	γ. ήρθε σε επαφή με τον Πυθαγορισμό.
3. Οι φιλόσοφοι-βασιλείς αναλαμβάνουν την εξουσία	α. λόγω της αριστοκρατικής/ευγενικής καταγωγής τους.
	β. από αίσθηση καθήκοντος.
	γ. από ηγετική φιλοδοξία.
4. Οι πρώτοι διάλογοι του Πλάτωνα γράφτηκαν	α. μετά το τελευταίο ταξίδι στη Σικελία.
	β. κατά την πρώτη δεκαετία μετά τον θάνατο του Σωκράτη.
	γ. πριν τον θάνατο του Σωκράτη.
5. Η θέση ότι η δικαιοσύνη είναι να αποδίδεις τα ίσα, καλό στον φίλο, κακό στον εχθρό, υποστηρίχθηκε από	α. τον Θρασύμαχο.
	β. τον Κέφαλο.
	γ. τον Πολέμαρχο.

Μονάδες 10

B4. Να βρείτε στο αρχαίο διδαγμένο κείμενο που σας δίνεται μία **ετυμολογικά συγγενή λέξη** για καθεμία από τις παρακάτω λέξεις της Νέας Ελληνικής: **υπόδημα, μόνιμος, αγωγή, έγκαυμα, δίφθογγος.**

Μονάδες 10

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1. α.

1-Σ: *έν ταύτῃ ἐκ παίδων ὄντας ἐν δεσμοῖς καὶ τὰ σκέλη καὶ τοὺς αὐχένας, ὥστε μένειντε αὐτοὺς εἷς τε τὸ πρόσθεν μόνον ὁρᾶν*

2-Λ: *ἀναπεπταμένην πρὸς τὸ φῶς τὴν εἴσοδον (...) φῶς δὲ αὐτοῖς πυρὸς ἄνωθεν καὶ πόρρωθεν καόμενον ὀπισθεν αὐτῶν*

3-Σ: *Εἰ οὖν διαλέγεσθαι οἷοί τ' εἶεν πρὸς ἀλλήλους, οὐ ταῦτα ἡγῆ ἂν τὰ ὄντα αὐτοὺς νομίζειν ἄπερ ὁρῶεν;*

β.

Η πρώτη πηγή φωτός στην αλληγορία του σπηλαίου είναι εξωτερική (ο ήλιος), η οποία όμως δεν γίνεται αντιληπτή από τους δεσμώτες στο εσωτερικό του σπηλαίου, γιατί αυτό είναι βαθύ, το στόμιό του βρίσκεται ψηλά και σε μεγάλη απόσταση από εκεί που βρίσκονται οι δεσμώτες. Η δεύτερη πηγή φωτός προέρχεται από τη φωτιά που καίει στο εσωτερικό του σπηλαίου, πίσω από τους δεσμώτες, ώστε να μην μπορούν να τη δουν, μακριά τους και σε πιο ψηλό σημείο προς το στόμιο, ώστε να αποκλείει την είσοδο του ηλιακού φωτός.

B1.

Η πλατωνική αφήγηση διακόπτεται με ένα διπλό σχόλιο:

α) το αξιολογικό σχόλιο του Γλαύκωνα: «*Ἄτοπον εἰκόνα ... καὶ δεσμώτας ἀτόπους*» με το οποίο εκφράζει την έκπληξή του και συγκρατημένη επιφύλαξη για όσα διατυπώνει ο Σωκράτης (με την επανάληψη της λέξης «*ἄτοπον*»). Έτσι, ο αναγνώστης προετοιμάζεται για τον επερχόμενο αιφνιδιασμό της απόφασης του Σωκράτη: οι αλλόκοτοι δεσμώτες είναι όμοιοι με εμάς. Με τον τρόπο αυτό ο Πλάτων επιδιώκει να προωθήσει τον φιλοσοφικό του στοχασμό.

β) το επεξηγηματικό σχόλιο του Σωκράτη με το οποίο αποκαλύπτει τον συμβολισμό των δεσμωτών, διευκολύνει τους συνομιλητές του να τον καταλάβουν, ανανεώνει το ενδιαφέρον τους για τη συνέχεια και αποφεύγει τη μονοτονία. Ο Σωκράτης με το σχόλιο «*Ὅμοιους ἡμῖν*» παραλληλίζει τους δεσμώτες με τη σύγχρονη αθηναϊκή πολιτική κοινωνία (αλλά και κάθε ανθρώπινη κοινωνία).

Πιο συγκεκριμένα, στην αθηναϊκή πολιτική κοινωνία κυριαρχούν η αδικία και η αναξιοκρατία, ενώ οι δημαγωγοί ασκούν την εξουσία. Οι άνθρωποι ζουν μέσα στο σκοτάδι της αμάθειας, δέσμιοι των παθών τους, των προκαταλήψεων και των ψευδαισθήσεών τους μακριά από την αλήθεια. Έτσι, έμμεσα εισάγεται το θέμα που θα αναπτυχθεί στην

μεθεπόμενη ενότητα: το χρέος του απελευθερωμένου δεσμώτη, δηλαδή του φύλακα/φιλοσόφου, που κατάφερε να θεαθεί την Ιδέα του Αγαθού, να ξανακατέβει στο σπήλαιο και να οδηγήσει προς την έξοδο και τους υπόλοιπους δεσμώτες. Ακόμα και η απελευθερωτική προσπάθεια του φιλοσόφου, η οποία θα αναφερθεί παρακάτω, είναι εξαιρετικά επικίνδυνη, δεν μπορεί παρά να συσχετιστεί με την άδικη καταδίκη του Σωκράτη. Ερμηνεύοντας με όρους πολιτικούς – ιστορικούς κατανοούμε ότι η εικόνα του σπηλαίου, η κοινωνία των δεσμωτών δεν είναι μια ανύπαρκτη κοινωνία, αλλά θα μπορούσε να είναι η σύγχρονη του Σωκράτη αθηναϊκή κοινωνία (ή και κάθε ανθρώπινη κοινωνία) που έχει τα εξής χαρακτηριστικά:

- α) Οι πολίτες στην συντριπτική τους πλειοψηφία κυριαρχούνται από τα ένστικτα και τα πάθη τους, και δεν αξιοποιούν την ορθή κρίση και τη λογική τους.
- β) Οι πολιτικοί ηγέτες κινούνται με βάση την ιδιοτέλεια, τον εγωισμό και την ικανοποίηση της πλεονεξίας τους, όπως για παράδειγμα οι δημαγωγοί στην Αθήνα της εποχής του Πελ/κού πολέμου.
- γ) Κυριαρχούν το ψέμα, η διαφθορά και η αδικία. [336 λέξεις]

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ “Όμηρος, Όδύσσεια, μ 39-55

Οι δεσμώτες του πλατωνικού σπηλαίου μπορούν να βλέπουν και να ακούν, χωρίς όμως να έχουν σαφή αντίληψη της πραγματικότητας, αφού είναι παγιδευμένοι σε ό,τι αντιλαμβάνονται με αυτές τις δύο κύριες αισθήσεις. Μπορούν να βλέπουν μόνο μπροστά και να αντικρύζουν οτιδήποτε απεικονίζεται στον τοίχο του σπηλαίου, χωρίς την παραμικρή υποψία για ό,τι συμβαίνει γύρω τους. Ακούν τις δικές τους ομιλίες και τις ομιλίες αυτών οι οποίοι κρύβονται πίσω από το τοιχίο μεταφέροντας αντικείμενα, και τις αποδίδουν στις σκιές που βλέπουν με τα μάτια τους. Γι' αυτόν τον λόγο βρίσκονται σε πλήρη άγνοια και πλάνη. *(τούς γάρ τοιούτους πρῶτονσπηλαίου προσπιπτούσας;)*

Όσον αφορά τους συντρόφους του Οδυσσέα, επιλέγεται η προσωρινή διακοπή της ακοής, ως μέτρο προστασίας από την παραπλανητική φωνή των Σειρήνων. Και εδώ η ακοή μπορεί να τους παρασύρει σε έναν επικίνδυνο δρόμο, χωρίς επιστροφή. Αλλά και ο ίδιος ο Οδυσσέας προστατεύεται από τα δεσμά της ακοής, έστω και με διαφορετικό τρόπο. *(όσο για τους συντρόφους σου,...κι έτσι να ακούσεις, να απολαύσεις των Σειρήνων τη φωνή.)*

Όπως, λοιπόν, οι δεσμώτες του πλατωνικού σπηλαίου έχουν στρεβλή αντίληψη της πραγματικότητας (σκιές-ήχοι μέσα στο σπήλαιο), έτσι και οι σύντροφοι του Οδυσσέα, αν δεν κλείσουν τα αυτιά τους, θα παρασυρθούν από μια διαστρεβλωμένη πραγματικότητα λόγω

των αισθήσεων (ακοή). Από την άλλη ο Οδυσσέας, είναι δεμένος ως αποτέλεσμα της δικής του ελεύθερης βούλησης σε αρμονία με τον επιδιωκόμενο σκοπό. Επιπλέον, ο Οδυσσέας έχει την ελευθερία να βλέπει και να ακούει, αλλά επιλέγει τον αυτοπεριορισμό και την αυτοδέσμευση, ως αναγνώριση της παραπλάνησης που οι αισθήσεις προκαλούν. Στην περίπτωση αυτή τα δεσμά προστατεύουν τον Οδυσσέα και καταφέρνει με αυτό τον τρόπο να αντισταθεί στην ψευδαίσθηση της ακοής του, ενώ στην αλληγορία του Πλάτωνα τα δεσμά αποτελούν το μέσο υποδούλωσης και υποταγής στον αληθοφανή κόσμο των αισθήσεων. Και στην εικόνα του σπηλαίου και στην εικόνα του Οδυσσέα και των συντρόφων του τελικά οι αισθήσεις δημιουργούν δεσμά και παγιδεύουν το μυαλό και την ψυχή των ανθρώπων. [314 λέξεις]

B3.1-α, 2-γ, 3-β, 4-β, 5-γ

B4. *δεσμοῖς-δεσμοῦ-δεσμων- δεσμώντας, μένειν, περιάγειν, κάμενον, φθεγγομένους.*

ΘΕΜΑ 26ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, Πολιτεία, 514a-515c

Μετά ταῦτα δὴ, εἶπον, ἀπείκασον τοιοῦτῳ πάθει τὴν ἡμετέραν φύσιν παιδείας τε πέρι καὶ ἀπαιδευσίας. Ἰδὲ γὰρ ἀνθρώπους οἷον ἐν καταγείῳ οἰκήσει σπηλαιώδει, ἀναπεπταμένην πρὸς τὸ φῶς τὴν εἴσοδον ἐχούσῃ μακρὰν παρὰ πᾶν τὸ σπήλαιον, ἐν ταύτῃ ἐκ παίδων ὄντας ἐν δεσμοῖς καὶ τὰ σκέλη καὶ τοὺς αὐχένας, ὥστε μένειν τε αὐτοὺς εἷς τε τὸ πρόσθεν μόνον ὄρᾶν, κύκλῳ δὲ τὰς κεφαλὰς ὑπὸ τοῦ δεσμοῦ ἀδυνάτους περιάγειν, φῶς δὲ αὐτοῖς πυρὸς ἄνωθεν καὶ πόρρωθεν καόμενον ὅπισθεν αὐτῶν, μεταξὺ δὲ τοῦ πυρὸς καὶ τῶν δεσμωτῶν ἐπάνω ὁδόν, παρ' ἣν ἰδὲ τειχίον παρῳκοδομημένον, ὥσπερ τοῖς θαυματοποιοῖς πρὸ τῶν ἀνθρώπων πρόκειται τὰ παραφράγματα, ὑπὲρ ὧν τὰ θαύματα δεικνύασιν.

Ὅρῳ, ἔφη.

Ὅρα τοίνυν παρὰ τοῦτο τὸ τειχίον φέροντας ἀνθρώπους σκεύη τε παντοδαπὰ ὑπερέχοντα τοῦ τειχίου καὶ ἀνδριάντας καὶ ἄλλα ζῶα λίθινά τε καὶ ξύλινα καὶ παντοῖα εἰργασμένα, οἷον εἰκὸς τοὺς μὲν φθεγγομένους, τοὺς δὲ σιγῶντας τῶν παραφερόντων.

Ἄτοπον, ἔφη, λέγεις εἰκόνα καὶ δεσμώτας ἀτόπους.

Ὅμοιους ἡμῖν, ἦν δ' ἐγώ· τοὺς γὰρ τοιοῦτους πρῶτον μὲν ἑαυτῶν τε καὶ ἀλλήλων οἶει ἂν τι ἑωρακέαι ἄλλο πλὴν τὰς σκιάς τὰς ὑπὸ τοῦ πυρὸς εἰς τὸ καταντικρὺ αὐτῶν τοῦ σπηλαίου προσπιπτούσας;

Πῶς γάρ, ἔφη, εἰ ἀκινήτους γε τὰς κεφαλὰς ἔχειν ἠναγκασμένοι εἶεν διὰ βίου;

Τί δὲ τῶν παραφερομένων; οὐ ταῦτόν τοῦτο;

Τί μήν;

Εἰ οὖν διαλέγεσθαι οἰοί τ' εἶεν πρὸς ἀλλήλους, οὐ ταῦτα ἡγῇ ἂν τὰ ὄντα αὐτοὺς νομίζειν ἄπερ ὁρῶεν;

Ἀνάγκη.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

A1. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «**Σωστό**», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «**Λάθος**», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο (μονάδες 5) και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις **λέξεις/φράσεις** του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν (μονάδες 5):

1. Η σπηλιά των δεσμωτών έχει ένα άνοιγμα προς το φως του ήλιου.
2. Το μακρινό φως του ήλιου δημιουργεί τις σκιές μέσα στο σπήλαιο.

3. Οι δεσμώτες είναι πλήρως ακινητοποιημένοι.
4. Οι δεσμώτες πιστεύουν πως οι σκιές συνομιλούν μεταξύ τους.
5. Ο Σωκράτης παρομοιάζει την αθηναϊκή κοινωνία με τους δεσμώτες μέσα στο σπήλαιο.

Μονάδες 10

B1. Να ερμηνεύσετε σύντομα τους παρακάτω συμβολισμούς της αλληγορίας: *έν καταγείω οίκησει σπηλαιώδει, πρὸς τὸ φῶς, ἐν δεσμοῖς, τῶν δεσμωτῶν, τὰς σκιάς τὰς ὑπὸ τοῦ πυρός.*

Μονάδες 10

B2.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Ρενέ Ντεκάρτ, Στοχασμοί περί της πρώτης φιλοσοφίας, 6ος στοχασμός

Ο Ρενέ Ντεκάρτ σε ένα από θεμελιώδη έργα της νεότερης φιλοσοφίας, τους Στοχασμούς του (1641), επιχειρηματολογεί υπέρ της ύπαρξης του Θεού και της διάκρισης της ψυχής από το σώμα. Όμως, για να διατυπώσει αληθείς προτάσεις, απαλλαγμένες από την πλάνη, αμφιβάλλει για την αξιοπιστία των αισθήσεων και αναβαθμίζει την εμπιστοσύνη στις νοητικές δυνάμεις του ανθρώπου και στον ορθό λόγο.

Αργότερα όμως, πολλές εμπειρίες κλόνισαν σιγά σιγά όλη την πίστη μου στις αισθήσεις. Ενίοτε, πύργοι που είχαν από μακριά στρογγυλή όψη φανερώθηκαν από κοντά τετράγωνοι, και πελώρια αγάλματα στημένα στην κορυφή τους δεν έμοιαζαν μεγάλα ιδωμένα από το έδαφος· και σε αναρίθμητες άλλες τέτοιες περιπτώσεις συνέλαβα τις κρίσεις επί των εξωτερικών αισθημάτων να σφάλουν. [...] Η φύση δεν μας διδάσκει να συμπεραίνουμε από τις αντιλήψεις των αισθήσεων κάτι για τα πράγματα που βρίσκονται έξω από μας χωρίς προηγούμενη εξέτασή τους από τον νου, επειδή φαίνεται να ανήκει στο πνεύμα μόνο, και όχι στο σύνθετο πνεύματος και σώματος, να μάθει την αλήθεια των πραγμάτων αυτών.

Μτφρ. Ε. Βανταράκη

Αφού μελετήσετε το παραπάνω παράλληλο κείμενο, να συγκρίνετε τις απόψεις του Πλάτωνα όπως αυτές αναπτύσσονται αλληγορικά στο αρχαίο διδαγμένο κείμενο, με τις απόψεις του Ντεκάρτ σχετικά με τον ρόλο των αισθήσεων στην προσπάθεια του ανθρώπου να προσεγγίσει την αλήθεια.

Μονάδες 10

B3. Να χαρακτηρίσετε τις παρακάτω διατυπώσεις ως **Σωστές (Σ)** ή **Λανθασμένες (Λ)**:

- α. Ο Σωκράτης αμφισβητώντας τις παραδοσιακές ιδέες και αρχές αναζητά τη βαθύτερη αλήθεια των πραγμάτων.
- β. Χάρη στην προσωπικότητα του Σωκράτη οι φιλόσοφοι άρχισαν να ασχολούνται με τη μελέτη των φυσικών φαινομένων.
- γ. Ο Πλάτων πίστεψε ότι θα μπορούσε να μεταμορφώσει τον Διονύσιο Β' σε φιλόσοφο-βασιλέα.
- δ. Οι φύλακες - άρχοντες (βασιλείς) επιδίδονται μόνο σε θεωρητικές ενασχολήσεις.
- ε. Στον διάλογο *Πολιτεία* η δικαιοσύνη ορίζεται από τον Πολέμαρχο ως η εντιμότητα στις συναλλαγές.

Μονάδες 10

B4. Να γράψετε στη Νέα Ελληνική από ένα **σύνθετο ουσιαστικό ή επίθετο** για καθεμία από τις παρακάτω σύνθετες λέξεις του αρχαίου διδαγμένου κειμένου, χρησιμοποιώντας κάθε φορά το **δεύτερο συνθετικό: *ἀπαιδευσίας, καταγείω, εἵσοδον, περιάγειν, θαυματοποιῶς***.

Μονάδες 10

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

1-Σ: *ἀναπεπταμένην πρὸς τὸ φῶς τὴν εἴσοδον ἐχούση*

2-Λ: *οἷεῖ ἂν τι ἐωρακέναι ἄλλο πλὴν τὰς σκιάς τὰς ὑπὸ τοῦ πυρός εἰς τὸ καταντικρὺ αὐτῶν τοῦ σπηλαίου προσπιπτούσας;*

3-Σ: *ὥστε μένειν τε αὐτοὺς εἷς τε τὸ πρόσθεν μόνον ὄραν, κύκλῳ δὲ τὰς κεφαλὰς ὑπὸ τοῦ δεσμοῦ ἀδυνάτους περιάγειν*

4-Σ: *Εἰ οὖν διαλέγεσθαι οἷοί τ' εἶεν πρὸς ἀλλήλους, οὐ ταῦτα ἡγῆ ἂν τὰ ὄντα αὐτοὺς νομίζειν ἄπερ ὀρῶεν;*

5-Σ: *Ὅμοιους ἡμῖν, ἧν δ' ἐγώ*

B1.

ἐν καταγείῳ οἰκῆσει σπηλαιώδει: Το σπήλαιο συμβολίζει τον κόσμο των αισθητών-υλικών αντικειμένων, ο οποίος χαρακτηρίζεται: 1) οντολογικά από φαινομενικότητα, 2) γνωσιολογικά από πλάνη και ψευδαισθήσεις, 3) ηθικά από αδικία. Αντιστοιχεί στην πολιτική κοινωνία όπου δεν κυβερνούν οι φιλόσοφοι, οι πεπαιδευμένοι και ηθικά ολοκληρωμένοι άνθρωποι.

πρὸς τὸ φῶς: Με τη συγκεκριμένη φράση υποδηλώνεται η ιδέα του Αγαθού, έξω από το σπήλαιο, στον νοητό και άυλο κόσμο των Ιδεών, ο οποίος είναι ο κόσμος της αληθινής πραγματικότητας, της αλήθειας, της γνώσης και της δικαιοσύνης.

ἐν δεσμοῖς: Οι αλυσίδες συμβολίζουν τις αισθήσεις που επιβάλλουν τον περιορισμό των ανθρώπων στον κόσμο των αισθητών-υλικών πραγμάτων, με αποτέλεσμα η σκέψη τους να μπερδεύεται και να χάνεται μέσα στις αλλεπάλληλες μεταβολές και αλλοιώσεις στις οποίες τα αισθητά υπόκεινται. Αν το εξετάσουμε σ' ένα ευρύτερο πλαίσιο, οι αλυσίδες μπορούν να παρομοιαστούν με τα ανθρώπινα πάθη, με την προσήλωσή μας στα υλικά αγαθά και σε οτιδήποτε μας κρατά μακριά από τη θέαση των Ιδεών, του Αγαθού και τη δικαιοσύνη.

τῶν δεσμωτῶν: Πρόκειται για τους κοινούς ανθρώπους, οι οποίοι έχοντας εθισθεί στις απατηλές παραστάσεις των αισθητών πραγμάτων ζουν μέσα στο ψέμα, χαρακτηρίζονται από ψευδαισθήσεις, και κατά συνέπεια κυριαρχούνται από τα πάθη και τα ένστικτά τους.

τὰς σκιάς τὰς ὑπὸ τοῦ πυρός: Πρόκειται για τα δεδομένα της αίσθησης που οι αλυσοδοσμένοι εκλαμβάνουν ως αληθινή πραγματικότητα. Πιστεύουν πως η μόνη πραγματικότητα είναι ό,τι βλέπουν ή ακούν, ό,τι τους δίνει η αίσθηση. Η στάση τους για την πραγματικότητα μπορεί να αποδοθεί με τον όρο «αφελής εμπειρισμός» και η γνωστική τους κατάσταση με τον όρο

είκασία. Οι ήχοι που συνδέονται με τις σκιές αφορούν το δεδομένο της αίσθησης το οποίο και εμπιστεύεται το υποκείμενο έχοντας τη χαμηλότερη ποιότητα γνώσης (*είκασία*). Έτσι οι δεσμώτες συνδέουν τους ήχους με τις σκιές που βλέπουν και πιστεύουν ότι παραγωγοί των ήχων είναι οι σκιές.

ὕπὸ τοῦ πυρός: Πρόκειται για τεχνητό φως, κατωτέρου βαθμού από το φως του ήλιου. Η φωτιά που καίει μέσα στη σπηλιά αποτελεί την πηγή του τεχνητού φωτός, από το οποίο φωτίζονται τα αντικείμενα μέσα σε αυτήν, και δημιουργούνται και οι σκιές. Έτσι, η φωτιά αυτή συμβολίζει την αίσθηση ως πηγή γνώσης, επιτρέποντας μια ψευδαισθητική όραση. [348 λέξεις]

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Ρενέ Ντεκάρτ, Στοχασμοί περί της πρώτης φιλοσοφίας, 6ος στοχασμός

Σύμφωνα με τον Πλάτωνα, μόνο με τη νόηση μπορεί ο άνθρωπος να προσεγγίσει την πραγματική γνώση και αλήθεια, η ψυχή να περιηγηθεί από τα αισθητά στα νοητά, από τα πάθη στην αρετή. Η πίστη και εμπιστοσύνη στις αισθήσεις κρατά τον άνθρωπο δέσμιο στο κατώτερο επίπεδο γνώσης, το οποίο δεν θα του επιτρέψει να φτάσει στην αληθινή πραγματικότητα. Ο Ντεκάρτ στο δοθέν απόσπασμα διατυπώνει ανάλογες απόψεις. Αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο οι εμπειρίες που προκύπτουν από τις αισθήσεις, όταν ελέγχονται αυτές από τη λογική, κλονίζουν τελικά την πίστη στις αισθήσεις. Συγκεκριμένα, παραθέτει παραδείγματα, τα οποία αποδεικνύουν πως οι αισθήσεις παραπλανούν, όπως συμβαίνει με τη μορφή των πύργων ή των αγαλμάτων που αλλοιώνεται κάτω από την επίδραση της όρασης (*Ενίοτε, πύργοι που είχαν....αισθημάτων να σφάλλουν*). Διατυπώνει τη θέση πως η φύση μάς διδάσκει να διαμορφώνουμε αντιλήψεις, αφού πρώτα εξετάσουμε με τον νου όσα μάς παρέχουν οι αισθήσεις (*Η φύση δεν μας διδάσκει....την αλήθεια των πραγμάτων αυτών*). Ο νους, και ειδικότερα ο ορθός λόγος μόνο επιτρέπει στον άνθρωπο να προσεγγίσει την αλήθεια των πραγμάτων, αφού παραμερίσει τα παραπλανητικά δεδομένα των αισθήσεων. [178 λέξεις]

B3. α-Σ, β-Λ, γ-Σ, δ-Λ, ε-Λ

B4. παιδαγωγός-εκπαιδευτικός-απαιδευτος, υπόγειος-ισόγειο-απογείωση, οδοστρωτήρας-άνοδος-καθοδικός, περιαγωγή-εξαγωγή-ανάγωγος, αρτοποιός-ακινητοποίηση-τροποποιητικός

ΘΕΜΑ 27ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, Πολιτεία, 514a-515c

Μετά ταῦτα δὴ, εἶπον, ἀπέεικασον τοιοῦτῳ πάθει τὴν ἡμετέραν φύσιν παιδείας τε πέρι καὶ ἀπαιδευσίας. Ἰδὲ γὰρ ἀνθρώπους οἷον ἐν καταγείῳ οἰκήσει σπηλαιώδει, ἀναπεπταμένην πρὸς τὸ φῶς τὴν εἴσοδον ἐχούσῃ μακρὰν παρὰ πᾶν τὸ σπήλαιον, ἐν ταύτῃ ἐκ παίδων ὄντας ἐν δεσμοῖς καὶ τὰ σκέλη καὶ τοὺς αὐχένας, ὥστε μένειν τε αὐτοὺς εἷς τε τὸ πρόσθεν μόνον ὄραν, κύκλῳ δὲ τὰς κεφαλὰς ὑπὸ τοῦ δεσμοῦ ἀδυνάτους περιάγειν, φῶς δὲ αὐτοῖς πυρὸς ἄνωθεν καὶ πόρρωθεν καόμενον ὀπισθεν αὐτῶν, μεταξὺ δὲ τοῦ πυρὸς καὶ τῶν δεσμωτῶν ἐπάνω ὁδόν, παρ' ἣν ἰδὲ τειχίον παρῳκοδομημένον, ὥσπερ τοῖς θαυματοποιοῖς πρὸ τῶν ἀνθρώπων πρόκειται τὰ παραφράγματα, ὑπὲρ ὧν τὰ θαύματα δεικνύουσιν.

Ὅρῳ, ἔφη.

Ὅρα τοίνυν παρὰ τοῦτο τὸ τειχίον φέροντας ἀνθρώπους σκεύη τε παντοδαπὰ ὑπερέχοντα τοῦ τειχίου καὶ ἀνδριάντας καὶ ἄλλα ζῶα λίθινά τε καὶ ξύλινα καὶ παντοῖα εἰργασμένα, οἷον εἰκὸς τοὺς μὲν φθεγγομένους, τοὺς δὲ σιγῶντας τῶν παραφερόντων.

Ἄτοπον, ἔφη, λέγεις εἰκόνα καὶ δεσμώτας ἀτόπους.

Ὅμοιους ἡμῖν, ἦν δ' ἐγώ· τοὺς γὰρ τοιοῦτους πρῶτον μὲν ἑαυτῶν τε καὶ ἀλλήλων οἶει ἂν τι ἐωρακέαι ἄλλο πλὴν τὰς σκιάς τὰς ὑπὸ τοῦ πυρὸς εἰς τὸ καταντικρὺ αὐτῶν τοῦ σπηλαίου προσπιπτούσας;

Πῶς γάρ, ἔφη, εἰ ἀκινήτους γε τὰς κεφαλὰς ἔχειν ἠναγκασμένοι εἶεν διὰ βίου;

Τί δὲ τῶν παραφερομένων; οὐ ταῦτόν τοῦτο;

Τί μήν;

Εἰ οὖν διαλέγεσθαι οἷοί τ' εἶεν πρὸς ἀλλήλους, οὐ ταῦτα ἡγῆ ἂν τὰ ὄντα αὐτοὺς νομίζειν ἄπερ ὁρῶεν;

Ἀνάγκη.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

A1. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «Σωστό», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «Λάθος», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο (μονάδες 5) και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις λέξεις/φράσεις του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν (μονάδες 5):

1. Η είσοδος της σπηλιάς δεν απέχει πολύ από το βάθος της, έτσι ώστε το φως του ήλιου να μπορεί να εισδύσει στο εσωτερικό της.

2. Ο μικρός τοίχος που διαχωρίζει τους δεσμώτες από τη φωτιά, είναι χτισμένος μπροστά από τους δεσμώτες.
3. Όλοι οι άνθρωποι που μεταφέρουν διάφορα αντικείμενα πίσω από τους δεσμώτες παραμένουν σιωπηλοί.
4. Ο Σωκράτης παρομοιάζει την αθηναϊκή κοινωνία με τους δεσμώτες μέσα στο σπήλαιο.
5. Οι δεσμώτες συζητούν μεταξύ τους και ανταλλάσσουν απόψεις για ό,τι αντικρύζουν.

Μονάδες 10

B1. Το παραπάνω αρχαίο διδαγμένο κείμενο έχει αλληγορικό περιεχόμενο. Να εντοπίσετε πέντε (5) σημεία του κειμένου που έχουν αλληγορική σημασία και να τα ερμηνεύσετε στο πλαίσιο της πλατωνικής φιλοσοφίας.

Μονάδες 10

B2.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Πλάτων, Πολιτεία, 515c-d

Σκέψου τώρα, είπα εγώ (: ο Σωκράτης), ποια μορφή θα μπορούσε να πάρει η απαλλαγή τους από τα δεσμά και η γιατρεία τους από την πλάνη και την αφροσύνη, αν τύχαινε και τους συνέβαιναν τα εξής: Κάθε φορά που κάποιος από αυτούς θα λυνόταν και θα αναγκαζόταν ξαφνικά να ελευθερωθεί και να γυρίσει το κεφάλι και να περπατήσει και να αντικρύσει το φως ψηλά —κι όλα αυτά πονώντας πολύ και αδυνατώντας από την εκτυφλωτική λάμψη να διακρίνει εκείνα τα πράγματα που ως τώρα έβλεπε τις σκιές τους—, τι φαντάζεσαι ότι θα έλεγε ο άνθρωπος αυτός, αν κάποιος του έλεγε ότι όσα έβλεπε πρωτότερα ήταν ανοησίες και ότι τώρα είναι κάπως πιο κοντά στην πραγματικότητα κι ότι έχοντας τώρα στραφεί σε αντικείμενα πιο πραγματικά βλέπει σωστότερα; Ιδίως μάλιστα αν δείχνοντάς του καθένα από τα αντικείμενα που περνούσαν από μπροστά του τον ρωτούσε και τον υποχρέωνε να απαντήσει τι είναι το καθένα τους. Δεν νομίζεις ότι ο άνθρωπος εκείνος θα τα΄χανε και θα πίστευε ότι όσα έβλεπε τότε ήταν αληθινότερα από εκείνα που του έδειχναν τώρα;

Και πολύ μάλιστα.

Κι άμα θα τον ανάγκαζε να κοιτάξει στο ίδιο το φως, δεν θα αισθανόταν έντονο πόνο στα μάτια και δεν θα προσπαθούσε να το αποφύγει στρέφοντας το βλέμμα του πάλι σ΄ εκείνα που μπορεί να βλέπει, και δεν θα νόμιζε ότι εκείνα είναι στ΄ αλήθεια πιο σαφή και ευκρινή από όσα του έδειχναν τώρα;

Έτσι, είπε (: ο Γλαύκων).

Μτφρ. Ν. Σκουτερόπουλος

Ποια είναι η αντίδραση των ανθρώπων, όταν τους δίνεται η δυνατότητα «**να γιατρευτούν από την πλάνη και την αφροσύνη**» και πώς αυτή ερμηνεύεται; Στην απάντησή σας να αξιοποιήσετε αναφορές και από τα δύο κείμενα (αρχαίο διδαγμένο και παράλληλο).

Μονάδες 10

B3. Να αντιστοιχίσετε καθεμία από τις φράσεις της στήλης Α του παρακάτω πίνακα με μία φράση από τη στήλη Β που συμπληρώνει ορθά το νόημά της.

A	B
1. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη ο Σωκράτης χρησιμοποίησε κυρίως	α. την παραγωγική μέθοδο.
	β. την επαγωγική μέθοδο.
	γ. τη διάλεξη.
2. Ο Πλάτων	α. πίστεψε ότι θα μπορούσε να μεταμορφώσει τον Δίωνα σε φιλόσοφο - βασιλέα.
	β. καταγόταν από αριστοκρατική οικογένεια.
	γ. έγραψε τα <i>Μετά τὰ Φυσικά</i> .
3. Μετά την επιστροφή από το πρώτο ταξίδι του στη Σικελία ο Πλάτων	α. ίδρυσε την Ακαδημία.
	β. ασχολήθηκε με την ποίηση.
	γ. γνώρισε τον Σωκράτη.
4. Στο πρώτο στάδιο της αγωγής των φυλάκων επιδιώκεται	α. η εξισορρόπηση της μουσικής αγωγής και των μαθηματικών.
	β. η μελέτη των μαθηματικών.
	γ. η εξισορρόπηση γυμναστικής και μουσικής αγωγής.
5. Στην <i>Πολιτεία</i> το συμφέρον του ισχυρού καθορίζει το τι είναι δίκαιο σύμφωνα με τον	α. Πολέμαρχο.
	β. Θρασύμαχο.
	γ. Γλαύκωνα.

Μονάδες 10

B4. Για καθεμία από τις παρακάτω λέξεις του αρχαίου διδαγμένου κειμένου να γράψετε μία περίοδο λόγου στη Νέα Ελληνική, όπου η συγκεκριμένη λέξη να χρησιμοποιείται με διαφορετική σημασία από αυτήν που έχει στο αρχαίο κείμενο: **πάθει, φύσιν, δεσμοῦ,**

θαύματα, παραφερομένων. Μπορείτε να τη χρησιμοποιήσετε σε οποιαδήποτε μορφή της (μέρος του λόγου, πτώση, αριθμό, γένος, έγκλιση, χρόνο).

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

1-Λ: ἀναπεπταμένην πρὸς τὸ φῶς τὴν εἴσοδον ἐχούση μακρὰν παρὰ πᾶν τὸ σπήλαιον

2-Λ: φῶς δὲ αὐτοῖς πυρὸς ἄνωθεν καὶ πόρρωθεν καόμενον ὅπισθεν αὐτῶν, μεταξύ δὲ τοῦ πυρὸς καὶ τῶν δεσμοτῶν ἐπάνω ὁδόν, παρ' ἣν ἰδὲ τειχίον παρωκοδομημένον

3-Λ: οἷον εἰκὸς τοὺς μὲν φθεγγομένους, τοὺς δὲ σιγῶντας τῶν παραφερόντων

4-Σ: Ὅμοιους ἡμῖν, ἣν δ' ἐγώ

5-Σ: Εἰ οὖν διαλέγεσθαι οἷοί τ' εἶεν πρὸς ἀλλήλους, οὐ ταῦτα ἡγῆ ἂν τὰ ὄντα αὐτοὺς νομίζειν ἄπερ ὀρῶεν;

B1.

Ο/Η μαθητής/τρια μπορεί να αξιοποιήσει πέντε (5) από τις παρακάτω ενδεικτικές αναφορές:

**ἐν καταγείῳ οἰκῇσιν
σπηλαιώδει**

Ο κόσμος των αισθητών, ο υλικός κόσμος ο οποίος χαρακτηρίζεται: 1) οντολογικά από φαινομενικότητα, 2) γνωσιολογικά από πλάνη, και ψευδαισθήσεις, 3) ηθικά από αδικία. Η πολιτική κοινωνία στην οποία δεν κυβερνούν οι φιλόσοφοι, οι πεπαιδευμένοι.

πρὸς τὸ φῶς (του ἡλίου)

Η ἰδέα του Αγαθού, έξω από το σπήλαιο στον νοητό και άυλο κόσμο των ἰδεών· ο κόσμος της αληθινής πραγματικότητας, της αλήθειας, της γνώσης και της δικαιοσύνης.

**μακρὰν παρὰ πᾶν τὸ
σπήλαιον**

Ο δρόμος προς την έξοδο είναι μακρὺς και δύσκολος (βλ. 4 στάδια: εἰκασία, πίστις, διάνοια, νόησις)

ἐν δεσμοῖς

Οι αισθήσεις που επιβάλλουν τον περιορισμό των ανθρώπων στον κόσμο των αισθητῶν πραγμάτων, με αποτέλεσμα η σκέψη τους να μπερδεύεται και να χάνεται μέσα στις αλλεπάλληλες μεταβολές και αλλοιώσεις στις οποίες τα αισθητά υπόκεινται. Αν το εξετάσουμε σ' ένα ευρύτερο πλαίσιο, οι αλυσίδες μπορούν να παρομοιαστούν με τα ανθρώπινα πάθη, με την προσήλωσή μας στα υλικά αγαθά που μας κρατούν μακριά από τη θέαση του Αγαθού και τη δικαιοσύνη.

Οι σκιές – οι ήχοι:

Τα δεδομένα της αίσθησης που οι αλυσοδεμένοι εκλαμβάνουν ως αληθινή πραγματικότητα. Πιστεύουν πως η μόνη πραγματικότητα είναι ό,τι βλέπουν ή ακούν, ό,τι τους δίνει η αίσθηση. Η στάση τους για την πραγματικότητα μπορεί να αποδοθεί με τον όρο «αφελής εμπειρισμός» και η γνωστική τους κατάσταση με τον όρο εἰκασία. Οι ήχοι που συνδέονται με τις σκιές αφορούν το δεδομένο της αίσθησης το οποίο και εμπιστεύεται το υποκείμενο έχοντας τη χαμηλότερη ποιότητα γνώσης (εἰκασία). Έτσι, οι δεσμώτες συνδέουν τους ήχους με τις σκιές που βλέπουν και πιστεύουν ότι παραγωγοί των ήχων είναι οι σκιές.

(δεσμῶται)

Οι κοινοί άνθρωποι, που έχοντας εθισθεί στις απατηλές παραστάσεις των αισθητών πραγμάτων, ζουν μέσα στο ψέμα κλπ.

φῶς πυρὸς

Τεχνητό φως, κατωτέρου βαθμού από το φως του ήλιου. Η φωτιά που καίει μέσα στη σπηλιά αποτελεί την πηγή του τεχνητού φωτός, από το οποίο φωτίζονται τα αντικείμενα μέσα στη σπηλιά και δημιουργούνται και οι σκιές. Έτσι, η φωτιά αυτή συμβολίζει την αίσθηση ως πηγή γνώσης, επιτρέποντας μια ψευδαισθητική όραση.

**σκεύη παντοδαπά ...
ἀνδριάντας ... ζῶα λίθινά
τε καὶ ξύλινα**

Εικόνες αντικειμένων, τεχνητά κατασκευασμένων: η τελευταία κατηγορία αισθητών αντικειμένων. Αυτοί που μεταφέρουν τα αντικείμενα, τα ίδια τα αντικείμενα, οι ήχοι και η φωτιά αφενός βρίσκονται μέσα στο σπήλαιο, αφετέρου συμβολίζουν τα «μᾶλλον ὄντα», που για να τα γνωρίσουν οι δεσμώτες έπρεπε να απελευθερωθούν και να αρχίσουν την «ανάβαση» εντός σπηλιάς, αφήνοντας πίσω τους τις εικασίες, και τον σκιώδη κόσμο (σκιές) που αυτοί έβλεπαν (και άκουγαν).

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, Πολιτεία, 515c-d

Ερμηνεύοντας το περιεχόμενο του μύθου, γνωσιολογικά και οντολογικά, ο Πλάτων υποστήριζε ότι η αρχική κατάσταση του ανθρώπου είναι η δέσμευση και η παραμονή του στο

σκοτάδι. Σε αυτή τη φάση οι άνθρωποι κυριαρχούνται από την *πλάνη των αισθήσεων σε γνωσιολογικό επίπεδο*, και συνάμα από την *αδικία σε ηθικό επίπεδο*. Αντικρύζουν στην αρχή κάποια σκιώδη πραγματικότητα και τόσο συνηθίζουν σε αυτή (τον κόσμο των αισθητών και της αδικίας), ώστε χρειάζεται μεγάλη προσπάθεια κι εξαναγκασμός για να τραβηχτούν στο αληθινό φως του Ήλιου, δηλαδή στον κόσμο των Ιδεών και της Ιδέας του Αγαθού και να καταστούν δίκαιοι. Ζουν στο σκοτάδι του σπηλαίου, έχουν άγνοια, αλλά δεν έχουν επίγνωση της άγνοιάς τους. Βλέπουν τις σκιές των όντων και νομίζουν ότι γνωρίζουν την αλήθεια. Έτσι η ζωή κυλά με τα προβλήματά της, δέσμιοι των παθών τους, των προκαταλήψεων, των ψευδαισθήσεων μακριά από την αλήθεια και χωρίς να το αντιλαμβάνονται ζουν σ' ένα αδιέξοδο.

Είναι φανερό ότι η έξοδος από το σπήλαιο σηματοδοτεί την απελευθέρωση του ανθρώπου. Η απελευθέρωση, όμως, αυτή θα πραγματοποιηθεί, μόνο εάν οι απελεύθεροι δεσμώτες συνειδητοποιήσουν τον ρόλο του ηλιακού φωτός στον ορατό καθημερινό μας κόσμο και αποφασίσουν, παρά τις τεράστιες δυσκολίες, να αφήσουν τον βολικό κόσμο των αισθήσεων και να ταλαιπωρηθούν στην πορεία προς τον κόσμο των ιδεών.

Στο παράλληλο κείμενο από την *Πολιτεία* εξηγεί ακριβώς ο Πλάτωνας αυτή την απροθυμία, λόγω του πόνου που προκαλεί η ξαφνική έκθεση του δεσμώτη στο απόλυτο φως του ήλιου, στο απόλυτο φως της αλήθειας (*θα αναγκαζόταν ξαφνικά να ελευθερωθεί....έβλεπε τις σκιές τους*). Είναι τόσο βαθιά πεπεισμένος ο δεσμώτης πως αυτό που έβλεπε είναι αληθινό, ώστε εξακολουθεί να αποδέχεται όλα όσα αντίκρυζε στο σπήλαιο ως τα μόνα πραγματικά (*Δεν νομίζεις ότι ο άνθρωπος εκείνος.... που του έδειχναν τώρα;*). Ότι καινούργιο τώρα βλέπει, κάτω από το φως του ήλιου, το αμφισβητεί και με δυσπιστία το αποδέχεται. Γι' αυτό και προτιμά να παραμείνει στην πλάνη του (*στρέφοντας το βλέμμα τουαπό όσα του έδειχναν τώρα;*), αντιμετωπίζοντας με φόβο την αποδοχή ενός νέου κόσμου και μιας νέας αλήθειας που ανατρέπει τις βολικές ισχύουσες παραδοχές.[335 λέξεις]

B3. 1-β, 2-β, 3-α, 4-γ, 5-β

B4.

- Το **πάθος** του/της για τα τυχερά παιχνίδια τον/την έχουν καταστρέψει ολοκληρωτικά.
- Στη **φύση** επικρατούν νόμοι που, αν παραβιαστούν, επέρχονται καταστροφές.
- Στις φυλετικές κοινωνίες οι **δεσμοί** αίματος είναι πολύ ισχυροί.
- Θα κάνω ό,τι μπορώ να σε βοηθήσω, αλλά μην περιμένεις **θαύματα!**
- Νομίζω ότι **παραφέρεις** και δεν δείχνεις καθόλου σεβασμό!

ΘΕΜΑ 28ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, Πολιτεία, 518b-519a

Δεῖ δὴ, εἶπον, ἡμᾶς τοιόνδε νομίσαι περὶ αὐτῶν, εἰ ταῦτ' ἀληθῆ· τὴν παιδείαν οὐχ οἷαν τινὲς ἐπαγγελλόμενοί φασιν εἶναι τοιαύτην καὶ εἶναι. Φασὶ δέ που οὐκ ἐνούσης ἐν τῇ ψυχῇ ἐπιστήμης σφεῖς ἐντιθέναι, οἷον τυφλοῖς ὀφθαλμοῖς ὄψιν ἐντιθέντες.

Φασὶ γὰρ οὖν, ἔφη.

Ὁ δέ γε νῦν λόγος, ἦν δ' ἐγώ, σημαίνει ταύτην τὴν ἐνούσαν ἐκάστου δύναμιν ἐν τῇ ψυχῇ καὶ τὸ ὄργανον ᾧ καταμανθάνει ἕκαστος, οἷον εἰ ὄμμα μὴ δυνατόν ἦν ἄλλως ἢ σὺν ὄλῳ τῷ σώματι στρέφειν πρὸς τὸ φανόν ἐκ τοῦ σκοτώδους, οὕτω σὺν ὄλῳ τῇ ψυχῇ ἐκ τοῦ γιγνομένου περιακτέον εἶναι, ἕως ἂν εἰς τὸ ὄν καὶ τοῦ ὄντος τὸ φανότατον δυνατὴ γένηται ἀνασχέσθαι θεωμένη· τοῦτο δ' εἶναί φαμεν τάγαθόν. Ἥ γάρ;

Ναί.

Τούτου τοίνυν, ἦν δ' ἐγώ, αὐτοῦ τέχνη ἂν εἴη, τῆς περιαγωγῆς, τίνα τρόπον ὡς ῥᾷστά τε καὶ ἀνυσιμώτατα μεταστραφήσεται, οὐ τοῦ ἐμποιῆσαι αὐτῷ τὸ ὄραν, ἀλλ' ὡς ἔχοντι μὲν αὐτό, οὐκ ὀρθῶς δὲ τετραμμένῳ οὐδὲ βλέποντι οἷ ἔδει, τοῦτο διαμηχανήσασθαι.

Ἔοικεν γάρ, ἔφη.

Αἱ μὲν τοίνυν ἄλλαι ἀρεταὶ καλούμεναι ψυχῆς κινδυνεύουσιν ἐγγύς τι εἶναι τῶν τοῦ σώματος—τῷ ὄντι γὰρ οὐκ ἐνούσαι πρότερον ὕστερον ἐμποιεῖσθαι ἔθεσι καὶ ἀσκήσεσιν—ἡ δὲ τοῦ φρονῆσαι παντὸς μᾶλλον θειοτέρου τινὸς τυγχάνει, ὡς ἔοικεν, οὕσα, ὃ τὴν μὲν δύναμιν οὐδέποτε ἀπόλλυσιν, ὑπὸ δὲ τῆς περιαγωγῆς χρήσιμόν τε καὶ ὠφέλιμον καὶ ἄχρηστον αὖ καὶ βλαβερὸν γίγνεται.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

A1. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «**Σωστό**», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «**Λάθος**», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο (μονάδες 5) και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις **λέξεις/φράσεις** του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν (μονάδες 5):

1. Κατά τον Σωκράτη η γνώση υπάρχει μέσα στην ψυχή του ανθρώπου.
2. Ο Σωκράτης προτείνει ο άνθρωπος να στραφεί από την μεταβαλλόμενη πραγματικότητα στην σταθερή πραγματικότητα των Ιδεών και της Ιδέας του Αγαθού.
3. Η παιδεία κατά τον Σωκράτη είναι μία τέχνη που εμφυτεύει στον νου τη δύναμη της γνώσης.

4. Η ανδρεία, η σωφροσύνη είναι αρετές της ψυχής οι οποίες εμφυτεύονται στην ψυχή με τον εθισμό και την άσκηση.
5. Είναι στο χέρι κάθε ανθρώπου να αξιοποιήσει τον νου του, ώστε να κατακτήσει την αρετή της φρόνησης.

Μονάδες 10

B1. Κεντρική θέση στο παραπάνω απόσπασμα έχει η έννοια της **περιαγωγής**. Να παρουσιάσετε τα χαρακτηριστικά που της αποδίδει ο Πλάτων.

Μονάδες 10

B2.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Πλάτων, Μένων, 81d

Στον συγκεκριμένο πλατωνικό διάλογο βασικό θέμα είναι το διδακτό της αρετής. Στο παρακάτω απόσπασμα ο Σωκράτης αναφέρεται στη θεωρία της ανάμνησης.

Επειδή λοιπόν η ψυχή και αθάνατη είναι και πολλές φορές γεννήθηκε και έχει δει όλα τα πράγματα και όσα είναι εδώ και όσα είναι στον Άδη, δεν είναι τίποτε που να μην το έχη μάθει. Ώστε καθόλου παράξενο να μπορή αυτή και για την αρετή και για τα άλλα να ξαναθυμηθή όσα και πριν ήξερε. Και επειδή όλη η φύση έχει ομοιογένεια και η ψυχή τα έχει μάθει όλα, τίποτε δεν εμποδίζει, αν ένα μόνο ξαναφέρη κανείς στο νου του —αυτό δα οι άνθρωποι το ονομάζουν μάθηση— μόνος του να ξαναβρή όλα τα άλλα, φτάνει να έχη θάρρος και να μην αποκάμη ερευνώντας· γιατί η έρευνα και η μάθηση στο σύνολό τους ανάμνηση είναι.

Μτφρ. Β.Ν. Τατάκης

Αφού μελετήσετε το παραπάνω παράλληλο κείμενο, να εντοπίσετε δύο (2) ομοιότητες σε σχέση με τα όσα αναφέρονται από τον Σωκράτη στο αρχαίο διδαγμένο κείμενο. Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας με στοιχεία από τα δύο κείμενα.

Μονάδες 10

B3. Να αντιστοιχίσετε καθεμία από τις φράσεις της στήλης Α του παρακάτω πίνακα με μία φράση από τη στήλη Β που συμπληρώνει ορθά το νόημά της.

A	B
1. Ο Σωκράτης	α. κρίθηκε ένοχος από το λαϊκό δικαστήριο της Ηλιαίας με μεγάλη πλειοψηφία.

	β. με πρόσχημα τη θρησκεία διώχθηκε για πολιτικούς λόγους.
	γ. καταδικάστηκε για αθεΐα.
2. Στον διάλογο <i>Πρωταγόρας</i> του Πλάτωνα	α. ο Σωκράτης χρησιμοποιεί την παραγωγική μέθοδο.
	β. διατυπώνεται ήδη ολοκληρωμένη η αντίληψή του για την αρετή.
	γ. δεν διατυπώνεται οριστικό συμπέρασμα σχετικά με το θέμα της συζήτησης.
3. Από το δεύτερο βιβλίο της <i>Πολιτείας</i> ως το τέλος κύριοι συνομιλητές είναι	α. ο Σωκράτης, ο Γλαύκων και ο Αδείμαντος.
	β. ο Σωκράτης και ο σοφιστής Θρασύμαχος.
	γ. ο Σωκράτης, ο Γλαύκων και ο Κέφαλος.
4. Στην πλατωνική <i>Πολιτεία</i> οι φύλακες - επίκουροι	α. είναι η πολυπληθέστερη από τις 3 τάξεις.
	β. έχουν στρατιωτικά και διοικητικά καθήκοντα.
	γ. αναλαμβάνουν μόνο διοικητικά καθήκοντα.
5. Στη δικαιοσύνη κατά τον Πλάτωνα εμπεριέχονται τρεις αρετές:	α. η σοφία, η ανδρεία, η σωφροσύνη.
	β. η σοφία, η φρόνηση, η σωφροσύνη.
	γ. η σοφία, η αυτοκυριαρχία, η σωφροσύνη.

Μονάδες 10

B4. Να αντιστοιχίσετε καθεμία αρχαιοελληνική λέξη της στήλης Α με την **ετυμολογικά συγγενή** νεοελληνική λέξη της στήλης Β. Δύο λέξεις στη στήλη Β περισσεύουν.

A	B
1. νομίσαι 2. ἐνούσης 3. σημαίνει 4. τέχνη 5. ἔδει	α. δέηση β. τοκετός γ. δεσμός δ. παράνομος ε. παρουσία ζ. ασήμαντος η. ένεση

Μονάδες 10

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

α.

1-Σ: Ὁ δέ γε νῦν λόγος, ἧν δ' ἐγώ, σημαίνει ταύτην τὴν ἐνοῦσαν ἐκάστου δύναμιν ἐν τῇ ψυχῇ

2-Σ: σὺν ὅλῃ τῇ ψυχῇ ἐκ τοῦ γιγνομένου περιακτέον εἶναι, ἕως ἂν εἰς τὸ ὄν καὶ τοῦ ὄντος τὸ φανότατον δυνατὴ γένηται ἀνασχέσθαι θεωμένη·

3-Λ: Τούτου τοίνυν, ἧν δ' ἐγώ, αὐτοῦ τέχνη ἂν εἴη, τῆς περιαγωγῆς (...) οὐ τοῦ ἐμποιῆσαι αὐτῷ τὸ ὁρᾶν, ἀλλ' ὥς ἔχοντι μὲν αὐτό

4-Σ: Αἱ μὲν τοίνυν ἄλλαι ἀρεταὶ καλούμεναι ψυχῆς (...) — τῷ ὄντι γὰρ οὐκ ἐνοῦσαι πρότερον ὕστερον ἐμποιεῖσθαι ἔθουσι καὶ ἀσκήσεσιν —

5-Σ: ἡ δὲ τοῦ φρονῆσαι παντὸς μᾶλλον θειοτέρου τινὸς τυγχάνει (...) ὑπὸ δὲ τῆς περιαγωγῆς χρησίμῳ τε καὶ ὠφέλιμον καὶ ἄχρηστον αὖ καὶ βλαβερὸν γίνεται.

B1.

Η λέξη *περιαγωγή* σημαίνει τη μεταστροφή συνολικά της ανθρώπινης ψυχής προς το Αγαθό μέσω της παιδείας. Σημαντικό χαρακτηριστικό της περιαγωγῆς αποτελεί η δύναμη που ενυπάρχει στον κάθε άνθρωπο για να την πραγματοποιήσει. Ο συγκεκριμένος ὅρος ἔχει φιλοσοφική βαρύτητα, διότι δείχνει πως η γνώση και η παιδεία οφείλουν να ἔχουν πάντα καθολικό χαρακτήρα και να μην εξαντλούνται σε επιμέρους οπτικές γωνίες. Ο Πλάτων προτρέπει (*περιακτέον*) ὄχι μόνο σε θέαση, ἀλλὰ σε μια συνολική μεταστροφή της ψυχῆς ἀπὸ τον κόσμο των αισθήσεων προς τον κόσμο των ἰδεῶν, σε μια στροφή ὅλης της ὑπαρξης (*σὺν ὅλῃ τῇ ψυχῇ*) προς τον «ἥλιο» που συμβολίζει την ἰδέα του Αγαθοῦ. Πρόκειται για μια επώδυνη πορεία, σε μια «επιστροφή της ψυχῆς ἀπὸ μια νυχτερινή μέρα στην αληθινή μέρα», ὅπως ο ἴδιος αναφέρει χαρακτηριστικά, συσχετίζοντάς την με την «αληθινή φιλοσοφία». Για να πραγματοποιηθεῖ αὐτή η ολική μεταστροφή της ὑπαρξης κατὰ τον Πλάτωνα χρειάζεται η φιλοσοφική παιδεία, ὥστε ο ἄνθρωπος να μπορεῖ να βλέπει αὐτά που πρέπει (*οἷ ἔδει*), δηλαδή πέρα ἀπὸ τα επιμέρους αισθητὰ αντικείμενα, να κατανοεῖ την οὐσία του καθενὸς ἀπὸ αὐτά και να αντιλαμβάνεται νοητικὰ την ἰδέα τους. Μόνο ο φύλακας/φιλόσοφος (στο πλαίσιο της ἰδανικῆς πλατωνικῆς πολιτείας) ἔχει αὐτή τη διαφοροποιημένη στάση ἀπέναντι στην αισθητὴ πραγματικότητα, ἀφοῦ μόνο αὐτός εἶναι τελικὰ ικανὸς για τη γνώση των ἰδεῶν. Θα μπορούσαμε να πούμε ὅτι η *περιαγωγή*, η στροφή δηλαδή προς νέες κατευθύνσεις, ισοδυναμεῖ πρακτικὰ με ἀντιστροφή των ἀντιλήψεων του ομηρικοῦ κόσμου. Ἐνῶ στον ομηρικό κόσμο η μεταθανάτια ζωή (ομηρικός Ἄδης) τοποθετεῖται σε ἓνα σπήλαιο, στον

Πλάτωνα συμβαίνει το αντίστροφο, αφού η καθημερινή επίγεια ζωή τοποθετείται σε ένα Σπήλαιο, σε έναν Κάτω Κόσμο. Έτσι, η ψυχή δεν είναι η σκιά του σώματος, αλλά το σώμα η σκιά της ψυχής· η δίχως νόημα κίνηση της νεκρικής ύπαρξης της ψυχής στον Άδη (Όμηρος) αποδίδεται στις δίχως νόημα πράξεις των ανθρώπων μέσα στο σπήλαιο της ανθρώπινης ύπαρξης, όταν αυτές δεν βγαίνουν έξω από αυτό για να αντικρύσουν τις αιώνιες ιδέες που είναι ορατές στον Ουρανό.[322 λέξεις]

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ, Πλάτων, *Μένων*, 81d

Ο/Η μαθητής/τρια μπορεί να αναφερθεί σε δύο από τις παρακάτω αναφορές.

Τα δύο πλατωνικά κείμενα παρουσιάζουν αρκετές νοηματικές αναλογίες, εύλογο καθώς ομιλητής και στα δύο είναι ο Σωκράτης.

Συγκεκριμένα, στο παράλληλο κείμενο από τον πλατωνικό διάλογο *Μένων* αναφέρεται πως η αθάνατη ψυχή έχει δει όλα τα πράγματα και έχει μάθει τα πάντα, και όσα περιλαμβάνονται σε αυτόν τον κόσμο και όσα είναι στον Άδη (*δεν είναι τίποτε που να μην το έχη μάθει*). Επομένως, γνωρίζει τον κόσμο των Ιδεών, πριν αυτή ενωθεί με το σώμα και γεννηθεί κάθε άνθρωπος. Αντίστοιχα, στο απόσπασμα της *Πολιτείας* ο Σωκράτης αναφέρει ότι η δύναμη της γνώσης ενυπάρχει μέσα μας (*τήν ένοῦσαν ἐκάστου, ὡς ἔχοντι μὲν αὐτό*). Αυτή άλλωστε ήταν και η βασική διαφορά Σωκράτη-σοφιστών, καθώς οι τελευταίοι θεωρούσαν ότι η γνώση είναι κάτι που εμφυτεύεται.

Επιπλέον, τα δύο κείμενα αναφέρονται στο πώς ο άνθρωπος θα προσεγγίσει την αλήθεια. Στο παράλληλο κείμενο η μάθηση είναι η προσπάθεια του ανθρώπου να ξαναφέρει στο νου του όσα η ψυχή έχει ξεχάσει (*οι άνθρωποι το ονομάζουν μάθηση*)· γι'αυτό η γνώση είναι τελικά ανάμνηση. Ομοίως και στην *Πολιτεία* ο Σωκράτης θεωρεί ότι απαιτείται μία συνολική μεταστροφή της ανθρώπινης ψυχής μέσω της φιλοσοφικής παιδείας (*τίνα τρόπον ὡς ῥᾷστά τε καὶ ἀνυσιμώτατα μεταστραφῆσεται*).

Παράλληλα, τονίζεται η συμβολή της προσωπικής προσπάθειας κάθε ανθρώπου στη διαδικασία προσέγγισης της γνώσης. Στον *Μένωνα* αναφέρεται ότι ο άνθρωπος δεν πρέπει να κουραστεί να ερευνά και μάλιστα μόνος του, πράγμα που υποδηλώνει μία κοπιώδη, αυτόνομη και συνεχή προσπάθεια προσέγγισης της γνώσης (*να μην αποκάμη ερευνώντας, μόνος του να ξαναβρῇ όλα τα άλλα*), ενώ και στην πλατωνική *Πολιτεία* υπονοείται η αντίστοιχη δυσκολία, καθώς η *περιαγωγή* απαιτεί καθολικότητα και υπέρβαση των αισθήσεων.

Τέλος, ομοιότητα εντοπίζεται στη σχέση της ψυχής με την αρετή, καθώς στο παράλληλο κείμενο η ψυχή έχει γνωρίσει και την αρετή (*να μπορή αυτή και για την αρετή και για τα άλλα να ξαναθυμηθή*). Αντίστοιχα, στο διδαγμένο κείμενο η αρετή της φρόνησης έχει μέσα της ένα σπέρμα θεϊκό και παραπέμπει στην αθάνατη ψυχή (*ή δὲ τοῦ φρονῆσαι παντός μᾶλλον θειοτέρου τινός τυγχάνει*).[324 λέξεις]

B3. 1-β, 2-γ, 3-α, 4-β, 5-α

B4. 1-δ, 2-ε, 3-ζ, 4-β, 5-α

ΘΕΜΑ 29ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, *Πολιτεία*, 518b-519a

Δεῖ δὴ, εἶπον, ἡμᾶς τοιόνδε νομίσαι περὶ αὐτῶν, εἰ ταῦτ' ἀληθῆ· τὴν παιδείαν οὐχ οἷαν τινὲς ἐπαγγελλόμενοί φασιν εἶναι τοιαύτην καὶ εἶναι. Φασὶ δέ που οὐκ ἐνούσης ἐν τῇ ψυχῇ ἐπιστήμης σφεῖς ἐντιθέναί, οἷον τυφλοῖς ὀφθαλμοῖς ὄψιν ἐντιθέντες.

Φασὶ γὰρ οὖν, ἔφη.

Ὁ δέ γε νῦν λόγος, ἦν δ' ἐγώ, σημαίνει ταύτην τὴν ἐνούσαν ἐκάστου δύναμιν ἐν τῇ ψυχῇ καὶ τὸ ὄργανον ᾧ καταμανθάνει ἕκαστος, οἷον εἰ ὄμμα μὴ δυνατόν ἦν ἄλλως ἢ σὺν ὄλῳ τῷ σώματι στρέφειν πρὸς τὸ φανόν ἐκ τοῦ σκοτώδους, οὕτω σὺν ὄλῳ τῇ ψυχῇ ἐκ τοῦ γιγνομένου περιακτέον εἶναι, ἕως ἂν εἰς τὸ ὄν καὶ τοῦ ὄντος τὸ φανότατον δυνατὴ γένηται ἀνασχέσθαι θεωμένη· τοῦτο δ' εἶναί φαμεν τάγαθόν. Ἥ γάρ;

Ναί.

Τούτου τοίνυν, ἦν δ' ἐγώ, αὐτοῦ τέχνη ἂν εἴη, τῆς περιαγωγῆς, τίνα τρόπον ὡς ῥᾷστά τε καὶ ἀνυσιμώτατα μεταστραφήσεται, οὐ τοῦ ἐμποιῆσαι αὐτῷ τὸ ὄρᾶν, ἀλλ' ὡς ἔχοντι μὲν αὐτό, οὐκ ὀρθῶς δὲ τετραμμένῳ οὐδὲ βλέποντι οἷ ἔδει, τοῦτο διαμηχανήσασθαι.

Ἔοικεν γάρ, ἔφη.

Αἱ μὲν τοίνυν ἄλλαι ἀρεταὶ καλούμεναι ψυχῆς κινδυνεύουσιν ἐγγύς τι εἶναι τῶν τοῦ σώματος—τῷ ὄντι γὰρ οὐκ ἐνούσαι πρότερον ὕστερον ἐμποιεῖσθαι ἔθεσι καὶ ἀσκήσεσιν—ἡ δὲ τοῦ φρονῆσαι παντὸς μᾶλλον θειότερου τινὸς τυγχάνει, ὡς ἔοικεν, οὔσα, ὃ τὴν μὲν δύναμιν οὐδέποτε ἀπόλλυσιν, ὑπὸ δὲ τῆς περιαγωγῆς χρησίμὸν τε καὶ ὠφέλιμον καὶ ἄχρηστον αὖ καὶ βλαβερὸν γίνεται.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

A1. α. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «**Σωστό**», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «**Λάθος**», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο (μονάδες 3) και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις **λέξεις/φράσεις** του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν (μονάδες 3):

1. Ορισμένοι επαγγελματίες της παιδείας ισχυρίζονται ότι η γνώση δεν ενυπάρχει στην ψυχή.
2. Κατά τον Σωκράτη η παιδεία μεταστρέφει όλη την προσωπικότητα του ανθρώπου.
3. Οι αρετές της ψυχής δεν βρίσκονται κοντά στο σώμα.

β. Ο Σωκράτης προκειμένου να γίνει πιο κατανοητός χρησιμοποιεί αναλογίες-παρομοιώσεις. Να καταγράψετε μία από αυτές και να παρουσιάσετε τα μέρη της. (μονάδες 4)

Μονάδες 10

B1. Πόσα είδη αρετών υπάρχουν κατά τον Σωκράτη και σε ποια σημεία διαφοροποιούνται μεταξύ τους; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας με αναφορές στο αρχαίο διδαγμένο κείμενο.

Μονάδες 10

B2.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Ἐπίκουρος, Επιστολή στον Ηρόδοτο, 38

Η *Επιστολή στον Ηρόδοτο* αποτελεί σύνοψη της φυσικής θεωρίας του Επικούρου, του ατομισμού του, που είναι επηρεασμένος από τις ιδέες του Δημόκριτου (περ.460-περ.370 π.Χ.). Στο απόσπασμα εκθέτει μερικές μεθοδολογικές αρχές για την πορεία της έρευνας της αλήθειας.

Ηρόδοτε, πρέπει πρώτα να ορίσουμε επακριβώς τις έννοιες που συνδέονται με τις λέξεις, ώστε να μπορούμε - με αναφορά σε αυτές τις έννοιες - να εκφέρουμε κρίσεις σχετικά με τις γνώμες, τις έρευνες ή τις απορίες μας· και να μην αφήνουμε όλα τα πράγματα αζεκαθάριστα, γιατί οι αποδείξεις μας θα χάνονται στο άπειρο, ούτε να χρησιμοποιούμε κούφιας λέξεις. Γιατί είναι ανάγκη το πρωταρχικό νόημα κάθε λέξης να είναι φανερό και να μην χρειάζεται πρόσθετη απόδειξη, εφόσον θέλουμε να έχουμε κάποιο συγκεκριμένο σημείο αναφοράς, όταν ερευνούμε, προβληματιζόμαστε ή εικάζουμε. Επίσης, θα πρέπει να στηριζόμαστε εξ ολοκλήρου στις αισθήσεις μας και συγκεκριμένα στις άμεσες παραστάσεις είτε του νου είτε κάποιου άλλου κριτηρίου [των επιμέρους αισθήσεων], καθώς και στα υπαρκτά αισθήματά μας [την ηδονή και τον πόνο], προκειμένου με βάση αυτά να μπορούμε να εκφέρουμε κρίσεις τόσο για όσα περιμένουν εμπειρική επιβεβαίωση όσο και για τα άδηλα πράγματα [που δεν γίνονται αντιληπτά από τις αισθήσεις]

Μτφρ. Γ. Ζωγραφίδης

Αφού μελετήσετε το παραπάνω παράλληλο κείμενο, να εντοπίσετε διαφορές σε σχέση με όσα αναφέρει ο Σωκράτης στο αρχαίο διδαγμένο κείμενο.

Μονάδες 10

B3. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε κάθε μία από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «**Σωστό**», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «**Λάθος**», αν είναι λανθασμένη:

1. Ο Σωκράτης ακολουθούσε αυστηρά την παραγωγική μέθοδο.
2. Ο Πλάτων ίδρυσε τη φιλοσοφική σχολή του Λυκείου.
3. Οι *φύλακες - επίκουροι* αναλαμβάνουν στρατιωτικά και διοικητικά καθήκοντα και γενικά είναι αφοσιωμένοι στην υπηρεσία του κράτους.
4. Οι *φιλόσοφοι - βασιλείς* είναι προσωπικότητες που δεν διαθέτουν μόνο γνώσεις και συνθετική σκέψη, αλλά πείρα ζωής, διοικητικές ικανότητες και ηθικά ακέραιο χαρακτήρα.
5. Ο Θρασύμαχος ισχυρίζεται ότι δικαιοσύνη είναι να αποδίδεις τα ίσα, καλό στον φίλο, κακό στον εχθρό.

Μονάδες 10

B4. Να βρείτε στο αρχαίο διδαγμένο κείμενο που σας δίνεται μία **ετυμολογικά συγγενή λέξη** για καθεμία από τις παρακάτω λέξεις της Νέας Ελληνικής: **λάθος, επιστήμονας, συμμαθήτρια, άξονας, εκκλησία.**

Μονάδες 10

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

α.

1-Σ: *Φασὶ δέ που οὐκ ἐνούσης ἐν τῇ ψυχῇ ἐπιστήμης σφεῖς ἐντιθέναι*

2-Σ: *σὺν ὅλῃ τῇ ψυχῇ ἐκ τοῦ γιγνομένου περιεκτέον εἶναι*

3-Λ: *Αἱ μὲν τοίνυν ἄλλαι ἀρεταὶ καλούμεναι ψυχῆς κινδυνεύουσιν ἐγγύς τι εἶναι τῶν τοῦ σώματος*

β. Ο/Η μαθητής/τρια θα αναφερθεί σε μία από τις ακόλουθες περιπτώσεις:

1. *ἐν τῇ ψυχῇ ἐπιστήμης σφεῖς ἐντιθέναι οἷον τυφλοῖς ὀφθαλμοῖς ὄψιν ἐντιθέντες*: Ο Πλάτων εδώ χρησιμοποιεί μία σύντομη αναλογία-παρομοίωση, αναφερόμενος στους σοφιστές οι οποίοι ισχυρίζονται ότι μπορούν να εμφυτεύσουν την γνώση μέσω της διδασκαλίας τους σαν να προσφέρουν ὄραση σε τυφλούς (*ψυχὴ-ὀφθαλμοί, ἐπιστήμη-ὄψεις*)
2. *οἷον εἰ ὄμμα μὴ δυνατόν ἦν ἄλλως ἢ σὺν ὅλῳ τῷ σώματι στρέφειν πρὸς τὸ φανὸν ἐκ τοῦ σκοτώδους, οὕτω σὺν ὅλῃ τῇ ψυχῇ ἐκ τοῦ γιγνομένου περιεκτέον εἶναι*: Ο Πλάτων εδώ χρησιμοποιεί μία αναλογία-παρομοίωση προκειμένου να διευκρινίσει την έννοια της περιαγωγῆς και της μεταστροφῆς: Ὅπως το μάτι, για να ἔχει ολοκληρωμένη θέαση του αντικειμένου του, απαιτεῖ συνολικὴ στροφή του ἀνθρωπίνου σώματος (*οἷον εἰ ὄμμα μὴ δυνατόν ἦν ἄλλως ἢ σὺν ὅλῳ τῷ σώματι στρέφειν πρὸς τὸ φανὸν ἐκ τοῦ σκοτώδους*), ἔτσι και ο ἄνθρωπος για να ἔχει ἀσφαλὴ και ἐγκυρὴ γνώση, χρειάζεται η ψυχὴ να προσεγγίσει ολιστικά το αντικείμενο της γνώσης (*σὺν ὅλῳ τῷ σώματι στρέφειν - σὺν ὅλῃ τῇ ψυχῇ περιεκτέον εἶναι*)

B1. Ο Πλάτων αναφέρεται στις θεωρούμενες και ως ἀρετές (*καλούμεναι*) που αναφέρονται στο *θυμοειδές* και *ἐπιθυμητικόν* μέρος της ψυχῆς π.χ. στη γενναιότητα και τη μεγαλοψυχία, ἀλλὰ και στην ἐγκράτεια (στο φαγητό, στο ποτό, στον ἔρωτα). Οι ἀρετές αυτές δεν προϋπάρχουν μέσα μας, ἀλλὰ γεννιούνται και προάγονται μέσω του εθισμού και της ἀσκήσεως, μιας εξωτερικῆς δηλαδή διαδικασίας, ὅπως και οι σωματικὲς ἀρετές.

Αντίθετα η διανοητικὴ ικανότητα του ἀνθρώπου, η *φρόνησις* (λογικὴ ικανότητα) αποτελεί ἕνα ἐσωτερικὸ δεδομένο ἔχοντας προέλευση περισσότερο θεϊκὴ (*παντὸς μᾶλλον θειοτέρου*) ἀπὸ οτιδήποτε ἄλλο ἔχει ο ἄνθρωπος και χωρὶς να χάνει ποτέ τη δύναμή της. Στον ἄνθρωπο, ωστόσο, ἐπαφίεται ο τρόπος που θα διαχειριστεῖ αὐτὴ την ἐμφυτὴ ικανότητα. Αν στραφεί πρὸς τη θέαση του νοητοῦ κόσμου των ἰδεῶν και της ἰδέας του Ἀγαθοῦ, μπορεῖ να λειτουργήσει με τρόπο που να ἀποβαίνει χρήσιμη και ωφέλιμη, ἐνῶ ὅταν στρέφεται πρὸς τον

κόσμο των αισθητών, αποβαίνει άχρηστη και βλαπτική (*χρήσιμον - άχρηστον, ώφέλιμον-βλαβερόν*). Συνολικότερα, ο Σωκράτης θεωρεί ότι ηθική στάση ζωής και γνώση συνδέονται άρρηκτα. Όλες οι αρετές ως σύνολο είναι αποτέλεσμα γνώσης. Ο άνθρωπος γνωρίζει το καλό και στη συνέχεια το πράττει. Η γνώση αυτή του καλού είναι βιωμένη γνώση, θέαση του Αγαθού που δεν προκύπτει από εξωτερικό παράγοντα αλλά εσωτερικευμένα αποβαίνει αυτόματα πράξη. Με το *ούδεις έκών κακός* ο Σωκράτης επιβεβαιώνει την αντίληψή του ότι κακός είναι μόνο ο βυθισμένος στην άγνοια. [222 λέξεις]

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ, Έπίκουρος, Επιστολή στον Ηρόδοτο, 38

Τα κείμενα του Πλάτωνα και του Επίκουρου διαφέρουν σημαντικά.

Βασική διαφορά αποτελεί η εμπιστοσύνη του Επίκουρου στις παραστάσεις είτε του νου είτε των επιμέρους αισθήσεων (*θα πρέπει να στηριζόμαστε εξ ολοκλήρου στις αισθήσεις μας*), καθώς και στα συναισθήματα ηδονής και πόνου προκειμένου να προβούμε σε διατύπωση κρίσεων. Ο Πλάτων από την άλλη θεωρεί ότι μόνο μέσω της νόησης, και όχι των αισθήσεων, είναι δυνατόν να προσεγγιστεί η αλήθεια, η Ιδέα του Αγαθού (*τήν ένοϋσαν έκάστου δύναμιν έν τή ψυχῇ καί τó ὄργανον ᾧ καταμανθάνει έκαστος*). Για τον Επίκουρο οι αισθήσεις είναι αξιόπιστες, ενώ για τον Πλάτωνα όχι.

Επιπλέον, κατά τον Επίκουρο τα συμπεράσματα της λογικής πρέπει να ελέγχονται από τη μαρτυρία των αισθήσεων τις οποίες ο Πλάτωνας απορρίπτει εξ ολοκλήρου. Ο Επίκουρος προκρίνει μια γνωστική διαδικασία που εμπιστεύεται τις φυσικές διεργασίες όπως οι αισθήσεις. Ο Πλάτων διαφοροποιείται σε όλα, καθώς θεωρεί πως η αληθινή και ασφαλής γνώση αφορά κατεξοχήν την υπέρβαση της αισθητής και υλικής πραγματικότητας. [156 λέξεις]

B3. 1-Λ, 2-Λ, 3-Σ, 4-Σ, 5-Λ

B4. *άληθῆ, έπιστήμης, καταμανθάνει, περιεκτέον-περιαγωγῆς, καλούμεναι*

ΘΕΜΑ 30ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, Πολιτεία, 518b-519a

Δεῖ δὴ, εἶπον, ἡμᾶς τοιόνδε νομίσαι περὶ αὐτῶν, εἰ ταῦτ' ἀληθῆ· τὴν παιδεῖαν οὐχ οἷαν τινὲς ἐπαγγελλόμενοί φασιν εἶναι τοιαύτην καὶ εἶναι. Φασὶ δέ που οὐκ ἐνούσης ἐν τῇ ψυχῇ ἐπιστήμης σφεῖς ἐντιθέναι, οἷον τυφλοῖς ὀφθαλμοῖς ὄψιν ἐντιθέντες.

Φασὶ γὰρ οὖν, ἔφη.

Ὁ δέ γε νῦν λόγος, ἦν δ' ἐγώ, σημαίνει ταύτην τὴν ἐνούσαν ἐκάστου δύναμιν ἐν τῇ ψυχῇ καὶ τὸ ὄργανον ᾧ καταμανθάνει ἕκαστος, οἷον εἰ ὄμμα μὴ δυνατόν ἦν ἄλλως ἢ σὺν ὄλῳ τῷ σώματι στρέφειν πρὸς τὸ φανόν ἐκ τοῦ σκοτώδους, οὕτω σὺν ὄλῳ τῇ ψυχῇ ἐκ τοῦ γιγνομένου περιακτέον εἶναι, ἕως ἂν εἰς τὸ ὄν καὶ τοῦ ὄντος τὸ φανότατον δυνατὴ γένηται ἀνασχέσθαι θεωμένη· τοῦτο δ' εἶναί φαμεν τάγαθόν. Ἥ γάρ;

Ναί.

Τούτου τοίνυν, ἦν δ' ἐγώ, αὐτοῦ τέχνη ἂν εἴη, τῆς περιαγωγῆς, τίνα τρόπον ὡς ῥᾷστά τε καὶ ἀνυσιμώτατα μεταστραφήσεται, οὐ τοῦ ἐμποιῆσαι αὐτῷ τὸ ὄρᾶν, ἀλλ' ὡς ἔχοντι μὲν αὐτό, οὐκ ὀρθῶς δὲ τετραμμένῳ οὐδὲ βλέποντι οἷ ἔδει, τοῦτο διαμηχανήσασθαι.

Ἔοικεν γάρ, ἔφη.

Αἱ μὲν τοίνυν ἄλλαι ἀρεταὶ καλούμεναι ψυχῆς κινδυνεύουσιν ἐγγύς τι εἶναι τῶν τοῦ σώματος—τῷ ὄντι γὰρ οὐκ ἐνούσαι πρότερον ὕστερον ἐμποιεῖσθαι ἔθεσι καὶ ἀσκήσεσιν—ἡ δὲ τοῦ φρονῆσαι παντὸς μᾶλλον θειοτέρου τινὸς τυγχάνει, ὡς ἔοικεν, οὕσα, ὃ τὴν μὲν δύναμιν οὐδέποτε ἀπόλλυσιν, ὑπὸ δὲ τῆς περιαγωγῆς χρησίμὸν τε καὶ ὠφέλιμον καὶ ἄχρηστον αὖ καὶ βλαβερὸν γίγνεται.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

A1. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «Σωστό», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «Λάθος», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο (μονάδες 3) και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις λέξεις/φράσεις του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν (μονάδες 3):

1. Ο Σωκράτης ισχυρίζεται ότι η γνώση δεν υπάρχει μέσα στην ψυχή κάθε ανθρώπου, αλλά την προσφέρει ο ίδιος στον κάθε άνθρωπο.
2. Αρκεί η μεταστροφή ενός μέρους της ψυχής, προκειμένου να μεταστραφεί αυτή από τον μεταβαλλόμενο κόσμο στον σταθερό κόσμο των Ιδεών.

3. Η παιδεία διευκολύνει και κάνει αποτελεσματική τη μεταστροφή της ψυχής προς την Ιδέα του Αγαθού.
4. Οι διανοητικές αρετές αποκτώνται με τον εθισμό και την άσκηση.
5. Η φρόνηση έχει θεϊκότερη φύση από τις άλλες αρετές.

Μονάδες 10

B1. Το παραπάνω πλατωνικό απόσπασμα βασίζεται στη σύγκριση των εννοιών «παιδεία» και «εκπαίδευση»: Πώς αντιλαμβάνεται την παιδεία ο Σωκράτης και σε τι διαφοροποιείται από την έννοια της εκπαίδευσης;

Μονάδες 10

B2.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Πλάτων, Φαίδων, 75e-76a

Ο Φαίδων διηγείται τη συζήτηση που έλαβε χώρα στη φυλακή λίγο πριν από τον θάνατο του Σωκράτη. Θέμα της η αθανασία της ψυχής. Ο Σωκράτης αναφέρεται στη θεωρία της ανάμνησης απευθυνόμενος στον πυθαγορικό Σιμμία.

Διότι αυτό ακριβώς είναι η γνώση· δηλαδή να αποκτά κάποιος γνώση, να την κρατά και να μην την χάνει· ή δεν λέμε, Σιμμία, λήθη αυτό ακριβώς, δηλαδή την απώλεια της γνώσης; Αν βέβαια, αφού χάσαμε με τη γέννησή μας, νομίζω, τη γνώση που είχαμε προτού γεννηθούμε και ύστερα στηριγμένοι στις αισθήσεις μας ξαναποκτούμε τις γνώσεις που είχαμε σε προγενέστερη χρονική περίοδο, δεν συμπεραίνουμε από αυτό ότι αυτό που ονομάζουμε μάθηση είναι η ξαναπόκτηση μιας γνώσης που την είχαμε; Αν αυτό το ονομάσουμε ανάμνηση, δεν θα ήταν σωστή η ονομασία; Διότι μας φάνηκε δυνατό αυτό τουλάχιστον, δηλαδή, όταν αντιληφθεί κάποιος κάτι ή με την όραση ή με την ακοή ή με μία άλλη αίσθηση, να βάλει στο νου του με αφορμή αυτό κάτι άλλο που είχε λησμονήσει και πλησιάζει σε αυτό, είτε ανόμοιο είτε όμοιο.

Μτφρ. Γ. Μαυρόπουλος

Αφού μελετήσετε το παραπάνω παράλληλο κείμενο, να εντοπίσετε δύο (2) ομοιότητες σε σχέση με τα όσα αναφέρονται στο αρχαίο διδαγμένο κείμενο. Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας με στοιχεία και από τα δύο κείμενα.

Μονάδες 10

B3. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε κάθε μία από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «**Σωστό**», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «**Λάθος**», αν είναι λανθασμένη:

1. Η σωκρατική διαλεκτική είναι η εκ των προτέρων απόρριψη των θέσεων του συνομιλητή.
2. Ο Πλάτων ασχολήθηκε με την τραγική ποίηση σε όλη τη διάρκεια του βίου του.
3. Ο Πρωταγόρας χρησιμοποιεί τρεις τρόπους για να εκθέσει τις απόψεις του: τον μύθο, τη διαλεκτική και τον σχολιασμό των ποιητικών κειμένων.
4. Το μείζον πρόβλημα που συζητείται στην *Πολιτεία* είναι η δικαιοσύνη.
5. Τα μαθήματα της Ακαδημίας διαφοροποιούνταν από αυτά που ο Πλάτων ορίζει στην *Πολιτεία*.

Μονάδες 10

B4. Να επιλέξετε από τη στήλη Β για καθεμία αρχαιοελληνική λέξη ή φράση της στήλης Α την **ορθή σημασία** της σύμφωνα με το αρχαίο διδαγμένο κείμενο:

A	B
1. <i>ἐπαγγελλόμενοι</i>	α. υπόσχομαι β. ασκώ ένα επάγγελμα
2. <i>έντιθέναι</i>	α. τοποθετώ β. νομοθετώ
3. <i>φανόν</i>	α. φανάρι β. φωτεινός
4. <i>μεταστραφήσεται</i>	α. μετανιώνω β. γυρίζω προς άλλη κατεύθυνση
5. <i>ἀπόλλυσιν</i>	α. χάνω β. φονεύω

Μονάδες 10

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

α.

1-Α: Ὁ δέ γε νῦν λόγος, ἧν δ' ἐγώ, σημαίνει ταύτην τὴν ἐνοῦσαν ἐκάστου δύναμιν ἐν τῇ ψυχῇ

2-Α: σὺν ὅλῃ τῇ ψυχῇ ἐκ τοῦ γιγνομένου περιεκτέον εἶναι, ἕως ἂν εἰς τὸ ὄν καὶ τοῦ ὄντος τὸ φανότατον δυνατὴ γένηται ἀνασχέσθαι θεωμένη·

3-Σ: Τούτου τοίνυν, ἧν δ' ἐγώ, αὐτοῦ τέχνη ἂν εἴη, τῆς περιαγωγῆς, τίνα τρόπον ὡς ῥᾶστά τε καὶ ἀνυσιμώτατα μεταστραφῆσεται

4-Α: Αἱ μὲν τοίνυν ἄλλαι ἀρεταὶ καλούμεναι ψυχῆς (...) ὕστερον ἐμποιεῖσθαι ἔθεσι καὶ ἀσκήσεσιν—

5-Σ: ἡ δὲ τοῦ φρονῆσαι παντὸς μᾶλλον θειοτέρου τινὸς τυγχάνει.

B1.

Στο συγκεκριμένο απόσπασμα ενυπάρχει η σύγκριση των εννοιών της εκπαίδευσης και της παιδείας. Η παιδεία του Σωκράτη εστιάζει στον εσωτερικό και βιωματικό χαρακτήρα της γνώσης. Γι' αυτό και αυτήν την έντονα βιωματική γνωστική διαδικασία την ονομάζει συμβολικά *ἀνάμνησιν*. Αν η γνώση έχει ως στόχο τη σύλληψη της αλήθειας, τότε στοχεύει στην άρση της λήθης. Κατά τον Πλάτωνα η ψυχή του ανθρώπου είχε την ευκαιρία να γνωρίσει τις Ιδέες, πριν συντελεσθεί το γεγονός της φυσικής μας γέννησης. Τότε η ψυχή εισήλθε στο σώμα. Το γεγονός αυτό στάθηκε η αιτία, ώστε να ξεχάσουμε τις Ιδέες. Η λήθη αυτή παγιώνεται κάτω από το βάρος των πλαστών εντυπώσεων με τις οποίες τροφοδοτούν την ψυχή μας οι αισθήσεις μας για τα πράγματα που υπάρχουν γύρω μας. Η παιδεία, λοιπόν, είναι αναγκαία για την ψυχή και τον πολίτη: αφυπνίζει την ψυχή για να μάθει αυτό που ήδη γνωρίζει (από την πρότερη ζωή της στον υπερουράνιο τόπο)· είναι η περιαγωγή της ψυχής από τα αισθητά στα νοητά, από τα πάθη στην αρετή, από την φύση στις Ιδέες. Αντιθετικά προς την παιδεία, η εκπαίδευση νοείται κατά τον Πλάτωνα ως γνώση που προέρχεται από εξωτερικές πηγές και η οποία κατατίθεται στο νου του εκπαιδευομένου. Συνδέεται δε με τους σοφιστές. Ο Πλάτων διά στόματος Σωκράτη απορρίπτει την εκπαίδευση στο πλαίσιο της σοφιστικής πρακτικής: η παιδεία δεν είναι μία διαδικασία με την οποία η επιστήμη, η ορθή και ασφαλής γνώση, εισάγεται στην ψυχή του «μαθητή» ως δέκτη ερεθισμάτων. Με άλλα λόγια για τον Πλάτωνα μία πληροφορία ή ένα σύνολο πληροφοριών που προσλαμβάνει ο άνθρωπος από εξωτερικές πηγές μέσω των αισθήσεών του δεν συνιστούν έγκυρη και ασφαλής γνώση· πιθανόν να συνιστούν και παραπλάνηση προκαλώντας την ψευδαίσθηση

κατοχής της. Επίσης, η παιδεία του Σωκράτη διαφοροποιείται στο γεγονός ότι ο φιλόσοφος δεν άσκησε επαγγελματικά (επ' αμοιβή) τη διδασκαλία, αφού πίστευε ότι δεν μετέδιδε γνώσεις, αλλά βοηθούσε τον συνομιλητή του να τις ανακαλύψει. Αντιθέτως, η εκπαίδευση προσφέρεται από ανθρώπους που ασκούν αυτό ως επάγγελμα και φυσικά αμείβονται για αυτό. Οι σοφιστές κάνουν τη μόρφωση επάγγελμά τους εκμεταλλεύσιμο, μεταδίδοντας στους πλούσιους και φιλόδοξους μαθητές τους γνώσεις ρητορικής, πολιτικής και άλλες. [344 λέξεις]

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, *Φαίδων*, 75e-76a

Ο/Η μαθητής/τρια μπορεί να αναφερθεί σε δύο από τις από τις παρακάτω επισημάνσεις.

Στα δύο κείμενα παρουσιάζονται ομοιότητες ως προς τον τρόπο προσέγγισης της αληθινής γνώσης. Ειδικότερα, και στα δύο πλατωνικά κείμενα γίνεται αναφορά στην αθανασία της ψυχής, η οποία έχει γνωρίσει τις Ιδέες, προτού εισέλθει στο σώμα και στη συνέχεια τις λησμονεί. Επομένως, ενυπάρχουν στον κάθε άνθρωπο οι γνώσεις και αυτό που χρειάζεται είναι η τέχνη της παιδείας του θα τις επαναφέρει στον νου (*αφού χάσαμε με τη γέννησή μας, νομίζω, τη γνώση που είχαμε προτού γεννηθούμε ... μάθηση είναι η ξαναπόκτηση μιας γνώσης που την είχαμε*). Αυτό σχετίζεται με τον εσωτερικό και βιωματικό χαρακτήρα της παιδείας (*τὴν ἐνοῦσαν ἐκάστου δύναμιν, ὡς ἔχοντι μὲν αὐτό*) που οδηγεί τον άνθρωπο να ανακαλύψει και να παράγει μέσα του τη γνώση, όπως ισχυρίζεται ο Σωκράτης στην πλατωνική *Πολιτεία*. Ο φιλόσοφος στηρίζει όλη του τη διδασκαλία στη μαιευτική και διαλεκτική τέχνη ακριβώς, επειδή αντιλαμβάνεται την εσωτερικότητα της γνωστικής διαδικασίας.

Επιπλέον, στο παράλληλο κείμενο αναφέρεται ότι η ψυχή ξαναποκτά τις γνώσεις που είχε σε προγενέστερη χρονική περίοδο και ξαναθυμάται αυτά που λησμόνησε, εισερχόμενη στο σώμα. Αυτό παραπέμπει στην *περιαγωγή* της ψυχής και στη θέαση του Αγαθού (*τίνα τρόπον ὡς ῥᾷστά τε καὶ ἀνυσιμώτατα μεταστραφῆσεται, ... οὐκ ὀρθῶς δὲ τετραμμένῳ οὐδὲ βλέποντι οἷ ἔδει*) που συνιστά μία καθολική αλλαγή της προσωπικότητας του ανθρώπου. Τέλος, η απόλυτη γνώση είναι σταθερή, αιώνια και αναλλοίωτη τόσο στον πλατωνικό διάλογο του *Φαίδωνα* (*να την κρατά και να μην την χάνει*) όσο και στο απόσπασμα της *Πολιτείας*, όπου συνδέεται με την αρετή της φρόνησης και την θεϊκή της φύση που ουδέποτε χάνεται (*ἡ δὲ τοῦ φρονῆσαι παντὸς μᾶλλον θειοτέρου τινὸς τυγχάνει, ὡς ἔοικεν, οὔσα, ὃ τὴν μὲν δύναμιν οὐδέποτε ἀπόλλυσιν*). [267λέξεις]

B3. 1-Λ, 2-Λ, 3-Λ, 4-Σ, 5-Λ **B4.** 1-β, 2-α, 3-β, 4-β, 5-α

ΘΕΜΑ 31ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, Πολιτεία, 518b-519a

Δεῖ δὴ, εἶπον, ἡμᾶς τοιόνδε νομίσαι περὶ αὐτῶν, εἰ ταῦτ' ἀληθῆ· τὴν παιδεῖαν οὐχ οἷαν τινὲς ἐπαγγελλόμενοί φασιν εἶναι τοιαύτην καὶ εἶναι. Φασὶ δέ που οὐκ ἐνούσης ἐν τῇ ψυχῇ ἐπιστήμης σφεῖς ἐντιθέναί, οἷον τυφλοῖς ὀφθαλμοῖς ὄψιν ἐντιθέντες.

Φασὶ γὰρ οὖν, ἔφη.

Ὁ δέ γε νῦν λόγος, ἦν δ' ἐγώ, σημαίνει ταύτην τὴν ἐνούσαν ἐκάστου δύναμιν ἐν τῇ ψυχῇ καὶ τὸ ὄργανον ᾧ καταμανθάνει ἕκαστος, οἷον εἰ ὄμμα μὴ δυνατόν ἦν ἄλλως ἢ σὺν ὄλῳ τῷ σώματι στρέφειν πρὸς τὸ φανόν ἐκ τοῦ σκοτώδους, οὕτω σὺν ὄλῳ τῇ ψυχῇ ἐκ τοῦ γιγνομένου περιακτέον εἶναι, ἕως ἂν εἰς τὸ ὄν καὶ τοῦ ὄντος τὸ φανότατον δυνατὴ γένηται ἀνασχέσθαι θεωμένη· τοῦτο δ' εἶναί φαμεν τάγαθόν. Ἥ γάρ;

Ναί.

Τούτου τοίνυν, ἦν δ' ἐγώ, αὐτοῦ τέχνη ἂν εἴη, τῆς περιαγωγῆς, τίνα τρόπον ὡς ῥᾷστά τε καὶ ἀνυσιμώτατα μεταστραφήσεται, οὐ τοῦ ἐμποιῆσαι αὐτῷ τὸ ὄρᾶν, ἀλλ' ὡς ἔχοντι μὲν αὐτό, οὐκ ὀρθῶς δὲ τετραμμένῳ οὐδὲ βλέποντι οἷ ἔδει, τοῦτο διαμηχανήσασθαι.

Ἔοικεν γάρ, ἔφη.

Αἱ μὲν τοίνυν ἄλλαι ἀρεταὶ καλούμεναι ψυχῆς κινδυνεύουσιν ἐγγύς τι εἶναι τῶν τοῦ σώματος—τῷ ὄντι γὰρ οὐκ ἐνούσαι πρότερον ὕστερον ἐμποιεῖσθαι ἔθεσι καὶ ἀσκήσεσιν—ἡ δὲ τοῦ φρονῆσαι παντὸς μᾶλλον θειοτέρου τινὸς τυγχάνει, ὡς ἔοικεν, οὕσα, ὃ τὴν μὲν δύναμιν οὐδέποτε ἀπόλλουσιν, ὑπὸ δὲ τῆς περιαγωγῆς χρησίμὸν τε καὶ ὠφέλιμον καὶ ἄχρηστον αὖ καὶ βλαβερόν γίγνεται.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

A1. α. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «**Σωστό**», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «**Λάθος**», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο (μονάδες 3) και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις **λέξεις/φράσεις** του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν (μονάδες 3):

1. Το έργο της σωκρατικής παιδείας παρομοιάζεται με την τοποθέτηση όρασης στα μάτια τυφλών.
2. Η σοφιστική παιδεία αποδέχεται τη δύναμη της γνώσης την οποία κάθε άνθρωπος έχει μέσα στην ψυχή του.

3. Η μεταστροφή της ψυχής θα συντελεστεί ευκολότερα και αποτελεσματικότερα, αν της βάλει κανείς μέσα της τη δύναμη να βλέπει.

β. —τῷ ὄντι γὰρ οὐκ ἐνοῦσαι πρότερον ὕστερον ἐμποιεῖσθαι ἔθеси καὶ ἀσκήσεσιν—: Σε ποιες αρετές αναφέρεται εδώ η παρενθετική φράση (μονάδες 4).

Μονάδες 10

B1. Ο Σωκράτης, ερμηνεύοντας στο παραπάνω απόσπασμα την αλληγορία του σπηλαίου, αναφέρεται στην παιδεία και τον ρόλο της, όπως την αντιλαμβάνεται ο ίδιος. Σε τι διαφοροποιείται η σωκρατική αντίληψη για την παιδεία από εκείνη των Σοφιστών και ποιος είναι ο στόχος της;

Μονάδες 10

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Ἀριστοτέλης, Ἠθικὰ Νικομάχεια Β 2, 1104a-b

Στο Β βιβλίο των *Ἠθικῶν Νικομαχείων* ο Αριστοτέλης ασχολείται γενικά με το ερώτημα τί είναι αρετή. Στο κεφ. 1 επισημαίνεται ότι οι διανοητικές αρετές διδάσκονται ενώ οι ηθικές αναπτύσσονται με τον εθισμό. Στο κεφ. 2 εξετάζονται ποιες πράξεις οδηγούν στην αρετή. Ακολουθεί το παρακάτω χωρίο για τον ρόλο της άσκησης στην εφαρμογή των αρετών.

Δεν είναι όμως μόνο ότι έχουν την ίδια αρχή και τις ίδιες αιτίες τόσο η γένεση και η αύξηση των αρετών όσο και η φθορά τους· στον ίδιο επίσης χώρο θα εκδηλωθεί και η πραγμάτωσή τους· έτσι, άλλωστε, συμβαίνει και στις άλλες, τις πιο φανερές, περιπτώσεις· π.χ. στην περίπτωση της σωματικής ρώμης: η σωματική ρώμη γεννιέται από την πολλή τροφή και από την άσκηση στους πολλούς κόπους, αυτά όμως τα πράγματα είναι ικανός να τα κάνει κατά κύριο λόγο ο σωματικά ρωμαλέος. Το ίδιο ακριβώς συμβαίνει και με τις αρετές: μένοντας συστηματικά μακριά από τις ηδονές γινόμαστε σώφρονες, και όταν γίνουμε, έχουμε πια σε πολύ μεγάλο βαθμό τη δύναμη να μένουμε μακριά τους· το ίδιο και με την ανδρεία: αποκτώντας σιγά σιγά τη συνήθεια να περιφρονούμε τα πράγματα που προκαλούν φόβο και να τα αντιμετωπίζουμε, γινόμαστε ανδρείοι, και όταν γίνουμε, έχουμε πια σε πολύ μεγάλο βαθμό τη δύναμη να τα αντιμετωπίζουμε.

Μετάφραση: Δ. Λυπουρλής

Να συγκρίνετε την άποψη του Πλάτωνα για τις αρετές με αυτή που διατυπώνει ο Αριστοτέλης στο παραπάνω κείμενο. Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας με αναφορές και από τα δύο κείμενα.

Μονάδες 10

B3. Να αντιστοιχίσετε καθεμία από τις φράσεις της στήλης Α του παρακάτω πίνακα με μία φράση από τη στήλη Β που συμπληρώνει ορθά το νόημά της.

A	B
1. Η κατηγορία που είχε μεγαλύτερη σχέση με την πραγματική αιτία δίωξης του Σωκράτη ήταν	α. η διαφθορά των νέων.
	β. η αθεΐα.
	γ. οι δημοκρατικές του αντιλήψεις.
2. Ο Πλάτων στο πρώτο του ταξίδι στη Σικελία	α. δίδαξε φιλοσοφία στον Δίωνα.
	β. γνώρισε τον φιλόσοφο Ευκλείδη.
	γ. ήρθε σε επαφή με τον Πυθαγορισμό.
3. Οι φιλόσοφοι-βασιλείς αναλαμβάνουν την εξουσία	α. λόγω της αριστοκρατικής/ευγενικής καταγωγής τους.
	β. από αίσθηση καθήκοντος.
	γ. από ηγετική φιλοδοξία.
4. Οι πρώιμοι διάλογοι του Πλάτωνα γράφτηκαν	α. μετά το τελευταίο ταξίδι στη Σικελία.
	β. κατά την πρώτη δεκαετία μετά τον θάνατο του Σωκράτη.
	γ. πριν τον θάνατο του Σωκράτη.
5. Η θέση ότι η δικαιοσύνη είναι να αποδίδεις τα ίσα, καλό στον φίλο, κακό στον εχθρό, υποστηρίχθηκε από	α. τον Θρασύμαχο.
	β. τον Κέφαλο.
	γ. τον Πολέμαρχο.

Μονάδες 10

B4. Να αντιστοιχίσετε καθεμία νεοελληνική λέξη της στήλης Α με την **ετυμολογικά συγγενή** αρχαιοελληνική λέξη της στήλης Β. Δύο λέξεις στη στήλη Α περισσεύουν.

A	B
1. διάσημος	α. φασιν
2. διαφήμιση	β. σημαίνει
3. διαγωγή	γ. περιακτέον
4. διάθεση	δ. ανασχέσθαι
5. ανάκριση	ε. ἔθρεσι
6. περιοχή	
7. συνήθεια	

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

α.

1-Λ: οὐκ ἐνούσης ἐν τῇ ψυχῇ ἐπιστήμης σφεῖς ἐντιθέναί, οἷον τυφλοῖς ὀφθαλμοῖς ὄψιν ἐντιθέντες

2-Λ: Ὁ δέ γε νῦν λόγος, ἧν δ' ἐγώ, σημαίνει ταύτην τὴν ἐνοῦσαν ἐκάστου δύναμιν ἐν τῇ ψυχῇ

3-Λ: οὐ τοῦ ἐμποιῆσαι αὐτῷ τὸ ὁρᾶν

β. Οι άλλες αρετές της ψυχής, στις οποίες αναφέρεται εδώ ο Σωκράτης, είναι αυτές που δεν προϋπάρχουν μέσα στον άνθρωπο, αλλά γεννιούνται και προάγονται μέσω του εθισμού και της άσκησης, μιας εξωτερικής δηλαδή διαδικασίας. Πρόκειται για τις θεωρούμενες και ως αρετές (καλούμεναι) όπως είναι λ.χ. η γενναιότητα, η μεγαλοψυχία, η εγκράτεια κτλ. οι οποίες διαφοροποιούνται από την αρετή της φρόνησης.

B1. Στο συγκεκριμένο απόσπασμα από την αλληγορία του σπηλαίου απορρίπτεται εν γένει η σοφιστική παιδεία που επικρατεί στην εποχή του Πλάτωνα. Ο Σωκράτης θεωρεί την παιδεία κυρίως ως εσωτερική διεργασία, σύμφωνα με την οποία η γνώση και η επιστήμη γεννιούνται μέσα στην ψυχή του ανθρώπου. Ο άνθρωπος με την αληθινή παιδεία απομακρύνεται σταδιακά από το πρόσκαιρο και μεταβαλλόμενο γίνεσθαι (ἐκ τοῦ γιγνομένου) και οδηγείται στη θέαση του Αγαθού, το οποίο αποτελεί μέρος του σταθερού και αληθινού εἶναι, με τρόπο ολιστικό (σὺν ὅλῃ τῇ ψυχῇ). Η γνώση παρουσιάζεται ως δύναμη (τὴν ἐνοῦσαν ἐκάστου δύναμιν) που γίνεται ενέργεια με την επίδραση της παιδείας. Στην τρίτη παράγραφο του κειμένου η παιδεία ορίζεται από τον Σωκράτη ως η τέχνη που θα βοηθήσει την ψυχή στη μεταστροφή (περιαγωγή) από τον κόσμο των αισθητών όντων στον νοητό κόσμο των Ιδεών. Αντικείμενο διερεύνησης είναι με ποιο τρόπο θα αναπροσανατολιστεί η ψυχή όσο γίνεται πιο εύκολα και πιο αποτελεσματικά (ῥᾱστά τε καὶ ἀνυσιμώτατα). Διευκρινίζεται ότι η γενικότερη παιδαγωγική αρχή που διέπει την πλατωνική παιδεία δεν συνίσταται στην προσφορά έτοιμης γνώσης στην ψυχή (οὐ τοῦ ἐμποιῆσαι), αλλά στο να αποδεσμεύεται μέσα της και να ενεργοποιείται ό,τι καλύτερο υπολανθάνει ήδη σε αυτήν· και τούτο επιτυγχάνεται με το να κατευθύνεται η ψυχή στα σωστά αντικείμενα (οὐκ ὀρθῶς δὲ τετραμμένῳ οὐδὲ βλέποντι οἷ ἔδει), εν προκειμένῳ πρὸς τὸ ὄν καὶ τοῦ ὄντος τὸ φανότατον. Μόνο έτσι μπορεί να παραχθεί μια γνώση ριζωμένη μέσα στον άνθρωπο, βιωμένη και ανθεκτική στη λήθη (ἀ-

λήθεια). Αυτό δεν ισχύει στην περίπτωση της σοφιστικής εκπαίδευσης, την οποία ο Σωκράτης απορρίπτει (ούχ), όπως και το επάγγελμα του σοφιστή (*ἐπαγγελλόμενοι*), επισημαίνοντας ότι η παιδεία δεν μπορεί να είναι μία διαδικασία με την οποία η επιστήμη, η ορθή και ασφαλής γνώση, εισάγεται από έξω μέσα στην ψυχή του μαθητή ως δέκτη ερεθισμάτων, σαν να έβαζε κάποιος όραση σε μάτια τυφλών (*οἷον τυφλοῖς ὀφθαλμοῖς ὄψιν ἐντιθέντες*). Επιπλέον, και ο στόχος της σοφιστικής εκπαίδευσης, η γνώση του κόσμου των αισθητών, απορρίπτεται ως επισφαλής και παραπλανητικός. [321 λέξεις]

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Ἀριστοτέλης, *Ἠθικὰ Νικομάχεια Β 2, 1104a-b*

Η άποψη του Πλάτωνα για τις αρετές διατυπώνεται από τον Σωκράτη στην τελευταία παράγραφο του αποσπάσματος όπου ο Σωκράτης στρέφει την προσοχή του στις θεωρούμενες και ως αρετές (*καλούμεναι*) οι οποίες αναφέρονται στα άλλα δύο μέρη της ανθρώπινης ψυχής (*θυμοειδές και ἐπιθυμητικόν, πέραν του λογιστικοῦ*). Οι αρετές αυτές θεωρεί πως δεν προϋπάρχουν μέσα μας, αλλά γεννιούνται και προάγονται μέσω του εθισμού και της άσκησης όπως και οι σωματικές αρετές. Αντίθετα, η διανοητική ικανότητα, η *φρόνησις* (λογική ικανότητα), στην οποία επανέρχεται ο Σωκράτης, αποτελεί ένα εσωτερικό δεδομένο έχοντας προέλευση περισσότερο θεϊκή (*παντός μᾶλλον θειοτέρου*) από οτιδήποτε άλλο έχει ο άνθρωπος και χωρίς να χάνει ποτέ τη δύναμή της. Στον άνθρωπο, ωστόσο, επαφίεται ο τρόπος που θα διαχειριστεί αυτή την έμφυτη ικανότητα. Αν στραφεί προς τη θέαση του νοητού κόσμου των Ιδεών και της Ιδέας του Αγαθού, μπορεί να λειτουργήσει με τρόπο που να αποβαίνει χρήσιμη και ωφέλιμη, ενώ όταν στρέφεται προς τον κόσμο των αισθητών, αποβαίνει άχρηστη και βλαπτική (αντιθετικά ζεύγη: *χρήσιμον - ἄχρηστον, ὠφέλιμον-βλαβερόν*). Και ο Αριστοτέλης στο απόσπασμα από το δεύτερο βιβλίο των *Ἠθικῶν Νικομαχείων* αποδίδει στον εθισμό και την έμπρακτη εξάσκηση καθοριστικό ρόλο για την ανάπτυξη της ηθικής αρετής. Στο παράλληλο κείμενο εξετάζονται ηθικές αρετές όπως η σωματική ρώμη, η εγκράτεια και η ανδρεία. Ενδεικτικά δηλώνεται ότι *η σωματική ρώμη γεννιέται από την πολλή τροφή και από την άσκηση στους πολλούς κόπους*. Αν αυτά λείψουν, η σωματική ρώμη δεν εκδηλώνεται. Το ίδιο ισχύει και για την εγκράτεια· εξασκείται με την αποχή από τις ηδονές (*μένοντας συστηματικά μακριά από τις ηδονές γινόμεστε σώφρονες*). Ο εθισμός και η άσκηση διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο και στην ανάπτυξη της αρετής της ανδρείας: *αποκτώντας σιγά σιγά τη συνήθεια να περιφρονούμε τα πράγματα που προκαλούν φόβο και να τα αντιμετωπίζουμε, γινόμεστε ανδρείοι*. Φυσικά, ο Αριστοτέλης, ο οποίος δεν αποδέχεται την πλατωνική θεωρία των Ιδεών, αντιπαραθέτει στις απόλυτες ηθικές αξίες του

Πλάτωνα ένα σύστημα αρετών με βασικό γνώρισμα την αποφυγή ακραίων στάσεων. [316 λέξεις]

B3. 1-α, 2-γ, 3-β, 4-β, 5-γ

B4. α-2, β-1, γ-3, δ-6, ε-7

ΘΕΜΑ 32ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, Πολιτεία, 518b-519a

Δεῖ δὴ, εἶπον, ἡμᾶς τοιόνδε νομίσαι περὶ αὐτῶν, εἰ ταῦτ' ἀληθῆ· τὴν παιδείαν οὐχ οἶαν τινὲς ἐπαγγελλόμενοί φασιν εἶναι τοιαύτην καὶ εἶναι. Φασὶ δέ που οὐκ ἐνούσης ἐν τῇ ψυχῇ ἐπιστήμης σφεῖς ἐντιθέναι, οἷον τυφλοῖς ὀφθαλμοῖς ὄψιν ἐντιθέντες.

Φασὶ γὰρ οὖν, ἔφη.

Ὁ δέ γε νῦν λόγος, ἦν δ' ἐγώ, σημαίνει ταύτην τὴν ἐνοῦσαν ἐκάστου δύναμιν ἐν τῇ ψυχῇ καὶ τὸ ὄργανον ᾧ καταμανθάνει ἕκαστος, οἷον εἰ ὄμμα μὴ δυνατόν ἦν ἄλλως ἢ σὺν ὄλῳ τῷ σώματι στρέφειν πρὸς τὸ φανὸν ἐκ τοῦ σκοτώδους, οὕτω σὺν ὅλῃ τῇ ψυχῇ ἐκ τοῦ γιγνομένου περιακτέον εἶναι, ἕως ἂν εἰς τὸ ὄν καὶ τοῦ ὄντος τὸ φανότατον δυνατὴ γένηται ἀνασχέσθαι θεωμένη· τοῦτο δ' εἶναί φαμεν τάγαθόν. Ἥ γάρ;

Ναί.

Τούτου τοίνυν, ἦν δ' ἐγώ, αὐτοῦ τέχνη ἂν εἴη, τῆς περιαγωγῆς, τίνα τρόπον ὡς ῥᾷστά τε καὶ ἀνυσιμώτατα μεταστραφήσεται, οὐ τοῦ ἐμποιῆσαι αὐτῷ τὸ ὄρᾶν, ἀλλ' ὡς ἔχοντι μὲν αὐτό, οὐκ ὀρθῶς δὲ τετραμμένῳ οὐδὲ βλέποντι οἷ ἔδει, τοῦτο διαμηχανήσασθαι.

Ἔοικεν γάρ, ἔφη.

Αἱ μὲν τοίνυν ἄλλαι ἀρεταὶ καλούμεναι ψυχῆς κινδυνεύουσιν ἐγγύς τι εἶναι τῶν τοῦ σώματος—τῷ ὄντι γὰρ οὐκ ἐνοῦσαι πρότερον ὕστερον ἐμποιεῖσθαι ἔθεσι καὶ ἀσκήσεσιν—ἡ δὲ τοῦ φρονῆσαι παντὸς μᾶλλον θειοτέρου τινὸς τυγχάνει, ὡς ἔοικεν, οὕσα, ὃ τὴν μὲν δύναμιν οὐδέποτε ἀπόλλυσιν, ὑπὸ δὲ τῆς περιαγωγῆς χρησίμῳ τε καὶ ὠφέλιμον καὶ ἄχρηστον αὖ καὶ βλαβερὸν γίγνεται.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

A1. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «Σωστό», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «Λάθος», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο (μονάδες 5) και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις λέξεις/φράσεις του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν (μονάδες 5):

1. Για τον Σωκράτη η παιδεία δεν είναι μια διαδικασία στην οποία η γνώση εισάγεται στην ψυχή του μαθητή ως απλού δέκτη ερεθισμάτων.
2. Ο Γλαύκων επιβεβαιώνει τη διαπίστωση του Σωκράτη για τη σοφιστική παιδεία.
3. Η αληθινή παιδεία απομακρύνει τον άνθρωπο από το πρόσκαιρο και μεταβαλλόμενο γίνεσθαι οδηγώντας τον στη θέαση του Αγαθού με τρόπο ολιστικό.

4. Η Ιδέα του Αγαθού δεν είναι το πιο φωτεινό σημείο του όντος.
5. Ο Σωκράτης στο συμπέρασμα του συλλογισμού του ορίζει την παιδεία ως την τέχνη η οποία θα μεταστρέψει την ψυχή προς τον κόσμο των Ιδεών.

Μονάδες 10

B1. «εἰς τὸ ὄν καὶ τοῦ ὄντος τὸ φανότατον», «τῆς περιαγωγῆς»: Αξιοποιώντας τους παραπάνω όρους του κειμένου να εξηγήσετε πώς αντιλαμβάνεται ο Σωκράτης την έννοια της παιδείας.

Μονάδες 10

B2.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Ε.Π. Παπανούτσος, Α. Δελμούζος, ΜΙΕΤ, σελ. 201

Ο Ε.Π. Παπανούτσος μεταφέρει στο παρακάτω απόσπασμα που πρωτοδημοσιεύτηκε στο περιοδικό *Ελληνικά Γράμματα* (τ. Α, 1927) απόψεις για την παιδεία του κορυφαίου Έλληνα παιδαγωγού Α. Δελμούζου (1880-1956), ο οποίος υπήρξε ηγετική μορφή του Εκπαιδευτικού Δημοτικισμού, μιας κίνησης που διαδραμάτισε σπουδαίο αναμορφωτικό ρόλο στην Ελλάδα κατά το πρώτο ήμισυ του 20^{ου} αιώνα.

Η παιδεία είναι ένα από τα πιο σπουδαία μέσα για την ατομική και τη συνολική προκοπή. Σκοπός της να υπηρετήσει και να κάμει καλύτερη τη ζωή του ανθρώπου. Γίνεται καλύτερη η ζωή του ανθρώπου όσο περισσότερο δουλεύεται η ψυχή του και όσο βαθύτερα ποτίζεται με την αγάπη και την καλοσύνη. Καλύτερη, στο βάθος, θα ειπεί πιο καλλιεργημένη, πιο ηθική και πιο ελεύθερη.

Η ψυχική όμως καλλιέργεια και η ελευθερία δεν έρχονται έτοιμα απ' έξω, παρά είναι καρπός που ωριμάζει μέσα μας ολοένα και περισσότερο με αδιάκοπη ατομική προσπάθεια. Με προσπάθεια και δοκιμασία λυτρώνεται με τον καιρό το άτομο από το βάρος της ύλης και υψώνεται σκαλί το σκαλί προς τον ελεύθερο άνθρωπο.

Στο ιδανικό αυτό μπορεί να πλησιάσει άλλος λιγότερο και άλλος περισσότερο, ανάλογα με τη δύναμή του. Και θα το πλησιάσει πάντα με τη δική του ιδιότυπη μορφή, τη μορφή που πηγάζει και ορίζεται από τα διαλεχτά και γόνιμα στοιχεία που κλείνει μέσα του. Όσο περισσότερο δουλεύει ο καθένας τα στοιχεία του αυτά, τόσο πιο πολύ υψώνεται στο ιδανικό εγώ του.

Να παρουσιάσετε δύο (2) από τις απόψεις του Α. Δελμούζου σχετικά με τον σκοπό της παιδείας που εμφανίζουν ομοιότητες με τις αντίστοιχες πλατωνικές απόψεις του διδαγμένου κειμένου.

Μονάδες 10

B3. Να χαρακτηρίσετε τις παρακάτω διατυπώσεις ως **Σωστές (Σ)** ή **Λανθασμένες (Λ)**:

- α. Ο Σωκράτης αμφισβητώντας τις παραδοσιακές ιδέες και αρχές αναζητά τη βαθύτερη αλήθεια των πραγμάτων.
- β. Χάρη στην προσωπικότητα του Σωκράτη οι φιλόσοφοι άρχισαν να ασχολούνται με τη μελέτη των φυσικών φαινομένων.
- γ. Ο Πλάτων πίστεψε ότι θα μπορούσε να μεταμορφώσει τον Διονύσιο Β' σε φιλόσοφο-βασιλέα.
- δ. Οι φύλακες - άρχοντες (βασιλείς) επιδίδονται μόνο σε θεωρητικές ενασχολήσεις.
- ε. Στον διάλογο *Πολιτεία* η δικαιοσύνη ορίζεται από τον Πολέμαρχο ως η εντιμότητα στις συναλλαγές.

Μονάδες 10

B4. Να βρείτε στο αρχαίο διδαγμένο κείμενο που σας δίνεται μία **ομόρριζη λέξη** για καθεμία από τις παρακάτω λέξεις της Νέας Ελληνικής: **αγγελία, διάσημος, φανάρι, ηθικός, θεϊκός.**

Μονάδες 10

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

1-Σ: *Φασί δέ που οὐκ ἐνούσης ἐν τῇ ψυχῇ ἐπιστήμης σφεῖς ἐντιθέναι*

2-Σ: *Φασί γὰρ οὖν, ἔφη*

3-Σ: *οὕτω σὺν ὅλῃ τῇ ψυχῇ ἐκ τοῦ γιγνομένου περιακτέον εἶναι, ἕως ἄν εἰς τὸ ὄν καὶ τοῦ ὄντος τὸ φανότατον δυνατὴ γένηται ἀνασχεῖσθαι θεωμένη·*

4-Λ: *εἰς τὸ ὄν καὶ τοῦ ὄντος τὸ φανότατον ... τοῦτο δ' εἶναι φαμεν τάγαθόν.*

5-Σ: *τέχνη ... τῆς περιαγωγῆς, τίνα τρόπον ὡς ῥᾷστά τε καὶ ἀνυσιμώτατα μεταστραφήσεται,*

B1. Ο Σωκράτης διατυπώνει καταφατικά τη θέση ότι η γνώση και η επιστήμη γεννιούνται μέσα στον άνθρωπο, και γι' αυτό η παιδεία είναι μια εσωτερική διεργασία και όχι εξωτερική. Ο άνθρωπος απομακρύνεται σταδιακά από το σκοτάδι, δηλαδή από το πρόσκαιρο και μεταβαλλόμενο γίνεσθαι (ἐκ τοῦ γιγνομένου), και με τρόπο ολιστικό (σὺν ὅλῃ τῇ ψυχῇ) οδηγείται στο φως, στη θέαση του Αγαθού που αποτελεί μέρος του σταθερού και αληθινού εἶναι. Η ουσιαστικοποιημένη μετοχή του εἰμί (εἰς τὸ ὄν) δηλώνει το αληθινά υπαρκτό. Ἐτσι, στο οντολογικό ερώτημα της φιλοσοφίας για την αναζήτηση αυτού που αληθινά υπάρχει, η απάντηση του Σωκράτη είναι ότι πραγματικά υπάρχουν μόνον οι Ιδέες και όχι τα αισθητά. Στόχος, επομένως, της παιδείας είναι η απαραίτητη μεταστροφή (περιακτέον: δεοντική διατύπωση) από τον κόσμο των αισθήσεων προς τον κόσμο των Ιδεών, για μια ολική στροφή της ψυχῆς προς το φανότατον τοῦ ὄντος δηλαδή την Ιδέα του Αγαθού ανάμεσα στα άλλα ὄντως υπαρκτά (τις άλλες Ιδέες, που αντλούν την ύπαρξή τους από το φως του ὄντως ὄντος)· πρόκειται για μια επώδυνη πορεία, όπως γνωρίζουμε και από τον μύθο του Σπηλαίου. Η λέξη περιαγωγή έχει φιλοσοφική βαρύτητα, διότι δείχνει πως η γνώση και η παιδεία, καθώς στρέφεται στον κόσμο, οφείλει να έχει πάντα καθολικό χαρακτήρα και να μην εξαντλείται σε προσέγγιση από μια επιμέρους οπτική γωνία. Απαιτείται η συνεργασία των αισθητηριακών και νοητικών γνωστικών δυνατοτήτων του ανθρώπου (θεωμένη) για να προσεγγίσει το πιο φωτεινό τμήμα του ὄντος (τοῦ ὄντος τὸ φανότατον: χρήση του υπερθετικού βαθμού), της αληθινῆς πραγματικότητας, το οποίο δεν είναι άλλο από την ανώτερη Ιδέα, την Ιδέα του Αγαθού. Γι' αυτό και λίγο παρακάτω ο Πλάτων θα ονομάσει την άνοδο της ψυχῆς προς το ὄντως ὄν, «μεταστροφή/επιστροφή της ψυχῆς από μια νυχτερινή μέρα στην αληθινή μέρα» –και αυτή είναι η «αληθινή φιλοσοφία». [Λέξεις 290]

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Ε.Π. Παπανούτσος, Α. Δελμούζος, ΜΙΕΤ, σελ. 201

Ο/Η μαθητής/τρια μπορεί να αξιοποιήσει δύο περιπτώσεις από τις παρακάτω επισημάνσεις για τις απόψεις του Α. Δελμούζου και του Σωκράτη.

Ο Α. Δελμούζος θεωρεί την παιδεία ως ένα από τα μέσα για την ατομική και συνολική προκοπή. Σκοπός της παιδείας είναι «να κάμει καλύτερη τη ζωή του ανθρώπου». Ο διττός σκοπός της παιδείας, ψυχική καλλιέργεια και ελευθερία, κατά τον Δελμούζο, δεν επιτυγχάνεται με μέσα που έρχονται έτοιμα απ' έξω αλλά «ωριμάζει μέσα μας ολοένα και περισσότερο με αδιάκοπη ατομική προσπάθεια» και «από τα διαλεχτά και γόνιμα στοιχεία που κλείνει μέσα του» ο άνθρωπος, ο οποίος «με προσπάθεια και δοκιμασία» λυτρώνεται «από το βάρος της ύλης» και κατορθώνει να υψωθεί «προς τον ελεύθερο άνθρωπο», ώστε να φτάσει σε αυτό που ο Δελμούζος αποκαλεί «στο ιδανικό εγώ του». Αυτό που πρεσβεύει ο Αλ. Δελμούζος είναι ουσιαστικά μια προοδευτική εσωτερική αλλαγή και ανέλιξη του ανθρώπου, η οποία θα τον ελευθερώσει από τα δεσμά της ύλης και θα τον καταστήσει ικανό να βιώσει το ιδανικό του είναι.

Και στο αρχαίο κείμενο ο Σωκράτης διατυπώνει τη θέση ότι η γνώση και η επιστήμη γεννιούνται μέσα στον άνθρωπο, και επομένως η παιδεία είναι μία διεργασία αμιγώς εσωτερική. Ο άνθρωπος απομακρύνεται σταδιακά από το πρόσκαιρο και μεταβαλλόμενο γίνεσθαι (*ἐκ τοῦ γιγνομένου*) και οδηγείται στη θέαση του Αγαθού με τρόπο ολιστικό (*σὺν ὅλῃ τῇ ψυχῇ*). Η γνώση παρουσιάζεται ως δύναμη (*τὴν ἐνοῦσαν ἐκάστου δύναμιν*) που με την επίδραση της παιδείας γίνεται κατόπιν ενέργεια. Για να ενεργοποιηθεί δεν χρειάζεται καμία εξωτερική βοήθεια· αυτό που απαιτείται είναι μία μεταστροφή (*περιακτέον, περιαγωγή*) από τον κόσμο των αισθήσεων προς τον κόσμο των Ιδεών, μία ολική στροφή 180° της ψυχής για να προσεγγίσει το πιο φωτεινό τμήμα του όντος (*τοῦ ὄντος τὸ φανότατον*), της αληθινής πραγματικότητας, το οποίο δεν είναι άλλο από την ιδέα του Αγαθού. Τόσο ο αρχαίος φιλόσοφος όσο και ο νεότερος παιδαγωγός βλέπουν την παιδεία ως μια εσωτερική διεργασία της ψυχής που αποσκοπεί στην ανέλιξή της. Και οι δύο θεωρούν την ανέλιξη ως υπέρβαση του υλικού κόσμου η οποία οδηγεί είτε στην ηθική τελείωση και την ελευθερία (Δελμούζος) είτε στη θέαση της Ιδέας του Αγαθού και στην αλήθεια (Πλάτων). [329 λέξεις]

B3. α-Σ, β-Λ, γ-Σ, δ-Λ, ε-Λ

B4. *ἐπαγγελλόμενοι, σημαίνει, φανόν/ φανότατον, ἔθеси, θειοτέρου*

ΘΕΜΑ 33ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, Πολιτεία, 519b-520a

Τί δέ; Τόδε οὐκ εἰκός, ἥν δ' ἐγώ, καὶ ἀνάγκη ἐκ τῶν προειρημένων, μήτε τοὺς ἀπαιδεύτους καὶ ἀληθείας ἀπείρους ἱκανῶς ἂν ποτε πόλιν ἐπιτροπεῦσαι, μήτε τοὺς ἐν παιδείᾳ ἐωμένους διατρίβειν διὰ τέλους, τοὺς μὲν ὅτι σκοπὸν ἐν τῷ βίῳ οὐκ ἔχουσιν ἓνα, οὗ στοχαζομένους δεῖ ἅπαντα πράττειν ἃ ἂν πράττωσιν ἰδίᾳ τε καὶ δημοσίᾳ, τοὺς δὲ ὅτι ἐκόντες εἶναι οὐ πράξουσιν, ἡγούμενοι ἐν μακάρων νήσοις ζῶντες ἔτι ἀπωκίσθαι;

Ἀληθῆ, ἔφη.

Ἡμέτερον δὲ ἔργον, ἥν δ' ἐγώ, τῶν οἰκιστῶν τάς τε βελτίστας φύσεις ἀναγκάσαι ἀφικέσθαι πρὸς τὸ μάθημα ὃ ἐν τῷ πρόσθεν ἔφαμεν εἶναι μέγιστον, ἰδεῖν τε τὸ ἀγαθὸν καὶ ἀναβῆναι ἐκείνην τὴν ἀνάβασιν, καὶ ἐπειδὴν ἀναβάντες ἱκανῶς ἴδωσι, μὴ ἐπιτρέπῃν αὐτοῖς ὃ νῦν ἐπιτρέπεται.

Τὸ ποῖον δέ;

Τὸ αὐτοῦ, ἥν δ' ἐγώ, καταμένειν καὶ μὴ ἐθέλῃν πάλιν καταβαίνειν παρ' ἐκείνους τοὺς δεσμώτας μηδὲ μετέχειν τῶν παρ' ἐκείνοις πόνων τε καὶ τιμῶν, εἴτε φαυλότεραι εἴτε σπουδαιότεραι.

Ἐπειτ', ἔφη, ἀδικήσομεν αὐτούς, καὶ ποιήσομεν χειρόν ζῆν, δυνατόν αὐτοῖς ὄν ἄμεινον;

Ἐπελάθου, ἥν δ' ἐγώ, πάλιν, ὧ φίλε, ὅτι νόμῳ οὐ τοῦτο μέλει, ὅπως ἔν τι γένος ἐν πόλει διαφερόντως εὖ πράξει, ἀλλ' ἐν ὅλῃ τῇ πόλει τοῦτο μηχανᾶται ἐγγενέσθαι, συναρμόττων τοὺς πολίτας πειθοῖ τε καὶ ἀνάγκῃ, ποιῶν μεταδιδόναι ἀλλήλοις τῆς ὠφελείας ἥν ἂν ἕκαστοι τὸ κοινὸν δυνατοὶ ὧσιν ὠφελεῖν καὶ αὐτὸς ἐμποιῶν τοιούτους ἄνδρας ἐν τῇ πόλει, οὐχ ἵνα ἀφιῇ τρέπεσθαι ὅπῃ ἕκαστος βούλεται, ἀλλ' ἵνα καταχρῆται αὐτὸς αὐτοῖς ἐπὶ τὸν σύνδεσμον τῆς πόλεως.

Ἀληθῆ, ἔφη· ἐπελαθόμην γάρ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

A1. α. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «Σωστό», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «Λάθος», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο (μονάδες 3) και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις λέξεις/φράσεις του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν (μονάδες 3):

1. Κατά τον Πλάτωνα, όσοι δεν διαθέτουν παιδεία και δεν γνωρίζουν την αλήθεια είναι ικανοί να διοικήσουν την ιδανική πολιτεία.
2. Κατά τον Πλάτωνα, οι φιλόσοφοι στην ιδανική πολιτεία είναι υποχρεωμένοι να αναλάβουν τη διακυβέρνησή της.
3. Στην ιδανική πολιτεία ο νόμος επιδιώκει να πετύχει την οικονομική βελτίωση όλων των πολιτών.

β. «Ἡμέτερον δὲ ἔργον, ἧν δ' ἐγώ, τῶν οἰκιστῶν»: Ποιος μιλά και σε ποιους αναφέρεται με τη συγκεκριμένη φράση ο Σωκράτης; (μονάδες 4)

Μονάδες 10

B1. Να εξηγήσετε για ποιους λόγους η προσέγγιση της ιδέας του Αγαθού παρομοιάζεται με θέαση και ανάβαση: «*ἰδεῖν τε τὸ ἀγαθὸν καὶ ἀναβῆναι ἐκείνην τὴν ἀνάβασιν*».

Μονάδες 10

B2.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Πλάτων, Ζ' Επιστολή, 326a-b

Η επιστολή αυτή (η έβδομη) αποτελεί απάντηση στην έκκληση για βοήθεια από την πλευρά των συγγενών και των φίλων του δολοφονημένου (το 354 π.Χ.) τυράννου των Συρακουσών, του Δίωνα. Σε αυτήν ο Πλάτωνας, γέρος πια, θεώρησε σκόπιμο να προχωρήσει σε έναν απολογισμό για τα τρία ταξίδια του στη Σικελία. Ποια ήταν, όμως, η άποψή του για τα υπάρχοντα πολιτεύματα, όταν έφτανε για πρώτη φορά στη Σικελία (390 ή 389 π.Χ);

Βέβαια δεν σταμάτησα να εξετάζω αν ήταν δυνατόν να βελτιωθεί η κατάσταση και στα συγκεκριμένα ζητήματα, αλλά και γενικότερα στη διοίκηση της πολιτείας, ωστόσο ανέβαλλα τη δραστηριοποίησή μου στην πολιτική περιμένοντας πάντοτε την κατάλληλη ευκαιρία. Τελικά, κατανόησα ότι όλες οι σύγχρονες πολιτείες διοικούνται με άσχημο τρόπο, —γιατί νόμοι τους έχουν περιέλθει σε κατάσταση σχεδόν αθεράπευτη, εκτός αν υπάρξει μια εκπληκτική προετοιμασία για την αναμόρφωσή τους συνδυασμένη με κάποια εύνοια της τύχης— και αναγκάστηκα, επαινώντας την ορθή φιλοσοφία, να λέω ότι χάρη σε αυτήν μπορεί κανείς να αντιληφθεί τι είναι δίκαιο και στη δημόσια και στην ιδιωτική ζωή. Τα δεινά, επομένως, για το ανθρώπινο γένος δεν θα σταματήσουν, παρά μόνο όταν οι σωστοί και γνήσιοι φιλόσοφοι καταλάβουν την πολιτική εξουσία, ή οι ηγέτες των πόλεων, χάρη σε κάποια θεϊκή πρόνοια, στραφούν στην πραγματική φιλοσοφία.

Μτφρ. Σ. Τσέλικας

Αξιοποιώντας στοιχεία και από τα δύο κείμενα (αρχαίο διδαγμένο κείμενο και παράλληλο κείμενο) να αναφέρετε δύο (2) λόγους που επιβάλλουν κατά τον Πλάτωνα την επιστροφή των φιλοσόφων στο Σπήλαιο.

Μονάδες 10

B3. Να αντιστοιχίσετε καθεμία από τις φράσεις της στήλης Α του παρακάτω πίνακα με μία φράση από τη στήλη Β που συμπληρώνει ορθά το νόημά της.

A	B
1. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη ο Σωκράτης χρησιμοποίησε κυρίως	α. την παραγωγική μέθοδο.
	β. την επαγωγική μέθοδο.
	γ. τη διάλεξη.
2. Ο Πλάτων	α. πίστεψε ότι θα μπορούσε να μεταμορφώσει τον Δίωνα σε φιλόσοφο - βασιλέα.
	β. καταγόταν από αριστοκρατική οικογένεια.
	γ. έγραψε τα <i>Μετά τὰ Φυσικά</i> .
3. Μετά την επιστροφή από το πρώτο ταξίδι του στη Σικελία ο Πλάτων	α. ίδρυσε την Ακαδημία.
	β. ασχολήθηκε με την ποίηση.
	γ. γνώρισε τον Σωκράτη.
4. Στο πρώτο στάδιο της αγωγής των φυλάκων επιδιώκεται	α. η εξισορρόπηση της μουσικής αγωγής και των μαθηματικών.
	β. η μελέτη των μαθηματικών.
	γ. η εξισορρόπηση γυμναστικής και μουσικής αγωγής.
5. Στην <i>Πολιτεία</i> το συμφέρον του ισχυρού καθορίζει το τι είναι δίκαιο σύμφωνα με τον	α. Πολέμαρχο.
	β. Θρασύμαχο.
	γ. Γλαύκωνα.

Μονάδες 10

B4. Να βρείτε στο αρχαίο διδαγμένο κείμενο που σας δίνεται μία **ετυμολογικά συγγενή λέξη** για καθεμία από τις παρακάτω λέξεις της Νέας Ελληνικής: **ρήτορας, άσχημος, αφήγηση, πειστικός, υπόδημα**.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

α.

1-Λ: *μήτε τοὺς ἀπαιδεύτους καὶ ἀληθείας ἀπείρους ἱκανῶς ἂν ποτε πόλιν ἐπιτροπεῦσαι*

2-Σ: *μὴ ἐπιτρέπειν αὐτοῖς ὃ νῦν ἐπιτρέπεται*

3-Λ: *νόμῳ οὐ τοῦτο μέλει, ὅπως ἔν τι γένος ἐν πόλει διαφερόντως εὖ πράξει, ἀλλ' ἐν ὅλῃ τῇ πόλει τοῦτο μηχανᾶται ἐγγενέσθαι*

β. Μιλάει ο Σωκράτης, ο οποίος αναφέρεται στον ίδιο και τους συνομιλητές του στον συγκεκριμένο διάλογο, όπου επιχειρούν την θεωρητική κατασκευή μίας ιδανικής πολιτείας. Γι'αυτό και τους θεωρεί ιδρυτές της (*οἰκιστῶν*).

B1. Το Αγαθό είναι το σπουδαιότερο μάθημα (*μέγιστον*), η ανώτατη βαθμίδα γνώσης που μπορεί να κατακτήσει ο άνθρωπος. Η ιδέα του Αγαθού είναι η ανώτατη στην ιεραρχία των Ιδεών. Είναι για τα αντικείμενα της γνώσης και την ίδια τη γνώση, ό,τι είναι ο ήλιος για τα ορατά αντικείμενα και την όραση. Γι' αυτό μπορούν να το προσεγγίσουν και να το θεαθούν με την παιδεία μόνο οι *βέλτιστοι φύσεις*. Η χρήση του απαρεμφάτου *ιδεῖν* υποδηλώνει μεταφορικά τη θέαση του Αγαθού, όχι βέβαια με τα μάτια του σώματος, αλλά με τα μάτια της ψυχής· πρόκειται για το αποτέλεσμα μίας εσωτερικής διανοητικής διαδικασίας, όπως αυτή που μας περιέγραψε ο Πλάτων με τον όρο «*περιαγωγή*», όπου η ψυχή του ανθρώπου στρέφεται από τον κόσμο των αισθήσεων προς τον κόσμο των Ιδεών. Ουσιαστικά οι αισθητηριακές και νοητικές γνωστικές δυνατότητες του ανθρώπου συναιρούνται προκειμένου αυτός να προσεγγίσει την πηγή της γνώσης και όλης της αλήθειας. Από την άλλη το ουσιαστικό *ἀνάβασις*, όπως και το αντίστοιχο απαρέμφατο *ἀναβῆναι*, χρησιμοποιούνται συμβολικά από τον Πλάτωνα, για να δείξει την επίπονη πορεία του ανθρώπου προς τη γνώση και την προσέγγιση (θέαση) του Αγαθού. Πρόκειται για μια πορεία ανηφορική που απαιτεί χρόνο και μόχθο. Αντιστοίχως μακρόχρονη και κοπιώδης περιγράφεται στην *Πολιτεία* η εκπαίδευση των *ἐν παιδείᾳ* πολιτῶν και μελλοντικῶν φυλάκων. Ο λόγος είναι προφανής: η πορεία από την άγνοια στη γνώση, από τη φαινομενικότητα και την πλάνη στην πραγματικότητα και την αλήθεια, από τα πάθη στην αρετή απαιτεί υπέρβαση και ανατροπές. Η έξοδος από το Σπήλαιο της απαιδευσίας προς το φως του ήλιου είναι απαιτητική· η απελευθέρωση από τις δεσμεύσεις των αισθήσεων και των ανθρωπίνων παθῶν, η υπέρβαση

της αισθητής-υλικής πραγματικότητας για χάρη των Ιδεών και του Αγαθού απαιτεί πολυετή προσπάθεια μακριά από εγωισμούς και αυτάρεσκες ψευδαισθήσεις. [285 λέξεις]

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, Ζ΄ Επιστολή, 326a-b

Οι λόγοι που επιβάλλουν κατά τον Πλάτωνα την επιστροφή των φιλοσόφων στο Σπήλαιο είναι οι ακόλουθοι:

1. Μετά την πορεία προς τη γνώση και την προσέγγιση (θέαση) του Αγαθού, από τη θεωρητική ενασχόληση με σχετικώς αφηρημένα αντικείμενα, όπως τα μαθηματικά και η διαλεκτική, οι φιλόσοφοι έχουν χρέος να επιστρέψουν στην πρακτική αντιμετώπιση προβλημάτων της καθημερινής ζωής μέσα στην πόλη. Ειδικότερα, οι φύλακες, οι πεπαιδευμένοι, έχουν χρέος να επιστρέψουν στην καθημερινότητα και από ηγετική θέση να προσφέρουν στο σύνολο των πολιτών όσα έμαθαν και είδαν στην πορεία τους προς το Αγαθό. Η μη επιστροφή του φιλοσόφου στο Σπήλαιο θα ήταν αδικαιολόγητη ύστερα από την πολυετή και αυστηρή προπαιδεία οργανωμένη απ' την πόλη. Άλλωστε, σύμφωνα με το παράλληλο κείμενο *«τα δεινά για το ανθρώπινο γένος δεν θα σταματήσουν, παρά μόνο όταν οι σωστοί και γνήσιοι φιλόσοφοι καταλάβουν την πολιτική εξουσία»*.
2. Με βάση το διδαγμένο απόσπασμα καθήκον ενός νομοθέτη είναι να εξασφαλίζει το συμφέρον ολόκληρης της πόλης, και να μην ευνοεί κάποιους, δηλαδή τους φιλοσόφους εις βάρος άλλων (*ὅτι νόμῳ οὐ τοῦτο μέλει, ὅπως ἔν τι γένος ἐν πόλει διαφερόντως εὖ πράξει*). Έτσι θα εξασφαλιστεί η ενότητα στην πόλη (*ἐν ὅλῃ τῇ πόλει τοῦτο μηχανᾶται ἐγγενέσθαι, συναρμόττων τοὺς πολίτας*). Άλλωστε σύμφωνα και με το παράλληλο κείμενο *«χάρη στην ορθή φιλοσοφία μπορεί κανείς να αντιληφθῇ τι είναι δίκαιο και στη δημόσια και στην ιδιωτική ζωή»*. [222 λέξεις]

B3. 1-β, 2-β, 3-α, 4-γ, 5-β

B4. *προειρημένων, ἔχουσιν-μετέχειν, ἡγούμενοι, πειθοῖ, σύνδεσμον*

ΘΕΜΑ 34ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, *Πολιτεία*, 519b-520a

Τί δέ; Τόδε οὐκ εἰκός, ἥν δ' ἐγώ, καὶ ἀνάγκη ἐκ τῶν προειρημένων, μήτε τοὺς ἀπαιδεύτους καὶ ἀληθείας ἀπείρους ἱκανῶς ἂν ποτε πόλιν ἐπιτροπεῦσαι, μήτε τοὺς ἐν παιδείᾳ ἐωμένους διατρίβειν διὰ τέλους, τοὺς μὲν ὅτι σκοπὸν ἐν τῷ βίῳ οὐκ ἔχουσιν ἓνα, οὗ στοχαζομένους δεῖ ἅπαντα πράττειν ἃ ἂν πράττωσιν ἰδίᾳ τε καὶ δημοσίᾳ, τοὺς δὲ ὅτι ἐκόντες εἶναι οὐ πράξουσιν, ἡγούμενοι ἐν μακάρων νήσοις ζῶντες ἔτι ἀπωκίσθαι;

Ἀληθῆ, ἔφη.

Ἡμέτερον δὲ ἔργον, ἥν δ' ἐγώ, τῶν οἰκιστῶν τάς τε βελτίστας φύσεις ἀναγκάσαι ἀφικέσθαι πρὸς τὸ μάθημα ὃ ἐν τῷ πρόσθεν ἔφαμεν εἶναι μέγιστον, ἰδεῖν τε τὸ ἀγαθὸν καὶ ἀναβῆναι ἐκείνην τὴν ἀνάβασιν, καὶ ἐπειδὴ ἀναβάντες ἱκανῶς ἴδωσι, μὴ ἐπιτρέπῃ αὐτοῖς ὃ νῦν ἐπιτρέπεται.

Τὸ ποῖον δὴ;

Τὸ αὐτοῦ, ἥν δ' ἐγώ, καταμένειν καὶ μὴ ἐθέλῃν πάλιν καταβαίνειν παρ' ἐκείνους τοὺς δεσμώτας μηδὲ μετέχειν τῶν παρ' ἐκείνοις πόνων τε καὶ τιμῶν, εἴτε φαυλότεραι εἴτε σπουδαιότεραι.

Ἐπειτ', ἔφη, ἀδικήσομεν αὐτούς, καὶ ποιήσομεν χειρόν ζῆν, δυνατόν αὐτοῖς ὄν ἄμεινον;

Ἐπελάθου, ἥν δ' ἐγώ, πάλιν, ὧ φίλε, ὅτι νόμῳ οὐ τοῦτο μέλει, ὅπως ἔν τι γένος ἐν πόλει διαφερόντως εὖ πράξει, ἀλλ' ἐν ὅλῃ τῇ πόλει τοῦτο μηχανᾶται ἐγγενέσθαι, συναρμόττων τοὺς πολίτας πειθοῖ τε καὶ ἀνάγκῃ, ποιῶν μεταδιδόναι ἀλλήλοις τῆς ὠφελείας ἥν ἂν ἕκαστοι τὸ κοινὸν δυνατοὶ ὧσιν ὠφελεῖν καὶ αὐτὸς ἐμποιῶν τοιούτους ἄνδρας ἐν τῇ πόλει, οὐχ ἵνα ἀφιῇ τρέπεσθαι ὅπῃ ἕκαστος βούλεται, ἀλλ' ἵνα καταχρῆται αὐτὸς αὐτοῖς ἐπὶ τὸν σύνδεσμον τῆς πόλεως.

Ἀληθῆ, ἔφη· ἐπελαθόμην γάρ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

A1. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «**Σωστό**», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «**Λάθος**», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο (μονάδες 5) και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις **λέξεις/φράσεις** του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν (μονάδες 5):

1. Ο Γλαύκων θεωρεί δίκαιο τον εξαναγκασμό των φιλοσόφων να αναλάβουν πολιτική δράση.
2. Ο νόμος, κατά τον Πλάτωνα, αποσκοπεί στην ευδαιμονία όλης της πόλεως.
3. Για την επίτευξη του στόχου της κοινωνικής αρμονίας και συνοχής ο νόμος στηρίζεται μόνο στην πειθώ.
4. Ο Σωκράτης αναφέρεται στην ωφέλεια που μπορεί να είναι ικανός ο καθένας να προσφέρει στο κοινό καλό.
5. Ο νόμος διαπλάθει το ήθος των πολιτών ώστε να ενισχύεται η ενότητα της πόλεως.

Μονάδες 10

B1. Σε τι διαφοροποιείται η ζωή αυτών που έχουν λάβει την ορθή παιδεία από τη ζωή των απαιδευτών, των τυχαίων και αφιλοσόφητων πολιτικών;

Μονάδες 10

B2.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Πλάτων, Πολιτεία, 508e-509a

Αυτό λοιπόν που παρέχει την αλήθεια σε ό,τι κατακτάται γνωστικά και δίνει σε όποιον προσοικειώνεται γνώση τη δύναμη να γνωρίζει είναι η Ιδέα του αγαθού. Είναι το αίτιο της γνώσης και της αλήθειας. Να το συλλογίζεσαι ως κάτι που κατακτάται γνωστικά, κι ενώ και τα δύο αυτά, η γνώση και η αλήθεια, είναι όμορφα πράγματα, εσύ, την Ιδέα του αγαθού να την θεωρήσεις σωστά ως κάτι διαφορετικό και ακόμη πιο όμορφο και από αυτά τα δύο. [...] Έτσι λοιπόν για τα αντικείμενα της γνώσης μπορείς να πεις πως από το Αγαθό δεν προέρχεται μόνο το ότι γίνονται γνωστά αλλά και ότι και το είναι τους και την ουσία τους την έχουν από αυτό, χωρίς το ίδιο το Αγαθό να αποτελεί ουσία αλλά κάτι ακόμη πιο πέρα από την ουσία, ανώτερο από αυτήν ως προς το αξίωμα και τη δύναμη.

Μτφρ. Ν. Σκουτερόπουλος

Αφού μελετήσετε το παραπάνω παράλληλο κείμενο και αξιοποιώντας στοιχεία και από το αρχαίο διδαγμένο κείμενο, να εξηγήσετε σε τι ακριβώς συνίσταται η Ιδέα του Αγαθού στο πλαίσιο της πλατωνικής φιλοσοφίας.

Μονάδες 10

B3. Να αντιστοιχίσετε καθεμία από τις φράσεις της στήλης Α του παρακάτω πίνακα με μία φράση από τη στήλη Β που συμπληρώνει ορθά το νόημά της.

A	B
1. Ο Σωκράτης	α. κρίθηκε ένοχος από το λαϊκό δικαστήριο της Ηλιαίας με μεγάλη πλειοψηφία.
	β. με πρόσχημα τη θρησκεία διώχθηκε για πολιτικούς λόγους.
	γ. καταδικάστηκε για αθεΐα.
2. Στον διάλογο <i>Πρωταγόρας</i> του Πλάτωνα	α. ο Σωκράτης χρησιμοποιεί την παραγωγική μέθοδο.
	β. διατυπώνεται ήδη ολοκληρωμένη η αντίληψή του για την αρετή.
	γ. δεν διατυπώνεται οριστικό συμπέρασμα σχετικά με το θέμα της συζήτησης.
3. Από το δεύτερο βιβλίο της <i>Πολιτείας</i> ως το τέλος κύριοι συνομιλητές είναι	α. ο Σωκράτης, ο Γλαύκων και ο Αδείμαντος.
	β. ο Σωκράτης και ο σοφιστής Θρασύμαχος.
	γ. ο Σωκράτης, ο Γλαύκων και ο Κέφαλος.
4. Στην πλατωνική <i>Πολιτεία</i> οι φύλακες - επίκουροι	α. είναι η πολυπληθέστερη από τις 3 τάξεις.
	β. έχουν στρατιωτικά και διοικητικά καθήκοντα.
	γ. αναλαμβάνουν μόνο διοικητικά καθήκοντα.
5. Στη δικαιοσύνη κατά τον Πλάτωνα εμπεριέχονται τρεις αρετές:	α. η σοφία, η ανδρεία, η σωφροσύνη.
	β. η σοφία, η φρόνηση, η σωφροσύνη.
	γ. η σοφία, η αυτοκυριαρχία, η σωφροσύνη.

Μονάδες 10

B4. Να επιλέξετε από τη στήλη Β για καθεμία αρχαιοελληνική λέξη ή φράση της στήλης Α την **ορθή σημασία** της σύμφωνα με το αρχαίο διδαγμένο κείμενο:

A	B
1. <i>ἐπιτροπεῦσαι</i>	α. είμαι επίτροπος β. κυβερνώ
2. <i>στοχαζομένους</i>	α. σκέφτομαι β. έχω έναν σκοπό
3. <i>ἡγούμενοι</i>	α. είμαι αρχηγός

	β. νομίζω
4. <i>πόνων</i>	α. κόπος β. οδύνη
5. <i>Έπελάθου</i>	α. ξεχνώ β. κάνω λάθος

Μονάδες 10

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

1-Λ: *Ἐπειτ', ἔφη, ἀδικήσομεν αὐτούς, καὶ ποιήσομεν χεῖρον ζῆν, δυνατὸν αὐτοῖς ὃν ἄμεινον*

2-Σ: *νόμῳ οὐ τοῦτο μέλει, ὅπως ἔν τι γένος ἐν πόλει διαφερόντως εὖ πράξει, ἀλλ' ἐν ὅλῃ τῇ πόλει τοῦτο μηχανᾶται ἐγγενέσθαι*

3-Λ: *συναρμόττων τοὺς πολίτας πειθοῖ τε καὶ ἀνάγκῃ*

4-Σ: *ποιῶν μεταδιδόναι ἀλλήλοις τῆς ὠφελίας ἣν ἂν ἕκαστοι τὸ κοινὸν δυνατοὶ ὧσιν ὠφελεῖν.*

5-Σ: *αὐτὸς ἐμποιῶν τοιούτους ἄνδρας ἐν τῇ πόλει, ... ἀλλ' ἵνα καταχρῆται αὐτὸς αὐτοῖς ἐπὶ τὸν σύνδεσμον τῆς πόλεως*

B1. Οι απαίδευτοι και όσοι δεν έχουν γνωρίσει την αλήθεια (*μήτε τοὺς ἀπαιδεύτους καὶ ἀληθείας ἀπείρους*) δεν έχουν κατακτήσει την γνώση και δεν έχουν λάβει την ορθή παιδεία. Αυτοί οι τυχαίοι και αφίλοσόφητοι πολιτικοί δεν θα μπορούσαν να κυβερνήσουν ικανοποιητικά μια πόλη (*ἱκανῶς ἂν ποτε πόλιν ἐπιτροπεῦσαι*), διότι δεν έχουν έναν υψηλό σκοπό να υπηρετήσουν (*σκοπὸν ἐν τῷ βίῳ οὐκ ἔχουσιν ἕνα*), αλλά αποβλέπουν στην ικανοποίηση του προσωπικού τους συμφέροντος (ιδιοτέλεια). Επομένως, είναι ανεπαρκείς για τη διοίκηση μιας ιδανικής κοινωνίας που θα στοχεύει στη δικαιοσύνη.

Όσοι έχουν λάβει την ορθή παιδεία γνωρίζουν την αλήθεια και έχουν αντικρίσει την ιδέα του Αγαθού. Διαθέτουν τις απαραίτητες γνώσεις, και ενώ μπορούν να ασκήσουν την εξουσία με ανιδιοτέλεια, στην πράξη απέχουν από τα κοινά, την ενεργό πολιτική. Είναι απρόθυμοι να αναλάβουν οποιαδήποτε πολιτική δράση απολαμβάνοντας την απόλυτη ευτυχία του θεωρητικού βίου (*ἐκόντες οὐ πράξουσιν*). Μάλιστα νομίζουν ότι ζουν στα νησιά των Μακάρων, ενώ είναι ακόμη ζωντανοί (*ἡγούμενοι ἐν μακάρων νήσοις ζῶντες ἔτι ἀπωκίσθαι*). Άλλωστε η κάθοδος στις σκιές του σπηλαίου, ανάμεσα στα σκοτάδια και τις κακίες των ανθρώπων, είναι πάντοτε θυσία και πόνος. Οι πεπαιδευμένοι όμως έχουν χρέος να επιστρέψουν στην καθημερινότητα και από ηγετική θέση να προσφέρουν στο σύνολο των πολιτών όσα έμαθαν και είδαν στην πορεία τους προς το Αγαθό. [208 λέξεις]

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, *Πολιτεία*, 508e-509a

Στο αρχαίο διδαγμένο κείμενο, η Ιδέα του Αγαθού προσδιορίζεται με κάποιους χαρακτηρισμούς, χωρίς όμως να διευκρινίζεται το ακριβές περιεχόμενό του. Πιο συγκεκριμένα, το Αγαθό είναι η μεγαλύτερη αξία (*μέγιστον μάθημα*), αφού αυτό πρέπει να κατακτήσουν οι καλύτερες ανθρώπινες φύσεις και οι οποίες προορίζονται να αναλάβουν τη διοίκηση της ιδανικής πολιτείας. Επιπλέον, το Αγαθό μπορεί να προσεγγιστεί και να το θεαθεί

ο άνθρωπος, όχι βέβαια με την εξωτερική όραση, αλλά με την καθαρή νόηση (*ἀφικέσθαι, ιδεῖν, ἰδωσι*). Επιπλέον, η κατάκτησή του είναι δύσκολη και απαιτεί κόπο, επίπονη προσπάθεια και αγώνα (*ἀναβῆναι, ἀνάβασιν, ἀναβάντες*). Είναι ο απώτερος στόχος της συνολικής παιδευτικής προσπάθειας και πορείας του ανθρώπου (*ἀφικέσθαι*). Πρόκειται για μια ανοδική διαδρομή που οδηγεί στην ολοένα υψηλότερη γνώση και διάπλαση ήθους.

Στο παράλληλο κείμενο η ιδέα του Αγαθού ορίζεται ως αυτό που παρέχει την αλήθεια και την επιστήμη, την αληθινή γνώση. Είναι η ύψιστη αρχή, η πηγή του όντος και της γνώσης. Είναι για τα αντικείμενα της γνώσης και την ίδια τη γνώση, *ὅτι είναι ο ήλιος για τα ορατά αντικείμενα και την όραση (Είναι το αίτιο της γνώσης και της αλήθειας)*. Η ιδέα του Αγαθού τελικά είναι κάτι ανώτερο από το *εἶναι* (= την πραγματικότητα). Η Ιδέα του Αγαθού είναι η ανώτατη στην ιεραρχία των Ιδεών ως *«κάτι ακόμη πιο πέρα από την ουσία, ανώτερο από αυτήν ως προς το αξίωμα και τη δύναμη»*. Πάντως, ήδη, στην αρχαιότητα το Πλάτωνος *ἀγαθόν* ήταν παροιμιακή έκφραση για κάτι το ασαφές και σκοτεινό. Ο Πλάτωνας δεν δίνει μια σαφή ερμηνεία για αυτόν τον όρο που είναι από τους βασικότερους στο φιλοσοφικό του σύστημα παρά αρκείται σε ορισμένους υπαινιγμούς. [264 λέξεις]

B3. 1-β, 2-γ, 3-α, 4-β, 5-α

B4. 1-β, 2-β, 3-β, 4-α, 5-α

ΘΕΜΑ 35ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, Πολιτεία, 519b-520a

Τί δέ; Τόδε οὐκ εἰκός, ἥν δ' ἐγώ, καὶ ἀνάγκη ἐκ τῶν προειρημένων, μήτε τοὺς ἀπαιδεύτους καὶ ἀληθείας ἀπείρους ἱκανῶς ἂν ποτε πόλιν ἐπιτροπεῦσαι, μήτε τοὺς ἐν παιδείᾳ ἐωμένους διατρίβειν διὰ τέλους, τοὺς μὲν ὅτι σκοπὸν ἐν τῷ βίῳ οὐκ ἔχουσιν ἓνα, οὗ στοχαζομένους δεῖ ἅπαντα πράττειν ἃ ἂν πράττωσιν ἰδίᾳ τε καὶ δημοσίᾳ, τοὺς δὲ ὅτι ἐκόντες εἶναι οὐ πράξουσιν, ἡγούμενοι ἐν μακάρων νήσοις ζῶντες ἔτι ἀπωκίσθαι;

Ἀληθῆ, ἔφη.

Ἡμέτερον δὲ ἔργον, ἥν δ' ἐγώ, τῶν οἰκιστῶν τάς τε βελτίστας φύσεις ἀναγκάσαι ἀφικέσθαι πρὸς τὸ μάθημα ὃ ἐν τῷ πρόσθεν ἔφαμεν εἶναι μέγιστον, ἰδεῖν τε τὸ ἀγαθὸν καὶ ἀναβῆναι ἐκείνην τὴν ἀνάβασιν, καὶ ἐπειδὴν ἀναβάντες ἱκανῶς ἴδωσι, μὴ ἐπιτρέπῃ αὐτοῖς ὃ νῦν ἐπιτρέπεται.

Τὸ ποῖον δὴ;

Τὸ αὐτοῦ, ἥν δ' ἐγώ, καταμένειν καὶ μὴ ἐθέλῃν πάλιν καταβαίνειν παρ' ἐκείνους τοὺς δεσμώτας μηδὲ μετέχειν τῶν παρ' ἐκείνοις πόνων τε καὶ τιμῶν, εἴτε φαυλότεραι εἴτε σπουδαιότεραι.

Ἐπειτ', ἔφη, ἀδικήσομεν αὐτούς, καὶ ποιήσομεν χειρόν ζῆν, δυνατόν αὐτοῖς ὄν ἄμεινον;

Ἐπελάθου, ἥν δ' ἐγώ, πάλιν, ὧ φίλε, ὅτι νόμῳ οὐ τοῦτο μέλει, ὅπως ἔν τι γένος ἐν πόλει διαφερόντως εὖ πράξει, ἀλλ' ἐν ὅλῃ τῇ πόλει τοῦτο μηχανᾶται ἐγγενέσθαι, συναρμόττων τοὺς πολίτας πειθοῖ τε καὶ ἀνάγκῃ, ποιῶν μεταδιδόναι ἀλλήλοις τῆς ὠφελείας ἥν ἂν ἕκαστοι τὸ κοινὸν δυνατοὶ ὧσιν ὠφελεῖν καὶ αὐτὸς ἐμποιῶν τοιούτους ἄνδρας ἐν τῇ πόλει, οὐχ ἵνα ἀφιῇ τρέπεσθαι ὅπῃ ἕκαστος βούλεται, ἀλλ' ἵνα καταχρῆται αὐτὸς αὐτοῖς ἐπὶ τὸν σύνδεσμον τῆς πόλεως.

Ἀληθῆ, ἔφη· ἐπελαθόμην γάρ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

A1. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «**Σωστό**», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «**Λάθος**», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο (μονάδες 3) και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις **λέξεις/φράσεις** του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν (μονάδες 3):

1. Κατά τον Πλάτωνα, όσοι δεν διαθέτουν παιδεία, αλλά γνωρίζουν την αλήθεια είναι ικανοί να διοικήσουν την ιδανική πολιτεία.
2. Κατά τον Πλάτωνα, οι φιλόσοφοι στην ιδανική πολιτεία είναι υποχρεωμένοι να αναλάβουν την διακυβέρνησή της.
3. Ο Γλαύκων θεωρεί άδικο τον εξαναγκασμό των φιλοσόφων.

β. Ποιος είναι ο πρωταρχικός σκοπός του νόμου, σύμφωνα με τον Σωκράτη (μονάδες 4);

Μονάδες 10

B1. «*έν παιδεία έωμένους διατρίβειν διά τέλους*»: Σε ποιους αναφέρεται ο Πλάτων στο απόσπασμα αυτό και γιατί τους επικρίνει;

Μονάδες 10

B2.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Θουκυδίδης, Ιστορίαι, Β37

Το πολίτευμα που έχουμε σε τίποτε δεν αντιγράφει τα ξένα πολιτεύματα. Αντίθετα, είμαστε πολύ περισσότερο εμείς παράδειγμα για τους άλλους παρά μιμητές τους. Το πολίτευμά μας λέγεται Δημοκρατία, επειδή την εξουσία δεν την ασκούν λίγοι πολίτες, αλλά όλος ο λαός. Όλοι οι πολίτες είναι ίσοι μπροστά στον νόμο για τις ιδιωτικές τους διαφορές. Για τα δημόσια αξιώματα προτιμώνται εκείνοι που είναι ικανοί και τα αξίζουν και όχι εκείνοι που ανήκουν σε μια ορισμένη τάξη. Κανείς, αν τύχει και δεν έχει κοινωνική θέση ή αν είναι φτωχός, δεν εμποδίζεται γι' αυτό να υπηρετήσει την πολιτεία, αν έχει κάτι άξιο να προσφέρει. Στη δημόσια ζωή μας είμαστε ελεύθεροι, αλλά και στις καθημερινές μας σχέσεις δεν υποβλέπομε ο ένας τον άλλο, δεν θυμώνουμε με τον γείτονά μας αν διασκεδάζει, και δεν του δείχνουμε όψη πειραγμένου που, αν ίσως δεν τον βλάπτει, όμως τον στενοχωρεί. Αν, ωστόσο, η αυστηρότητα λείπει από την καθημερινή μας ζωή, στα δημόσια πράγματα, από εσωτερικό σεβασμό, δεν παρανομούμε. Σεβόμαστε τους άρχοντες, πειθαρχούμε στους νόμους και, μάλιστα, σε όσους έχουν γίνει για να προστατεύουν τους αδυνάτους και όσους που, αν και άγραφοι, είναι ντροπή να τους παραβαίνει κανείς.

Μτφρ. Αγγ. Βλάχος

Αφού διαβάσετε το παραπάνω κείμενο από τον Επιτάφιο λόγο του Περικλή να επισημάνετε δύο (2) διαφορές ανάμεσα στο ιδανικό πολίτευμα της αθηναϊκής δημοκρατίας, όπως το

περιγράφει ο Αθηναίος πολιτικός, και στο ιδανικό πολίτευμα που προτείνει ο Αθηναίος φιλόσοφος στο αρχαίο διδαγμένο κείμενο.

Μονάδες 10

B3. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε κάθε μία από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «**Σωστό**», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «**Λάθος**», αν είναι λανθασμένη:

1. Ο Σωκράτης ακολουθούσε αυστηρά την παραγωγική μέθοδο.
2. Ο Πλάτων ίδρυσε τη φιλοσοφική σχολή του Λυκείου.
3. Οι φύλακες - επίκουροι αναλαμβάνουν στρατιωτικά και διοικητικά καθήκοντα και γενικά είναι αφοσιωμένοι στην υπηρεσία του κράτους.
4. Οι φιλόσοφοι - βασιλείς είναι προσωπικότητες που δεν διαθέτουν μόνο γνώσεις και συνθετική σκέψη, αλλά πείρα ζωής, διοικητικές ικανότητες και ηθικά ακέραιο χαρακτήρα.
5. Ο Θρασύμαχος ισχυρίζεται ότι δικαιοσύνη είναι να αποδίδεις τα ίσα, καλό στον φίλο, κακό στον εχθρό.

Μονάδες 10

B4. Να αντιστοιχίσετε καθεμία αρχαιοελληνική λέξη της στήλης Α με την **ετυμολογικά συγγενή** νεοελληνική λέξη της στήλης Β. Δύο λέξεις στη στήλη Β περισσεύουν.

A	B
1. <i>ικανῶς</i>	α. άνεση
2. <i>εἶναι</i>	β. διοίκηση
3. <i>ἔφραμεν</i>	γ. άφιξη
4. <i>άναβῆναι</i>	δ. βάση
5. <i>άφιῆ</i>	ε. καταφατικός
	ζ. ουσία
	η. αναβολή

Μονάδες 10

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

α.

1-Λ: μήτε τοὺς ἀπαιδεύτους καὶ ἀληθείας ἀπείρους ἱκανῶς ἂν ποτε πόλιν ἐπιτροπεῦσαι

2-Σ: μὴ ἐπιτρέπῃν αὐτοῖς ὃ νῦν ἐπιτρέπεται

3-Σ: Ἐπειτ', ἔφη, ἀδικήσομεν αὐτούς, καὶ ποιήσομεν χειρὸν ζῆν, δυνατὸν αὐτοῖς ὃν ἄμεινον

β. Σύμφωνα με τον Σωκράτη, πρωταρχικός σκοπός του νόμου δεν είναι η ευημερία μίας μόνο κοινωνικής ομάδας, αλλά η ευημερία του συνόλου.

B1. Ο Πλάτων αναφέρεται σε όσους ενώ έχουν λάβει την ορθή αγωγή, απέχουν από την ενασχόληση με τα κοινά και ασχολούνται μόνον με τις πνευματικές και θεωρητικές τους αναζητήσεις. Σύμφωνα με τον *μύθο του Σπηλαίου* πρόκειται για τους «απελεύθερους δεσμώτες» που ολοκλήρωσαν μετά από εξαναγκασμό την κοπιαστική ανοδική πορεία και βγήκαν έξω από το Σπήλαιο, στον κόσμο της πραγματικότητας και της αλήθειας. Αυτοί πλέον διαθέτουν όλες τις ικανότητες για να αναλάβουν ηγετικό ρόλο στην κοινωνία. Όμως είναι απρόθυμοι αρχικά, και επιλέγουν τις θεωρητικές απολαύσεις. Έτσι, ο Πλάτων τους επικρίνει καθώς αφοσιώνονται ολοκληρωτικά στις διανοητικές τους αναζητήσεις, και δεν ενδιαφέρονται για τις υποθέσεις της πολιτείας, ενώ διαθέτουν γνώσεις και συνθετική σκέψη. Η επιθυμία τους να συνεχίσουν να ζουν στον δικό τους κόσμο των πνευματικών ενασχολήσεων παρουσιάζεται στο κείμενο με την παρομοίωση των νησιών των Μακάρων: οι πεπαιδευμένοι-φιλόσοφοι πιστεύουν ότι ζουν στα νησιά των Μακάρων, ενώ είναι ακόμα ζωντανοί (τοὺς δὲ ὅτι ἐκόντες εἶναι οὐ πράξουσιν, ἡγούμενοι ἐν μακάρων νήσοις ζῶντες ἔτι ἀπωκίσθαι). Ο Πλάτων έχει άλλη άποψη και θεωρεί ότι έχουν έναν άλλο ρόλο: οι φύλακες/φιλόσοφοι, αφού θα έχουν εκπαιδευτεί ορθά και θα έχουν φιλοσοφήσει, οφείλουν να κατεβούν στο σπήλαιο, δηλαδή στην πρακτική πολιτική, για να ωφελήσουν με τις γνώσεις τους και την αρετή τους την πόλη ολόκληρη. Ειδικότερα οι φύλακες θα πρέπει όταν φτάσουν στην ηλικία των 35 ετών να άρχουν στον πόλεμο και να αναλαμβάνουν αξιώματα που αρμόζουν σε νέους. Όταν γίνουν 50 ετών, τότε πια μπορούν να μοιράζουν τον χρόνο τους ανάμεσα στη φιλοσοφία και στην άσκηση της εξουσίας. Όταν θα έχουν εκπαιδεύσει τους διαδόχους τους θα είναι έτοιμοι πια να φύγουν από τη ζωή και τότε να κατοικήσουν στα νησιά των Μακάρων. Είναι, δηλαδή, υποχρέωση του φιλοσόφου τελικά να αφιερώσει τα καλύτερα χρόνια της σταδιοδρομίας του στο δύσκολο έργο της διακυβέρνησης με

ανιδιοτέλεια, πίστη και αυταπάρνηση προς την πόλη, η οποία του πρόσφερε την πολυετή εκπαίδευσή του. [309 λέξεις]

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Θουκυδίδης, Ιστορίαι, Β37

Ανάμεσα στο ιδανικό πολίτευμα της αθηναϊκής δημοκρατίας, όπως το περιγράφει ο Αθηναίος πολιτικός, και στο ιδανικό πολίτευμα που προτείνει ο Αθηναίος φιλόσοφος στο αρχαίο διδαγμένο κείμενο υπάρχουν σημαντικές διαφορές όπως:

α. Στον Επιτάφιο λόγο του Περικλή προτάσσεται το δημοκρατικό πολίτευμα (*Το πολίτευμά μας λέγεται Δημοκρατία, επειδή την εξουσία δεν την ασκούν λίγοι πολίτες, αλλά όλος ο λαός*). Επιπλέον, τα αξιώματα δεν προορίζονται σε λίγους που ανήκουν σε μία ορισμένη τάξη, αλλά στους πιο ικανούς ανεξαρτήτως κοινωνικής θέσεως (αξιοκρατία). Αντίθετα, ο Πλάτων είναι γνωστό πως ήταν εκ φύσεως και εκ πεποιθήσεως αριστοκράτης. Σύμφωνα με τον Πλάτωνα αξιοποιώντας τα χαρίσματα της φύσεως και τα πλεονεκτήματα μιας παιδείας, θα δημιουργηθούν οι εξαιρετικοί πολίτες που θα αναλάβουν υποχρεωτικά την προστασία (αρχικά) και (εν συνεχεία ορισμένοι από αυτούς) τη διακυβέρνηση της πολιτείας, για να ωφεληθούν με τις γνώσεις τους και την αρετή τους την πόλη ολόκληρη. Οι φύλακες/φιλόσοφοι αφού θα έχουν εκπαιδευθεί ορθά και θα έχουν φιλοσοφήσει, οφείλουν να κατέβουν στο σπήλαιο, δηλαδή στην πρακτική πολιτική, για να ωφεληθούν με τις γνώσεις τους και την αρετή τους την πόλη ολόκληρη. Επομένως, η εξουσία δεν ανήκει σε όλους, ούτε είναι προσβάσιμη σε όλους.

β. Στον Επιτάφιο λόγο του Περικλή η ελευθερία συνδυάζεται αρμονικά με τον σεβασμό στους νόμους, ο οποίος για τους Αθηναίους είναι κύριο καθήκον και υπέρτατη υποχρέωση που πηγάζει από *εσωτερικό σεβασμό*. Με τη φράση αυτή ο Περικλής προβάλλει το όραμα μιας ανώτερης μορφής ζωής, όπου η ηθική στάση δεν πηγάζει από τον φόβο των κυρώσεων του νόμου, αλλά από την ελεύθερη συνειδητή επιλογή του πολίτη. Αντίθετα, στο ιδανικό πολίτευμα που προτείνει ο Αθηναίος φιλόσοφος στο αρχαίο διδαγμένο κείμενο ο νόμος έχει στη διάθεσή του δύο μέσα, την πειθώ και τον εξαναγκασμό «*πειθοῖ τε καὶ ἀνάγκη*» και με αυτά κατευθύνει τους πολίτες να υπηρετήσουν το στόχο του. [293 λέξεις]

B3. 1-Λ, 2-Λ, 3-Σ, 4-Σ, 5-Λ

B4. 1-γ, 2-ζ, 3-ε, 4-δ, 5-α

ΘΕΜΑ 36ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, Πολιτεία, 519b-520a

Τί δέ; Τόδε οὐκ εἰκός, ἥν δ' ἐγώ, καὶ ἀνάγκη ἐκ τῶν προειρημένων, μήτε τοὺς ἀπαιδεύτους καὶ ἀληθείας ἀπείρους ἱκανῶς ἂν ποτε πόλιν ἐπιτροπεῦσαι, μήτε τοὺς ἐν παιδείᾳ ἐωμένους διατρίβειν διὰ τέλους, τοὺς μὲν ὅτι σκοπὸν ἐν τῷ βίῳ οὐκ ἔχουσιν ἓνα, οὗ στοχαζομένους δεῖ ἅπαντα πράττειν ἃ ἂν πράττωσιν ἰδίᾳ τε καὶ δημοσίᾳ, τοὺς δὲ ὅτι ἐκόντες εἶναι οὐ πράξουσιν, ἡγούμενοι ἐν μακάρων νήσοις ζῶντες ἔτι ἀπωκίσθαι;

Ἀληθῆ, ἔφη.

Ἡμέτερον δὲ ἔργον, ἥν δ' ἐγώ, τῶν οἰκιστῶν τάς τε βελτίστας φύσεις ἀναγκάσαι ἀφικέσθαι πρὸς τὸ μάθημα ὃ ἐν τῷ πρόσθεν ἔφαμεν εἶναι μέγιστον, ἰδεῖν τε τὸ ἀγαθὸν καὶ ἀναβῆναι ἐκείνην τὴν ἀνάβασιν, καὶ ἐπειδὴν ἀναβάντες ἱκανῶς ἴδωσι, μὴ ἐπιτρέπῃ αὐτοῖς ὃ νῦν ἐπιτρέπεται.

Τὸ ποῖον δὴ;

Τὸ αὐτοῦ, ἥν δ' ἐγώ, καταμένειν καὶ μὴ ἐθέλῃν πάλιν καταβαίνειν παρ' ἐκείνους τοὺς δεσμώτας μηδὲ μετέχειν τῶν παρ' ἐκείνοις πόνων τε καὶ τιμῶν, εἴτε φαυλότεραι εἴτε σπουδαιότεραι.

Ἐπειτ', ἔφη, ἀδικήσομεν αὐτούς, καὶ ποιήσομεν χεῖρον ζῆν, δυνατὸν αὐτοῖς ὄν ἄμεινον;

Ἐπελάθου, ἥν δ' ἐγώ, πάλιν, ὧ φίλε, ὅτι νόμῳ οὐ τοῦτο μέλει, ὅπως ἔν τι γένος ἐν πόλει διαφερόντως εὖ πράξει, ἀλλ' ἐν ὅλῃ τῇ πόλει τοῦτο μηχανᾶται ἐγγενέσθαι, συναρμόττων τοὺς πολίτας πειθοῖ τε καὶ ἀνάγκῃ, ποιῶν μεταδιδόναι ἀλλήλοις τῆς ὠφελείας ἥν ἂν ἕκαστοι τὸ κοινὸν δυνατοὶ ὧσιν ὠφελεῖν καὶ αὐτὸς ἐμποιῶν τοιούτους ἄνδρας ἐν τῇ πόλει, οὐχ ἵνα ἀφιῇ τρέπεσθαι ὅπῃ ἕκαστος βούλεται, ἀλλ' ἵνα καταχρῆται αὐτὸς αὐτοῖς ἐπὶ τὸν σύνδεσμον τῆς πόλεως.

Ἀληθῆ, ἔφη· ἐπελαθόμην γάρ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

A1. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «**Σωστό**», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «**Λάθος**», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο (μονάδες 5) και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις **λέξεις/φράσεις** του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν (μονάδες 5):

1. Η ολοκλήρωση της αποστολής του φιλοσόφου δεν απαιτεί θυσία της θεωρητικής ζωής προς όφελος του πολιτικού βίου.
2. Ακόμη και άνθρωποι αμόρφωτοι είναι δυνατό να διοικήσουν ικανοποιητικά την πολιτεία.
3. Οι φιλόσοφοι που κατέχουν την αληθινή γνώση θα θελήσουν από μόνοι τους να συμμετάσχουν στη διοίκηση της πολιτείας.
4. Καθήκον των οικιστών είναι να υποχρεώσουν όλους ανεξαιρέτως τους πολίτες να γνωρίσουν το Αγαθόν.
5. Η ευτυχία του συνόλου της πολιτείας είναι σημαντικότερη από την ευτυχία μίας συγκεκριμένης ομάδας ανθρώπων.

Μονάδες 10

B1. Με βάση το αρχαίο διδαγμένο κείμενο να προσδιορίσετε ποιοι, κατά τον Πλάτωνα, δεν είναι κατάλληλοι να αναλάβουν πολιτικές εξουσίες και για ποιους λόγους.

Μονάδες 10

B2.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Τόμας Μορ, Ουτοπία

Ο συγγραφέας και πολιτικός Τόμας Μορ (1478-1535) εισάγει στην πολιτική σκέψη τη λέξη «ουτοπία» με το ομώνυμο έργο του *Ουτοπία* (1516). Πρόκειται για την περιγραφή μιας επινοημένης αυτάρκους κοινωνίας, οργανωμένης σε ένα νησί που κατοικείται από ανθρώπους με την ίδια κουλτούρα και τον ίδιο τρόπο ζωής. Ένα κεντρικό ερώτημα τίθεται (όπως και στον Πλάτωνα): μπορεί μια τέτοια ιδανική κοινωνία να πραγματοποιηθεί;

Από την άλλη, καταλήγω να συγκρίνω την Ουτοπία με πολλές άλλες χώρες, που φτιάχνουν συνεχώς νέους νόμους και καμιά τους δεν είναι καλυμμένη από νομοθετικής πλευράς. Στις χώρες αυτές, όπου ο καθένας μιλάει για την ατομική του ιδιοκτησία, όσους νόμους κι αν φτιάχνουν καθημερινά, ποτέ δεν θα καταφέρουν να προσφέρουν στον καθένα την απόκτηση, τη διαφύλαξη ή τον ασφαλή διαχωρισμό της ιδιοκτησίας που ονομάζεται ατομική. Κάτι που οδηγεί σε αδιάκοπες νομικές αντιφάσεις καθημερινά. Όλα αυτά, συλλογίζομαι, λοιπόν, πως δηλώνουν κάτι αληθινό: ο Πλάτων είχε δίκιο και δεν είναι περίεργο που δεν ήθελε να φτιάξει νόμους για μια πολιτεία που θα αρνιόταν να νομοθετηθεί στη βάση της ισότητας και της κοινοκτημοσύνης.

Γιατί ο σοφός αυτός άνθρωπος προέβλεψε με ευκολία πως η κοινοκτημοσύνη ήταν ο ένας και μοναδικός δρόμος για μια υγιή κοινωνία. Κάτι που δεν μπορεί να γίνει όταν τα αγαθά του καθενός αποτελούν ατομική ιδιοκτησία. Όταν ο καθένας χρησιμοποιεί τίτλους και αξιώματα

για να αρπάζει και να ιδιοποιείται όσα μπορεί, ώστε μια δράκα ανθρώπων να μοιράζεται όλα τα πλούτη του κόσμου, όσα κι αν είναι, τότε στους υπόλοιπους απομένει η ένδεια και η φτώχεια.

Μτφρ. Γ. Κονδύλης

Ο Τόμας Μορ στο παραπάνω παράλληλο κείμενο διαπιστώνει το εξής: «**ο Πλάτων είχε δίκιο και δεν είναι περίεργο που δεν ήθελε να φτιάξει νόμους για μια πολιτεία που θα αρνιόταν να νομοθετηθεί στη βάση της ισότητας και της κοινοκτημοσύνης**». Αξιοποιώντας αναφορές και από τα δύο κείμενα (αρχαίο διδαγμένο και παράλληλο) να εξηγήσετε για ποιους λόγους, κατά τους δύο φιλοσόφους, απαραίτητα χαρακτηριστικά μιας ιδανικής κοινωνίας πρέπει να είναι η ισότητα και η κοινοκτημοσύνη.

Μονάδες 10

B3. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε κάθε μία από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «**Σωστό**», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «**Λάθος**», αν είναι λανθασμένη:

1. Ο Σωκράτης ακολουθούσε αυστηρά την παραγωγική μέθοδο.
2. Ο Πλάτων ίδρυσε τη φιλοσοφική σχολή του Λυκείου.
3. Οι φύλακες - επίκουροι αναλαμβάνουν στρατιωτικά και διοικητικά καθήκοντα και γενικά είναι αφοσιωμένοι στην υπηρεσία του κράτους.
4. Οι φιλόσοφοι - βασιλείς είναι προσωπικότητες που δεν διαθέτουν μόνο γνώσεις και συνθετική σκέψη, αλλά πείρα ζωής, διοικητικές ικανότητες και ηθικά αkéραιο χαρακτήρα.
5. Ο Θρασύμαχος ισχυρίζεται ότι δικαιοσύνη είναι να αποδίδεις τα ίσα, καλό στον φίλο, κακό στον εχθρό.

Μονάδες 10

B4. Να συμπληρώσετε τις παρακάτω περιόδους λόγου της Νέας Ελληνικής με **ομόρριζα** (απλά ή σύνθετα) του ρήματος **ἔφη**, ώστε να ολοκληρωθεί ορθά το νόημά τους:

- Απαγορεύεται η τσιγάρων στην τηλεόραση.
- Η περιοχή αυτή για τις όμορφες παραλίες της.
- Κατάφερες να το τελειώσεις τόσο γρήγορα. Τα πήγες !
- Μου απάντησε στην πρότασή μου για συνεργασία.
- 'Ηταν σε κατάσταση· δεν μπορούσε να μιλήσει.

Μονάδες 10

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

1-Λ: *ἀνάγκη .. μήτε τοὺς ἐν παιδείᾳ ἐωμένους διατρίβειν διὰ τέλους*

2-Λ: *μήτε τοὺς ἀπαιδευτούς καὶ ἀληθείας ἀπείρους ἱκανῶς ἂν ποτε πόλιν ἐπιτροπεῦσαι*

3-Λ: *τοὺς δὲ ὅτι ἐκόντες εἶναι οὐ πράξουσιν,...*

4-Λ: *ἔργον ... τῶν οἰκιστῶν τάς τε βελτίστας φύσεις ἀναγκάσαι ἀφικέσθαι πρὸς τὸ μάθημα ..., ἰδεῖν τε τὸ ἀγαθόν*

5-Σ: *νόμῳ οὐ τοῦτο μέλει, ὅπως ἐν τι γένος ἐν πόλει διαφερόντως εὖ πράξει, ἀλλ' ἐν ὅλῃ τῇ πόλει ...*

B1. Σύμφωνα με τον Πλάτωνα υπάρχουν δύο κατηγορίες ανθρώπων που δεν είναι κατάλληλοι να αναλάβουν πολιτικές εξουσίες.

Πρώτα απ' όλα οι απάιδευτοι άνθρωποι οι οποίοι ποτέ τους δεν γνώρισαν την αλήθεια (τοὺς ἀπαιδευτούς καὶ ἀληθείας ἀπείρους), δεν θα ήταν ποτέ δυνατόν να κυβερνήσουν ικανοποιητικά στην ιδανική πολιτεία (μήτε ... ἱκανῶς ἂν ποτε πόλιν ἐπιτροπεῦσαι). Στην πορεία της αφήγησης έχει γίνει πια βέβαιο ότι η παιδεία με την έννοια της ολικής μεταστροφής της ψυχής είναι αυτή που εξασφαλίζει τη βιωματική κατάκτηση της αλήθειας. Η έλλειψη παιδείας έχει ως αποτέλεσμα ανθρώπους που δεν έχουν σχέση με την αλήθεια και ζουν μέσα στην πλάνη, εγκλωβισμένοι από τις αισθήσεις και τα πάθη τους. Για τον Πλάτωνα οι απάιδευτοι θεωρούνται ακατάλληλοι κυρίως επειδή δεν έχουν θέσει έναν ορισμένο σκοπό στον βίο τους προς τον οποίο οφείλουν να κατατείνουν όλες τους οι πράξεις, ιδιωτικές και δημόσιες (σκοπὸν ἐν τῷ βίῳ οὐκ ἔχουσιν ἕνα, οὗ στοχαζομένους δεῖ ἅπαντα πράττειν ἃ ἂν πράττωσιν ἰδίᾳ τε καὶ δημοσίᾳ), αλλά υπηρετούν σκοπούς πολλούς, διαφορετικούς, αντιφατικούς και αλληλοσυγκρουόμενους. Αποκλείονται, δηλαδή, επειδή δεν μπορούν να θέσουν έναν κεντρικό πολιτικό σκοπό και να υποτάξουν σε αυτόν κάθε επιμέρους ενέργεια της ιδιωτικής και δημόσιας ζωής τους. Σε αυτό το σημείο ο φιλόσοφος υπονοεί τους τυχαίους και αφιλοσόφητους πολιτικούς της εποχής του που αδυνατούν να δώσουν λύσεις με όπλο τον ορθό λόγο και τη διαλεκτική.

Διαφορετική εντελώς είναι η περίπτωση εκείνων που έχουν αφεθεί να περνούν τη ζωή τους με την παιδεία (τοὺς ἐν παιδείᾳ ἐωμένους διατρίβειν διὰ τέλους), οι οποίοι, αν και μπορούν να κυβερνήσουν, δεν το επιθυμούν από δική τους επιλογή (ἐκόντες εἶναι οὐ πράξουσιν). Η φράση είναι ενδεικτική της αρχικής απροθυμίας των φιλοσόφων να αναλάβουν οποιαδήποτε πολιτική δράση απολαμβάνοντας την ευτυχία του θεωρητικού βίου, η οποία παρομοιάζεται

με την υπέρτατη ευτυχία όσων ζουν στα νησιά των μακάρων! Είναι αποστασιοποιημένοι αρχικά απ' ό,τι συμβαίνει γύρω τους, καθώς η κάθοδος στις σκιές του σπηλαίου, ανάμεσα στα σκοτάδια και τις κακίες των ανθρώπων, είναι πάντοτε θυσία και πόνος. [320 λέξεις]

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Τόμας Μορ, *Ουτοπία*

Το μείζον πρόβλημα που συζητείται στην *Πολιτεία* είναι η δικαιοσύνη. Η ιδανική πολιτεία είναι δίκαιη, επειδή καθένας πράττει το έργο που του έχει ανατεθεί και δεν πολυπραγμονεί. Ο πολίτης δεν μπορεί να κάνει ανεγξέλεκτα ό,τι θέλει, να λειτουργεί ως ένα εγωιστικό άτομο αλλά αντίθετα, η παρουσία και η δράση του πρέπει να έχει κοινωνικοκεντρικό χαρακτήρα (*οὐχ ἵνα ἀφιῇ τρέπεσθαι ὅπῃ ἕκαστος βούλεται, ἀλλ' ἵνα καταχρῆται αὐτὸς αὐτοῖς ἐπὶ τὸν σύνδεσμον τῆς πόλεως*). Δεν μπορεί δηλαδή να ενδιαφέρεται μόνο για το άτομό του, αλλά πρέπει να προσφέρει και στους άλλους (*μεταδιδόναι ἀλλήλοις τῆς ὠφελίας*). Η πόλη αποτελεί ένα οργανικό σύνολο, έναν οργανισμό που προϋποθέτει τη συνύπαρξη και συλλειτουργία των μελών του. Οι εργασίες, για παράδειγμα, κατανέμονται σε κάθε πολίτη με βάση τις ικανότητές του (*ἤν ἂν ἕκαστοι τὸ κοινὸν δυνατοὶ ὥσιν ὠφελεῖν*), ώστε ο καθένας να στρέφει την προσοχή του όχι μόνο στην ικανοποίηση των δικών του αναγκών, αλλά και στις ανάγκες των συμπολιτών του, με στόχο το κοινό όφελος και την ευδαιμονία. Γι' αυτό σε αυτήν την ιδανική πολιτεία, οι μεγάλες οικονομικές διαφορές δεν είναι επιτρεπτές και οι δύο ανώτερες τάξεις (φύλακες, άρχοντες) δεν κατέχουν ατομική ιδιοκτησία ούτε και οικογένειες και δικά τους τέκνα.

Παρόμοια και ο Τόμας Μορ συμφωνεί ότι απαραίτητα γνωρίσματα μιας ιδανικής κοινωνίας πρέπει να είναι η ισότητα και η κοινοκτημοσύνη. Όσοι νόμοι και αν θεσπιστούν οι οποίοι υποτίθεται ότι περιορίζουν την ατομική ιδιοκτησία, θεωρεί ότι είναι αδύνατο να θεραπεύσουν το πρόβλημα των κοινωνικών συγκρούσεων, διότι πάντοτε θα βρίσκεται μια ομάδα ανθρώπων η οποία με την πρώτη ευκαιρία θα οικειοποιείται με κάθε τρόπο ό,τι μπορεί να οικειοποιηθεί (*όλα τα πλούτη του κόσμου, όσα κι αν είναι*), αφήνοντας τους υπόλοιπους στην απόλυτη ένδεια. Συμπεραίνει, λοιπόν, εύλογα ο Τόμας Μορ ότι ο Πλάτων σωστά προέβλεψε πως η ισότητα και η κοινοκτημοσύνη είναι *ο ένας και μοναδικός δρόμος για μια υγιή κοινωνία*. Το πάθος μιας τάξης για ατομική ιδιοκτησία οδηγεί μοιραία σε ένδεια τις υπόλοιπες, με αποτέλεσμα η κοινωνική αδικία και οι κοινωνικές ανισότητες να προκαλούν τη διάσπαση της κοινωνίας. [330 λέξεις]

B3. 1-Λ, 2-Λ, 3-Σ, 4-Σ, 5-Λ

B4. διαφήμιση, φημίζεται, περίφημα, καταφατικά, αφασίας

ΘΕΜΑ 37ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Ἀριστοτέλης, Πολιτικά, Θ1.3-2.1, 1337a33-b11

Ὅτι μὲν οὖν νομοθετητέον περὶ παιδείας καὶ ταύτην κοινὴν ποιητέον, φανερόν τίς δ' ἔσται ἡ παιδεία καὶ πῶς χρὴ παιδεύεσθαι, δεῖ μὴ λανθάνειν. Νῦν γὰρ ἀμφισβητεῖται περὶ τῶν ἔργων. Οὐ γὰρ ταῦτά πάντες ὑπολαμβάνουσι δεῖν μανθάνειν τοὺς νέους οὔτε πρὸς ἀρετὴν οὔτε πρὸς τὸν βίον τὸν ἄριστον, οὐδὲ φανερόν πότερον πρὸς τὴν διάνοιαν πρέπει μᾶλλον ἢ πρὸς τὸ τῆς ψυχῆς ἥθος. Ἐκ τε τῆς ἐμποδῶν παιδείας ταραχώδης ἡ σκέψις καὶ δῆλον οὐδὲν πότερον ἀσκεῖν δεῖ τὰ χρήσιμα πρὸς τὸν βίον ἢ τὰ τείνοντα πρὸς ἀρετὴν ἢ τὰ περιττά (πάντα γὰρ εἴληφε ταῦτα κριτὰς τινες)· περὶ τε τῶν πρὸς ἀρετὴν οὐθέν ἐστιν ὁμολογούμενον (καὶ γὰρ τὴν ἀρετὴν οὐ τὴν αὐτὴν εὐθύς πάντες τιμῶσιν, ὥστ' εὐλόγως διαφέρονται καὶ πρὸς τὴν ἀσκήσιν αὐτῆς).

Ὅτι μὲν οὖν τὰ ἀναγκαῖα δεῖ διδάσκεσθαι τῶν χρησίμων, οὐκ ἄδηλον ὅτι δὲ οὐ πάντα, διηρημένων τῶν τε ἐλευθερίων ἔργων καὶ τῶν ἀνελευθερίων φανερόν, καὶ ὅτι τῶν τοιούτων δεῖ μετέχειν ὅσα τῶν χρησίμων ποιήσει τὸν μετέχοντα μὴ βάνανυσον. Βάνανυσον δ' ἔργον εἶναι δεῖ τοῦτο νομίζειν καὶ τέχνην ταύτην καὶ μάθησιν, ὅσαι πρὸς τὰς χρήσεις καὶ τὰς πράξεις τὰς τῆς ἀρετῆς ἄχρηστον ἀπεργάζονται τὸ σῶμα τῶν ἐλευθέρων [ἢ τὴν ψυχὴν] ἢ τὴν διάνοιαν.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

A1. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «Σωστό», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «Λάθος», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο (μονάδες 5) και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις **λέξεις/φράσεις** του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν (μονάδες 5):

1. Ο Αριστοτέλης υποστηρίζει τον ιδιωτικό χαρακτήρα της εκπαίδευσης της εποχής του.
2. Ένα βασικό σημείο διαφωνίας είναι για το εάν η παιδεία οφείλει να έχει ως στόχο την ανάπτυξη του πνεύματος ή την ηθική καλλιέργεια.
3. Όλοι συμφωνούν στο τι είναι αρετή, αλλά διαφωνούν στον τρόπο άσκησής της.
4. Ο Αριστοτέλης ακολουθεί τη μεσότητα ως προς τη διδασκαλία των χρησίμων.
5. Ο χαρακτήρας της παιδείας, κατά τον Αριστοτέλη, πρέπει να στοχεύει τόσο στη διαμόρφωση του σώματος όσο και του πνεύματος του ελεύθερου ανθρώπου.

Μονάδες 10

B1. «τίς δ' ἔσται ... ἄσκησιν αὐτῆς»: Ποια ερωτήματα/ζητήματα θέτει ο Αριστοτέλης ως προς τους στόχους της παιδείας, και πώς ανταποκρίνεται σε αυτά η «ἐμποδὼν παιδεία» σύμφωνα με το αρχαίο διδαγμένο κείμενο;

Μονάδες 10

B2.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Ἀριστοτέλης, Πολιτικά, 1104a-b

«Κανείς, νομίζω, δεν έχει αμφιβολία ότι είναι υποχρέωση του νομοθέτη να ασχοληθεί πολύ σοβαρά με το θέμα της παιδείας των νέων· είναι κάτι που αν παραμεληθεί στις πόλεις, βλάπτει πριν απ' όλα το ίδιο το πολίτευμά τους, αφού οι νέοι πρέπει να παίρνουν μόρφωση ταιριαστή με το πολίτευμα της πόλης τους. ... Έπειτα, η κάθε τέχνη προϋποθέτει κάποια προπαιδεία και κάποια άσκηση, αν είναι να φτάσει κάποτε κανείς να κάνει τις εργασίες αυτής της τέχνης· το ίδιο όμως ισχύει και για τις πράξεις της αρετής. Καθώς, εξάλλου, οι πολίτες μιας πόλης έχουν να επιτελέσουν σαν σύνολο έναν σκοπό, είναι φανερό ότι και η παιδεία πρέπει να είναι μία και η ίδια για όλους, και η φροντίδα γι' αυτήν πρέπει να ανήκει στο δημόσιο και όχι να αφήνεται στην ατομική πρωτοβουλία, όπως γίνεται σήμερα, που ο κάθε γονιός φροντίζει ιδιωτικά τα παιδιά του, διδάσκοντάς τους τους κλάδους της γνώσης που ο ίδιος θεωρεί ενδεδειγμένους. Για την επίτευξη ενός στόχου που είναι κοινός για όλους, κοινή πρέπει να είναι και η άσκηση. Και, φυσικά, κανείς πολίτης δεν πρέπει να πιστεύει ότι ανήκει στον εαυτό του, αλλά, αντίθετα, ότι όλοι οι πολίτες ανήκουν στην πόλη· ο καθένας δεν είναι παρά ένα μέρος της πόλης, και η φροντίδα για το κάθε ξεχωριστό μέρος πρέπει να γίνεται σε απόλυτο συνταίριασμα με τη φροντίδα για το σύνολο.

Μτφρ. Δ. Λυπουρλής

Με τα δύο ρηματικά επίθετα στην πρώτη περίοδο του αρχαίου διδαγμένου κειμένου ο Αριστοτέλης διατυπώνει μία δεοντολογική διαπίστωση. Να την αναφέρετε και να την ερμηνεύσετε αντλώντας δύο (2) βασικά επιχειρήματα απ' όσα αναφέρονται στο παράλληλο κείμενο.

Μονάδες 10

B3. Να χαρακτηρίσετε τις παρακάτω διατυπώσεις ως **Σωστές (Σ)** ή **Λανθασμένες (Λ)**:

- α. Για την αγωγή του Αλέξανδρου ο Αριστοτέλης χρησιμοποίησε κατά κύριο λόγο τα ομηρικά έπη.
- β. Όταν ο Αριστοτέλης επέστρεψε από τη Μακεδονία στην Αθήνα μετά το 335 π.Χ., συνέχισε να διδάσκει στην Ακαδημία.
- γ. Στο Α' βιβλίο των Ἠθικῶν Νικομαχείων ο Αριστοτέλης ασχολείται με τη φύση και το περιεχόμενο της εὐδαιμονίας.
- δ. Το λόγον ἔχον μέρος της ψυχῆς σχετίζεται με τις διανοητικές και ηθικές αρετές.
- ε. Στα Πολιτικά η πόλις-κράτος είναι μία κοινότητα που την αποτελούν κυβερνώντες και κυβερνώμενοι.

Μονάδες 10

B4. Να εντοπίσετε στο κείμενο μία ομόρριζη, για καθεμία από τις παρακάτω λέξεις της Νέας ελληνικής: *κατάληψη, παράνοια, σκοπιμότητα, φόρεμα, καθαίρεση*.

Μονάδες 10

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

1-Λ: *Ὅτι μὲν οὖν νομοθετητέον περὶ παιδείας καὶ ταύτην κοινὴν ποιητέον, φανερόν τίς δ' ἔσται ἡ παιδεία καὶ πῶς χρὴ παιδεύεσθαι, δεῖ μὴ λανθάνειν*

2-Σ: *οὐδὲ φανερόν πότερον πρὸς τὴν διάνοιαν πρέπει μᾶλλον ἢ πρὸς τὸ τῆς ψυχῆς ἦθος.*

3-Λ: *καὶ γὰρ τὴν ἀρετὴν οὐ τὴν αὐτὴν εὐθὺς πάντες τιμῶσιν, ὥστ' εὐλόγως διαφέρονται καὶ πρὸς τὴν ἄσκησιν αὐτῆς*

4-Σ: *Ὅτι μὲν οὖν τὰ ἀναγκαῖα δεῖ διδάσκεσθαι τῶν χρησίμων, οὐκ ἄδηλον*

5-Σ: *Βάναυσον δ' ἔργον εἶναι δεῖ τοῦτο νομίζειν καὶ τέχνην ταύτην καὶ μάθησιν, ὅσαι πρὸς τὰς χρήσεις καὶ τὰς πράξεις τὰς τῆς ἀρετῆς ἄχρηστον ἀπεργάζονται τὸ σῶμα τῶν ἐλευθέρων [ἢ τὴν ψυχὴν] ἢ τὴν διάνοιαν.*

B1.

Αμέσως μετά τη διατύπωση από τον Αριστοτέλη των θέσεων ότι τα θέματα της παιδείας πρέπει να ρυθμίζονται νομοθετικά και ότι η παρεχόμενη παιδεία πρέπει να είναι κοινή, άρα δημόσια και όχι ιδιωτική, ο φιλόσοφος προχωρεί σε δύο βασικούς προβληματισμούς: α) Ποιος πρέπει να είναι ο χαρακτήρας της παιδείας, β) Με ποιον τρόπο πρέπει να παρέχεται η παιδεία. Τα θέματα αυτά συνδέονται με το περιεχόμενο και τους στόχους της εκπαίδευσης, τα οποία στην εποχή του Αριστοτέλη αποτελούν αντικείμενο συζητήσεων και αντιγνωμιών. Πιο συγκεκριμένα, οι άνθρωποι διαφωνούν για το αν οι νέοι είναι καλό να εκπαιδεύονται με σκοπό την κατάκτηση της αρετής και του άριστου βίου και αν πρέπει να αποβλέπουν με την παιδεία στην πνευματική καλλιέργεια ή στη διάπλαση ήθους. Έτσι, άλλοι υποστηρίζουν ότι η παιδεία πρέπει να στοχεύει «πρὸς ἀρετὴν», «πρὸς τὸν βίον τὸν ἄριστον». Επίσης, άλλοι υποστηρίζουν ότι η παιδεία πρέπει να στοχεύει «πρὸς τὴν διάνοιαν», θεωρούν δηλαδή ότι η παιδεία έχει νόημα ως άσκηση του νου, ως μαθητεία μόνο του πνεύματος. Τέλος, κάποιοι άλλοι υποστηρίζουν ότι η παιδεία πρέπει να στοχεύει «πρὸς τὸ τῆς ψυχῆς ἦθος», θεωρούν δηλαδή ότι η διαμόρφωση ηθικού χαρακτήρα αποτελεί κύριο διακύβευμα της παιδείας.

Η διαπίστωση ότι η έρευνα για την παιδεία δεν διευκολύνεται από την παρατήρηση της τότε παρεχόμενης εκπαίδευσης («ἐμποδὼν παιδεία») αποδεικνύει τον ρεαλιστικό και εμπειρικό χαρακτήρα της αριστοτελικής σκέψης. Η απουσία νομικού πλαισίου για την εκπαίδευση και ο ιδιωτικός της χαρακτήρας προσανατολίζουν τους ανθρώπους σε ανόμοιες επιλογές παιδείας. Διακρίνει στην εποχή του και μας παραδίδει τρεις μορφές παιδείας: αυτήν που παρέχει ό,τι είναι χρήσιμο και πρακτικό για τη ζωή (ωφελιμιστική παιδεία), αυτήν που

στοχεύει στην αρετή (ηθοπλαστική παιδεία) και αυτήν που εστιάζει σε πιο «περιττά» πράγματα, όπως η μουσική και η γεωμετρία (γνωσιοκεντρική/νοησιαρχική παιδεία). Τέλος, ο φιλόσοφος διαπιστώνει ότι δεν υπάρχει καμιά απολύτως συμφωνία για το τι είναι αρετή και ποιες σπουδές οδηγούν σε αυτήν, με αποτέλεσμα να υπάρχει ποικιλία απόψεων για τον τρόπο με τον οποίο μπορεί ένα άτομο να ασκηθεί στην αρετή. [323 λέξεις].

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ: Άριστοτέλης, Πολιτικά, 1104a-b

Στην πρώτη περίοδο του διδαγμένου κειμένου ο Αριστοτέλης διατυπώνει μια δεοντολογία - ρηματικά επίθετα: «*νομοθετητέον*», «*ποιητέον*» - που αποτελεί τη συμπερασματική-καταληκτική διατύπωση προηγούμενων σκέψεων του φιλοσόφου (παράλληλο κείμενο). Ο Αριστοτέλης, λοιπόν, διαπιστώνει ότι τα θέματα παιδείας πρέπει να ρυθμίζονται νομοθετικά και ότι η παρεχόμενη παιδεία πρέπει να είναι κοινή, άρα δημόσια και όχι ιδιωτική. Σε αυτές τις διαπιστώσεις ο Αριστοτέλης κατέληξε για τους εξής λόγους (ο/η μαθητής/τρια αρκεί να αναπτύξει δύο βασικά επιχειρήματα):

Για τον Αριστοτέλη κάθε πολίτευμα διαμορφώνεται και συντηρείται από το ιδιαίτερο ήθος των πολιτών του: «*είναι κάτι (η παιδεία) το πολίτευμά τους*». Για να ακολουθηθεί ο τρόπος ζωής που ταιριάζει στο κάθε πολίτευμα πρέπει να υπάρχει η αντίστοιχη μορφή παιδείας, που ποικίλλει ανάλογα με τους σκοπούς της κάθε πολιτείας.

Ο δημόσιος, επίσης, χαρακτήρας της παιδείας τεκμηριώνεται με τα επιχειρήματα του «τέλους» και του «όλου» της πόλης. Αποστολή του κράτους είναι να καλλιεργεί το ήθος με την εκπαίδευση, η οποία γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο, πρέπει να παρέχεται απ' την πολιτεία και όχι από τους γονείς και να είναι ίδια για όλους τους πολίτες: «*Καθώς, εξάλλου, οι πολίτες ατομική πρωτοβουλία*». Η κοινή παιδεία είναι αναγκαία για την ενότητα της πόλης και την ευδαιμονία του συνόλου. Η επίτευξη της κοινής ευδαιμονίας, ο τελικός σκοπός της πόλης, προϋποθέτει μία και κοινή παιδεία για όλους τους πολίτες. Οι νέοι πρέπει να λαμβάνουν μόρφωση ανάλογη με το πολίτευμα της πόλης τους, έτσι ώστε να φτάσουν στον επιδιωκόμενο σκοπό, που είναι η ευδαιμονία του συνόλου των πολιτών. Εφόσον, λοιπόν, ο σκοπός της πόλης είναι κοινός, κοινή πρέπει να είναι και η παιδεία που προσφέρεται και να μην αφήνεται στην ιδιωτική πρωτοβουλία.

Εξάλλου, ο Αριστοτέλης προβάλλει την πόλη ως «όλον», μόριο του οποίου είναι ο κάθε πολίτης. Συνεπώς, αν στόχος της πολιτείας είναι να οδηγήσει τους πολίτες στην αρετή και κατ' επέκταση στην ευδαιμονία, που είναι ο ύψιστος σκοπός, ο σκοπός αυτός θα επιτευχθεί, μόνο αν παρέχεται κοινό περιεχόμενο μόρφωσης σε όλους τους πολίτες. Κανένας πολίτης

δεν ανήκει στον εαυτό του· όλοι ανήκουν στο κράτος, και το κράτος πρέπει να φροντίζει για καθένα από τα μέρη του: «Και, φυσικά, ανήκουν στην πόλη». [351 λέξεις].

B3. α-Σ, β-Λ, γ-Σ, δ-Λ, ε-Σ

B4. *ὕπολαμβάνουσι- εὔληφε, διάνοιαν, σκέψις, διαφέρονται, διηρημένων.*

ΘΕΜΑ 38ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Ἀριστοτέλης, Πολιτικά, Θ1.3-2.1, 1337a33-b11

Ὅτι μὲν οὖν νομοθετητέον περὶ παιδείας καὶ ταύτην κοινὴν ποιητέον, φανερόν τίς δ' ἔσται ἡ παιδεία καὶ πῶς χρὴ παιδεύεσθαι, δεῖ μὴ λανθάνειν. Νῦν γὰρ ἀμφισβητεῖται περὶ τῶν ἔργων. Οὐ γὰρ ταῦτά πάντες ὑπολαμβάνουσι δεῖν μανθάνειν τοὺς νέους οὔτε πρὸς ἀρετὴν οὔτε πρὸς τὸν βίον τὸν ἄριστον, οὐδὲ φανερόν πότερον πρὸς τὴν διάνοιαν πρέπει μᾶλλον ἢ πρὸς τὸ τῆς ψυχῆς ἥθος. Ἐκ τε τῆς ἐμποδῶν παιδείας ταραχώδης ἡ σκέψις καὶ δῆλον οὐδὲν πότερον ἀσκεῖν δεῖ τὰ χρήσιμα πρὸς τὸν βίον ἢ τὰ τείνοντα πρὸς ἀρετὴν ἢ τὰ περιττά (πάντα γὰρ εἴληφε ταῦτα κριτὰς τινες)· περὶ τε τῶν πρὸς ἀρετὴν οὐθέν ἐστιν ὁμολογούμενον (καὶ γὰρ τὴν ἀρετὴν οὐ τὴν αὐτὴν εὐθύς πάντες τιμῶσιν, ὥστ' εὐλόγως διαφέρονται καὶ πρὸς τὴν ἄσκησιν αὐτῆς).

Ὅτι μὲν οὖν τὰ ἀναγκαῖα δεῖ διδάσκεσθαι τῶν χρησίμων, οὐκ ἄδηλον ὅτι δὲ οὐ πάντα, διηρημένων τῶν τε ἐλευθερίων ἔργων καὶ τῶν ἀνελευθερίων φανερόν, καὶ ὅτι τῶν τοιούτων δεῖ μετέχειν ὅσα τῶν χρησίμων ποιήσει τὸν μετέχοντα μὴ βάνανυσον. Βάνανυσον δ' ἔργον εἶναι δεῖ τοῦτο νομίζειν καὶ τέχνην ταύτην καὶ μάθησιν, ὅσαι πρὸς τὰς χρήσεις καὶ τὰς πράξεις τὰς τῆς ἀρετῆς ἄχρηστον ἀπεργάζονται τὸ σῶμα τῶν ἐλευθέρων [ἢ τὴν ψυχὴν] ἢ τὴν διάνοιαν.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

A1. α. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «**Σωστό**», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «**Λάθος**», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο (μονάδες 3) και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις **λέξεις/φράσεις** του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν (μονάδες 3):

1. Ο Αριστοτέλης υποστηρίζει τον δημόσιο χαρακτήρα της εκπαίδευσης.
2. Υπάρχει διαφωνία για το τι είναι αρετή, αλλά όλοι συμφωνούν για τον τρόπο άσκησής της.
3. Ο Αριστοτέλης ακολουθεί τη μεσότητα ως προς τη διδασκαλία των χρησίων.

β. καὶ γὰρ τὴν ἀρετὴν οὐ τὴν αὐτὴν εὐθύς πάντες τιμῶσιν, ὥστ' εὐλόγως διαφέρονται καὶ πρὸς τὴν ἄσκησιν αὐτῆς: Πού αναφέρονται οι αντωνυμίες **αὐτήν, αὐτῆς** στο συγκεκριμένο χωρίο;

Μονάδες 10

B1. Ποια παιδεία θεωρείται, κατά τον Αριστοτέλη, αντάξια του ελεύθερου πολίτη, σύμφωνα με τα όσα διατυπώνει στο παραπάνω κείμενο;

Μονάδες 10

B2.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Πλάτων, *Νόμοι*, 643d-644b

Στο γεροντικό αυτό έργο του ο Πλάτων επανέρχεται στο ζήτημα της δίκαιης διακυβέρνησης και σκιαγραφεί την πολιτική δομή και τους νόμους της δεύτερης ιδανικής πολιτείας του που ονομάζει Μαγνησία. Σκοπός του νομοθέτη είναι η τέλεια αρετή των πολιτών ως συνόλου· οι αληθινοί νόμοι συντελούν στην ευδαιμονία τους. Ο Αθηναίος, που πρωταγωνιστεί στον διάλογο, συζητά για τον ρόλο της παιδείας στη διαμόρφωση του τέλειου πολίτη.

Δεν θα πρέπει λοιπόν να επιτρέψουμε αυτό το οποίο ορίζουμε ότι είναι παιδεία να γίνει κάτι αόριστο. Διότι, στην τρέχουσα συνάφεια, όταν ψέγουμε ή όταν επαινούμε την ανατροφή του καθενός, υποστηρίζουμε ότι ένας από εμάς είναι πεπαιδευμένος και ένας άλλος απαίδευτος, και κάποτε μάλιστα το αναφέρουμε αυτό ακόμη και για ανθρώπους με γνώση στο εμπόριο ή στη ναυτιλία και για άλλους τέτοιους ιδιαίτερα κατηρτισμένους. Η άποψή μας όμως αυτή, καθώς είναι φυσικό, δεν θα μπορούσε να αναφέρεται σε αυτούς οι οποίοι φρονούν ότι τα αναφερθέντα είναι παιδεία, διότι παιδεία είναι ο παράγων που οδηγεί από την παιδική ηλικία στην αρετή, η οποία καθιστά τον πολίτη να επιθυμεί και να αρέσκεται στο να γίνει τέλειος, να γνωρίζει να άρχει και να άρχεται με δικαιοσύνη. Αυτό το είδος αγωγής, το οποίο ο προηγούμενος συλλογισμός όρισε, είναι το μόνο, όπως μου φαίνεται, που θα έπρεπε να ονομάζουμε παιδεία, ενώ αυτό που αποβλέπει στον πλούτο ή σε ένα ορισμένο άλλο είδος ισχύος ή σε μία ορισμένη άλλη σοφία χωρίς φρόνηση και δικαιοσύνη, ότι είναι χυδαία και ανελεύθερη και ότι δεν είναι άξια καθόλου να ονομάζεται παιδεία. Αλλά, ας μην διαφωνούμε μεταξύ μας για μία λέξη. Ο συλλογισμός που μόλις τώρα παραδεχθήκαμε ας παραμείνει, ότι δηλαδή οι άνθρωποι που διαπαιδαγωγούνται ορθώς, γίνονται κατά κανόνα αγαθοί και ότι σε ουδεμία περίπτωση δεν θα πρέπει να υποτιμάται η παιδεία, καθότι είναι το πρώτο από τα ποιοτικότερα τα οποία είναι εφικτό να συμβούν στους άριστους άνδρες.

Μτφρ. Χ. Τερέζης και Λ. Πετρίδου

Αφού διαβάσετε προσεκτικά το παραπάνω παράλληλο κείμενο, να απαντήσετε σε ποιο βαθμό ο Αριστοτέλης έχει επηρεαστεί από τον δάσκαλό του Πλάτωνα στη διαμόρφωση της

δικής του θέσης για την ιδανική παιδεία, όπως αυτή διατυπώνεται στο αρχαίο διδαγμένο κείμενο.

Μονάδες 10

B3. Να χαρακτηρίσετε τις παρακάτω διατυπώσεις ως **Σωστές (Σ)** ή **Λανθασμένες (Λ)**:

- α. Ο πατέρας του Αριστοτέλη ήταν γιατρός στην αυλή του βασιλιά της Μακεδονίας Φίλιππου.
- β. Η διδασκαλία του Αριστοτέλη στην Ακαδημία και οι ιδέες του τον έφερναν συχνά αντιμέτωπο με συναδέλφους του.
- γ. Ο Αριστοτέλης συνέγραψε τα *Ἠθικά Νικομάχεια* στο τέλος της ζωής του στη Χαλκίδα.
- δ. Από τα μέρη της ψυχής το *ἐπιθυμητικὸν* σχετίζεται με τη διατροφή.
- ε. Στα *Πολιτικά* η πόλις-κράτος ως όλον έχει για στόχο της την *εὐδαιμονία*.

Μονάδες 10

B4. Να βρείτε στο κείμενο λέξεις ετυμολογικά συγγενείς με τις παρακάτω λέξεις της Νέας ελληνικής: **λησμονιά, χρηματικός, τάση, φορείο, πρακτορείο.**

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

α.

1-Σ: *Ὅτι μὲν οὖν νομοθετητέον περὶ παιδείας καὶ ταύτην κοινὴν ποιητέον, φανερόν τίς δ' ἔσται ἡ παιδεία καὶ πῶς χρὴ παιδεύεσθαι, δεῖ μὴ λανθάνειν*

2-Λ: *καὶ γὰρ τὴν ἀρετὴν οὐ τὴν αὐτὴν εὐθὺς πάντες τιμῶσιν, ὥστ' εὐλόγως διαφέρονται καὶ πρὸς τὴν ἄσκησιν αὐτῆς*

3-Σ: *Ὅτι μὲν οὖν τὰ ἀναγκαῖα δεῖ διδάσκεσθαι τῶν χρησίμων, οὐκ ἄδηλον*

β. Οι αντωνυμίες **αὐτήν, αὐτῆς** στο συγκεκριμένο χωρίο αναφέρονται στην **«ἀρετήν»**.

B1.

Ο χαρακτήρας της παιδείας, κατά τον Αριστοτέλη, πρέπει να είναι κυρίως ηθοπλαστικός και να στοχεύει τόσο στη διαμόρφωση του σώματος όσο και του πνεύματος του ελεύθερου ανθρώπου. Ο Αριστοτέλης δίνει τα όρια ανάμεσα στη γνώση που προάγει συνολικά τον άνθρωπο και σε εκείνη που τον «υποδουλώνει» από μία άποψη. Φαίνεται ότι δεν αποδοκιμάζει απολύτως καμιά διάσταση γνώσης (χρήσιμη, αναγκαία, επιστημονική και ηθοπλαστική), απορρίπτει όμως τη μονομέρεια της παρεχόμενης γνώσης και μάλιστα της πρακτικά/επαγγελματικά προσανατολισμένης. Προβάλλει ένα πρότυπο γνώσης που συνθέτει τη χρησιμότητα, την αναγκαιότητα, την επιστημονική αλήθεια με κυρίαρχο τον ηθοπλαστικό προσανατολισμό. Ως συνήθως, ο Αριστοτέλης ακολουθεί τη μέση οδό. Θεωρεί ότι δεν πρέπει να παραμελούμε το χρήσιμο μόνο, όμως, ως μέσο για το σκοπό· δεν αρμόζει σε ελεύθερους ανθρώπους να αναζητούν παντού τη χρησιμότητα. Γενικώς, πρέπει να διακρίνουμε τις ελεύθερες από τις ανελεύθερες ενασχολήσεις. Οι τελευταίες καθιστούν τον ελεύθερο άνθρωπο ανίκανο να εκπληρώσει τις απαιτήσεις της αρετής. Περιορίζουν και υποβαθμίζουν τη σκέψη του. Η διδασκαλία πρέπει να μην υπερβαίνει ορισμένα όρια· δεν πρέπει να την χαρακτηρίζει υπερβολικός ζήλος στην προσπάθεια να επιτευχθεί το τέλειο.

Στο παιδευτικό πρόγραμμα του Αριστοτέλη έχει θέση και το χρήσιμο και η ελεύθερη απασχόληση και η επιστημοσύνη, αποκλείεται όμως ό,τι θα έθιζε τον νέο στην ευτέλεια και την ποταπότητα («βάνανυσον ἔργον» < βαύναυσος από το βαῦνος < αὔω). Η λέξη «βαύναυσος» σήμαινε τον τεχνίτη, τον σιδηρουργό, που έμενε μόνιμα στην πόλη και εργαζόταν εκεί. Οι «βάνανυσοι» ή το «βάνανυσον» αναφέρονται στην τάξη των εργατών που ασκούν μηχανική και ταπεινή τέχνη. Φαίνεται ότι ο Αριστοτέλης διακρίνει τη γνώση από την κοινωνική λειτουργία της, από την άποψη ότι η γνώση που οδηγεί σε επαγγελματική

εξειδίκευση στο πλαίσιο του κοινωνικού καταμερισμού της εργασίας δεν αναιρεί τον αλλοτριωτικό χαρακτήρα της μισθωτής εργασίας, γιατί ο άνθρωπος «εμπορευματοποιεί» την επαγγελματική γνώση του, δηλαδή ένα ποιοτικό γνώρισμα της ύπαρξής του, και το υποτάσσει στη βούληση του άλλου. Αυτό δεν μπορεί όμως να είναι έργο παιδείας που ταιριάζει σε πολίτη, δηλαδή σε άνθρωπο ελεύθερο και αγαθό που υπηρετεί συνειδητά την πόλη. [328 λέξεις].

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ: Πλάτων, *Νόμοι*, 643d-644b

Στο πλατωνικό απόσπασμα αναδεικνύεται η σημασία της παιδείας ως καθοριστικού παράγοντα για την επίτευξη μιας ιδανικής πολιτείας και διευκρινίζεται ο όρος ως ο καθοριστικός παράγοντας που από την παιδική ηλικία κατευθύνει τον άνθρωπο στην αρετή και διαμορφώνει μέσα στην ψυχή του τη σφοδρή επιθυμία να εξελιχθεί σε τέλειο πολίτη, ο οποίος ξέρει να κυβερνά ή να κυβερνιέται σύμφωνα με το δίκαιο. Η παιδεία με την παραπάνω έννοια απουσιάζει ακόμη και από ανθρώπους που διαθέτουν ειδικές γνώσεις και έχουν υψηλή κατάρτιση. Εξάλλου, επικρίνεται η χρησιμοθηρική εκπαίδευση που επιδιώκει την απόκτηση χρημάτων, δύναμης ή σοφίας χωρίς λογική και δικαιοσύνη και χαρακτηρίζεται ανάρμοστη για έναν ελεύθερο άνθρωπο, χυδαία και ανελεύθερη, ανάξια να ονομάζεται παιδεία. Η αγωγή είναι ένα από τα πολυτιμότερα αγαθά και ένα από τα βασικότερα εργαλεία για τη διαμόρφωση της ιδανικής πολιτείας. Οι άνθρωποι που διαπαιδαγωγούνται ορθώς, γίνονται κατά κανόνα αγαθοί και επομένως σε καμία περίπτωση δεν θα πρέπει να υποτιμάται η παιδεία.

Οι παραπάνω απόψεις του Πλάτωνα στο έργο του *Νόμοι* είναι φανερό ότι επηρέασαν τη σκέψη του Αριστοτέλη, όπως προκύπτει από το αρχαίο διδαγμένο κείμενο. Οι κοινοί τόποι στη σκέψη των δύο φιλοσόφων θα μπορούσαν να συνοψιστούν στα εξής: α) η παιδεία οφείλει να είναι θεσμοθετημένη από τον νομοθέτη, κοινή για όλους, αφού αποσκοπεί στη διαμόρφωση άριστων πολιτών ως συνόλου β) η παιδεία οφείλει να είναι προγραμματισμένη, κατάλληλα δομημένη, με στόχο την απόκτηση της αρετής, γ) υπάρχει διάκριση ανάμεσα στην παιδεία που διαμορφώνει ελεύθερους ανθρώπους και σε αυτό το είδος της αγωγής που δεν αποσκοπεί στην απόκτηση φρόνησης και δικαιοσύνης, δεν έχει δηλαδή ηθοπλαστικό χαρακτήρα και το οποίο δεν ταιριάζει σε ελεύθερους ανθρώπους. Για το Πλάτωνα αυτή η αγωγή είναι χυδαία και ανελεύθερη, δεν αξίζει να ονομάζεται παιδεία. Για τον Αριστοτέλη αυτή η αγωγή θα έθιζε τον νέο στην ευτέλεια και την ποταπότητα συνδέεται με το βάνουσο έργο, τη βάνουση τέχνη και τη βάνουση μάθηση που κάνουν το σώμα ή την ψυχή ή το νου

των ελεύθερων ανθρώπων άχρηστα για τις χρήσεις και τις πράξεις της αρετής και συνδέεται με την άσκηση τέχνης και την επί μισθώ εργασία.

Ωστόσο, η παιδεία που εισηγείται ο Αριστοτέλης είναι περισσότερο πολυδιάστατη, δεν έχει αποκλειστικό προσανατολισμό προς την αρετή. Ο Αριστοτέλης δεν αποδοκιμάζει απολύτως καμιά διάσταση γνώσης (χρήσιμη, αναγκαία, επιστημονική και ηθοπλαστική), απορρίπτει όμως τη μονομέρεια της παρεχόμενης γνώσης και μάλιστα της πρακτικά-επαγγελματικά προσανατολισμένης. [381 λέξεις].

B3. α-Λ, β-Σ, γ-Λ, δ-Λ, ε-Σ

B4. λανθάνειν, χρήσιμα - χρήσεις - άχρηστον, τείνοντα, διαφέρονται, πράξεις.

Μονάδες 10

ΘΕΜΑ 39ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Ἀριστοτέλης, Πολιτικά, Θ1.3-2.1, 1337a33-b11

Ὅτι μὲν οὖν νομοθετητέον περὶ παιδείας καὶ ταύτην κοινὴν ποιητέον, φανερόν τίς δ' ἔσται ἡ παιδεία καὶ πῶς χρὴ παιδεύεσθαι, δεῖ μὴ λανθάνειν. Νῦν γὰρ ἀμφισβητεῖται περὶ τῶν ἔργων. Οὐ γὰρ ταῦτά πάντες ὑπολαμβάνουσι δεῖν μανθάνειν τοὺς νέους οὔτε πρὸς ἀρετὴν οὔτε πρὸς τὸν βίον τὸν ἄριστον, οὐδὲ φανερόν πότερον πρὸς τὴν διάνοιαν πρέπει μᾶλλον ἢ πρὸς τὸ τῆς ψυχῆς ἥθος. Ἐκ τε τῆς ἐμποδῶν παιδείας ταραχώδης ἡ σκέψις καὶ δῆλον οὐδὲν πότερον ἀσκεῖν δεῖ τὰ χρήσιμα πρὸς τὸν βίον ἢ τὰ τείνοντα πρὸς ἀρετὴν ἢ τὰ περιττά (πάντα γὰρ εἴληφε ταῦτα κριτὰς τινες)· περὶ τε τῶν πρὸς ἀρετὴν οὐθέν ἐστιν ὁμολογούμενον (καὶ γὰρ τὴν ἀρετὴν οὐ τὴν αὐτὴν εὐθύς πάντες τιμῶσιν, ὥστ' εὐλόγως διαφέρονται καὶ πρὸς τὴν ἄσκησιν αὐτῆς).

Ὅτι μὲν οὖν τὰ ἀναγκαῖα δεῖ διδάσκεσθαι τῶν χρησίμων, οὐκ ἄδηλον ὅτι δὲ οὐ πάντα, διηρημένων τῶν τε ἐλευθερίων ἔργων καὶ τῶν ἀνελευθερίων φανερόν, καὶ ὅτι τῶν τοιούτων δεῖ μετέχειν ὅσα τῶν χρησίμων ποιήσει τὸν μετέχοντα μὴ βάνανυσον. Βάνανυσον δ' ἔργον εἶναι δεῖ τοῦτο νομίζειν καὶ τέχνην ταύτην καὶ μάθησιν, ὅσαι πρὸς τὰς χρήσεις καὶ τὰς πράξεις τὰς τῆς ἀρετῆς ἄχρηστον ἀπεργάζονται τὸ σῶμα τῶν ἐλευθέρων [ἢ τὴν ψυχὴν] ἢ τὴν διάνοιαν.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

A1. α. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «**Σωστό**», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «**Λάθος**», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο (μονάδες 2) και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις **λέξεις/φράσεις** του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν (μονάδες 2):

1. Η έρευνα για την παιδεία που παρέχεται την εποχή του Αριστοτέλη βρίσκεται αντιμέτωπη με μεγάλη σύγχυση.
2. Ο Αριστοτέλης υποστηρίζει ότι όλα τα χρήσιμα έργα ταιριάζουν σε ελεύθερους πολίτες.

β. Ποιοι είναι οι πιθανοί σκοποί και τα πιθανά γνωστικά αντικείμενα που εμφανίζονται κατά τον Αριστοτέλη ανάλογα με τους στόχους ενός εκπαιδευτικού συστήματος; (μονάδες 6)

Μονάδες 10

B1. Ποιες πρέπει να είναι, κατά τον Αριστοτέλη, οι προτεραιότητες της παιδείας; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας με αναφορές στο αρχαίο διδαγμένο κείμενο.

Μονάδες 10

B2.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Πλάτων, *Νόμοι*, 643d-644b

Στο γεροντικό αυτό έργο του ο Πλάτων επανέρχεται στο ζήτημα της δίκαιης διακυβέρνησης και σκιαγραφεί την πολιτική δομή και τους νόμους της δεύτερης ιδανικής πολιτείας του που ονομάζει Μαγνησία. Σκοπός του νομοθέτη είναι η τέλεια αρετή των πολιτών ως συνόλου· οι αληθινοί νόμοι συντελούν στην ευδαιμονία τους. Ο Αθηναίος, που πρωταγωνιστεί στον διάλογο, συζητά για τον ρόλο της παιδείας στη διαμόρφωση του τέλειου πολίτη.

Δεν θα πρέπει λοιπόν να επιτρέψουμε αυτό το οποίο ορίζουμε ότι είναι παιδεία να γίνει κάτι άοριστο. Διότι, στην τρέχουσα συνάφεια, όταν ψέγουμε ή όταν επαινούμε την ανατροφή του καθενός, υποστηρίζουμε ότι ένας από εμάς είναι πεπαιδευμένος και ένας άλλος απαίδευτος, και κάποτε μάλιστα το αναφέρουμε αυτό ακόμη και για ανθρώπους με γνώση στο εμπόριο ή στη ναυτιλία και για άλλους τέτοιους ιδιαίτερα κατηρτισμένους. Η άποψή μας όμως αυτή, καθώς είναι φυσικό, δεν θα μπορούσε να αναφέρεται σε αυτούς οι οποίοι φρονούν ότι τα αναφερθέντα είναι παιδεία, διότι παιδεία είναι ο παράγων που οδηγεί από την παιδική ηλικία στην αρετή, η οποία καθιστά τον πολίτη να επιθυμεί και να αρέσκεται στο να γίνει τέλειος, να γνωρίζει να άρχει και να άρχεται με δικαιοσύνη. Αυτό το είδος αγωγής, το οποίο ο προηγούμενος συλλογισμός όρισε, είναι το μόνο, όπως μου φαίνεται, που θα έπρεπε να ονομάζουμε παιδεία, ενώ αυτό που αποβλέπει στον πλούτο ή σε ένα ορισμένο άλλο είδος ισχύος ή σε μία ορισμένη άλλη σοφία χωρίς φρόνηση και δικαιοσύνη, ότι είναι χυδαία και ανελεύθερη και ότι δεν είναι άξια καθόλου να ονομάζεται παιδεία. Αλλά, ας μην διαφωνούμε μεταξύ μας για μία λέξη. Ο συλλογισμός που μόλις τώρα παραδεχθήκαμε ας παραμείνει, ότι δηλαδή οι άνθρωποι που διαπαιδαγωγούνται ορθώς, γίνονται κατά κανόνα αγαθοί και ότι σε ουδεμία περίπτωση δεν θα πρέπει να υποτιμάται η παιδεία, καθότι είναι το πρώτο από τα ποιοτικότερα τα οποία είναι εφικτό να συμβούν στους άριστους άνδρες.

Μτφρ. Χ. Τερέζης και Λ. Πετρίδου

Αφού διαβάσετε προσεκτικά το παραπάνω παράλληλο κείμενο, να απαντήσετε σε ποιο βαθμό ο Αριστοτέλης έχει επηρεαστεί από τον δάσκαλό του Πλάτωνα στη διαμόρφωση της δικής του θέσης για την ιδανική παιδεία, όπως αυτή διατυπώνεται στο αρχαίο διδαγμένο κείμενο.

Μονάδες 10

B3. Να αντιστοιχίσετε καθεμία από τις φράσεις της στήλης Α του παρακάτω πίνακα με μία φράση από τη στήλη Β που συμπληρώνει ορθά το νόημά της.

A	B
1. Ο Αριστοτέλης είχε την ευκαιρία να γνωρίσει κοντά στον πατέρα του	α. τη φιλοσοφία.
	β. την ιατρική επιστήμη.
	γ. τη στρατιωτική τέχνη.
2. Όταν πέθανε ο Αλέξανδρος στα 323 π.Χ., ο Αριστοτέλης	α. επέστρεψε στην Αθήνα.
	β. έφυγε για δεύτερη φορά από την Αθήνα.
	γ. επέστρεψε στα Στάγειρα.
3. Ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι η ευδαιμονία	α. είναι ενέργεια.
	β. είναι κατάσταση.
	γ. είναι καλή τύχη και δεν σχετίζεται με τις ανθρώπινες ικανότητες.
4. Η αποφθεγματική φράση «Ευδαιμονία ψυχῆς καὶ κακοδαιμονία» διατυπώθηκε από τον	α. Αριστοτέλη.
	β. Ηράκλειτο.
	γ. Δημόκριτο.
5. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη το ἄλογον μέρος της ψυχῆς	α. έχει σχέση με την αύξηση του ανθρώπινου οργανισμού και τη διατροφή.
	β. ταυτίζεται με το ἐπιθυμητικόν.
	γ. έχει σχέση με την αρετή.

Μονάδες 10

B4. Να αντιστοιχίσετε καθεμία νεοελληνική λέξη της στήλης Α με την **ετυμολογικά συγγενή** αρχαιοελληνική λέξη της στήλης Β. Δύο λέξεις στη στήλη Α περισσεύουν.

A	B
1. παιχνίδι	α. μετέχοντα
2. αφαίρεση	β. έμποδών
3. σχεδόν	γ. ύπολαμβάνουσι
4. διένεξη	δ. διηρημένων
5. υπόληψη	ε. παιδείας
6. πεζός	

7. υπόλοιπο	
-------------	--

Μονάδες 10

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

α.

1-Σ: Ἐκ τε τῆς ἐμποδῶν παιδείας ταραχώδης ἡ σκέψις

2-Λ: καὶ ὅτι τῶν τοιούτων (τῶν χρησίμων) δεῖ μετέχειν ὅσα τῶν χρησίμων ποιήσῃ τὸν μετέχοντα μὴ θάναυσον.

β.

Ὡς πιθανοὶ σκοποὶ καὶ πιθανὰ γνωστικά αντικείμενα τῆς παιδείας αναφέρονται ἡ ἀρετὴ, ἡ εὐτυχία (εὐδαιμονία), ἡ ἀνάπτυξη τοῦ πνεύματος ἢ ἡ καλλιέργεια τῆς ψυχῆς, ὅ,τι εἶναι χρήσιμο καὶ πρακτικό γιὰ τὴ ζωὴ, τὰ πιο «περιττά» πράγματα (ὅπως ἡ μουσικὴ καὶ ἡ γεωμετρία).

B1.

Ὁ Ἀριστοτέλης, ἀφοῦ ἔχει προβεῖ στὴν παρουσίαση τῶν προβληματισμῶν σχετικὰ μετὸν χαρακτήρα, τὸ περιεχόμενο καὶ τοὺς στόχους τῆς παρεχόμενης στὴν ἐποχὴ τοῦ παιδείας, διατυπώνει τὶς προσωπικὲς τοῦ θέσεις τοῦ πάνω σὲ αὐτὰ τὰ ζητήματα. Συγκεκριμένα, ἡ παιδεία οφείλει νὰ στοχεύει στὴν ἀσκήση τοῦ νοῦ, ἀλλὰ κυρίως στὴ διαμόρφωση τοῦ ἠθικοῦ χαρακτήρα τῶν νέων. Δὲν πρέπει νὰ παραμελοῦμε τὸ χρήσιμο. Συγκεκριμένα, φαίνεται νὰ ἀκολουθεῖ τὴ μέση οδὸ, καθὼς υποστηρίζει ὅτι πρέπει νὰ παρέχονται γνώσεις χρήσιμες γιὰ τὴ ζωὴ, ὅπως εἶναι ἡ ἀνάγνωση, ἡ γραφὴ, ἡ ἀριθμητικὴ καὶ τὸ σχέδιο, ἀλλὰ ἀπὸ αὐτὲς μόνο οἱ ἀναγκαῖες. Καὶ ἀπὸ τὶς ἀναγκαῖες, ὅμως, πρέπει νὰ δίνεται προτεραιότητα σὲ αὐτὲς ποὺ ταιριάζουν σὲ ἐλεύθερους ἀνθρώπους καὶ ὄχι στὶς εὐτελεῖς ποὺ ἀσκοῦν οἱ δούλοι, οἱ ὁποῖες ἀδρανοποιοῦν τὸ σῶμα καὶ τὸν νοῦ τοῦ ἀνθρώπου, τὸν καθιστοῦν ἀγροῖκο («θάναυσον») καὶ τὸν ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὴν κατάκτηση τῆς ἀρετῆς, ποὺ εἶναι καὶ ὁ ἐπιδιωκόμενος σκοπός. Δὲν ἀρμόζει, λοιπόν, στοὺς ἐλεύθερους ἀνθρώπους νὰ ἀναζητοῦν σὲ κάθε γνώση τὴ χρησιμότητα, γιὰτὴ αὐτὴ μπορεῖ νὰ τοὺς ὁδηγήσῃ στὴ μονομέρεια.

Στὸ παιδευτικὸ πρόγραμμα τοῦ Ἀριστοτέλη ἔχει θέση καὶ τὸ χρήσιμο καὶ ἡ ἐλεύθερη ἀπασχόληση καὶ ἡ ἐπιστημοσύνη, ἀποκλείεται ὅμως ὅ,τι θὰ ἐθίζε τὸν νέο στὴν εὐτέλεια καὶ τὴν ποταπότητα («θάναυσον ἔργον» < θαύναυσος ἀπὸ τὸ θαῦνος < αὖω). Ἡ λέξη «θαύναυσος» σήμαινε τὸν τεχνίτη, τὸν σιδηρουργό, ποὺ ἔμενε μόνιμα στὴν πόλη καὶ ἐργαζόταν ἐκεῖ. Οἱ τεχνίτες ἦταν ἀπαραίτητοι καὶ πολῦτιμοι γιὰ τὴν πολιτεία, ἀλλὰ οἱ νομαδικοὶ καὶ φιλοπόλεμοι λαοὶ τοὺς περιφρονούσαν. Οἱ «θάναυσοι» ἢ τὸ «θάναυσον» αναφέρονται στὴν τάξη τῶν ἐργατῶν ποὺ ἀσκοῦν μηχανικὴ καὶ ταπεινὴ τέχνη. Φαίνεται ὅτι

ο Αριστοτέλης διακρίνει τη γνώση από την κοινωνική λειτουργία της, από την άποψη ότι η γνώση που οδηγεί σε επαγγελματική εξειδίκευση στο πλαίσιο του κοινωνικού καταμερισμού της εργασίας δεν αναιρεί τον αλλοτριωτικό χαρακτήρα της μισθωτής εργασίας, γιατί ο άνθρωπος «εμπορευματοποιεί» την επαγγελματική γνώση του, δηλαδή ένα ποιοτικό γνώρισμα της ύπαρξής του, και το υποτάσσει στη βούληση του άλλου. Αυτό δεν μπορεί όμως να είναι έργο παιδείας που ταιριάζει σε πολίτη, δηλαδή σε άνθρωπο ελεύθερο και αγαθό που υπηρετεί συνειδητά την πόλη [338 λέξεις].

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ: Πλάτων, *Νόμοι*, 643d-644b

Στο πλατωνικό απόσπασμα αναδεικνύεται η σημασία της παιδείας ως καθοριστικού παράγοντα για την επίτευξη μιας ιδανικής πολιτείας και διευκρινίζεται ο όρος ως ο καθοριστικός παράγοντας που από την παιδική ηλικία κατευθύνει τον άνθρωπο στην αρετή και διαμορφώνει μέσα στην ψυχή του τη σφοδρή επιθυμία να εξελιχθεί σε τέλειο πολίτη, ο οποίος ξέρει να κυβερνά ή να κυβερνιέται σύμφωνα με το δίκαιο. Η παιδεία με την παραπάνω έννοια απουσιάζει ακόμη και από ανθρώπους που διαθέτουν ειδικές γνώσεις και έχουν υψηλή κατάρτιση. Εξάλλου, επικρίνεται η χρησιμοθηρική εκπαίδευση που επιδιώκει την απόκτηση χρημάτων, δύναμης ή σοφίας χωρίς λογική και δικαιοσύνη και χαρακτηρίζεται ανάρμοστη για έναν ελεύθερο άνθρωπο, χυδαία και ανελεύθερη, ανάξια να ονομάζεται παιδεία. Η αγωγή είναι ένα από τα πολυτιμότερα αγαθά και ένα από τα βασικότερα εργαλεία για τη διαμόρφωση της ιδανικής πολιτείας. Οι άνθρωποι που διαπαιδαγωγούνται ορθώς, γίνονται κατά κανόνα αγαθοί και επομένως σε καμία περίπτωση δεν θα πρέπει να υποτιμάται η παιδεία.

Οι παραπάνω απόψεις του Πλάτωνα στο έργο του *Νόμοι* είναι φανερό ότι επηρέασαν τη σκέψη του Αριστοτέλη, όπως προκύπτει από το αρχαίο διδαγμένο κείμενο. Οι κοινοί τόποι στη σκέψη των δύο φιλοσόφων θα μπορούσαν να συνοψιστούν στα εξής: α) η παιδεία οφείλει να είναι θεσμοθετημένη από τον νομοθέτη, κοινή για όλους, αφού αποσκοπεί στη διαμόρφωση άριστων πολιτών ως συνόλου β) η παιδεία οφείλει να είναι προγραμματισμένη, κατάλληλα δομημένη, με στόχο την απόκτηση της αρετής, γ) υπάρχει διάκριση ανάμεσα στην παιδεία που διαμορφώνει ελεύθερους ανθρώπους και σε αυτό το είδος της αγωγής που δεν αποσκοπεί στην απόκτηση φρόνησης και δικαιοσύνης, δεν έχει δηλαδή ηθοπλαστικό χαρακτήρα και το οποίο δεν ταιριάζει σε ελεύθερους ανθρώπους. Για το Πλάτωνα αυτή η αγωγή είναι χυδαία και ανελεύθερη, δεν αξίζει να ονομάζεται παιδεία. Για τον Αριστοτέλη αυτή η αγωγή θα έθιζε τον νέο στην ευτέλεια και την ποταπότητα συνδέεται με το βάνανσο

έργο, τη βάνανυση τέχνη και τη βάνανυση μάθηση που κάνουν το σώμα ή την ψυχή ή το νου των ελεύθερων ανθρώπων άχρηστα για τις χρήσεις και τις πράξεις της αρετής και συνδέεται με την άσκηση τέχνης και την επί μισθώ εργασία.

Ωστόσο, η παιδεία που εισηγείται ο Αριστοτέλης είναι περισσότερο πολυδιάστατη, δεν έχει αποκλειστικό προσανατολισμό προς την αρετή. Ο Αριστοτέλης δεν αποδοκιμάζει απολύτως καμιά διάσταση γνώσης (χρήσιμη, αναγκαία, επιστημονική και ηθοπλαστική), απορρίπτει όμως τη μονομέρεια της παρεχόμενης γνώσης και μάλιστα της πρακτικά-επαγγελματικά προσανατολισμένης. [381 λέξεις].

B3. 1-β, 2-β, 3-α, 4-γ, 5-α

B4. 1-ε, 2-δ, 3-α, 5-γ, 6-β

ΘΕΜΑ 40ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Ἀριστοτέλης, Πολιτικά, Θ1.3-2.1, 1337a33-b11

Ὅτι μὲν οὖν νομοθετητέον περὶ παιδείας καὶ ταύτην κοινὴν ποιητέον, φανερόν τίς δ' ἔσται ἡ παιδεία καὶ πῶς χρὴ παιδεύεσθαι, δεῖ μὴ λανθάνειν. Νῦν γὰρ ἀμφισβητεῖται περὶ τῶν ἔργων. Οὐ γὰρ ταῦτά πάντες ὑπολαμβάνουσι δεῖν μανθάνειν τοὺς νέους οὔτε πρὸς ἀρετὴν οὔτε πρὸς τὸν βίον τὸν ἄριστον, οὐδὲ φανερόν πότερον πρὸς τὴν διάνοιαν πρέπει μᾶλλον ἢ πρὸς τὸ τῆς ψυχῆς ἥθος. Ἐκ τε τῆς ἐμποδῶν παιδείας ταραχώδης ἡ σκέψις καὶ δῆλον οὐδὲν πότερον ἀσκεῖν δεῖ τὰ χρήσιμα πρὸς τὸν βίον ἢ τὰ τείνοντα πρὸς ἀρετὴν ἢ τὰ περιττά (πάντα γὰρ εἵληφε ταῦτα κριτὰς τινες)· περὶ τε τῶν πρὸς ἀρετὴν οὐθέν ἐστιν ὁμολογούμενον (καὶ γὰρ τὴν ἀρετὴν οὐ τὴν αὐτὴν εὐθύς πάντες τιμῶσιν, ὥστ' εὐλόγως διαφέρονται καὶ πρὸς τὴν ἀσκήσιν αὐτῆς).

Ὅτι μὲν οὖν τὰ ἀναγκαῖα δεῖ διδάσκεσθαι τῶν χρησίμων, οὐκ ἄδηλον ὅτι δὲ οὐ πάντα, διηρημένων τῶν τε ἐλευθερίων ἔργων καὶ τῶν ἀνελευθερίων φανερόν, καὶ ὅτι τῶν τοιούτων δεῖ μετέχειν ὅσα τῶν χρησίμων ποιήσει τὸν μετέχοντα μὴ βάνανυσον. Βάνανυσον δ' ἔργον εἶναι δεῖ τοῦτο νομίζειν καὶ τέχνην ταύτην καὶ μάθησιν, ὅσαι πρὸς τὰς χρήσεις καὶ τὰς πράξεις τὰς τῆς ἀρετῆς ἄχρηστον ἀπεργάζονται τὸ σῶμα τῶν ἐλευθέρων [ἢ τὴν ψυχὴν] ἢ τὴν διάνοιαν.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

A1. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «**Σωστό**», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «**Λάθος**», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο (μονάδες 5) και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις **λέξεις/φράσεις** του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν (μονάδες 5):

1. Ο Αριστοτέλης υποστηρίζει τον δημόσιο χαρακτήρα της εκπαίδευσης.
2. Ένα βασικό σημείο διαφωνίας είναι για το εάν η παιδεία οφείλει να έχει ως στόχο την ανάπτυξη του πνεύματος ή την ηθική καλλιέργεια.
3. Υπάρχει διαφωνία για το τι είναι αρετή, αλλά όλοι συμφωνούν για τον τρόπο άσκησής της.
4. Η έρευνα για την παιδεία που παρέχεται την εποχή του Αριστοτέλη βρίσκεται αντιμέτωπη με μεγάλη σύγχυση.
5. Ο Αριστοτέλης υποστηρίζει ότι όλα τα χρήσιμα έργα ταιριάζουν σε ελεύθερους πολίτες.

Μονάδες 10

B1. Ποια η σχέση, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, ανάμεσα στην παιδεία, την πολιτεία και τη διαμόρφωση του ηθικού χαρακτήρα του πολίτη;

Μονάδες 10

B2.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Άριστοτέλης, Πολιτικά, 1104a-b

Κανείς, νομίζω, δεν έχει αμφιβολία ότι είναι υποχρέωση του νομοθέτη να ασχοληθεί πολύ σοβαρά με το θέμα της παιδείας των νέων· είναι κάτι που αν παραμεληθεί στις πόλεις, βλάπτει πριν απ' όλα το ίδιο το πολίτευμά τους, αφού οι νέοι πρέπει να παίρνουν μόρφωση ταιριαστή με το πολίτευμα της πόλης τους. ... Έπειτα, η κάθε τέχνη προϋποθέτει κάποια προπαιδεία και κάποια άσκηση, αν είναι να φτάσει κάποτε κανείς να κάνει τις εργασίες αυτής της τέχνης· το ίδιο όμως ισχύει και για τις πράξεις της αρετής. Καθώς, εξάλλου, οι πολίτες μιας πόλης έχουν να επιτελέσουν σαν σύνολο έναν σκοπό, είναι φανερό ότι και η παιδεία πρέπει να είναι μία και η ίδια για όλους, και η φροντίδα γι' αυτήν πρέπει να ανήκει στο δημόσιο και όχι να αφήνεται στην ατομική πρωτοβουλία, όπως γίνεται σήμερα, που ο κάθε γονιός φροντίζει ιδιωτικά τα παιδιά του, διδάσκοντάς τους τους κλάδους της γνώσης που ο ίδιος θεωρεί ενδεδειγμένους. Για την επίτευξη ενός στόχου που είναι κοινός για όλους, κοινή πρέπει να είναι και η άσκηση. Και, φυσικά, κανείς πολίτης δεν πρέπει να πιστεύει ότι ανήκει στον εαυτό του, αλλά, αντίθετα, ότι όλοι οι πολίτες ανήκουν στην πόλη· ο καθένας δεν είναι παρά ένα μέρος της πόλης, και η φροντίδα για το κάθε ξεχωριστό μέρος πρέπει να γίνεται σε απόλυτο συνταίριασμα με τη φροντίδα για το σύνολο.

Μτφρ. Δ. Λυπουρλής

Με τα δύο ρηματικά επίθετα στην πρώτη περίοδο του αρχαίου διδαγμένου κειμένου ο Αριστοτέλης διατυπώνει μία δεοντολογική διαπίστωση. Να την αναφέρετε και να την ερμηνεύσετε αντλώντας δύο (2) βασικά επιχειρήματα απ' όσα αναφέρονται στο παράλληλο κείμενο.

Μονάδες 10

B3. Να αντιστοιχίσετε καθεμία από τις φράσεις της στήλης Α του παρακάτω πίνακα με μία φράση από τη στήλη Β που συμπληρώνει ορθά το νόημά της.

A	B
---	---

1. Όταν ο Αριστοτέλης ήρθε στην Αθήνα για να σπουδάσει,	α. η Ακαδημία είχε αρχίσει να παρακμάζει.
	β. ο Πλάτων είχε αναθέσει τη διεύθυνση της Ακαδημίας στον Ηρακλείδη.
	γ. η Ακαδημία αποτελούσε σημείο συνάντησης σημαντικών λογίων της εποχής.
2. Η φιλοσοφική σχολή <i>Περίπατος</i> ιδρύθηκε από τον	α. Αριστοτέλη.
	β. Εύδοξο.
	γ. Θεόφραστο.
3. Ο Αριστοτέλης έφυγε για δεύτερη φορά από την Αθήνα,	α. επειδή αισθάνθηκε πως βρισκόταν σε κίνδυνο μετά τον θάνατο του Αλέξανδρου.
	β. για να επιστρέψει στα Στάγειρα.
	γ. για να αναλάβει την αγωγή του Αλέξανδρου στη Μακεδονία.
4. Από τα μέρη της ψυχής το <i>ἐπιθυμητικόν</i> σχετίζεται με	α. τις αρετές που περιγράφουν τον χαρακτήρα του ανθρώπου.
	β. τη διατροφή.
	γ. τη φρόνηση.
5. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη η πόλις	α. αποτελείται από όμοια στοιχεία.
	β. ως όλον αποτελείται από ανόμοια μεταξύ τους στοιχεία.
	γ. στοχεύει στην <i>εὐβουλία</i> .

Μονάδες 10

B4. Να βρείτε στο κείμενο λέξεις ετυμολογικά συγγενείς με τις παρακάτω λέξεις της Νέας ελληνικής: *αδιαθεσία, φάντασμα, συνταρακτικός, ανάταση, εργολαβία*.

Μονάδες 10

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

1-Σ: *Ὅτι μὲν οὖν νομοθετητέον περὶ παιδείας καὶ ταύτην κοινὴν ποιητέον, φανερόν τίς δ' ἔσται ἡ παιδεία καὶ πῶς χρὴ παιδεύεσθαι, δεῖ μὴ λανθάνειν*

2-Σ: *οὐδὲ φανερόν πότερον πρὸς τὴν διάνοιαν πρέπει μᾶλλον ἢ πρὸς τὸ τῆς ψυχῆς ἥθος.*

3-Λ: *καὶ γὰρ τὴν ἀρετὴν οὐ τὴν αὐτὴν εὐθὺς πάντες τιμῶσιν, ὥστ' εὐλόγως διαφέρονται καὶ πρὸς τὴν ἀσκήσιν αὐτῆς*

4-Σ: *Ἐκ τε τῆς ἐμποδῶν παιδείας ταραχῶδης ἡ σκέψις*

5-Λ: *καὶ ὅτι τῶν τοιούτων (τῶν χρησίμων) δεῖ μετέχειν ὅσα τῶν χρησίμων ποιήσει τὸν μετέχοντα μὴ βάνανυσον.*

B1.

Μελετώντας της απόψεις του Αριστοτέλη για την παιδεία και τη σχέση της με την πολιτεία και τον τρόπο διακυβέρνησής της μπορούμε να συμπεράνουμε ότι, κατά τη γνώμη του φιλοσόφου, η κατάκτηση της αρετής, δηλαδή η διαμόρφωση του ηθικού χαρακτήρα του ανθρώπου, δεν είναι ανεξάρτητη από την πολιτεία, αλλά διαμορφώνεται μέσα σε αυτή και καλλιεργείται μέσω της παιδείας. Έτσι, η τέλεια πόλη, η ολοκληρωμένη, δηλαδή, και ανώτερη μορφή κοινωνίας, επιδιώκει με τη νομοθεσία να κατοχυρώσει την κοινή παιδεία, την παροχή δηλαδή ανώτερου επιπέδου μόρφωσης, με στόχο την κατάκτηση της αρετής και κατ' επέκταση της ευδαιμονίας του συνόλου των πολιτών. Μόνο με την ορθή παιδεία φτάνει ο άνθρωπος στον ύψιστο στόχο, για τον οποίο είναι προορισμένος από τη φύση του και ολοκληρώνεται. Επίσης, πρέπει να διακρίνουμε τις ελεύθερες από τις ανελεύθερες ενασχολήσεις. Οι τελευταίες καθιστούν τον ελεύθερο άνθρωπο ανίκανο να εκπληρώσει τις απαιτήσεις της αρετής. Περιορίζουν και υποβαθμίζουν τη σκέψη του. Η διδασκαλία πρέπει να μην υπερβαίνει ορισμένα όρια· δεν πρέπει να την χαρακτηρίζει υπερβολικός ζήλος στην προσπάθεια να επιτευχθεί το τέλειο. Ως συνήθως, ο Αριστοτέλης ακολουθεί τη μέση οδό. Θεωρεί ότι δεν πρέπει να παραμελούμε το χρήσιμο μόνο, όμως, ως μέσο για τον σκοπό· δεν αρμόζει σε ελεύθερους ανθρώπους να αναζητούν παντού τη χρησιμότητα, καθώς ο ελεύθερος πολίτης δεν πρέπει να μετέχει από τα χρήσιμα έργα παρά μόνον σε όσα δεν τον καθιστούν βάνανυσο. Βάνανυσο έργο, τέχνη, μάθηση πρέπει να θεωρούμε όσα κάνουν το νου, την ψυχή, το σώμα των ελεύθερων ανθρώπων άχρηστα για τις χρήσεις και τις πράξεις της αρετής.

Η λέξη «*βαύναυσος*» σήμαινε τον τεχνίτη, τον σιδηρουργό, που έμενε μόνιμα στην πόλη και εργαζόταν εκεί. Οι «*βάνανυσοι*» ή το «*βάνανυσον*» αναφέρονται στην τάξη των εργατών που ασκούν μηχανική και ταπεινή τέχνη. Φαίνεται ότι ο Αριστοτέλης διακρίνει τη γνώση από την κοινωνική λειτουργία της, από την άποψη ότι η γνώση που οδηγεί σε επαγγελματική εξειδίκευση στο πλαίσιο του κοινωνικού καταμερισμού της εργασίας δεν αναιρεί τον αλλοτριωτικό χαρακτήρα της μισθωτής εργασίας, γιατί ο άνθρωπος «εμπορευματοποιεί» την επαγγελματική γνώση του, δηλαδή ένα ποιοτικό γνώρισμα της ύπαρξής του, και το υποτάσσει στη βούληση του άλλου. Αυτό δεν μπορεί όμως να είναι έργο παιδείας που ταιριάζει σε πολίτη, δηλαδή σε άνθρωπο ελεύθερο και αγαθό που στοχεύει στην αρετή και την ευδαιμονία υπηρετώντας συνειδητά την πόλη. [371 λέξεις].

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Άριστοτέλης, Πολιτικά, 1104a-b

Στην πρώτη περίοδο του διδαγμένου κειμένου ο Αριστοτέλης διατυπώνει μια δεοντολογία - ρηματικά επίθετα: «*νομοθετητέον*», «*ποιητέον*» - που αποτελεί τη συμπερασματική-καταληκτική διατύπωση προηγούμενων σκέψεων του φιλοσόφου (παράλληλο κείμενο). Ο Αριστοτέλης, λοιπόν, διαπιστώνει ότι τα θέματα παιδείας πρέπει να ρυθμίζονται νομοθετικά και ότι η παρεχόμενη παιδεία πρέπει να είναι κοινή, άρα δημόσια και όχι ιδιωτική. Σε αυτές τις διαπιστώσεις ο Αριστοτέλης κατέληξε για τους εξής λόγους (ο/η μαθητής/τρια αρκεί να αναπτύξει δύο βασικά επιχειρήματα):

Για τον Αριστοτέλη κάθε πολίτευμα διαμορφώνεται και συντηρείται από το ιδιαίτερο ήθος των πολιτών του: «*είναι κάτι (η παιδεία) το πολίτευμά τους*». Για να ακολουθηθεί ο τρόπος ζωής που ταιριάζει στο κάθε πολίτευμα πρέπει να υπάρχει η αντίστοιχη μορφή παιδείας, που ποικίλλει ανάλογα με τους σκοπούς της κάθε πολιτείας.

Ο δημόσιος, επίσης, χαρακτήρας της παιδείας τεκμηριώνεται με τα επιχειρήματα του «τέλους» και του «όλου» της πόλης. Αποστολή του κράτους είναι να καλλιεργεί το ήθος με την εκπαίδευση, η οποία γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο, πρέπει να παρέχεται απ' την πολιτεία και όχι από τους γονείς και να είναι ίδια για όλους τους πολίτες: «*Καθώς, εξάλλου, οι πολίτες ατομική πρωτοβουλία*». Η κοινή παιδεία είναι αναγκαία για την ενότητα της πόλης και την ευδαιμονία του συνόλου. Η επίτευξη της κοινής ευδαιμονίας, ο τελικός σκοπός της πόλης, προϋποθέτει μία και κοινή παιδεία για όλους τους πολίτες. Οι νέοι πρέπει να λαμβάνουν μόρφωση ανάλογη με το πολίτευμα της πόλης τους, έτσι ώστε να φτάσουν στον επιδιωκόμενο σκοπό, που είναι η ευδαιμονία του συνόλου των πολιτών. Εφόσον, λοιπόν, ο

σκοπός της πόλης είναι κοινός, κοινή πρέπει να είναι και η παιδεία που προσφέρεται και να μην αφήνεται στην ιδιωτική πρωτοβουλία.

Εξάλλου, ο Αριστοτέλης προβάλλει την πόλη ως «όλον», μόριο του οποίου είναι ο κάθε πολίτης. Συνεπώς, αν στόχος της πολιτείας είναι να οδηγήσει τους πολίτες στην αρετή και κατ' επέκταση στην ευδαιμονία, που είναι ο ύψιστος σκοπός, ο σκοπός αυτός θα επιτευχθεί, μόνο αν παρέχεται κοινό περιεχόμενο μόρφωσης σε όλους τους πολίτες. Κανένας πολίτης δεν ανήκει στον εαυτό του· όλοι ανήκουν στο κράτος, και το κράτος πρέπει να φροντίζει για καθένα από τα μέρη του: «Και, φυσικά, ανήκουν στην πόλη». [351 λέξεις].

B3. 1-γ, 2-γ, 3-α, 4-α, 5-β

B4. νομοθετητέον, φανερόν, ταραχώδης, τείνοντα, ἔργων - ἀπεργάζονται

ΘΕΜΑ 41ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Ἀριστοτέλης, Ἠθικὰ Νικομάχεια, Β1, 1-4, 1103a14-b2

Διττῆς δὴ τῆς ἀρετῆς οὐσῆς, τῆς μὲν διανοητικῆς τῆς δὲ ἠθικῆς, ἡ μὲν διανοητικὴ τὸ πλεῖον ἐκ διδασκαλίας ἔχει καὶ τὴν γένεσιν καὶ τὴν αὖξιν, διόπερ ἐμπειρίας δεῖται καὶ χρόνου, ἡ δ' ἠθικὴ ἐξ ἔθους περιγίνεται, ὅθεν καὶ τοῦνομα ἔσχηκε μικρὸν παρεκκλῖνον ἀπὸ τοῦ ἔθους. Ἐξ οὗ καὶ δῆλον ὅτι οὐδεμία τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν φύσει ἡμῖν ἐγγίνεται· οὐθὲν γὰρ τῶν φύσει ὄντων ἄλλως ἐθίζεται, οἷον ὁ λίθος φύσει κάτω φερόμενος οὐκ ἂν ἐθισθεῖ ἄνω φέρεσθαι, οὐδ' ἂν μυριάκις αὐτὸν ἐθίξῃ τις ἄνω ῥιπτῶν, οὐδὲ τὸ πῦρ κάτω, οὐδ' ἄλλο οὐδὲν τῶν ἄλλως πεφυκότων ἄλλως ἂν ἐθισθεῖ. Οὕτ' ἄρα φύσει οὔτε παρὰ φύσιν ἐγγίνονται αἱ ἀρεταί, ἀλλὰ πεφυκόσι μὲν ἡμῖν δέξασθαι αὐτάς, τελειούμενοις δὲ διὰ τοῦ ἔθους.

Ἔτι ὅσα μὲν φύσει ἡμῖν παραγίνεται, τὰς δυνάμεις τούτων πρότερον κομιζόμεθα, ὕστερον δὲ τὰς ἐνεργείας ἀποδίδομεν (ὅπερ ἐπὶ τῶν αἰσθήσεων δῆλον· οὐ γὰρ ἐκ τοῦ πολλάκις ἰδεῖν ἢ πολλάκις ἀκοῦσαι τὰς αἰσθήσεις ἐλάβομεν, ἀλλ' ἀνάπαλιν ἔχοντες ἐχρησάμεθα, οὐ χρησάμενοι ἔσχομεν)· τὰς δ' ἀρετὰς λαμβάνομεν ἐνεργήσαντες πρότερον, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν· ἃ γὰρ δεῖ μαθόντας ποιεῖν, ταῦτα ποιοῦντες μαθάνομεν, οἷον οἰκοδομοῦντες οἰκοδόμοι γίνονται καὶ κιθαρίζοντες κιθαρισταί· οὕτω δὴ καὶ τὰ μὲν δίκαια πράττοντες δίκαιοι γινόμεθα, τὰ δὲ σώφρονα σώφρονες, τὰ δ' ἀνδρεῖα ἀνδρεῖοι.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Α1.

α. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «**Σωστό**», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «**Λάθος**», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο (μονάδες 3) και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις **λέξεις/φράσεις** του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν (μονάδες 3):

1. Η ηθική αρετή είναι αποτέλεσμα κυρίως της διδασκαλίας.
2. Για να δούμε με τα μάτια μας, η φύση μας εξασφαλίζει πρώτα την αντίστοιχη δυνατότητα.
3. Ο τρόπος απόκτησης μιας τέχνης είναι τελείως διαφορετικός από τον τρόπο απόκτησης μιας αρετής.

β. Ποια παραδείγματα χρησιμοποιεί ο Αριστοτέλης για να τεκμηριώσει τον ισχυρισμό «**οὐθὲν γὰρ τῶν φύσει ὄντων ἄλλως ἐθίζεται**»; (μονάδες 4)

Μονάδες 10

B1. Ποια είδη αρετής διακρίνει ο Αριστοτέλης, σε ποιο μέρος της ψυχής ανήκει κάθε είδος και από ποιους παράγοντες εξαρτάται η ανάπτυξη του καθενός;

Μονάδες 10

B2.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Ξενοφών, Αγησίλαος, 1.1-3

Στο έργο αυτό ο Ξενοφών εγκωμιάζει τον Σπαρτιάτη βασιλιά Αγησίλαο τον Β΄, που βασίλευσε από το 399 έως το 360 π.Χ.

Γνωρίζω βέβαια πως είναι δύσκολο πράγμα να γράψει κανείς επαινετικό λόγο, που να ανταποκρίνεται στην αξία της αρετής και της δόξας του Αγησιλάου, ωστόσο πρέπει να το επιχειρήσω. Γιατί δεν θα ήταν δίκαιο ένας άνθρωπος, αν υπήρξε τέλειος, να μην αξιωθεί γι' αυτόν το λόγο έστω και κατώτερους επαίνους. Σχετικά λοιπόν με την ευγενική του καταγωγή τι πιο σημαντικό και όμορφο θα μπορούσε να πει κανείς από το ότι ακόμη και σήμερα θυμούνται αναφέροντας ονομαστικά τους προγόνους του με ποια σειρά κατάγεται από τη γενιά του Ηρακλή, όταν μάλιστα αυτοί δεν ήταν απλοί πολίτες, αλλά βασιλιάδες απόγονοι βασιλιάδων; Δεν μπορεί όμως να τους κατηγορήσει κανείς ούτε και γι' αυτό, ότι δηλαδή είναι μεν βασιλιάδες, αλλά δεν έχουν σημαντική πόλη. Αλλά όπως η γενιά τους είναι η πιο τιμημένη στην πατρίδα τους, έτσι και η πόλη τους είναι η πιο ένδοξη στην Ελλάδα.

Μτφρ. Π. Βλαχάκος & Γ.Α. Ράπτης

Αφού μελετήσετε το παραπάνω παράλληλο κείμενο κι αντλώντας στοιχεία από το αρχαίο διδαγμένο κείμενο, να εξηγήσετε τη διαφοροποίηση της αριστοτελικής αντίληψης περί αρετής σε σχέση με όσα αναφέρει ο Ξενοφών.

Μονάδες 10

B3. Να αντιστοιχίσετε καθεμία από τις φράσεις της στήλης Α του παρακάτω πίνακα με μία φράση από τη στήλη Β που συμπληρώνει ορθά το νόημά της.

A	B
1. Όταν ο Αριστοτέλης ήρθε στην Αθήνα για να σπουδάσει,	α. η Ακαδημία είχε αρχίσει να παρακμάζει.
	β. ο Πλάτων είχε αναθέσει τη διεύθυνση της Ακαδημίας στον Ηρακλείδη.
	γ. η Ακαδημία αποτελούσε σημείο συνάντησης σημαντικών λογίων της εποχής.

2. Η φιλοσοφική σχολή <i>Περίπατος</i> ιδρύθηκε από τον	α. Αριστοτέλη.
	β. Εύδοξο.
	γ. Θεόφραστο.
3. Ο Αριστοτέλης έφυγε για δεύτερη φορά από την Αθήνα,	α. επειδή αισθάνθηκε πως βρισκόταν σε κίνδυνο μετά τον θάνατο του Αλέξανδρου.
	β. για να επιστρέψει στα Στάγειρα.
	γ. για να αναλάβει την αγωγή του Αλέξανδρου στη Μακεδονία.
4. Από τα μέρη της ψυχής το <i>ἐπιθυμητικόν</i> κατά τον Αριστοτέλη σχετίζεται με	α. τις αρετές που περιγράφουν τον χαρακτήρα του ανθρώπου.
	β. τη διατροφή.
	γ. τη φρόνηση.
5. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη η πόλις	α. αποτελείται από όμοια στοιχεία.
	β. ως όλον αποτελείται από ανόμοια μεταξύ τους στοιχεία.
	γ. στοχεύει στην <i>εὐβουλία</i> .

Μονάδες 10

B4. Για καθεμία από τις παρακάτω λέξεις του αρχαίου διδαγμένου κειμένου να γράψετε μία περίοδο λόγου στη Νέα Ελληνική, όπου η συγκεκριμένη λέξη να χρησιμοποιείται **με διαφορετική σημασία** από αυτήν που έχει στο κείμενο *αὔξησιν, ἐμπειρίας, δυνάμεις, ἐνεργείας, αἰσθήσεις*. Μπορείτε να τη χρησιμοποιήσετε **σε οποιαδήποτε μορφή της** (μέρος του λόγου, πτώση, αριθμό, γένος, έγκλιση, χρόνο).

Μονάδες 10

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

α.

1-Σ: *ἡ μὲν διανοητικὴ τὸ πλεῖον ἐκ διδασκαλίας ἔχει καὶ τὴν γένεσιν καὶ τὴν αὔξησιν*

2-Σ: *ὅσα μὲν φύσει ἡμῖν παραγίνεται, τὰς δυνάμεις τούτων πρότερον κομιζόμεθα*

3-Λ: *ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν*

β.

Ο Αριστοτέλης πολύ συχνά χρησιμοποιεί απλά και συγκεκριμένα παραδείγματα από την εμπειρική πραγματικότητα για να ενισχύσει και ταυτόχρονα να κάνει σαφέστερο τον συλλογισμό του. Ο ισχυρισμός του φιλοσόφου είναι ότι κανένα πράγμα δεν μπορεί να πάει ενάντια στη φύση του όσο και αν προσπαθήσουμε να το εθίσουμε σε κάτι τέτοιο αποκτά συγκεκριμένο νόημα με δύο παραδείγματα από τη φύση: η πέτρα εξαιτίας της βαρύτητας έχει τη φυσική ιδιότητα να κινείται προς τα κάτω, όσες φορές και αν την κατευθύνουμε προς τα πάνω· αντίθετα, η φωτιά έχει τη φύση να κινείται προς τα πάνω.

B1.

Ο Αριστοτέλης χωρίζει την αρετή σε διανοητική και σε ηθική. Η διανοητική σχετίζεται με τη διάνοια, δηλαδή με το ανθρώπινο μυαλό και αποβλέπει στην αλήθεια, στη γνώση. Ένα παράδειγμα αυτής της αρετής είναι η *σοφία*, δηλαδή η ολοκληρωμένη επιστημονική ή τεχνική γνώση· άλλο παράδειγμα είναι η *σύνεσις*, δηλαδή η κριτική δύναμη, η δυνατότητα αξιολόγησης, αποτίμησης και σύγκρισης· τέλος, ο Αριστοτέλης θεωρεί διανοητική αρετή και τη *φρόνησιν*, δηλαδή την ικανότητα λήψης αποφάσεων σε ζητήματα της καθημερινής ζωής και επιλογής της μίας ή της άλλης πράξης. Κυρίως με τη φρόνηση το λογικό μέρος της ψυχής καθοδηγεί το *μετέχον λόγου* μέρος της, δηλαδή τις επιθυμίες, τις ορμές και τον τρόπο εκδήλωσης των συναισθημάτων. Κάθε διανοητική αρετή προέρχεται και αναπτύσσεται με τη διδασκαλία, που συνεπάγεται:

1. χρόνο για να πραγματοποιηθεί η διδασκαλία
2. πείρα που αποκτά ο διδασκόμενος, άρα και πάλι χρόνο.

Επομένως, υπεύθυνος για την απόκτηση της διανοητικής αρετής είναι ο δάσκαλος που τη διδάσκει, ώστε ο μαθητής να γίνει φορέας γνώσεων δηλ. «σοφός».

Η ηθική αρετή σχετίζεται με τις λειτουργίες και τις ικανότητες αυτού που θα λέγαμε συναισθηματική νοημοσύνη, με το *ἐπιθυμητικόν*, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, όπως φανερώνεται με τη δυνατότητα του ανθρώπου να κατανοεί και να ρυθμίζει με σταθερό

τρόπο τις συναισθηματικές του εκδηλώσεις, τη συμπεριφορά του στο πλαίσιο των σχέσεων μέσα στην οργανωμένη κοινωνία. Οι ηθικές αρετές λειτουργούν για το καλό του φορέα τους και της κοινωνίας. Αποβλέπουν στην ατομική και συλλογική ευτυχία, σε αντίθεση με τις κακίες. Παραδείγματα ηθικών αρετών που αναφέρει ο Αριστοτέλης: *άνδρεία, πραότης, σωφροσύνη, έλευθεριότητα, μεγαλοψυχία* κ.ά. Σύμφωνα με το κείμενο η ηθική αρετή είναι αποτέλεσμα *έθους*, δηλαδή συνήθειας. Το *έθος* σχετίζεται με τις διαμορφωμένες κοινωνικές συμπεριφορές και πρακτικές ενός ανθρώπου και συνδέεται με την επανάληψη όμοιων ενεργειών. Στη διαμόρφωση του *έθους* έχει μεγάλη σημασία η νεανική ηλικία. Το *έθος*, λοιπόν, δεν αποκτάται απλώς με τη διδασκαλία ηθικών κανόνων, δεν αποτελεί δηλαδή θεωρητική γνώση, αλλά απαιτεί τη σταθερή άσκηση της ψυχής, τη συνειδητή καθημερινή πράξη. Το βάρος στην περίπτωση της ηθικής αρετής πέφτει όχι στον δάσκαλο, αλλά στον «ασκούμενο», αφού στην περίπτωση αυτή το παν εξαρτάται από την προσωπική δηλαδή επιλογή του ατόμου, ενώ επιπλέον είναι θέμα συνεχούς άσκησης.

Η ηθική, επομένως, κατά τον Αριστοτέλη μετακινείται από τον θεωρητικό λόγο στην πράξη, αφού «*άγαθος*» (φορέας της αρετής) γίνεται όποιος έχει: 1) θέληση, 2) επιμονή για άσκηση.
[380 λέξεις]

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Ξενοφών, Αγησίλαος, 1.1-3

Οι ηθικές αρετές για τον Αριστοτέλη είναι αποτέλεσμα του *έθους*, της συστηματικής δηλαδή επανάληψης ενός ορισμένου τρόπου συμπεριφοράς, η οποία δεν πρέπει να νοηθεί μηχανικά. Υπάρχει μέσα μας η ικανότητα να αποκτήσουμε τις αρετές, αλλά αυτή η ικανότητα πρέπει να αναπτυχθεί με την πρακτική *διὰ τοῦ έθους*. Αποτέλεσμα της αριστοτελικής αντίληψης περί ηθικής αρετής είναι να προϋποτίθεται σε απόλυτο βαθμό η θέληση του ατόμου να «εθισθεί» σιγά σιγά σ' έναν ορισμένο τρόπο συμπεριφοράς. Η ηθική, επομένως, κατά τον Αριστοτέλη μετακινείται από τον θεωρητικό λόγο στην πράξη, αφού «*άγαθος*» (φορέας της αρετής) γίνεται όποιος έχει θέληση και επιμονή για άσκηση. Η θέση του αυτή αποτελεί απόρριψη της αριστοκρατικής διδασκαλίας ότι η αρετή είναι αποκλειστικά δώρο της φύσης.

Στο παράλληλο κείμενο του Ξενοφώντα, στο οποίο εξυμνούνται οι αρετές του Αγησίλαου, ενός χαρισματικού ηγέτη κατά τον ιστορικό, αποτυπώνεται ακριβώς η παλαιότερη αριστοκρατική αντίληψη περί αρετής: ο Αγησίλαος έχει αρετή και δόξα που ανταποκρίνεται στην ευγενική του καταγωγή. Είναι αναμενόμενα τα ευγενικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς του, από τη στιγμή που η γενιά του κρατά από τη γενιά του Ηρακλή (*Σχετικά λοιπόν με την ευγενική του καταγωγή τι πιο σημαντικό και όμορφο... αλλά βασιλιάδες*

απόγονοι βασιλιάδων;). Μάλιστα για τον ιστορικό η ένδοξη καταγωγή είναι σημαντική προϋπόθεση για την ανάπτυξη και την καλή πορεία της πόλης, της οποίας ηγέτης είναι κάποιος με τιμημένους προγόνους. (Αλλά όπως η γενιά τους είναι η πιο τιμημένη... πιο ένδοξη στην Ελλάδα). Η ηθική αρετή είναι κάτι που δεν μπορεί να κατακτηθεί από όλους τους ανθρώπους, αλλά δίνεται σε κάθε άνθρωπο από τη γέννησή του και είναι προνόμιο των ευγενών, αυτών οι οποίοι έχουν αριστοκρατική καταγωγή (ἄριστοι). Αντίθετα, κατά τον Αριστοτέλη, όλοι οι ελεύθεροι πολίτες της πόλης-κράτους μπορούν να γίνουν ενάρετοι, αλλά χρειάζεται η επαναλαμβανόμενη και επίμονη άσκησή τους στα έργα της αρετής. [291 λέξεις]

B3. 1-γ, 2-γ, 3-α, 4-α, 5-β

B4.

- Δεν βάζουμε **αύξηση** στην προστακτική!
- Η **εμπειρική** απόδειξη στηρίζεται στην παρατήρηση και το πείραμα.
- Νιώθω να με εγκαταλείπουν οι **δυνάμεις** μου.
- Οι ήπιες μορφές **ενέργειας** είναι μια λύση για να αντιμετωπιστεί η ρύπανση της ατμόσφαιρας
- Έχει αυξημένη την **αίσθηση** του καθήκοντος και είναι ιδιαίτερα συνεπής.

ΘΕΜΑ 42ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Ἀριστοτέλης, Ἠθικὰ Νικομάχεια, Β1, 1-4, 1103a14-b2

Διττῆς δὴ τῆς ἀρετῆς οὕσης, τῆς μὲν διανοητικῆς τῆς δὲ ἠθικῆς, ἡ μὲν διανοητικὴ τὸ πλεῖον ἐκ διδασκαλίας ἔχει καὶ τὴν γένεσιν καὶ τὴν αὖξιν, διόπερ ἐμπειρίας δεῖται καὶ χρόνου, ἡ δ' ἠθικὴ ἐξ ἔθους περιγίνεται, ὅθεν καὶ τοῦνομα ἔσχηκε μικρὸν παρεκκλῖνον ἀπὸ τοῦ ἔθους. Ἐξ οὗ καὶ δῆλον ὅτι οὐδεμία τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν φύσει ἡμῖν ἐγγίνεται· οὐθὲν γὰρ τῶν φύσει ὄντων ἄλλως ἐθίζεται, οἷον ὁ λίθος φύσει κάτω φερόμενος οὐκ ἂν ἐθισθεῖ ἄνω φέρεσθαι, οὐδ' ἂν μυριάκις αὐτὸν ἐθίξῃ τις ἄνω ῥιπτῶν, οὐδὲ τὸ πῦρ κάτω, οὐδ' ἄλλο οὐδὲν τῶν ἄλλως πεφυκότων ἄλλως ἂν ἐθισθεῖ. Οὕτ' ἄρα φύσει οὔτε παρὰ φύσιν ἐγγίνονται αἱ ἀρεταί, ἀλλὰ πεφυκόσι μὲν ἡμῖν δέξασθαι αὐτάς, τελειούμενοις δὲ διὰ τοῦ ἔθους.

Ἔτι ὅσα μὲν φύσει ἡμῖν παραγίνεται, τὰς δυνάμεις τούτων πρότερον κομιζόμεθα, ὕστερον δὲ τὰς ἐνεργείας ἀποδίδομεν (ὅπερ ἐπὶ τῶν αἰσθήσεων δῆλον· οὐ γὰρ ἐκ τοῦ πολλάκις ἰδεῖν ἢ πολλάκις ἀκοῦσαι τὰς αἰσθήσεις ἐλάβομεν, ἀλλ' ἀνάπαλιν ἔχοντες ἐχρησάμεθα, οὐ χρησάμενοι ἔσχομεν)· τὰς δ' ἀρετὰς λαμβάνομεν ἐνεργήσαντες πρότερον, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν· ἃ γὰρ δεῖ μαθόντας ποιεῖν, ταῦτα ποιοῦντες μανθάνομεν, οἷον οἰκοδομοῦντες οἰκοδόμοι γίνονται καὶ κιθαρίζοντες κιθαρισταί· οὕτω δὴ καὶ τὰ μὲν δίκαια πράττοντες δίκαιοι γινόμεθα, τὰ δὲ σώφρονα σώφρονες, τὰ δ' ἀνδρεῖα ἀνδρεῖοι.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

A1. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «Σωστό», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «Λάθος», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο (μονάδες 5) και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις **λέξεις/φράσεις** του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν (μονάδες 5):

1. Η διανοητική αρετή είναι αποτέλεσμα κυρίως της διδασκαλίας.
2. Ο Αριστοτέλης συσχετίζει γλωσσικά τη λέξη ἔθος με τη λέξη ἠθική.
3. Κατά τον Αριστοτέλη η ηθική ολοκλήρωση του ανθρώπου επιτυγχάνεται μέσω της διαδικασίας του ἔθους.
4. Για να δούμε με τα μάτια μας, η φύση μας εξασφαλίζει πρώτα την αντίστοιχη δυνατότητα.
5. Ο τρόπος απόκτησης μίας τέχνης είναι τελείως διαφορετικός από τον τρόπο απόκτησης μίας αρετής.

Μονάδες 10

B1. Ποια είναι η σχέση της πράξεως – ενεργείας με τις ιδιότητες που έχουμε φύσει και με την ηθική αρετή σύμφωνα με τον Αριστοτέλη; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας με αναφορές στο κείμενο.

Μονάδες 10

B2.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Πλούταρχος, *Περὶ ἠθικῆς ἀρετῆς*, 443 c-d

Ο βιογράφος και φιλόσοφος Πλούταρχος (50-120 μ.Χ. περ.) γεννήθηκε στη Χαϊρώνεια της Βοιωτίας. Το σωζόμενο έργο του διακρίνεται στο ιστορικό-βιογραφικό μέρος και στα ονομαζόμενα «Ηθικά» συγγράμματα. Στο έργο *Περὶ ἠθικῆς ἀρετῆς*, ο Πλούταρχος πραγματεύεται την έννοια της ηθικής αρετής και αναζητά την ουσία της, ασκώντας παράλληλα κριτική στην στωική ψυχολογία.

Για τούτο σωστά και το ἦθος ονομάστηκε ἔτσι· το ἦθος, δηλαδή, για να το πούμε σχηματικά, είναι ποιότητα του αλόγου, και ονομάζεται ἔτσι γιατί το ἄλογο, πλαθόμενο από τον λόγο, αποκτά την ποιότητα τούτη και τη διαφορά από τη συνήθεια (έθος), αφού ο λόγος δεν επιθυμεί να εξαλείψει εντελώς το πάθος (ούτε δυνατόν είναι, άλλωστε, ούτε το καλύτερο), αλλά του επιβάλλει κάποιο όριο και τάξη και του εμφυτεύει τις ηθικές αρετές, οι οποίες δεν είναι ἔλλειψη πάθους αλλά συμμετρία παθῶν και μεσότητα· ο λόγος, μάλιστα, εμφυτεύει τις ηθικές αρετές διὰ της φρονήσεως, κάνοντας τη δύναμη του παθητικού ευπρεπή ἔξη. Λέγεται, εξ ἄλλου, πως η ψυχή κατέχει τα εξής τρία· δύναμη, πάθος, ἔξη. Η δύναμη είναι αφετηρία ή υλικό του πάθους, όπως, για παράδειγμα η οργιλότητα, η ντροπαλότητα, η τολμηρότητα. Το πάθος είναι ένα είδος κίνησης της δύναμης, όπως η οργή, το θάρρος, η ντροπή [η τόλμη]. Η ἔξη, τέλος, είναι ισχύς και κατάσταση της δύναμης του αλόγου, που προέρχεται από τη συνήθεια και γίνεται, αφενός, κακία, αν το πάθος παιδαγωγήθηκε άσχημα από το λόγο, και, αφετέρου, αρετή, αν (το πάθος) παιδαγωγήθηκε σωστά.

Μτφρ. Φιλολογική Ομάδα εκδ. Κάκτος

Αφού μελετήσετε το παραπάνω παράλληλο κείμενο κι αντλώντας στοιχεία από το αρχαίο διδαγμένο κείμενο, να συγκρίνετε τις αριστοτελικές απόψεις με αυτές του Πλουτάρχου σχετικά με τη λειτουργία του έθους και του λόγου στη διαμόρφωση των αρετών.

Μονάδες 10

B3. Να αντιστοιχίσετε καθεμία από τις φράσεις της στήλης Α του παρακάτω πίνακα με μία φράση από τη στήλη Β που συμπληρώνει ορθά το νόημά της.

A	B
1. Ο Αριστοτέλης είχε την ευκαιρία να γνωρίσει κοντά στον πατέρα του	α. τη φιλοσοφία.
	β. την ιατρική επιστήμη.
	γ. τη στρατιωτική τέχνη.
2. Όταν πέθανε ο Αλέξανδρος στα 323 π.Χ., ο Αριστοτέλης	α. επέστρεψε στην Αθήνα.
	β. έφυγε για δεύτερη φορά από την Αθήνα.
	γ. επέστρεψε στα Στάγειρα.
3. Ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι η ευδαιμονία	α. είναι ενέργεια.
	β. είναι κατάσταση.
	γ. είναι καλή τύχη και δεν σχετίζεται με τις ανθρώπινες ικανότητες.
4. Η αποφθεγματική φράση «Εὐδαιμονίη ψυχῆς καὶ κακοδαιμονίη» διατυπώθηκε από τον	α. Αριστοτέλη.
	β. Ηράκλειτο.
	γ. Δημόκριτο.
5. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη το ἄλογον μέρος της ψυχής	α. έχει σχέση με την αύξηση του ανθρώπινου οργανισμού και τη διατροφή.
	β. ταυτίζεται με το ἐπιθυμητικόν.
	γ. έχει σχέση με την αρετή.

Μονάδες 10

B4. Να αντιστοιχίσετε καθεμία νεοελληνική λέξη της στήλης Α με την **ετυμολογικά συγγενή** αρχαιοελληνική λέξη της στήλης Β. Δύο λέξεις στη στήλη Β περισσεύουν.

A	B
α) φρόνιμος	1) διανοητικῆς
β) παράφορος	2) ἐμπειρίας
γ) πυρομανής	3) ἔσχηκε
δ) ανόητος	4) ἐθίζεται
ε) ένοχος	5) φέρεισθαι
	6) πῦρ
	7) σώφρονες

Μονάδες 10

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

α.

1-Σ: ἡ μὲν διανοητικὴ τὸ πλεῖον ἐκ διδασκαλίας ἔχει καὶ τὴν γένεσιν καὶ τὴν αὔξησιν

2-Σ: ὅθεν καὶ τοῦνομα ἔσχηκε μικρὸν παρεκκλῖνον ἀπὸ τοῦ ἔθους

3-Σ: ἀλλὰ πεφυκόσι μὲν ἡμῖν δέξασθαι αὐτάς, τελειούμενοις δὲ διὰ τοῦ ἔθους

4-Σ: οὐ γὰρ ἐκ τοῦ πολλάκις ἰδεῖν ἢ πολλάκις ἀκοῦσαι τὰς αἰσθήσεις ἐλάβομεν, ἀλλ' ἀνάπαλιν ἔχοντες ἐχρησάμεθα, οὐ χρησάμενοι ἔσχομεν

5-Λ: ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν

B1.

Για τις ιδιότητες που έχουμε από τη φύση, οι πράξεις-ενέργειες απορρέουν από τη δυνατότητα που ήδη μας έχει δοθεί εκ φύσεως (τὰς δυνάμεις τούτων πρότερον κομιζόμεθα). Ο Αριστοτέλης προσδιορίζει χρονικά θεωρώντας ότι η δυνατότητα προηγείται (πρότερον) και η ενέργεια ακολουθεί (ὕστερον δὲ τὰς ἐνεργείας ἀποδίδομεν). Παράδειγμα για τις φύσει ιδιότητες φέρνει τις αισθήσεις, όπως συμβαίνει με την ενέργεια της ακοῆς που ακολουθεί τη φυσική δυνατότητα που έχουμε να ακούμε ήχους. Το ίδιο συμβαίνει και με την όραση, η αίσθηση ως δυνατότητα προηγείται της θέασης ως ενέργειας. Επομένως, σε συνδυασμό με τα χρονικά επιρρήματα (πρότερον-ὕστερον) είναι φανερό ότι οι δυνάμεις έχουν χρονική μόνο προτεραιότητα έναντι των ἐνεργειῶν. Τέλος, τα συγκεκριμένα επιρρήματα δηλώνουν την εξέλιξη, την ανάπτυξη των εκ φύσεως ιδιοτήτων στον άνθρωπο.

Επιπλέον, στη φιλοσοφία του Αριστοτέλη είναι θεμελιώδης η διάκριση των εννοιῶν δύνამις, η δυνατότητα που έχει ένα ον να γίνει ή να κάνει κάτι, και ἐνέργεια, η πραγμάτωση της δυνατότητας. Εξ ίσου σημαντική είναι και η διάκριση του ἔθους από τη φύσιν. Το ἔθος συνδέεται με την επανάληψη ὁμοίων ενεργειῶν από τις οποίες διαμορφώνεται η αντίστοιχη ιδιότητα. Στην περίπτωση της ηθικής αρετῆς ισχύει ο αριστοτελικός ισχυρισμός ότι ἃ γὰρ δεῖ μαθόντας ποιεῖν, ταῦτα ποιοῦντες μανθάνομεν (όσα πρέπει να κάνουμε, αφού τα μάθουμε, αυτά τα μαθαίνουμε πράττοντας). Οι πράξεις-ενέργειες εδώ δεν προέρχονται από την εκ φύσεως δυνατότητα που ήδη μας έχει δοθεί, αλλά η ιδιότητα ουσιαστικά έπεται, καθώς διαμορφώνεται μέσω της επανάληψης, δηλαδή του ἔθους. Ο Αριστοτέλης, για να δείξει πιο παραστατικά τον τρόπο απόκτησης των ηθικῶν αρετῶν, όπως η δικαιοσύνη, η σωφροσύνη και η ανδρεία, τις παραλληλίζει με τέχνες του κιθαριστή και του οικοδόμου. [265 λέξεις]

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλούταρχος, *Περὶ ἠθικῆς ἀρετῆς*, 443 c-d

Ο Πλούταρχος στο παράλληλο κείμενο μεταχειρίζεται έννοιες της αριστοτελικής ηθικής με κάποιες διαφοροποιήσεις στη σημασία τους. Τις ηθικές αρετές ο Πλούταρχος τις προσεγγίζει μέσα από την αντίθεση λόγου-πάθους ως «έλλειψη πάθους» και κυρίως «συμμετρία παθών και μεσότητα». Για τον Πλούταρχο καθοριστικός είναι ο ρόλος του έλλογου μέρους της ψυχής καθώς «ο λόγος, μάλιστα, εμφυτεύει τις ηθικές αρετές διά της φρονήσεως, κάνοντας τη δύναμη του παθητικού ευπρεπή έξη». Φαίνεται έτσι να παρεκκλίνει από την κεντρική θέση του Αριστοτέλη στο κείμενο αναφοράς ότι η ηθική αρετή δεν είναι έμφυτη, αλλά επίκτητη ιδιότητα του χαρακτήρα (ἥθους). Οπωσδήποτε, ο Πλούταρχος μεταχειρίζεται τον όρο ἔξις με την αριστοτελική του σημασία, ως μόνιμη ιδιότητα (θετική/ευπρεπής) που ο άνθρωπος έχει αποκτήσει με τη βοήθεια της φρονήσεως. Και η ασαφής παραπομπή («λέγεται») ότι «η ψυχή κατέχει τα εξής τρία: δύναμη, πάθος, ἔξη» ενδέχεται να έχει αριστοτελική προέλευση. Η λέξη δύναμη ορίζεται ως «αφετηρία ή υλικό του πάθους» και θυμίζει την κλασική αριστοτελική αντίστιξη δυνάμει-ἐνεργεία (ὅσα μὲν φύσει ἡμῖν παραγίνεται, τὰς δυνάμεις τούτων πρότερον κομιζόμεθα). Ωστόσο, για τον Αριστοτέλη οι αρετές, ως ἔξεις, είναι ενεργήματα της ψυχής, τα οποία δια της επαναλήψεως αποκτούν συγκεκριμένη μορφή. Για τον Πλούταρχο πάλι «η ἔξη, ..., είναι ισχύς και κατάσταση της δύναμης του αλόγου, που προέρχεται από τη συνήθεια». Και οι δύο πάντως συμφωνούν ότι η ἔξη είναι κατάσταση πραγμάτωσης. Επιπλέον, όπως ο Αριστοτέλης επισημαίνει «ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ διὰ τῶν αὐτῶν καὶ γίνεται πᾶσα ἀρετὴ καὶ φθείρεται», η επανάληψη δηλαδή ενεργειών με όμοιο πρόσημο είναι συγχρόνως η αιτία και το μέσον για τη δημιουργία των ηθικών αρετών, παρόμοια και ο Πλούταρχος θεωρεί ότι η ἔξη καταλήγει στη δημιουργία ή στη φθορά της αρετής εφόσον «παιδαγωγήθηκε» σωστά ή άσχημα από τον λόγο («γίνεται, αφενός, κακία, αν το πάθος παιδαγωγήθηκε άσχημα από το λόγο, και, αφετέρου, αρετή, αν (το πάθος) παιδαγωγήθηκε σωστά»). Και ο Πλούταρχος συμμερίζεται προφανώς τη θέση του Αριστοτέλη ότι, αν η αρετή δεν ήταν αποτέλεσμα παιδαγωγικής διεργασίας, δεν θα υπήρχε καν ανάγκη δασκάλου (Εἰ γὰρ μὴ οὕτως εἶχεν, οὐδὲν ἂν ἔδει τοῦ διδάξοντος, ἀλλὰ πάντες ἂν ἐγίνοντο ἀγαθοὶ ἢ κακοί). Παρόλες λοιπόν τις διαφοροποιήσεις, η προσέγγιση του Πλουτάρχου σχετικά με τη λειτουργία του εθισμού και του λόγου στη διαμόρφωση των αρετών καταλήγει σε παρόμοια συμπεράσματα με τα Ηθικά Νικομάχεια του Αριστοτέλη. [370 λέξεις]

B3. 1-β, 2-β, 3-α, 4-γ, 5-α

B4. α-7, β-5, γ-6, δ-1, ε-3

ΘΕΜΑ 43ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Ἀριστοτέλης, Ἠθικὰ Νικομάχεια, Β1, 1-4, 1103a14-b2

Διττῆς δὴ τῆς ἀρετῆς οὐσῆς, τῆς μὲν διανοητικῆς τῆς δὲ ἠθικῆς, ἡ μὲν διανοητικὴ τὸ πλεῖον ἐκ διδασκαλίας ἔχει καὶ τὴν γένεσιν καὶ τὴν αὖξησιν, διόπερ ἐμπειρίας δεῖται καὶ χρόνου, ἡ δ' ἠθικὴ ἐξ ἔθους περιγίνεται, ὅθεν καὶ τοῦνομα ἔσχηκε μικρὸν παρεκκλῖνον ἀπὸ τοῦ ἔθους. Ἐξ οὗ καὶ δῆλον ὅτι οὐδεμία τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν φύσει ἡμῖν ἐγγίνεται· οὐθὲν γὰρ τῶν φύσει ὄντων ἄλλως ἐθίζεται, οἷον ὁ λίθος φύσει κάτω φερόμενος οὐκ ἂν ἐθισθεῖ ἄνω φέρεσθαι, οὐδ' ἂν μυριάκις αὐτὸν ἐθίξῃ τις ἄνω ῥιπτῶν, οὐδὲ τὸ πῦρ κάτω, οὐδ' ἄλλο οὐδὲν τῶν ἄλλως πεφυκότων ἄλλως ἂν ἐθισθεῖ. Οὕτ' ἄρα φύσει οὔτε παρὰ φύσιν ἐγγίνονται αἱ ἀρεταί, ἀλλὰ πεφυκόσι μὲν ἡμῖν δέξασθαι αὐτάς, τελειούμενοις δὲ διὰ τοῦ ἔθους.

Ἔτι ὅσα μὲν φύσει ἡμῖν παραγίνεται, τὰς δυνάμεις τούτων πρότερον κομιζόμεθα, ὕστερον δὲ τὰς ἐνεργείας ἀποδίδομεν (ὅπερ ἐπὶ τῶν αἰσθήσεων δῆλον· οὐ γὰρ ἐκ τοῦ πολλάκις ἰδεῖν ἢ πολλάκις ἀκοῦσαι τὰς αἰσθήσεις ἐλάβομεν, ἀλλ' ἀνάπαλιν ἔχοντες ἐχρησάμεθα, οὐ χρησάμενοι ἔσχομεν)· τὰς δ' ἀρετὰς λαμβάνομεν ἐνεργήσαντες πρότερον, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν· ἃ γὰρ δεῖ μαθόντας ποιεῖν, ταῦτα ποιοῦντες μαθάνομεν, οἷον οἰκοδομοῦντες οἰκοδόμοι γίνονται καὶ κιθαρίζοντες κιθαρισταί· οὕτω δὴ καὶ τὰ μὲν δίκαια πράττοντες δίκαιοι γινόμεθα, τὰ δὲ σώφρονα σώφρονες, τὰ δ' ἀνδρεῖα ἀνδρεῖοι.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Α1.

α. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «**Σωστό**», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «**Λάθος**», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο (μονάδες 3) και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις **λέξεις/φράσεις** του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν (μονάδες 3):

1. Η διανοητική αρετή είναι αποτέλεσμα κυρίως της διδασκαλίας.
2. Ο Αριστοτέλης συσχετίζει γλωσσικά τη λέξη *έθος* με τη λέξη *ηθική*.
3. Κατά τον Αριστοτέλη η ηθική ολοκλήρωση του ανθρώπου επιτυγχάνεται μέσω της διαδικασίας του έθους.

β. «**ὅπερ ἐπὶ τῶν αἰσθήσεων δῆλον**»· Σε τι ακριβώς αναφέρεται ο Αριστοτέλης χρησιμοποιώντας την αντωνυμία *ὅπερ*; (μονάδες 4)

Μονάδες 10

B1. Να επισημάνετε στο αρχαίο κείμενο πέντε (5) λέξεις που εκφράζουν όρους της αριστοτελικής φιλοσοφίας και να δώσετε σύντομα το εννοιολογικό τους περιεχόμενο.

Μονάδες 10

B2.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Πλούταρχος, *Περὶ παίδων ἀγωγῆς*, 4 2a-c

Ο Πλούταρχος, στον οποίο είχε αποδοθεί το *Περὶ παίδων ἀγωγῆς*, έθεσε το παιδί στο κέντρο του ενδιαφέροντός του και συνέγραψε ένα ολοκληρωμένο παιδαγωγικό εγχειρίδιο. Πρόκειται για ένα έργο με διαχρονική αξία· πολλές από τις ιδέες και προτάσεις του διατηρούν και σήμερα την επικαιρότητά τους. Το ακόλουθο απόσπασμα εισάγει στο πρόβλημα της αγωγής.

Για να μιλήσουμε γενικά, αυτό που συνηθίσαμε να λέμε για τις τέχνες και τις επιστήμες, το ίδιο πρέπει να ειπωθεί και για την αρετή, ότι δηλαδή για το απόλυτο ολοκλήρωμά της πρέπει να συντρέξουν τρεις προϋποθέσεις: η φύση, ο λόγος και η συνήθεια. Και ονομάζω λόγο τη μάθηση και συνήθεια την άσκηση. Απαρχές (της αρετής) υπάρχουν στη φύση του ανθρώπου, η πρόοδος στη μάθηση και η ορθή χρήση στη μελέτη και οι εκτροπές από αυτήν σε όλα. Σε όποιο από αυτά υστερήσει η αρετή, ως προς αυτό είναι φυσικό να χωλαίνει. Γιατί, η φύση χωρίς τη μάθηση είναι τυφλή, η μάθηση πάλι χωρίς τη φύση είναι ελλιπής και η άσκηση χωρίς αυτά τα δύο είναι ατελής. Και όπως ακριβώς με τη γεωργία πρώτα πρέπει να υπάρχει γόνιμη γη, έπειτα καλός γεωπόνος κι έπειτα επιλεγμένοι σπόροι, με τον ίδιο ακριβώς τρόπο η φύση παραλληλίζεται με τη γη, ο παιδαγωγός με το γεωπόνο, και με το σπέρμα οι συμβουλές και η καθοδήγηση των λόγων.

Μτφρ. Γ. Ράπτης

Στο παραπάνω παράλληλο κείμενο ο Πλούταρχος επιχειρεί μία ερμηνευτική προσέγγιση της αρετής ευρύτερη από την αντίστοιχη του Αριστοτέλη. Σε τι συμφωνεί με τον Σταγειρίτη και προς ποια κατεύθυνση διευρύνει τον στοχασμό του;

Μονάδες 10

B3. Να χαρακτηρίσετε τις παρακάτω διατυπώσεις ως **Σωστές (Σ)** ή **Λανθασμένες (Λ)**:

α. Ο πατέρας του Αριστοτέλη ήταν γιατρός στην αυλή του βασιλιά της Μακεδονίας Φίλιππου.

- β. Η διδασκαλία του Αριστοτέλη στην Ακαδημία και οι ιδέες του τον έφερναν συχνά αντιμέτωπο με συναδέλφους του.
- γ. Ο Αριστοτέλης συνέγραψε τα *Ἠθικά Νικομάχεια* στο τέλος της ζωής του στη Χαλκίδα.
- δ. Από τα μέρη της ψυχής το *ἐπιθυμητικόν* σχετίζεται με τη διατροφή.
- ε. Στα *Πολιτικά* η πόλις-κράτος ως όλον έχει για στόχο της την *εὐδαιμονία*.

Μονάδες 10

B4. Να βρείτε στο αρχαίο διδαγμένο κείμενο που σας δίνεται μία **ετυμολογικά συγγενή** λέξη για καθεμία από τις παρακάτω λέξεις της Νέας Ελληνικής: **φορτίο, εκατομμύριο, κόμιστρο, δωμάτιο, φρόνιμος.**

Μονάδες 10

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

α.

1-Σ: ἡ μὲν διανοητικὴ τὸ πλεῖον ἐκ διδασκαλίας ἔχει καὶ τὴν γένεσιν καὶ τὴν αὔξησιν

2-Σ: ὁθεν καὶ τοῦνομα ἔσχηκε μικρὸν παρεκκλῖνον ἀπὸ τοῦ ἔθους

3-Σ: ἀλλὰ πεφυκόσι μὲν ἡμῖν δέξασθαι αὐτάς, τελειούμενοις δὲ διὰ τοῦ ἔθους

β.

Ο Αριστοτέλης, χρησιμοποιώντας την αντωνυμία **ὅπερ**, αναφέρεται στη σχέση που έχουν οι δύο βασικοί όροι της φιλοσοφικής του σκέψης, **δύναμη** και **ἐνέργεια**, στον σχηματισμό των ἐμφυτων χαρακτηριστικών. Συγκεκριμένα παρατηρεῖ πως τα εκ φύσεως χαρακτηριστικά μας ἔχουν εκ των προτέρων τη δυνατότητα (**δύναμις**) να πραγματοποιηθούν, αλλά πραγματώνονται ὕστερα (χρονικά), χωρίς να χρειάζεται ο εθισμός με την επανάληψη μιας πράξης (**ἐνέργεια**).

B1.

διανοητικαὶ ἀρεταί: Πρόκειται για τις λειτουργίες και ικανότητες της διανοίας, του ανθρώπινου μυαλού. Αποβλέπουν στην αλήθεια. Παραδείγματα διανοητικών αρετών που αναφέρει ο Αριστοτέλης: *σοφία, σύνεσις, φρόνησις*. Η *σοφία* δηλώνει την απόκτηση ολοκληρωμένης γνώσης επιστημονικής ή τεχνικής. Η *σύνεσις* είναι η κριτική δύναμη, η δυνατότητα αξιολόγησης, αποτίμησης, σύγκρισης. Η *φρόνησις* είναι η ικανότητα λήψης αποφάσεων σε ζητήματα της καθημερινής ζωής και επιλογής της μίας ή της άλλης πράξης. Κυρίως με τη φρόνηση το λογικό μέρος της ψυχής καθοδηγεί το *μετέχον λόγου* μέρος της, δηλαδή τις επιθυμίες, τις ορμές και τον τρόπο εκδήλωσης των συναισθημάτων.

ἠθικαὶ ἀρεταί: Περιγράφουν τον χαρακτήρα του ανθρώπου και σχετίζονται με το *ἐπιθυμητικόν*. Είναι οι λειτουργίες και ικανότητες της συναισθηματικής νοημοσύνης, της δυνατότητας του ανθρώπου να κατανοεί και να ρυθμίζει με σταθερό τρόπο τις συναισθηματικές του εκδηλώσεις, τη συμπεριφορά του στο πλαίσιο των σχέσεων μέσα στην οργανωμένη κοινωνία. Οι ηθικές αρετές λειτουργούν για το καλό του φορέα τους και της κοινωνίας. Αποβλέπουν στην ευτυχία, ατομική και συλλογική. Αντίθετές τους είναι οι κακίες. Παραδείγματα ηθικών αρετών που αναφέρει ο Αριστοτέλης: *ἀνδρεία, πραότης, σωφροσύνη, ἐλευθεριότης, μεγαλοψυχία* κ.ά.

ἔθος: Μπορούμε να αποδώσουμε τον όρο με τη λέξη *συνήθεια*. Ο Αριστοτέλης διακρίνει το *ἔθος* (τις διαμορφωμένες κοινωνικές συμπεριφορές και πρακτικές ενός ανθρώπου) από την *φύσιν* (τις δεδομένες βιολογικές/φυσιολογικές λειτουργίες του ανθρώπινου είδους). Το *ἔθος*

συνδέεται γενετικά με την επανάληψη όμοιων ενεργειών. Στη διαμόρφωση του *ἔθους* έχει μεγάλη σημασία η νεανική ηλικία. Το *ἔθος*, λοιπόν, δεν αποκτάται απλώς με τη διδασκαλία ηθικών κανόνων, δεν αποτελεί δηλαδή θεωρητική γνώση, αλλά απαιτεί τη σταθερή άσκηση της ψυχής, τη συνειδητή καθημερινή πράξη.

Δύναμις - Ἐνέργεια: *Δύναμις* είναι η δυνατότητα που έχει ένα πράγμα ή ένα ον να γίνει ή να κάνει κάτι, ενώ *ἐνέργεια* είναι η (μεταγενέστερη) πραγμάτωση αυτής της δυνατότητας (π.χ. ο χαλκός είναι δυνάμει ανδριάντας). Γενικά, ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι η δεύτερη (*ἐνέργεια*) είναι πιο σημαντική από την πρώτη (*δύναμις*). [306 λέξεις]

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλούταρχος, *Περὶ παίδων ἀγωγῆς*, 4 2a-c

Βασική παιδαγωγική άποψη του Πλούταρχου είναι ότι η «αρετή» είναι προϊόν έθους, άσκησης. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τις αντιλήψεις του η συνύπαρξη τριών βασικών στοιχείων συντελεί στην επιτυχία της αγωγής: α) η «φύση», δηλαδή οι φυσικές προδιαθέσεις που φέρει ο άνθρωπος, β) ο «λόγος», δηλαδή η μάθηση και η πνευματική καλλιέργεια, και γ) το «έθος», δηλαδή η άσκηση. Οι ομοιότητες με την αριστοτελική σκέψη είναι προφανείς. Ο Αριστοτέλης υποστηρίζει: «η φύση μάς έκανε επιδεκτικούς στις αρετές, τέλειοι όμως σ' αυτές γινόμαστε με τη διαδικασία του έθους» (μετάφρ. Δ. Λυπουρλής). Ο Πλούταρχος υποστηρίζει ότι τα σπέρματα της αρετής βρίσκονται στη φύση, η εξέλιξη, όμως, και η προαγωγή της εξαρτώνται από τη μάθηση, η εφαρμογή της στη ζωή από τη συνήθεια (όπως το αριστοτελικό «έθος») και η τελειοποίησή της και από τα τρία αυτά στοιχεία. Είναι φανερό, επίσης, ότι ο Πλούταρχος εστιάζει περισσότερο στον ρόλο της αγωγής ως «μάθησης» και «άσκησης» στην αρετή. Με το παράδειγμα που φέρει από τη γεωργία δείχνει πως την ωφέλεια και την αποτελεσματικότητα της αγωγής μπορεί κανείς να τη διακρίνει στον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι λαμβάνουν από τη γη τα μέγιστα οφέλη. Η γη είναι η φύση, ο γεωργός ο παιδαγωγός και οι σπόροι η ηθική διδασκαλία. [201 λέξεις]

B3. α-Λ, β-Σ, γ-Λ, δ-Λ, ε-Σ

B4. *φερόμενος-φέρεσθαι, μυριάκις, κομιζόμεθα, οίκοδομοῦντες-οίκοδόμοι, σώφρονα-σώφρονες*

ΘΕΜΑ 44ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Ἀριστοτέλης, Ἠθικὰ Νικομάχεια, Β1, 5-8, 1103b2-25

Μαρτυρεῖ δὲ καὶ τὸ γινόμενον ἐν ταῖς πόλεσιν· οἱ γὰρ νομοθέται τοὺς πολίτας ἐθίζοντες ποιοῦσιν ἀγαθοὺς, καὶ τὸ μὲν βούλημα παντὸς νομοθέτου τοῦτ' ἐστίν, ὅσοι δὲ μὴ εὖ αὐτὸ ποιοῦσιν ἀμαρτάνουσιν, καὶ διαφέρει τούτῳ πολιτεία πολιτείας ἀγαθὴ φαύλης. Ἔτι ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ διὰ τῶν αὐτῶν καὶ γίνεται πᾶσα ἀρετὴ καὶ φθείρεται, ὁμοίως δὲ καὶ τέχνη· ἐκ γὰρ τοῦ κιθαρίζειν καὶ οἱ ἀγαθοὶ καὶ κακοὶ γίνονται κιθαρισταί. Ἀνάλογον δὲ καὶ οἰκοδόμοι καὶ οἱ λοιποὶ πάντες· ἐκ μὲν γὰρ τοῦ εὖ οἰκοδομεῖν ἀγαθοὶ οἰκοδόμοι ἔσονται, ἐκ δὲ τοῦ κακῶς κακοί. Εἰ γὰρ μὴ οὕτως εἶχεν, οὐδὲν ἂν ἔδει τοῦ διδάξοντος, ἀλλὰ πάντες ἂν ἐγίνοντο ἀγαθοὶ ἢ κακοί.

Οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν ἔχει· πράττοντες γὰρ τὰ ἐν τοῖς συναλλάγμασι τοῖς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους γινόμεθα οἷ μὲν δίκαιοι οἷ δὲ ἄδικοι, πράττοντες δὲ τὰ ἐν τοῖς δεινοῖς καὶ ἐθιζόμενοι φοβεῖσθαι ἢ θαρρεῖν οἷ μὲν ἀνδρεῖοι οἷ δὲ δειλοί. Ὅμοίως δὲ καὶ τὰ περὶ τὰς ἐπιθυμίας ἔχει καὶ τὰ περὶ τὰς ὀργάς· οἷ μὲν γὰρ σώφρονες καὶ πρᾶοι γίνονται, οἷ δ' ἀκόλαστοι καὶ ὀργίλοι, οἷ μὲν ἐκ τοῦ οὕτως ἐν αὐτοῖς ἀναστρέφεσθαι, οἷ δὲ ἐκ τοῦ οὕτως. Καὶ ἐνὶ δὴ λόγῳ ἐκ τῶν ὁμοίων ἐνεργειῶν αἱ ἕξεις γίνονται. Διὸ δεῖ τὰς ἐνεργείας ποιάς ἀποδιδόναι· κατὰ γὰρ τὰς τούτων διαφορὰς ἀκολουθοῦσιν αἱ ἕξεις. Οὐ μικρὸν οὖν διαφέρει τὸ οὕτως ἢ οὕτως εὐθύς ἐκ νέων ἐθίζεσθαι, ἀλλὰ πάμπολυ, μᾶλλον δὲ τὸ πᾶν.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

A1. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «**Σωστό**», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «**Λάθος**», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο (μονάδες 5) και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις **λέξεις/φράσεις** του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν (μονάδες 5):

1. Όλοι οι νομοθέτες επιτυγχάνουν να κάνουν τους πολίτες ηθικά ενάρετους.
2. Κατά τον Αριστοτέλη δεν υπάρχουν κακά πολιτεύματα, αλλά καλά και λιγότερο καλά ως προς την ηθική άσκηση των πολιτών.
3. Ο φιλόσοφος υποστηρίζει ότι οι άνθρωποι διακρίνονται σε καλούς ή κακούς εκ γενετής.
4. Η ανδρεία και η σωφροσύνη ως αρετές εκδηλώνονται στις καθημερινές συναλλαγές με τους άλλους ανθρώπους.
5. Κατά τον Αριστοτέλη η εκπαίδευση ενός ανθρώπου δεν έχει και τόση σημασία για την ηθική του συγκρότηση.

Μονάδες 10

B1. «Μαρτυρεῖ δὲ ... ἀγαθοὶ ἢ κακοί.»: Ο φιλόσοφος στο πλαίσιο της επιχειρηματολογίας του επικαλείται τα παραδείγματα των νομοθετών και των τεχνιτών. Τι ακριβώς θέλει να αποδείξει ο φιλόσοφος με τα συγκεκριμένα παραδείγματα;

Μονάδες 10

B2.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Πλάτων, Πρωταγόρας, 325d-e

Στην πραγματικότητα, αρχίζουν από την παιδική ηλικία να διδάσκουν και να νουθετούν, συνεχίζοντας για όλη τη ζωή. Αμέσως μόλις αρχίσει να καταλαβαίνει ένα παιδί τι του λένε, και η παραμάννα του και η μητέρα του και ο παιδαγωγός του και ο ίδιος ο πατέρας του αγωνίζονται γι' αυτό το πράγμα, για το πώς δηλαδή θα βελτιωθεί το αγόρι, διδάσκοντάς το για κάθε του πράξη και για κάθε του λόγο και εξηγώντας του ότι αυτό είναι δίκαιο και το άλλο άδικο, και ότι αυτό είναι καλό και το άλλο αισχρό, και αυτό όσιο και εκείνο ανόσιο, και ότι αυτά πρέπει να τα κάνεις και αυτά να μην τα κάνεις. Κι όταν ακούει με τη θέλησή του, πάει καλά. Εάν όμως δεν υπακούει, τότε, με τις απειλές και τα χτυπήματα το "ισιώνουν", σαν δέντρο που λυγίζει και γέρνει. Κι ύστερα, όταν το στέλνουν στους δασκάλους, δίνουν εντολή να επιμεληθεί ο δάσκαλος περισσότερο την εύκοσμία των παιδιών, παρά τα γράμματα και τη μουσική. Και οι δάσκαλοι άλλωστε γι' αυτό φροντίζουν κυρίως. Και μόλις τα αγόρια μάθουν τα γράμματα και είναι σε θέση στο εξής να καταλάβουν ένα γραπτό κείμενο, όπως μέχρι τώρα καταλάβαιναν τον προφορικό λόγο, τα βάζουν, καθισμένα στα θρανία τους, να διαβάζουν δυνατά τα ποιήματα των μεγάλων ποιητών και τα αναγκάζουν να μάθουν απέξω αυτά τα έργα, στα οποία υπάρχουν πολλές συμβουλές, αλλά και αναλύσεις για τα πράγματα, και ἔπαινοι και ἐγκώμια για τους αρχαίους ἥρωες, προκειμένου το αγόρι να θελήσει να τους μιμηθεί και να έχει διάθεση να γίνει παρόμοιος.

(από το σχολικό βιβλίο του Φιλοσοφικού Λόγου)

Αφού μελετήσετε το παραπάνω παράλληλο κείμενο, να εντοπίσετε ομοιότητες σε σχέση με τα όσα αναφέρονται στο αρχαίο διδαγμένο κείμενο αναφορικά με τον ρόλο της παιδείας και του δασκάλου. Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας αξιοποιώντας στοιχεία και από τα δύο κείμενα.

Μονάδες 10

B3. Να χαρακτηρίσετε τις παρακάτω διατυπώσεις ως **Σωστές (Σ)** ή **Λανθασμένες (Λ)**:

- α. Για την αγωγή του Αλέξανδρου ο Αριστοτέλης χρησιμοποίησε κατά κύριο λόγο τα ομηρικά έπη.
- β. Όταν ο Αριστοτέλης επέστρεψε από τη Μακεδονία στην Αθήνα μετά το 335 π.Χ., συνέχισε να διδάσκει στην Ακαδημία.
- γ. Στο Α΄ βιβλίο των *Ἠθικῶν Νικομαχείων* ο Αριστοτέλης ασχολείται με τη φύση και το περιεχόμενο της *εὐδαιμονίας*.
- δ. Το *λόγον ἔχον* μέρος της ψυχής σχετίζεται με τις διανοητικές και ηθικές αρετές.
- ε. Στα *Πολιτικά* η πόλις-κράτος είναι μία κοινότητα που την αποτελούν κυβερνώντες και κυβερνώμενοι.

Μονάδες 10

B4. Να βρείτε στο αρχαίο διδαγμένο κείμενο που σας δίνεται μία **ετυμολογικά συγγενή λέξη** για καθεμία από τις παρακάτω λέξεις της Νέας Ελληνικής: **φόρεμα, διάλειμμα, φρόνηση, αποστροφή, δώρο.**

Μονάδες 10

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

1-Λ: *ὅσοι δὲ μὴ εὖ αὐτὸ ποιοῦσιν ἀμαρτάνουσιν*

2-Σ: *καὶ διαφέρει τούτῳ πολιτεία πολιτείας ἀγαθὴ φαύλης*

3-Λ: *Εἰ γὰρ μὴ οὕτως εἶχεν, οὐδὲν ἂν ἔδει τοῦ διδάξοντος, ἀλλὰ πάντες ἂν ἐγίνοντο ἀγαθοὶ ἢ κακοί.*

4-Σ: *πράττοντες γὰρ τὰ ἐν τοῖς συναλλάγμασι τοῖς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους.... οἱ μὲν ἐκ τοῦ οὕτως ἐν αὐτοῖς ἀναστρέφεσθαι, οἱ δὲ ἐκ τοῦ οὕτως*

5-Λ: *Οὐ μικρὸν οὖν διαφέρει τὸ οὕτως ἢ οὕτως εὐθύς ἐκ νέων ἐθίζεσθαι, ἀλλὰ πάμπλου, μᾶλλον δὲ τὸ πᾶν*

B1. Ο Αριστοτέλης παραθέτει πρώτα ένα ιστορικο-κοινωνιολογικό επιχείρημα και έπειτα ορισμένα εμπειρικά δεδομένα κοινώς αποδεκτά για να ισχυροποιήσει την κεντρική του θέση ότι η ηθική αρετή δεν είναι έμφυτη, αλλά επίκτητη. Έτσι, υποστηρίζει ότι οι νομοθέτες θεσπίζουν νόμους με σκοπό να εθίσουν τους πολίτες στη σωστή συμπεριφορά. Οι νομοθέτες, δηλαδή, κάνουν τους πολίτες ενάρετους μέσω των νόμων. Υποχρεώνουν τους πολίτες να συμμορφώνονται προς αυτούς, θεσπίζοντας π.χ. ποινές για όσους τους παραβαίνουν ή επιβραβεύοντας τη συμμόρφωση προς τους νόμους. Επομένως, η αρετή και η κακία εναπόκεινται στους ίδιους τους πολίτες. Αποτελεί πάγια αντίληψη των αρχαίων Ελλήνων ότι ο νόμος δεν αποβλέπει απλώς στην αποτροπή και τιμωρία των παραβατικών συμπεριφορών, αλλά παιδαγωγεί διά βίου τους πολίτες και τους οδηγεί σε επαινετές συμπεριφορές. Επιπλέον, η απόκτηση των ηθικών αρετών γίνεται με τρόπο που είναι παρόμοιος με αυτόν της εκμάθησης των τεχνών (όμοίως δὲ καὶ τέχνη). Με τη χρήση αναλογικής απόδειξης συνεχίζει ο Αριστοτέλης, για να δείξει ότι το ίδιο συμβαίνει και στις τεχνικές εργασίες. Η αρετή του ανθρώπου καλλιεργείται και καταστρέφεται με τα ίδια μέσα και από τις ίδιες αιτίες, πράγμα που συμβαίνει με τον ίδιο ακριβώς τρόπο και στις τέχνες. Ο Αριστοτέλης αναφέρεται πρώτα στις καλές τέχνες και μετά στις χρήσιμες. Με τη χρήση του «επαγωγικού-εμπειρικού παραδείγματος» ο Αριστοτέλης δείχνει ότι στην πράξη η ποιότητα της άσκησης και της μαθητείας προσδιορίζει την ποιότητα της επίκτητης ιδιότητας. Έτσι, φαίνεται να αποδέχεται ότι η ποιότητα άσκησης και η ποιότητα της επίκτητης ιδιότητας συνδέονται με σχέση αιτίου αποτελέσματος. Με τη σκέψη αυτή ο Αριστοτέλης επιχειρεί να αποδείξει ότι η ηθική αρετή προϋποθέτει τον εθισμό και η ποιότητα της ηθικής αρετής είναι ανάλογη της ποιότητας του εθισμού. Πρέπει να προσέχουμε τις πράξεις και τις συμπεριφορές μας, γιατί

ανάλογα με την ποιότητά τους διαμορφώνουμε τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας. Θα γίνουμε, λοιπόν, ηθικά ενάρετοι, μόνο αν εξασκηθούμε σε ηθικά ενάρετες πράξεις σύμφωνα με τους κανόνες της τέλει αρετής. [311 λέξεις]

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, *Πρωταγόρας*, 325d-e

Όπως ο Πλάτων, έτσι και ο Αριστοτέλης τονίζει τη μεγάλη σημασία που έχει η παιδεία και η αγωγή, τόσο για την ιδιωτική όσο και για τη δημόσια ζωή του ατόμου. Ο Αριστοτέλης υπονοεί τον σημαντικό ρόλο της παιδείας στο να εθισθεί το άτομο σε συγκεκριμένους τρόπους συμπεριφοράς και να βοηθηθεί στην απόκτηση της αρετής που οδηγεί στην ευδαιμονία του ατόμου και της πολιτείας. Τονίζει ότι από την παιδική ηλικία πρέπει οι άνθρωποι να ενεργούν σύμφωνα με την ηθική αρετή για να διαμορφώσουν ενάρετο χαρακτήρα, αφού στην παιδική ηλικία δεν έχουν ακόμη διαμορφωθεί έξεις, ούτε καλές ούτε κακές, αλλά είναι η περίοδος κατά την οποία διαπλάθεται ο χαρακτήρας κάθε ανθρώπου. Παρόλο που ο λόγος του Αριστοτέλη είναι γενικά λιτός, στην τελευταία περίοδο του κειμένου («οὐ μικρὸν οὖν ... μᾶλλον δὲ τὸ πᾶν») επιλέγει να συσσωρεύσει μια σειρά εκφραστικών μέσων, προκειμένου να καταδείξει την εξαιρετικά μεγάλη σημασία του εθισμού στην ηθική διαπαιδαγώγηση των παιδιών.

Ομοίως και στο κείμενο από τον *Πρωταγόρα* του Πλάτωνα διαπιστώνουμε ότι στην αρχαία Αθήνα από νωρίς (*Αμέσως μόλις αρχίσει να καταλαβαίνει ένα παιδί*) και η παραμάνα και η μητέρα και ο παιδαγωγός και ο ίδιος ο πατέρας ενός παιδιού προσπαθούν να δημιουργήσουν ενάρετους πολίτες *διδάσκοντάς το για κάθε του πράξη και για κάθε του λόγο και εξηγώντας του ότι αυτό είναι δίκαιο και το άλλο άδικο, και ότι αυτό είναι καλό και το άλλο αισχρό, και αυτό όσιο και εκείνο ανόσιο* (δηλαδή τις ηθικές έννοιες). Επιπλέον, όταν κατανοούν τα γραπτά και φοιτούν δίπλα στους δασκάλους, μαθαίνουν απέξω έργα ποιητών, στα οποία υπάρχουν *πολλές συμβουλές και ἔπαινοι και ἐγκώμια* για τους αρχαίους ήρωες, ώστε να αποτελέσουν πρότυπά τους και να διαμορφώσουν και τα παιδιά ανάλογα τις ενέργειές τους. Επομένως, και από τα δύο κείμενα συνάγεται ο καθοριστικός ρόλος της παιδείας στην ηθική διαμόρφωση ενός ανθρώπου και μάλιστα από τη παιδική-εφηβική ηλικία. [302 λέξεις]

B3. α-Σ, β-Λ, γ-Σ, δ-Λ, ε-Σ

B4. διαφέρει/διαφοράς, λοιποί, σώφρονες, ἀναστρέφεισθαι, ἀποδιδόναι

ΘΕΜΑ 45ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Ἀριστοτέλης, Ἠθικὰ Νικομάχεια, Β1, 5-8, 1103b2-25

Μαρτυρεῖ δὲ καὶ τὸ γινόμενον ἐν ταῖς πόλεσιν· οἱ γὰρ νομοθεταὶ τοὺς πολίτας ἐθίζοντες ποιοῦσιν ἀγαθοὺς, καὶ τὸ μὲν βούλημα παντὸς νομοθέτου τοῦτ' ἐστίν, ὅσοι δὲ μὴ εὖ αὐτὸ ποιοῦσιν ἀμαρτάνουσιν, καὶ διαφέρει τούτῳ πολιτεία πολιτείας ἀγαθὴ φαύλης. Ἔτι ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ διὰ τῶν αὐτῶν καὶ γίνεται πᾶσα ἀρετὴ καὶ φθείρεται, ὁμοίως δὲ καὶ τέχνη· ἐκ γὰρ τοῦ κιθαρίζειν καὶ οἱ ἀγαθοὶ καὶ κακοὶ γίνονται κιθαρισταί. Ἀνάλογον δὲ καὶ οἰκοδόμοι καὶ οἱ λοιποὶ πάντες· ἐκ μὲν γὰρ τοῦ εὖ οἰκοδομεῖν ἀγαθοὶ οἰκοδόμοι ἔσσονται, ἐκ δὲ τοῦ κακῶς κακοί. Εἰ γὰρ μὴ οὕτως εἶχεν, οὐδὲν ἂν ἔδει τοῦ διδάξοντος, ἀλλὰ πάντες ἂν ἐγίνοντο ἀγαθοὶ ἢ κακοί.

Οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν ἔχει· πράττοντες γὰρ τὰ ἐν τοῖς συναλλάγμασι τοῖς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους γινόμεθα οἱ μὲν δίκαιοι οἱ δὲ ἄδικοι, πράττοντες δὲ τὰ ἐν τοῖς δεινοῖς καὶ ἐθιζόμενοι φοβεῖσθαι ἢ θαρρεῖν οἱ μὲν ἀνδρεῖοι οἱ δὲ δειλοί. Ὅμοίως δὲ καὶ τὰ περὶ τὰς ἐπιθυμίας ἔχει καὶ τὰ περὶ τὰς ὀργάς· οἱ μὲν γὰρ σώφρονες καὶ πρᾶοι γίνονται, οἱ δ' ἀκόλαστοι καὶ ὀργίλοι, οἱ μὲν ἐκ τοῦ οὕτως ἐν αὐτοῖς ἀναστρέφεσθαι, οἱ δὲ ἐκ τοῦ οὕτως. Καὶ ἐνὶ δὴ λόγῳ ἐκ τῶν ὁμοίων ἐνεργειῶν αἱ ἕξεις γίνονται. Διὸ δεῖ τὰς ἐνεργείας ποιάς ἀποδιδόναι· κατὰ γὰρ τὰς τούτων διαφορὰς ἀκολουθοῦσιν αἱ ἕξεις. Οὐ μικρὸν οὖν διαφέρει τὸ οὕτως ἢ οὕτως εὐθύς ἐκ νέων ἐθίζεσθαι, ἀλλὰ πάμπολυ, μᾶλλον δὲ τὸ πᾶν.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ**A1.**

α. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «**Σωστό**», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «**Λάθος**», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο (μονάδες 3) και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις **λέξεις/φράσεις** του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν (μονάδες 3):

1. Όλοι οι νομοθέτες επιτυγχάνουν να κάνουν τους πολίτες ηθικά ενάρετους.
2. Ο Αριστοτέλης υποστηρίζει ότι οι άνθρωποι διακρίνονται σε καλούς ή κακούς εκ γενετής.
3. Κατά τον Αριστοτέλη η εκπαίδευση ενός ανθρώπου δεν έχει και τόση σημασία για την ηθική του συγκρότηση.

β. «**Οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν ἔχει**»· Σε ποια ομοιότητα αναφέρεται ο Αριστοτέλης με το επίρρημα «**Οὕτω**»; (μονάδες 4)

Μονάδες 10

B1. Ποιος είναι ο ρόλος της ηθικής πράξης και γενικότερα της ανθρώπινης συμπεριφοράς στις περιστάσεις της (καθημερινής) ζωής αναφορικά με την απόκτηση της ηθικής αρετής, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας με στοιχεία από το αρχαίο διδαγμένο κείμενο.

Μονάδες 10

B2.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Πλάτων, *Νόμοι*, 643a

Αντικείμενο του συγκεκριμένου έργου –όπως και στην *Πολιτεία* – είναι η οικοδόμηση ενός φανταστικού πολιτεύματος, η εύρυθμη λειτουργία του οποίου εξαρτάται από μια ιδεατή νομοθεσία. Ένας από τους συνομιλητές, ο Αθηναίος, αναφέρεται στην ιδανική παιδεία και τη συμβολή της στη διαμόρφωση του τέλει πολίτη.

ΑΘΗΝΑΙΟΣ: Λέγω, λοιπόν, και υποστηρίζω ότι όποιος άνθρωπος έχει σκοπό να γίνει ενάρετος σε ό,τι τον ενδιαφέρει, πρέπει να ασχολείται από την πρώτη του παιδική ηλικία αστεία και σοβαρά με τα σχετικά ζητήματα του κλάδου του. Όποιος θέλει, παραδείγματος χάριν, να γίνει καλός γεωργός ή οικοδόμος, ο δεύτερος πρέπει να παίζει χτίζοντας κανένα παιδιάστικο οικοδόμημα, κι ο πρώτος να καλλιεργεί τη γη. Κι όποιος ανατρέφει τον καθένα απ' αυτούς τους δυο, πρέπει να τους φτιάχνει μικρά εργαλεία, απομιμήσεις των αληθινών. Επίσης όσα μαθήματα πρέπει να μάθει, να τα προμελετά. Ο οικοδόμος, λόγου χάριν, να μάθει να χρησιμοποιεί το μέτρο, ή το νήμα της στάθμης και ο πολεμιστής να καθαλλικεύει παίζοντας τα άλογα ή κάμνοντας κάτι παρόμοιο, και να προσπαθεί ο νομοθέτης με τα παιχνίδια να στρέφει τις απολαύσεις και τις επιθυμίες των παιδιών εκεί όπου όταν φτάσουν πρέπει να τελειώσουν. Βασικό, λοιπόν, σκοπό της παιδείας νομίζουμε την σωστή ανατροφή που, με το παιχνίδι, θα οδηγήσει όσο το δυνατό αποτελεσματικότερα την ψυχή του παιδιού ν' αγαπήσει με όλη του την ύπαρξη εκείνο, στο οποίο όταν γίνει άντρας, θα παραστεί ανάγκη να είναι τέλειος. Προσέχτε λοιπόν, όπως σας είπα, αν σας αρέσει αυτό που σας ανέπτυξα μέχρι τώρα.

Μτφρ. Κ. Φίλιππας

Αφού μελετήσετε το παραπάνω παράλληλο κείμενο, να εντοπίσετε ομοιότητες σε σχέση με τις αναφορές του Αριστοτέλη για τον ρόλο της παιδείας και του δασκάλου. Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας αξιοποιώντας στοιχεία και από τα δύο κείμενα.

Μονάδες 10

B3. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε κάθε όνομα της στήλης Α και δίπλα το γράμμα της στήλης Β που αντιστοιχεί στη σωστή φράση.

A	B
1. Εύδοξος από την Κνίδα	α. φίλος του Αριστοτέλη που βρήκε μαρτυρικό θάνατο
2. Ξενοκράτης	β. διδάσκει στο Λύκειο
3. Ερμίας	γ. μαθηματικός, αστρονόμος και γεωγράφος
4. Αριστοτέλης	δ. πατέρας του Αριστοτέλη
5. Νικόμαχος	ε. διευθύνει την Ακαδημία

Μονάδες 10

B4. Να συμπληρώσετε τις παρακάτω περιόδους λόγου της Νέας Ελληνικής με **ομόρριζα** (απλά ή σύνθετα) του ρηματικού τύπου **πράττοντες**, ώστε να ολοκληρωθεί ορθά το νόημά τους:

- Οι δύο εμπόλεμες χώρες κάθισαν στο τραπέζι των
- Το κείμενό του το θέμα της ανεργίας.
- Η εγκλημάτων που προκαλούν φρίκη και αποτροπιασμό, είναι δυστυχώς συχνό φαινόμενο.
- όλες οι επιθυμίες της.
- Κατηγορούν άδικα τους νέους ότι ζουν μέσα στην και στην αδράνεια.

Μονάδες 10

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

1-Λ: *ὅσοι δὲ μὴ εὖ αὐτὸ ποιοῦσιν ἀμαρτάνουσιν*

2-Λ: *Εἰ γὰρ μὴ οὕτως εἶχεν, οὐδὲν ἂν ἔδει τοῦ διδάξοντος, ἀλλὰ πάντες ἂν ἐγίνοντο ἀγαθοὶ ἢ κακοί.*

3-Λ: *Οὐ μικρὸν οὖν διαφέρει τὸ οὕτως ἢ οὕτως εὐθύς ἐκ νέων ἐθίζεσθαι, ἀλλὰ πάμπολυ, μᾶλλον δὲ τὸ πᾶν*

β. Με ὅμοιο τρόπο προς τις τέχνες επιτελείται η διαδικασία της εκμάθησης και στις ηθικές αρετές. Όπως για την εκμάθηση των τεχνών είναι απαραίτητος ο εθισμός σε κατάλληλες ενέργειες, έτσι συμβαίνει και για την κατάκτηση των ηθικών αρετών.

B1. Ο Αριστοτέλης υποστηρίζει ότι η κατάκτηση της ηθικής αρετής δεν απαιτεί απλά και μόνο εξάσκηση. Το αποτέλεσμα, για τον Αριστοτέλη, εξαρτάται από την καλή ή κακή εξάσκηση. Για να το υποστηρίξει αυτό, παρατηρούμε πως στο συγκεκριμένο απόσπασμα αναφέρεται σε περιπτώσεις τόσο του πρακτικού όσο και του ηθικού βίου των πολιτών. Στην πρώτη περίπτωση μνημονεύει το παράδειγμα των κιθαριστών και οικοδόμων, υποστηρίζοντας πως, εάν εξασκούν την τέχνη τους σωστά, θα γίνουν σωστοί τεχνίτες, εάν όμως όχι, τότε θα εξελιχθούν σε κακούς τεχνίτες (*ἐκ γὰρ τοῦ εὖ οἰκοδομεῖν ἀγαθοὶ οἰκοδόμοι ἔσσονται, ἐκ δὲ τοῦ κακῶς κακοί*). Στη δεύτερη περίπτωση αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο συναλλασσόμαστε με τους συνανθρώπους μας. Εάν, λοιπόν, δεν προσπαθούμε να κλέψουμε ή να κερδίσουμε με αθέμιτα μέσα, τότε, πράττοντας δίκαια, γινόμαστε δίκαιοι άνθρωποι. (*πράττοντες γὰρ τὰ ἐν τοῖς συναλλάγμασι τοῖς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους γινόμεθα οἱ μὲν δίκαιοι οἱ δὲ ἄδικοι ...*). Επίσης, ανάλογα με τον τρόπο που διαχειριζόμαστε την οργή μας, γινόμαστε άλλοι πράοι και άλλοι οξύθυμοι. Με τη χρήση των ρηματικών τύπων που αναφέρονται σε πράξεις, «*γινόμεθα - γίνονται - πράττοντες - ἐθιζόμενοι*» δηλώνεται ενέργεια, ενώ ο ενεστώτας δηλώνει την επανάληψη. Έτσι, δίνεται η ευκαιρία στον Αριστοτέλη να αποδείξει τον βαθμιαίο τρόπο κατάκτησης της αρετής, καθώς και ότι και οι έξεις, όπως και οι αρετές, δεν υπάρχουν εκ φύσεως, αλλά είναι αποτελέσματα ὁμοίων ενεργειῶν (*ἐνὶ δὴ λόγῳ ἐκ τῶν ὁμοίων ἐνεργειῶν αἱ ἔξεις γίνονται*). Κατά τη συνήθειά του, ο Αριστοτέλης καταλήγει επαγωγικά σε μια πρόταση με γενικότερη ισχύ. Εύλογα, λοιπόν, καταλήγει ο Αριστοτέλης στην αποδεικτέα θέση ότι τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας, είτε αυτά είναι καλά είτε κακά, διαμορφώνονται μέσα από τη συστηματική επανάληψη ὁμοίων ενεργειῶν. Γι' αυτό και πρέπει οι ενέργειές μας να έχουν συγκεκριμένη ποιότητα. Συνοπτικά, οι πράξεις (*ἐνέργειαι*)

διαμορφώνουν τις *ἔξεις*, δηλαδή τα πάγια γνωρίσματα του χαρακτήρα. Οι επιμέρους ανθρώπινες ενέργειες/συμπεριφορές έχουν ηθικό πρόσημο (*ποιόν*), θετικό ή αρνητικό. Ο άνθρωπος οφείλει να διαγιγνώσκει το *ποιόν* των πράξεών του, διότι αυτό καθορίζει τη διαμόρφωση των πάγιων γνωρισμάτων του χαρακτήρα του. [328 λέξεις]

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, *Νόμοι*, 643a

Όπως ο Πλάτων, έτσι και ο Αριστοτέλης τονίζει τη μεγάλη σημασία που έχει η παιδεία και η αγωγή, τόσο για την ιδιωτική όσο και για τη δημόσια ζωή του ατόμου. Ο Αριστοτέλης υπονοεί τον σημαντικό ρόλο της παιδείας στο να εθισθεί το άτομο σε συγκεκριμένους τρόπους συμπεριφοράς και να βοηθηθεί στην απόκτηση της αρετής που οδηγεί στην ευδαιμονία του ατόμου και της πολιτείας. Τονίζει ότι από την παιδική ηλικία πρέπει οι άνθρωποι να ενεργούν σύμφωνα με την ηθική αρετή για να διαμορφώσουν ενάρετο χαρακτήρα, αφού στην παιδική ηλικία δεν έχουν ακόμη διαμορφωθεί *ἔξεις*, ούτε καλές ούτε κακές, αλλά είναι η περίοδος κατά την οποία διαπλάθεται ο χαρακτήρας κάθε ανθρώπου. Παρόλο που ο λόγος του Αριστοτέλη είναι γενικά λιτός, στην τελευταία περίοδο του κειμένου (*«οὐ μικρὸν οὖν ... μᾶλλον δὲ τὸ πᾶν»*) επιλέγει να συσσωρεύσει μια σειρά εκφραστικών μέσων, προκειμένου να καταδείξει την εξαιρετικά μεγάλη σημασία του εθισμού στην ηθική διαπαιδαγώγηση των παιδιών.

Ομοίως και στο κείμενο του Πλάτωνα τονίζεται ότι για να γίνει κάποιος ενάρετος *πρέπει να ασχολείται από την πρώτη του παιδική ηλικία*. Επιπλέον, επισημαίνει ότι η σωστή ανατροφή θα οδηγήσει το παιδί στην ενηλικίωση του να γίνει τέλειος άντρας. Μια άλλη ομοιότητα που αξίζει να επισημανθεί είναι η χρήση παρόμοιων παραδειγμάτων όπως είναι ο νομοθέτης και ο οικοδόμος. Οι νομοθέτες με την άσκηση (*ἐθίζοντες*) κάνουν τους πολίτες τους ενάρετους, είπε ο Αριστοτέλης. Παρομοίως ο Αθηναίος στο κείμενο του Πλάτωνα ισχυρίζεται ότι *ο νομοθέτης με τα παιχνίδια στρέφει τις απολαύσεις και τις επιθυμίες των παιδιών εκεί όπου όταν φτάσουν πρέπει να τελειώσουν*. Στις τεχνικές εργασίες ο Αριστοτέλης επισήμανε ότι στην πράξη η ποιότητα της άσκησης και της μαθητείας προσδιορίζει την ποιότητα της επίκτητης ιδιότητας. Η σημασία της ποιότητας των ενεργειών τονίζεται και στο κείμενο του Πλάτωνα (*Ὅποιος θέλει, παραδείγματος χάριν, να γίνει καλός οικοδόμος, πρέπει να παίζει χτίζοντας κανένα παιδιάστικο οικοδόμημα ... να μάθει να χρησιμοποιεί το μέτρο, ή το νήμα της στάθμης*).[314 λέξεις]

B3. 1-γ, 2-ε, 3-α, 4-β, 5-δ

B4.

- Οι δύο εμπόλεμες χώρες κάθισαν στο τραπέζι των **διαπραγματεύσεων**.
- Το κείμενό του **πραγματεύεται** το θέμα της ανεργίας.
- Η **διάπραξη** εγκλημάτων που προκαλούν φρίκη και αποτροπιασμό, είναι δυστυχώς συχνό φαινόμενο.
- **Πραγματοποιήθηκαν** όλες οι επιθυμίες της.
- Κατηγορούν άδικα τους νέους ότι ζουν μέσα στην **απραξία** και στην αδράνεια.

ΘΕΜΑ 46ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Ἀριστοτέλης, Ἠθικὰ Νικομάχεια, Β1, 5-8, 1103b2-25

Μαρτυρεῖ δὲ καὶ τὸ γινόμενον ἐν ταῖς πόλεσιν· οἱ γὰρ νομοθέται τοὺς πολίτας ἐθίζοντες ποιοῦσιν ἀγαθοὺς, καὶ τὸ μὲν βούλημα παντὸς νομοθέτου τοῦτ' ἐστίν, ὅσοι δὲ μὴ εὖ αὐτὸ ποιοῦσιν ἀμαρτάνουσιν, καὶ διαφέρει τούτῳ πολιτεία πολιτείας ἀγαθὴ φαύλης. Ἔτι ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ διὰ τῶν αὐτῶν καὶ γίνεται πᾶσα ἀρετὴ καὶ φθείρεται, ὁμοίως δὲ καὶ τέχνη· ἐκ γὰρ τοῦ κιθαρίζειν καὶ οἱ ἀγαθοὶ καὶ κακοὶ γίνονται κιθαρισταί. Ἀνάλογον δὲ καὶ οἰκοδόμοι καὶ οἱ λοιποὶ πάντες· ἐκ μὲν γὰρ τοῦ εὖ οἰκοδομεῖν ἀγαθοὶ οἰκοδόμοι ἔσονται, ἐκ δὲ τοῦ κακῶς κακοί. Εἰ γὰρ μὴ οὕτως εἶχεν, οὐδὲν ἂν ἔδει τοῦ διδάξοντος, ἀλλὰ πάντες ἂν ἐγίνοντο ἀγαθοὶ ἢ κακοί.

Οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν ἔχει· πράττοντες γὰρ τὰ ἐν τοῖς συναλλάγμασι τοῖς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους γινόμεθα οἱ μὲν δίκαιοι οἱ δὲ ἄδικοι, πράττοντες δὲ τὰ ἐν τοῖς δεινοῖς καὶ ἐθιζόμενοι φοβεῖσθαι ἢ θαρρεῖν οἱ μὲν ἀνδρεῖοι οἱ δὲ δειλοί. Ὅμοίως δὲ καὶ τὰ περὶ τὰς ἐπιθυμίας ἔχει καὶ τὰ περὶ τὰς ὀργάς· οἱ μὲν γὰρ σώφρονες καὶ πρᾶοι γίνονται, οἱ δ' ἀκόλαστοι καὶ ὀργίλοι, οἱ μὲν ἐκ τοῦ οὕτως ἐν αὐτοῖς ἀναστρέφεσθαι, οἱ δὲ ἐκ τοῦ οὕτως. Καὶ ἐνὶ δὴ λόγῳ ἐκ τῶν ὁμοίων ἐνεργειῶν αἱ ἕξεις γίνονται. Διὸ δεῖ τὰς ἐνεργείας ποιάς ἀποδιδόναι· κατὰ γὰρ τὰς τούτων διαφορὰς ἀκολουθοῦσιν αἱ ἕξεις. Οὐ μικρὸν οὖν διαφέρει τὸ οὕτως ἢ οὕτως εὐθύς ἐκ νέων ἐθίζεσθαι, ἀλλὰ πάμπολυ, μᾶλλον δὲ τὸ πᾶν.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ**A1.**

α. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «**Σωστό**», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «**Λάθος**», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο (μονάδες 3) και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις **λέξεις/φράσεις** του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν (μονάδες 3):

1. Κατά τον Αριστοτέλη τα φαύλα πολιτεύματα διαφέρουν από τα ενάρετα ως προς τη βούληση του νομοθέτη.
2. Ο Αριστοτέλης υποστηρίζει ότι οι αρετές εμπεδώνονται και φθείρονται για διαφορετικούς λόγους.
3. Ο Αριστοτέλης συμπεραίνει ότι από την επανάληψη ὁμοίων ἐνεργειῶν διαμορφώνονται οι «ἕξεις» ως πάγια χαρακτηριστικά της ανθρώπινης προσωπικότητας.

β. «Ὅμοίως δὲ καὶ τὰ περὶ τὰς ἐπιθυμίας ἔχει καὶ τὰ περὶ τὰς ὀργάς»: Σε ποια ομοιότητα αναφέρεται ο Αριστοτέλης με το επίρρημα «Ὅμοίως»; (μονάδες 4)

Μονάδες 10

B1. Ποια σημασία αποδίδει ο Αριστοτέλης στη νεανική ηλικία, όσον αφορά τη διαμόρφωση του χαρακτήρα; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας αξιοποιώντας στοιχεία από το αρχαίο διδαγμένο κείμενο.

Μονάδες 10

B2.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Ιωάννης Δαμασκηνός, Βαρλαάμ καὶ Ἰωάσαφ, 290-292

Το αγιολογικό μυθιστόρημα *Βαρλαάμ καὶ Ἰωάσαφ* υπήρξε ένα από τα πιο πολυδιαβασμένα έργα στα χρόνια του Βυζαντίου. Έχει αποδοθεί στον Ιωάννη τον Δαμασκηνό (Σύριο Πατέρα της Εκκλησίας, 676-749 μ.Χ.), ο οποίος αξιοποίησε ιστορίες της Ανατολής και μετέφερε λογοτεχνικά στα Ελληνικά τη βιογραφία του Σιντάρτα Γκαουτάμα Βούδα. Η ιστορία εγκωμιάζει την ασκητική ζωή και τις αρετές της.

Με όλη σου τη δύναμη κράτα τον εαυτό σου μακριά από κάθε σκέψη και ανάμνηση κακή, από κάθε συνήθεια φορτισμένη με πάθος. Μάλλον έθιζε τον εαυτό σου στις αρετές. Απόκτησε την έξη να τις ασκείς. Λίγο να κοπιάσεις στις αρετές και να καταφέρεις να τις κάνεις έξεις σου, εύκολα με τη βοήθεια του Θεού θα προκόψεις. Εάν η έξη της αρετής γίνει μια ποιότητα της ψυχής σου, θα είναι πολύ δύσκολο να φύγει από εκεί, θα είναι εξασφαλισμένη. Ο λόγος: από τη μία όντως η αρετή και η ψυχή συγγενεύουν, από την άλλη θα έχεις τη βοήθεια του Θεού. Το βλέπεις: η ανδρεία και η φρόνηση, η σωφροσύνη και δικαιοσύνη, δύσκολα φεύγουν από την ψυχή, γιατί είναι έξεις της και ποιότητες και ενέργειες που έχουν εισδύσει στο βάθος της. Εάν τα πάθη της κακίας, που δεν είναι κάτι έμφυτο στον άνθρωπο, γίνονται με την έξη σε αυτές δυσμετάβλητα, πόσο μάλλον η αρετή που φυτεύτηκε μέσα μας από τον Δημιουργό;

Μτφρ. Ν. Καλομπάτσος

Ο Ιωάννης ο Δαμασκηνός γνώριζε την αριστοτελική φιλοσοφική παράδοση. Να εντοπίσετε πέντε (5) διαφορετικά σημεία του παράλληλου κειμένου, όπου αποδεικνύεται η γνώση του Ιωάννη του Δαμασκηνού σχετικά με την ηθική διδασκαλία του Αριστοτέλη.

Μονάδες 10

B3. Να ταξινομήσετε τα ακόλουθα γεγονότα στην κατάλληλη χρονική σειρά ξεκινώντας από το παλαιότερο χρονικά (ένδειξη 1) και καταλήγοντας στο νεότερο χρονικά (ένδειξη 5):

- α. Ο Πλάτων πραγματοποίησε το πρώτο ταξίδι του στη Σικελία.
- β. Ο Αριστοτέλης ανέλαβε την εκπαίδευση του Μεγάλου Αλεξάνδρου.
- γ. Ο Πλάτων ίδρυσε την Ακαδημία.
- δ. Ο Σωκράτης καταδικάστηκε σε θάνατο από τους Αθηναίους.
- ε. Ο Αριστοτέλης πέθανε στη Χαλκίδα.

1 -	2 -	3 -	4 -	5 -
-----	-----	-----	-----	-----

Μονάδες 10

B4. Να επιλέξετε από τη στήλη Β για καθεμία αρχαιοελληνική λέξη ή φράση της στήλης Α την **ορθή σημασία** της σύμφωνα με το αρχαίο διδαγμένο κείμενο:

A	B
1. ἔθος	α. έθιμο β. συνήθεια
2. άγαθοί	α. ενάρετοι β. καλοσυνάτοι
3. δυνάμεις	α. δυνατότητες β. εξουσίες
4. μανθάνομεν	α. καταλαβαίνουμε β. γνωρίζουμε
5. σώφρονες	α. έξυπνοι β. συνετοί

Μονάδες 10

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

α.

1-Λ: *καὶ τὸ μὲν βούλημα παντὸς νομοθέτου τοῦτ' ἐστίν, ὅσοι δὲ μὴ εὖ αὐτὸ ποιοῦσιν ἁμαρτάνουσιν, καὶ διαφέρει τούτῳ πολιτεία πολιτείας ἀγαθὴ φαύλης*

2-Λ: *Ἔτι ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ διὰ τῶν αὐτῶν καὶ γίνεται πᾶσα ἀρετὴ καὶ φθείρεται*

3-Σ: *Καὶ ἐνὶ δὴ λόγῳ ἐκ τῶν ὁμοίων ἐνεργειῶν αἱ ἕξεις γίνονται.*

β.

Το **ὁμοίως** στη δεύτερη παράγραφο του κειμένου αναφοράς αναφέρεται στα ισχύοντα στο πεδίο των πράξεων (συναλλαγμάτων). Ανάμεσα, δηλαδή, στο πεδίο των παθῶν (φόβος, ἐπιθυμία και ὀργή) και το πεδίο των συναλλαγών, σχέσεων μέσα στην πόλη ο Αριστοτέλης εντοπίζει ως σημαντική ομοιότητα ότι ο ηθικός χαρακτήρας εμπεδώνεται με την εφαρμογή και επανάληψη πράξεων με ίδιο ηθικό πρόσημο.

B1.

Από την παρουσίαση των επιχειρημάτων στο αρχαίο διδαγμένο κείμενο συνάγεται στο τέλος η διαπίστωση ότι οι εθισμοί κατά τη διάρκεια της νεανικής ηλικίας διαδραματίζουν ρόλο καθοριστικό στη διαμόρφωση του χαρακτήρα (*μᾶλλον δὲ τὸ πᾶν*). Μέσα από διαδοχικούς συλλογισμούς και παραδείγματα ο φιλόσοφος καταδεικνύει ότι η ηθική αρετή δεν είναι ἐμφυτη συμπεραίνοντας ότι από την επανάληψη ὁμοίων ενεργειῶν δημιουργούνται παγιωμένες συμπεριφορές ως μόνιμα γνωρίσματα του χαρακτήρα (*ἕξεις*). Ως προς την επίτευξη αυτού του αποτελέσματος ο Αριστοτέλης επισημαίνει με ἐμφαση τον παράγοντα της νεανικής ηλικίας (*εὐθύς ἐκ νέων ἐθίζεσθαι*). Από τη νεανική ηλικία και τους εθισμούς που αποκτά ο άνθρωπος σε αυτή καθορίζεται σύμφωνα με τον Αριστοτέλη η μετέπειτα εξέλιξη του νέου. Χαρακτηριστική είναι εδώ η κλιμάκωση με την οποία παρουσιάζει ο φιλόσοφος τη σκέψη του: *οὐ μικρὸν οὖν διαφέρει... ἀλλὰ πάμπλου, μᾶλλον δὲ τὸ πᾶν*.

Παρόλο που ο λόγος του Αριστοτέλη είναι γενικά λιτός, στην τελευταία περίοδο του κειμένου («οὐ μικρὸν οὖν ... μᾶλλον δὲ τὸ πᾶν») επιλέγει να συσσωρεύσει μια σειρά εκφραστικών μέσων (σχήματα επιδιόρθωσης, λιτότητας, υπερβολής), προκειμένου να καταδείξει την εξαιρετικά μεγάλη σημασία του εθισμού στην ηθική διαπαιδαγώγηση των παιδιών. Ακολουθώντας το παράδειγμα του Πλάτωνα τονίζει τη μεγάλη σημασία που έχει η παιδεία και η αγωγή, τόσο για την ιδιωτική όσο και για τη δημόσια ζωή του νέου. Τη σημασία που έχει η αγωγή και η παιδεία ο Αριστοτέλης την τονίζει με κάθε ευκαιρία στα *Ηθικά Νικομάχεια*.

Το φυσικό, οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον του παιδιού παίζει καθοριστικό ρόλο στη σωματική, συναισθηματική, ψυχική και πνευματική ανάπτυξή του. Επιπλέον, επειδή η διαδικασία αυτή απαιτεί πολύ χρόνο, κρίνεται σωστό να ξεκινήσει όσο γίνεται πιο νωρίς. Οι παιδαγωγικές αυτές αντιλήψεις συμφωνούν με τις σύγχρονες και φαίνεται ότι έπαιξαν και παίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της σύγχρονης αντίληψης για την αγωγή. [287 λέξεις]

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Ιωάννης Δαμασκηνός, *Βαρλαάμ και Ἰωάσαφ*, 290-292

Ο Ιωάννης ο Δαμασκηνός στο απόσπασμα από το αγιολογικό μυθιστόρημα *Βαρλαάμ και Ἰωάσαφ* προτρέπει τον αναγνώστη του να ακολουθήσει μια στάση ζωής ασκητική, αφιερωμένη στην άσκηση της αρετής. Από το κείμενό του προκύπτει ότι γνωρίζει την ηθική διδασκαλία του Αριστοτέλη. Πρώτον, προτρέπει τον αναγνώστη του στην απόκτηση των ηθικών αρετών μέσα από τον εθισμό (*ἐθίζε τον εαυτό σου στις αρετές. Απόκτησε την ἑξη να τις ασκείς*) και την άσκηση. Παρόμοια ο Αριστοτέλης έχει διαπιστώσει σε σχέση με την πρακτική των νομοθετών ότι «*ἐθίζοντες ποιοῦσιν ἀγαθοὺς*». Δεύτερον, συνδέει την ἑξη της αρετής με την ψυχή του ανθρώπου (*εάν η ἑξη της αρετής γίνει μια ποιότητα της ψυχής σου*), επειδή «*η αρετή και η ψυχή συγγενεύουν*». Τρίτον, η παρατήρηση του Ιωάννη Δαμασκηνού ότι «*η ανδρεία και η φρόνηση, η σωφροσύνη και δικαιοσύνη, δύσκολα φεύγουν από την ψυχή*», παρότι συγχέει διανοητικές και ηθικές αρετές, θα μπορούσε να αναχθεί στη διδασκαλία του Αριστοτέλη για τη δικαιοσύνη (*πράττοντες ... γινόμεθα οἱ μὲν δίκαιοι οἱ δὲ ἄδικοι*) και την ανδρεία (*πράττοντες ... γινόμεθα ... οἱ μὲν ἀνδρεῖοι οἱ δὲ δειλοί*). Τέταρτον και η θεωρία για τη λειτουργία των ἑξεων ως σταθερών ιδιοτήτων της ψυχής (*γιατί είναι ἑξεις της και ποιότητες και ἐνέργειες που έχουν εισδύσει στο βάθος της*) έχει αριστοτελική προέλευση (*ἐνὶ δὴ λόγῳ ἐκ τῶν ὁμοίων ἐνεργειῶν αἱ ἑξεις γίνονται*). Πέμπτον, ο Ιωάννης Δ. συμμερίζεται την άποψη του Αριστοτέλη ότι η αρετή και η κακία δεν είναι κάτι ἔμφυτο στον άνθρωπο (*τα πάθη της κακίας, που δεν είναι κάτι ἔμφυτο στον άνθρωπο*). Παρομοίως και η θεωρία των παθών σε σχέση με τις αρετές (*Ὅμοίως δὲ καὶ τὰ περὶ τὰς ἐπιθυμίας ἔχει καὶ τὰ περὶ τὰς ὀργάς*) έχει αριστοτελική προέλευση.

Συνοπτικά, ο Ιωάννης Δ. αξιοποιεί στο αγιολογικό του μυθιστόρημα στοιχεία από την ηθική διδασκαλία του Αριστοτέλη, όπως τη θέση ότι η αρετή δεν είναι ἔμφυτη, ότι αποκτάται με τη διαδικασία του εθισμού και της άσκησης, αποκτά ενεργητική μορφή και καθίσταται μόνιμο χαρακτηριστικό (*ἑξεις*) της ανθρώπινης ψυχής η οποία θεωρείται δεκτική στην άσκηση της αρετής. [328 λέξεις]

B3. 1-δ, 2-α, 3-γ, 4-β, 5-ε

B4. 1-β, 2-α, 3-α, 4-β, 5-β

ΘΕΜΑ 47ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Ἀριστοτέλης, Ἠθικὰ Νικομάχεια, 1103a.26-1103.b12

Ἔτι ὅσα μὲν φύσει ἡμῖν παραγίνεται, τὰς δυνάμεις τούτων πρότερον κομιζόμεθα, ὕστερον δὲ τὰς ἐνεργείας ἀποδίδομεν (ὅπερ ἐπὶ τῶν αἰσθήσεων δῆλον· οὐ γὰρ ἐκ τοῦ πολλάκις ἰδεῖν ἢ πολλάκις ἀκοῦσαι τὰς αἰσθήσεις ἐλάβομεν, ἀλλ' ἀνάπαλιν ἔχοντες ἐχρησάμεθα, οὐ χρῆσάμενοι ἔσχομεν)· τὰς δ' ἀρετὰς λαμβάνομεν ἐνεργήσαντες πρότερον, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν· ἃ γὰρ δεῖ μαθόντας ποιεῖν, ταῦτα ποιοῦντες μανθάνομεν, οἷον οἰκοδομοῦντες οἰκοδόμοι γίνονται καὶ κιθαρίζοντες κιθαρισταί· οὕτω δὴ καὶ τὰ μὲν δίκαια πράττοντες δίκαιοι γινόμεθα, τὰ δὲ σώφρονα σώφρονες, τὰ δ' ἀνδρεῖα ἀνδρεῖοι.

Μαρτυρεῖ δὲ καὶ τὸ γινόμενον ἐν ταῖς πόλεσιν· οἱ γὰρ νομοθέται τοὺς πολίτας ἐθίζοντες ποιοῦσιν ἀγαθοὺς, καὶ τὸ μὲν βούλημα παντὸς νομοθέτου τοῦτ' ἐστίν, ὅσοι δὲ μὴ εὖ αὐτὸ ποιοῦσιν ἀμαρτάνουσιν, καὶ διαφέρει τούτῳ πολιτεία πολιτείας ἀγαθὴ φαύλης. Ἔτι ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ διὰ τῶν αὐτῶν καὶ γίνεται πᾶσα ἀρετὴ καὶ φθείρεται, ὁμοίως δὲ καὶ τέχνη· ἐκ γὰρ τοῦ κιθαρίζειν καὶ οἱ ἀγαθοὶ καὶ κακοὶ γίνονται κιθαρισταί. Ἀνάλογον δὲ καὶ οἰκοδόμοι καὶ οἱ λοιποὶ πάντες· ἐκ μὲν γὰρ τοῦ εὖ οἰκοδομεῖν ἀγαθοὶ οἰκοδόμοι ἔσσονται, ἐκ δὲ τοῦ κακῶς κακοί. Εἰ γὰρ μὴ οὕτως εἶχεν, οὐδὲν ἂν ἔδει τοῦ διδάξοντος, ἀλλὰ πάντες ἂν ἐγίνοντο ἀγαθοὶ ἢ κακοί.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

A1. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «**Σωστό**», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «**Λάθος**», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο (μονάδες 5) και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις **λέξεις/φράσεις** του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν (μονάδες 5):

1. Για να δούμε με τα μάτια μας, η φύση μας εξασφαλίζει πρώτα την αντίστοιχη δυνατότητα.
2. Ο τρόπος απόκτησης μίας τέχνης είναι τελείως διαφορετικός από τον τρόπο απόκτησης μία αρετής.
3. Όλοι οι νομοθέτες επιτυγχάνουν να κάνουν τους πολίτες ηθικά ενάρετους.
4. Κατά τον Αριστοτέλη δεν υπάρχουν κακά πολιτεύματα, αλλά καλά και λιγότερο καλά ως προς την ηθική άσκηση των πολιτών.
5. Ο Αριστοτέλης υποστηρίζει ότι οι άνθρωποι διακρίνονται σε καλούς ή κακούς εκ γενετής.

Μονάδες 10

B1. Σύμφωνα με τη διδασκαλία του Αριστοτέλη οι αρετές δεν είναι ούτε έμφυτες ούτε ενάντιες στην ανθρώπινη φύση. Αξιοποιώντας στοιχεία από το αρχαίο διδαγμένο κείμενο να εξηγήσετε πώς ο άνθρωπος φτάνει στην τελειοποίηση των ηθικών αρετών.

Μονάδες 10

B2.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Ξενοφών, Αγησίλαος, 1.1-3

Στο έργο αυτό ο Ξενοφών εγκωμιάζει τον Σπαρτιάτη βασιλιά Αγησίλαο τον Β΄, που βασίλευσε από το 399 έως το 360 π.Χ.

Γνωρίζω βέβαια πως είναι δύσκολο πράγμα να γράψει κανείς επαινετικό λόγο, που να ανταποκρίνεται στην αξία της αρετής και της δόξας του Αγησιλάου, ωστόσο πρέπει να το επιχειρήσω. Γιατί δεν θα ήταν δίκαιο ένας άνθρωπος, αν υπήρξε τέλειος, να μην αξιωθεί γι' αυτόν το λόγο έστω και κατώτερους επαίνους. Σχετικά λοιπόν με την ευγενική του καταγωγή τι πιο σημαντικό και όμορφο θα μπορούσε να πει κανείς από το ότι ακόμη και σήμερα θυμούνται αναφέροντας ονομαστικά τους προγόνους του με ποια σειρά κατάγεται από τη γενιά του Ηρακλή, όταν μάλιστα αυτοί δεν ήταν απλοί πολίτες, αλλά βασιλιάδες απόγονοι βασιλιάδων; Δεν μπορεί όμως να τους κατηγορήσει κανείς ούτε και γι' αυτό, ότι δηλαδή είναι μεν βασιλιάδες, αλλά δεν έχουν σημαντική πόλη. Αλλά όπως η γενιά τους είναι η πιο τιμημένη στην πατρίδα τους, έτσι και η πόλη τους είναι η πιο ένδοξη στην Ελλάδα.

Μτφρ. Π. Βλαχάκος & Γ.Α. Ράπτης

Αφού μελετήσετε το παραπάνω παράλληλο κείμενο κι αντλώντας στοιχεία από το αρχαίο διδαγμένο κείμενο, να εξηγήσετε τη διαφοροποίηση της αριστοτελικής αντίληψης περί αρετής σε σχέση με όσα αναφέρει ο Ξενοφών.

Μονάδες 10

B3. Να χαρακτηρίσετε τις παρακάτω διατυπώσεις ως **Σωστές (Σ)** ή **Λανθασμένες (Λ)**:

- α. Για την αγωγή του Αλέξανδρου ο Αριστοτέλης χρησιμοποίησε κατά κύριο λόγο τα ομηρικά έπη.
- β. Όταν ο Αριστοτέλης επέστρεψε από τη Μακεδονία στην Αθήνα μετά το 335 π.Χ., συνέχισε να διδάσκει στην Ακαδημία.

- γ. Στο Α' βιβλίο των *Ἠθικῶν Νικομαχείων* ο Αριστοτέλης ασχολείται με τη φύση και το περιεχόμενο της *εὐδαιμονίας*.
- δ. Το *λόγον ἔχον* μέρος της ψυχής σχετίζεται με τις διανοητικές και ηθικές αρετές.
- ε. Στα *Πολιτικά* η πόλις-κράτος είναι μία κοινότητα που την αποτελούν κυβερνώντες και κυβερνώμενοι.

Μονάδες 10

B4. Να συμπληρώσετε τις παρακάτω περιόδους λόγου της Νέας Ελληνικής με **ομόρριζα** (απλά ή σύνθετα) του ρήματος **κομιζόμεθα**, ώστε να ολοκληρωθεί ορθά το νόημά τους:

- Η των σκουπιδιών γίνεται συνήθως κατά τις πρωινές ώρες, για να μη προκαλούνται κυκλοφοριακά προβλήματα.
- Μετά το τροχαίο ατύχημα οι τραυματίες στο πλησιέστερο νοσοκομείο.
- Η της ελιάς γίνεται συνήθως τον Νοέμβριο στις περισσότερες περιοχές της Ελλάδας.
- Για να πάρουμε το δάνειο, πρέπει να πολλά έγγραφα από διάφορες δημόσιες υπηρεσίες.
- Είναι η τρίτη που έχω κάνει μέσα στον χρόνο! Δεν αντέχω να ψάχνω ξανά για σπίτι!

Μονάδες 10

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

1-Σ: οὐ γὰρ ἐκ τοῦ πολλάκις ἰδεῖν ἢ πολλάκις ἀκοῦσαι τὰς αἰσθήσεις ἐλάβομεν, ἀλλ' ἀνάπαλιν ἔχοντες ἐχρησάμεθα, οὐ χρησάμενοι ἔσχομεν

2-Λ: τὰς δ' ἀρετὰς λαμβάνομεν ἐνεργήσαντες πρότερον, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν

3-Λ: ὅσοι δὲ μὴ εὔ αὐτὸ ποιοῦσιν ἀμαρτάνουσιν

4-Σ: καὶ διαφέρει τούτῳ πολιτεία πολιτείας ἀγαθὴ φαύλης

5-Λ: ἀλλὰ πάντες ἂν ἐγίνοντο ἀγαθοὶ ἢ κακοί

B1.

Κατὰ τον φιλόσοφο, η άσκηση της αρετής είναι δυνατότητα και όχι χαρακτηριστικό, δοσμένο στον άνθρωπο από τη φύση. Ο ίδιος ο άνθρωπος είναι ο μόνος υπεύθυνος για το αν θα φτάσει στην αρετή, βελτιώνοντας αδιάλειπτα τη συμπεριφορά του, διαμορφώνοντας τον χαρακτήρα του, το ήθος του. Για να ενισχύσει τη θέση του αυτή ο Αριστοτέλης εισάγει το χαρακτηριστικό ζεύγος της φιλοσοφικής σκέψης του «δυνάμει και ἐνεργεία», στο οποίο στηρίζει το επιχείρημά του. Κατ' αντίστοιχο τρόπο η φύση παρέχει στον άνθρωπο τη δυνατότητα να επιλέξει και να επιδιώξει με άσκηση και προσωπικό αγώνα την κατάκτηση της ηθικής αρετής. Αυτό σημαίνει πως ο φιλόσοφος αναγνωρίζει την ελεύθερη προαίρεση, η οποία θα καθορίσει αν τελικά ο άνθρωπος θα οδηγηθεί στην ηθική αρετή.

Ειδικότερα, ο Αριστοτέλης επισημαίνει πως οι πολίτες γίνονται αγαθοί μέσω της άσκησης σε συγκεκριμένους τρόπους συμπεριφοράς με τη βοήθεια των νόμων που συντάσσουν οι νομοθέτες γι' αυτό το σκοπό. Επιπλέον, διατυπώνει τη θέση ότι η αντίθετη ιδιότητα της αρετής, η κακία είναι επίσης αποτέλεσμα της άσκησης (= ἔθους) π.χ. ο κακός κιθαριστής, ο κακός οικοδόμος αποδεικνύοντας ότι η αρετή είναι προϊόν εθισμού και η ποιότητά της εξαρτάται από την ποιότητα του εθισμού που την προκαλεί. Έτσι, για συγκεκριμένους λόγους και με την κατάλληλη άσκηση οι άνθρωποι κατακτούν την αρετή και ακριβώς για τους αντίθετους λόγους και με την ακατάλληλη άσκηση η αρετή εκφυλίζεται. Ο Αριστοτέλης εννοεί μάλλον μια διαδικασία «δόμησης» και «αποδόμησης» της αρετής ενισχύοντας τη θέση του για τον επίκτητο χαρακτήρα της. Τέλος, μ' έναν υποθετικό λόγο σε αρνητική-αποφατική διατύπωση (Εἰ γὰρ μὴ οὕτως εἶχεν, οὐδὲν ἂν ἔδει τοῦ διδάξοντος, ἀλλὰ πάντες ἂν ἐγίνοντο ἀγαθοὶ ἢ κακοί.) προσπαθεί ο Αριστοτέλης να επισημάνει πιο έντονα τον ρόλο της άσκησης, αλλά και του δασκάλου, στη διεργασία με την οποία συντελείται η ηθική διαμόρφωση. Ο δάσκαλος διαμορφώνει το πλαίσιο άσκησης, εθισμού για τον ασκούμενο προς την ηθική

αρετή, όπως ο νομοθέτης δίνει τις κατευθυντήριες γραμμές μέσω των νόμων. Διδασκαλία, επομένως, δεν σημαίνει απλώς μετάδοση κάποιων θεωρητικών γνώσεων, αλλά κυρίως καθοδήγηση του μαθητή στην επανάληψη συγκεκριμένων τρόπων συμπεριφοράς, μέχρι αυτοί να αποτελέσουν μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα του. [342 λέξεις]

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Ξενοφών, Αγησίλαος, 1.1-3

Οι ηθικές αρετές για τον Αριστοτέλη είναι αποτέλεσμα του έθνους, της συστηματικής δηλαδή επανάληψης ενός ορισμένου τρόπου συμπεριφοράς, η οποία δεν πρέπει να νοηθεί μηχανικά. Υπάρχει μέσα μας η ικανότητα να αποκτήσουμε τις αρετές, αλλά αυτή η ικανότητα πρέπει να αναπτυχθεί με την πρακτική δια του έθνους. Αποτέλεσμα της αριστοτελικής αντίληψης περί ηθικής αρετής είναι να προϋποτίθεται σε απόλυτο βαθμό η θέληση του ατόμου να «εθισθεί» σιγά σιγά σ' έναν ορισμένο τρόπο συμπεριφοράς. Η ηθική, επομένως, κατά τον Αριστοτέλη μετακινείται από τον θεωρητικό λόγο στην πράξη, αφού «άγαθος» (φορέας της αρετής) γίνεται όποιος έχει θέληση και επιμονή για άσκηση. Η θέση του αυτή αποτελεί απόρριψη της αριστοκρατικής διδασκαλίας ότι η αρετή είναι αποκλειστικά δώρο της φύσης.

Στο παράλληλο κείμενο του Ξενοφώντα, στο οποίο εξυμνούνται οι αρετές του Αγησίλαου, ενός χαρισματικού ηγέτη κατά τον ιστορικό, αποτυπώνεται ακριβώς η παλαιότερη αριστοκρατική αντίληψη περί αρετής: ο Αγησίλαος έχει αρετή και δόξα που ανταποκρίνεται στην ευγενική του καταγωγή. Είναι αναμενόμενα τα ευγενικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς του, από τη στιγμή που η γενιά του κρατά από τη γενιά του Ηρακλή (*Σχετικά λοιπόν με την ευγενική του καταγωγή τι πιο σημαντικό και όμορφο... αλλά βασιλιάδες απόγονοι βασιλιάδων*). Μάλιστα για τον ιστορικό η ένδοξη καταγωγή είναι σημαντική προϋπόθεση για την ανάπτυξη και την καλή πορεία της πόλης, της οποίας ηγέτης είναι κάποιος με τιμημένους προγόνους. (*Αλλά όπως η γενιά τους είναι η πιο τιμημένη... πιο ένδοξη στην Ελλάδα*). Η ηθική αρετή είναι κάτι που δεν μπορεί να κατακτηθεί από όλους τους ανθρώπους, αλλά δίνεται σε κάθε άνθρωπο από τη γέννησή του και είναι προνόμιο των ευγενών, αυτών οι οποίοι έχουν αριστοκρατική καταγωγή (*ἄριστοι*). Αντίθετα, κατά τον Αριστοτέλη, όλοι οι ελεύθεροι πολίτες της πόλης-κράτους μπορούν να γίνουν ενάρετοι, αλλά χρειάζεται η επαναλαμβανόμενη και επίμονη άσκησή τους στα έργα της αρετής. [291 λέξεις]

B3. α-Σ, β-Λ, γ-Λ, δ-Λ, ε-Σ

B4. αποκομιδή, διακομίστηκαν, συγκομιδή, προσκομίσουμε, μετακόμιση

ΘΕΜΑ 48ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Ἀριστοτέλης, Ἠθικά Νικομάχεια, Β1, 4-6, 1103a 26-1103b 12

Ἔτι ὅσα μὲν φύσει ἡμῖν παραγίνεται, τὰς δυνάμεις τούτων πρότερον κομιζόμεθα, ὕστερον δὲ τὰς ἐνεργείας ἀποδίδομεν (ὅπερ ἐπὶ τῶν αἰσθήσεων δῆλον· οὐ γὰρ ἐκ τοῦ πολλάκις ἰδεῖν ἢ πολλάκις ἀκοῦσαι τὰς αἰσθήσεις ἐλάβομεν, ἀλλ' ἀνάπαλιν ἔχοντες ἐχρησάμεθα, οὐ χρῆσάμενοι ἔσχομεν)· τὰς δ' ἀρετὰς λαμβάνομεν ἐνεργήσαντες πρότερον, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν· ἃ γὰρ δεῖ μαθόντας ποιεῖν, ταῦτα ποιοῦντες μανθάνομεν, οἷον οἰκοδομοῦντες οἰκοδόμοι γίνονται καὶ κιθαρίζοντες κιθαρισταί· οὕτω δὴ καὶ τὰ μὲν δίκαια πράττοντες δίκαιοι γινόμεθα, τὰ δὲ σώφρονα σώφρονες, τὰ δ' ἀνδρεῖα ἀνδρεῖοι.

Μαρτυρεῖ δὲ καὶ τὸ γινόμενον ἐν ταῖς πόλεσιν· οἱ γὰρ νομοθέται τοὺς πολίτας ἐθίζοντες ποιοῦσιν ἀγαθοὺς, καὶ τὸ μὲν βούλημα παντὸς νομοθέτου τοῦτ' ἐστίν, ὅσοι δὲ μὴ εὖ αὐτὸ ποιοῦσιν ἀμαρτάνουσιν, καὶ διαφέρει τούτῳ πολιτεία πολιτείας ἀγαθὴ φαύλης. Ἔτι ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ διὰ τῶν αὐτῶν καὶ γίνεται πᾶσα ἀρετὴ καὶ φθειρεται, ὁμοίως δὲ καὶ τέχνη· ἐκ γὰρ τοῦ κιθαρίζειν καὶ οἱ ἀγαθοὶ καὶ κακοὶ γίνονται κιθαρισταί. Ἀνάλογον δὲ καὶ οἰκοδόμοι καὶ οἱ λοιποὶ πάντες· ἐκ μὲν γὰρ τοῦ εὖ οἰκοδομεῖν ἀγαθοὶ οἰκοδόμοι ἔσσονται, ἐκ δὲ τοῦ κακῶς κακοί. Εἰ γὰρ μὴ οὕτως εἶχεν, οὐδὲν ἂν ἔδει τοῦ διδάξοντος, ἀλλὰ πάντες ἂν ἐγίνοντο ἀγαθοὶ ἢ κακοί.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ**A1.**

α. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «Σωστό», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «Λάθος», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο (μονάδες 3) και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις **λέξεις/φράσεις** του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν (μονάδες 3):

1. Αναφορικά με την πρόσκτηση των αρετών ισχύει ότι και στην περίπτωση των άλλων τεχνών.
2. Το στοιχείο που διαφοροποιεί την ενάρετη πολιτεία από τη φαύλη είναι η βούληση του νομοθέτη.
3. Ο Αριστοτέλης αποφαινεται ότι η δημιουργία και η φθορά των αρετών οφείλονται σε διαφορετικά αίτια.

β. «καὶ διαφέρει τούτῳ πολιτεία πολιτείας ἀγαθὴ φαύλης»: Σε τι αναφέρεται ο Αριστοτέλης με την αντωνυμία «τούτῳ»;

Μονάδες 10

B1. Ο Αριστοτέλης χρησιμοποιεί συχνά την αναλογία προκειμένου να τεκμηριώσει τις θέσεις τους και να γίνει πιο κατανοητός. Να εντοπίσετε και να σχολιάσετε πέντε (5) περιπτώσεις, όπου ο φιλόσοφος χρησιμοποιεί τον αναλογικό τρόπο σκέψης.

Μονάδες 10

B2.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Πλούταρχος, *Περὶ ἠθικῆς ἀρετῆς*, 443 c-d

Ο βιογράφος και φιλόσοφος Πλούταρχος (περίπου 50-120 μ.Χ.) γεννήθηκε στη Χαϊρώνεια της Βοιωτίας. Το σωζόμενο έργο του διακρίνεται στο ιστορικό-βιογραφικό μέρος και στα ονομαζόμενα «Ηθικά» συγγράμματα. Στο έργο *Περὶ ἠθικῆς ἀρετῆς*, ο Πλούταρχος πραγματεύεται την έννοια της ηθικής αρετής και αναζητά την ουσία της, ασκώντας παράλληλα κριτική στη στωική ψυχολογία.

Για τούτο σωστά και το ἦθος ονομάστηκε ἔτσι· το ἦθος, δηλαδή, για να το πούμε σχηματικά, είναι ποιότητα του αλόγου, και ονομάζεται ἔτσι γιατί το ἄλογο, πλαθόμενο από τον λόγο, αποκτά την ποιότητα τούτη και τη διαφορά από τη συνήθεια (ἔθος), αφού ο λόγος δεν επιθυμεί να εξαλείψει εντελώς το πάθος (ούτε δυνατόν είναι, άλλωστε, ούτε το καλύτερο), αλλά του επιβάλλει κάποιο ὄριο και τάξη και του εμφυτεύει τις ηθικές αρετές, οι οποίες δεν είναι ἔλλειψη πάθους αλλά συμμετρία παθῶν και μεσότητα· ο λόγος, μάλιστα, εμφυτεύει τις ηθικές αρετές διὰ της φρονήσεως, κάνοντας τη δύναμη του παθητικού ευπρεπή ἔξη. Λέγεται, εξ ἄλλου, πως η ψυχή κατέχει τα ἐξῆς τρία· δύναμη, πάθος, ἔξη. Η δύναμη είναι αφετηρία ἢ υλικό του πάθους, ὅπως, για παράδειγμα η οργιλότητα, η ντροπαλότητα, η τολμηρότητα. Το πάθος είναι ἓνα εἶδος κίνησης της δύναμης, ὅπως η οργή, το θάρρος, η ντροπή [ἢ τόλμη]. Η ἔξη, τέλος, είναι ἰσχύς και κατάσταση της δύναμης του αλόγου, που προέρχεται από τη συνήθεια και γίνεται, αφενός, κακία, αν το πάθος παιδαγωγήθηκε ἄσχημα από το λόγο, και, αφετέρου, αρετή, αν (το πάθος) παιδαγωγήθηκε σωστά.

Μτφρ. Φιλολογική Ομάδα εκδ. Κάκτος

Αφού μελετήσετε το παραπάνω παράλληλο κείμενο κι αντλώντας στοιχεία από το αρχαίο διδαγμένο κείμενο, να συγκρίνετε τις αριστοτελικές απόψεις με αυτές του Πλουτάρχου σχετικά με τη λειτουργία του έθους και του λόγου στη διαμόρφωση των αρετών.

Μονάδες 10

B3. Να χαρακτηρίσετε τις παρακάτω διατυπώσεις ως **Σωστές (Σ)** ή **Λανθασμένες (Λ)**:

- α. Ο πατέρας του Αριστοτέλη ήταν γιατρός στην αυλή του βασιλιά της Μακεδονίας Φίλιππου.
- β. Η διδασκαλία του Αριστοτέλη στην Ακαδημία και οι ιδέες του τον έφερναν συχνά αντιμέτωπο με συναδέλφους του.
- γ. Ο Αριστοτέλης συνέγραψε τα *Ἠθικὰ Νικομάχεια* στο τέλος της ζωής του στη Χαλκίδα.
- δ. Από τα μέρη της ψυχής το *ἐπιθυμητικὸν* σχετίζεται με τη διατροφή.
- ε. Στα *Πολιτικά* η πόλις-κράτος ως όλον έχει για στόχο της την *εὐδαιμονία*.

Μονάδες 10

B4. Να αντιστοιχίσετε καθεμία αρχαιοελληνική λέξη της στήλης Α με την **ετυμολογικά συγγενή** νεοελληνική λέξη της στήλης Β. Δύο λέξεις στη στήλη Β περισσεύουν.

A	B
1. <i>κομιζόμεθα</i>	α. εύχρηστος
2. <i>δῆλον</i>	β. χρίσμα
3. <i>έχρησάμεθα</i>	γ. πρωτοβουλία
4. <i>τεχνῶν</i>	δ. δήλωση
5. <i>βούλημα</i>	ε. διακομιστής
	ζ. αρχιτέκτονας
	η. βουλωμένος

Μονάδες 10

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

α.

1-Σ: τὰς δ' ἀρετὰς λαμβάνομεν ἐνεργήσαντες πρότερον, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν

2-Λ: καὶ τὸ μὲν βούλημα παντὸς νομοθέτου τοῦτ' ἐστίν... διαφέρει τούτῳ πολιτεία πολιτείας ἀγαθὴ φαύλης

3-Λ: Ἔτι ἐκ τῶν αὐτῶν ... καὶ γίνεται πᾶσα ἀρετὴ καὶ φθειρίζεται

β.

Εφόσον η διάκριση των πολιτευμάτων σε ἀγαθὰ (=ανώτερα) και φαῦλα (=κατώτερα) γίνεται με κριτήριο τη μεγαλύτερη ή μικρότερη βοήθεια που προσφέρουν στον πολίτη οι νομοθέτες για να κατακτήσει, με τη δική τους καθοδήγηση, την ἀρετὴ και συνεπώς η αποτελεσματική σύνδεση του ἔθνους με το ἥθος μέσα στο πολιτικό περιβάλλον αποτελεί το ανώτατο κριτήριο για την ποιότητα του νομοθέτη και του πολιτεύματος, η δεικτική αντωνυμία τούτῳ παραπέμπει emphaticά σε αυτό το κριτήριο.

B1.

Ο Αριστοτέλης παραθέτει εδώ επιχειρήματα, όπου μεταχειρίζεται αναλογικό τρόπο σκέψης πολύ συχνά, για να τεκμηριώσει την κεντρική θέση ότι οι ηθικές ἀρετές δεν είναι ἐμφυτες, αλλά επίκτητες ιδιότητες. Αρχικά, για να εξηγηθεί η λειτουργία του σχήματος *δυνάμει-ἐνεργεία* σε σχέση με τις ηθικές ἀρετές ο Αριστοτέλης καταφεύγει στον αναλογικό τρόπο σκέψης με το παράδειγμα της αίσθησης (*ὅπερ ἐπὶ τῶν αἰσθήσεων δῆλον*): η αίσθηση της όρασης (της ακοής) προϋπάρχει στον άνθρωπο ως δυνατότητα και με το *ὁρᾶν* (*ἀκούειν*) ενεργοποιείται. Ενδεικτικά, με την παραβολική πρόταση «ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν» δηλώνεται ότι η διαδικασία απόκτησης των ηθικών ἀρετῶν είναι ανάλογη μ' εκείνη της απόκτησης των τεχνῶν: τις αποκτούμε αφού πρώτα τις εφαρμόσουμε στην πράξη (*τὰς δ' ἀρετὰς λαμβάνομεν ἐνεργήσαντες πρότερον*). Αναλογική, επίσης, είναι και η αντιστοιχία που υπάρχει στα παραδείγματα από το πεδίο των τεχνῶν (οικοδομικής, κιθαριστικής) και των ἀρετῶν (δικαιοσύνης, σωφροσύνης, ανδρείας): *οὕτω δὲ καὶ τὰ μὲν δίκαια πράττοντες δίκαιοι γινόμεθα, τὰ δὲ σώφρονα σώφρονες, τὰ δ' ἀνδρεῖα ἀνδρεῖοι*. Ο Αριστοτέλης εννοεί προφανώς ότι με τις ἀρετές συνδέονται δύο είδη πράξεων: α) οι πράξεις άσκήσης με σκοπό την απόκτηση των ἀρετῶν (*δυνάμει κατάσταση*) και β) οι πράξεις της ἀρετῆς, αφού έχει γίνει ἔξη (μόνιμο γνώρισμα του χαρακτήρα) και αυτό αντιστοιχεί στην ενεργεία κατάσταση. Στη συνέχεια για να ενδυναμώσει τη θέση του για τον αποφασιστικό ρόλο του ἔθνους επικαλείται

τα συμβαίνοντα στις πόλεις, όπου οι νομοθέτες επιδιώκουν να κάνουν τους πολίτες ενάρετους με την άσκηση σε καλές συνήθειες. Η επιτυχία ή η αποτυχία τους εξαρτάται από τους ίδιους παράγοντες που ισχύουν αναλογικά και στην περίπτωση των επιμέρους τεχνών (*ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ διὰ τῶν αὐτῶν καὶ γίνεται πᾶσα ἀρετὴ καὶ φθίρεται, ὁμοίως δὲ καὶ τέχνη*). Ο Αριστοτέλης αναφέρεται πρώτα στις καλές τέχνες (*κιθαρίζειν, κιθαριστής*) και μετά στις χρήσιμες (*οἰκοδομεῖν, οἰκοδόμος*). Με τη χρήση του αναλογικού εμπειρικού παραδείγματος (*ἀνάλογον δὲ καὶ οἰκοδόμοι καὶ οἱ λοιποὶ πάντες*) ο Αριστοτέλης δείχνει ότι στην πράξη η ποιότητα της άσκησης και της μαθητείας προσδιορίζει την ποιότητα της επίκτητης ιδιότητας. Με τη σκέψη αυτή ο Αριστοτέλης επιχειρεί να αποδείξει ότι η ηθική αρετή προϋποθέτει τον εθισμό και η ποιότητα της ηθικής αρετής είναι ανάλογη της ποιότητας του εθισμού. [350 λέξεις]

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλούταρχος, *Περὶ ἠθικῆς ἀρετῆς*, 443 c-d

Ο Πλούταρχος στο παράλληλο κείμενο μεταχειρίζεται έννοιες της αριστοτελικής ηθικής με κάποιες διαφοροποιήσεις στη σημασία τους. Τις ηθικές αρετές ο Πλούταρχος τις προσεγγίζει μέσα από την αντίθεση λόγου-πάθους ως «*έλλειψη πάθους*» και κυρίως «*συμμετρία παθών και μεσότητα*». Για τον Πλούταρχο καθοριστικός είναι ο ρόλος του έλλογου μέρους της ψυχής καθώς «*ο λόγος, μάλιστα, εμφυτεύει τις ηθικές αρετές διὰ της φρονήσεως, κάνοντας τη δύναμη του παθητικού ευπρεπή έξη*». Φαίνεται έτσι να παρεκκλίνει από την κεντρική θέση του Αριστοτέλη στο κείμενο αναφοράς ότι η ηθική αρετή δεν είναι έμφυτη, αλλά επίκτητη ιδιότητα του χαρακτήρα (*ἥθους*). Οπωσδήποτε, ο Πλούταρχος μεταχειρίζεται τον όρο έξις με την αριστοτελική του σημασία, ως μόνιμη ιδιότητα (θετική/ευπρεπής) που ο άνθρωπος έχει αποκτήσει με τη βοήθεια της φρονήσεως. Και η ασαφής παραπομπή («*λέγεται*») ότι «*η ψυχή κατέχει τα εξής τρία: δύναμη, πάθος, έξη*» ενδέχεται να έχει αριστοτελική προέλευση. Η λέξη δύναμη ορίζεται ως «*αφετηρία ή υλικό του πάθους*» και θυμίζει την κλασική αριστοτελική αντίστιξη *δυνάμει-ένεργεία* (*ὅσα μὲν φύσει ἡμῖν παραγίνεται, τὰς δυνάμεις τούτων πρότερον κομιζόμεθα*). Ωστόσο, για τον Αριστοτέλη οι αρετές, ως έξεις, είναι ενεργήματα της ψυχής, τα οποία δια της επαναλήψεως αποκτούν συγκεκριμένη μορφή. Για τον Πλούταρχο πάλι «*η έξη, ..., είναι ισχύς και κατάσταση της δύναμης του αλόγου, που προέρχεται από τη συνήθεια*». Και οι δύο πάντως συμφωνούν ότι η έξη είναι κατάσταση πραγμάτωσης. Επιπλέον, όπως ο Αριστοτέλης επισημαίνει «*ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ διὰ τῶν αὐτῶν καὶ γίνεται πᾶσα ἀρετὴ καὶ φθίρεται*», η επανάληψη δηλαδή ενεργειών με όμοιο πρόσημο είναι συγχρόνως η αιτία και το μέσον για τη δημιουργία των ηθικών αρετών, παρόμοια και ο

Πλούταρχος θεωρεί ότι η έξη καταλήγει στη δημιουργία ή στη φθορά της αρετής εφόσον «παιδαγωγήθηκε» σωστά ή άσχημα από τον λόγο (*«γίνεται, αφενός, κακία, αν το πάθος παιδαγωγήθηκε άσχημα από το λόγο, και, αφετέρου, αρετή, αν (το πάθος) παιδαγωγήθηκε σωστά»*). Και ο Πλούταρχος συμμερίζεται προφανώς τη θέση του Αριστοτέλη ότι, αν η αρετή δεν ήταν αποτέλεσμα παιδαγωγικής διεργασίας, δεν θα υπήρχε καν ανάγκη δασκάλου (*Εί γάρ μή οὔτως εἶχεν, οὐδέν ἂν ἔδει τοῦ διδάξοντος, ἀλλὰ πάντες ἂν ἐγίνοντο ἀγαθοὶ ἢ κακοί*). Παρόλες λοιπόν τις διαφοροποιήσεις, η προσέγγιση του Πλουτάρχου σχετικά με τη λειτουργία του εθισμού και του λόγου στη διαμόρφωση των αρετών καταλήγει σε παρόμοια συμπεράσματα με τα *Ηθικά Νικομάχεια* του Αριστοτέλη. [370 λέξεις]

B3. α-Λ, β-Σ, γ-Λ, δ-Λ, ε-Σ

B4. 1-ε, 2-δ, 3-α, 4-ζ, 5-γ

ΘΕΜΑ 49ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Ἀριστοτέλης, Ἠθικὰ Νικομάχεια, Β6, 10-13-16 1106b18-28, 1106b36-1107a6

Οἷον καὶ φοβηθῆναι καὶ θαρρῆσαι καὶ ἐπιθυμῆσαι καὶ ὀργισθῆναι καὶ ἐλεῆσαι καὶ ὄλως ἡσθῆναι καὶ λυπηθῆναι ἔστι καὶ μᾶλλον καὶ ἥττον, καὶ ἀμφοτέρω οὐκ εὖ· τὸ δ' ὅτε δεῖ καὶ ἐφ' οἷς καὶ πρὸς οὓς καὶ οὗ ἔνεκα καὶ ὡς δεῖ, μέσον τε καὶ ἄριστον, ὅπερ ἐστὶ τῆς ἀρετῆς. Ὅμοίως δὲ καὶ περὶ τὰς πράξεις ἔστιν ὑπερβολὴ καὶ ἑλλειψις καὶ τὸ μέσον. Ἡ δ' ἀρετὴ περὶ πάντα καὶ πράξεις ἐστίν, ἐν οἷς ἡ μὲν ὑπερβολὴ ἀμαρτάνεται καὶ ψέγεται καὶ ἡ ἑλλειψις, τὸ δὲ μέσον ἐπαινεῖται καὶ κατορθοῦται· ταῦτα δ' ἄμφω τῆς ἀρετῆς. Μεσότης τις ἄρα ἐστὶν ἡ ἀρετὴ, στοχαστικὴ γε οὕσα τοῦ μέσου. [...]

Ἔστιν ἄρα ἡ ἀρετὴ ἕξις προαιρετικὴ, ἐν μεσότητι οὕσα τῇ πρὸς ἡμᾶς, ὠρισμένη λόγῳ καὶ ᾧ ἂν ὁ φρόνιμος ὀρίσειεν. Μεσότης δὲ δύο κακιῶν, τῆς μὲν καθ' ὑπερβολὴν τῆς δὲ κατ' ἑλλειψιν· καὶ ἔτι τῷ τὰς μὲν ἐλλείπειν τὰς δ' ὑπερβάλλειν τοῦ δέοντος ἐν τε τοῖς πάθεσι καὶ ἐν ταῖς πράξεσι, τὴν δ' ἀρετὴν τὸ μέσον καὶ εὕρισκεν καὶ αἰρεῖσθαι.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

A1.

α. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «**Σωστό**», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «**Λάθος**», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο (μονάδες 3) και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις **λέξεις/φράσεις** του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν (μονάδες 3):

1. Η συναισθηματική συμπεριφορά του ανθρώπου χαρακτηρίζεται από ποσοτικές διαβαθμίσεις.
2. Οι συνθήκες εκδήλωσης ενός συναισθήματος είναι μία από τις παραμέτρους κατά τον Αριστοτέλη που πρέπει να λαμβάνουμε υπόψη κατά την αξιολόγηση των συναισθημάτων.
3. Η ἀρετὴ ἐπιλέγεται ἐλεύθερα ἀπὸ τὸ ἄτομο καὶ ἐξαρτάται ἀπὸ τὴν ἐπίτευξη τῆς ἀντικειμενικῆς μεσότητος.

β. «**ταῦτα δ' ἄμφω τῆς ἀρετῆς**»; Σε ποιο(α) σημείο(α) του αρχαίου διδαγμένου κειμένου αναφέρεται η φράση «**ταῦτα δ' ἄμφω**»; (μονάδες 4)

Μονάδες 10

B1. Ο αριστοτελικός ορισμός της αρετής είναι τυπικός ως προς τη δομή του. Να προσδιορίσετε την έννοια γένους και την ειδοποιό διαφορά της (ηθικής) αρετής. Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας με αναφορές από το αρχαίο διδαγμένο κείμενο.

Μονάδες 10

B2.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Πλάτων, Πολιτεία, 617d-e

Η Πολιτεία τελειώνει με μια αισιόδοξη διδαχή· η ψυχή είναι αθάνατη. Ο δίκαιος επιβραβεύεται και σε αυτόν τον κόσμο, αλλά και μετά θάνατον. Αντιθέτως οι άδικοι, οι τύραννοι, οι κακούργοι τιμωρούνται σκληρά. Απόδειξη η μαρτυρία του Ηρόδου του Αρμενίου, την οποία εκθέτει ο Σωκράτης. Σύμφωνα με αυτή την μαρτυρία οι ψυχές είναι αναγκασμένες να διαλέξουν το είδος της ζωής που θα ήθελαν να ζήσουν κατά την επόμενη ενσάρκωσή τους.

Και τότε ένας προφήτης, αφού πρώτα έβαλε τις ψυχές να παραταχθούν με τάξη, πήρε έπειτα από τα γόνατα της Λάχησης κλήρους και παραδείγματα βίων κι ανεβαίνοντας σ' ένα ψηλό βήμα φώναξε: «Της κόρης Λάχησης, θυγατέρας της Ανάγκης, είναι τούτος ο λόγος. Ψυχές της μιας ημέρας, αρχίζει για το θνητό γένος άλλος ένας κύκλος με κατάληξη το θάνατο. Δεν θα σας πάρει με κλήρο κάποιος δαίμονας, θα τον διαλέξετε εσείς το δαίμονα. Οποιανού λάχει ο πρώτος κλήρος, αυτός πρώτος να διαλέξει τη ζωή που αναγκαστικά θα ζήσει. Δεν έχει δεσπότη η αρετή· ανάλογα αν την τιμάει κανείς ή την περιφρονεί, θα 'ναι και πιο μεγάλο ή πιο μικρό το μερτικό του επάνω της. Η ευθύνη είναι αυτουνού που διαλέγει· ο θεός δεν έχει ενοχή».

Μτφρ. Ν.Μ. Σκουτερόπουλος

Αφού μελετήσετε το παραπάνω παράλληλο κείμενο από την Πολιτεία του Πλάτωνα και το αρχαίο διδαγμένο κείμενο από τα Ηθικά Νικομάχεια του Αριστοτέλη να απαντήσετε στο εξής ερώτημα: Ποια κοινή αντίληψη αναδεικνύεται στα δύο κείμενα αναφορικά με την ανθρώπινη ευθύνη στη διαμόρφωση της ηθικής του συμπεριφοράς;

Μονάδες 10

B3. Να αντιστοιχίσετε καθεμία από τις φράσεις της στήλης Α του παρακάτω πίνακα με μία φράση από τη στήλη Β που συμπληρώνει ορθά το νόημά της.

A	B
	α. τη φιλοσοφία.

1. Ο Αριστοτέλης είχε την ευκαιρία να γνωρίσει κοντά στον πατέρα του	β. την ιατρική επιστήμη.
	γ. τη στρατιωτική τέχνη.
2. Όταν πέθανε ο Αλέξανδρος στα 323 π.Χ., ο Αριστοτέλης	α. επέστρεψε στην Αθήνα.
	β. έφυγε για δεύτερη φορά από την Αθήνα.
	γ. επέστρεψε στα Στάγειρα.
3. Ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι η ευδαιμονία	α. είναι ενέργεια.
	β. είναι κατάσταση.
	γ. είναι καλή τύχη και δεν σχετίζεται με τις ανθρώπινες ικανότητες.
4. Η αποφθεγματική φράση «Εὐδαιμονία ψυχῆς καὶ κακοδαιμονία» διατυπώθηκε από τον	α. Αριστοτέλη.
	β. Ηράκλειτο.
	γ. Δημόκριτο.
5. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη το ἄλογον μέρος της ψυχής	α. έχει σχέση με την αύξηση του ανθρώπινου οργανισμού και τη διατροφή.
	β. ταυτίζεται με το ἐπιθυμητικόν.
	γ. έχει σχέση με την αρετή.

Μονάδες 10

B4. Για καθεμία από τις παρακάτω λέξεις του αρχαίου διδαγμένου κειμένου, να γράψετε ένα **ομόρριζο ουσιαστικό** της Νέας Ελληνικής, απλό ή σύνθετο: **ἐπιθυμῆσαι, δεῖ, ὁμοίως, κατορθοῦται, προαιρετική.**

Μονάδες 10

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

α.

1-Σ: *Οἶον καὶ φοβηθῆναι καὶ θαρρῆσαι καὶ ἐπιθυμῆσαι καὶ ὀργισθῆναι καὶ ἐλεῆσαι καὶ ὅλως ἡσθῆναι καὶ λυπηθῆναι ἔστι καὶ μᾶλλον καὶ ἥττον*

2-Σ: *τὸ δ' ὅτε δεῖ καὶ ἐφ' οἷς καὶ πρὸς οὓς καὶ οὗ ἔνεκα καὶ ὥς δεῖ, μέσον τε καὶ ἄριστον*

3-Λ: *Ἔστιν ἄρα ἡ ἀρετὴ ἕξις προαιρετικὴ, ἐν μεσότητι οὕσα τῇ πρὸς ἡμᾶς*

β. Το **ταῦτα δ' ἄμφω** αναφέρεται στο εξής χωρίο: *τὸ δὲ μέσον ἐπαινεῖται καὶ κατορθοῦται.*

B1.

Ο αριστοτελικός ορισμός παρουσιάζει τυπικότητα ως προς τη δομή του. Συγκεκριμένα, μετά το συνδετικό ρήμα (*ἔστιν*) που ο φιλόσοφος χρησιμοποιεί στους ορισμούς του και την οριστέα έννοια (*ἡ ἀρετὴ*) ακολουθεῖ το γένος της, καθώς αυτή χαρακτηρίζεται ως ἕξις προαιρετική (*ἕξις προαιρετικὴ*). Ἐτσι, γενικά, ἕξις είναι να βρίσκεται ένας άνθρωπος ὑστερα από άσκηση (*ἔθoς*) σε μια διαρκή κατάσταση, σε μια κατάσταση τέτοια ώστε το άτομο να ενεργεῖ με ένα μόνιμο και σταθερό τρόπο. Επιπλέον, πρέπει αυτή να χαρακτηρίζεται από *προαίρεσιν*. Είναι το πιο χαρακτηριστικό γνώρισμα της αρετής, είναι η εκλογή, ὑστερα από ώριμη σκέψη ενός πράγματος που επιθυμώ ανάμεσα από δύο ή περισσότερα πράγματα που έχω στην εξουσία μου και που είναι προσιτά σε μένα, με την απόφαση και διάθεση να προχωρήσω στην πράξη. Η *προαίρεσις* είναι ο πυρήνας της ηθικής πράξης, η βάση της αρετής. Αυτό σημαίνει ότι ο Αριστοτέλης στην ηθική δέχεται την ελευθερία της βουλήσης. Στο πλαίσιο της ηθικής διδασκαλίας του Αριστοτέλη ανατίθεται καθοριστικός ρόλος στην προαίρεση. Ο λόγος είναι ότι αποτελεί ελεύθερη και συνειδητή επιλογή του ενός ή του άλλου τρόπου ζωής, επιλογή που οδηγεί σε συγκεκριμένες αποφάσεις σε κάθε μία επιμέρους περίπτωση.

Στη συνέχεια, αναφέρεται η ειδοποιός διαφορά της αρετής και τα στοιχεία που τη διαφοροποιούν από τις υπόλοιπες ἕξεις. Συγκεκριμένα, η αρετή είναι *μεσότης* με κριτήριο εμάς, υποκειμενική μεσότητα *πρὸς ἡμᾶς* όχι *κατ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα*. Η «υποκειμενική» αυτή μεσότητα φαίνεται ότι μπορεί να οδηγήσει στην αυθαιρεσία και στην εύκολη λύση του συμβιβασμού· ο Αριστοτέλης, όμως, καθορίζει εκείνα τα κριτήρια ορθότητάς της, ώστε να αντικειμενικοποιείται ως έναν βαθμό. Ο ορισμός της ηθικής αρετής περιέχει επιπλέον την αναφορά σε μια αρετή του νου (διανοητική). Για να είναι ηθικά ενάρετος, πρέπει είτε να διαθέτει ο ίδιος φρόνηση, είτε να ακολουθεῖ το παράδειγμα ενός φρόνιμου ανθρώπου. Η

έννοια του ορθού λόγου είναι ο ακρογωνιαίος λίθος της: αριστοτελικής ηθικής· είναι μια διανοητική ποιότητα, η ικανότητα να βλέπουμε σωστά τα πράγματα, δεν έχει τίποτε μυστηριώδες, αλλά είναι κάτι έμφυτο (λογική έχουν όλοι οι άνθρωποι), που καλλιεργούμενο με την αγωγή, γίνεται τελικά, καρπός της εμπειρίας και της σοφίας. [337 λέξεις]

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, Πολιτεία, 617d-e

Η έννοια του επιμερισμού της ευθύνης στο θεϊκό στοιχείο ή στον άνθρωπο για όσα διαδραματίζονται, είναι ζήτημα που εμφανίζεται συχνά στην αρχαιοελληνική γραμματεία. Στο παράλληλο κείμενο από την *Πολιτεία* η αναφορά στην ανθρώπινη ευθύνη είναι σαφής. Οι ανθρώπινες ψυχές είναι αναγκασμένες να διαλέξουν το είδος της ζωής που θα ήθελαν να ζήσουν κατά την επόμενη ενσάρκωσή τους. Η επιλογή είναι δική τους και ανάλογο είναι και το βάρος της ευθύνης της. Η αρετή χαρακτηρίζεται ακηδεμόνευτη, χωρίς δεσπότη θέλοντας να δηλώσει την απουσία παρέμβασης του θεϊκού στοιχείου. Ο θεός δεν κατευθύνει στην αρετή, άρα και στον βίο που θα επιλεγεί από τον κάθε άνθρωπο. Η ευθύνη είναι αυτού που διαλέγει, όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται.

Στο ίδιο πλαίσιο, στα *Ηθικά Νικομάχεια*, τόσο η φύση των ηθικών αρετών (λόγον ἔχον καὶ ἄλογον ἔχον μέρος της ψυχής), όσο και ο τρόπος απόκτησής τους (ἔθει) καθορίζουν την ανθρώπινη ευθύνη ως τον κύριο παράγοντα για την απόκτηση αρετών και της συνακόλουθης ευδαιμονίας. Στον ορισμό της αρετής η ευθύνη του ανθρώπου για τις επιλογές τους είναι εμφανής. Η αρετή χαρακτηρίζεται ως ἔξη προαιρετική. Είναι η εκλογή, ὕστερα από ὠριμη σκέψη, ενός πράγματος που επιθυμώ ανάμεσα από δύο ή περισσότερα πράγματα που έχω στην εξουσία μου και που είναι προσιτά σε μένα με την απόφαση και διάθεση να προχωρήσω στην πράξη. Η *προαίρεσις* είναι ο πυρήνας της ηθικής πράξης, η βάση της αρετής. Αυτό σημαίνει ότι ο Αριστοτέλης στην ηθική δέχεται την ελευθερία της βούλησης, άρα και την ανθρώπινη ευθύνη. Επίσης, η αρετή στηρίζεται στον λόγο, τη λογική του ατόμου και μάλιστα με γνώμονα την λογική του φρόνιμου ανθρώπου. Επομένως, το ίδιο το άτομο κατευθύνει τη ζωή του με τον δρόμο που χαράσσει βάσει της λογικής και έχει την ευθύνη της. Τέλος, ο ορισμός της αρετής αναφέρει ως χρέος του ανθρώπου *τὸ μέσον καὶ εὕρισκιν καὶ αἰρεῖσθαι*. Η δυναμική έννοια της αναζήτησης και εύρεσης της αρετής αφορά αποκλειστικά τον άνθρωπο. Είναι μια συνεχής διαδικασία που τον ακολουθεί κατά τον βίο του και του αποδίδει την ανάλογη ευθύνη. [328 λέξεις]

B3. 1-β, 2-β, 3-α, 4-γ, 5-α

B4. προθυμία-θυμός-λιποθυμία, δέηση-ένδεια-δεοντολογία, ομοιότητα-αφομοίωση-παρομοίωση, ορθότητα-κατόρθωμα-διόρθωση, αίρεση-αφαίρεση-διαίρετης.

ΘΕΜΑ 50ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Ἀριστοτέλης, Ἠθικὰ Νικομάχεια, Β6, 10-13-16 1106b18-28, 1106b36-1107a6

Οἷον καὶ φοβηθῆναι καὶ θαρρῆσαι καὶ ἐπιθυμῆσαι καὶ ὀργισθῆναι καὶ ἐλεῆσαι καὶ ὄλως ἡσθῆναι καὶ λυπηθῆναι ἔστι καὶ μᾶλλον καὶ ἥττον, καὶ ἀμφοτέρω οὐκ εὖ· τὸ δ' ὅτε δεῖ καὶ ἐφ' οἷς καὶ πρὸς οὓς καὶ οὗ ἕνεκα καὶ ὡς δεῖ, μέσον τε καὶ ἄριστον, ὅπερ ἐστὶ τῆς ἀρετῆς. Ὀμοίως δὲ καὶ περὶ τὰς πράξεις ἔστιν ὑπερβολὴ καὶ ἑλλειψις καὶ τὸ μέσον. Ἡ δ' ἀρετὴ περὶ πάντα καὶ πράξεις ἐστίν, ἐν οἷς ἡ μὲν ὑπερβολὴ ἀμαρτάνεται καὶ ψέγεται καὶ ἡ ἑλλειψις, τὸ δὲ μέσον ἐπαινεῖται καὶ κατορθοῦται· ταῦτα δ' ἄμφω τῆς ἀρετῆς. Μεσότης τις ἄρα ἐστὶν ἡ ἀρετὴ, στοχαστικὴ γε οὕσα τοῦ μέσου. [...]

Ἔστιν ἄρα ἡ ἀρετὴ ἕξις προαιρετικὴ, ἐν μεσότητι οὕσα τῇ πρὸς ἡμᾶς, ὠρισμένη λόγῳ καὶ ᾧ ἂν ὁ φρόνιμος ὀρίσειεν. Μεσότης δὲ δύο κακιῶν, τῆς μὲν καθ' ὑπερβολὴν τῆς δὲ κατ' ἑλλειψιν· καὶ ἔτι τῷ τὰς μὲν ἐλλείπειν τὰς δ' ὑπερβάλλειν τοῦ δέοντος ἐν τε τοῖς πάθεσι καὶ ἐν ταῖς πράξεσι, τὴν δ' ἀρετὴν τὸ μέσον καὶ εὕρισκεν καὶ αἰρεῖσθαι.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

A1. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «Σωστό», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «Λάθος», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο (μονάδες 5) και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις λέξεις/φράσεις του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν (μονάδες 5):

1. Η συναισθηματική συμπεριφορά του ανθρώπου χαρακτηρίζεται από ποσοτικές διαβαθμίσεις.
2. Οι συνθήκες εκδήλωσης ενός συναισθήματος είναι μία από τις παραμέτρους κατά τον Αριστοτέλη που πρέπει να λαμβάνουμε υπόψη κατά την αξιολόγηση των συναισθημάτων.
3. Η λέξη ἄριστον και η λέξη ἀρετὴ παρουσιάζουν γλωσσική συγγένεια κατά τον Αριστοτέλη.
4. Η ἀρετὴ επιλέγεται ελεύθερα από το άτομο και εξαρτάται από την επίτευξη της αντικειμενικής μεσότητας.
5. Οι κακίες οφείλονται κατά κύριο λόγο στην υπέρβαση του μέτρου.

Μονάδες 10

B1. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, κάθε άνθρωπος είναι απόλυτα υποκειμενικός στις ηθικές του επιλογές ή οφείλει να λάβει υπόψη του και ορισμένα αντικειμενικά (ανεξάρτητα από τον

ίδιο) κριτήρια; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας αξιοποιώντας στοιχεία από το αρχαίο διδαγμένο κείμενο.

Μονάδες 10

B2.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Άριστοτέλης, Ἠθικὰ Νικομάχεια, 1104b3-13

Στο σημείο αυτό των Ἠθικῶν Νικομαχείων ο Αριστοτέλης αναφέρει το ευχάριστο ή το δυσάρεστο συναίσθημα, που συνοδεύουν τις πράξεις μας, ως δείκτες για τη διαμόρφωση μιας ἔξης. Με αυτό τον τρόπο συνδέει ἄρρηκτα τον συναισθηματικό μας κόσμο με την ηθική αρετή.

Σημάδι αποδεικτικό των ἔξεων πρέπει να θεωρούμε την ευχαρίστηση ή τη δυσαρέσκεια που συνοδεύει τις πράξεις μας. Αυτό θα πει: Όποιος μένει μακριά από τις σωματικές ηδονές και αυτό του προκαλεί ευχαρίστηση, είναι άνθρωπος σώφρων· ακόλαστος είναι αυτός που το πράγμα αυτό τον δυσαρεστεί· επίσης: ο άνθρωπος που στέκεται να αντιμετωπίσει όλα τα επικίνδυνα πράγματα και αυτό του προκαλεί ευχαρίστηση ή, έστω, δεν τον δυσαρεστεί, είναι ανδρείος· δειλός είναι αυτός που το πράγμα αυτό τον δυσαρεστεί. Και όλα αυτά γιατί η ηθική αρετή σχετίζεται στην πραγματικότητα με την ευχαρίστηση και με τη δυσαρέσκεια: η ευχαρίστηση μας εξωθεί να κάνουμε ευτελή πράγματα, η δυσαρέσκεια μας κρατάει μακριά από τα όμορφα πράγματα. Γι' αυτό και είναι ανάγκη -όπως το λέει ο Πλάτωνας- να έχει πάρει κανείς ήδη από μικρός εκείνη την αγωγή που θα τον κάνει να ευχαριστείται και να δυσαρεστείται με αυτά που πρέπει· αυτή είναι η σωστή παιδεία.

Μτφρ. Δ. Λυπουρλής

Να εξηγήσετε ποια είναι η στάση του Αριστοτέλη απέναντι στα ανθρώπινα συναισθήματα αξιοποιώντας στοιχεία και από τα δύο κείμενα (αρχαίο διδαγμένο και παράλληλο).

Μονάδες 10

B3. Να αντιστοιχίσετε καθεμία από τις φράσεις της στήλης Α του παρακάτω πίνακα με μία φράση από τη στήλη Β που συμπληρώνει ορθά το νόημά της.

A	B
1. Όταν ο Αριστοτέλης ήρθε στην Αθήνα για να σπουδάσει,	α. η Ακαδημία είχε αρχίσει να παρακμάζει.
	β. ο Πλάτων είχε αναθέσει τη διεύθυνση της Ακαδημίας στον Ηρακλείδη.

	γ. η Ακαδημία αποτελούσε σημείο συνάντησης σημαντικών λογίων της εποχής.
2. Η φιλοσοφική σχολή <i>Περίπατος</i> ιδρύθηκε από τον	α. Αριστοτέλη.
	β. Εύδοξο.
	γ. Θεόφραστο.
3. Ο Αριστοτέλης έφυγε για δεύτερη φορά από την Αθήνα,	α. επειδή αισθάνθηκε πως βρισκόταν σε κίνδυνο μετά τον θάνατο του Αλέξανδρου.
	β. για να επιστρέψει στα Στάγειρα.
	γ. για να αναλάβει την αγωγή του Αλέξανδρου στη Μακεδονία.
4. Κατά τον Αριστοτέλη από τα μέρη της ψυχής το <i>έπιθυμητικόν</i> σχετίζεται με	α. τις αρετές που περιγράφουν τον χαρακτήρα του ανθρώπου.
	β. τη διατροφή.
	γ. τη φρόνηση.
5. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη η πόλις	α. αποτελείται από όμοια στοιχεία.
	β. ως όλον αποτελείται από ανόμοια μεταξύ τους στοιχεία.
	γ. στοχεύει στην <i>εὐβουλία</i> .

Μονάδες 10

B4. Να βρείτε στο αρχαίο διδαγμένο κείμενο που σας δίνεται μία **ετυμολογικά συγγενή λέξη** για καθεμία από τις παρακάτω λέξεις της Νέας Ελληνικής: **θαρραλέος, βλήμα, προσπάθεια, σωφροσύνη, ευρετήριο.**

Μονάδες 10

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

α.

1-Σ: *Ὅϊον καὶ φοβηθῆναι καὶ θαρρῆσαι καὶ ἐπιθυμῆσαι καὶ ὀργισθῆναι καὶ ἐλεῆσαι καὶ ὄλως ἡσθῆναι καὶ λυπηθῆναι ἔστι καὶ μᾶλλον καὶ ἥττον*

2-Σ: *τὸ δ' ὅτε δεῖ καὶ ἐφ' οἷς καὶ πρὸς οὓς καὶ οὗ ἔνεκα καὶ ὥς δεῖ, μέσον τε καὶ ἄριστον*

3-Σ: *ἄριστον, ὅπερ ἐστὶ τῆς ἀρετῆς*

4-Λ: *Ἔστιν ἄρα ἡ ἀρετὴ ἕξις προαιρετική, ἐν μεσότητι οὖσα τῇ πρὸς ἡμᾶς,*

5-Λ: *Μεσότης δὲ δύο κακιῶν, τῆς μὲν καθ' ὑπερβολὴν τῆς δὲ κατ' ἑλλειψιν.*

B1.

Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη για να διαπιστώσουμε αν η συμπεριφορά ενός ανθρώπου είναι μεσότητα, αρετή δεν αρκεί μόνο να γνωρίζουμε το είδος του συναισθήματος ή της πράξης, αλλά πρέπει να εξετάσουμε τις παρακάτω παραμέτρους:

1. τον χρόνο εκδήλωσης του συναισθήματος/της πράξης
2. τις συνθήκες εκδήλωσης του συναισθήματος/της πράξης
3. τα πρόσωπα προς τα οποία εκδηλώνεται το συναίσθημα/η πράξη
4. τον σκοπό της εκδήλωσης του συναισθήματος/της πράξης
5. τον τρόπο της εκδήλωσης του συναισθήματος/της πράξης

Αυτό σημαίνει ότι η ίδια συμπεριφορά σε άλλο χρόνο, ή κάτω από διαφορετικές συνθήκες ή όταν αναφέρεται σε άλλους ανθρώπους ή εκδηλώνεται με διαφορετικό τρόπο και σκοπό μπορεί να είναι άλλοτε αρετή και άλλοτε κακία.

Παράλληλα, ο Αριστοτέλης στο πλαίσιο της διερεύνησης της έννοιας της αρετής και αφού έχει αναφέρει τις παραμέτρους της ηθικής περίστασης, επιχειρεί να θέσει αντικειμενικά κριτήρια για τις ηθικές επιλογές που κάνει το άτομο. Το πρώτο κριτήριο που καθορίζει την ορθότητα, τη μεσότητα, το *δεῖ* (το τι πρέπει και τι δεν πρέπει) της εκάστοτε ηθικής επιλογής, αν λάβουμε υπόψη τις ιστορικοκοινωνικές συνθήκες της εποχής, είναι το πνεύμα της κοινότητας, οι κανόνες της κοινωνικής και πολιτικής συμβίωσης μέσα στην πόλη-κράτος. Έτσι, ενάρετος πολίτης είναι αυτός που είναι καλός συμπολίτης, που κάνει το καθήκον του απέναντι στην πόλη-κράτος. Δηλαδή η αρετή του αρχαίου Έλληνα είναι «πολιτική» έχει σχέση με τον άνθρωπο ως πολιτικό ον, δεν είναι προσωπική, ατομική αρετή. Αν η πράξη του πολίτη είναι σύμφωνη με τους κανόνες της κοινωνικής συμβίωσης, τότε είναι ενάρετη. Ο ρόλος της πολιτικής κοινωνίας αποτυπώνεται στο κείμενό μας με του όρους (*δεῖ, ψέγεται, ἐπαινεῖται*).

Ένα επιπλέον κριτήριο είναι ο ορθός λόγος, ο οποίος δίνει τη δυνατότητα στον άνθρωπο να εφαρμόζει στις καθημερινές περιστάσεις της ζωής του το ηθικά ορθό, το δεῖ. Αποτελεί την πνευματική δραστηριότητα που δίνει τις κατευθυντήριες γραμμές για το ανθρώπινο πράττειν (*ὠρισμένη λόγῳ καὶ ᾧ ἂν ὁ φρόνιμος ὀρίσειεν*).[304 λέξεις]

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Ἀριστοτέλης, Ἠθικά Νικομάχεια, 1104b3-13

Ο Αριστοτέλης ασχολείται στα *Ἠθικά Νικομάχεια* με τα συναισθήματα ως βασική παράμετρο της ανθρώπινης ψυχής, προκειμένου να διερευνήσει την έννοια της αρετής. Συγκεκριμένα ο φιλόσοφος απενοχοποιεί την έννοια του συναισθήματος κάνοντας ορισμένες σημαντικές διευκρινίσεις.

Ειδικότερα, στο παράλληλο κείμενο ο Αριστοτέλης αναφέρει το συναίσθημα ως αποδεικτικό σημείο διαμόρφωσης των καλών ἔξεων. Αν ο άνθρωπος ενεργεί ενάρετα, απέχει, για παράδειγμα, από τις σωματικές ηδονές και χαίρεται για αυτό, τότε έχει αποκτήσει την αντίστοιχη ηθική αρετή. Σε διαφορετική περίπτωση, η δυσαρέσκεια που βιώνει από την επιτέλεση ενάρετων πράξεων, αποδεικνύει την απόσταση που τον χωρίζει από την απόκτησή της (*Ὅποιος μένει μακριά ...το πράγμα αυτό τον δυσαρεστεί*). Παράλληλα το συναίσθημα λειτουργεί και ως κίνητρο για να προχωρήσουμε σε συγκεκριμένες πράξεις. Η φτηνή ευχαρίστηση μας ωθεί να στραφούμε σε ευτελείς πράξεις, ενώ η δυσαρέσκεια που ενδεχομένως να βιώνουμε όταν προβαίνουμε σε ενάρετες πράξεις, μάς απομακρύνει από αυτές (*ἡ ηθικὴ αρετὴ σχετίζεται ...ἀπὸ τὰ ὁμορφα πράγματα*). Επομένως, η σημασία της κατάλληλης παιδείας για την καλλιέργεια του συναισθήματος που θα τον οδηγήσει στην απόκτηση της αρετής, είναι καθοριστική.

Συμπληρωματικά στο αρχαίο διδαγμένο κείμενο ο Αριστοτέλης θεωρεί τα συναισθήματα μέρος της ανθρώπινης προσωπικότητας. Αναφέρει ενδεικτικά τον φόβο, το θάρρος, την επιθυμία, την οργή, τον έλεο, την ευχαρίστηση και τη λύπη (*φοβηθῆναι ...λυπηθῆναι*). Δεν τα αποδοκιμάζει, ωστόσο θεωρεί την υπερβολική ή ελλειμματική συναισθηματική συμπεριφορά ενός ανθρώπου ως αρνητικό χαρακτηριστικό (*καὶ μᾶλλον καὶ ἥττον, καὶ ἀμφοτέρω οὐκ εὖ*). Προβαίνει, επομένως, στον προσδιορισμό των παραμέτρων που θα πρέπει να λάβουμε υπόψη, προκειμένου τα συναισθήματα να λειτουργούν προς όφελος αυτού που τα βιώνει και να τον οδηγούν στην αρετή και την ευδαιμονία. Συγκεκριμένα αναφέρει τον χρόνο εκδήλωσης του συναισθήματος, τις συνθήκες εκδήλωσης, τα πρόσωπα προς τα οποία εκδηλώνεται, τον σκοπό της εκδήλωσης, τον τρόπο της εκδήλωσης (*τὸ δ' ὅτε δεῖ καὶ ἐφ' οἷς καὶ πρὸς οὓς καὶ οὗ ἔνεκα καὶ ὡς δεῖ*). Ως αποτέλεσμα της παραπάνω θεώρησης ο

Αριστοτέλης θέτει και το πλαίσιο αξιολόγησης των συναισθημάτων, ώστε αυτά να σχετίζονται με την έννοια του μέσου/μεσότητας, και επομένως της αρετής, να επαινούνται και να θεωρούνται σωστά. [334 λέξεις]

B3. 1-γ, 2-γ, 3-α, 4-α, 5-β

B4. *θαρρῆσαι, ὑπερβολή -ὑπερβολήν- ὑπερβάλλειν, πάθη- πάθεσι, φρόνιμος, εὕρισκειν*

ΘΕΜΑ 51ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Ἀριστοτέλης, Ἠθικὰ Νικομάχεια, Β6, 10-13-16 1106b18-28, 1106b36-1107a6

Οἷον καὶ φοβηθῆναι καὶ θαρρῆσαι καὶ ἐπιθυμῆσαι καὶ ὀργισθῆναι καὶ ἐλεῆσαι καὶ ὄλως ἡσθῆναι καὶ λυπηθῆναι ἔστι καὶ μᾶλλον καὶ ἥττον, καὶ ἀμφοτέρω οὐκ εὖ· τὸ δ' ὅτε δεῖ καὶ ἐφ' οἷς καὶ πρὸς οὓς καὶ οὗ ἕνεκα καὶ ὡς δεῖ, μέσον τε καὶ ἄριστον, ὅπερ ἐστὶ τῆς ἀρετῆς. Ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τὰς πράξεις ἔστιν ὑπερβολὴ καὶ ἑλλειψις καὶ τὸ μέσον. Ἡ δ' ἀρετὴ περὶ πάθη καὶ πράξεις ἐστίν, ἐν οἷς ἡ μὲν ὑπερβολὴ ἀμαρτάνεται καὶ ψέγεται καὶ ἡ ἑλλειψις, τὸ δὲ μέσον ἐπαινεῖται καὶ κατορθοῦται· ταῦτα δ' ἄμφω τῆς ἀρετῆς. Μεσότης τις ἄρα ἐστὶν ἡ ἀρετὴ, στοχαστικὴ γε οὕσα τοῦ μέσου. [...]

Ἔστιν ἄρα ἡ ἀρετὴ ἕξις προαιρετικὴ, ἐν μεσότητι οὕσα τῇ πρὸς ἡμᾶς, ὠρισμένη λόγῳ καὶ ᾧ ἂν ὁ φρόνιμος ὀρίσειεν. Μεσότης δὲ δύο κακιῶν, τῆς μὲν καθ' ὑπερβολὴν τῆς δὲ κατ' ἑλλειψιν· καὶ ἔτι τῷ τὰς μὲν ἐλλείπειν τὰς δ' ὑπερβάλλειν τοῦ δέοντος ἔν τε τοῖς πάθεσι καὶ ἐν ταῖς πράξεσι, τὴν δ' ἀρετὴν τὸ μέσον καὶ εὕρισκιν καὶ αἰρεῖσθαι.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

A1.

α. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «Σωστό», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «Λάθος», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο (μονάδες 3) και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις λέξεις/φράσεις του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν (μονάδες 3):

1. Η συναισθηματική συμπεριφορά του ανθρώπου χαρακτηρίζεται από ποσοτικές διαβαθμίσεις.
2. Οι συνθήκες εκδήλωσης ενός συναισθήματος είναι μία από τις παραμέτρους κατά τον Αριστοτέλη που πρέπει να λαμβάνουμε υπόψη κατά την αξιολόγηση των συναισθημάτων.
3. Η λέξη ἄριστον και η λέξη ἀρετὴ παρουσιάζουν γλωσσική συγγένεια κατά τον Αριστοτέλη.

β. Ποιον ορισμό διατυπώνει ο Αριστοτέλης σχετικά με την ηθική ἀρετή; (μονάδες 4)

Μονάδες 10

B1. «*Μεσότης τις ἄρα ἐστὶν ἡ ἀρετὴ, στοχαστικὴ γε οὖσα τοῦ μέσου.*»: Να καταγράψετε τη συλλογιστική πορεία μέσα από την οποία ο Αριστοτέλης καταλήγει στο συγκεκριμένο συμπέρασμα.

Μονάδες 10

B2.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Ἀριστοτέλης, Ἠθικὰ Μεγάλαι, 1186a12-27

Τα Ἠθικὰ Μεγάλαι είναι μια ηθική πραγματεία την οποία η αρχαιότητα μας παρέδωσε ως έργο του Αριστοτέλη. Στο απόσπασμα γίνεται κυρίως λόγος για το πάθος της οργής και την ηθική στάση του ανθρώπου απέναντί του.

***Πάθη**, λοιπόν, είναι η οργή, ο φόβος, το μίσος, ο πόθος, ο ζήλος, η συμπόνοια και τα παρόμοιά τους, αυτά που συνήθως συνοδεύονται από δυσαρέσκεια και ευχαρίστηση. **Δυνάμεις**: με αυτές έχουμε τη δυνατότητα να υφιστάμεθα τα πάθη, δηλαδή οι δυνάμεις μάς καθιστούν ικανούς να εκδηλώσουμε οργή ή στενοχώρια ή συμπόνοια ή τα παρόμοιά τους. **Έξεις**: με αυτές είμαστε τοποθετημένοι ως προς τα πάθη καλώς ή κακώς από ηθική άποψη· παράδειγμα: ως προς την οργή και την εκδήλωσή της· αν είμαστε οργίλοι σε υπερβολικό βαθμό, είμαστε κακώς τοποθετημένοι ως προς την οργή· αν, πάλι, δεν οργιζόμαστε καθόλου με αυτά που πρέπει να οργιζόμαστε, επίσης και σ' αυτή την περίπτωση είμαστε κακώς τοποθετημένοι ως προς την οργή. Συμπερασματικά, η μέση τοποθέτηση είναι η εξής: ούτε υπερβολικά να υφιστάμεθα το πάθος της οργής ούτε και να το μηδενίζουμε. Σε μια τέτοια, βέβαια, κατάσταση, είμαστε καλώς τοποθετημένοι [ως προς την οργή]. Το ίδιο και ως προς τα υπόλοιπα πάθη, με τα οποία συμβαίνουν τα ίδια. Με άλλα λόγια, η σωστή τοποθέτηση ως προς την οργή και η πραότητα, βρίσκεται στη μεσότητα ανάμεσα στην οργή και την απουσία του πάθους της οργής. (...) Ἄρα η ἀλήθεια εἶναι ἡ μεσότης ἀνάμεσα σ' αὐτά.*

Μτφρ. Β. Μπετσάκος

Να προσπαθήσετε να αντιστοιχίσετε όσα αναφέρει ο Αριστοτέλης για τα συναισθήματα στο αρχαίο διδαγμένο κείμενο με όσα αναφέρει ο ίδιος σχετικά με το συναίσθημα της οργής στο παραπάνω παράλληλο κείμενο.

Μονάδες 10

B3. Να χαρακτηρίσετε τις παρακάτω διατυπώσεις ως **Σωστές (Σ)** ή **Λανθασμένες (Λ)**:

- α. Ο πατέρας του Αριστοτέλη ήταν γιατρός στην αυλή του βασιλιά της Μακεδονίας Φίλιππου.
- β. Η διδασκαλία του Αριστοτέλη στην Ακαδημία και οι ιδέες του τον έφερναν συχνά αντιμέτωπο με συναδέλφους του.
- γ. Ο Αριστοτέλης συνέγραψε τα *Ἠθικά Νικομάχεια* στο τέλος της ζωής του στη Χαλκίδα.
- δ. Κατά τον Αριστοτέλη από τα μέρη της ψυχής το *ἐπιθυμητικόν* σχετίζεται με τη διατροφή.
- ε. Στα *Πολιτικά* η πόλις-κράτος ως όλον έχει για στόχο της την *εὐδαιμονία*.

Μονάδες 10

B4. Να συμπληρώσετε τις παρακάτω περιόδους λόγου της Νέας Ελληνικής με το κατάλληλο **ομόρριζο** (απλό ή σύνθετο) της λέξης του αρχαίου διδαγμένου κειμένου που σας δίνεται, ώστε να ολοκληρωθεί ορθά το νόημά τους:

- **ἔστι:** Ο ομιλητής αναφέρθηκε στην του θέματος, χωρίς πολλές λεπτομέρειες.
- **ἐπαινέται:** Του/Της απονεμήθηκε τιμητικός για την εθελοντική προσφορά του/της.
- **ἄμφω:** Χωρίς η συμβολή της επιστήμης στην αντιμετώπιση των ασθενειών είναι μεγάλη.
- **ἔξις:** Η ενασχόληση με τα σπορ μου δημιουργεί ένα αίσθημα
- **ὠρισμένη:** Ανακοινώθηκαν τα αποτελέσματα του διαγωνισμού.

Μονάδες 10

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

α.

1-Σ: *Οἷον καὶ φοβηθῆναι καὶ θαρρῆσαι καὶ ἐπιθυμῆσαι καὶ ὀργισθῆναι καὶ ἐλεῆσαι καὶ ὅλως ἡσθῆναι καὶ λυπηθῆναι ἔστι καὶ μᾶλλον καὶ ἥττον*

2-Σ: *τὸ δ' ὅτε δεῖ καὶ ἐφ' οἷς καὶ πρὸς οὓς καὶ οὗ ἔνεκα καὶ ὥς δεῖ, μέσον τε καὶ ἄριστον, ὅπερ ἐστὶ τῆς ἀρετῆς*

3-Σ: *ἄριστον, ὅπερ ἐστὶ τῆς ἀρετῆς*

β.

Ο Αριστοτέλης ορίζει την αρετή ως ἔξη που επιλέγεται ελεύθερα από τον άνθρωπο και βρίσκεται στο υποκειμενικό μέσο, καθορίζεται από τον ορθό λόγο και μάλιστα με τη λογική που χαρακτηρίζει τον φρόνιμο άνθρωπο. Βρίσκεται μεταξύ δυο άκρων, της υπερβολής και της ἔλλειψης, και αφορά τόσο στα συναισθήματα όσο και τις πράξεις. Τέλος, ο κάθε άνθρωπος αναζητά και βρίσκει αυτό το μέσον .

B1.

Ο συλλογισμός του Αριστοτέλη προκειμένου να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η αρετή είναι ένα είδος μεσότητας (*Μεσότης τις ἄρα ἐστὶν ἡ ἀρετή*) στο συγκεκριμένο απόσπασμα σχετίζεται με τα συναισθήματα και τις πράξεις του ανθρώπινου υποκειμένου. Αναφέρει ότι η αρετή έχει σχέση με τα πάθη και τις πράξεις. Σε αυτές τις καταστάσεις υφίστανται οι έννοιες της υπερβολής, της ἔλλειψης και του μέσου. Οι δύο πρώτες (η υπερβολή και η ἔλλειψη) θεωρούνται σφάλματα και επικρίνονται, ενώ το μέσο είναι επίτευξη του ορθού και γι' αυτό επαινείται. Αυτά τα δύο, δηλαδή το ηθικά ορθό και ο έπαινος είναι χαρακτηριστικά της αρετής. Επομένως, η αρετή ταυτίζεται με τη μεσότητα.

Ειδικότερα, ο συλλογισμός διαρθρώνεται ως εξής:

1^η Προκείμενη:

α) ἡ μὲν ὑπερβολή... καὶ ἡ ἔλλειψις: Όταν στις πράξεις και στα πάθη έχουμε υπερβολή ή ἔλλειψη, τότε αυτή η συμπεριφορά θεωρείται εσφαλμένη και επικρίνεται.

β) τὸ δὲ μέσον...κατορθοῦται: Όταν στις πράξεις και στα πάθη επικρατεί η μεσότητα, τότε λέμε ότι επιτυγχάνεται το ορθό και αυτό το πράγμα επαινείται.

2^η Προκείμενη:

ταῦτα δ' ἄμφω τῆς ἀρετῆς: Και τα δύο αυτά (ο έπαινος & το ηθικά ορθό) είναι χαρακτηριστικά της αρετής, είναι ιδιότητες της αρετής, είναι αρετή.

Συμπέρασμα: Μεσότης τις ἄρα ἐστὶν ἡ ἀρετή: Ἄρα, η αρετή είναι κάποια (γιατί διαμορφώνεται με τρόπο υποκειμενικό) μεσότητα.

[207 λέξεις]

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Ἀριστοτέλης, Ἠθικά Μεγάλα, 1186a12-27

Ο Αριστοτέλης ασχολείται στα *Ηθικά Νικομάχεια* με τα συναισθήματα ως βασική παράμετρο της ανθρώπινης ψυχής, προκειμένου να διερευνήσει την έννοια της αρετής. Συγκεκριμένα, ο φιλόσοφος απενοχοποιεί την έννοια του συναισθήματος κάνοντας ωστόσο ορισμένες σημαντικές διευκρινίσεις. Στο παράλληλο κείμενο ο φιλόσοφος, μεταξύ άλλων, αναλύει ως παράδειγμα το συναίσθημα της οργής, προκειμένου να διερευνήσει και να αποδείξει το πλαίσιο αξιολόγησης του συγκεκριμένου συναισθήματος, ώστε αυτό να σχετίζεται με την έννοια του μέσου/μεσότητας, και επομένως της αρετής. Ειδικότερα, απορρίπτει την υπερβολική εκδήλωση του συναισθήματος της οργής και χαρακτηρίζει ως εσφαλμένη την τοποθέτησή μας ως προς το συναίσθημα αυτό (αν είμαστε οργίλοι σε υπερβολικό βαθμό, είμαστε κακώς τοποθετημένοι ως προς την οργή). Ομοίως αρνητική, κακή έξη χαρακτηρίζει και την απουσία οργής σε πράγματα που πρέπει (αν, πάλι, δεν οργιζόμαστε καθόλου ...κακώς τοποθετημένοι ως προς την οργή). Με αυτή τη δήλωση ο Αριστοτέλης παραπέμπει στις έννοιες της υπερβολής και της έλλειψης, οι οποίες στο διδαγμένο κείμενο αποτελούν τα άκρα εκδήλωσης συναισθημάτων και ρητώς απορρίπτονται (καὶ μᾶλλον καὶ ἥττον, καὶ ἀμφοτέρω οὐκ εὖ). Επίσης, με τη φράση «με αυτά που πρέπει» προσθέτει την παράμετρο των συνθηκών εκδήλωσης του εκάστοτε συναισθήματος (ἐφ' οἷς) του διδαγμένου κειμένου, την οποία θα πρέπει να λάβουμε υπόψη, προκειμένου η οργή να λειτουργεί προς όφελος αυτού που τη βιώνει και να τον οδηγεί στην αρετή και την ευδαιμονία. Τέλος, συμπεραίνει ότι η σωστή τοποθέτησή μας στο ζήτημα των συναισθημάτων, η καλή δηλαδή έξη, ταυτίζεται με την έννοια της μεσότητας (οὔτε υπερβολικά να υφιστάμεθα το πάθος της οργής οὔτε καὶ να το μηδενίζουμε...είμαστε καλώς τοποθετημένοι), πράγμα στο οποίο καταλήγει και στο αρχαίο διδαγμένο κείμενο (τὸ δ' ὅτε δεῖ καὶ ἐφ' οἷς καὶ πρὸς οὓς καὶ οὗ ἕνεκα καὶ ὡς δεῖ, μέσον τε καὶ ἄριστον, ὅπερ ἐστὶ τῆς ἀρετῆς).

Ως αποτέλεσμα της παραπάνω θεώρησης ο Αριστοτέλης θέτει το πλαίσιο αξιολόγησης των συναισθημάτων, ώστε αυτά να σχετίζονται με την έννοια του μέσου/μεσότητας και επομένως της αρετής, να επαινούνται και να θεωρούνται σωστά. [317 λέξεις]

B3. α-Λ, β-Σ, γ-Λ, δ-Λ, ε-Σ

B4. ουσία, έπαινος, αμφιβολία, ευεξία, οριστικά.

ΘΕΜΑ 52ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Ἀριστοτέλης, Ἠθικὰ Νικομάχεια, Β6, 10-13-16 1106b18-28, 1106b36-1107a6

Οἷον καὶ φοβηθῆναι καὶ θαρρῆσαι καὶ ἐπιθυμῆσαι καὶ ὀργισθῆναι καὶ ἐλεῆσαι καὶ ὄλως ἡσθῆναι καὶ λυπηθῆναι ἔστι καὶ μᾶλλον καὶ ἥττον, καὶ ἀμφοτέρω οὐκ εὖ· τὸ δ' ὅτε δεῖ καὶ ἐφ' οἷς καὶ πρὸς οὓς καὶ οὗ ἕνεκα καὶ ὡς δεῖ, μέσον τε καὶ ἄριστον, ὅπερ ἐστὶ τῆς ἀρετῆς. Ὅμοίως δὲ καὶ περὶ τὰς πράξεις ἔστιν ὑπερβολὴ καὶ ἑλλειψις καὶ τὸ μέσον. Ἡ δ' ἀρετὴ περὶ πάντα καὶ πράξεις ἐστίν, ἐν οἷς ἡ μὲν ὑπερβολὴ ἀμαρτάνεται καὶ ψέγεται καὶ ἡ ἑλλειψις, τὸ δὲ μέσον ἐπαινεῖται καὶ κατορθοῦται· ταῦτα δ' ἄμφω τῆς ἀρετῆς. Μεσότης τις ἄρα ἐστὶν ἡ ἀρετὴ, στοχαστικὴ γε οὕσα τοῦ μέσου. [...]

Ἔστιν ἄρα ἡ ἀρετὴ ἕξις προαιρετικὴ, ἐν μεσότητι οὕσα τῇ πρὸς ἡμᾶς, ὠρισμένη λόγῳ καὶ ᾧ ἂν ὁ φρόνιμος ὀρίσειεν. Μεσότης δὲ δύο κακιῶν, τῆς μὲν καθ' ὑπερβολὴν τῆς δὲ κατ' ἑλλειψιν· καὶ ἔτι τῷ τὰς μὲν ἐλλείπειν τὰς δ' ὑπερβάλλειν τοῦ δέοντος ἔν τε τοῖς πάθεσι καὶ ἐν ταῖς πράξεσι, τὴν δ' ἀρετὴν τὸ μέσον καὶ εὕρισκεν καὶ αἰρεῖσθαι.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

A1.

α. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «Σωστό», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «Λάθος», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο (μονάδες 3) και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις λέξεις/φράσεις του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν (μονάδες 3):

1. Η λέξη ἄριστον και η λέξη ἀρετὴ παρουσιάζουν γλωσσική συγγένεια κατά τον Αριστοτέλη.
2. Η ἀρετὴ επιλέγεται ελεύθερα από το άτομο και εξαρτάται από την επίτευξη της αντικειμενικής μεσότητας.
3. Οι κακίες οφείλονται κατά κύριο λόγο στην υπέρβαση του μέτρου.

β. «ἐν οἷς ἡ μὲν ὑπερβολὴ ἀμαρτάνεται καὶ ψέγεται καὶ ἡ ἑλλειψις»; Πού αναφέρεται η αναφορική αντωνυμία «οἷς»; (μονάδες 4)

Μονάδες 10

B1. Με ποιες προϋποθέσεις, κατά τον Αριστοτέλη, αποδίδεται ηθικό πρόσημο στα συναισθήματα και στις πράξεις ενός ανθρώπου; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας αξιοποιώντας στοιχεία από το αρχαίο διδαγμένο κείμενο.

Μονάδες 10

B2.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Πλάτων, Πολιτεία, 617d-e

Η Πολιτεία τελειώνει με μια αισιόδοξη διδαχή· η ψυχή είναι αθάνατη. Ο δίκαιος επιβραβεύεται και σε αυτόν τον κόσμο, αλλά και μετά θάνατον. Αντιθέτως οι άδικοι, οι τύραννοι, οι κακούργοι τιμωρούνται σκληρά. Απόδειξη η μαρτυρία του Ηρόδοτου του Αρμενίου, την οποία εκθέτει ο Σωκράτης. Σύμφωνα με αυτή την μαρτυρία οι ψυχές είναι αναγκασμένες να διαλέξουν το είδος της ζωής που θα ήθελαν να ζήσουν κατά την επόμενη ενσάρκωσή τους.

Και τότε ένας προφήτης, αφού πρώτα τους έβαλε να παραταχθούν με τάξη, πήρε έπειτα από τα γόνατα της Λάχησης κλήρους και παραδείγματα βίων κι ανεβαίνοντας σ' ένα ψηλό βήμα φώναξε: «Της κόρης Λάχησης, θυγατέρας της Ανάγκης, είναι τούτος ο λόγος. Ψυχές της μιας ημέρας, αρχίζει για το θνητό γένος άλλος ένας κύκλος με κατάληξη το θάνατο. Δεν θα σας πάρει με κλήρο κάποιος δαίμονας, θα τον διαλέξετε εσείς το δαίμονα. Οποιανού λάχει ο πρώτος κλήρος, αυτός πρώτος να διαλέξει τη ζωή που αναγκαστικά θα ζήσει. Δεν έχει δεσπότη η αρετή· ανάλογα αν την τιμάει κανείς ή την περιφρονεί, θα 'ναι και πιο μεγάλο ή πιο μικρό το μερτικό του επάνω της. Η ευθύνη είναι αυτουνού που διαλέγει· ο θεός δεν έχει ενοχή».

Μτφρ. Ν.Μ. Σκουτερόπουλος

Αφού μελετήσετε το παραπάνω παράλληλο κείμενο από την Πολιτεία του Πλάτωνα και το αρχαίο διδαγμένο κείμενο από τα Ηθικά του Αριστοτέλη να απαντήσετε στο εξής ερώτημα: Ποια κοινή αντίληψη αναδεικνύεται στα δύο κείμενα αναφορικά με την ανθρώπινη ευθύνη στη διαμόρφωση της ηθικής του συμπεριφοράς;

Μονάδες 10

B3. Να χαρακτηρίσετε τις παρακάτω διατυπώσεις ως **Σωστές (Σ)** ή **Λανθασμένες (Λ)**:

- α. Για την αγωγή του Αλέξανδρου ο Αριστοτέλης χρησιμοποίησε κατά κύριο λόγο τα ομηρικά έπη.
- β. Όταν ο Αριστοτέλης επέστρεψε από τη Μακεδονία στην Αθήνα μετά το 335 π.Χ., συνέχισε να διδάσκει στην Ακαδημία.
- γ. Στο Α' βιβλίο των Ηθικῶν Νικομαχείων ο Αριστοτέλης ασχολείται με τη φύση και το περιεχόμενο της εὐδαιμονίας.

- δ. Το *λόγον* ἔχον μέρος της ψυχής σχετίζεται με τις διανοητικές και ηθικές αρετές.
- ε. Στα *Πολιτικά* η πόλις-κράτος είναι μία κοινότητα που την αποτελούν κυβερνώντες και κυβερνώμενοι.

Μονάδες 10

B4. Να επιλέξετε για καθεμία αρχαιοελληνική λέξη της στήλης Α την **ετυμολογικά συγγενή** νεοελληνική λέξη της στήλης Β.

A	B
1. <i>ἡσθῆναι</i>	α. αίσθηση β. ηδονή
2. <i>ὄλως</i>	α. όλεθρος β. ανολοκλήρωτος
3. <i>ἄριστον</i>	α. αρετή β. άρση
4. <i>ψέγεται</i>	α. άψογος β. ψυκτικός
5. <i>λόγω</i>	α. διάλεξη β. ανεξέλεγκτος

Μονάδες 10

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

α.

1-Σ: ἄριστον, ὅπερ ἐστὶ τῆς ἀρετῆς

2-Λ: Ἔστιν ἄρα ἡ ἀρετὴ ἕξις προαιρετική, ἐν μεσότητι οὖσα τῇ πρὸς ἡμᾶς

3-Λ: δύο κακιῶν, τῆς μὲν καθ' ὑπερβολὴν τῆς δὲ κατ' ἔλλειψιν·

β. Η αναφορική αντωνυμία «οἷς» αναφέρεται στα πάθη και στις πράξεις, καταστάσεις σχετικές με την υπερβολή, την ἔλλειψη και το μέσον.

Β1.

Στη συγκεκριμένη ενότητα ο Αριστοτέλης διευκρινίζει τις προϋποθέσεις βάσει των οποίων ένα συναίσθημα ή μία πράξη μπορεί να χαρακτηριστεί ως μεσότητα, κι επομένως να αποκτήσει ηθικό πρόσημο. Συγκεκριμενοποιεί, δηλαδή, την έννοια του υποκειμενικού μέσου, ώστε αυτή να μην είναι αυθαίρετη. Αναλυτικότερα, για να διαπιστώσουμε αν η συμπεριφορά ενός ανθρώπου είναι ενάρετη, δεν αρκεί μόνο να γνωρίζουμε το είδος του συναισθήματος ή της πράξης, αλλά πρέπει να εξετάσουμε τις παρακάτω παραμέτρους-προϋποθέσεις εκδήλωσης: τον χρόνο εκδήλωσης του συναισθήματος ή της πράξης (ὅτε δεῖ), τις συνθήκες εκδήλωσης (ἐφ' οἷς), τα πρόσωπα προς τα οποία εκδηλώνεται (πρὸς οὓς), τον σκοπό της εκδήλωσης (οὗ ἕνεκα), τον τρόπο της εκδήλωσης (ὡς δεῖ). Αυτό σημαίνει ότι η ίδια συμπεριφορά (συναίσθημα ή πράξη) σε άλλο χρόνο, ή κάτω από διαφορετικές συνθήκες ή όταν αναφέρεται σε άλλους ανθρώπους ή εκδηλώνεται με διαφορετικό τρόπο και σκοπό μπορεί να είναι άλλοτε αρετή και άλλοτε κακία.

Ο Αριστοτέλης στο πλαίσιο της διερεύνησης της έννοιας της αρετής και αφού έχει αναφέρει τις παραπάνω παραμέτρους της ηθικής περίστασης, επιχειρεί να θέσει αντικειμενικά κριτήρια για τις ηθικές επιλογές που κάνει το άτομο. Το πρώτο κριτήριο που καθορίζει την ορθότητα, τη μεσότητα, το δεῖ (το τι πρέπει και τι δεν πρέπει) της εκάστοτε ηθικής επιλογής, αν λάβουμε υπόψη τις ιστορικοκοινωνικές συνθήκες της εποχής, είναι το πνεύμα της κοινότητας, οι κανόνες της κοινωνικής και πολιτικής συμβίωσης μέσα στην πόλη-κράτος. Δηλαδή η αρετή του αρχαίου Έλληνα είναι «πολιτική» έχει σχέση με τον άνθρωπο ως πολιτικό ον, δεν είναι προσωπική, ατομική αρετή. Αν η πράξη του πολίτη είναι σύμφωνη με τους κανόνες της κοινωνικής συμβίωσης, τότε είναι ενάρετη. Ο ρόλος της πολιτικής κοινωνίας αποτυπώνεται στο κείμενό μας με του όρους (δεῖ, ψέγεται, ἐπαινεῖται).

Ένα επιπλέον κριτήριο είναι ο ορθός λόγος, ο οποίος δίνει τη δυνατότητα στον άνθρωπο να εφαρμόζει στις καθημερινές περιστάσεις της ζωής του το ηθικά ορθό, το δεῖ. Αποτελεί την πνευματική δραστηριότητα που δίνει τις κατευθυντήριες γραμμές για το ανθρώπινο πράττειν (*ώρισμένη λόγῳ καὶ ᾧ ἂν ὁ φρόνιμος ὀρίσειεν*). Επομένως, η υποκειμενική μεσότητα δεν είναι κάτι το αυθαίρετο, αλλά συγκεκριμενοποιείται και αποτελεί συνάρτηση αφενός των παραμέτρων και αφετέρου των κριτηρίων που καθορίζουν το ηθικά ορθό. [348 λέξεις]

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλάτων, *Πολιτεία*, 617d-e

Η έννοια του επιμερισμού της ευθύνης στο θεϊκό στοιχείο ή στον άνθρωπο για όσα διαδραματίζονται, είναι ζήτημα που εμφανίζεται συχνά στην αρχαιοελληνική γραμματεία. Στο παράλληλο κείμενο από την *Πολιτεία* η αναφορά στην ανθρώπινη ευθύνη είναι σαφής. Οι ανθρώπινες ψυχές είναι αναγκασμένες να διαλέξουν το είδος της ζωής που θα ήθελαν να ζήσουν κατά την επόμενη ενσάρκωσή τους. Η επιλογή είναι δική τους και ανάλογο είναι και το βάρος της ευθύνης της. Η αρετή χαρακτηρίζεται ακηδεμόνευτη, χωρίς δεσπότη θέλοντας να δηλώσει την απουσία παρέμβασης του θεϊκού στοιχείου. Ο θεός δεν κατευθύνει στην αρετή, άρα και στον βίο που θα επιλεγεί από τον κάθε άνθρωπο. Η ευθύνη είναι αυτού που διαλέγει, όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται.

Στο ίδιο πλαίσιο, στα *Ηθικά Νικομάχεια*, τόσο η φύση των ηθικών αρετών (*λόγον ἔχον καὶ ἄλογον ἔχον* μέρος της ψυχής), όσο και ο τρόπος απόκτησής τους (*ἔθει*) καθορίζουν την ανθρώπινη ευθύνη ως τον κύριο παράγοντα για την απόκτηση αρετών και της συνακόλουθης ευδαιμονίας. Στον ορισμό της αρετής η ευθύνη του ανθρώπου για τις επιλογές τους είναι εμφανής. Η αρετή χαρακτηρίζεται ως ἔξη προαιρετική. Είναι η εκλογή, ύστερα από ώριμη σκέψη, ενός πράγματος που επιθυμώ ανάμεσα από δύο ή περισσότερα πράγματα που έχω στην εξουσία μου και που είναι προσιτά σε μένα με την απόφαση και διάθεση να προχωρήσω στην πράξη. Η *προαίρεσις* είναι ο πυρήνας της ηθικής πράξης, η βάση της αρετής. Αυτό σημαίνει ότι ο Αριστοτέλης στην ηθική δέχεται την ελευθερία της βούλησης, άρα και την ανθρώπινη ευθύνη. Επίσης, η αρετή στηρίζεται στον λόγο, τη λογική του ατόμου και μάλιστα με γνώμονα την λογική του φρόνιμου ανθρώπου. Επομένως, το ίδιο το άτομο κατευθύνει τη ζωή του με τον δρόμο που χαράσσει βάσει της λογικής και έχει την ευθύνη της. Τέλος, ο ορισμός της αρετής αναφέρει ως χρέος του ανθρώπου *τὸ μέσον καὶ εὕρισκιν καὶ αἰρεῖσθαι*. Η δυναμική έννοια της αναζήτησης και εύρεσης της αρετής αφορά αποκλειστικά τον άνθρωπο. Είναι μια συνεχής διαδικασία που τον ακολουθεί κατά τον βίο του και του αποδίδει την ανάλογη ευθύνη. [328 λέξεις]

B3. α-Σ, β-Λ, γ-Σ, δ-Λ, ε-Σ

B4. 1-β, 2-β, 3-α, 4-α, 5-α

ΘΕΜΑ 53ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Ἀριστοτέλης, Ἠθικὰ Νικομάχεια, Β6.4-8, 1106a26-b7 & Β6.16, 1106b36-1107a6

Ἀριστοτέλης, Ἠθικὰ Νικομάχεια, Β6.4-8, 1106a26-b7

Ἐν παντὶ δὴ συνεχεῖ καὶ διαιρετῷ ἔστι λαβεῖν τὸ μὲν πλεῖον τὸ δ' ἔλαττον τὸ δ' ἴσον, καὶ ταῦτα ἢ κατ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἢ πρὸς ἡμᾶς [...]. Λέγω δὲ τοῦ μὲν πράγματος μέσον τὸ ἴσον ἀπέχον ἀφ' ἑκατέρου τῶν ἄκρων, ὅπερ ἐστὶν ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πᾶσιν, πρὸς ἡμᾶς δὲ ὃ μήτε πλεονάζει μήτε ἐλλείπει· τοῦτο δ' οὐχ ἓν, οὐδὲ ταύτὸν πᾶσιν. Οἷον εἰ τὰ δέκα πολλὰ τὰ δὲ δύο ὀλίγα, τὰ ἕξ μέσα λαμβάνουσι κατὰ τὸ πρᾶγμα· ἴσω γὰρ ὑπερέχει τε καὶ ὑπερέχεται· τοῦτο δὲ μέσον ἐστὶ κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν. Τὸ δὲ πρὸς ἡμᾶς οὐχ οὕτω ληπτέον· οὐ γὰρ εἴ τῳ δέκα μναῖ φαγεῖν πολὺ δύο δὲ ὀλίγον, ὁ ἀλείπτῃς ἕξ μναῖς προστάξει· ἔστι γὰρ ἴσως καὶ τοῦτο πολὺ τῷ ληψομένῳ ἢ ὀλίγον· Μίλωνι μὲν γὰρ ὀλίγον, τῷ δὲ ἀρχομένῳ τῶν γυμνασίων πολὺ. Ὅμοίως ἐπὶ δρόμου καὶ πάλης. Οὕτω δὴ πᾶς ἐπιστήμων τὴν ὑπερβολὴν μὲν καὶ τὴν ἑλλειψιν φεύγει, τὸ δὲ μέσον ζητεῖ καὶ τοῦθ' αἰρεῖται, μέσον δὲ οὐ τὸ τοῦ πράγματος ἀλλὰ τὸ πρὸς ἡμᾶς.

Ἀριστοτέλης, Ἠθικὰ Νικομάχεια, Β6.16, 1106b36-1107a6

Ἔστιν ἄρα ἡ ἀρετὴ ἕξις προαιρετικὴ, ἐν μεσότητι οὕσα τῇ πρὸς ἡμᾶς, ὠρισμένη λόγῳ καὶ ᾧ ἂν ὁ φρόνιμος ὀρίσειεν. Μεσότης δὲ δύο κακιῶν, τῆς μὲν καθ' ὑπερβολὴν τῆς δὲ κατ' ἑλλειψιν· καὶ ἔτι τῷ τὰς μὲν ἐλλείπειν τὰς δ' ὑπερβάλλειν τοῦ δέοντος ἓν τε τοῖς πάθεσι καὶ ἐν ταῖς πράξεσι, τὴν δ' ἀρετὴν τὸ μέσον καὶ εὕρισκεν καὶ αἰρεῖσθαι.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

A1.

α. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «Σωστό», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «Λάθος», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο (μονάδες 3) και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις **λέξεις/φράσεις** του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν (μονάδες 3):

1. Η διαίρεση σε κάτι συνεχές και διαιρετό μπορεί να γίνει μόνο με αντικειμενικά κριτήρια.
2. Το υποκειμενικό μέσο απέχει εξίσου από καθένα από τα δύο άκρα.
3. Στον αθλητισμό ο προσδιορισμός του μέσου σχετίζεται με ποιοτικά κριτήρια και μεταβλητούς παράγοντες.

β. Να καταγράψετε σε δύο διαφορετικές στήλες δύο (2) εκφράσεις του κειμένου που αναφέρονται στην αντικειμενική μεσότητα και δύο (2) στην υποκειμενική μεσότητα.
(μονάδες 4)

Αντικειμενική μεσότητα	Υποκειμενική μεσότητα

Μονάδες 10

B1. Να δείξετε με επιχειρήματα ότι όσα αναφέρονται στο αρχαίο διδαγμένο κείμενο υποστηρίζουν τη βασική αριστοτελική θέση ότι καμία από τις ηθικές αρετές δεν υπάρχει εκ φύσεως σε εμάς.

Μονάδες 10

B2.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Σοφοκλής, Οιδίπους Τύραννος, στ. 873-896

Η τραγωδία *Οιδίπους Τύραννος* είναι έργο του Σοφοκλή και παρουσιάστηκε για πρώτη φορά το 428 π.Χ. Πολλοί κριτικοί, συμπεριλαμβανομένου και του Αριστοτέλους, θεωρούν τον Οιδίποδα Τύραννο ως την κορυφαία τραγωδία που έχει γραφεί ποτέ. Βασίζεται στον Θηβαϊκό δραματικό κύκλο ή κύκλο των Λαβδακιδών. Κεντρική ιδέα είναι η θέση πως ο άνθρωπος δεν μπορεί ποτέ να ξεφύγει από το πεπρωμένο του. Εδώ μιλάει ο Χορός.

Υβρις φυτεύει τύραννον.

[αντ. α]

Αν όμως σαν τον ποταμό

η έπαρση σηκώνει ματαιότητα,

αν κατεβάσει φέρνοντας παράκαιρα δεινά

κι αν ανεβεί στην κορυφή της στέγης,

απότομα γκρεμίζεται στα θάθη

της ανάγκης και με το πόδι στο κενό

παραπατά· το θεό παρακαλώ

880

να μην πάψει να παλεύει για της πόλης το καλό.

Θεός ας είναι πάντα ισχύς μου και σκέψη μου.

Αν κάποιος πράττοντας και λέγοντας

[στρ. β]

πορεύεται τον υπερόπτη δρόμο,

όποιος τη Δίκη δε φοβάται
 κι όποιος δε σέβεται τα ιερά τεμένη των θεών,
 ας λάβει μοίρα δεινή
 για την ανόσια χλιδή της έπαρσής του.
 Αν κερδίζει παράνομα κέρδη
 κι αν δεν ξορκίζει την ασέβεια
 κι αν βεβηλώνει μανιακός τ' ανέγγιχτα,
 πώς θα το καυχηθεί πως θα γλιτώσει
 την ψυχή απ' των θεών τα βέλη;
 Αν είναι να τιμούν ανόσιες πράξεις,
 γιατί να σέρνω το χορό στην ιερά πανήγυρη;

890

Μτφρ. Κ.Χ. Μύρης

Σε ποιον βαθμό η αριστοτελική αντίληψη περί μεσότητας συνδέεται με τη γενικότερη αρχαιοελληνική παράδοση περί μέτρου; Στην απάντησή σας να λάβετε υπόψη το παραπάνω απόσπασμα από την τραγωδία του Σοφοκλή «Οιδίπους Τύραννος», αξιοποιώντας παράλληλα στοιχεία και από το αρχαίο διδαγμένο κείμενο.

Μονάδες 10

B3. Να ταξινομήσετε τα ακόλουθα γεγονότα στην κατάλληλη χρονική σειρά ξεκινώντας από το παλαιότερο χρονικά (ένδειξη 1) και καταλήγοντας στο νεότερο χρονικά (ένδειξη 5):

- α. Ο Πλάτων πραγματοποίησε το πρώτο ταξίδι του στη Σικελία.
- β. Ο Αριστοτέλης ανέλαβε την εκπαίδευση του Μεγάλου Αλεξάνδρου.
- γ. Ο Πλάτων ίδρυσε την Ακαδημία.
- δ. Ο Σωκράτης καταδικάστηκε σε θάνατο από τους Αθηναίους.
- ε. Ο Αριστοτέλης πέθανε στη Χαλκίδα.

1 -	2 -	3 -	4 -	5 -
-----	-----	-----	-----	-----

Μονάδες 10

B4. Να βρείτε στο αρχαίο διδαγμένο κείμενο που σας δίνεται μία **ετυμολογικά συγγενή λέξη** για καθεμία από τις παρακάτω λέξεις της Νέας Ελληνικής: **συνοχή, πρόσληψη, λιπόσαρκος, ταυτότητα, Πανεπιστήμιο.**

Μονάδες 10

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

α.

1-Α: Ἐν παντὶ δὴ συνεχεῖ καὶ διαιρετῶ ἔστι λαβεῖν τὸ μὲν πλεῖον τὸ δ' ἑλάττων τὸ δ' ἴσον, καὶ ταῦτα ἢ κατ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἢ πρὸς ἡμᾶς.

2-Α: Λέγω δὲ τοῦ μὲν πράγματος μέσον τὸ ἴσον ἀπέχον ἀφ' ἑκατέρου τῶν ἄκρων... τοῦτο δὲ μέσον ἐστὶ κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν. Τὸ δὲ πρὸς ἡμᾶς οὐχ οὕτω ληπτέον.

3-Σ: οὐ γὰρ εἴ τῳ δέκα μναῖ φαγεῖν πολὺ δύο δὲ ὀλίγον, ὁ ἀλείπτης ἔξ μναῖς προστάξει· ἔστι γὰρ ἴσως καὶ τοῦτο πολὺ τῷ ληψομένῳ ἢ ὀλίγον· Μίλῳ μὲν γὰρ ὀλίγον, τῷ δὲ ἀρχομένῳ τῶν γυμνασίων πολὺ. Ὅμοίως ἐπὶ δρόμου καὶ πάλης.

β.

Αντικειμενική μεσότητα	Υποκειμενική μεσότητα
- κατ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα - τοῦτο δὲ μέσον ἐστὶ κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν	- πρὸς ἡμᾶς - ὁ μήτε πλεονάζει μήτε ἐλλείπει· τοῦτο δ' οὐχ ἔν, οὐδὲ ταύτὸν πᾶσιν

B1.

Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, η αρετή είναι ἑξίς, αποκτιέται δηλαδή (όπως έχει δειχθεί από προηγούμενες ενότητες) με μακροχρόνια άσκηση σε ηθικές πράξεις και διδασκαλία. Δεν είναι, όμως, μια οποιαδήποτε ἑξίς, αφού μεγάλη σημασία έχει η ποιότητα των ἑξεών μας. α) Η αρετή βρίσκεται στο μέσον, ανάμεσα δηλαδή στα δύο άκρα, την υπερβολή και την ἑλλειψη, β) Η αρετή βρίσκεται στο μέσον που προσδιορίζεται με κριτήρια υποκειμενικά («πρὸς ἡμᾶς»). Αυτό, ωστόσο, δε σημαίνει ότι το κάθε άτομο προσδιορίζει ὅπως θέλει, αυθαίρετα την αρετή. Κάτι τέτοιο δεν ισχύει γιατί υπεισέρχεται το κριτήριο του «ὀρθοῦ λόγου», της λογικής, και μάλιστα της λογικής του φρόνιμου ανθρώπου, η οποία διασφαλίζει τη σχετική αντικειμενικότητα στον προσδιορισμό του μέσου. Ο Αριστοτέλης με την υποκειμενική μεσότητα σχετικοποιεί το περιεχόμενο των ηθικών αρετών, αλλά δεν οδηγείται στον σοφιστικό σχετικισμό και υποκειμενισμό. Αποδέχεται μάλλον τη σχετικότητα του ηθικού κώδικα και ὄχι τον σχετικισμό, ὅπως άλλωστε θα διευκρινίσει παρακάτω, στις επόμενες ενότητες. Η σχετικότητα του ηθικού κώδικα σημαίνει ότι το περιεχόμενο των ηθικών αρετών εξαρτάται από το περιεχόμενο συγκεκριμένων και αντικειμενικών σταθερών μεταβλητών, ὅπως είναι ο χρόνος, ο σκοπός, η περίσταση κ.τ.λ. γ) Η αρετή είναι προϊόν ελεύθερης

βούλησης του ανθρώπου («*τοῦθ' αἰρεῖται*»). δ) Η αρετή προσδιορίζεται με βάση τη λογική, τον ορθό λόγο. Το στοιχείο αυτό προκύπτει, εξάλλου, και από την αναφορά της λέξης *ἐπιστήμων*, ο οποίος επιζητά («*ζητεῖ*») και επιλέγει («*αἰρεῖται*») τη μεσότητα ακολουθώντας μια λογική διεργασία.

Ανασυνθέτοντας, λοιπόν, όλα αυτά τα στοιχεία μπορούμε να πούμε ότι: Αφού η αρετή είναι μεσότητα που προσδιορίζεται με υποκειμενικά κριτήρια, τα οποία καθορίζονται με βάση τη λογική του κάθε ανθρώπου και μάλιστα του φρόνιμου, άρα υπάρχει η αυτενέργεια και η επιλογή του ατόμου. Άλλωστε, η συνεχής αναζήτηση για τη μεσότητα δηλώνει την εξ έθους απόκτηση των ηθικών αρετών. Επομένως, δεν υπάρχει μέσα μας εκ φύσεως. Αν ήταν έμφυτο χαρακτηριστικό, θα ήταν αμετάβλητο, όπως αμετάβλητοι είναι και οι νόμοι της φύσης, και, επομένως, θα προσδιοριζόταν με αντικειμενικά κριτήρια. [315 λέξεις].

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Σοφοκλής, *Οιδίπους Τύραννος*, στ. 873-896

Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, κάθε «ἐπιστήμων» αποφεύγει την υπερβολή και την έλλειψη και επιδιώκει και προτιμά («*αἰρεῖται*») το μέσον που προσδιορίζεται με υποκειμενικά και όχι με αντικειμενικά κριτήρια. Έτσι, ο Αριστοτέλης γενικεύει την πρακτική σημασία της υποκειμενικής μεσότητας και συγχρόνως με το ρήμα «*αἰρεῖται*» θέτει και το ζήτημα της *προαίρεσεως*, της ελευθερίας της επιλογής που εναπόκειται σε μας να την κάνουμε ή όχι σε σχέση με τη μεσότητα. Η αρετή καταλήγει ο φιλόσοφος, ορίζεται ως μόνιμο στοιχείο του χαρακτήρα, που επιλέγεται ελεύθερα από το άτομο, που βρίσκεται στο μέσο το οποίο προσδιορίζεται με κριτήρια υποκειμενικά και καθορίζεται από τη λογική και συγκεκριμένα από τη λογική που καθορίζει ο φρόνιμος άνθρωπος. Η μεσότητα, επομένως, αποτελεί βασικό γνώρισμα της αρετής. Βρίσκεται ανάμεσα σε δύο κακίες, εκ των οποίων η μία βρίσκεται από την πλευρά της υπερβολής και ξεπερνάει το μέσο και αυτό που πρέπει, ενώ η άλλη βρίσκεται από την πλευρά της έλλειψης, χωρίς να φτάνει στο μέσο και σ' αυτό που πρέπει. Όλα αυτά συμβαίνουν στο χώρο των συναισθημάτων και των πράξεων και είναι αντίθετα με την αρετή· αυτή όμως και βρίσκει και επιλέγει αυτό που πρέπει, το μέσο - υποδηλώνεται και εδώ η *προαίρεσις*.

Η αριστοτελική αντίληψη περί μεσότητας συνδέεται με τη γενικότερη αρχαιοελληνική παράδοση περί μέτρου, την αγάπη δηλαδή της μετριοπάθειας και την αρμονία που εξασφαλίζει η αποφυγή των υπερβολών. Σύμφωνα με το σοφόκλειο χορικό, η *ύβρις*, που επέρχεται αν ξεπερνά κανείς το μέτρο, γεννά τον τύραννο. Κι όταν αυτή η έπαρση, η υπεροψία μεγαλώσει, τότε καταβαρυνώνεται σε μια μοιραία πτώση. Όποιος ξεπερνά το

όριο, το μέτρο, χωρίς να φοβάται τη Δίκη, θα πρέπει να τιμωρηθεί. Η διατάραξη της αρμονίας θα πρέπει να σταματήσει και ο μόνος τρόπος να αποκατασταθεί η τάξη είναι η τιμωρία του ενόχου. Η υπέρβαση του μέτρου συνδέεται επομένως με την αδικία, την αταξία και δεν μπορεί παρά να συνεπάγεται την πτώση του υβριστή. [309 λέξεις].

B3. 1-δ, 2-α, 3-γ, 4-β, 5-ε

B4. *συνεχεῖ-ἀπέχον-ὑπερέχει-ὑπερέχεται-ἔξις, λαβεῖν-λαμβάνουσι-ληπτέον-ληψομένω, ἐλλείπει-ἔλλειψιν-ἐλλείπειν, ταύτόν, ἐπιστήμων*

ΘΕΜΑ 54ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Ἀριστοτέλης, Ἠθικὰ Νικομάχεια, Β6.4-8, 1106a26-b7 & Β6.16, 1106b36-1107a6

Ἀριστοτέλης, Ἠθικὰ Νικομάχεια, Β6.4-8, 1106a26-b7

Ἐν παντὶ δὴ συνεχεῖ καὶ διαιρετῷ ἔστι λαβεῖν τὸ μὲν πλεῖον τὸ δ' ἔλαττον τὸ δ' ἴσον, καὶ ταῦτα ἢ κατ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἢ πρὸς ἡμᾶς [...]. Λέγω δὲ τοῦ μὲν πράγματος μέσον τὸ ἴσον ἀπέχον ἀφ' ἑκατέρου τῶν ἄκρων, ὅπερ ἐστὶν ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πᾶσιν, πρὸς ἡμᾶς δὲ ὃ μήτε πλεονάζει μήτε ἐλλείπει· τοῦτο δ' οὐχ ἓν, οὐδὲ ταύτὸν πᾶσιν. Οἷον εἰ τὰ δέκα πολλὰ τὰ δὲ δύο ὀλίγα, τὰ ἕξ μέσα λαμβάνουσι κατὰ τὸ πρᾶγμα· ἴσω γὰρ ὑπερέχει τε καὶ ὑπερέχεται· τοῦτο δὲ μέσον ἐστὶ κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν. Τὸ δὲ πρὸς ἡμᾶς οὐχ οὕτω ληπτέον· οὐ γὰρ εἴ τῳ δέκα μναῖ φαγεῖν πολὺ δύο δὲ ὀλίγον, ὁ ἀλείπτῃς ἕξ μναῖς προστάξει· ἔστι γὰρ ἴσως καὶ τοῦτο πολὺ τῷ ληψομένῳ ἢ ὀλίγον· Μίλωνι μὲν γὰρ ὀλίγον, τῷ δὲ ἀρχομένῳ τῶν γυμνασίων πολὺ. Ὅμοίως ἐπὶ δρόμου καὶ πάλης. Οὕτω δὴ πᾶς ἐπιστήμων τὴν ὑπερβολὴν μὲν καὶ τὴν ἑλλειψιν φεύγει, τὸ δὲ μέσον ζητεῖ καὶ τοῦθ' αἰρεῖται, μέσον δὲ οὐ τὸ τοῦ πράγματος ἀλλὰ τὸ πρὸς ἡμᾶς.

Ἀριστοτέλης, Ἠθικὰ Νικομάχεια, Β6.16, 1106b36-1107a6

Ἔστιν ἄρα ἡ ἀρετὴ ἕξις προαιρετικὴ, ἐν μεσότητι οὕσα τῇ πρὸς ἡμᾶς, ὠρισμένη λόγῳ καὶ ᾧ ἂν ὁ φρόνιμος ὀρίσειεν. Μεσότης δὲ δύο κακιῶν, τῆς μὲν καθ' ὑπερβολὴν τῆς δὲ κατ' ἑλλειψιν· καὶ ἔτι τῷ τὰς μὲν ἐλλείπειν τὰς δ' ὑπερβάλλειν τοῦ δέοντος ἓν τε τοῖς πάθεσι καὶ ἐν ταῖς πράξεσι, τὴν δ' ἀρετὴν τὸ μέσον καὶ εὕρισκεν καὶ αἰρεῖσθαι.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

A1. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «**Σωστό**», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «**Λάθος**», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο (μονάδες 5) και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις **λέξεις/φράσεις** του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν (μονάδες 5):

1. Η διαίρεση σε κάτι συνεχές και διαιρετό μπορεί να γίνει μόνο με αντικειμενικά κριτήρια.
2. Το υποκειμενικό μέσο απέχει εξίσου από καθένα από τα δύο άκρα.
3. Στον αθλητισμό ο προσδιορισμός του μέσου σχετίζεται με ποιοτικά κριτήρια και μεταβλητούς παράγοντες.
4. Η αρετή επιλέγεται ελεύθερα από το άτομο και εξαρτάται από την επίτευξη της αντικειμενικής μεσότητας.

5. Οι κακίες οφείλονται κατά κύριο λόγο στην υπέρβαση του μέτρου.

Μονάδες 10

B1. Ο άνθρωπος είναι για τον Αριστοτέλη το ζωντανό ον που έχει λογική. Με ποιον τρόπο η λογική (διανοητικές αρετές) υπεισέρχεται στο πεδίο της ηθικής;

Μονάδες 10

B2.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Ἀρχίλοχος, θυμέ, θύμ' (D67a, 128W)

Ο Αρχίλοχος ήταν ελεγειακός ποιητής και ιαμβογράφος. Στο έργο του αναγνωρίζει την «αμηχανία» του εφήμερου ανθρώπου μπροστά στην παντοδυναμία των θεών και τον αιώνιο νόμο της εναλλαγής που κυβερνά τον κόσμο.

*Καρδιά, καρδιά μου, που σε ταραίζουν αγιάτρευτες
συμφορές, μάζεψε τις δυνάμεις σου κι αντιμετώπισε
τον εχθρό προτάσσοντας τα στήθη σου. Με
σταθερότητα δέξου τον αγώνα με τον εχθρό σώμα
με σώμα. Αν νικήσεις μη δείξεις τη χαρά σου
δημόσια κι αν νικηθείς μη ριχτείς στο πάτωμα του
σπιτιού σου κλαίγοντας. Να χαίρεσαι στη χαρά και να
λυπάσαι στη λύπη, αλλά όχι υπερβολικά. Προσπάθησε
να καταλάβεις το ρυθμό που κυβερνά τους ανθρώπους.*

Μτφρ. Δ. Ιακώβ

Σε ποιον βαθμό η αριστοτελική αντίληψη περί μεσότητας συνδέεται με τη γενικότερη αρχαιοελληνική παράδοση περί μέτρου; Στην απάντησή σας λάβετε υπόψη το παραπάνω παράλληλο κείμενο, αξιοποιώντας στοιχεία και από το αρχαίο διδαγμένο κείμενο.

Μονάδες 10

B3. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε κάθε όνομα της στήλης Α και δίπλα το γράμμα της στήλης Β που αντιστοιχεί στη σωστή φράση.

A	B
1. Εύδοξος από την Κνίδα	α. φίλος του Αριστοτέλη που βρήκε μαρτυρικό θάνατο
2. Ξενοκράτης	β. διδάσκει στο Λύκειο
3. Ερμίας	

4. Αριστοτέλης 5. Νικόμαχος	γ. μαθηματικός, αστρονόμος και γεωγράφος που διεύθυνε την Ακαδημία όταν πρωτοπήγε ο Αριστοτέλης δ. πατέρας του Αριστοτέλη ε. διευθύνει την Ακαδημία όταν ο Αριστοτέλης επιστρέφει στην Αθήνα μετά την παραμονή του στη Μακεδονία.
--------------------------------	--

Μονάδες 10

B4. Να βρείτε στο αρχαίο διδαγμένο κείμενο που σας δίνεται μία **ετυμολογικά συγγενή λέξη** για καθεμία από τις παρακάτω λέξεις της Νέας Ελληνικής: **σχέση, αφαιρετικός, βέλος, περιορισμός, ένδεια.**

Μονάδες 10

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

1-Α: Ἐν παντί δὴ συνεχεῖ καὶ διαιρετῶ ἔστι λαβεῖν τὸ μὲν πλεῖον τὸ δ' ἔλαττον τὸ δ' ἴσον, καὶ ταῦτα ἢ κατ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἢ πρὸς ἡμᾶς

2-Α: Λέγω δὲ τοῦ μὲν πράγματος μέσον τὸ ἴσον ἀπέχον ἀφ' ἑκατέρου τῶν ἄκρων... τοῦτο δὲ μέσον ἐστὶ κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν. Τὸ δὲ πρὸς ἡμᾶς οὐχ οὕτω ληπτέον.

3-Σ: οὐ γὰρ εἴ τῳ δέκα μναῖ φαγεῖν πολὺ δύο δὲ ὀλίγον, ὁ ἀλείπτης ἐξ μναῖς προστάξει· ἔστι γὰρ ἴσως καὶ τοῦτο πολὺ τῷ ληψομένῳ ἢ ὀλίγον· Μίλωνι μὲν γὰρ ὀλίγον, τῷ δὲ ἀρχομένῳ τῶν γυμνασίων πολὺ. Ὅμοίως ἐπὶ δρόμου καὶ πάλης.

4-Α: Οὕτω δὴ πᾶς ἐπιστήμων τὴν ὑπερβολὴν μὲν καὶ τὴν ἔλλειψιν φεύγει, τὸ δὲ μέσον ζητεῖ καὶ τοῦθ' αἰρεῖται, μέσον δὲ οὐ τὸ τοῦ πράγματος ἀλλὰ τὸ πρὸς ἡμᾶς. ἢ Ἔστιν ἄρα ἡ ἀρετὴ ἕξις προαιρετικὴ, ἐν μεσότητι οὔσα τῇ πρὸς ἡμᾶς

5-Α: Μεσότης δὲ δύο κακιῶν, τῆς μὲν καθ' ὑπερβολὴν τῆς δὲ κατ' ἔλλειψιν·

B1.

Η έννοια του ορθού λόγου είναι ο ακρογωνιαίος λίθος της αριστοτελικής ηθικής. Αυτή η ικανότητα να βλέπουμε σωστά τα πράγματα, στον Αριστοτέλη είναι κάτι έμφυτο (λογική έχουν όλοι οι άνθρωποι), που καλλιεργούμενο με την αγωγή γίνεται τελικά καρπός της εμπειρίας και της σοφίας. Ορθός λόγος δεν είναι βέβαια η λογική του οποιουδήποτε ανθρώπου, αλλά του φρόνιμου. Ο λόγος - φρόνηση αποτελεί ένα από τα στάδια της πορείας προς την αρετή, αφού με αυτόν ο άνθρωπος μπορεί να διακρίνει τις καλές από τις κακές πράξεις. (Το άλλο στάδιο είναι ο νόμος, που συνηθίζει τους ανθρώπους να ενεργούν ενάρετα ως πολίτες. Άρα, ο λόγος βοηθά τον νόμο να τελειοποιεί το έργο του). Η φρόνηση συνδέεται με τον λόγο και αν υπάρχει αυτή, υπάρχουν συγκεντρωμένες στον άνθρωπο και όλες οι άλλες αρετές. Ο φρόνιμος άνθρωπος είναι αυτός που θα καθορίσει με τη λογική του το δέον, τις σωστές ενέργειες που πρέπει να ακολουθούνται μέσα στην κοινωνία. Το περιεχόμενο, όμως, της έννοιας «φρόνιμος» και «δέον» δεν μπορεί να καθοριστεί με σαφήνεια. Στον αντικειμενικό προσδιορισμό τους παίζει ρόλο τόσο η ανθρώπινη λογική όσο και η εποχή, η κοινωνία, τα πρότυπα των ανθρώπων, στοιχεία τα οποία συνεχώς μεταβάλλονται.

Η ηθική αρετή, επομένως, για τον Αριστοτέλη είναι ουσιαστικά φρόνηση σε διάφορες μορφές και εκδοχές ανάλογα με τις περιστάσεις. Για τον λόγο αυτό άλλωστε ο Αριστοτέλης μιλά για τον φρόνιμο ως μέτρο και πρότυπο της αρετής. Ο άνθρωπος που διαθέτει φρόνηση αποτελεί συμβολικό ή και ένσαρκο ηθικό πρότυπο μέσα στην κοινωνία και με τις τεκμηριωμένες

επιλογές του γίνεται ο γνώμονας της ηθικής – πολιτικής αρετής. Το κοινωνικό πρότυπο του φρονίμου είναι ένα αντικειμενικό δεδομένο που μετριάζει τον προσωπικό – υποκειμενικό χαρακτήρα της αριστοτελικής ηθικής. [274 λέξεις]

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Ἀρχίλοχος, *θυμέ, θύμ'* (D67a, 128W)

Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, κάθε «ἐπιστήμων» αποφεύγει την υπερβολή και την έλλειψη και επιδιώκει και προτιμά («αἰρεῖται») το μέσον που προσδιορίζεται με υποκειμενικά και όχι με αντικειμενικά κριτήρια. Ἐτσι, ο Αριστοτέλης γενικεύει την πρακτική σημασία της υποκειμενικής μεσότητας και συγχρόνως με το ρήμα «αἰρεῖται» θέτει και το ζήτημα της *προαίρεσεως*, της ελευθερίας της επιλογής που εναπόκειται σε μας να την κάνουμε ή όχι σε σχέση με τη μεσότητα. Η αρετή καταλήγει ο φιλόσοφος, ορίζεται ως μόνιμο στοιχείο του χαρακτήρα, που επιλέγεται ελεύθερα από το άτομο, που βρίσκεται στο μέσο το οποίο προσδιορίζεται με κριτήρια υποκειμενικά και καθορίζεται από τη λογική και συγκεκριμένα από τη λογική που καθορίζει ο φρόνιμος άνθρωπος. Η μεσότητα, επομένως, αποτελεί βασικό γνώρισμα της αρετής. Βρίσκεται ανάμεσα σε δύο κακίες, εκ των οποίων η μία βρίσκεται από την πλευρά της υπερβολής και ξεπερνάει το μέσο και αυτό που πρέπει, ενώ η άλλη βρίσκεται από την πλευρά της έλλειψης, χωρίς να φτάνει στο μέσο και σ' αυτό που πρέπει. Όλα αυτά συμβαίνουν στο χώρο των συναισθημάτων και των πράξεων και είναι αντίθετα με την αρετή· αυτή όμως και βρίσκει και επιλέγει αυτό που πρέπει, το μέσο - υποδηλώνεται και εδώ η *προαίρεσις*.

Η αριστοτελική αντίληψη περί μεσότητας συνδέεται με τη γενικότερη αρχαιοελληνική παράδοση περί μέτρου, την αγάπη δηλαδή της μετριοπάθειας και την αρμονία που εξασφαλίζει η αποφυγή των υπερβολών. Ο Αρχίλοχος στο έργο του αναφέρεται στα πάθη της καρδιάς και προτρέπει να παραμένει αυτή δυνατή και σταθερή μπροστά σε οποιαδήποτε συνθήκη κληθεί να αντιμετωπίσει. («Καρδιά, καρδιά μου ... σώμα με σώμα.») Το άτομο θα πρέπει να αποφεύγει την υπερβολή των συναισθημάτων («Αν νικήσεις ... σπιτιού σου κλαίγοντας.»), χωρίς αυτό να σημαίνει την απάθεια και την αναισθησία, δηλαδή την έλλειψή τους («Να χαίρεσαι ... στη χαρά και να λυπάσαι στη λύπη, αλλά όχι υπερβολικά.»). Καταλήγει συμβουλεύοντας το άτομο να κατανοεί τον «ρυθμό», τον αιώνιο νόμο της εναλλαγής που κυβερνά τον κόσμο και να το ακολουθήσει («Προσπάθησε να καταλάβεις το ρυθμό που κυβερνά τους ανθρώπους.»).

Τα δύο αποσπάσματα συγκλίνουν ως προς τη στάση που υποδεικνύουν στους ανθρώπους σχετικά με τα συναισθήματά τους: τον έλεγχο και το μέτρο, τη σύνεση και την αυτοσυγκράτηση. [352 λέξεις].

B3. 1-γ, 2-ε, 3-α, 4-β, 5-δ

B4. *συνεχεῖ - ἀπέχον - ὑπερέχει - ὑπερέχεται - ἔξις, διαιρετῶ - αἰρεῖται - προαιρετική - αἰρεῖσθαι, ὑπερβολή - ὑπερβάλλειν, ὠρισμένη - ὀρίσειεν, δέοντος.*

ΘΕΜΑ 55ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Ἀριστοτέλης, Ἠθικὰ Νικομάχεια, Β6.4-8, 1106a26-b7 & Β6.16, 1106b36-1107a6

Ἀριστοτέλης, Ἠθικὰ Νικομάχεια, Β6.4-8, 1106a26-b7

Ἐν παντὶ δὴ συνεχεῖ καὶ διαιρετῷ ἔστι λαβεῖν τὸ μὲν πλεῖον τὸ δ' ἔλαττον τὸ δ' ἴσον, καὶ ταῦτα ἢ κατ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἢ πρὸς ἡμᾶς [...]. Λέγω δὲ τοῦ μὲν πράγματος μέσον τὸ ἴσον ἀπέχον ἀφ' ἑκατέρου τῶν ἄκρων, ὅπερ ἐστὶν ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πᾶσιν, πρὸς ἡμᾶς δὲ ὃ μήτε πλεονάζει μήτε ἐλλείπει· τοῦτο δ' οὐχ ἓν, οὐδὲ ταύτὸν πᾶσιν. Οἷον εἰ τὰ δέκα πολλὰ τὰ δὲ δύο ὀλίγα, τὰ ἕξ μέσα λαμβάνουσι κατὰ τὸ πρᾶγμα· ἴσω γὰρ ὑπερέχει τε καὶ ὑπερέχεται· τοῦτο δὲ μέσον ἐστὶ κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν ἀναλογίαν. Τὸ δὲ πρὸς ἡμᾶς οὐχ οὕτω ληπτέον· οὐ γὰρ εἴ τῳ δέκα μναῖ φαγεῖν πολὺ δύο δὲ ὀλίγον, ὁ ἀλείπτῃς ἕξ μναῖς προστάξει· ἔστι γὰρ ἴσως καὶ τοῦτο πολὺ τῷ ληψομένῳ ἢ ὀλίγον· Μίλωνι μὲν γὰρ ὀλίγον, τῷ δὲ ἀρχομένῳ τῶν γυμνασίων πολὺ. Ὅμοίως ἐπὶ δρόμου καὶ πάλης. Οὕτω δὴ πᾶς ἐπιστήμων τὴν ὑπερβολὴν μὲν καὶ τὴν ἑλλειψιν φεύγει, τὸ δὲ μέσον ζητεῖ καὶ τοῦθ' αἰρεῖται, μέσον δὲ οὐ τὸ τοῦ πράγματος ἀλλὰ τὸ πρὸς ἡμᾶς.

Ἀριστοτέλης, Ἠθικὰ Νικομάχεια, Β6.16, 1106b36-1107a6

Ἔστιν ἄρα ἡ ἀρετὴ ἕξις προαιρετικὴ, ἐν μεσότητι οὕσα τῇ πρὸς ἡμᾶς, ὠρισμένη λόγῳ καὶ ᾧ ἂν ὁ φρόνιμος ὀρίσειεν. Μεσότης δὲ δύο κακιῶν, τῆς μὲν καθ' ὑπερβολὴν τῆς δὲ κατ' ἑλλειψιν· καὶ ἔτι τῷ τὰς μὲν ἐλλείπειν τὰς δ' ὑπερβάλλειν τοῦ δέοντος ἓν τε τοῖς πάθεσι καὶ ἐν ταῖς πράξεσι, τὴν δ' ἀρετὴν τὸ μέσον καὶ εὕρισκεν καὶ αἰρεῖσθαι.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

A1.

α. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «Σωστό», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «Λάθος», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο (μονάδες 3) και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις **λέξεις/φράσεις** του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν (μονάδες 3):

1. Η διαίρεση σε κάτι συνεχές και διαιρετό μπορεί να γίνει μόνο με υποκειμενικά κριτήρια.
2. Στον αθλητισμό ο προσδιορισμός του μέσου σχετίζεται με ποιοτικά κριτήρια και μεταβλητούς παράγοντες.
3. Η αρετή επιλέγεται ελεύθερα από το άτομο και εξαρτάται από την επίτευξη της υποκειμενικής μεσότητας.

β. Πώς ορίζει ο Αριστοτέλης την έννοια της κακίας; (μονάδες 4)

Μονάδες 10

Β1. Να διευκρινίσετε το περιεχόμενο των αριστοτελικών όρων στο πλαίσιο του ορισμού της ηθικής αρετής: «*προαίρεσις*», «*φρόνιμος*».

Μονάδες 10

Β2.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Πυθαγορικά έπη, 25-39

Ο Πυθαγόρας ο Σάμιος (πιθανώς 570-500/490 π.Χ.), φιλόσοφος, μαθηματικός και θεωρητικός της μουσικής, έζησε στην Κάτω Ιταλία, όπου και ίδρυσε μια φιλοσοφική κοινότητα, τη μυστικιστική κοινότητα των Πυθαγορείων. Η ολιγόστιχη συλλογή *Πυθαγορικά έπη* ή παραγγέλματα (γνωστή ως *Χρυσᾶ έπη*) απηχεί την πυθαγόρεια παράδοση και περιλαμβάνει παραινήσεις για την πνευματική ωρίμανση.

*Κανέννας δεν πρέπει να σε πείσει -ούτε με λόγια ούτε με έργα-
να πράξεις κάτι που δεν θα σε ωφελήσει.*

*Να σκέπτεσαι μάλιστα πριν να πράξεις, για να μην φανείς άφρων και γελοίος·
διότι είναι γνώρισμα του άφρονα το να λέει και να πράττει ανόητα πράγματα.*

Και πρέπει να πράττεις μονάχα αυτά για τα οποία δεν θα μετανοήσεις εκ των υστέρων.

Μην κάνεις τίποτε το οποίο δεν γνωρίζεις, αλλά διδάξου (30)

όσα χρειάζεσαι· μονάχα έτσι θα περάσεις τη ζωή σου ευχάριστα.

Δεν πρέπει να παραμελείς τη σωματική σου υγεία

και πρέπει να πίνεις, να τρέφεσαι και να γυμνάζεσαι με μέτρο.

Λέγοντας μέτρο, εννοώ αυτό που δεν σε καταπονεί.

Εθίσου να έχεις καθαρή και άφθαρτη ζωή, (35)

και απόφυγε να πράξεις όσα προκαλούν φθόνο.

Μην κάνεις άσκοπες δαπάνες, σαν κάποιος που αγνοεί το καλό,

αλλά ούτε να είσαι φιλάργυρος· το μέτρο είναι άριστο σε όλα.

Να πράττεις αυτό που δεν θα σε βλάψει, και να σκέπτεσαι προτού να πράξεις.

Μτφρ. Α. Πέτρου

Να εντοπίσετε ομοιότητες ανάμεσα στις συμβουλές που δίνει ο Πυθαγόρας στο παραπάνω παράλληλο κείμενο, με την αριστοτελική θεωρία της μεσότητας αξιοποιώντας στοιχεία και από τα δύο κείμενα.

Μονάδες 10

B3. Να ταξινομήσετε τα ακόλουθα γεγονότα στην κατάλληλη χρονική σειρά ξεκινώντας από το παλαιότερο χρονικά (ένδειξη 1) και καταλήγοντας στο νεότερο χρονικά (ένδειξη 5):

- α. Ο Αριστοτέλης έφτασε στην Αθήνα για να σπουδάσει στην Ακαδημία.
- β. Η είδηση για τον θάνατο του Αλέξανδρου έφτασε στην Αθήνα.
- γ. Ο Αριστοτέλης ασχολήθηκε με την αγωγή του Αλέξανδρου.
- δ. Ο Πλάτων επισκέφθηκε για τρίτη φορά τη Σικελία.
- ε. Ο Πλάτων γεννήθηκε στην Αθήνα από αριστοκράτες γονείς.

1 -	2 -	3 -	4 -	5 -
-----	-----	-----	-----	-----

Μονάδες 10

B4. Να αντιστοιχίσετε καθεμία νεοελληνική λέξη της στήλης Α με την **ετυμολογικά συγγενή** αρχαιοελληνική λέξη της στήλης Β. Δύο λέξεις στη στήλη Α περισσεύουν.

A	B
1. προσπάθεια	α. <i>υπερέχεται</i>
2. καθαίρεση	β. <i>ληπτέον</i>
3. υπεροχή	γ. <i>ἔλλειψιν</i>
4. άρση	δ. <i>αίρεϊται</i>
5. υπόληψη	ε. <i>πάθεσι</i>
6. υποδοχή	
7. υπόλοιπο	

Μονάδες 10

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

α.

1-Λ: *Ἐν παντὶ δὴ συνεχεῖ καὶ διαιρετῷ ἔστι λαβεῖν τὸ μὲν πλεῖον τὸ δ' ἔλαττον τὸ δ' ἴσον, καὶ ταῦτα ἢ κατ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἢ πρὸς ἡμᾶς [...].*

2-Σ: *οὐ γὰρ εἴ τῷ δέκα μναῖ φαγεῖν πολὺ δύο δὲ ὀλίγον, ὁ ἀλείπτῃς ἔξ μναῖς προστάξει· ἔστι γὰρ ἴσως καὶ τοῦτο πολὺ τῷ ληψομένῳ ἢ ὀλίγον· Μίλωνι μὲν γὰρ ὀλίγον, τῷ δὲ ἀρχομένῳ τῶν γυμνασίων πολὺ. Ὅμοίως ἐπὶ δρόμου καὶ πάλης.*

3-Σ: *Ἔστιν ἄρα ἡ ἀρετὴ ἔξις προαιρετικὴ, ἐν μεσότητι οὔσα τῇ πρὸς ἡμᾶς...*

β. Ολοκληρώνοντας τον ορισμό της αρετής, ο Αριστοτέλης προσδιορίζει και τον χαρακτήρα της έννοιας που είναι αντίθετη από την αρετή, της κακίας. Η αρετή είναι μεσότητα ανάμεσα σε δύο κακίες που προσδιορίζονται από την υπερβολή και την έλλειψη σε σύγκριση με το δέον στα πάθη(: συναισθήματα) και τις πράξεις.

B1.

προαίρεσις: Η λέξη *προαίρεσις* (έλλογη προτίμηση) δεν δηλώνει μια άλογη και αδικαιολόγητη επιθυμία. Είναι δομικά συνδεμένη με τη διανοητική ικανότητα του ανθρώπου, τη σκέψη και την κρίση του. Αποτελεί επιλογή ανάμεσα στο καλό και το κακό και επιδίωξη του ενός ή του άλλου. Στο πλαίσιο της ηθικής διδασκαλίας του Αριστοτέλη ανατίθεται καθοριστικός ρόλος στην *προαίρεση*. Ο λόγος είναι ότι αποτελεί ελεύθερη και συνειδητή επιλογή του ενός ή του άλλου τρόπου ζωής, επιλογή που οδηγεί σε συγκεκριμένες αποφάσεις σε κάθε μία επιμέρους περίπτωση. Δίκαιος δεν είναι αυτός που τυχαίνει να κάνει κάποιες δίκαιες πράξεις, αλλά αυτός που συνειδητά επέλεξε τη δικαιοσύνη ως στάση ζωής και ακολουθεί στις επιμέρους επιλογές του την αντίστοιχη σταθερή πορεία. Σύμφωνα με τον φιλόσοφο, η αρετή είναι *ἔξις προαιρετικὴ*, είναι, δηλαδή, η ελεύθερη και έλλογη εκλογή και βούληση, απαραίτητες προϋποθέσεις για να κάνει ο άνθρωπος σωστή επιλογή ενεργειών και να φτάσει στο μέτρο αποφεύγοντας τις ακρότητες, δηλαδή την υπερβολή και την έλλειψη. Την ευθύνη, λοιπόν, για την κατάκτηση της ηθικής αρετής την έχει ο ίδιος ο άνθρωπος. Αν ο δρόμος προς την αρετή δεν ήταν αποτέλεσμα ελεύθερης βούλησης, αλλά καταναγκασμού, τότε η αρετή δεν θα είχε καμία αξία για τον άνθρωπο. Η «προαίρεσις» αποτελεί, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, τον έναν από τους τρεις αναγκαίους όρους για την ύπαρξη της αρετής. (Οι άλλοι δύο όροι είναι: ο άνθρωπος να έχει συνείδηση της πράξης του και να την πραγματοποιεί με σιγουριά και σταθερότητα).

φρόνιμος: Ο άνθρωπος που διαθέτει φρόνηση αποτελεί συμβολικό ή και ένσαρκο ηθικό πρότυπο μέσα στην κοινωνία και με τις τεκμηριωμένες επιλογές του γίνεται ο γνώμονας της ηθικής-πολιτικής αρετής. Το κοινωνικό πρότυπο του φρονίμου είναι, επίσης, ένα σχετικά αντικειμενικό δεδομένο που μετριάζει τον προσωπικό-υποκειμενικό χαρακτήρα της αριστοτελικής ηθικής. Η φρόνηση συνδέεται με τον λόγο και αν υπάρχει αυτή, υπάρχουν συγκεντρωμένες στον άνθρωπο και όλες οι άλλες αρετές. Ο φρόνιμος άνθρωπος είναι αυτός που θα καθορίσει με τη λογική του το «δέον», τις σωστές ενέργειες που πρέπει να ακολουθούνται μέσα στην κοινωνία. Το περιεχόμενο, όμως, της έννοιας «φρόνιμος» και «δέον» δεν μπορεί να καθοριστεί με σαφήνεια. Στον αντικειμενικό προσδιορισμό τους παίζει ρόλο τόσο η ανθρώπινη λογική όσο και η εποχή, η κοινωνία, τα πρότυπα των ανθρώπων, στοιχεία τα οποία συνεχώς μεταβάλλονται. [363 λέξεις].

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πυθαγορικά ἔπη, 25-39

Στις παραινέσεις του Πυθαγόρα κυριαρχούν κριτήρια επιλογών και στάσεων ζωής που προτείνει με στόχο την πνευματική ωρίμανση. Για να προβεί κάποιος σε μια ενέργεια πρέπει πρώτα να έχει πειστεί πως αυτή είναι ωφέλιμη για τον ίδιο. Προτρέπει να προηγείται η σκέψη και η εκτίμηση των δεδομένων πριν από κάθε πράξη για να μην φανεί ο άνθρωπος άφρων και γελοίος. Συμβουλεύει, μάλιστα, να μην κάνουμε όσα δεν γνωρίζουμε, καθώς για να ζήσουμε ευχάριστα πρέπει να διδασκόμαστε όσα χρειάζεται. Κριτήριο της ορθής στάσης ζωής προβάλλεται, εξάλλου, η υγεία του σώματος με κατάλληλη άσκηση και διατροφή, πάντα με μέτρο. Επισημαίνεται ότι ως μέτρο εννοείται αυτό που δεν καταπονεί τον άνθρωπο. Ο Πυθαγόρας συστήνει έναν καθαρό και απλό τρόπο ζωής που δεν προκαλεί φθόνο. Για αυτό πρέπει να αποφεύγεται η άσκοπη σπατάλη, αλλά και η φιλαργυρία ως ακραίες επιλογές. Η κυριαρχία του μέτρου πρέπει να είναι καθολική, καθώς το μέτρο είναι άριστο σε όλα.

Το «μέτρο» αυτό προσομοιάζει με την «υποκειμενική μεσότητα» του Αριστοτέλη, στην αποφυγή της έλλειψης και της υπερβολής («*Μην κάνεις άσκοπες δαπάνες, σαν κάποιος που αγνοεί το καλό, αλλά ούτε να είσαι φιλάργυρος*»). Εξάλλου, η διευκρίνιση ότι ως μέτρο θεωρείται αυτό που δεν καταπονεί τον άνθρωπο φαίνεται να προσεγγίζει τη θέση του Αριστοτέλη για το «υποκειμενικό μέσο». Επίσης, προτρέποντας στην καθαρή και άφθαρτη ζωή μέσω του εθισμού παραπέμπει στην κατάκτηση της αριστοτελικής αρετής διά του έθους. Τέλος, ένα ακόμα στοιχείο της πυθαγόρειας σκέψης που προσεγγίζει την αριστοτελική αντίληψη για τον προσδιορισμό του υποκειμενικού μέσου είναι η κυριαρχία του λόγου, της

εκτίμησης και κρίσης πριν την πράξη ως χαρακτηριστικό του σώφρονα («για να μην φανείς άφρων και γελοίος»).

[Ωστόσο, η αριστοτελική μεσότητα, συνδέεται με την τελείωση, την ολοκλήρωση του ανθρώπου –διάσταση που δεν προβάλλεται στο κείμενο του Πυθαγόρα –, ενώ, παράλληλα, έχει σαφώς κοινωνικό-πολιτικό χαρακτήρα, με την έννοια ότι επιδιώκεται και κατακτάται εντός και χάριν της κοινωνίας, της πολιτικής κοινότητας. Αντίθετα, ο Πυθαγόρας φαίνεται ότι υιοθετεί μια ατομική ηθική με κύριο στόχο την ευχαρίστηση και την προσωπική ωφέλεια].
[266 λέξεις].

B3. 1-ε, 2-α, 3-δ, 4-γ, 5-β

B4. 1-ε, 2-δ, 3-α, 5-β, 7-γ

ΘΕΜΑ 56ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Ἀριστοτέλης, *Πολιτικά*, Α1.1·8, 1252a1-7· b27-32 & Α1.10-11, 1253a7-18

Ἀριστοτέλης, *Πολιτικά*, Α1.1·8, 1252a1-7· b27-32

Ἐπειδὴ πᾶσαν πόλιν ὀρῶμεν κοινωνίαν τινὰ οὔσαν καὶ πᾶσαν κοινωνίαν ἀγαθοῦ τινος ἕνεκεν συνεστηκυῖαν (τοῦ γὰρ εἶναι δοκοῦντος ἀγαθοῦ χάριν πάντα πράττουσι πάντες), δῆλον ὡς πᾶσαι μὲν ἀγαθοῦ τινος στοχάζονται, μάλιστα δὲ καὶ τοῦ κυριωτάτου πάντων ἢ πασῶν κυριωτάτῃ καὶ πάσας περιέχουσα τὰς ἄλλας. Αὕτη δ' ἐστὶν ἡ καλουμένη πόλις καὶ ἡ κοινωνία ἢ πολιτική. [...] Ἡ δ' ἐκ πλειόνων κωμῶν κοινωνία τέλειος πόλις, ἥδη πάσης ἔχουσα πέρας τῆς αὐταρκειᾶς ὡς ἔπος εἰπεῖν, γινομένη μὲν τοῦ ζῆν ἕνεκεν, οὔσα δὲ τοῦ εὖ ζῆν. Διὸ πᾶσα πόλις φύσει ἔστιν, εἴπερ καὶ αἱ πρῶται κοινωνίαι. Τέλος γὰρ αὕτη ἐκείνων, ἡ δὲ φύσις τέλος ἐστίν.

Ἀριστοτέλης, *Πολιτικά*, Α1.10-11, 1253a7-18

Διότι δὲ πολιτικὸν ὁ ἄνθρωπος ζῶον πάσης μελίττης καὶ παντὸς ἀγελαίου ζώου μᾶλλον, δῆλον. Οὐθὲν γάρ, ὡς φαμέν, μάτην ἢ φύσις ποιεῖ· λόγον δὲ μόνον ἄνθρωπος ἔχει τῶν ζώων· ἢ μὲν οὖν φωνὴ τοῦ λυπηροῦ καὶ ἡδέος ἐστὶ σημεῖον, διὸ καὶ τοῖς ἄλλοις ὑπάρχει ζώοις (μέχρι γὰρ τούτου ἢ φύσις αὐτῶν ἐλήλυθε, τοῦ ἔχειν αἴσθησιν λυπηροῦ καὶ ἡδέος καὶ ταῦτα σημαίνειν ἀλλήλοις), ὁ δὲ λόγος ἐπὶ τῷ δηλοῦν ἐστὶ τὸ συμφέρον καὶ τὸ βλαβερόν, ὥστε καὶ τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἀδίκον· τοῦτο γὰρ πρὸς τὰ ἄλλα ζῶα τοῖς ἀνθρώποις ἴδιον, τὸ μόνον ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ καὶ δικαίου καὶ ἀδίκου καὶ τῶν ἄλλων αἴσθησιν ἔχειν· ἡ δὲ τούτων κοινωνία ποιεῖ οἰκίαν καὶ πόλιν.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

A1.

α. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «**Σωστό**», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «**Λάθος**», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο (μονάδες 5) και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις **λέξεις/φράσεις** του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν (μονάδες 5):

1. Κατά τον Αριστοτέλη όλες οι μορφές κοινωνικής συμβίωσης αποσκοπούν σε κάποιο αγαθό.
2. Ο Αριστοτέλης ισχυρίζεται ότι η πολιτική κοινωνία αποτελεί την ανώτερη μορφή κοινωνικής συμβίωσης.

3. Η αυτάρκεια είναι στόχος που πραγματοποιείται στο πλαίσιο κάθε κόμης ξεχωριστά.
4. Η πόλις ως μορφή κοινωνικής συμβίωσης συγκροτήθηκε για την επίτευξη πρώτα απ' όλα της ευδαιμονίας.
5. Η φύση ενός πράγματος δεν είναι παρά η ολοκλήρωσή του.

Μονάδες 10

B1. Ο Αριστοτέλης δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην έννοια του σκοπού, του τέλους. Σε ποια σημεία των δύο κειμένων αναφέρεται στην έννοια του σκοπού και να τα αναδιατυπώσετε σύντομα με δικά σας λόγια.

Μονάδες 10

B2.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Άριστοτέλης, Πολιτικά, 1253a1-8

Όλα αυτά κάνουν φανερό ότι η πόλη ανήκει στην κατηγορία των πραγμάτων που υπάρχουν εκ φύσεως και ότι ο άνθρωπος είναι ένα ον προορισμένο από τη φύση να ζει σε πόλη (πολιτικὸν ζῷον)· ο δίχως πόλη άνθρωπος (θέλω να πω: ο εκ φύσεως δίχως πόλη άνθρωπος, όχι ο δίχως πόλη από κάποια τυχαία συγκυρία) ή είναι άνθρωπος κατώτερης ποιότητας ή είναι ένα ον ανώτερο από τον άνθρωπο· είναι σαν εκείνον που ο Όμηρος τον στόλισε με τους χαρακτηρισμούς «άνθρωπος δίχως σόι, δίχως νόμους, δίχως σπιτικό»· αυτός ο άνθρωπος, ο δίχως πόλη από τη φύση του, είναι —την ίδια στιγμή— και άνθρωπος που παθιάζεται με τον πόλεμο: είναι σαν ένα απομονωμένο πιόνι στο παιχνίδι των πεσσών.

(Από το βιβλίο του «Φιλοσοφικού Λόγου»)

Με βάση το αρχαίο διδαγμένο κείμενο και το παράλληλο κείμενο από τα Πολιτικά του Αριστοτέλη, να εξηγήσετε γιατί είναι σημαντικό για τον άνθρωπο να ζει σε μία οργανωμένη κοινωνία.

Μονάδες 10

B3. Να αντιστοιχίσετε καθεμία από τις φράσεις της στήλης Α του παρακάτω πίνακα με μία φράση από τη στήλη Β που συμπληρώνει ορθά το νόημά της.

A	B
	α. η Ακαδημία είχε αρχίσει να παρακμάζει.

1. Όταν ο Αριστοτέλης ήρθε στην Αθήνα για να σπουδάσει,	β. ο Πλάτων είχε αναθέσει τη διεύθυνση της Ακαδημίας στον Ηρακλείδη.
	γ. η Ακαδημία αποτελούσε σημείο συνάντησης σημαντικών λογίων της εποχής.
2. Η φιλοσοφική σχολή <i>Περίπατος</i> ιδρύθηκε από τον	α. Αριστοτέλη.
	β. Εύδοξο.
	γ. Θεόφραστο.
3. Ο Αριστοτέλης έφυγε για δεύτερη φορά από την Αθήνα,	α. επειδή αισθάνθηκε πως βρισκόταν σε κίνδυνο μετά τον θάνατο του Αλέξανδρου.
	β. για να επιστρέψει στα Στάγειρα.
	γ. για να αναλάβει την αγωγή του Αλέξανδρου στη Μακεδονία.
4. Από τα μέρη της ψυχής το <i>ἐπιθυμητικόν</i> κατά τον Αριστοτέλη σχετίζεται με	α. τις αρετές που περιγράφουν τον χαρακτήρα του ανθρώπου.
	β. τη διατροφή.
	γ. τη φρόνηση.
5. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη η πόλις	α. αποτελείται από όμοια στοιχεία.
	β. ως όλον αποτελείται από ανόμοια μεταξύ τους στοιχεία.
	γ. στοχεύει στην <i>εὐβουλία</i> .

Μονάδες 10

B4. Για καθεμία από τις παρακάτω λέξεις του αρχαίου διδαγμένου κειμένου να γράψετε μία περίοδο λόγου στη Νέα Ελληνική, όπου η συγκεκριμένη λέξη να χρησιμοποιείται **με διαφορετική σημασία** από αυτήν που έχει στο κείμενο *κοινωνίαν, αγαθοῦ, στοχάζονται, πολιτική, τέλος*. Μπορείτε να τη χρησιμοποιήσετε **σε οποιαδήποτε μορφή της (μέρος του λόγου, πτώση, αριθμό, γένος, έγκλιση, χρόνο)**.

Μονάδες 10

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

1-Σ: καὶ πᾶσαν κοινωνίαν ἀγαθοῦ τινος ἔνεκεν συνεστηκυῖαν

2-Σ: τοῦ κυριωτάτου πάντων ἢ πασῶν κυριωτάτη καὶ πάσας περιέχουσα τὰς ἄλλας. Αὕτη δ' ἐστὶν ἡ καλουμένη πόλις καὶ ἡ κοινωνία ἡ πολιτική.

3-Λ: Ἡ δ' ἐκ πλειόνων κωμῶν κοινωνία τέλειος πόλις, ἥδη πάσης ἔχουσα πέρας τῆς αὐταρκείας

4-Λ: γινομένη μὲν τοῦ ζῆν ἔνεκεν

5-Σ: ἡ δὲ φύσις τέλος ἐστίν.

B1.

Στο πρώτο από τα δύο αποσπάσματα διαφαίνεται η έννοια του σκοπού πίσω από πολλές εκφράσεις, καθώς η αριστοτελική εξήγηση για τη σύσταση της πόλης είναι τελολογική. Για τον Αριστοτέλη το νόημα και ο χαρακτήρας κάθε πράγματος στον κόσμο πρέπει να αναζητηθεί στο τέλος, στον σκοπό της ύπαρξής του. Έτσι, κάθε κοινωνία συγκροτήθηκε επειδή έχει σκοπό κάποιο αγαθό (*πᾶσαν κοινωνίαν ἀγαθοῦ τινος ἔνεκεν συνεστηκυῖαν*) και οι άνθρωποι ενεργούν για χάρη, δηλαδή με σκοπό αυτό που θεωρούν αγαθό (*τοῦ γὰρ εἶναι δοκοῦντος ἀγαθοῦ χάριν πάντα πράττουσι πάντες*). Επομένως, όλες οι κοινωνίες που συγκροτούν οι άνθρωποι στοχεύουν σε κάποιο αγαθό (*πᾶσαι μὲν ἀγαθοῦ τινος στοχάζονται*). Επίσης, η πόλη που συγκροτεῖται από κώμες είναι τέλεια, δηλαδή έχει πετύχει τον σκοπό της αυτάρκειας (*Ἡ δ' ἐκ πλειόνων κωμῶν κοινωνία τέλειος πόλις...*). Η λέξη τέλος δηλώνει ως γνωστόν τον σκοπό, δηλαδή τον προορισμό για τον οποίο είναι πλασμένο το καθετί· επομένως, η χρήση του επιθέτου τέλειος υποδηλώνει την ολοκλήρωση του εξελικτικού κύκλου από την οικία στην κώμη κι απ' την κώμη στην πόλη. Στη συνέχεια, η πρόθεση «ἔνεκεν» υποδηλώνει την έννοια του διττού σκοπού της πόλης με τον ισχυρισμό ότι δημιουργήθηκε για να διασφαλίσει τη ζωή, αλλά υπάρχει για χάρη της ευζωίας (*γινομένη μὲν τοῦ ζῆν ἔνεκεν, οὔσα δὲ τοῦ εὖ ζῆν*). Στο απόσπασμα, επίσης, καταγράφεται ρητά δύο φορές η λέξη τέλος/σκοπός (*Τέλος γὰρ αὕτη ἐκείνων, ἡ δὲ φύσις τέλος ἐστίν*), καθώς η Αριστοτελική σκέψη γενικεύει θεωρώντας την πολιτική κοινωνία σκοπό και ολοκλήρωση όλων των κοινωνιών κάτι που ως φύση είναι ολοκλήρωση των πάντων.

Στο δεύτερο απόσπασμα η έννοια του σκοπού διατυπώνεται με αρνητικό τρόπο με την επιλογή του επιρρήματος «μάτην» (ματαιίως, ανωφελώς, άσκοπα) στη φράση «Οὐθὲν γάρ, ὥς φαμέν, μάτην ἢ φύσις ποιεῖ». Σύμφωνα με την αριστοτελική αντίληψη στη φύση τίποτε

δεν γίνεται μάταια, τα πάντα εξυπηρετούν ορισμένη σκοπιμότητα, από την οποία και νοηματοδοτούνται. Έτσι, σύμφωνα με την τελολογία του Αριστοτέλη, ο άνθρωπος είναι εφοδιασμένος με την ικανότητα του λόγου για να δηλώνει το ωφέλιμο και το βλαβερό, το δίκαιο και το άδικο, να αντιλαμβάνεται το καλό και το κακό και για να δημιουργεί οικογένεια και έτσι μπορεί να συγκροτεί την οικογένεια και την πόλη, κάτι που αποτελεί φυσικό σκοπό του ανθρώπου.

[357 λέξεις]

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Αριστοτέλης, Πολιτικά, 1253a1-8

Η πόλη ως πολιτική κοινωνία εμπεριέχει κάθε σκοπό για να εξασφαλιστεί η ζωή των μελών της, τόσο σε επίπεδο επιβίωσης (*ζῆν*), όσο και ευδαιμονίας (*εὖ ζῆν*). Έτσι, ο άνθρωπος μόνο μέσα στο πλαίσιο της πόλης μπορεί να επιδιώξει τον φυσικό σκοπό της ζωής.

Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη η κοινωνικότητα του ανθρώπου και η σύσταση της πόλης ανάγονται στη φύση, αντίθετα με ό,τι υποστήριζαν ορισμένοι σοφιστές, ότι οι πολιτικοί θεσμοί και οι νόμοι αποτελούν προϊόντα ανθρώπινα, κοινωνικές συμβάσεις που έρχονται σε σύγκρουση με τις φυσικές διεργασίες. Στο πλαίσιο της πόλης επιτυγχάνεται η αυτάρκεια, που αποτελεί θεμελιώδες γνώρισμά της και πρωταρχική επιδίωξή της. Με αυτήν δηλώνεται η επάρκεια των αγαθών που είναι απαραίτητα για την απόκτηση και διατήρηση της συλλογικής ευτυχίας (*εὐδαιμονίας*). Πρόκειται για αγαθά εξωτερικά (υλικά), σωματικά και ψυχικά. Στο πλαίσιο της πόλης, επίσης, μπορούν να εξασφαλιστούν όλες οι απαραίτητες προϋποθέσεις του *εὖ ζῆν*, της καλής κοινωνικής ζωής: α) επάρκεια τροφής, β) ποικιλία τεχνών και τεχνιτών, γ) επαρκής οπλισμός, δ) οικονομική ευπορία, ε) θρησκευτικοί θεσμοί και, το πιο σημαντικό, στ) θεσμοί δικαιοσύνης.

Επομένως, η ζωή σε μια οργανωμένη κοινωνία είναι αναγκαιότητα σύμφωνη με τη φύση του ανθρώπου. Γι' αυτό ο άνθρωπος έχει από τη φύση το ξεχωριστό γνώρισμα του λόγου, δηλαδή της γλώσσας, αλλά και της λογικής. Εφόσον στη φύση τίποτα δεν γίνεται άσκοπα, ο λόγος, ως διανοητική δραστηριότητα και ως τρόπος επικοινωνίας, είναι αναγκαίος για να επιτευχθεί η κοινωνική ζωή μέσα στην πόλη.

Σύμφωνα με το παράλληλο κείμενο ο άνθρωπος ζει κατ' ανάγκη μέσα σε πόλεις και η κοινωνική ζωή δεν αποτελεί επιλογή του, αλλά είναι σύμφωνη με τη φύση του. Έτσι, ο άνθρωπος συγκροτεί κοινωνικές οντότητες, από τις οποίες η πόλη αποτελεί την πιο ολοκληρωμένη μορφή κοινωνικής ζωής. Σε κάθε άλλη περίπτωση η ζωή έξω από την πόλη είναι αποτέλεσμα κάποιας συγκυρίας, όπως για παράδειγμα συνέβη με τον Φιλοκτήτη, ή μια

ιδιαιτερότητα που εξαίρει τον άνθρωπο σε ον κατώτερο ή ανώτερο. Η άποψη αυτή δεν είναι κάτι καινούριο, αλλά παραπέμπει και στην ομηρική αντίληψη για τον άνθρωπο που παθιάζεται με τον πόλεμο και είναι χωρίς συγγενείς, σπίτι και νόμους, σαν πιόνι χωρίς θέση και ρόλο μέσα στο παιχνίδι. [349 λέξεις]

B3. 1-γ, 2-γ, 3-α, 4-α, 5-β

B4.

- Στην εκδήλωση παραβρέθηκε όλη η καλή **κοινωνία** της πόλης.
- Το ύψιστο χριστιανικό **αγαθό** βρίσκεται στη μεταθανάτια ζωή.
- **Στοχάσου** καλά όλα όσα άκουσες.
- Το κράτος χρειάζεται να επιδείξει μια **πολιτική** περισσότερο φιλική προς τον πολίτη.
- Θα έρθω στο **τέλος** του μήνα.

ΘΕΜΑ 57ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Ἀριστοτέλης, Πολιτικά, Α1.12, 1253a29-39 & Γ6.3-4, 1281a39-b10

Ἀριστοτέλης, Πολιτικά, Α1.12, 1253a29-39

Φύσει μὲν οὖν ἡ ὁρμή ἐν πᾶσιν ἐπὶ τὴν τοιαύτην κοινωνίαν [: τὴν πόλιν]· ὁ δὲ πρῶτος συστήσας μεγίστων ἀγαθῶν αἴτιος. Ὡσπερ γὰρ καὶ τελεωθεὶς βέλτιστον τῶν ζώων ἄνθρωπος ἐστίν, οὕτω καὶ χωρισθεὶς νόμου καὶ δίκης χερίστον πάντων. Χαλεπωτάτη γὰρ ἀδικία ἔχουσα ὄπλα· ὁ δὲ ἄνθρωπος ὄπλα ἔχων φύεται φρονήσῃ καὶ ἀρετῇ, οἷς ἐπὶ τάναντία ἔστι χρῆσθαι μάλιστα. Διὸ ἀνοσιώτατον καὶ ἀγριώτατον ἄνευ ἀρετῆς, καὶ πρὸς ἀφροδίσια καὶ ἐδωδὴν χερίστον. Ἡ δὲ δικαιοσύνη πολιτικόν· ἡ γὰρ δίκη πολιτικῆς κοινωνίας τάξις ἐστίν, ἡ δὲ δικαιοσύνη τοῦ δικαίου κρίσις.

Ἀριστοτέλης, Πολιτικά, Γ6.3-4, 1281a39-b10

Περὶ μὲν οὖν τῶν ἄλλων ἔστω τις ἕτερος λόγος· ὅτι δὲ δεῖ κύριον εἶναι μᾶλλον τὸ πλῆθος ἢ τοὺς ἀρίστους μὲν ὀλίγους δέ, δόξειεν ἂν λέγεσθαι καὶ τιν' ἔχειν ἀπορίαν τάχα δὲ κἂν ἀλήθειαν. Τοὺς γὰρ πολλοὺς, ὧν ἕκαστός ἐστιν οὐ σπουδαῖος ἀνὴρ, ὅμως ἐνδέχεται συνελθόντας εἶναι βελτίους ἐκείνων, οὐχ ὡς ἕκαστον ἀλλ' ὡς σύμπαντας, οἷον τὰ συμφορητὰ δεῖπνα τῶν ἐκ μιᾶς δαπάνης χορηγηθέντων· πολλῶν γὰρ ὄντων ἕκαστον μόνιον ἔχειν ἀρετῆς καὶ φρονήσεως, καὶ γίνεσθαι συνελθόντων, ὥσπερ ἓνα ἄνθρωπον τὸ πλῆθος, πολὺποδα καὶ πολύχειρα καὶ πολλὰς ἔχοντ' αἰσθήσεις, οὕτω καὶ περὶ τὰ ἥθη καὶ τὴν διάνοιαν. Διὸ καὶ κρίνουσιν ἄμεινον οἱ πολλοὶ καὶ τὰ τῆς μουσικῆς ἔργα καὶ τὰ τῶν ποιητῶν· ἄλλοι γὰρ ἄλλο τι μόνιον, πάντα δὲ πάντες.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

A1.

α. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «**Σωστό**», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «**Λάθος**», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο (μονάδες 4) και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις **λέξεις/φράσεις** του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν (μονάδες 4):

1. Η ὁρμή που σπρώχνει όλους τους ανθρώπους στη δημιουργία κοινωνίας είναι ἐμφυτή.
2. Η δικαιοσύνη είναι πολιτική αξία και αποτελεί κανόνα της κοινωνίας.

3. Ο Αριστοτέλης αποδέχεται ανεπιφύλακτα τη θέση ότι την εξουσία στην πόλη πρέπει να την ασκεί το πλήθος.
4. Κατά τον Αριστοτέλη οι πολλοί δεν είναι σε θέση να κρίνουν καλύτερα τα έργα της μουσικής και των ποιητών από τους ειδικούς.

β. Σε ποιο σημείο του δεύτερου αποσπάσματος από τα *Πολιτικά* του Αριστοτέλη ο φιλόσοφος χρησιμοποιεί αναλογία; Να την αναδιατυπώσετε με δικά σας λόγια. (μονάδες 2)

Μονάδες 10

B1. Ποιο ερώτημα θέτει ο Αριστοτέλης στο δεύτερο απόσπασμα από τα *Πολιτικά* και ποια απάντηση δίνει ο ίδιος; Με ποια επιχειρήματα τεκμηριώνει την απάντησή του;

Μονάδες 10

B2.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Μπαρούχ Σπινόζα, Πολιτική Πραγματεία, Ι.3·6·7

Ο Ολλανδός φιλόσοφος Μπαρούχ Σπινόζα (1632-1677) σε αυτό το έργο του (1675-76) επιχειρεί να αποδείξει πώς πρέπει να θεσμοθετείται μια κοινωνία, ώστε να διατηρηθούν η ειρήνη και η ελευθερία των πολιτών. Υποστηρίζει μία θεωρία του φυσικού δικαίου και αναλύει, όπως ο Αριστοτέλης στα *Πολιτικά*, τις τρεις μορφές πολιτευμάτων (μοναρχία, αριστοκρατία, δημοκρατία) με βάση τις επιταγές της λογικής.

Οι άνθρωποι είναι έτσι φτιαγμένοι ώστε δεν μπορούν να ζήσουν χωρίς να υπόκεινται σε κάποιο δίκαιο, κοινό για όλους [...]. Για να μπορέσει το κράτος να διατηρηθεί, θα πρέπει να οργανωθεί με τέτοιον τρόπο ώστε αυτοί που το διοικούν, είτε καθοδηγούνται από τον λόγο είτε από τα πάθη, να μην έχουν τη δυνατότητα να ενεργούν κακόπιστα ή πλημμελώς. Δεν αφορούν την ασφάλεια του κράτους τα κίνητρα που οδηγούν τους ανθρώπους να κυβερνούν σωστά, αρκεί να κυβερνούν πράγματι σωστά. [...] Τέλος, εφόσον όλοι οι άνθρωποι, είτε είναι βάρβαροι είτε πολιτισμένοι, συνάπτουν παντού σχέσεις και σχηματίζουν κάποια πολιτική κοινότητα, οι αιτίες και τα φυσικά θεμέλια του κράτους δεν πρέπει να αναζητούνται στα διδάγματα του λόγου, αλλά να συνάγονται από την κοινή φύση ή την κοινή κατάσταση των ανθρώπων.

Μτφρ. Α. Στυλιανού

Να συγκρίνετε την άποψη του Σπινόζα με τις απόψεις του Αριστοτέλη για τις αιτίες που οδηγούν τους ανθρώπους να συγκροτήσουν πολιτικές κοινωνίες.

Μονάδες 10

B3. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε κάθε όνομα της στήλης Α και δίπλα το γράμμα της στήλης Β που αντιστοιχεί στη σωστή φράση.

A	B
1. Εύδοξος από την Κνίδα	α. φίλος του Αριστοτέλη που βρήκε μαρτυρικό θάνατο
2. Ξενοκράτης	β. διδάσκει στο Λύκειο
3. Ερμίας	γ. μαθηματικός, αστρονόμος και γεωγράφος
4. Αριστοτέλης	δ. πατέρας του Αριστοτέλη
5. Νικόμαχος	ε. διευθύνει την Ακαδημία

Μονάδες 10

B4. Να αντιστοιχίσετε καθεμία νεοελληνική λέξη της στήλης Α με την **ετυμολογικά συγγενή** αρχαιοελληνική λέξη της στήλης Β. Δύο λέξεις στη στήλη Α περισσεύουν.

A	B
1. άδικος	α. <i>ἀρετῇ</i>
2. σχήμα	β. <i>δίκη</i>
3. ενάρτεος	γ. <i>δόξειεν</i>
4. διάκριση	δ. <i>ἔχειν</i>
5. άρτιος	ε. <i>κρίνουσιν</i>
6. δογματισμός	
7. κρατικός	

Μονάδες 10

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

α.

1-Σ: *Φύσει μὲν οὖν ἡ ὁρμὴ ἐν πᾶσιν ἐπὶ τὴν τοιαύτην κοινωνίαν*

2-Σ: *Ἡ δὲ δικαιοσύνη πολιτικόν· ἡ γὰρ δίκη πολιτικῆς κοινωνίας τάξις ἐστίν*

3-Λ: *ὅτι δὲ δεῖ κύριον εἶναι μᾶλλον τὸ πλῆθος ἢ τοὺς ἀρίστους μὲν ὀλίγους δέ, δόξειεν ἂν λέγεσθαι καὶ τιν' ἔχειν ἀπορίαν τάχα δὲ κἂν ἀλήθειαν*

4-Λ: *Διὸ καὶ κρίνουσιν ἄμεινον οἱ πολλοὶ καὶ τὰ τῆς μουσικῆς ἔργα καὶ τὰ τῶν ποιητῶν*

β. Ο Αριστοτέλης μεταχειρίζεται αναλογία όταν παρατηρεῖ ότι τα δείπνα που υλοποιούνται με τη συνδρομή των πολλών είναι καλύτερα από εκείνα που αναλαμβάνει ένας χορηγός και ότι το πολιτικό σώμα όταν συγκροτεῖται από πολλούς, μοιάζει με έναν άνθρωπο που έχει πολλά πόδια, χέρια και αισθήσεις και κατά συνέπεια υπερέχει έναντι των λίγων αρίστων και ηθικά και διανοητικά.

B1. Το ερώτημα που συζητῆί ο Αριστοτέλης στο δεύτερο απόσπασμα είναι αν την εξουσία στην πόλη-κράτος πρέπει να ασκεί ο δήμος, δηλαδή η πλειοψηφία των πολιτών, ή οι λίγοι άριστοι. Η επιφυλακτική διατύπωση (με δύο δυνητικές ευκτικές και την έκφραση *ἔχει ἀπορίαν*) στην ίδια περίοδο δηλώνει κλιμακωτά μείωση της αμφιβολίας. Από το πιθανολογικό μιας εντύπωσης και μιας κοινόλεκτης θέσης (*δόξειεν ἂν λέγεσθαι*) περνά στη συνειδητοποίηση του προβλήματος (*ἔχει ἀπορίαν*) και από αυτήν στην πιθανότητα για προσέγγιση της αλήθειας (*τάχα δὲ κἂν ἀλήθεια*). Ο Αριστοτέλης εφαρμόζει εδώ υποδειγματικά την απορητική μέθοδο στη διερεύνηση ενός αμφιλεγόμενου ζητήματος και προχωρά στη διατύπωση της γνωστής ως αθροιστικής θεωρίας, μιας θεωρίας που αποτελεί το βασικό έως σήμερα επιχείρημα υπέρ της δημοκρατίας. Η ιδέα ήταν παλιά, ήδη διατυπωμένη στον Όμηρο περιγράφοντας (στη ραψωδία Ν της Ιλιάδας) μια φοβερή μάχη Αχαιών-Τρώων δίπλα στα καράβια, βάζει κάποια στιγμή στο στόμα του Ποσειδῶνα την ακόλουθη φράση, με την οποία ο θεός θέλει να εμψυχώσει τον ήρωα Ιδομενέα (στ. 237): «*κι οι πιο αχαμνοί, σαν πουν να σμίξουνε, κάτι θα κάνουν πάντα*» («*συμφερτὴ δ' ἀρετὴ πέλει ἀνδρῶν καὶ μάλα λυγρῶν*»). Για να τεκμηριώσει τη συγκεκριμένη πολιτική θέση ότι κυρίαρχο στην πολιτική κοινότητα αρμόζει να είναι το πλῆθος των πολιτών και όχι η μειοψηφία των λίγων αρίστων παραθέτει το επιχείρημα ότι το πολιτικό σώμα, όταν συγκροτεῖται από τους πολλούς (*συνελθόντας/σύμπαντας*), είναι ανώτερο από τους λίγους αρίστους. Όπως τα δείπνα που πραγματοποιούνται με τη συνδρομή πολλών είναι καλύτερα από εκείνα που

αναλαμβάνει ένας χορηγός, έτσι και το πολιτικό σώμα των πολλών μοιάζει με άνθρωπο με πολλά πόδια, χέρια και αισθήσεις ο οποίος είναι πιο ικανός από το πολιτικό σώμα των λίγων αρίστων. Συνεπώς, οι πολλοί συνεισφέρουν στο πεδίο της αρετής και της φρόνησης ο καθένας σωρευτικά το λιθαράκι του με αποτέλεσμα να μπορούν να κρίνουν καλύτερα και να αποφασίζουν πιο συνετά από οποιοδήποτε πολιτικό σώμα που συγκροτείται από λίγους αρίστους. Επιπλέον, οι πολλοί είναι αποδεδειγμένα ανώτεροι κριτές στην περίπτωση των έργων τέχνης. Συνοπτικά, από την παρατήρηση ότι στο πλαίσιο μιας συνεργασίας ή μιας ομαδικής προσπάθειας πολλαπλασιάζονται οι ατομικές ικανότητες και το τελικό αποτέλεσμα ενδέχεται να είναι πολλαπλάσιο γινόμενο και όχι απλό άθροισμα, καταλήγει ο φιλόσοφος στη διαπίστωση ότι ο λαός που συνέρχεται σε μια συνέλευση και απαρτίζει ένα πολιτικό σώμα παύει να έχει τις ιδιότητες κάθε μέλους του και αποκτά νέες που αρμόζουν σε ένα οργανικό σύνολο, το οποίο μπορεί να επιδεικνύει «υπερ-άνθρωπες» ικανότητες. [391 λέξεις]

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Μπαρούχ Σπινόζα, Πολιτική Πραγματεία, 1.3,6,7

Κατά τον Αριστοτέλη το πολιτικό φαινόμενο θεμελιώνεται στην ανθρώπινη φύση με την έννοια ότι ο άνθρωπος από την ίδια τη βιολογική δομή του είναι προσανατολισμένος να ζει σε οργανωμένη πολιτικά κοινωνία, στο πλαίσιο της οποίας είναι επιτεύξιμη η ευδαιμονία του. Θεωρεί ότι το καλό και το κακό συνυπάρχουν ως δυνατότητες της ανθρώπινης φύσης και από τη στιγμή που ο άνθρωπος ολοκληρώσει τη φύση του (τελεωθείς) επιβεβαιώνοντας την κοινωνικότητά του καταλήγει να είναι το ανώτερο έμβιο ον. Όταν όμως δεν πραγματώνει την κοινωνική φύση του (χωρισθείς νόμου και δίκης) καταλήγει να είναι το χειρότερο έμβιο ον (άνοσιώτατον καὶ άγριώτατον). Κατά παρόμοιο τρόπο και ο Σπινόζα επικαλείται την έμφυτη τάση του ανθρώπου να συγκροτεί ένα είδος πολιτικής κοινότητας και να συνυπάρχει με άλλους του είδους του. Θεωρεί ότι η πολιτική κοινωνία ανάγεται στη φύση και ότι η πολιτική κατάσταση δεν διαφέρει ριζικά από τη φυσική κατάσταση του ανθρώπου, για αυτό και το κράτος θεωρείται φυσικό, περίπου όπως στον Αριστοτέλη (Οι άνθρωποι είναι έτσι φτιαγμένοι ώστε δεν μπορούν να ζήσουν χωρίς να υπόκεινται σε κάποιο δίκαιο, κοινό για όλους). Επομένως, φαίνεται να υποστηρίζει μια θεωρία του φυσικού δικαίου το οποίο ωθεί τους ανθρώπους να συνάπτουν κοινωνικές σχέσεις και να συνδιαμορφώνουν πολιτικά οργανωμένες κοινωνίες. Ο Σπινόζα έρχεται έτσι πιο κοντά στην αριστοτελική αντίληψη του ανθρώπου ως φύσει πολιτικοῦ ζώου δίνοντας έμφαση στην εσωτερική ανάγκη για δικαιοσύνη η οποία οφείλεται στην ανθρώπινη φύση. Επιπλέον, και ο Σπινόζα απορρίπτει την ιδέα μίας φυσικής συνύπαρξης των ανθρώπων χωρίς νόμους, θεσμούς, κοινωνική

οργάνωση, αφού κάτι τέτοιο αντίκειται ολοφάνερα στην ανθρώπινη φύση/κατάσταση (οι αιτίες και τα φυσικά θεμέλια του κράτους ... να συνάγονται από την κοινή φύση ή την κοινή κατάσταση των ανθρώπων). Η συλλογιστική ωστόσο του Σπινόζα προχωρά ένα βήμα παραπέρα από αυτή του Αριστοτέλη όταν απαιτεί από το κράτος να αφαιρεί εκ των προτέρων τη δυνατότητα να ενεργούν κακόπιστα αυτοί που το διοικούν. [306 λέξεις]

B3. 1-γ, 2-ε, 3-α, 4-β, 5-δ

B4. 1-β, 2-δ, 3-α, 4-ε, 6-γ

ΘΕΜΑ 58ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλούταρχος, *Περὶ Ἀλεξάνδρου τύχης καὶ ἀρετῆς*, 6, 329 A-D

Καὶ μὴν ἡ πολὺ θαυματομένη πολιτεία τοῦ τὴν Στωικῶν αἵρεσιν καταβαλομένου Ζήνωνος εἰς ἔν τοῦτο συντείνει κεφάλαιον, ἵνα μὴ κατὰ πόλεις μηδὲ δήμους οἰκῶμεν ἰδίους ἕκαστοι διωρισμένοι δικαίοις, ἀλλὰ πάντας ἀνθρώπους ἡγώμεθα δημότας καὶ πολίτας, εἷς δὲ βίος ἦ καὶ κόσμος, ὥσπερ ἀγέλης συννόμου νόμῳ κοινῶ συντρεφομένης. Τοῦτο Ζήνων μὲν ἔγραψεν ὥσπερ ὄναρ ἢ εἰδωλον εὐνομίας φιλοσόφου καὶ πολιτείας ἀνατυπωσάμενος, Ἀλέξανδρος δὲ τῷ λόγῳ τὸ ἔργον παρέσχεν. Οὐ γάρ, ὡς Ἀριστοτέλης συνεβούλευεν αὐτῷ, τοῖς μὲν Ἑλλήσιν ἡγεμονικῶς τοῖς δὲ βαρβάροις δεσποτικῶς χρώμενος, καὶ τῶν μὲν ὡς φίλων καὶ οἰκείων ἐπιμελόμενος τοῖς δ' ὡς ζῴοις ἢ φυτοῖς προσφερόμενος, πολέμων πολλῶν καὶ φυγῶν ἐνέπλησε καὶ στάσεων ὑποούλων τὴν ἡγεμονίαν, ἀλλὰ κοινὸς ἦκεν θεόθεν ἀρμοστής καὶ διαλλακτὴς τῶν ὅλων νομίζων, οὓς τῷ λόγῳ μὴ συνῆγε τοῖς ὅπλοις βιαζόμενος καὶ εἰς ταῦτο συνενεγκῶν τὰ πανταχόθεν, ὥσπερ ἐν κρατῇρι φιλοτησίῳ μίξας τοὺς βίους καὶ τὰ ἥθη καὶ τοὺς γάμους καὶ τὰς διαίτας, πατρίδα μὲν τὴν οἰκουμένην προσέταξεν ἡγεῖσθαι πάντας, ἀκρόπολιν δὲ καὶ φρουρὰν τὸ στρατόπεδον, συγγενεῖς δὲ τοὺς ἀγαθοὺς, ἄλλοφύλους δὲ τοὺς πονηροὺς· τὸ δ' Ἑλληνικὸν καὶ βαρβαρικὸν μὴ χλαμύδι μηδὲ πέλτη μηδ' ἀκινάκη μηδὲ κἀνδύι διορίζειν, ἀλλὰ τὸ μὲν Ἑλληνικὸν ἀρετῇ τὸ δὲ βαρβαρικὸν κακίᾳ τεκμαίρεσθαι, κοινὰς δ' ἐσθῆτας ἡγεῖσθαι καὶ τραπέζας καὶ γάμους καὶ διαίτας, δι' αἵματος καὶ τέκνων ἀνακεραννυμένους.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

A1.

α. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «**Σωστό**», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «**Λάθος**», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο (μονάδες 5) και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις **λέξεις/φράσεις** του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν (μονάδες 5):

1. Ο Πλούταρχος προτείνει να μην κατοικούμε χωρισμένοι σε πόλεις ούτε σε δήμους που έχουν διαφορετικούς νόμους.
2. Ο Ζήνων θεωρεί ότι υπάρχει ένας κοινός τρόπος ζωής και μία παγκόσμια τάξη ως αποτέλεσμα ενός κοινού νόμου.

3. Κατά τον Πλούταρχο ο Μ. Αλέξανδρος υλοποίησε το όραμα του Ζήνωννα, όπως αντίστοιχα τον συμβούλευσε και ο Αριστοτέλης.
4. Η έννοια της πατρίδας κατά τους Στωικούς εκτείνεται πλέον στα όρια της οικουμένης.
5. Για τον Μ. Αλέξανδρο δεν ισχύουν παραδοσιακές διακρίσεις Έλληνας και βάρβαρος.

Μονάδες 10

B1. Ποιο ήταν το ιδανικό κράτος κατά τους Στωικούς; Πώς ερμηνεύεται αυτή η αντίληψη με βάση την ιστορική πραγματικότητα της εποχής;

Μονάδες 10

B2.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Πλούταρχος, Ήθικά, 329 D-E

Ο Πλούταρχος αναφέρεται στην πρακτική των μεικτών γάμων, που χρησιμοποίησε ο Μ. Αλέξανδρος κατά την εκστρατεία του στην Ανατολή.

Ο Δημάρατος ο Κορίνθιος, ένας φιλοξενούμενος και φίλος του Φιλίππου, όταν συνάντησε τον Αλέξανδρο στα Σούσα, περιχαρής και δακρυσμένος είπε ότι στερήθηκαν μεγάλη χαρά οι Έλληνες που πέθαναν πρωύτερα, επειδή δεν είδαν τον Αλέξανδρο να κάθεται στο θρόνο του Δαρείου...Με μεγάλη μου χαρά έγινα θεατής εκείνης της γαμήλιας τελετής, όταν παρέλαβε σε μια χρυσοσκέπαστη σκηνή εκατό περσίδες νύφες και εκατό γαμβρούς Μακεδόνες και Έλληνες, και ο ίδιος στεφανωμένος έψαλε πρώτος τον υμέναιο, σα να έψαλλε τον ύμνο της αληθινής φιλίας στην ένωση των μεγαλύτερων και ισχυρότερων γενών, όντας εκείνος γαμβρός μιας νύφης και προξενητής όλων των υπολοίπων και συνάμα πατέρας και προστάτης τους, συνδέοντάς τους με τα δεσμά του γάμου.

Μτφρ. Φιλολογική Ομάδα εκδόσεων «Κάκτος»

Αφού μελετήσετε το παραπάνω παράλληλο κείμενο κι αντλώντας στοιχεία από το αρχαίο διδαγμένο κείμενο, να εξηγήσετε τη στάση του Μ. Αλεξάνδρου απέναντι στους «βαρβάρους».

Μονάδες 10

B3. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε κάθε φράση της στήλης Α και δίπλα το γράμμα της στήλης Β που αντιστοιχεί στο σωστό όνομα. Τα ονόματα της στήλης Β είναι δυνατόν να αντιστοιχούν σε περισσότερες από μία σωστές φράσεις της στήλης Α (ένα όνομα της στήλης Β περισσεύει).

A	B
1. «εὐδαιμονίη οὐκ ἐν βοσκήμασιν οἰκεῖ οὐδὲ ἐν χρυσῷ· ψυχὴ οἰκητήριον δαίμονος»	α. Ηράκλειτος
2. «ἡ εὐδαιμονία ἐστὶ ψυχῆς ἐνέργειά τις κατ' ἀρετὴν τελείαν»	β. Δημόκριτος
3. «ἦθος ἀνθρώπῳ δαίμων»	γ. Πρωταγόρας
4. «εὐδαιμονίη ψυχῆς καὶ κακοδαιμονίη»	δ. Αριστοτέλης
5. «ὅσιον προτιμᾷν τὴν ἀλήθειαν»	

Μονάδες 10

B4. Για καθεμία από τις παρακάτω λέξεις του αρχαίου διδαγμένου κειμένου να γράψετε μία περίοδο λόγου στη Νέα Ελληνική, όπου η συγκεκριμένη λέξη να χρησιμοποιείται **με διαφορετική σημασία** από αυτήν που έχει στο κείμενο: **καταβαλομένου, κεφάλαιον, στάσεων, διαίτας, τραπέζας**. Μπορείτε να τη χρησιμοποιήσετε **σε οποιαδήποτε μορφή της** (μέρος του λόγου, πτώση, αριθμό, γένος, έγκλιση, χρόνο).

Μονάδες 10

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

α.

1-Λ: Καὶ μὴν ἢ πολὺ θαυματομένη πολιτεία τοῦ τὴν Στωικῶν αἵρεσιν καταβαλομένου Ζήνωνος εἰς ἓν τοῦτο συντείνει κεφάλαιον, ἵνα μὴ κατὰ πόλεις μηδὲ δήμους οἰκῶμεν ἰδίοις ἕκαστοι διωρισμένοι δικαίοις,

2-Σ: εἷς δὲ βίος ἦ καὶ κόσμος, ὥσπερ ἀγέλης συννόμου νόμῳ κοινῶ συντρεφομένης. Τοῦτο Ζήνων μὲν ἔγραψεν

3-Λ: Ἀλέξανδρος δὲ τῷ λόγῳ τὸ ἔργον παρέσχεν. Οὐ γάρ, ὡς Ἀριστοτέλης συνεβούλευεν αὐτῷ,

5-Σ: πατρίδα μὲν τὴν οἰκουμένην προσέταξεν ἡγεῖσθαι πάντας

4-Σ: τὸ δ' Ἑλληνικὸν καὶ βαρβαρικὸν μὴ χλαμῦδι μηδὲ πέλτῃ μηδ' ἀκινάκῃ μηδὲ κἀνδύι διορίζειν

B1.

Ο Ζήνων ο Στωικός περιγράφει την ιδανική πολιτεία στην οποία οι πολίτες, ενωμένοι σε ένα σχηματισμό συμπολιτών, ζουν με κοινούς νόμους, ίδιο τρόπο ζωής και με κοινή τάξη πραγμάτων. Ευρύτερα, ο Ζήνων με τη φιλοσοφία του φέρνει νέα ήθη, απορρίπτει την εγκύκλιο παιδεία, τα δημόσια κτήρια (ναούς, δικαστήρια, γυμναστήρια), το νόμισμα και τους γάμους, ενώ προτείνει μεταξύ άλλων κοινοκτημοσύνη των γυναικών και κοινά ρούχα για άνδρες και γυναίκες ανεξαρτήτως φύλου. Στην ουσία πρόκειται για μία ριζοσπαστική αποβολή των δημοσίων θεσμών, καθώς καταργούνται οι θεμελιώδεις κοινωνικοί και οικονομικοί θεσμοί του ελληνικού κόσμου. Συγκεκριμένα, ο ιδρυτής τους Στοάς διαπιστώνει ότι η πόλη-κράτος λειτουργεί ως κέντρο διαρκούς ανταγωνισμού εξ αιτίας λανθασμένων διακρίσεων και σχέσεων υποταγής μεταξύ των ανθρώπων, οι οποίες πιθανόν να οδηγήσουν σε λανθασμένες κρίσεις, πάθη, κακία και φαυλότητα. Η Πολιτεία του, επομένως, είναι μία κοινότητα σοφών και ενάρετων ανθρώπων, όπου η ιδιότητα του πολίτη είναι μία μόνο πτυχή τους ηθικής προσωπικότητας. Η βασική θέση του Ζήωνα είναι: να μη νιώθουμε τους εαυτούς τους ως κατοίκους ξεχωριστών πόλεων ή δήμων, οι οποίοι ακολουθούν τους ιδιαίτερους κανόνες δικαίου που έχουν θεσπιστεί σε καθεμία πόλη ή σε κάθε δήμο χωριστά, αλλά προτείνει να θεωρούμε πως όλοι οι άνθρωποι είναι συνδημότες και συμπολίτες, να επικρατεί τους κοινός τρόπος ζωής (εἷς βίος), δηλαδή με αξίες, ήθη, έθιμα κτλ. κοινά για όλους, να υπάρχει μία ενιαία τάξη (εἷς κόσμος), δηλαδή τους κοινός τρόπος οργάνωσης ως

αποτέλεσμα τους κοινού νόμου που εξασφαλίζει την ευνομία, την αρμονία και την ομόνοια μεταξύ των ανθρώπων. Το ιδανικό κράτος, λοιπόν, δεν αναγνωρίζει τους φραγμούς της εθνικότητας ή του ιστορικού κράτους. Περιλαμβάνει μία ιδανική παγκόσμια αυτοκρατορία, με όλους τους ανθρώπους, χωρίς να υφίστανται φυλετικές, θρησκευτικές, νομικές, πολιτικές και πολιτισμικές διακρίσεις μεταξύ τους. Ακόμη, δεν υπάρχει η διάκριση των πολιτών τους πόλης σε ελεύθερους και δούλους, επειδή η κοινωνία τους είναι ενιαία με την δική τους εκούσια συναίνεση. Πρέπει, τους, να διευκρινιστεί ότι αυτή η κοσμική αυτοκρατορία δεν νοείται ως πολιτική δύναμη, αλλά κυρίως ως πνευματική ενότητα γνώσης και βούλησης, η οποία περιοριζόταν εκ των πραγμάτων μόνο τους σοφούς.

Ο Στωικός Ζήνων κάνει τη δική του, εναλλακτική, πολιτική πρόταση για την ιδανική πολιτεία, στο πλαίσιο της μιας εποχής που αλλάζει. Η πολιτεία του είναι σύλληψη που αποτυπώνει και εξυπηρετεί τους νέες συνθήκες που δημιουργήθηκαν μετά τους κατακτήσεις του Μ. Αλεξάνδρου στην Ανατολή. Η πόλις-κράτος αντικαταστάθηκε σε μεγάλο βαθμό από ένα οικουμενικό κράτος, όπου αλλοεθνείς ζούσαν με κοινούς νόμους και κοινή διοίκηση.[397 λέξεις]

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλούταρχος, Ήθικά, 329 D-E

Ο τρόπος προσέγγισης των κατοίκων της Ανατολής από τον Μ. Αλέξανδρο είναι εμφανής στα δυο κείμενα του Πλουτάρχου. Ο Μ. Αλέξανδρος επιδιώκει την ενσωμάτωση των κατακτημένων λαών στο κράτος του μέσω της πολιτιστικής ομογενοποίησης. Οι μέθοδοι που θα την επιτύχει, περιλαμβάνουν την ανάμειξη των ηθών και εθίμων, συνηθειών, τρόπων συμπεριφοράς, αλλαγή αξιών, την ανάμειξη των διαφορετικών τρόπων ένδυσης (*κοινὰς ἐσθῆτας*) και διατροφής (*κοινὰς τραπέζας*), ώστε όλοι μαζί να συναποτελέσουν ένα αρμονικό σύνολο, στο οποίο ο καθένας θα είχε τη θέση του. Κυρίαρχη πρακτική που αποτυπώνεται στο παράλληλο κείμενο είναι η ενθάρρυνση ή οργάνωση μεικτών γάμων, οι οποίοι αποτέλεσαν ένα αποτελεσματικό μέσο για τη συμφιλίωση Ελλήνων και Περσών και την πολιτική τους ομογενοποίησης. Στο παράλληλο ο Μ. Αλέξανδρος μετέχει ο τους σε μεικτό γάμο με εκατό περσίδες νύφες και αντίστοιχους Έλληνες και Μακεδόνες γαμβρούς δίνοντας το παράδειγμα τους σύμφιξης σχέσεων φιλίας των δυο λαών (*εκατό περσίδες νύφες και εκατό γαμβρούς Μακεδόνες και Έλληνες, και ο τους στεφανωμένος έψαλε πρώτος τον υμέναιο, σα να έψαλλε τον ύμνο της αληθινής φιλίας*). Η πρακτική αυτή αποτυπώνει ευρύτερα τους νέες ηθικοπολιτικές αντιλήψεις που αναφύονται, τους την υπέρβαση του παραδοσιακού διαχωρισμού μεταξύ Ελλήνων και βαρβάρων (*μη Έλλήνων*) με βάση τον τόπο καταγωγής και

εξωτερικά πολιτισμικά στοιχεία (*ενδυμασία, οπλισμός*), αλλά και την καθιέρωση τους νέου, ηθικού κριτηρίου διαχωρισμού (*τὸ μὲν Ἑλληνικὸν ἀρετῇ τὸ δὲ βαρβαρικὸν κακίᾳ τεκμαίρεσθαι*). Ιστορικά η δημιουργία του οικουμενικού αυτού κράτους και ο τους ελληνιστικός κόσμος που προέκυψε από την εκστρατεία του Μ. Αλεξάνδρου, ανέδειξε πράγματι καινούργιες αξίες, που υπονόμευσαν τους αξίες των πόλεων-κρατών· και στο ηθικό-πολιτικό επίπεδο, η ηθική του δασκάλου του Αλεξάνδρου, του Αριστοτέλη, αντιστοιχούσε στη μικρή κλίμακα μιας πόλης και όχι στην αναδυόμενη οικουμένη. Για αυτό και ο Πλούταρχος παρουσιάζει τον Αλέξανδρο να διαφοροποιείται σε σχέση με τον δάσκαλό του στο ζήτημα της διαχείρισης των λαών της Ανατολής. [299 λέξεις]

B3. 1-β, 2-δ, 3-α, 4-β, 5-δ

B4.

Κάθε μήνα καταβάλλουμε το ποσό της δόσης του δανείου.

Χρειάζεται ένα αρχικό κεφάλαιο για την έναρξη μιας επιχείρησης.

Η στάση του λεωφορείου είναι έξω από το σπίτι μου.

Από την επόμενη εβδομάδα θα ξεκινήσει δίαιτα για να χάσει κιλά.

Πολλοί καταθέτουν τους αποταμιεύσεις τους στην τράπεζα.

ΘΕΜΑ 59ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλούταρχος, *Περὶ Ἀλεξάνδρου τύχης καὶ ἀρετῆς*, 6, 329 A-D

Καὶ μὴν ἡ πολὺ θαυμαζομένη πολιτεία τοῦ τὴν Στωικῶν αἵρεσιν καταβαλομένου Ζήνωνος εἰς ἓν τοῦτο συντείνει κεφάλαιον, ἵνα μὴ κατὰ πόλεις μηδὲ δήμους οἰκῶμεν ἰδίοις ἕκαστοι διωρισμένοι δικαίοις, ἀλλὰ πάντας ἀνθρώπους ἡγώμεθα δημότας καὶ πολίτας, εἷς δὲ βίος ἦ καὶ κόσμος, ὥσπερ ἀγέλης συννόμου νόμῳ κοινῷ συντρεφομένης. Τοῦτο Ζήνων μὲν ἔγραψεν ὥσπερ ὄναρ ἢ εἰδωλον εὐνομίας φιλοσόφου καὶ πολιτείας ἀνατυπωσάμενος, Ἀλέξανδρος δὲ τῷ λόγῳ τὸ ἔργον παρέσχευεν. Οὐ γάρ, ὡς Ἀριστοτέλης συνεβούλευεν αὐτῷ, τοῖς μὲν Ἑλλήσιν ἡγεμονικῶς τοῖς δὲ βαρβάροις δεσποτικῶς χρώμενος, καὶ τῶν μὲν ὡς φίλων καὶ οἰκείων ἐπιμελόμενος τοῖς δ' ὡς ζῴοις ἢ φυτοῖς προσφερόμενος, πολέμων πολλῶν καὶ φυγῶν ἐνέπλησε καὶ στάσεων ὑπούλων τὴν ἡγεμονίαν, ἀλλὰ κοινὸς ἦκεν θεόθεν ἀρμοστής καὶ διαλλακτῆς τῶν ὅλων νομίζων, οὕς τῷ λόγῳ μὴ συνῆγε τοῖς ὅπλοις βιαζόμενος καὶ εἰς ταῦτο συνενεγκῶν τὰ πανταχόθεν, ὥσπερ ἐν κρατῆρι φιλοτησίῳ μίξας τοὺς βίους καὶ τὰ ἥθη καὶ τοὺς γάμους καὶ τὰς διαίτας, πατρίδα μὲν τὴν οἰκουμένην προσέταξεν ἡγεῖσθαι πάντας, ἀκρόπολιν δὲ καὶ φρουρὰν τὸ στρατόπεδον, συγγενεῖς δὲ τοὺς ἀγαθοὺς, ἀλλοφύλους δὲ τοὺς πονηροὺς· τὸ δ' Ἑλληνικὸν καὶ βαρβαρικὸν μὴ χλαμύδι μηδὲ πέλτη μηδ' ἀκινάκη μηδὲ κἀνδύι διορίζειν, ἀλλὰ τὸ μὲν Ἑλληνικὸν ἀρετῇ τὸ δὲ βαρβαρικὸν κακίᾳ τεκμαίρεσθαι, κοινὰς δ' ἐσθῆτας ἡγεῖσθαι καὶ τραπέζας καὶ γάμους καὶ διαίτας, δι' αἵματος καὶ τέκνων ἀνακεραννυμένους.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

A1.

α. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «**Σωστό**», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «**Λάθος**», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο (μονάδες 5) και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις **λέξεις/φράσεις** του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν (μονάδες 5):

1. Ο Ζήνων προτείνει να μην κατοικούμε χωρισμένοι σε πόλεις ούτε σε δήμους που έχουν διαφορετικούς νόμους.
2. Ο Ζήνων θεωρεί ότι υπάρχει ένας κοινός τρόπος ζωής και μία παγκόσμια τάξη ως αποτέλεσμα ενός κοινού νόμου.
3. Κατά τον Πλούταρχο ο Μ. Αλέξανδρος υλοποίησε το όραμα του Αριστοτέλη.

4. Για τον Μ. Αλέξανδρο ίσχυαν οι παραδοσιακές διακρίσεις Έλληνας και βάρβαρος.
5. Η έννοια της πατρίδας κατά τους Στωικούς περιορίζεται αποκλειστικά στα όρια της πόλης-κράτους.

Μονάδες 10

B1. Να εξηγήσετε τους όρους **πολιτεία** και **εὐνομία** στο πλαίσιο της στωικής φιλοσοφίας.

Μονάδες 10

B2.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Ἀρριανός, Ἀλεξάνδρου Ἀνάβασις, §§7.30.1-7.30.2

Το συγγραφικό έργο του Ἀρριανού είναι ογκώδες και με ποικίλο περιεχόμενο. Το σπουδαιότερο έργο του είναι η Ἀλεξάνδρου Ἀνάβασις, το οποίο διαιρείται σε επτά βιβλία, κατά μίμηση της Κύρου Ἀναβάσεως του Ξενοφώντα, και εξιστορεί την εκστρατεία του Μεγάλου Ἀλεξάνδρου από την αρχή της ως την ημέρα του θανάτου του.

Και όποιος κατακρίνει τον Ἀλέξανδρο ας μην τον κατακρίνει παρουσιάζοντας μονάχα τα αξιοκατάκριτα έργα του, αλλά αφού συγκεντρώσει κατά μέρος όλες μαζί τις πράξεις του Ἀλεξάνδρου, ας αναλογισθεί τότε ποιός είναι ο ίδιος και με ποιά τύχη και τί έγινε εκείνος που κατακρίνει και σε ποió βαθμό ανθρωπίνης ευτυχίας έφθασε, εφόσον έγινε ο αδιαφιλονίκητος βασιλιάς και των δύο ηπείρων και έφθασε παντού το όνομά του, ενώ ο ίδιος είναι ένας μάλλον ασήμαντος άνθρωπος και καταγίνεται με ασήμαντα πράγματα, χωρίς να μπορεί και αυτά ακόμη να τα βάλει σε τάξη. Γιατί εγώ τουλάχιστο νομίζω ότι δεν υπήρχε την εποχή εκείνη ούτε ανθρωπίνη φυλή ούτε πόλη ούτε κανένας άνθρωπος, στον οποίο δεν είχε φθάσει το όνομα του Ἀλεξάνδρου. Νομίζω, λοιπόν, ότι δεν ήταν δυνατό να γεννηθεί χωρίς θεία παρέμβαση ένας τέτοιος άνθρωπος, ο οποίος δεν έμοιαζε με κανέναν άλλο. Και αυτό φανερώθηκε με χρησμούς που λένε ότι δόθηκαν για τον θάνατο του Ἀλεξάνδρου, με διάφορα οράματα που είδαν διαφορετικά άτομα και με διάφορα όνειρα που εμφανίστηκαν σε διαφορετικούς ανθρώπους και ακόμη με την τιμή που του απονέμουν μέχρι σήμερα οι άνθρωποι και με την επιβίωση της μνήμης του πέρα από το ανθρωπινό μέτρο· ακόμη και σήμερα, ύστερα από τόσο χρόνο, δίδονται και άλλοι χρησμοί προς τιμή του Ἀλεξάνδρου στον λαό των Μακεδόνων.

Μτφρ. Θ.Χ. Σαδικάκης

Στο παραπάνω παράλληλο κείμενο ο Αρριανός ολοκληρώνει το έργο του *Αλεξάνδρου Ανάβασις* διατυπώνοντας συγκεκριμένες κρίσεις για τον Μ. Αλέξανδρο. Σε ποιον βαθμό αυτές επιβεβαιώνονται από τις αναφορές του Πλουτάρχου στο αρχαίο διδαγμένο κείμενο;

Μονάδες 10

B3. Να ταξινομήσετε τα ακόλουθα γεγονότα στην κατάλληλη χρονική σειρά ξεκινώντας από το παλαιότερο χρονικά (ένδειξη 1) και καταλήγοντας στο νεότερο χρονικά (ένδειξη 5):

- α. Ο Πλάτων πραγματοποίησε το πρώτο ταξίδι του στη Σικελία.
- β. Ο Αριστοτέλης ανέλαβε την εκπαίδευση του Μεγάλου Αλεξάνδρου.
- γ. Ο Πλάτων ίδρυσε την Ακαδημία.
- δ. Ο Σωκράτης καταδικάστηκε σε θάνατο από τους Αθηναίους.
- ε. Ο Αριστοτέλης πέθανε στη Χαλκίδα.

1 -	2 -	3 -	4 -	5 -
-----	-----	-----	-----	-----

Μονάδες 10

B4. Να αντιστοιχίσετε καθεμία αρχαιοελληνική λέξη της στήλης Α με την **ετυμολογικά συγγενή** νεοελληνική λέξη της στήλης Β. Δύο λέξεις στη στήλη Β περισσεύουν.

A	B
1. <i>αἵρεσιν</i> 2. <i>ἐπιμελόμενος</i> 3. <i>συνῆγε</i> 4. <i>ἦθη</i> 5. <i>ἀνακεραυννυμένους</i>	α. αναιρώ β. ανάγωγος γ. συνήθεια δ. αμέλεια ε. κρατήρας ζ. μελλοντικός η. έπαρση

Μονάδες 10

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

1-Σ: ἵνα μὴ κατὰ πόλεις μηδὲ δήμους οἰκῶμεν ἰδίῳις ἕκαστοι διωρισμένοι δικαίοις

2-Σ: ἀλλὰ πάντας ἀνθρώπους ἡγώμεθα δημότας καὶ πολίτας, εἷς δὲ βίος ἦ καὶ κόσμος, ὥσπερ ἀγέλης συννόμου νόμῳ κοινῶ συντρεφομένης.

3-Λ: Οὐ γάρ, ὡς Ἀριστοτέλης συνεβούλευεν αὐτῶ, τοῖς μὲν Ἑλλήσιν ἡγεμονικῶς τοῖς δὲ βαρβάροις δεσποτικῶς χρώμενος

4-Λ: τὸ δ' Ἑλληνικὸν καὶ βαρβαρικὸν μὴ χλαμῦδι μηδὲ πέλτῃ μηδ' ἀκινάκῃ μηδὲ κἀνδύι διορίζειν, ἀλλὰ τὸ μὲν Ἑλληνικὸν ἀρετῇ τὸ δὲ βαρβαρικὸν κακίᾳ τεκμαίρεσθαι

5-Λ: ἀλλὰ πάντας ἀνθρώπους ἡγώμεθα δημότας καὶ πολίτας, εἷς δὲ βίος ἦ καὶ κόσμος/ πατρίδα μὲν τὴν οἰκουμένην προσέταξεν ἡγεῖσθαι

B1. Ο Ζήνων, ο ιδρυτής του στωικισμού, είχε γράψει ένα έργο με τον τίτλο *Πολιτεία* που δεν σώθηκε. Όπως ο Πλάτων στη δική του *Πολιτεία*, με την οποία αναπόφευκτα θα συγκρινόταν οποιαδήποτε άλλη, έτσι και ο Στωικός φιλόσοφος κάνει τη δική του, εναλλακτική πολιτική πρόταση για την ιδανική πολιτεία, στο πλαίσιο όμως μιας εποχής που αλλάζει. Πρόκειται, ίσως, για μία κοινότητα σοφών και ενάρετων ανθρώπων, όπου η ιδιότητα του πολίτη είναι μία μόνο πτυχή της ηθικής προσωπικότητας. Επιπλέον, η *Πολιτεία* του Ζήνωνα συνιστά μια ενσυνείδητη απόρριψη της *Πολιτείας* του Πλάτωνα, αν και το πλατωνικό έργο αναμφίβολα λειτούργησε ως καταλύτης. Ενώ ο Πλάτων, δηλαδή, περιέγραψε μία ιδανική Πολιτεία υπό τη διακυβέρνηση των σοφών (φιλοσόφων) προς το συμφέρον όλων των κατοίκων της (όπως τουλάχιστον θεωρούσε ο ίδιος), ο Ζήνων περιγράφει μία *Πολιτεία* που περιλαμβάνει καταρχήν μόνο τους σοφούς. Ωστόσο, το ιδανικό κράτος, όπως το σχεδίασε ο Ζήνων, δεν αναγνωρίζει τους φραγμούς της εθνικότητας ή του ιστορικού κράτους. Η στωική ουτοπία δεν είναι παρά μία έλλογη συμβιωτική κοινότητα όλων των ανθρώπων, μία ιδανική παγκόσμια αυτοκρατορία, η οποία θα περιέκλειε όλα τα μέρη του κόσμου και θα περιελάμβανε όλους τους ανθρώπους, χωρίς να υφίστανται φυλετικές, θρησκευτικές, νομικές, πολιτικές και πολιτισμικές διακρίσεις μεταξύ τους. Ακόμη, δεν θα υπήρχε η διάκριση των πολιτών της πόλης σε ελεύθερους και δούλους, επειδή η κοινωνία της θα ήταν ενιαία. Αυτό που θα ένωνε τους ανθρώπους δεν θα ήταν ο εξαναγκασμός των ανθρώπινων νόμων, αλλά η δική τους εκούσια συναίνεση.

Στη συνέχεια, ο Πλούταρχος με μια παρομοίωση τονίζει ότι χαρακτηριστικό της κοσμοπόλης που οραματίστηκε ο Ζήνων είναι η ευνομία, η οποία βέβαια αποτελούσε μόνιμο αίτημα στη

θεωρία και την πρακτική της ελληνικής αρχαιότητας. Στους Στωικούς, ο νόμος είναι ουσιαστικό στοιχείο της πόλης, η οποία ορίζεται ως ένα *«πλήθος ανθρώπων που διοικούνται από τον νόμο»*, τον φυσικό νόμο που ισχύει για όλα τα πράγματα. Ο ηγέτης αυτής της κοσμοπόλης πρέπει να γνωρίζει τα αγαθά και τα κακά, να κατέχει το κύριο πολιτικό αγαθό, την αρετή, και να αναλαμβάνει πολλαπλούς ρόλους (κυβερνήτης, δικαστικός, παιδαγωγός κ.ά.), ώστε να διασφαλιστεί η ευνομία. Άρα σε αυτή την ουτοπική πολιτεία σοφών και ενάρετων ανθρώπων, καθένας χάρη στην ηθική του προσωπικότητα, θα ενεργεί σύμφωνα με την αρετή στην ιδιωτική και δημόσια ζωή του, ενώ ο ηγέτης της θα ξεχωρίζει για την φρόνηση και την αρετή του, και έτσι θα είναι σε θέση να διασφαλίζει την ευνομία. [388 λέξεις]

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Άρριανός, *Αλεξάνδρου Ανάβασις*, §§7.30.1-7.30.2

Σύμφωνα με το παράλληλο κείμενο ο Μ. Αλέξανδρος *«έγινε ο αδιαφιλονίκητος βασιλιάς και των δύο ηπείρων και έφθασε παντού το όνομά του»*. Μάλιστα ο Άρριανός θεωρεί ότι *«δεν ήταν δυνατό να γεννηθεί χωρίς θεία παρέμβαση ένας τέτοιος άνθρωπος»*. Αλλά και για τον Πλούταρχο ένας βασικός άξονας της πολιτικής του Μ. Αλεξάνδρου ήταν ότι πρόβαλλε την πεποίθηση πως με την εκστρατεία και τις ενέργειές του εκπλήρωνε ένα θεϊκό σχέδιο για την επιβολή μιας οικουμενικής τάξης πραγμάτων και για τη συμφιλίωση όλων των λαών (*κοινός ἦκεν θεόθεν ἄρμοστής καὶ διαλλακτὴς τῶν ὅλων*).

Ειδικότερα, ο Πλούταρχος για τους σκοπούς του δικού του έργου συνδέει στοιχεία της ουτοπικής στωικής πόλης με την πολιτική του Μ. Αλεξάνδρου, στον οποίο προσδίδει χαρακτηριστικά φιλοσόφου, κάνοντας, ωστόσο, έναν αναχρονισμό. Παρουσιάζει τον Μ. Αλέξανδρο σαν να έχει σχεδιάσει και να εφαρμόζει ένα πρόγραμμα πολιτισμικής ομογενοποίησης και προώθησης νέων αξιών, οι οποίες να ανταποκρίνονται στη νέα πραγματικότητα που δημιουργήθηκε με την εκστρατεία του (*ὥσπερ ἐν κρατῆρι φιλοτησίῳ μίξας τοὺς βίους καὶ τὰ ἥθη καὶ τοὺς γάμους καὶ τὰς διαίτας*). Είναι χαρακτηριστικό ότι εκφράζει με πολύ παραστατικό τρόπο τη συγκεκριμένη πολιτική με μια παρομοίωση-μεταφορά, με την ανάμειξη οίνου και νερού μέσα σε ένα μεγάλο συμποσιακό αγγείο (*ἐν κρατῆρι*). Παρουσιάζει, επίσης, τον Μ. Αλέξανδρο να προωθεί νέες ηθικοπολιτικές αντιλήψεις που υπερέβαιναν τον παραδοσιακό διαχωρισμό σε Έλληνες και βαρβάρους και νοσηματοδοτούσαν τις έννοιες αυτές με διαφορετικό τρόπο. Έτσι, η αγάπη προς την πατρίδα συνεχίζει να θεωρείται βασικό καθήκον, όμως καθώς το άτομο δεν προσδένεται ούτε περιορίζεται στην πόλη και τον τόπο του, ο όρος διευρύνεται, για να συμπεριλάβει τελικά ολόκληρο τον κόσμο. Γι' αυτό και ο Άρριανός αναδεικνύει την οικουμενική αποδοχή του Μ.

Αλεξάνδρου, αιώνες μετά τον θάνατό του: *«ακόμη με την τιμή που του απονέμουν μέχρι σήμερα οι άνθρωποι και με την επιβίωση της μνήμης του πέρα από το ανθρώπινο μέτρο»*.
[299 λέξεις]

B3. 1-δ, 2-α, 3-γ, 4-β, 5-ε

B4. 1-α, 2-δ, 3-β, 4-γ, 5-ε

ΘΕΜΑ 60ο ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Πλούταρχος, *Περὶ Ἀλεξάνδρου τύχης καὶ ἀρετῆς*, 6, 329 A-D

Καὶ μὴν ἡ πολὺ θαυματομένη πολιτεία τοῦ τὴν Στωικῶν αἵρεσιν καταβαλομένου Ζήνωνος εἰς ἓν τοῦτο συντείνει κεφάλαιον, ἵνα μὴ κατὰ πόλεις μηδὲ δήμους οἰκῶμεν ἰδίους ἕκαστοι διωρισμένοι δικαίοις, ἀλλὰ πάντας ἀνθρώπους ἡγώμεθα δημότας καὶ πολίτας, εἷς δὲ βίος ἦ καὶ κόσμος, ὥσπερ ἀγέλης συννόμου νόμῳ κοινῷ συντρεφομένης. Τοῦτο Ζήνων μὲν ἔγραψεν ὥσπερ ὄναρ ἢ εἰδωλον εὐνομίας φιλοσόφου καὶ πολιτείας ἀνατυπωσάμενος, Ἀλέξανδρος δὲ τῷ λόγῳ τὸ ἔργον παρέσχεν. Οὐ γάρ, ὡς Ἀριστοτέλης συνεβούλευεν αὐτῷ, τοῖς μὲν Ἑλλήσιν ἡγεμονικῶς τοῖς δὲ βαρβάροις δεσποτικῶς χρώμενος, καὶ τῶν μὲν ὡς φίλων καὶ οἰκείων ἐπιμελούμενος τοῖς δ' ὡς ζώοις ἢ φυτοῖς προσφερόμενος, πολέμων πολλῶν καὶ φυγῶν ἐνέπλησε καὶ στάσεων ὑπούλων τὴν ἡγεμονίαν, ἀλλὰ κοινὸς ἦκεν θεόθεν ἀρμοστής καὶ διαλλακτὴς τῶν ὅλων νομίζων, οὕς τῷ λόγῳ μὴ συνῆγε τοῖς ὅπλοις βιαζόμενος καὶ εἰς ταῦτο συνενεγκῶν τὰ πανταχόθεν, ὥσπερ ἐν κρατῆρι φιλοτησίῳ μίξας τοὺς βίους καὶ τὰ ἥθη καὶ τοὺς γάμους καὶ τὰς διαίτας, πατρίδα μὲν τὴν οἰκουμένην προσέταξεν ἡγεῖσθαι πάντας, ἀκρόπολιν δὲ καὶ φρουρὰν τὸ στρατόπεδον, συγγενεῖς δὲ τοὺς ἀγαθοὺς, ἄλλοφύλους δὲ τοὺς πονηροὺς· τὸ δ' Ἑλληνικὸν καὶ βαρβαρικὸν μὴ χλαμύδι μηδὲ πέλτη μηδ' ἀκινάκη μηδὲ κἀνδύι διορίζειν, ἀλλὰ τὸ μὲν Ἑλληνικὸν ἀρετῇ τὸ δὲ βαρβαρικὸν κακίᾳ τεκμαίρεσθαι, κοινὰς δ' ἐσθῆτας ἡγεῖσθαι καὶ τραπέζας καὶ γάμους καὶ διαίτας, δι' αἵματος καὶ τέκνων ἀνακεραννυμένους.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

α. Να γράψετε τον αριθμό που αντιστοιχεί σε καθεμιά από τις παρακάτω περιόδους λόγου και δίπλα σε αυτόν τη λέξη «**Σωστό**», αν είναι σωστή, ή τη λέξη «**Λάθος**», αν είναι λανθασμένη, με βάση το αρχαίο κείμενο (μονάδες 3) και να τεκμηριώσετε κάθε απάντησή σας γράφοντας τις **λέξεις/φράσεις** του αρχαίου κειμένου που την επιβεβαιώνουν (μονάδες 3):

1. Ο Πλούταρχος προτείνει να μην κατοικούμε χωρισμένοι σε πόλεις ούτε σε δήμους που έχουν διαφορετικούς νόμους.
2. Ο Ζήνων θεωρεί ότι υπάρχει ένας κοινός τρόπος ζωής και μία παγκόσμια τάξη ως αποτέλεσμα ενός κοινού νόμου.
3. Κατά τον Πλούταρχο η έννοια της πατρίδας εκτείνεται πλέον στα όρια της οικουμένης.

β. Ποια συμβουλή έδωσε ο Αριστοτέλης στον Μ. Αλέξανδρο; (μονάδες 4)

Μονάδες 10

B1. Πόσο συνεπή είναι όσα εμφανίζεται ότι έπραξε ο Μ. Αλέξανδρος ως προς τη θεωρία του Ζήνωνα, σύμφωνα με όσα αναφέρει ο Πλούταρχος;

Μονάδες 10

B2.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Μάρκος Αύρηλιος, *Τὰ εἰς ἑαυτὸν*, §§4.4

Το έργο του Μάρκου Αυρηλίου *Τὰ εἰς ἑαυτὸν* γράφτηκε μετά το 172 μ.Χ. Στο αγωνιώδες ερώτημα της εποχής, πώς μπορεί κανείς να κατακτήσει την ευδαιμονία, απαντά ως γνήσιος στωικός: με απάθεια έναντι του εξωτερικού κόσμου. Ένα αίσθημα που ενισχύεται από την πεποίθηση ότι η ζωή του ανθρώπου διέπεται εν τέλει από την ίδια αρμονία που διέπει τον κόσμο, ως ολότητα, και η οποία οφείλεται στην ύπαρξη του Λόγου.

Αν η ικανότητα της νόησης είναι κοινή σ' εμάς τους ανθρώπους, τότε κοινός είναι και ο ορθός λόγος που μας κάνει έλλογα όντα. Αν είναι έτσι, τότε κοινός είναι και ο Λόγος που ορίζει τι να κάνουμε και τι όχι. Αν ισχύει αυτό, τότε και ο νόμος είναι κοινός. Αν είναι έτσι, τότε είμαστε συμπολίτες· επομένως συμμετέχουμε όλοι σε μια κοινή πολιτεία, και η οικουμένη είναι μια μεγάλη πόλη. Ποιο άλλο κοινό πολίτευμα μπορούμε να πούμε ότι μοιράζεται το ανθρώπινο γένος; Από εκεί λοιπόν, από αυτή την «κοινή πολιτεία», αποκτούμε την ικανότητα να σκεφτόμαστε, να είμαστε λογικοί, να ζούμε με νόμους. Από πού αλλού;

Μτφρ. Γ. Αβραμίδης

Αφού μελετήσετε το παραπάνω παράλληλο κείμενο και αξιοποιώντας τις αναφορές του Πλουτάρχου, να περιγράψετε τα χαρακτηριστικά της πολιτείας του Ζήνωνα και να εξηγήσετε γιατί θεωρούσε όλους τους ανθρώπους συνδημότες και συμπολίτες.

Μονάδες 10

B3. Να αντιστοιχίσετε καθεμία από τις φράσεις της στήλης Α του παρακάτω πίνακα με μία φράση από τη στήλη Β που συμπληρώνει ορθά το νόημά της.

A	B
1. Με τη μαιευτική μέθοδο ο Σωκράτης	α. παραθέτει εξ αρχής κάποια θεωρία την οποία προσπαθεί να αποδείξει.
	β. προσπαθεί να εξαχθεί η σωκρατική άποψη από τον αντίπαλο.

	γ. αναιρεί σταδιακά τις θέσεις του συνομιλητή και προσπαθεί να εξαχθεί ένα νέο συμπέρασμα.
2. Ένα από τα δύο θέματα του διαλόγου <i>Πρωταγόρας</i> είναι	α. η φύση της αρετής.
	β. η σημασία της διαλεκτικής.
	γ. η δημιουργία του ανθρώπου.
3. Ο μύθος του Πρωταγόρα αντλεί έμπνευση	α. από τον Ησίοδο και τον Αισχύλο.
	β. από τον Όμηρο και τον Ησίοδο.
	γ. από τον Όμηρο και τον Αισχύλο.
4. Στη διαμόρφωση της προσωπικότητάς του Αριστοτέλη συνέβαλε	α. η επαφή με τον Πλάτωνα από την πρώτη στιγμή που ο Αριστοτέλης έφτασε στην Ακαδημία.
	β. η συνάντησή του στην Ακαδημία με σημαντικούς λόγιους της εποχής.
	γ. η αριστοκρατική του καταγωγή.
5. Σύμφωνα με τα <i>Πολιτικά</i> του Αριστοτέλη η πόλις-κράτος είναι ένα όλον	α. με όμοια μέρη.
	β. με αποκλειστικό στόχο τον πλούτο.
	γ. αποτελούμενο από κυβερνώντες και κυβερνώμενους.

Μονάδες 10

B4. Να αντιστοιχίσετε καθεμία νεοελληνική λέξη της στήλης Α με την **ετυμολογικά συγγενή** αρχαιοελληνική λέξη της στήλης Β. Δύο λέξεις στη στήλη Α περισσεύουν.

A	B
1. διαιρέτης	α. <i>αἵρεσιν</i>
2. ενάρετος	β. <i>εἷς</i>
3. ένας	γ. <i>παρέσχεν</i>
4. είσοδος	δ. <i>νομίζων</i>
5. άσχημος	ε. <i>πατρίδα</i>
6. πατέρας	
7. νόμος	

Μονάδες 10

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

α.

1-Σ: ἵνα μὴ κατὰ πόλεις μηδὲ δήμους οἰκῶμεν ἰδίους ἕκαστοι διωρισμένοι δικαίοις

2-Σ: εἷς δὲ βίος ἧ καὶ κόσμος, ὥσπερ ἀγέλης συννόμου νόμῳ κοινῷ συντρεφομένης

3-Λ: τοῦ τὴν Στωικῶν αἵρεσιν καταβαλομένου Ζήνωνος εἰς ἓν τοῦτο συντείνει κεφάλαιον, ἵνα ... ἀλλὰ πάντας ἀνθρώπους ἡγώμεθα δημότας καὶ πολίτας

β.

Η συμβουλή του Αριστοτέλη προς τον Αλέξανδρο είχε δύο σκέλη:

1. να συμπεριφερθεί προς τους Έλληνες ως ηγέτης και προς τους ξένους λαούς, τους μη Έλληνες, τους αλλόγλωσσους, ως δεσπότης.
2. να φροντίζει τους Έλληνες σαν να είναι φίλοι και συγγενείς του, τους μη Έλληνες σαν να είναι ζώα ή φυτά.

B1.

Ο Πλούταρχος, για να τεκμηριώσει τη σύνδεση του έργου του Αλέξανδρου με τη στωική διδασκαλία για την οικουμενική (κοσμική) πόλη, αναφέρει επιγραμματικά τις διάφορες πλευρές της πολιτικής του Αλέξανδρου. Αρχικά, προβάλλει την πεποίθηση πως με την εκστρατεία και τις ενέργειές του ο Αλέξανδρος εκπλήρωνε μια θεϊκή αποστολή (*ἡκεῖν θεόθεν*) η οποία περιελάβανε τα εξής:

- α) την επιβολή μιας οικουμενικής τάξης πραγμάτων (*κοινὸς ἀρμοστής*)
- β) τη συμφιλίωση όλων των λαών (*διαλλακτὴς τῶν ὅλων*).

Δηλαδή, ο Πλούταρχος θεωρούσε πως ο Αλέξανδρος οραματιζόταν ένα οικουμενικό κράτος στο οποίο όλοι οι λαοί θα ζούσαν ισότιμα και δεν θα αισθάνονταν κάποιοι ότι ήταν υποταγμένοι σε άλλους, πράγμα που θα γεννούσε εξεγέρσεις και συνωμοσίες από τη μία πλευρά, αλλά και τιμωρητικές συμπεριφορές από την πλευρά του κατακτητή.

Στη συνέχεια, ο Πλούταρχος αναδεικνύει την επέκταση και σταθεροποίηση της κυριαρχίας του Αλέξανδρου με τις ακόλουθες ενέργειες: α) την ειρηνική ένταξη των φυλών και των λαών που συναντούσε κατά την εκστρατεία του, αλλά και τη χρήση της δύναμης των όπλων για όσους δεν έπειθε να ενωθούν μαζί του χωρίς αντίσταση (*συνῆγε τοῖς ὅπλοις θιαζόμενος*), β) την ενσωμάτωση των κατακτημένων λαών στο κράτος του, μέσα από ένα πρόγραμμα πολιτισμικής ομογενοποίησης (με ανάμειξη των ηθών και εθίμων, ανάμειξη των διαφορετικών τρόπων ένδυσης και διατροφής και με ενθάρρυνση ή οργάνωση μεικτών

γάμων), γ) τη νέα αντίληψη για την πατρίδα, αφού πλέον πατρίδα τους είναι η οικουμένη, και όχι μόνο η πόλη από την οποία προέρχονταν (*πατρίδα μὲν τὴν οἰκουμένην*), ενώ επιπλέον ακρόπολη και φρουρά τους είναι το στρατόπεδο (*ἀκρόπολιν δὲ καὶ φρουρὰν τὸ στρατόπεδον*), δ) με τις νέες ηθικοπολιτικές αντιλήψεις, δηλαδή αφενός την υπέρβαση του παραδοσιακού διαχωρισμού μεταξύ Ελλήνων και βαρβάρων (*μὴ Ἑλλήνων*) με βάση τον τόπο καταγωγής και εξωτερικά πολιτισμικά στοιχεία (ενδυμασία, οπλισμός), κι αφετέρου την καθιέρωση ενός νέου, ηθικού κριτηρίου διαχωρισμού (*τὸ μὲν Ἑλληνικὸν ἀρετῇ τὸ δὲ βαρβαρικὸν κακίᾳ τεκμαίρεσθαι*).

Ο Αλέξανδρος παρουσιάζεται εδώ από τον Πλούταρχο σαν να έχει σχεδιάσει και να εφαρμόζει ένα οργανωμένο σχέδιο πολιτισμικής ομογενοποίησης, εφαρμόζοντας τις αρχές του στωικισμού, πράγμα που αποτελεί αναχρονισμό. Στην πραγματικότητα ο νέος ελληνιστικός κόσμος που προέκυψε από την εκστρατεία του Αλεξάνδρου ανέδειξε πράγματι καινούργιες αξίες, που υπονόμευσαν τις αξίες των πόλεων-κρατών. Από την άλλη, η στωική πολιτική θεωρία στο πλαίσιο της αρχαίας Στοάς, που έπεται χρονικά της εκστρατείας του Μ. Αλεξάνδρου, δεν αποτελεί ένα πρόγραμμα πολιτικής ή κοινωνικής μεταρρύθμισης, όπως λανθασμένα το αντιλαμβάνεται ο Πλούταρχος, αλλά ένα πρότυπο του κόσμου, όπως αυτός θα ήταν, αν μπορούσαν να ενωθούν οι άνθρωποι χωρίς τις διακρίσεις φύλου, καταγωγής, εθνικότητας ή περιουσίας· ενωμένοι όμως όχι μέσω τεχνητών-συμβατικών δεσμών, αλλά αναγνωρίζοντας ο ένας στον άλλο κοινές αξίες και κοινούς σκοπούς. (425 λέξεις)

B2. ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Μάρκος Αὐρήλιος, *Τὰ εἰς ἑαυτόν*, §§4.4

Το ιδανικό κράτος, όπως το σχεδίασε ο Ζήνων, δεν αναγνωρίζει τους παλαιούς φραγμούς της εθνικότητας ή του ιστορικού κράτους. Αυτή η κοσμική αυτοκρατορία δεν νοείται ως πολιτική δύναμη, αλλά κυρίως ως πνευματική ενότητα γνώσης και βούλησης, η οποία περιοριζόταν εκ των πραγμάτων μόνο στους σοφούς. (*ἵνα μὴ κατὰ πόλεις μηδὲ ... ἧ καὶ κόσμος*).

Με την παρομοίωση (*ὥσπερ... συντρεφομένης*) τονίζεται ότι αυτή η οικουμενική Πολιτεία (των σοφών) θεμελιώνεται πάνω στον κοινό - δηλαδή στον αληθινό και φυσικό - νόμο, και όχι εκείνο των συμβάσεων, όχι στο θετό δίκαιο που είναι διαφορετικό σε κάθε πόλη-κράτος· κατά συνέπεια ο νόμος εξισώνεται με τον ορθό λόγο, ο νόμος μετατρέπεται σε φωνή της συνείδησης, σε ένα εσωτερικό ηθικό νόμο και δεν συνιστά τεχνητή εξωτερική επιβολή.

Η ιδέα αυτή βασίστηκε στην πεποίθηση του Ζήωνα πως ο άνθρωπος μπορεί να ζήσει σύμφωνα με τον φυσικό νόμο, ο οποίος ισχύει καθολικά για όλα τα είδη της ζωής – αφού η φύση είναι μία και ενιαία –, άρα μπορεί να επικρατήσει μία κοινή νοοτροπία για όλους τους

ανθρώπους, ένας κοινός τρόπος σκέψης και συμπεριφοράς, που θα αναπτυχθεί στο πλαίσιο μίας ενιαίας οργανωμένης πολιτικά κοινότητας, με έναν ηγέτη με πολλαπλούς ρόλους, ενός σοφού, ο οποίος μπορεί να εξασφαλίσει την ευνομία.

Σύμφωνα με τη στωική φιλοσοφία της Ρωμαϊκής περιόδου, την οποία εκφράζει ο Μάρκος Αυρήλιος, η ευτυχία στη ζωή βρίσκεται σε συνάρτηση με τον λόγον, που διαθέτουμε ως φυσική ιδιότητα. Βασική αρχή, λοιπόν, που διατρέχει τους Στωικούς (από τον Ζήνωνα έως τον Μάρκο Αυρήλιο) είναι ότι ο Λόγος κατευθύνει τα πάντα και σε αυτόν μετέχουν όλοι οι άνθρωποι. Ο «έν ήμῖν» λόγος είναι τμήμα του κοσμικού λόγου. Η πραγματική φύση του ανθρώπου συνίσταται στη λογικότητά του. *(Αν η ικανότητα της νόησης είναι κοινή... κάνει έλλογα όντα).*

Επομένως, ο στωικός κοσμοπολιτισμός συνδέεται με τις ιδέες της αδελφότητας των ανθρώπων, της παγκόσμιας κοινωνίας ή κοινότητας, του παγκόσμιου κράτους, του κράτους ως βιολογικού οργανισμού, του οποίου τα μέλη συνιστούν ενότητα και συνεργάζονται με αρμονία μεταξύ τους. Η αδελφότητα των ανθρώπων, η παγκόσμια κοινωνία ή κοινότητα, η κοσμική πόλη, είναι μια ένωση που βασίζεται στην κοινή από όλους κατοχή του νου *(τότε και ο νόμος είναι κοινός. Αν είναι έτσι, ... σε μια κοινή πολιτεία... μεγάλη πόλη)*. Μάλιστα, η Πολιτεία του Ζήνωνα εξελίσσεται στο παγκόσμιο κράτος του Μάρκου Αυρήλιου που δεν είναι μόνο το ιδανικό, αλλά και το σύγχρονό του ρωμαϊκό, του οποίου αποτελεί ο ίδιος μέλος και κεφαλή. (395 λέξεις)

B3. 1-β, 2-α, 3-α, 4-β, 5-γ

B4. 1-α, 3-β, 5-γ, 6-ε, 7-δ